

Univerzita Karlova v Praze · Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hynek Fridrich

Žd'árští ze Žd'áru.

Osudy šlechtického rodu na Kladensku

The Žd'árští of Žd'ár. The history of aristocrats' family in Kladno region

Vedoucí diplomové práce:

Doc. Mgr. Marie Koldinská, Ph.D.

Kladno 2008

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím těch pramenů a literatury, na které odkazuji v poznámkovém aparátu.

V Kladně dne 28. dubna 2008.

Věnování:

Tuto práci věnuji Doc. Mgr. Marii Koldinské, Ph.D., která byla tak laskavá a ujala se mého vedení. Ve své práci jsem čerpal převážně z materiálu uloženého ve Státním okresním archivu v Kladně, v Národním archivu v Praze, ve Státním oblastním archivu v Praze-Chodovci či v Archivu Národního muzea. Tímto chci poděkovat všem jeho pracovníkům a především kladenským archivářkám paní Mgr. Květě Hrnčířové a PaedDr. Ireně Veverkové, které mi po celou dobu mého bádání pomohly nejednou cennou radou. Další můj velký dík patří panu PhDr. Zdeňkovi Kuchyňkovi, řediteli Sládečkova muzea v Kladně, který mi zpřístupnil další pracovní materiál. Velké poděkování patří i mým kamarádům a kolegům Ing. Janu Pokornému, Mgr. Ondřejovi Doležalovi, Mgr. Marianovi Kruckému a Mgr. Jitce Špalkové za jejich rady, připomínky či jinou pomoc. Toto věnování se týká i mé rodiny, která mě v bádání a psaní po léta podporovala, tak i dalším lidem, kteří mi byli jakkoliv nápomocni.

OBSAH

ÚVOD	7
I. ŽĎÁRŠTÍ ZE ŽĎÁRU V PRAMENECH	9
II. PŮVOD A PŘÍCHOD DO STŘEDNÍCH ČECH	18
II/1. Doupovsko - krajina původu a jeho středověká kolonizace.....	18
II/2. Janovicové a Vlastislavci – k rozrodu a společenskému postavení rodu Žďárských ze Žďárů	21
II/3. První písemné zmínky.....	26
III. JAN ŠMIKOUSKÝ ZE ŽĎÁRU	31
III/1. Rytíř Šmikouský se objevuje na historické scéně.....	31
III/2. Na královské straně na hradech Týřově a Libštejně	31
III/3. Sirotčím hejtmanem	36
III/4. Jan Šmikouský opět na královské straně, jeho majetek, víra a funkce krajského hejtmána.....	42
III/5. Ve službách Alžběty Lucemburské – poslední zmínky	46
III/6. Šmikouského manželky	48
III/7. Stanislav – další válečník z rodu Žďárských	49
III/8. Potomci Jana Šmikouského ze Žďáru – vznik tzv. katolické linie rodu	50
IV. DĚDICTVÍ RODU KLADENSKÝCH – PRVNÍ GENERACE RODU NA KLADENSKU	56
IV/1. Jan Žďárský ze Žďáru a na Běšicích a Měcholupech – zakladatel kladenské linie rodu	56
IV/2. Oldřich Žďárský ze Žďáru a jeho rodina	59
IV/3. Víra kladenské linie Žďárských ze Žďáru v 16. a počátkem 17. století	62
IV/4. Dědictví rodu Kladenských.....	63
IV/5. Společné vlastnictví Žďárských.....	67
IV/6. Zdeněk Žďárský ze Žďáru a na Kladně	69
V. OBLÍBENEC KRÁLE FERDINANDA I. – JIŘÍ ŽĎÁRSKÝ ZE ŽĎÁRU A NA Kladně	71
V/1. Začátky a služba na uherském bojišti.....	71
V/2. Ve šmalkaldské válce v roce 1546	73
V/3. Osudy Žďárského v době prvního českého povstání v roce 1547	77

V/4.	Společenský vzestup – sňatek s Ludmilou Bořitovou z Martinic	83
V/5.	Žďárského úřední a politická činnost	85
V/6.	Majetkové záležitosti a první sídlo v Dobré	90
V/7.	Městečko Kladno a kladenské panství	92
V/8.	Na kladenském zámku	98
V/9.	Víra, vztahy s jezuitou a závěr života	107
VI.	JAN STARŠÍ ŽĎÁRSKÝ ZE ŽĎÁRU A NA ČERVENÉM ÚJEZDCI A TACHLOVICÍCH.....	112
VI/1.	Dětství, mládí a jeho rodina	112
VI/2.	V králových službách – hejtmanem na Křivoklátě	116
VI/3.	Pobyt na rodných panstvích a majetek.....	127
VI/4.	Spory mezi Janovými syny a smrt	131
VI/5.	Albín Žďárský ze Žďáru a na Tachlovicích.....	132
VI/6.	Petr Vok Žďárský ze Žďáru a na Velkém Kvíci	135
VII.	PAN CTIBOR TIBURCÍ – ÚŘEDNÍK A DVOŘAN RUDOLFA II.	138
VII/1.	Dětství a dospívání	138
VII/2.	Ve válce s Turky	141
VII/3.	V habsburských službách Ferdinanda Tyrolského a Maxmiliána II.	144
VII/4.	Sibyla - choť Ctibora Tiburcího a její původ	148
VII/5.	Děti Ctibora Tiburcího Žďárského: Jan Jiří, Anna Marie, Kateřina Grizelda .	152
	<i>VII/5/1. Výchova na kladenském zámku</i>	<i>152</i>
	<i>VII/5/2. Jan Jiří Žďárský ze Žďáru a na Kladně.....</i>	<i>153</i>
	<i>VII/5/3. Kateřina Grizelda Žďárská ze Žďáru</i>	<i>156</i>
	<i>VII/5/4. Anna Marie Žďárská ze Žďáru</i>	<i>161</i>
VII/6.	Život na Kladně a jeho další zvelebování	163
VII/7.	Církevní záležitosti na kladenském panství	171
VII/8.	Majetek.....	174
VII/9.	Závěr života – návrat do politiky a jeho funkce.....	179
VIII.	PAN GOTTHARD FLORIAN – STATKÁŘ NA ČERVENÉM ÚJEZDĚ.....	186
VIII/1.	Dětství a mládí	186
VIII/2.	Sňatkem k víře a k dalšímu majetku	188
VIII/3.	Úřední funkce, venkovským velkostatkářem a další honba za majetkem	194
VIII/4.	Shrnutí vývoje a podoby velkostatku rytířů Žďárských ze Žďáru ve středočeském regionu	202

VIII/5. Spory a soudy červenoújezdeckého rytíře Žďárského	209
VIII/6. Syn Jan mladší Žďárský ze Žďáru	211
IX. VZESTUP KONVERTITY – FLORIAN JETŘICH HRABĚ ŽĎÁRSKÝ	
ZE ŽĎÁRU	217
IX/1. Narození a nejtěplejší dětství	217
IX/2. Život na Červeném Újezdě, aneb sirotek v poručenství děda Žďárského a dědečkův odkaz	222
IX/3. V péči babičky	225
IX/4. Nový život na kladenském zámku a konverze ke katolictví	230
IX/5. Prastrýc Ctibor Tiburcí Žďárský jako vysoký dvořan a politik	233
IX/6. Za vpádu pasovských	235
IX/7. Nový prastrýcův vzestup a návštěva císaře Matyáše na sirotkově zámku	241
IX/8. Svět mladého rytíře Floriana Jetřicha Žďárského	243
IX/9. Těžké procitnutí a sňatek	252
IX/10. V nových poměrech	261
IX/11. Zplundrování statků Žďárských na počátku třicetileté války	262
IX/12. Nelehká obnova statků a císařské omilostnění Žďárských	266
IX/13. Opožděná „svatební“ a poutní cesta do Itálie	268
IX/14. Návrat do Čech a povýšení do panského a hraběcího stavu	270
IX/15. Majetek a obohacení kladenských Žďárských z pobělohorských konfiskací ..	276
IX/16. Rodina Floriana Jetřicha	283
IX/17. Rodinná loretánská kaple a začátky rodinného kláštera v Hájků	285
IX/18. Kladensko za třicetileté války	295
IX/19. Úřady a pozice	299
IX/20. Palatináty hrabat ze Žďáru	301
IX/21. Závěr života a smrt	304
X. HRABĚ FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS A JEHO SESTRY – POSLEDNÍ SVÉHO RODU	306
X/1. František Adam Eusebius hrabě Žďárský – život zasvěcený zbožnosti	306
X/2. Marie Maxmiliána Eva – zbožná „poslední Slavatovna košumberská“	316
X/3. Anna Kateřina – nenáviděná strážnická hraběnka z Magnis	324
X/4. Sestry Kateřina Marie, Terezie Eleonora, Polyxena Ludmila a Johanna Eusebie Barbora hraběnky Žďárské	327
X/4/1. Kateřina Marie hraběnka z Nostic	327

<i>X/4/2. Terezie Eleonora hraběnka z Ugarte</i>	<i>328</i>
<i>X/4/3. Polyxena Ludmila baronka Švihovská z Rýzmborka, podruhé provdaná hraběnka ze Šternberka</i>	<i>328</i>
<i>X/4/4. Johanna Eusebie Barbora baronka Myslíková z Hyršova, podruhé provdaná hraběnka z Caretto-Millesimo</i>	<i>330</i>
ZÁVĚR.....	332
ČESKÉ RESUMÉ – Shrnutí a malé ohlédnutí.....	333
ANGLICKÉ RESUMÉ – The Žďárští of Žďár. The history of aristocrats' family in Kladno region	336
PŘÍLOHY	
Fotografie	340
Rodokmen rytířů a pozdějších říšských hrabat Žďárských ze Žďáru.....	345
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	346
SEZNAM ZKRATEK.....	368

ÚVOD

Kladenský okres, ležící na severozápadě středočeského regionu v těsném sousedství hlavního města České republiky Prahy je spíše průmyslově-zemědělský kraj, který až donedávna hrál v naší zemi úlohu významného střediska těžkého průmyslu. Kraj plný továren, šachet a bývalých hald se však mění. Tahoun celého okresu ocelárny a železářny Poldi-Kladno jako hlavní zaměstnavatel regionu zanikl a uhelné doly se taktéž uzavřely. A tak se kdysi černé Kladno proměňuje v město klidu a zeleně. V město průmyslu lehkého, nezatežujícího tolik své okolí.

I přes industriální epochu a dobu jistého kulturního úpadku v druhé polovině 20. století, si kladenský okres zachoval mnohé ze své původní podoby a nemálo míst nezapře i jistý půvab a krásu. Málokdo z návštěvníků by tak očekával, že v tomto někdejší rudočerném hornickém a hutském středisku, najde tolik zajímavého a poučného. A přesto i zde se setkáme s nesmírně bohatou pokladnicí kultury, historie a přírody.

V podstatě hned za kladenskou aglomerací a za starobylým městečkem Unhošť začíná, na jihu a na západě, mohutný komplex džbánsko-rakovnicko-křivoklátských lesů, které kromě přírodních krás, skrývají i takové skvosty naší historie jako je hrad Křivoklát, hrad Krakovec či zámek Lány. Východně a směrem ku Praze se kladenský okres rozprostírá v mírně zvlněný kraj prořídých stromořadí, polí a občasných lesíků. Sever okresu, kolem někdejších královských měst Slaného a Velvar, má zcela zemědělský charakter, kde kromě sáhodlouhých lánů najdeme i ovocné sady či půvabné dřevěné zvonice. O bohatství zemědělského Slánska svědčí výstavné barokní a klasicistní statky ve skanzenu v Třebízi, rodišti významného literáta 19. století Václava Beneše Třebízského.

Za možná historicky nejvýznamnější památkou okresu se musíme vydat do Smečna, malého městečka na samém okraji džbánských lesů, asi uprostřed cesty mezi Kladnem a Slaným. Toto místo je nerozlučně spojeno se jménem hrabat Martiniců, jejichž potomci hrabata z Clam-Martinic zde žili až do pádu rakousko-uherské monarchie. Pánové z Martinic vystavěli ve Smečně nádherný a rozsáhlý goticko-renesanční zámek, z něhož ovládali po roce 1621 většinu nejen původního Smečenska, ale i královské město Slaný, které pokleslo zcela netradičně na vrchnostenské město a rod z něj ovládal jeho široké okolí. Osudy rodu Martiniců, který byl jednoznačně v regionu vedle Kolovratů či Lobkoviců nejvýznamnějším,

jsou jistě zajímavé, ale těžištěm diplomové práce nebudou, i když se se členy tohoto rodu budeme v této studii často setkávat.

Cílem předkládané diplomové práce bude obeznámení se vzestupem jejich méně známých příbuzných – rytířů a pozdějších hrabat Žďárských ze Žďáru. Poněvadž se jedná o početný rod vybral jsem si pro svojí práci sepsání začátků této rodiny ve 13. až 15. století a poté obsáhlejší naznačení osudů členů, kteří patřili do nejvýznamnější linie rodu Žďárských ze Žďáru. Ta již v 15. století začala zasahovat svým majetkem a působením do oblasti středních Čech a žila následně od 16. století především v blízkém regionu západně od Prahy a na zděděném Kladensku. Proto tuto linii budeme nazývat jako středočeskou či kladenskou nebo popřípadě i jako katolickou, z důvodu označení jejího převažujícího vyznání.

Ačkoliv se na rod středočeských Žďárských ze Žďáru v české historii poněkud zapomíná, přesto hrál v české šlechtické společnosti již ve druhé polovině šestnáctého století poměrně významnou roli, kterou si uchoval i ve století následujícím, až do svého předčasného vymření. Rod byl jakýmsi prototypem rytířské rodiny, která se dokázala vymanit z horizontu rodné tvrze i rodného kraje a dokázala si rozšířit své obzory a rozmnožit i své pole působnosti, na němž došlo k novému rodinnému růstu, který vyústil k většímu významu a poskočení rodiny na majetkovém a společenském žebříčku. Tento růst společenský však byl umožněn patřičným růstem majetkovým. Ve své práci bych chtěl proto napravit dané nesrovnalosti a různá pozapomenutí o tomto rodu a připomenout čtenáři nejen osudy a činy členů rodu Žďárských ze Žďáru, ale i památky a dědictví po této rodině, která po bezmála dvě staletí vytvářela aktivně osudy nejenom Kladenska a při Praze ležícího Červenoújezdecka.

Na následujících stránkách předkládané diplomové práce se budeme setkávat pro označení členů rodu Žďárských ze Žďáru, tak i pro označení ostatních rodin nižšího šlechtického stavu či jejich příslušníků s jednotným termínem „*rytíř*“. Tento shodný termín jsem použil pro sjednocení a zjednodušení orientace v jinak složitém označování příslušníků nižšího šlechtického stavu. Důvodem nepoužívání termínů označujících příslušníky nižší šlechtické korporace, jako byl v době středověku i v době raného novověku: vladyka, panoš či zeman, je prolínání těchto označení a nedostatečné podklady pro přisouzení těchto termínů u jednotlivým členů žďárského rodu či u jiných nižších šlechticů.¹

¹ Ke středověké šlechtě a její tituluře viz např. Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

I.

ŽDÁRSTÍ ZE ŽDÁRU V PRAMENECH A LITERATUŘE

O rodině středočeské čili kladenské (popřípadě též katolické) linie rodu Žďárských ze Žďáru vyšlo několik rozsáhlejších studií a desítky kratších článků. Avšak jen málokterý z těchto článků si dal za cíl proniknout pod povrch zavedených klišé a mýtů, a téměř žádný se nevěnoval kompletnějšímu a podrobnějšímu vykreslení jednotlivých osob žďárského rodu na pozadí příslušného období. V žádné studii se tak například nesetkáme s výraznějšími údaji k Janovi Šmikouskému ze Žďáru, který byl jednoznačně nejvýznamnější postavou celého rodu Žďárských v patnáctém století. Proto bych se rád ujal tohoto úkolu a pokusil bych se shrnout nejen životní dráhu, ale i prostředí, dobu a podmínky, které formovaly jednotlivé členy rodu, tak rod celý a zvláště bych zaměřil pozornost na zajímavou osobnost prvního hraběte ze Žďáru: Floriana Jetřicha, který se mi jeví jako nejdůležitější člen celé rodiny v celé její mnohaleté historii.

Ve své diplomové práci jsem čerpal převážně z materiálu uloženého ve Státním okresním archivu na Kladně. Využil jsem především rukopisnou pozůstalost kladenského faráře a významného regionálního historika Josefa Mottla² z počátku druhé poloviny 19. století nazvané *Kladensko v historii*, sign. E 48/3. Tento prioritní archivní materiál je i přes některé omyly stále nejdůležitějším pramenem poznání o životě kladenské linie rodiny Žďárských ze Žďáru. Kněz Josef Mottl čerpal z obrovského množství starých písemných i tištěných pramenů, čerpal z pramenů původních, které jsou dnes špatně dostupné nebo dokonce i ztracené. Tyto práce nejenže v poznámkách cituje, ale především uvádí mírně upravené přepisy nejdůležitějších listin, týkajících se významných okamžiků rodu Žďárských. Jsou to například: kšafty, koupě a prodeje statků a další listiny. V pozůstalosti nechybí ani nástin rodových vztahů a přiblížení různých rozmanitých příhod. Josef Mottl vypsál například celé pasáže z desek zemských či z jiných dokumentů. Proto můžeme považovat jeho pozůstalost za zvlášť významnou a dále využitelnou. Páter Mottl čerpal ve svém *Kladensku v historii* například z *Pamětní knihy hájeckého kláštera*, která je dnes uložena ve fondu františkánů v Národním archivu I. v Praze, dále čerpal z vyšehradské knihy „*Jesus Syrach*“, která uváděla celé pasáže ze ztracené rodové kroniky Žďárských – z tzv. „*Stammbuchu*“, který

² O životě a práci Josefa Mottla podrobně Stanislav KRAJNÍK, *Josef Mottl - kladenský kněz a historik*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnu Budeč (dále je PZB) 16, 1999, s. 60-63.

založil rytíř Ctibor Tiburci Žďárský koncem sedmdesátých let 16. století. Této rodové kroniky naposledy asi využil rakovnický historik František Levý v druhé polovině 19. století a od té doby se *Stammbuch* definitivně považuje za ztracený. Podrobnější informace o osudech této významné památky, která stojí u kořenů mnoha studií o rodině Žďárských najdeme v podkapitole VII/6 v této diplomové práci. Farář Josef Mottl využíval ke své práci vedle zmíněných desek zemských například i komorní registra, gruntovní knihy statku červenoújezdeckého, *Diadochos* Bartoloměje Paprockého a jiný materiál. Vedle mnoha předností Mottlovy pozůstalosti však stojí v protikladu i několik záporů: Mottl si v jednotlivých složkách *Kladenska v historii* někdy sám bohužel i odporuje, což bylo například problémem starších dějin žďárského rodu. Důvodem bylo nepochybně i slučování či přehození údajů, vážících se k jednotlivým osobám rodu, které užívaly stejného jména. Mezi dalšími problémy jeho práce vyniká neuvádění citovaných finančních cifer v příslušné měně kop grošů. Kopy grošů tak najdeme často bez přívlastku: míšeňský či český! Důvodem tohoto jevu (se kterým se však můžeme setkat i u jiných autorů) snad byla i skutečnost, že i některé originály z nichž Mottl čerpal, neuváděly danou měnu, neboť v určité etapě vývoje byla měna v podstatě pevně stanovená, a tak se již doboví pisatelé neobtěžovali peníze přesně označovat. Porovnáváním s ostatními materiály jsem došel k názoru, že se u drtivé části Mottlových uváděných částek jedná o groše míšeňské, přičemž tato měna převažovala od sedmdesátých let šestnáctého století. Před tímto datem však Josef Mottl i jeho prameny ovšem užívali spíše groše české nebo-li groše pražské. Tam kde se podařilo hotovost přesně ověřit, uvádím zjištěnou kopu grošů v příslušné měně (buď míšeňské nebo většinou české). Kde se jí ověřit nepodařilo, měnu neuvádím. Pro upřesnění musíme ještě před započítáním četby vlastního textu uvést, že poměr českých a míšeňských grošů byl v roce 1573 státem oficiálně stanoven na 2:1. A tento poměr vydržel u starých kvalitních ražeb až do období Bílé hory.

Dalšími primárními prameny této diplomové práce byly i Mottlovy tištěné studie. Nejvýznamnější Mottlovou prací je jeho: *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru* jež byla otištěna ve Výroční zprávě českých měšťanských i obecních škol na Kladensku za školní rok 1879-1880. Josef Mottl zde dochází k řadě zajímavých názorů a poznatků o rodině Žďárských, které obvykle dokládá poznámkami, odkud čerpal. V práci však nalezneme i několik rozporů, například v popisu kladenského zámku. Tuto svojí práci bohužel Josef Mottl nepřekonal svojí další rozsáhlou studií: *Kladno – město a statek v Pražském kraji*, jež byla původně otištěna v druhé polovině 19. století v Památkách archeologických a v roce 1931 vyšla na Kladně i v omezeném knižním nákladu v exklusivní podobě 300 výtisků na ručním papíře. *Kladno – město a statek v Pražském kraji* vycházel z předchozí jmenované práce

Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru, je ovšem značně stručnější, neobsahuje dostatek poznámek s přesnějšími údaji odkud autor čerpal a bohužel se v této práci autor dopustil i řady omylů, které ve své studii *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru* většinou neměl. Za významný počín můžeme považovat i Mottlovu práci: *Okres unhošťsko-kladenský za pochodu lidu vojenského k bitvě na Bílou horu roku 1620* otištěnou ve Výroční zprávě českých měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1878-1879. Podrobně nás seznamuje se stavem středočeského panství rodiny Žďárských v předvečer Bílé hory i s následujícím přiblížením poničení rodového majetku.

Pro poznání Žďárských jsou obzvláště významné i práce Václava Bartůňka, Josefa V. Šimáka, Josefa Neumanna (o kterých se ještě zmíníme) či důkladná a obsáhlá pasáž o Žďárských ze žďáru v knize Bartoloměje Paprockého z Hlohol a z Paprocké Vůle: *Diadochos id est successio: Jinak posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských, a všech třech stavů slavného Království českého, tj. panského, rytířského a městského, krátce sebraná a vydaná*. Tato kniha vyšla v Praze již roku 1602. Bartoloměj Paprocký také pravděpodobně použil za podklad svého *Diadochu* žďárský rodinný *Stammbuch*, k tomu by nasvědčovala i přílišná pozornost věnovaná rodě Žďárských, která je poněkud neúměrná jeho tehdejšímu postavení. Paprockého dílo jsem taktéž v této diplomové práci hojně využil. Pokud pomineme Paprockého fábulární bajky o začátcích rodu Žďárských, přináší tento polský genealog a historik řadu cenných poznatků. Ty se týkají především významných osob rodiny v druhé polovině 15. století a především ve století 16.

Za významný pramen můžeme počítat nepochybně i dvě práce pečlivého historika Václava Bartůňka: *Kladenští z Kladna* zahrnující drobné informace o příchodu rodu Žďárských na Kladensko a k jeho převzetí po rodině Kladenských z Kladna. Obzvláště cenná je však především Bartůňkova obsáhlá studie: *Žďárští ze Žďáru co patronátní páni Kladna*, která vyšla s *Kladenskými z Kladna* na počátku třicátých let dvacátého století ve Sborníku historického kroužku. Práce Václava Bartůňka přináší pečlivě vedené poznámky o původu zpráv a též hodnotný přepis částí různých listin – jako byly například dopisy z lobkovického rodinného archivu. Naopak určitých omylů se dopustil Václav Bartůňek na začátku své studie. Jedná se především o záměny údajů v osobách žďárského rodu, jejichž jména byla v té době častější a členové příslušeli k různým liniím (například Jan Žďárský). Na tento problém si však musíme dát pozor i u jiných autorů, včetně písemné pozůstalosti pátera Josefa Mottla či u slavného historika a genealoga Augusta Sedláčka. Sedláček přináší informace o Žďárských nejen ve svém dlouhém heslu uveřejněném v Ottově slovníku naučném, které však obsahuje řadu nesrovnalostí, ale i ve svém monumentálním díle: *Hrady, zámky a tvrze Království*

českého. Pro Žďárské osudy je obzvláště využitelný jeho VIII. díl věnující se Rakovníku a Slánsku.

Obzvláště cenným předmětem poznání o rodě Žďárských jsou pak i výpisy ze ztraceného *Stammbuchu*, které přinesl Josef Vítězslav Šimák ve svých: *Paběrkách rodopisných*. 3. *Z pamětí Žďárských ze Žďáru*, které vyšly v Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v roce 1912. Obdobně cennou prací je i článek Josefa Hausmanna: *Něco o Kladně a o Žďárských ze Žďáru na Kladně*, který vyšel v Lumíru číslo 4, 1854. Páter Josef Hausmann čerpal z Paprockého *Diadochu* a též z jistého vloženého listu v jednom exempláři *Diadochu*, který obsahoval ručně dopsané další podrobné informace o Žďárských a o jejich příbuzných, které jinde nenajdeme a jež dle mého úsudku pravděpodobně byly vypsány ze žďárského *Stammbuchu*. Malou práci o Žďárských napsal i Antonín Masák: *Páni Žďárští ze Žďáru, Znaky rodů českých*. Příloha časopisu Společnosti přátel starožitností českých II-VI, č. 4, 1894-1898, list 64 a článek LXIV.

Z dalších základních prací, které se zabývají vedle rodu Žďárských, ale i církevní problematikou s rodem spojenou a jež musíme jmenovat jsou studie o Žďárských a o jejich klášteře v Hájků, který rod v 17. století založil a vystavěl. Tyto studie vychází například z pera Jana Šťovičky: *Hájek, Žďárští a Martinicové*, Slánský obzor 8 (108), 2000 či *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*, in: Rozprava o baroku, sborník příspěvků z kolokvia Barokní umění na území severozápadně od Prahy, Kladno 1993. Hájků se věnoval i Vladimír Příbýl v článku: *Sacra Silva, vulgo Hájek. Z dějin františkánského kláštera v Hájků u Unhoště*, Posel z Budče číslo 9, 1995. Základní studií k poznání však nadále zůstávají: *Posvátná místa Království českého VII. Vikariát Slánský* biskupa Antonína Podlahy či cenná kniha Františka Melichara – pasáž o Hájků v jeho knize: *Paměti okresu Unhošťského z roku 1890*. Nedávno pak o Hájků vyšla publikace vytvořená těmito autory: Karel Beránek, Zdirad J. K. Čech, Petr Alcantara František Houška a Miloš Sládek (edd.), *Františkánský klášter v Hájků v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000. K danému tématu se váže i edice Antonína Rezka, *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých, Díl druhý (od roku 1526-1715)*, Svazek první. (L. 1526-1607), Praha 1879; *Svazek druhý. (L. 1608-1624)*, Praha 1879; *Svazek třetí. (L. 1625-1715 i s dodatky)*, Praha 1880. K církevním dějinám se obrací i drobná archivní nepublikovaná práce z kladenského archivu od Zdeňka Souška: *Evangelictví na Kladensku* z roku 1953.

Pro poznání Hájků a dějin rodu Žďárských by bylo velkým přínosem projít podrobně i fond františkánského kláštera v Hájků, který najedeme v Národním archivu v Praze. Mezi

nejvzácnější materiál patří dvě pamětní kroniky kláštera, z nichž první se začala sepisovat již ve druhé polovině 17. století a obsahuje informace k rodu Žďárských opsané ze zmiňovaného *Stammbuchu*. Vedle toho jsou v archiváliích i drobnější shrnující práce o rodině žďárských a o Hájků, které vznikly jako práce hájeckých řeholníků v 19. a počátkem 20. století či různé výpisy k dějinám Žďárských a kláštera.

O začátcích rodiny ve 14. až 15. století i o vedlejších západočeských liniích existuje cenná delší práce z pera archiváře a historika Jiřího Úlovce: *Zaniklá tvrz a zámek Žďár u Doupova*, kterou otiskl Západočeský historický sborník číslo 4, Plzeň 1998. Autor využil velmi důkladně archivní materiál, řadu starých publikací a edic. Ve své studii přináší Jiří Úlovec velké množství nikde jinde nezveřejněných dat. Mnoho světla k dějinám rodu v 15. století přináší i edice Jaroslava Kašpara a Jaroslava Poráka: *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980 či Ivana Hlaváčka: *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981. Souhrnnou publikaci, která obsahuje využitelné zmínky o počátcích rodu Žďárských vydala i Zdena Binterová, *Zaniklé obce Doupovska v bývalém okrese Kadaň*, Chomutov 1998.

Pro poznání hospodářských dějin existuje nepublikovaná strojopisná práce Jana Roubíčka, *Panství Kladno a statek Červený Újezd ve druhé polovině 17. století*, strojopis pracovníka Státního archivu Praha – z někdejšího pracoviště Buštěhrad. Tato práce je rozbořem jednoho z mála zachovalých kladensko-červenoújezdeckých urbářů z roku 1662. K hospodářským dějinám by se dal využít i *Inventář panství Kladenského a Červenoújezdeckého po Maxmiliánu Valentinu z Martinic z r. 1678*. Ten uchovává Státní oblastní archiv v Praze na Chodovci ve fondu Velkostatku Smečno pod signaturou 106. Aa. 9. Jedná se o svázaný 56 foliantový dokument popisující podrobně poměry na osiřelém panství Žďárských s popisem poměrů ve vsích, dvorech či na kladenském zámku atp. V Národním archivu I. se též nachází několik dílčích urbářů z období třicetileté války a v Národním archivu ve II. oddělení Praha-Chodovec najdeme ve Fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze: *Urbář panství Kladenského a Červenoújezdeckého, rok 1662*, kart. 14, který rozebral doktor Jan Roubíček, ale i dílčí *Urbář Vs. Tachlovice, Červený Újezd, rok 1689*, kart. 17. Urbář z roku 1662 je uložen ve starém přepisu i v Národní knihovně ČR v Klementinu, v oddělení starých rukopisů.

Pro poznání rodu Žďárských a též k hospodářství je využitelná též zmíněná práce Františka Melichara: *Paměti okresu Unhošťského*, která čerpala nepochybně z různých urbářů a řady dnes nedostupných pramenů. Melicharovo dílo je velkým přínosem, o kterém můžeme díky ověřování prohlásit, že se jedná o práci nanejvýš přesnou, obsáhlou a bez výraznějších chyb a přehmatů. Melichar vycházel z archivních pramenů, které dokázal skvěle využít a na jeho

knize je to tak velmi znát. Podobně vycházel z obrovské pramené základny i Václav Kočka ve svých pracích: *Dějiny Rakovnícka*, Rakovník 1936; *Lidice – dějiny a poslední dnové vsi*, Ústí nad Labem 1946 a *Unhošťské rody erbovní*, Praha 1948. Václav Kočka odkazuje v poznámkách na prameny, bohužel jsem se ale setkal s řadu jeho špatných interpretací a omylů. Zdálo se mi, že v některých částech nezvládl analytické srovnávání, a proto se dopouštěl oněch přehmatů, které najdeme především v jeho *Unhošťských rodech erbovních*. Přesto však musíme jeho piplavou a vyčerpávající práci k dějinám Žďárského rodu – především v 16. století – vysoce ocenit. Cennou, avšak nepublikovanou položkou jsou též archivní práce Josefa Švejdy uložené ve Státním okresním archivu na Kladně. Mezi ně patří především: *Kapitolky o Kladnu, 13 historických prací o městu Kladnu*, kap. I.-VIII. a *Výpisy z gruntovních knih Kladna I., svazek 1) Registra statku Kladno 1607 a svazek 5) Kniha urburní panství Kladno 1662*.

V nejnovějším období se o rod Žďárských ze Žďáru aktivně zajímal i kladenský historik Jiří Kovařík. Ten má o rodině Žďárských na svém kontě několik studií. K počátkům rodu na Kladensku, k majetku, ale i k vysvětlení různých omylů se věnuje ve své studii: *Žďárští ze Žďáru a vývoj panství Kladno*, jež vyšla ve Slánském obzoru 6(106) roku 1998. Malé medailony některých vybraných osob (např. Ctibora Tiburcího, Jiřího Žďárského nebo Floriana Jetřicha), avšak bohužel bez poznámkového aparátu a odkazů uveřejnil ve své populárně-vědecké knížečce: *Urození kraje kladenského*, vydané na Kladně v roce 1996. Majetkovými a rodovými záležitostmi se Jiří Kovařík pak zabýval i ve dvou navazujících studiích: *Bílá hora a šlechta kraje Slánského*, Slánský obzor 1-2(101-102), 1993-94 a *Šlechta kraje Slánského po třicetileté válce*, Slánský obzor 4(104), 1996. K závěru rodu Žďárských na Kladensku a o jejich příbuzných v Sasku se věnoval ve svém posledním článku: *Exulantská větev Žďárských ze Žďáru a osudy některých jejích příslušníků*, který otiskl Časopis Společnosti přátel starožitností českých 113, číslo 2, 2005. Společně s Irenou Veverkovou pak Jiří Kovařík sepsal shrnující článek: *Žďárští ze Žďáru*, který přinesl kladenský časopis Muzejní listy číslo 9, 10 a 11 v roce 1994. Toto shrnutí však bohužel obsahuje řadu přejatých chybných poznatků a omylů a nevychází z archivních materiálů, ale jen z převzaté literatury.

Pro osobnost jedné z nejvýznamnějších postav rodu – Ctibora Tiburcího Žďárského existuje diplomová práce Blanky Vidunové: *Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru*, která uvádí další cenné informace. Za cenné například můžeme považovat její rozšiřující informace majetkového charakteru či o Ctiborově kariéře jakožto politika. Naopak jisté chyby jsem shledal v informacích o jiných, především starších členech či generacích rodiny. Některé informace

k jeho osobě přináší i František Xaver Kryštůfek - *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517-1620)*, Praha 1906 a rozsáhlá edice *Sněmů českých*.

Taktéž osobnost Marie Maxmiliány Evy Žďárské si zasloužila pozornost u několika historiků již před delším časem, a proto o ní existuje několik studií. Z nich připomínám podrobnou studii Antonína rybičky: *Hrad Košumberk*, která vyšla v Památkách archeologických v dílu 4 v roce 1860. Velmi podrobnou a v tomto případě i jako samostatnou publikovanou knížku je práce Václava Vladimíra Jeníčka: *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690*. Václav V. Jeníček čerpal z mnoha archiválií, v čemž je jeho práce velkým přínosem. Bohužel se dopustil řady omylů v úvodním seznámení o rodě Žďárských. Proto musíme tuto pasáž o původní rodině jeho hrdinky brát s nadhledem a částečně i kriticky. Nejnověji se osobou hraběnky Marie Maxmiliány Evy Žďárské zabýval též Milan Skřivánek v článku *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku u Košumberka – epizoda z dějin protireformace*, jež byla otištěna ve sborníku *Rekatolizace v českých zemích*, Pardubice 1995.

K osobě její sestry Anny Kateřiny hraběnky Žďárské, provdané z Magnis a kruté majitelky rozsáhlého východomoravského velkostatku Strážnice existuje na Filozofické fakultě v Historickém kabinetu diplomová práce Miroslavy Příbylové: *Selský odboj na panství Stráňnickém. Příspěvek ke studiu dějin selských povstání na Moravě z roku 1953*, in.č. 474. Dále se o ní podrobně zmiňují: Miloš Trapl, Metoděj Zemek a kolektiv, *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka*, Praha 1978 či Kolektiv autorů, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl, Jižní Morava, vydáný v Praze 1981.

K nejznámějšímu členovi rodu a k hlavní postavě této diplomové práce existuje má starší seminární práce „*Portrét konvertity*“. *Příspěvek k dětství a ranému mládí Floriana Jetřicha – pozdějšího prvního hraběte ze Žďáru*, kterou jsem sepsal pod vedení pana profesora Milana Hlavačky v roce 2002 a jejíž část vyšla pod názvem *Vzestup barokního kavalíra* v kladenské historické ročence Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně a Vikariátního úřadu v Unhošti: *Posel z Budče* číslo 19, 2002. O Florianovi Jetřichovi najdeme značné množství informací v Mottlově pozůstalosti: *Kladensku v historii*, především ve složce Červený Újezd a Hájek i v jeho dvou zmíněných studiích. Cenným příspěvkem je i z archivních materiálů sepsaná kapitola CCIII. Florian Theodorich Graf Žďárský von Žďár od Josefa Neumanna, jež vyšla v Praze v roce 1852 v knize *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen. Herausgegeben von dem Vereine für Numismatik zu Prag*. Autor tohoto článku cituje své zdroje, a proto ho můžeme považovat za značně důvěryhodného. Další četné rozšiřující údaje nabízí i výše zmiňovaný František Melichar, Václav Bartůněk či Antonín Podlaha. K

palatinátům Froriana Jetřicha a poté i jeho syna přináší na podkladě archivního studia krátký článek má práce, *Palatináty hrabat ze Žďáru*, Posel z Budče 18, 2001.

Doplňující souhrnné informace ukazují i různé genealogické sbírky. Tou nejcennější je jistě v Národním archivu v Praze uložená: *Genealogická sbírka Gottfrieda Daniela sv. pána Wunschwitze* 202, složky: Žďárský ze Žďáru a Martinic či tamtéž uložená: *Genealogická sbírka Jan Václav hrabě Dobřenský*. V archivu Národního muzea Praha se nachází *Genealogická sbírka „H“*, složka Žďárský ze Žďáru. V ní najdeme i originální listiny ze 16. až 19. století. Další zajímavým tamním kompletem je *Genealogická sbírka „CH“ hr. Rudolfa Wratislava z Mitrowicz*, složka Žďárský ze Žďáru, (opisy a rodokmeny). Ta však vychází především ze známější Wunschwitzovy sbírky.

Pro osudy Žďárského rodu najdeme v Národním archivu v Praze – I. oddělení i rozsáhlé materiály ve sbírkách: Staré a Nové manipulace. V Nové manipulaci je například neznámý popis pustnouceho renesančního zámku na Kladně z počátku devadesátých let 17. století či velké množství informací o zápodočeském panství a zámku Žďár, různé jeho inventáře a opakující se listiny k majetkovému ohodnocení žďárského panství či o jeho prodeji.

Z dalších fondů Národního archivu v Praze musíme upozornit na fond Desek zemských, na Listiny české dvorské kanceláře i na některé další genealogické sbírky jako je sbírka: Ubelliho či Krále z Dobré Vody.

V archivu na Kladně je pak v pozůstalosti smečenského děkana pátera Dvořáka nachází i malá studie o Žďárských od někdejšího řídícího úředníka panství Clam-Martiničů: historika a slánsko-kladenského patriota Otakara Miltnera, který mimo jiné upozornil zmíněného Františka Levého na existenci žďárského *Stammbuchu*. Vedle toho existuje na Kladně obrovská desítková kartonová neroztříděná sbírka listin královského města Slaného. V ní jsou též listiny pro 16. a 17. století, ve kterých se často vyskytuje jméno Žďárských ze Žďáru. Ti vystupují nejčastěji v různých majetkových sporech jako svědci či rozhodčí a v některých případech i jako vykonavatelké vůle panovníka v jejich tehdejších funkcích krajských slánských hejtmanů.

Mnoho informací by jistě přineslo i probádání archivu knížat z Lobkovic, který najdeme na zámku v Žitenicích u Litoměřic. Z převzatých informací od Václava Bartůňka, Václava Bůžka či Petra Matějíka víme, že se tam nachází početné dopisy mezi Žďárskými, Martinici a Lobkovici s mnoha rodinnými informacemi. Další nálezy by snad bylo možno objevit i v některých fondech šlechtických velkostatků, jejichž šlechtičtí majitelé byli k rodině Žďárských vázáni poutem příbuzenským či přátelským. Takové materiály se dají očekávat v archivu Černínů z Chudenic v Jindřichově Hradci, Nosticů, Šternberků, Magnisů, Ugartů,

Caretto-Millesimů, Švihovských z Rýzmburka, tyrolských Lodronů, Harrachů ve Vídni, Clam-Martiničů v Rakousku či u saské linie Žďárských – dnešního rodu Sahrer von Sahr von Schönberg.

Pro přiblížení všeobecných věcí ze života šlechtické společnosti jsou nepostradatelné i různé níže uvedené edice, studie a články z nichž je nutné připomenout práce těchto historiků: Václava Bůžka, Jaroslava Čechury, Josefa Janáčka, Marie Koldinské, Petra Vorla, Václava Ledvinky, Petra Matěje, Jaroslava Pánka, Pavla Krále, Josefa Petráň, Josefa Polišenského, Eduarda Maura, Ernsta Denise, Jiřího Juroka, Josefa Války a mnoha dalších historiků a badatelů.

II.

PŮVOD A PŘÍCHOD DO STŘEDNÍCH ČECH

II/1.

Doupovsko - krajina původu a jeho středověká kolonizace

Rod rytířů a pozdějších hrabat Žďárských ze Žďáru pochází z velmi malebného koutu naší vlasti – z oblasti tzv. Doupovských hor, která se rozkládá v severozápadních Čechách, východně a jižně od Krušných hor. Pohoří má půdorys přibližného kruhu o průměru třiceti kilometrů a rozloze 650 km². Horstvo – vytvořené z čedičových láv a tufů – vzniklo vulkanicky v třetihorách, kdy zde vznikl jednotný starohorní supervulkán. Mladší sopečnou erupcí vznikla rozsáhlá vnitřní sníženina-kráter, který obklopují v půlkruhu obroušené vyšší okraje. Ve vnitřním údolí se nalézalo centrum oblasti město Doupov i nedaleká obec Žďár. Svým nejvyšším vrcholkem Hradiště se pohoří dodnes dotýká výše 933,8 m.n.m.³

V současnosti tvoří Doupovsko severovýchodní cíp karlovarského okresu stejnojmenného kraje. V minulých staletích však územně příslušelo k Žateckému kraji a po jeho rozdělení v roce 1751 k Loketskému kraji. V důsledku založení vojenského výcvikového prostoru, ke kterému došlo roku 1953, se toto již předtím nepříliš lidnaté území stalo definitivně převážně liduprázdným teritoriem. S odchodem německých obyvatel po roce 1945 a českých dosídlenců v padesátých letech 20. století vzaly za své i pozůstatky po sedmisetleté až osmisetleté lidské činnosti.⁴

Vlastní kolébkou rodu Žďárských byla dnes již zaniklá ves Žďár, ležící ve středu úrodné kotliny chráněné okolním věncem hor. Vesnice se nacházela 4 km severoseverovýchodně od Doupova a 16 km jihozápadně od Kadaně. Byla to tradičně velká obec, po Doupově v kraji nejvýznamnější. Po vytyčení zdejšího vojenského újezdu Hradiště však i ona sdílela osud

³ Se základními údaji specifikujícími Doupovsko nás seznamují v posledních letech kupř.: Vít TEJROVSKÝ, David LACINA, Petra MÁLKOVÁ, *Doupovské hory, významné ptačí území 2003*, Praha 2003, s. 3; Zdena BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska v bývalém okrese Kadaň*, Chomutov 1998, s. 7; Jiří ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár u Doupova*, *Západočeský historický sborník* 4, Plzeň 1998, s. 67 či KOLEKTIV AUTORŮ, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV., Západní Čechy*, Praha 1985, s. 8.

⁴ Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 5-8, 34; J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 67 či V. TEJROVSKÝ, D. LACINA, P. MÁLKOVÁ, *Doupovské hory*, s. 8.

ostatních městeček, vsí a samot v okolí. K 15. květnu 1954 došlo k vysídlení obyvatel a Žďár byl postupně rozbořen a srovnán se zemí. Zpočátku přetrval pouze cenný goticko-renesanční zámek a barokní kostel. Avšak i tyto kulturní památky byly do poloviny šedesátých let 20. století zničeny.⁵

Zrod vesnice Žďár a stejnojmenného panského sídla klademe do 13. století.⁶ Právě během něho došlo k aktivnější a důslednější kolonizaci Doupovska, která započala již ve 12. století. Stavby některých místních kostelů z 11. století, však dokládaly osídlení ještě ranější. Teprve během 13. století však došlo k trvalému doosidlování a odlesňování zdejších končin.⁷ Zdejší mýcení lesů ale nebylo, kvůli své kopcovitosti a méně úrodné půdě, nikdy tak výrazné jako například na sousedním Tepelsku či Žatecku. Osidlování se dělo přirozeně i podél dvou významných obchodních stezek, které touto oblastí vedly.⁸

Na kolonizování nových území v Čechách se ve 12. až 14. století vedle panovníka a klášterů (především benediktinského, cisterciáckého a premonstrátského řádu) podílely především panské rody. Ty se mohly (na rozdíl od nižší šlechty) kolonizace účastnit ve větším měřítku, neboť měly k dispozici rozsáhlé plochy do té doby hospodářsky nevyužívané či jen řídko užívané půdy. V Posázaví a ve středním Povltaví to byli především tři rody: Divišovci (páni ze Šternberka), Janovicové (páni z Janovic a z Kolovrat) a severočechští Benešovci (páni z Dubé, z Bechyně a z Benešova). V rozsáhlých oblastech severních Čech to byli Ronovci (pozdější páni z Lipé, Berkové z Dubé či z Ronova) a Markvartici (páni z Lemberka, z Valdštejna, z Vartenberka či z Michalovic). Ronovci (jejich významná větev pánů z Lichtemburka) se jali kolonizovat i velké území mezi Jihlavou a Čáslaví. Na Bílinsku, Klášterecku nad Ohří, Mostecku či ve východočeském Vysokomýtsku se připomínají významní Hrabišici (páni z Rýzmburka nebo-li z Oseka). Podorlicko osídlovala jedna z větví moravských pánů Kouniců a vedle nich přesídlivší západočeští nepraví Drslavici (páni Žampachové z Potštejna či páni z Dobrušky a z Opočna). Proslulí Vítkovci (páni z Rožmberka, z Hradce, z Landštejna, z Krumlova ad.) se prosadili především v jižních

⁵ O poloze a zániku obce Žďár viz Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 34-35; J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 67, 83, 84 a 89.

⁶ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 69, 70.

⁷ Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 7 a 11; J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 67.

⁸ O trase stezek přesně Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 8.

Čechách. Vedle nich na jihozápadě Čech dosáhl úspěchů i rod mocných Bavorů ze Strakonice.⁹

V západních Čechách – tj. v oblasti, jež nás nejvíce zajímá se při kolonizační činnosti prosadily tyto následující panské rody. Na Rokycansku a Podbrdsku se usídlili Buzici (Zajícové z Valdeka, z Rožmitálu či potomní páni ze Šelmberka). Na rozsáhlém území na Klatovsku až k řece Otavě a Radbuze se usadili praví Drslavici (Švihovští z Rýzmburka, páni ze Skály a Černínové z Chudenic), na Plzeňsku, Přešticku a Nepomucku nepraví Drslavici (páni z Litic, ze Žinkov a páni z Křimic – tj. budoucí východočeští Žampachové z Potštejna), na Tachovsku a Borsku Skviřínové (tj. páni ze Švamberka), v rozsáhlé oblasti na severozápadním Plzeňsku – tj. na Tepelsku a v severním Plzeňsku Hroznatovci (pozdější páni z Gutštejna či z Vrtby) a na Loketsku, Bečovsku a Žluticku opět Hrabšici.¹⁰

Taktéž na kolonizaci Doupovských hor se podílel mocný a majetkově rozšířený rod Hrabšiců a vedle něj i rod méně známých Milhosticů (páni z Mašťova), který dříve držel významný kastelánský úřad na hradě Dřevíči.¹¹ Jak poznamenává historik Jiří Úlovec: „*ještě v průběhu 13. století bylo na Doupovsku založeno více než dvacet vesnic s několika panskými sídly*“.¹² K doosidlování výše položených a k zemědělství méně příhodnějších Doupovských hor tak došlo ve stejné době, kdy probíhala v českých zemích vrcholná kolonizační vlna, která byla původně tvořena domácím obyvatelstvem, a ke které se (při jejím zmohutnění) ve 13. století přidalo i obyvatelstvo cizí – německé. V těsné blízkosti žilo v té době německé etnikum například severovýchodně na jazykovém ostrově kolem Kadaně a ve směru k Žatci,

⁹ Rozrodům byla většinou už za Palackého dána jména podle nejstarších známých předků. Ke kolonizaci šlechtickými rody v Čechách Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 233-239; TÝŽ, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 183-190; KOLEKTIV AUTORŮ, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III., Severní Čechy*, Praha 1984, s. 9-11; díl V., *Jižní Čechy*, Praha 1986, s. 8-10; díl VI., *Východní Čechy*, Praha 1989, s. 11-14 ad. O důležitých českých panských rodech té doby též Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000, s. 14-17. Ke kolonizaci všeobecně viz pozn. 10.

¹⁰ KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 9-11; K majetkům Hrabšiců Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabšici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 87-148.

¹¹ J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 234; T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 105, 108-115, 144-145 potvrzuje majetek tohoto rodu na Doupovsku (Zakšov či Valeč) a v jeho těsném sousedství (Žluticko, Bochovsko a Klášterecko). K Milhostovi i J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 223; Václav SÁBL, *Daliborovy Kozojedy a hrad Dřevíč. Z jejich nejstarších dějin*, Nové Strašecí 1973, s. 70.

¹² J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 67.

západně při hranicích ve východním Krušnohoří či jihozápadně na Loketsku. Je velmi pravděpodobné, že na Doupovsku bylo původně obyvatelstvo ve většině české a ve směru k blízké Kadani přibývalo obyvatelstvo německé, přičemž později (po vylidnění a vyplenění za husitských válek a po třicetileté válce) bylo české etnikum (od přelomu 15. a 16. století) nahrazováno etnikem německým.¹³ Od žďáření – tj. od vypalování a mýcení zdejších lesů vzniklo i hojně používané jméno Žďár, které nám tak dosvědčuje pozdní kolonizaci tohoto místa.¹⁴

II/2.

Janovicové a Vlastislavci – k rozrodu a společenskému postavení rodu Žďárských ze Žďárů

Podle dosavadních bádání (František Palacký, August Sedláček, Josef Janáček, Jiří Kovařík, Milan Mysliveček ad.) můžeme usuzovat, že rodina Žďárských ze Žďárů patří do jednoho velkého rozrodu tzv. Janoviců.¹⁵ Jak k tématu uvádí Josef Žemlička: mnoho ze středověkých

¹³ Ke středověké kolonizaci všeobecně kupř. Ludmila FIALOVÁ, Pavla HORSKÁ, Milan KUČERA, Eduard MAUR, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, s. 43-49, 70-71. Podrobně o vnitřní kolonizaci 11. a 12. století Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 2002, s. 272-296. O vrcholné kolonizaci 13. století zevrubně J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 230-332. Postupem německé menšiny v jednotlivých staletích se nově zabývá též Vladimír SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004, s. 150. O původním českém národnostním osídlení Doupovska viz BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 9. Táž na s. 77 upozorňuje na německou kolonizaci Malé Lesné ležící poblíž Kadaně. Usuzovat na české osídlení lze i z údajů téže autorky, s. 17, 26, 43, 44, 48 ad. Autorka k roku 1196 na tomto území uvádí 15 slovanských vesnic, dále tak lze soudit z jednotlivých-původně českých názvů vsí pro období středověku v citované práci autorky či ze slovanských jmen místních vesnic uvedených pro toto období v díle Antonína PROFOUSE; Jana SVOBODY, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, díl I.-IV., Praha 1947, 1949, 1951 a 1957.

¹⁴ Osvětlení původu jména Žďár viz J.GEBAUER, *O původu jména Žďár*, Památky archeologické a místopisné (dále jen PAM) XI, 1878, s. 89-91.

¹⁵ V údajích o následujících rodových větvích pánů z Janovic (pozn. 19-23) vycházím z klasické genealogicko-heraldické literatury, která je většinou dobře přístupná: např. Josef JANÁČEK, Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988; Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999; Jan HALADA, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, díl I.-III., Praha 1992, 1993 a 1994; Milan MYSLIVEČEK, *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě (dále jen Erbovník 1)*, Praha 1993; TÝŽ, *Erbovník 2 aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a*

„velmožů nalézáme v širších příbuzenských uskupeních, takzvaných rozrodech. Novodobí historikové tvoří jejich názvy většinou podle nejstaršího doloženého nebo významného předka: proto Vítkovci, Hrabišici a další“.¹⁶ Také novodobý termín „Janovicové“ uvedl v 19. století do praxe (podobně jako u jiných rozrodů) velký český historik František Palacký. Ten se dle nejvýznamnějšího genealoga a heraldika přelomu 19. a 20. století Augusta Sedláčka nesprávně domníval, že předkem rodu je jakýsi Jan, syn Zbyslavův. Janova pečeť jezdce s erbem a v něm jakési nezřetelné znamení, jež Palacký pokládal chybně za orlici, se měla dochovat v klášteře oseckém.¹⁷ Zde se musíme zastavit u erbu již připomenutých pánů z Maš'ova, kteří stáli u nepodařené cisterciácké fundace v Maš'ově na Doupovsku, později přenesené právě do Oseka. Erbovním znamení tohoto rodu měl být totiž jezdec ve stříbrném poli mířící taseným mečem vpravo a kryjící se štítem.¹⁸ Jeví se nanejvýš pravděpodobným, že Palacký zaměnil zmíněný první erb za tento druhý. I přes uvedenou chybu se pojem „Janovicové“ u historiků ujal. A poněvadž můžeme oprávněně uvažovat o společném prapředku, není nutné rozrod opětovně pojmenovávat. V této práci se přikláním k užívání tohoto zažitého termínu, tak k přesvědčení o společném rodovém původu.

Rod Žďárských ze Žďárů má společného předka s významným a dosud žijícím rodem pánů z Kolovrat,¹⁹ s rodem pánů z Janovic,²⁰ pánů z Vimperka,²¹ rytířů Zručských z Chřenovic,²²

na Moravě, Praha 1997; KOLEKTIV AUTORŮ, *Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM* (dále jen OTTA), vydal Aion CS, s.r.o., 1997; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého na CD-ROM*; Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A Z PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos id est successio: Jinak posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských, a všech třech stavů slavného Království českého, tj. panského, rytířského a městského, krátce sebraná a vydaná*, Praha 1602 ad. K rodu Kolovratů též: Vlastimil BORŮVKA, *Genealogie rodu pánů z Kolovrat*, Heraldika a genealogie (dále jen HG) XXV/1, 1992; KOLEKTIV AUTORŮ, *Encyklopedie českých tvrzí*, II.díl K-R, Praha 2000, s. 307 ad.

¹⁶ Cit. dle J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 181.

¹⁷ August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, fotoreprint vydání z roku 1925, Praha 1997, s. 20.

¹⁸ V. SÁBL, *Daliborovy Kozojedy a hrad Dřevíč*, s. 70, erb též v příloze.

¹⁹ Kolovratové patřili vždy k zámožným a vlivným rodům a od svého počátku byli počítáni k panskému stavu. Poprvé jsou připomínáni kolem roku 1200 v souvislosti s Mladotou, držitelem panství Kolovraty (dnes na jihovýchodě Prahy). Tento muž je považován za jejich přímého předka. Listiny s jejich pečeti se objevují již v první polovině 13. století, ale bezpečnou zmínku o „pánech z Kolovrat“ máme jak se zdá až z roku 1297. Jejich původní majetky ležely v oblasti středních Čech jižně pod Prahou, v blízkosti statků pánů z Janovic, rodu z Chřenovic či pozdějších rytířů z Olbramovic. Ve 2. polovině 14. stol. vystupují např. jako purkrabí v Kadani (Albrecht), jako zakladatelé kláštera v Ročově na Lounsku a od třetí třetiny 14. století jako vlastníci panství Krašov či Libštejn. V té době tak již působili v nikterak vzdálených oblastech od majetků rodu Žďárských. Kolovratové se během 14. a 15. století rozvětvili do řady linií. V roce 1624 dosáhli Libštejnští z Kolovrat

rytířů a pozdějších hrabat Čejků z Olbramovic, rytířů Dvořeckých z Olbramovic a rytířů Podolských z Olbramovic.²³

hraběcího stavu, který během 17. století získaly i další rodové větve. Z mnoha linií dodnes přežila jediná linie Krakovských z Kolovrat.

²⁰ Nesmíme zaměňovat s jiným panským rodem Janovských z Janovic, který pocházel z Klatovska. Kolébkou rodu pánů z Janovic byly dnešní Vrchotovy Janovice na Sedlčansku. Podle tamního hradu nosili přídomek už roku 1243. Nejstarším známým předkem je zvíkovský purkrabí Kunrát z Janovic připomínaný v letech 1234-1254. Jeho syn byl Purkart (1243-1295), který založil linii pánů z Vimperka (viz následující pozn.). Páni z Janovic nebyli bezvýznamným rodem a vládli značným bohatstvím. Janovice drželi do počátku 15. století, přibližně do roku 1470 drželi Vysoký Chlumeč a od roku 1495 panství Bezděz a Bělou pod Bezdězem. Ve 14. i v 15. století často zastávali církevní funkce. Poslední člen rodu Jan z Janovic byl od roku 1470 do svého skonu nejvyšším purkrabím, jím roku 1503 rod vyhasl. Sňatkem Anny (Anežky) z Janovic s rytířem Janem ml. Špetlem z Prudic a na Žlebech získala jeho rodina roku 1502 panský stav, jméno i erb vymírajících pánů z Janovic. Po roce 1503 i jejich rozsáhlý majetek. Tito - Špetlové z Janovic pak vymřeli roku 1640.

²¹ Páni z Vimperka se psali podle svého hradu Vimperk, který leží na Šumavě. Hrad a rodinu založil zvíkovský královský purkrabí Purkart z Janovic, pozdější hejtman Štýrska a Horních Rakous a purkrabí pražský, který se podle hradu poprvé psal roku 1263. Jeho potomci jsou připomínáni i po následující 14. století.-někteří i jako nositelé dvorských úřadů. Vedle Vimperka drželi kupř. hrady Hus na Prachaticku, Janovice či Kunžvart na Vimpersku ad. Ještě v roce 1404 je připomínán Pavel z Vimperka sídlící na tvrzi Hrádku u Prachatic. V následujícím období se o rodu vytrácí informace.

²² Pocházeli z Posázaví z hradu Chřenovice u Ledče nad Sázavou. Jsou připomínáni od roku 1289, tj. ve stejné době jako Žďárští. V 15.-16. století jim patřila Zruč nad Sázavou, Bohdaneč aj. statky. V přímé linii jsou naposledy připomínáni koncem 16. století, kdy podle Paprockého „...byli dva Zručičtí již věkem sesslý a žádných potomku neměli. Pročež již ten rod zahyne.“ Poslední potomci rodu-Martiničtí z Chřenovic však jsou naposled připomínáni Sedláčkem jako velmi zchudlí počátkem 18. století.

²³ Rody rytířů z Olbramovic mají společný původ na Voticku, tj. nedaleko od původních statků pánů z Janovic či rodu z Chřenovic. Píší se podle tvrze Olbramovice, která vznikla pravděpodobně již ve 14. století. Rod z Olbramovic je svým původem nejvíce spjat s rodem z Chřenovic a snad i s Kolovraty, tedy s liniemi Janoviců, které zůstali v Čáslavském kraji. Prvními známými panoši z Olbramovic byl Přeč a Odolen, jež se připomínají v roce 1385. Nejznámější linie - Čejkové z Olbramovic se oddělila v polovině 15. století a vytvořila další řadu větví. Členové velmi početného rodu většinou nepatřili, kromě několika výjimek, k majetkově bohatým. V roce 1748 dosáhla jedna větev hraběcí hodnosti. V 19. století se zprávy o rodu vytrácí. Dvořecké z Olbramovic známe od poloviny 15. století, kdy se Kuneš z Olbramovic začal psát podle vyženěného statku Dvořec. Také oni byli značně rozvětvení a většinou nikterak zámožní. Z rodu proslul Prokop, který byl stavovským direktorem a roku 1621 skončil mezi sedmadvaceti českými popravenými pány. Na Vlašimsku jim patřilo např. panství Načeradec, kde sídlili od roku 1548 do roku 1677. Rod vymřel po meči již v polovině 17. století.. Podolští z Olbramovic se vyčlenili ve stejný čas jako Dvořečtí. Rod založil bratr Kuneše Dvořeckého z Olbramovic Přeč - držící stateček Podolí u Vrchotových Janovic. Na tamní tvrzi sídlili do jejího prodeje roku 1616. Krátce poté se o nich vytrácí informace.

Všichni jmenovaní Janovicové užívali na efekt velmi pohledného znaku. Tímto původním a jednotným erbovním znamením je polcená stříbrno-červená orlice v modrém štítě. Na hrudi a rozepjatých křídlech má prohnutou zlatou pružinu ukončenou na obou stranách trojlístkem. Orlice je vybavena zlatou zbrojí (pařáty, zobák a jazyk) a hledí (heraldicky) doprava. Popsaný erb byl jednotlivým janovickým větvím v následujících staletích polepšován a jinak měněn. Asi nejdéle ho v původní podobě nosili rytíři Dvořečtí z Olbramovic.²⁴

Janovicové jsou označováni některými autory (Jaroslav Čechura, Josef Janáček, Jiří Jurok, František Palacký, August Sedláček, Berthold Waldstein-Wartenberg) i za tzv. Vlastislavce. Důvodem je prastará pověst, kterou uvádí i proslulá Dalimilova kronika z počátku 14. století. Podle ní spojuje všechny rody erbu polcené orlice společný prapříbuzný, kterým byl bájemí opředěný lucký kníže Vlastislav. Ten, jak známo, vystupuje v nejstarších českých legendách. Dle nich měl žít ještě v době před prvním historicky známým knížetem Bořivojem v oblasti Žatecka v Poohří. Dle Dalimilova mýtu dostal Vlastislav Lucko od otce knížete Vojena a za vlády knížete Neklana se střetl s Čechama. V Neklanových službách bojoval udatný Styr, který válku vyhrál a Vlastislava zabil. Po nějaké době, po smrti jediného Vlastislavova syna, bojoval za Lucko i Vlastislavův příbuzný Leva, který postavil na jednom z dominantních kopců Českého středohoří hrad Klepý – tj. nynější Házmburk. Jeho potomci na hradě nějaký čas sídlili, dokud zboží nesměnili. Ve štítě pak měli nosit dvě orlice se zlatou puklicí (tj. pružinou). Dalimil k tomu píše: „*Vlastislavův podle zlaté puklice, kterou od tehdejší doby fijoletným křídlem zdobí dvě mohutné orlice*“.²⁵ V Čechách však v době Dalimila rodu s erbovním znamením dvou orlic nebylo. Kvetlo zde však několik rodin z rozrodu Janoviců, které nosili v erbu orlici barvami dělenou, což se může (například dle A. Sedláčka) vykládat za dvě orlice.²⁶ Navíc Dalimil uvádí rod, který jak vypovídá jeho verš: „*rod pak snáz pozná*

²⁴ O erbech jednotlivých janovických linií např. A SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 20-22; J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 64, 90 a 154 ad.

²⁵ K legendě o Vlastislavovi a Levovi a k citaci viz Marie BLÁHOVÁ A KOLEKTIV (edd.), *Kronika tak řečeného Dalimila*, Praha 1977, s. 39, 41-47. Citace ke znaku Vlastislavců na s. 47.

²⁶ K erbu A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 20. Zde řadí mezi Vlastislavce Kolovraty. V OTTOVI, díl I., s. 209 řadí Sedláček mezi Vlastislavce nesprávně i rod rytířů z Adlar, který nosil spolu s příbuznými pány ze Žirotína černou orlici se zlatou pružinou ve stříbrném štítě. Adlarové ani Žirotínové však nepatřili mezi rozrod Janoviců a jejich erbovní znamení se na rozdíl od janovického znamení nedá vykládat za dvě orlice. Přiřazením Adlarů si navíc Sedláček odporuje sám sobě-tj. se svým heslem „*Vlastislavici*“, OTTA, díl XXVI., s. 811-812, kde správně zařazuje mezi Vlastislavce pouze Janovice. Dále k tématu: Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1310-1378. Lucemburkové na českém trůně I.*, Praha 1999, s. 162, 286; Berthold WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici, z historie nejstarší české šlechty z ranné doby vlády*

jistě každý z vás“ musel patřit v té době – tj. na počátku 14. století již k všeobecně známým a významným mezi českou šlechtou. A tuto stránku Janovicové bezesporu splňovali.²⁷

Žďárští ze Žďáru žili již od prvních zmínek v nižším šlechtickém stavu. Na otázku zda se oddělili od Janoviců jako panská linie, která časem (kvůli nedostatečnému bohatství a politickému vlivu) poklesla mezi rytíře či rovnou vystupovali jako nižší šlechta (důvodem byl opět majetek a nedostatek urozenosti, který mohl být například u panského synka způsoben nemanželským původem) těžko odpovíme. Jisté však je, že se oddělili od rodu, který byl počítán mezi panský stav, a že tuto skutečnost i po staletích přinejmenším tušili. Pro zařazení středověkého privilegovaného jedince na společenském třídním žebříčku mezi pány či rytíře byly důležité tyto hlavní okolnosti: dostatek bohatství (tím je myšlen především pozemkový majetek), urozenost, odpovídající životní styl a postavení u panovnického dvora.²⁸ Pokud nebylo dostatečného bohatství a urozenosti, nemohl být nižší šlechtic přijat mezi pány. Pravdou zůstává, že až do sklonku 14. století byly hranice přechodu mezi stavy volnější a jak podotýká historik Jaroslav Čechura: *„neexistovaly přesné hranice mezi oběma vrstvami...Diferenciace uvnitř šlechty probíhala dlouhou dobu, což potvrzují rozrody předních šlechtických rodin. Je pro ně typické, že určitý rod nebyl jen panský, ale v další linii mohl v sobě zahrnout i vladyskou větev“*.²⁹ A Milan Buben k tomu dodává: tak *„se vladyka, který dosáhl některého z nejvyšších úřadů či nabyt postavení u dvora, mohl považovat za pána“*.³⁰ Takto se například stalo v případě Dětricha z Portic – arcibiskupa, diplomata a rádce Karla IV. v roce 1360.³¹ A naopak – některé panské rody (ze Švábenic či z Horky, jež se

Přemyslovců, HG XXXIII, č. 1-2, 2000, s. 14, a J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 17. Taktéž Čejkové a jim příbuzné rody se pokládali za potomky luckého knížete Vlastislava. K tomuto tématu *Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM*, díl VI., s. 573; František PALACKÝ, *Dějiny národu českého II.*, Praha 1968, s. 202 či J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 90 .

²⁷ Což nesplňoval rod bezvýznamných téměř neznámých rytířů z Vlastislavě, který nosil ve štítu orla o dvou hlavách. K tomu OTTA, díl XXVI., s. 811-812.

²⁸ K tomuto a k problematice nejen středověké šlechty např. Václav BŮŽEK, Josef HRDLIČKA, Pavel KRÁL, Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 35-54; M. MYSLIVEČEK, *Erbovník I*, úvodní studie Petra ČORNEJE, *Dějinná cesta české a moravské šlechty*, s. 6-13; Milan BUBEN, *K vývoji české šlechtické titulatury*, Historický obzor III., 1993, s. 67-69 ad.

²⁹ J. ČECHURA, *České země v letech 1310-1378*, s.161.

³⁰ M. BUBEN, *K vývoji české šlechtické titulatury*, s. 67.

³¹ M. MYSLIVEČEK, *Erbovník* (1), s. 8. K jeho osobě Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 649 aj.

prosadily za posledních Přemyslovců) mohly opět poklesnout.³² Žďárští ve svých počátcích nedisponovali dostatečně velkým pozemkovým majetkem, natož nějakou pozicí u dvora, tudíž se zákonitě přiřadili pouze mezi nižší šlechtický stav, jehož v zemi byla většina.

II/3.

První písemné zmínky

Nejstarší ověřenou písemnou zmínkou o vsi Žďáru a o rodě Žďárských máme ze 7. dubna roku 1295, kdy je připomínán v jedné listině jako svědek „*Stanizlaus de Zar*“.³³ Jím do dějin vstupuje rod Žďárských ze Žďáru, který se německy psal Sahrer von Sahr, někdy též Saher, Sohra, Saar atp. a latinsky Sora, či Sara.

Tento Stanislav ze Žďáru měl podle lidového tradování založit na sklonku 13. Století žďárský kostel Narození Panny Marie. Uvedený údaj však zpochybňovaly německé verše vepsané na dřevěné desce z roku 1570, jež byla uchovávána ve žďárském kostele. Dle ní byl svatostánek postaven již Stanislavem Žďárským ze Žďáru v roce 1080. V jen o málo mladší čas vystupuje se stejným tvrzením i renesanční šlechtický genealog Bartoloměj Paprocký z Hlohol a z Paprocké Vůle.³⁴ Tyto údaje jsou přirozeně nepodložené a pouze hypotetické, a tak prvním dobovým důvěryhodným pramenem je ten pocházející z roku 1295.

Další hodnověrné zmínky najdeme o Žďáru teprve k roku 1352, kdy je ve vsi uváděn kostel, z něhož plynuly ročně papežské poplatky ve výši 18 grošů českých.³⁵ Společnými patrony tohoto benefícia bylo pět bratří: Mikuláš, Ota, Sezema, Svatobor a Žibřid. August Sedláček je uvádí k létům 1357-1361 a jednotlivě i později.³⁶ O něco déle roku 1360 je uváděn i Protiboj ze Žďáru.³⁷

Žibřid, připomínající se v roce 1364 jako toho jména již starší („*Siffridi de Zaher senioris*“)³⁸ jmenoval zmíněného roku ke žďárskému beneficiu nového kněze Lva. Kněz Lev

³² J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 31.

³³ Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars 4, Annorum 1333-1346*, Addenda, Praha 1892, č. 1899, s. 748; totéž ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 70.

³⁴ Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 34. Tento údaj o roku 1080 uvádí i Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A Z PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos, O stavu rytířském*, knihy třetí, Praha 1602, s. 74.

³⁵ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 70.

³⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 247.

³⁷ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 70.

³⁸ Tamtéž, pozn. 36.

však nepobyl ve správě fary ve Žďáru dlouho, neboť jej Žibřidův bratr Mikuláš v roce 1370 vyměnil za tureckého kněze Mikuláše. Nedaleký Tureč však tehdy ještě nebyl v majetku Žďárských, nýbrž patřil církvi.³⁹ Byl to snad týž žďárský farář Mikuláš, kterému roku 1385 prodali Svatobor starší a bratři: Přibyslav, a Žibřid „*porostliny*“ na blízké hoře Měník.⁴⁰ Tito bratři patřili snad již k další generaci rodu. Farář Mikuláš pobyl na Doupovsku do roku 1387, kdy jej nejstarší člen rodu Sezema (zmiňovaný prvně roku 1357) vyměnil s duchovním Vavřincem ze vsi Mnichov u dnešních Mariánských Lázní. Farář Mikuláš se však do Žďáru brzy vrátil, avšak roku 1395 jej Sezema definitivně směnil za kněze Reynalda z Křimova u Chomutova.⁴¹ Poslední zmínka o panu Sezemovi ze Žďáru je v listině z roku 1401, kdy vyměnil žďárského duchovního Reynalda za Jana ze vsi Svatobor (ležící východně od Karlových Var).⁴² August Sedláček uvádí Sezemu pak jako majitele žďárského panství mezi lety 1387 až 1401.⁴³

Na přelomu 14. a 15. století se vedle nejstaršího z rodu rytíře Sezemi připomínají tito příslušníci žďárského rodu: Friedrich, Chval, Jetřich, Jiří, Jitka, Půta, Stanislav, Vilém a Žibřid (míněn snad mladší).⁴⁴ K rodu snad příslušel i jakýsi Petr Žabka.⁴⁵ Jejich příbuznost k dříve jmenovaným členům a částečně i mezi nimi nemůžeme pro nedostatek pramenů bohužel dovodit.

Ještě za života Sezemi v roce 1394 vedli spolu bratři Vilém a Půta tuhý spor o žďárskou faru. Žďárským patřil v Praze dům, který roku 1397 prodával Vilém Žďárský rytíři Kunšovi z Adlar. Bratři Vilém a Půta jsou též připomenuti 2. ledna 1398 jako vykonavatelé kšaftu rytíře Heřmana z Vlčic.⁴⁶

³⁹ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 70. Ves Tureč dodnes leží 4 km východně od někdejšího Doupova. Viz Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 56, 61.

⁴⁰ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 70; A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 247; OTTA XXVII, s. 763. Porostliny znamenají staročesky nízký porost na neoraných polích či křoviny. K tomu Boleslav LUTONSKÝ, *Lexikon genealoga*, publikace řady „Vademecum genealoga“, svazek 7., Praha 2003, s. 258.

⁴¹ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 70.

⁴² Tamtéž a s. 71.

⁴³ OTTA, díl XXVII., s. 763.

⁴⁴ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 71.

⁴⁵ Tamtéž, s. 72; A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 247.

⁴⁶ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 72.

Bratři Friedrich a Jetřich Žďárští dosadili roku 1409 do žďárské fary opět kněze ze Svatoboru, který se jmenoval Mikuláš. Ten vystřídal dosavadního duchovního Jana, který byl do benefícia uveden roku 1401.⁴⁷

Chval ze Žďáru se účastnil v Praze počátkem září roku 1415 sjezdu české a moravské prohusitské šlechty. Na něm byl vytvořen obranný spolek šlechty namířený proti dekretům, které vydal koncil v Kostnici a který byl namířen i proti jejich vykonavatelům.⁴⁸ 2. září 1415 se Chval přičlenil k signatářům písemného stížného listu. List adresovaný kostnickému koncilu protestoval proti upálení mistra Jana Husa a Chval Žďárský ze Žďáru se zařadil na 176. místě mezi 452 pánů a rytířů, kteří k listu připojili svůj podpis a svojí pečeť.⁴⁹

Další jmenovaný – Žibřid mladší zastával roku 1396 post rychtáře v Chebu.⁵⁰ Tehdejší město Cheb tvořilo centrum prosperujícího říšského městského státu, který byl roku 1322 zastaven císařem Ludvíkem Bávorem českému králi Janovi Lucemburskému. Zástava již nebyla nikdy vyplacena a Chebsko zůstávalo po staletí trvale ve volném svazku (až do centralistických snah krále Ferdinanda I. Habsburského) s Českou korunou. Bohaté a lidnaté město Cheb bylo nejdůležitějším obchodním a ekonomickým střediskem na severozápadě (a vedle Plzně) i na západě Čech, tak přilehlých německých oblastí Říše.⁵¹ Rytíři Žďárští s ním pak byli ve spojení i v dalších staletích. Ve své funkci vykonával rytíř Žďárský dohled nad policejními složkami a pořádkem ve městě. V roce 1397 se Žibřid dostal do sporu se svojí sestrou Jitkou ze Žďáru. Důvodem sporu byla část dědictví po jejich otci Stanislavovi. K narovnání došlo 9. listopadu 1397, kdy bylo Jitce slíbeno k vyplacení 20 kop českých grošů. Pan Žibřid se tehdy již psal seděním na Žďáru.⁵² Tam sídlil vedle svého příbuzného Sezemi. Později (od druhého desetiletí 15. století) snad vládl zbožím již samostatně.⁵³ V roce 1412 rezignoval po třech letech na svůj post žďárského kněze páter Mikuláš, kterého Žibřid nahradil knězem Jindřichem ze vsi Sušan, ležících východně od Chomutova. Ve stejný rok však Žibřid směnil faráře Jindřicha se svým bratrem Jiřím ze Žďáru za svatoborského kněze

⁴⁷ Tamtéž a A. SEDLÁČEK, *Hrady, díl XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 247.

⁴⁸ František ČAPKA, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 1999, s. 185.

⁴⁹ Ivan HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981, s. 196-203, Chval je poznamenán na s. 200.

⁵⁰ SEDLÁČEK, *Hrady, díl XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 247.

⁵¹ František KUBŮ, *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006, kupř. s. 56-57.

⁵² ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 71.

⁵³ OTTA XXVII, s. 763.

Oldřicha. Jak vidíme byla fara ve Svatoboru, který ležel na samém západu Doupovska, trvalou líhni žďárských farářů. Otec Oldřich vydržel na místě až do své smrti v roce 1427. Poté na uvolněné místo povolal Žibřid ze Žďáru a na Žďáře nového kazatele Michala Pylpacha, který zde prokazatelně kázal ještě v roce 1435. Údajem z roku 1427 se informace o Žibřidovi mladším vytrácí.⁵⁴

Jak vyplývá z nastíněných řádků byl již v druhé polovině 14. a na počátku 15. století rod poměrně rozvětven. Jeho celkovou genealogii však nemůžeme bezpečně stanovit. Jistější v závěrech jsme až od druhé poloviny 15. století, kdy se nám uchovalo na jeho příslušníky mnohem více dokladů. Pokud situaci shrneme známe bezpečně tuto posloupnost mladších generací Žďárských: Stanislav Žďárský ze Žďáru (žijící nejpozději v roce 1397) měl několik synů, z nichž bezpečně známe Žibřida mladšího a Jiřího. Vedle nich pak vystupuje i jejich sestra Jitka. Další bratrskou dvojicí je Vilém a Půta a poslední bratrskou dvojicí je Friedrich a Jetřich. Nejvýznamnějším členem se mezi nimi ukazuje být jednoznačně Žibřid mladší.

Žďárské panství bylo zpočátku patrně v kolektivní držbě vždy několika členů rodu a teprve později od přelomu století v držení jednoho, dvou majitelů.⁵⁵ Tak držel statek do roku 1401 Sezema a později Žibřid mladší. Rodina sídlila na gotické žďárské tvrzi. Můžeme se domnívat, že byla většího rozsahu, neboť musela pojmout vícero příslušníků početného žďárského rodu. Je taktéž zřejmé, že rodina nepřekročila významně hranice doupovského regionu. Mimo kraj se její příslušníci objevují ovšem v Chebu či v Praze, kde vlastnili dům. Po celé 14. století a na počátku století 15. byl rod Žďárských ze Žďáru jen jednou z mnoha stovek rodin drobných českých rytířů, vladyk a panošů, kteří sídlili na tvrzích, v horším případě na bohatších či méně výstavnějších dvorcích a jejich panství bylo v okolí tvořeno jen nemnoha vesnicemi.

V 15. století jsou kromě Žďáru uváděny v jejich držbě i například tyto statky a sídla: Doupov, Háj, hrad Klinštejn a Nečemice.⁵⁶

Potomky výše jmenovaných se rod i nadále větvil a rodina nadále žila převážně na Žatecku. Tyto linie a jejich členové nás však nadále nebudou zajímat, neboť tématem této diplomové práce je tzv. katolická nebo-li kladenská větev rodu, jejímž zakladatelem je nejvýznamnější člen rodu v 15. století – Jan Šmikoušský ze Žďáru. Jeho životní osudy shrnuje následující kapitola.

⁵⁴ ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 71.

⁵⁵ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, 72.

⁵⁶ Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 9; KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 127, 338 a OTTA, XXVII, s. 763.

III.

JAN ŠMIKOUSKÝ ZE ŽĎÁRU

III/1.

Rytíř Šmikoušek se objevuje na historické scéně

V době husitských válek rodinu proslavil Jan Šmikoušek ze Žďáru, který byl nejznámější osobou celého rodu od sklonku dvacátých let 15. století. Někteří autoři (naposledy Jiří Úlovec) se domnívají, že se psal původně jako „Šmikoústý“, což mělo značit jeho poranění či vrozenou vadu úst. Tento závěr však musíme odmítnout, neboť Jan se psal podle svého statku Šmikousy. Tento (dnes již zcela zaniklý) stateček s tvrzí ležel 7 km severovýchodně od západočeské Jesenice, tedy nějakých 30 km jihovýchodně od Žďáru. Jan jej získal ve dvacátých letech, neboť v roce 1415 až 1424 je v držení Šmikous uváděn jiný rytíř – Václav „Piczek de Smykussye“. ⁵⁷ V roce 1429 se Jan dle svého sídla již píše jako „Šmikovský“. Jan sídlil v Žateckém kraji a nevzdálil se příliš od rodového panství a od Doubovsky.

O jeho genealogické vazbě na ostatní Žďárské bohužel nevíme zhora nic. Z řady anonymity se objevuje bezpečně teprve v roce 1429, kdy mu snad mohlo být něco kolem třiceti let.

III/2.

Na královské straně na hradech Týřově a Libštejně

V roce 1429 již Jan působil ve vojenském spolku s pánem hradu Týřov. Tento hrad se již od dob Václava I. se svými devíti (většinou válcovými) věžemi zvedal nad údolím řeky Berounky, ⁵⁸ jižně v lesnatém kraji u Rakovníka, nedaleko známějšího hradu Křivoklát.

Královské hrady Týřov spolu se sousedním Křivoklátem držel za husitských bouří od roku 1422 zástavně pan Aleš Holický ze Šternberka. Pan Aleš sice dočasně přestoupil ke

⁵⁷ Antonín PROFOUS, Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, díl IV., Praha 1957, s. 289 a SEDLÁČEK, *Hrady XIV. Litoměřicko a Žatecko*, s. 350. O Václavu Pickovském na Šmikousích i Václav KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, Rakovník 1936, s. 495.

⁵⁸ K hradu podrobně Tomáš DURDÍK, *Hrad Týřov*, Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 4, Praha 2001.

kališníkům, nicméně od sklonku roku 1424 byl opět na několik let přesvědčeným zastáncem českého panovníka Zikmunda Lucemburského a se svými pevnostmi jeho důležitou oporou. Za Alešovy vlády byl tudíž i Týřov pevným záchytným bodem katolické strany. Po několika letech (pravděpodobně v roce 1427) získal pevnost dohodou od pana ze Šternberka, dočasně do své moci, rytíř Habart z Adlar, který býval Šternberkovým purkrabím. Rytíř z Adlar byl též věrným katolíkem, přišel z Podbrdsko a ve dvacátých letech bojoval za zájmy krále Zikmunda.⁵⁹ Za jeho služby se mu od panovníka dostalo už roku 1420 odměny v podobě několika vesnic kláštera sedleckého.⁶⁰ Vedle Týřova vlastnil krátce (do roku 1427) i sousední hrad Řebřík u Zbirohu.⁶¹ Poslední zprávy o něm máme z roku 1434.⁶²

Habart se v roce 1429 spolčil s jiným známým válečníkem doby husitské a pozdějším diplomatem – se saským pánem Fridrichem z Donína.⁶³ A jak píše Bartošek z Drahonice ve své kronice: „*Téhož roku, totiž 1429, zajel po svátku sv. Jiří*“⁶⁴ *Habart z Adlar, sídlící tady na hradě Týřově, s Janem řečeným Šmikouským, s urozeným pánem Fridrichem z Donína a s jinými služebníky řečeného pana krále (Zikmunda) a se sto čtyřiapadesáti jezdci na nepřátelský nájezd ku Praze, pokusili se odehnat z pražského okolí přes dvě stě dobytčat a také je hnali až ke klášteru Zbraslavskému. Tam je pronásledovali novoměstští měšťané a konšelé a jejich společníci na koních, na vozech i pěšky, u řečeného kláštera je dostihli a zahájili s nimi boj na břehu u Vltavy i na řece Vltavě. Habart se svými druhy Pražany hbitě porazil, v bitvě jich přes čtyřiaadvacet utopil v řece a pobil a sto šestašedesát zajatců, některé konšely i měšťany, přivedl se zbraněmi na řečený hrad Týřov a kdyby nebyla zasáhla ozbrojená moc měšťanů Starého Města, byl by tam zahnal i dobytek. Pražany držel tvrdě v zajetí a pak je vydal na kauci tři tisíc kop. Na základě této smlouvy a dohody s řečenými zajatci vyplatili novoměstští měšťané Habartovi dva tisíce šest set čtyři kopy.*“⁶⁵ Pro doplnění dodávám, že úspěšné výpravy se účastnili nejen posádka z Týřova, ale i z okolních hradů

⁵⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII.*, s. 23-26, 65; T. DURDÍK, *Hrad Týřov*, s. 12.

⁶⁰ OTTA I., s. 210. Král Zikmund neměl v době finančně nákladné občanské války často hotové peníze na výplatu svých zastánců, proto musel sáhnout a v nebývalé míře zastavovat církevní majetek.

⁶¹ KOL. AUT., *Hrady IV Západní Čechy.*, s. 300; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 65.

⁶² OTTA I., s. 210.

⁶³ Hermenegild JIREČEK, *Válečníci čeští XV. století*, Památky archeologické a místopisné (dále jen PAM), 1863, s. 275-276.

⁶⁴ Tj. po 23. dubnu 1429.

⁶⁵ Cit. dle I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, s. 242. Podobný, avšak neúplný překlad přináší i H. JIREČEK, *Válečníci*, s. 276.

kolem Karlštejna.⁶⁶ Tato válečná příhoda je příkladem typického válečného podnikání, kterého se účastnily obě znesvářené strany v době občanské války, která v zemi po roce 1419 zuřila. Nějakou váhu na její průběh však neměla⁶⁷ a stala se jen jedním ze záznamů, jež nám přinášejí kronikáři.

Pravděpodobně již zmíněného roku 1429⁶⁸ byl Jan Šmikoušský ze Žďáru ve službě mocného rodu Kolovratů, který byl jeho vzdálenou přízní. Jeho působištěm byl další pevný hrad, ležící více proti proudu řeky Berounky ve směru k Plzni. Tímto hradem byl Libštejn u Kralovic, který byl od Týřova vzdálen asi dvacet kilometrů. Podobně jako v případě Týřova mohl rytíř Žďárský zůstat ve spojení s domovskou tvrzí Šmikousy, která odtud ležela nepříliš vzdálena.

Hrad Libštejn stál na strmém skalisku na pravém břehu Berounky, do které se vlévaly podél dvou stran hradního vršku dva potoky a na rozdíl od Týřova „voněl novotou“. Vznikl teprve za vlády krále Karla IV. jako honosné panské sídlo s dvěma paláci, svíranými dvěma věžemi. Tak jak bylo obvyklé, připojili k jádru sídla na jedné straně i rozsáhlé předhradí.⁶⁹ Hrad Libštejn koupili po roce 1379 významní a statky oplývající Kolovratové, z nichž Albrecht II. se začal psát jako první Libštejnským z Kolovrat. Podobně jako na Týřově vládl za husitských válek hradu přesvědčený katolík, kterým byl Albrechtův syn Fridrich Libštejnský z Kolovrat († 16.7. 1432).⁷⁰ A právě v jeho službách Jan Šmikoušský ze Žďáru vystupoval. Stal se tak příkladem šlechtice, který za patřičnou odměnu vstoupil do vojenské družiny mocnějšího aristokrata.⁷¹ Na Libštejně byl jedním ze dvou velitelů vojenské posádky, a také měl na starosti vězně pánů Kolovratů a katolické strany, kteří byli na Libštejně uvězněni.⁷² Pan Fridrich byl se svým bratrem Hanušem Libštejnským z Kolovrat († do 1453), ovládajícím nedaleký hrad Krašov, horlivým stoupencem krále Zikmunda. Za jejich pomoc jim panovník

⁶⁶ Jaroslav KAŠPAR, Jaroslav PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980, s. 108. Jedním z těchto hradů je snad míněn i Libštejn, kde měl být v té době Šmikoušský již hejtmanem.

⁶⁷ Viz František PALACKÝ, *Dějiny národu českého III*, Praha 1968, s. 423.

⁶⁸ O Janovi jako o libštejnském hejtmanu v roce 1429 hovoří František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3. Kronika válečných let*, Praha 1996, s. 213.

⁶⁹ K architektuře a popisu hradu kupř. Tomáš DURDÍK, *České hrady*, Praha 1984, s. 146-148 (na s. 147 spatříme rekonstrukci jeho pozdně středověké podoby); A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 89-91 či KOLEKTIV AUTORŮ, *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 187-188.

⁷⁰ V. BORŮVKA, *Genealogie rodu pánů z Kolovrat*, s. 38.

⁷¹ K této otázce Petr ČORNEJ, *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992, s. 64-65.

⁷² Viz KOL. AUT., *Hrady díl IV. Západní Čechy*, s. 188. O věznění na Libštejně i Bartošek. Viz I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, s. 256.

zastavil velké církevní majetky (například nepříliš vzdálené Kralovice či Kaceřov a další majetek plaského opatství), tak i původně královské statky: Dobříš, Točnick a Žebrák. Jako známí odpůrci kalicha a jako jedni z hlavních exponentů šlechtické Plzeňské jednoty úspěšně zabraňovali v Plzeňsku šíření husitství. Tak vešli ve všeobecnou známost a stali se cílem husitských oddílů. Na jejich panství zaútočily poprvé již v roce 1420, v roce 1425 se husitská vojska vrátila a opět zpustošila kraj, ale o dobytí Libštejna ani Krašova se nepokusila.⁷³

Po prvních dvou válečných epizodách byl na několik let kraji dopřán odpočinek, ale v červenci 1430 se válečná lýtice do těchto končin opět vrátila. Vojska táborů a sirotků, posílená o část pražanů vytáhla na Plzeňsko.⁷⁴ Důležitým cílem bylo oslabení, do té doby převážně kompaktního katolického území západních Čech, tj. přesněji Plzeňska⁷⁵, se kterým sousedila katolická panství pánů z Kolovrat ad. Vlastním cílem husitských sil byly některé z opor královské moci. Do té doby byly v krajích jihozápadně od Prahy takovou významnou baštou panovníka hrady Hořovice, Karlštejn, Krašov, Libštejn, Točnick, Žebrák či Valdek.⁷⁶ Husitská vojska se pokusila svým tažením zmenšit počet těchto záchytných bodů krále Zikmunda a jeho katolické strany a přetáhnout jeho věrné na svoji stranu, což se husitům také povedlo.

Nejdřív vojáci oblehli hrad Hořovice, patřící Zikmundu Hulerovi, bohatému měšťanovi z Chebu. Huler byl služebníkem bratrů Fridricha a Hanuše z Kolovrat a takto nepřítel kalicha. Po devítidenním obléhání dne 20. července se pán hradu Huler poddal a obráncům kalicha slíbil přestup a věrnou vojenskou pomoc i proti svým dosavadním pánům – Kolovratům.⁷⁷ Ještě téhož roku byl pan Huler donucen kališníky poničeného hradu se vzdát.⁷⁸ Na Hořovicku se vojska spojila s oddíly vypravenými z významných husitských měst Slaný, Louny a Žatec⁷⁹ a s prohusitskými zemany z jejich okolí. Tyto síly vedl významný hejtman Jakoubek z

⁷³ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 90-91, 119 a KOL.AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 187-188.

⁷⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 91. K táboritům, sirotkům a pražanům-jejich vznik a vývoj viz P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 47-52.

⁷⁵ Plzeňsko bylo v té době vedle rožmberské državy nejkompaktnější katolickou oblastí v Čechách. Viz P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 52 a 55.

⁷⁶ KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 92.

⁷⁷ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 229.

⁷⁸ I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 248; k témuž F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III*, s. 436 a KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 92. Huler vystupuje později ve spanilé jízdě do Uher v roce 1431. Viz dále v textu.

⁷⁹ Tato tři města patřila do svazu táboritů. Viz P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 48-49.

Vřesovic.⁸⁰ Takto posilněno přitáhlo téhož dne 20. července 1430 kališnické vojsko pod vedení bojovného kněze Prokūpka⁸¹ k hradu Libštejn, jehož posádce složené z osmdesáti mužů veleli rytíři Jan Šmikoušský ze Žďáru a Jan Bukovský. Služebníci pánů z Kolovrat bránili hrad před husitskými děly, dobývacími stroji (praky) a husitskými útoky plných sedm týdnů.⁸² Hrad byl ostřelován z okolních vrchů i dobýván přímo, husitům se dokonce podařilo prolomit hradby a zmocnit se předhradí, ale k vlastnímu jádru se nedostali. Poněvadž oblehatelé poznali, že dobývání přímým útokem vychází naprázdno, rozhodli se hrad vyhladovět. U Libštejna zůstalo na čtyřista vojáků, kteří hlad obklíčili, kdežto zbytek vojska v srpnu odtáhl k hlavním silám Prokopa Holého.⁸³ Hejtman Jan Šmikoušský ze Žďáru si získal svou statečností a vůdcovskými schopnostmi mezi oblehateli takový respekt, že mu po skončení obléhání vůdci sirotků nabídli funkci vojenského hejtmána sirotčího vojska.⁸⁴ V září 1430 ve snaze zachránit rodové sídlo, tak zástavní hrad Žebrák (obléhaný též od července 1430) a zabránit dalšímu plundrování svých panství⁸⁵ začali páni Fridrich a Hanuš vyjednávat v Praze. Osobně jednali s předákem husitských vojsk Prokopem Holým zvaným Velikým a dospěli k dohodě, která hrady od obléhajících vysvobodila. Oblehatelé opět od hradu odtáhli. Podle ujednání uzavřeli bratři Libštejnští z Kolovrat smír s kališníky a přistoupili se svými pevnostmi a lidem do společného spolku a slíbili bojovat za jeho zájmy. Spolek s husity dlouhodobě věrně dodržovali a účastnili se jejich polních akcí, včetně bitvy u Domažlic 14. srpna 1431.⁸⁶ V důsledku přestupu ztratil král Zikmund své opory na hradech Hořovice, Libštejn, Krašov, Žebrák či Točnick a podporu jejich majitelů. To bylo pro královskou stranu

⁸⁰ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 229.

⁸¹ František Alexandr HEBER, *České hrady, zámky a tvrze I. Západní Čechy*, Praha 2002, s. 203-204. Kněz Prokūpek byl v čele sirotčího polního svazu od roku 1428. Zastával ideologickou funkci obce sirotků. Jan Čapek ze Sán pak zastával počátkem třicátých let vrchní vojenskou hejtmanskou pozici. Viz P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 49-50.

⁸² I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 248; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III.*, s.43;

⁸³ Kupř. A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 91.

⁸⁴ K tomu např. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 229 či František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 4. Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996, s. 136.

⁸⁵ Vypálena jim byla např. tvrz Lhotka u Kralovic, viz KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 184.

⁸⁶ Viz I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 248; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III.*, s.436; KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 168, 188. Hanuš stál při husitské straně do roku 1435. Synové Fridricha však opět vystupovali při katolické straně. Viz např. V. BORŮVKA, *Genealogie rodu pánů z Kolovrat*, s. 38 či A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII. Plzeňsko a Loketsko*, s. 91.

velká ztráta. Katolická strana se tak ocitla v hlubší defenzívě než tomu bylo před začátkem tažení. Král Zikmund se proto rozhodl Kolovraty postihnout a rozhodl se jím odejmout zastavené klášterní zboží. Na vyplacení zástav však neměl prostředky,⁸⁷ takže Kolovratům statky i nadále zůstávaly.

III/3.

Sirotčím hejtmanem

S přestupem pánů Libštejnských z Kolovrat se obrátil na husitskou stranu i jejich služebník a dosud věrný katolík Jan Šmikoušský ze Žďáru. Připojil se tak k dohodě, kterou předtím Libštejnští v Praze uzavřeli s knězem Prokopem. Jak se zdá, zůstal snad nějaký čas po boku Kolovratů i nadále, zároveň si však získal na Libštejně věhlas jako schopný velitel vojáků, takže se brzy objevuje jako jeden z představených sirotčího vojska. Žďárský patřil jak konstatuje historik Petr Čornej: k té části „*nižší nobility, jež hledala a nacházela uplatnění v námezdní a vojenské službě, sjednané na přesně vymezenou dobu. Tito lidé viděli v přechodu z jednoho konfesijně-politického tábora do druhého zcela přirozený jev a existující právní zvyklosti jim dávaly plně za pravdu. Po vypršení smlouvy byl takový jedinec volný a mohl nabídnout své služby jakémukoliv zájemci, aniž se na něho pohlíželo jako na zrádce...Tímto způsobem se k husitům přidávali, zvláště od konce dvacátých let, šlechtici, jež lákal více žold a podíl na kořisti než čistý plamen nadšení pro původní revoluční ideály.*“⁸⁸

Jan Šmikoušský ze Žďáru je tedy klasickým příkladem profesionálního válečníka v době husitské, pro kterého bylo rozhodujícím výhodnost služby. Co se týče jeho nové víry, velké iluze si nedělejme. Jak podotýká velký znalec tohoto období historik František Šmahel – takoví válečníci „*začali ze dne na den přijímat z kalicha, a tím pro ně náboženská očista skončila.*“⁸⁹ Tolik závěrem k proměně pana Žďárského v sirotčího hejtmana.

Roku 1430 je Jan Šmikoušský připomínán Josefem V. Šimákem také jako účastník sněmu.⁹⁰ Tímto sněmem je však ale míněno asi teprve důležité jednání, které se sešlo na počátku února

⁸⁷ KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 168. K postavení a propadu katolické strany též P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 56.

⁸⁸ P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 57.

⁸⁹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 4*, s. 136.

⁹⁰ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné. 3. Z pamětí Žďárských ze Žďáru*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze (dále jen ČSPSČ), XX, 1912, s. 57.

1431 v Kutné Hoře. Tehdy bylo zvoleno dvanáct zemských vládců ze všech husitských směrů a domluveno důležité poselstvo do Polska.⁹¹

Na začátku třicátých let patřili sirotci spolu s tábority mezi husitské levicové radikály. Zatímco táborité dbali na náboženskou sféru – měli vlastní církevní organizaci a zjednodušili obřady, dbali sirotci o politický program. Táboritům dominovala osobnost Prokopa Velikého a ten se svými souputníky dával přednost spojenému politicko-vojenskému tlaku.⁹² Takovému, který byl použit i v případě Libštejna. Sirotci, kteří měli svojí hlavní základnu ve východních a severovýchodních Čechách byli méně vstřícným vůči politickým kompromisům a jak podotýká velký znalec husitské doby Petr Čornej: „*preferovali sirotčí vůdci tvrdý postup a nezřídka si podle Žižkova vzoru osobovali právo trestat každého, kdo se podle jejich mínění odchyloval od pravd čtyř artikulů.*“⁹³

Po velkém husitském triumfu u Domažlic, které donutilo církevní představitele konečně jednat s „*českými kacíři*“ se před vpády husitských vojsk třáslý nejenom vedlejší korunní země, ale i rozsáhlé německé oblasti Říše či Horních Uher. K zahraničním sousedům směřovaly tzv. „*spanilé jízdy*“, označované v tehdejší terminologii jako „*rejsy*“. Tyto vojenské výpravy byly u husitských hejtmanů v oblibě již od roku 1425. *Rejsy* měly za cíl propagandisticky prezentovat husitské myšlenky, ale především zastrašit a zasáhnout nepřátele na jejich vlastním území, pomstít se jim a získat na jejich úkor kořist a nahradit tak ekonomické ztráty vzniklé v důsledku vnitřní občanské války. Nejdůležitějším motivem nakonec však bylo zajištění obživy početným polním vojskům a obstarávání kvalitní mince a obchodního artiklu, kterého se v Čechách nedostávalo.⁹⁴

V srpnu roku 1431 po vítězné bitvě u Domažlic odtáhla husitská vojska táboritů a sirotků pod vedením kněze Prokopa Holého a kněze Prokupa do Slezska. Důvodem tažení bylo nejen vysvobození Vratislavčany oblehlé důležité husitské posádky v městě Němči⁹⁵, nýbrž i

⁹¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 231-232; F. ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české*, s. 213 či Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V*, Praha a Litomyšl 2000, s. 547.

⁹² ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 16. K táboritům též s. 47-49.

⁹³ Citace dle P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 16. K vzniku a vývoji sirotků tamtéž na s. 49-51.

⁹⁴ Ke spanilým jízdám a jejich důvodům např. P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 66-69.

⁹⁵ Němčí - německy Niptsch a polsky dnešní Niemcza leží nedaleko Vratislavi. Husité tam drželi posádku od 23. dubna 1430 a město samo bylo po řadu let hlavní baštou táboritů ve Slezsku. Viz I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 248; F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 243 a P. ČORNEJ, *Velké dějiny V.*, s. 528-530.

pomsta za škody, učiněné husitům v předcházejícím roce ze strany nepřátel.⁹⁶ Zároveň probíhala ve stejný čas druhá mocná vojenská výprava do Rakous. Vpády ukazují velkou jistotu husitů po jejich domažlickém vítězství a svědčí o jejich silné pozici na česko-moravském území.⁹⁷

V sirotčím vojsku zastávali dílčí vojenské funkce jak rytíř Jan Žďárský, tak jeho někdejší libštejnští páni Kolovratové. Bartošek z Drahonice o tom vypravuje: „...a s nimi pan Hanuš a syn pana Fridricha z Kolovrat,⁹⁸ tehdy již s nimi spojený, z kraje Plzeňského do Slezska a tam osvobodili lidi z jejich sekty, kteří byli obleženi v městě Němčí...“⁹⁹ Od této husitské bašty odešli oblehatelé dne 8. září 1431. V následující zhruba třech týdnech se husitští hejtmané utkali s jednotkami mocného přemyslovského vévody Přemka Opavského, kterého donutili uzavřít dne 28. září 1431 roční příměří a slib přestupu ke čtyřem pražským artikulům.¹⁰⁰ Poté, jak píše Bartošek: všichni postupovali od Opavy „...do Uher za řeku Váh a k městu zvanému Nitra...“¹⁰¹ Spojené husitské síly toto biskupské město v polovině října 1431 dobyly. Bylo to největším úspěchem celé uherské výpravy. Kromě toho bylo velkým úspěchem i dobytí hradu Topolčan, které bylo provedeno sirotčími jednotkami Jana Šmikouského ze Žďáru.¹⁰² Husité obsadili i hrad Likavu a snad i Lednici u strategického přechodu přes řeku Váh. Bartošek dále o výpravě sděluje: „...a tam v tom kraji (tj. na Nitransku) pobrali ve vsích a městečkách jako kořist mnoho koní, dobytka i jiných věcí a způsobili velkou škodu; odtamtud odešel kněz Prokop i pan Hanuš z Kolovrat se svým vojskem od sirotků zpět k Uherskému Brodu.¹⁰³ Avšak kněz Prokůpek, Čapek,¹⁰⁴ tehdy hejtman sirotků, syn pana Fridricha z Kolovrat seděním na Libštejně, Jan ze Žďáru řečený

⁹⁶ Např. ze strany velmože Stibora mladšího ze Stibořic, jehož rozsáhlé statky ležely na moravskoslovenském pomezí při Váhu. Viz F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III*, s. 471 a J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 113 a tamní pozn. 193.

⁹⁷ P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 27.

⁹⁸ Tím byl starší Jindřich. V roce 1431 je uváděn jako stoupenec husitů a spolujatel Libštejna. Viz V. BORŮVKA, *Genealogie rodu pánů z Kolovrat*, s. 38.

⁹⁹ Cit. dle I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 253.

¹⁰⁰ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 243-244.

¹⁰¹ Cit. dle I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 253.

¹⁰² ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 245.

¹⁰³ Pro neschody týkající se dělení kořisti došlo k rozdělení vojsk a tím k oslabení této spanilé jízdy. Viz F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 245-246; F. ČAPKA, *Dějiny země*, s. 214 a P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 27. Čornej má vedle Šmahela k uherskému tažení i řadu dalších pozoruhodných informací na s. 27-30.

¹⁰⁴ Jan Čapek ze Sán, vrchní hejtman vojska sirotků.

*Šmykouský a Zikmund Huler z Hořovic s měšťany královéhradeckými i měšťany a zemany onoho kraje zůstali spolu s vojskem sirotků kolem a poblíž města Ilavy v Uhrách. Bylo jich, jak se všeobecně říkalo, přes sedm tisíc jízdních i pěších a více než tři sta vozů“.*¹⁰⁵ Tento krok – rozdělit vojsko a zůstat osamoceni na Slovensku byl pro vrchního hejtmana Jana Čapka ze Sán velkým riskem. Převážila však vidina snadného loupení.¹⁰⁶ Teprve 9. listopadu 1431¹⁰⁷ „...proti nim vytrhli do boje shromáždění Uhři i někteří Češi, sloužící panu králi Zikmundovi, a Moravané a po devět dní za sebou s nimi sváděli boje, takže se nakonec dalo před nimi řečené vojsko sirotků na útěk a při tom útěku ztratili prý dvě stě padesát a více vozů s děly a různými věcmi a vrátilo se jich sotva dva tisíce a padesát či méně vozů. Jiní však, jako Zikmund z Hořovic, byli Uhry zajati, pobiti královými lidmi nebo se utopili ve zmíněné řece. A to vše trvalo celý podzim, jejich tažení tam i zpět se protáhlo až skoro do vánoc... Vojsko sirotků se pak vrátilo do Prahy kolem vánoc ve skrovném počtu.“¹⁰⁸ Z nepovedené spanilé jízdy se zpět do srdce Čech navrátilo na sklonku roku 1431 jen nemnohoset šťastlivců.¹⁰⁹ Hejtman Jan Šmikouský ze Žďáru, jak se zdá, se vyhnul bez větších šrámů všem nástrahám a zůstal pravděpodobně velet předsunuté sirotčí posádce v Topolčanech.

Uherské dobrodružství bylo jednou z největších porážek husitů. Poprvé se husitským bojovníkům nepodařilo využít předností vozového šiku, který se v podzimním nevládném počasí ukázal být spíše přítěží. Vozy neochránily pěchotu před rychlou a obratnou mobilní jízdou protivníka, neboť byly určeny proti těžkému jezdecku.¹¹⁰ Tažení pak dočasně podrylo pozice samotného Prokopa Holého, kterému byl vyčítán ústup. Sirotky pak sblížilo s kališnickými pražany – tj. měšťany, kteří byli představiteli husitského středu.¹¹¹ Mezitím začalo jednání s basilejským koncilem, které se však na roky protahovalo a bylo pro českou stranu úspěšně završeno teprve v Jihlavě – vyhlášením kompaktát v roce 1436.

Husité vydržovali své bezprostředně podřízené posádky ve strategicky důležitých pevnostech, jež často střežily významné cesty. Sirotčí svaz tak držel v Čechách například hrady: Ralsko, Vartenberk, Falkenburk, Grabštejn či Českou Lípu. Další předsunuté bašty

¹⁰⁵ Cit. dle I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 253-254.

¹⁰⁶ P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 27.

¹⁰⁷ J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 194 a F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III*, s. 471.

¹⁰⁸ Cit. dle I. HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik*, (Bartoškova kronika), s. 254.

¹⁰⁹ P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 30.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III*, s. 472. K pražanům P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 16.

měl na Moravě (kupříkladu Uherský Brod), ale i v Horních Uhrách. Vedle Skalice na moravsko-slovanském pomezí to byl hrad v Topolčanech, jehož hradní posádce velel Jan Šmikoušský ze Žďáru.¹¹² Topolčany ležely v západní části středního Slovenska při řece Nitře – tedy poměrně hluboko na území Uher a Žďárský se zde pravděpodobně trvale vyskytoval už od října 1431.¹¹³ Ve své funkci sirotčího hejtmana je připomínán roku 1433.¹¹⁴ Posádka na tomto hradě byla početná a spolu s husitskou posádkou v Trnavě (drženou tábory) a ve Skalici (spravovanou sirotky) patřila na Slovensku k nejdůležitějším.¹¹⁵ V místě vojenských posádek působili pravděpodobně i kališniční duchovní, kteří měli dbát o husitské ideály bojovníků. Na počátku třicátých let však původní ideály vyčpěly a většina těchto bojovníků přejímala drsnější návyky žoldnéřského živobytí.¹¹⁶

Po porážce radikálních husitských polních vojsk – tedy táborů a sirotků panskou jednotou (sestavajících z pánů kališnických tak katolických, tak z Pražanů) v bitvě u Lipan, která se odehrála 30. května 1434, bylo sirotčí a táboreské bratrstvo vážně otřeseno. Jejich mobilní úderná síla se rozplynula, ale základny: města a hrady jim zůstávaly,¹¹⁷ proto se s nima muselo i nadále počítat. Brzy poté rozhodl v létě 1434 tzv. svatojánský valný sněm českých a moravských stavů vyslat reprezentativní poselstvo k císaři Zikmundovi Lucemburskému. Bylo vyhlášeno toužebně očekávané roční všeobecné příměří. Na sněmu se též museli zástupci táborů a sirotků vzdát obnovy polních armád, tak svých mandátů a museli respektovat krajské zřízení, do jehož čela měli být uvedeni krajští hejtmané. Nejrychleji postupovala obnova krajské správy ve východních a středních Čechách, kam měl již brzy zamířit i rytíř Jan Žďárský.¹¹⁸ Dosavadní mocenský systém vlády radikálních bratrstev padl a k moci se dostaly zastupitelské sbory pánů, nižší šlechty a měst.¹¹⁹ Již na předcházejícím tzv. svatomartinském sněmu, konajícím se na sklonku roku 1433 byla utvořena dvanáctičlenná

¹¹² P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 50.

¹¹³ Vyplývá i z F. PALACKÉHO, *Dějiny národu českého IV*, s. 263.

¹¹⁴ P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 57. Čornej uvádí rok nástupu do hejtmanské funkce teprve tento rok, na podkladě Šmahelových informací se však můžeme domnívat, že k tomuto kroku došlo již dříve a to během velké spanilé jízdy v roce 1431, kdy Šmikoušského jednotky hrad obsadily.

¹¹⁵ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 299; k posádkám též P. ČORNEJ, *Lipanská křižovatka*, s. 71.

¹¹⁶ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 4*, s. 136-137.

¹¹⁷ K tomu např. F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 295 či F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého III*, s. 556.

¹¹⁸ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 296-297. K jeho nástupu do čela krajské správy viz následující text.

¹¹⁹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, např. s. 303.

zemská vláda v čele s panem Alešem Vřešťovským z Rýzmburka.¹²⁰ Politické řešení, jež bylo určené sněmem, zástupci měst radikální strany přijmuli.¹²¹

V Řezně jednalo v druhé polovině srpna 1434 husitské poselstvo s císařem Zikmundem, avšak nepříliš úspěšně. Při těchto jednáních se panovník pokusil přimět Jana Čapka ze Sán k vyklizení a přepuštění husitských pevností na Slovensku. Od pana Jana Čapka ze Sán však získal pouze nezávazný slib, že věc projedná s jednotlivými tamními hejtmany, mezi kterými vystupoval i Jan Šmikoušský ze Žďáru.¹²²

Na sklonku října 1434 projednával český sněm možné přijetí císaře Zikmunda za českého panovníka a opět k němu vypravil poselstvo. To se s císařem sešlo v Bratislavě. Hlavním tématem byly císařovy záruky a podmínky spojené s jeho českým přijetím, které měl projednat další český sněm. Vedle toho se na pořad dne opět dostaly husitské slovenské posádky. Císař je při svém pobytu v Bratislavě tíživě pociťoval, neboť jejich aktivní osazenstvo podnikalo opakované výpady daleko od svých základů.¹²³ Proto usilovně naléhal na jejich odchod. Jak podotýká velký znalec doby husitské František Šmahel: „*Vojenským nátlakem již vypudil husity ze Žiliny, Likavy a Lednice, mnohem víc mu však ležely v žaludku velké posádky v Trnavě, Topolčanech a ve Skalici. Zvláště výbojně si počínal trnavský hejtman Blažek z Borotína, jehož oddíly v první polovině června vyplenily jižní Slovensko... Velitelé posádek již dříve postupovali na vlastní pěst, takže Zikmund musel přistoupit na jejich finanční požadavky. Nejdříve přišel na řadu sirotčí hejtman v Topolčanech Jan Šmikoušský ze Žďáru, jenž 7. listopadu přijal první splátku ve výši čtyř set uherských dukátů. Jelikož jeho odstupné údajně činilo devět tisíc zlatých, Zikmund měl s výplatou dalších posádek velké potíže.*“¹²⁴ Nakonec se však císaři podařilo hejtmany vyplatit a získat do své moci nejen Žďárského pevnost Topolčany, ale do počátku jara 1435 i Trnavu a Skalici. Tím byla ukončena několikaletá působnost husitských předsunutých základů na slovenském území.¹²⁵

S bohatou výplatou od císaře Zikmunda a jistě i s nemalou kořistí se Jan Šmikoušský ze Žďáru vrátil se svými sirotky na podzim roku 1434 do Čech. Ve stejný čas, na přelomu let 1434 a 1435, se stavovské reprezentace vystupující kolem zemské vlády pana Aleše Vřešťovského z Rýzmburka, konečně dorozuměly v otázce nástupu Zikmunda

¹²⁰ Kupř. F. ČAPKA, *Dějiny země Koruny české*, s. 216.

¹²¹ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 297.

¹²² F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 298.

¹²³ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 299.

¹²⁴ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 299.

¹²⁵ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 299-300.

Lucemburského na český trůn. Král měl být přijat stavy a nikoliv na základě dědičnosti. A Zikmund musel, pokud se chtěl konečně ujmout vlády, přistoupit na dualismus státní moci. Tak se v tomto období rodila česká stavovská monarchie.¹²⁶ Zikmund se pak skutečně ujal vlády dne 14. srpna 1436 v Jihlavě, tedy nedlouho poté co byla vyhlášena 5. července Jihlavská kompaktáta, která byla smírnou dohodou mezi císařem, basilejským koncilem a husity. Jimi byl v českých zemích uzákoněn status dvojí víry.¹²⁷

III/4.

Jan Šmikoucký opět na královské straně, jeho majetek, víra a funkce krajského hejtmana

Na začátku roku 1435 vystupuje Jan Šmikoucký ze Žďáru jako slánský krajský hejtman v obnovované správní síti Českého království.¹²⁸ Už od 13. století byla nedostatečná hradská organizace, opírající se o významné hrady, nahrazována novou formou – kraji. V čele správních celků se objevili vrchní správní, vojenští, finanční a policejní úředníci tzv. poprávci – tj. předchůdci pozdějších hejtmanů. Ti bývali od 14. století obvykle dva a byli voleni z řad šlechty. Do husitských válek se v Čechách objevilo krajské zřízení v podobě dvanácti krajů. Za husitské epochy kraje nefungovaly a teprve roku 1432 se na novoročním sněmu rokovalo o jejich obnově s tím, že v čele každého kraje bude místo poprávců jeden hejtman. V každém kraji měl být svolán sněm šlechty a měst, jenž měl zvolit hejtmana a jeho pomocnou radu. V době husitství byla pak vyzdvížena do popředí vojenská stránka obnovované krajské organizace. Hejtmané se opírali o krajské sjezdy neboli sněmy, ty hejtmany volily a zástupci šlechty na nich jednali o místních a svých zájmech. V roce 1434 konečně došlo na krajských sněmech k volbě hejtmanů ve všech dvanácti krajích.¹²⁹ Jan

¹²⁶ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3*, s. 302-303.

¹²⁷ Viz např. F. ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české*, s. 219.

¹²⁸ Václav BARTUŇEK, *Žďárští ze Žďáru co patronátní páni Kladna*, Sborník historického kroužku (dále jen SHK) XXXIII, 1932, s. 8.

¹²⁹ Ke krajům Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970, s. 84-85, 166; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 66-67, 82, 111-112; F. ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české*, s. 216 ad. Ke Slánskému kraji též Jindřich HULINSKÝ, *Hejtmani kraje a okresu slánského*, Slánský obzor (dále jen SLO) 41, 1933, s. 28 a Karel KAZDA, *Slaný po stránce historické. (Město a jeho kraj.)*, Slaný 1920, s. 58-59 a 63-64.

Šmikouský ze Žďáru musel být tedy zvolen po svém návratu ještě na sklonku roku 1434, neboť jak už bylo svrchu řečeno, od začátku následujícího roku ve funkci již vystupuje.

Jakožto hejtman měl k dispozici radu složenou z několika šlechticů. Jeho působíště – Slánský kraj patřil mezi ostatními kraji sice k nejmenším, avšak na druhé straně byl hustě obydlen a díky tomu, že přímo sousedil s Prahou, byl i vojensky nanejvýš důležitý. Ve své funkci byl velitelem krajské hotovosti, dohlížel nad veřejným pořádkem, hrdelním soudnictvím, kvalitou mince a na vybírání berní.¹³⁰ Na vojenskou složku bylo v té době zvláště důsledně dbáno a do své funkce byl Jan Šmikouský ze Žďáru zvolen snad i právě svým zkušenostem ve vojenském velení, které předtím předvedl nejenom na Slovensku.

To, že byl zvolen za Slánský a nikoliv za Žatecký kraj dosvědčuje i jeho majetkové sepětí s tímto teritoriem, ve kterém se již vojensky objevil na sklonku dvacátých let 15. století. Kromě Šmikous držel roku 1437 i nevelké statky Budenice u Zlonic (severně od Slaného) a nedaleké Bratkovice. Budenice s menší věžovou tvrzí a s poplužním dvorem, které do husitských válek byly církevním statkem augustiniánského kláštera v Roudnici nad Labem, opanoval již před rokem 1437 a držel je až do své smrti. Bratkovice Janovi Šmikouskému zápisně zapsal císař Zikmund Lucemburský v roce 1437. K tomuto panství náležela tvrz, ves a poplužní dvůr. Později tento majetek od rytíře Žďárského odkoupil Jindřich Míčan z Klinštejna, kterému byl statek roku 1462 potvrzen králem Jiřím z Poděbrad.¹³¹ Žďárský se tedy vedle dalších mnoha pánů a rytířů zmocnil za poskytnutou pomoc králi Zikmundovi Lucemburskému církevního zboží. To mu král potvrdil zápisem a tím převod z rukou církve trvale zpečetil. Po skončení válek dal v roce 1453 zemský správce pan Jiří z Poděbrad založit rejstřík všech těchto zápisů odňatého církevního zboží. Podle rejstříku se prokazovalo zápisem na církevním zboží na 684 majitelů! Ostatní, kdo se zmocnili duchovenských statků a neměli královský zápis měli zcizený majetek vrátit královské komoře. Ziskem nového majetku v době husitské se působíště rodu, dosud omezené na Žatecko, stěhovalo i na sousední Slánsko a Litoměřicko.¹³² V oblasti středních Čech se tak vytvářelo druhé trvalé rodové těžiště.

¹³⁰ Blíže viz Libor VYKOUPILO, *Slovník českých dějin*, Brno 1994, s. 143.

¹³¹ OTTA XXVII, s. 763. K Budenicím a Bratkovicím A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 209-210, 262 ; NA Praha, *Genealogická sbírka DOBŘENSKÝ*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen či František KOMÁREK, *Paměti panství a osady Budenické*, Praha 1911, s. 5-6, 11-13.

¹³² Ke stejnému závěru došel kupř. Jiří KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj panství Kladno*, SLO 6 (106), 1998, s. 4.

Pokud se týká jeho náboženského přesvědčení a zvolené politické strany je možné, že po svém návratu ze Slovenska opět přešel ke katolicismu, případně jako umírněný kališník a nyní jako exponent krajské správy sloužil zemské vládě a následně i králi Zikmundovi. Za což měl příslušníci katolické rodiny Gutštejnů a i to nasvědčuje o jeho možném návratu ke katolictví či o vyznávání umírněného podobenství.

V Slánském kraji hrálo úlohu hlavního střediska přirozené krajské centrum město Slaný, kde bylo asi i trvalé hejtmanovo sídlo.¹³³ Slaný bylo od roku 1425 důležitou oporou táboorského svazu. Po prohře radikálů v roce 1434 se poddalo zemské vládě a v roce 1436 slíbilo v Jihlavě poslušnost císaři a králi Zikmundovi. V dalších letech bylo město na straně umírněných husitů, kteří s katolickou stranou vytvořili tzv. rakouskou stranu, která v závěru roku – 27. prosince 1437 uznala volbu Albrechta Habsburského za krále českého a za nástupce jeho zesnulého tchána císaře Zikmunda.¹³⁴ Je zřejmé, že slánský hejtman Jan Šmikouský patřil již v této době k této rakouské straně, neboť v následujících letech náležel k důležitým zastáncům Habsburků na českém trůně. Další strana složená z kališnické šlechty a utvořená kolem mocných pánů Hynka Ptáčka z Pirkštejna, Aleše Holického ze Šternberka či Jiřího z Kunštátu a z Poděbrad nechtěla spolu se čtyřadvaceti královskými městy¹³⁵ volbu uznat, neboť preferovala mladičkého polského prince Kazimíra Jagellonského, bratra krále Vladislava III.¹³⁶ Třetí strana – radikálů, složená z Tábořských a z východočeské nižší šlechty, nechtěla nového panovníka vůbec uznat. Přesto byl Albrecht 29. června 1438 rakouskou frakcí prosazen a na Pražském hradě korunován. Je nanejvýš pravděpodobné, že se tohoto slavnostního aktu zúčastnil i rytíř Žďárský. Kromě české hodnosti se Albrecht I. v té době pyšnil též uherským a také říšským královským diadémem. Krátce po korunovaci sebral Albrecht Habsburský vojsko pánů a zemanů své rakouské strany, Uhrů a dalších a přitáhl k neposlušnému a stále vlivnému městu Tábor. Obléhání pevného města se však prodlužovalo a nakonec se ukázalo beznadějným, a tak ještě před příchodem podzimu od

¹³³ Vyplývá z dalšího vyprávění a z událostí roku 1439 spjatých s panem Žďárským a Slaným.

¹³⁴ Do rakouské strany patřil např. Oldřich z Rožmberka, Menhart z Hradce, Jindřich z Vartenberka, Zbyněk Zajíc z Házmberka, Jindřich ze Stáže či Hanuš z Kolovrat. Vyplývá z J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 140. K témuž F. ČAPKA, *Dějiny země Koruny české*, s. 221. K postavení Slaného viz K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 13-14; Jindřich HULINSKÝ, *Město Slaný, jeho kraj a památnosti*, Slaný 1928, s. 20-22 či KOL. AUT., *Kniha o Slaném*, Slaný 1994, s. 48-49.

¹³⁵ Např. s někdejšími radikálními baštami-tj. s městy Louny či Žatcem, které do roku 1434 úzce spolupracovaly se Slaným. Vyplývá např. z fakt, které přináší J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 135-136.

¹³⁶ J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 132-134; F. ČAPKA, *Dějiny země Koruny české*, s. 221 a K. KAZDA, *Slaný*, s. 13-14.

Tábora odtáhl a vojsko rozpustil. Král Albrecht nebyl příliš nakloněn kompaktátům a jistě by, pokud by měl delší příležitost, usiloval o jejich revizi.

Když 21. října 1438 král Albrecht odcestoval s dvorem do Vratislavi, aby se ve Slezsku vypořádal s polskými oddíly, které tam vpadly, ponechal v Čechách za zemského správce hraběte Oldřicha Celského, příbuzného své choti Alžběty Lucemburské. Tomu dal k radě a k pomoci kromě jiných i hejtmany všech krajů – tedy i Jana Šmikouského ze Žďáru. Ten byl se svou vojenskou družinou garantem věrnosti města Slaného králi Albrechtovi.¹³⁷ Brzy po odjezdu panovníka upustila strana pana Hynka Ptáčka z Pirkštejna od polské nominace. Po králově odjezdu propukaly v království mezi jednotlivými stranami opět časté půtky.¹³⁸ Těch se zúčastnil ve své funkci slánského hejtmana a na královské straně i rytíř Žďárský, jak o tom mluví pro následující období Staré letopisy české: „*Léta Páně 1439 na Nový rok (tj. 1. ledna) Jan řečený Šmikovský ze Žďáru porazil lidi pana Ptáčka z Pirkštejna, kteří brali Mělnickým dobytek. Na obou stranách bylo zabito a raněno mnoho lidí; zajatce odvedl do Slaného. Potom Šmikovský se svými žoldnéři vpadl do dvora v Hoříně u Mělníka a vydrancoval jej; všechno obilí vymlátil a odvezl.*“¹³⁹

Ve stejném roce došlo k vyhocení situace ve Slaném. Mezi lednem a březnem 1439 využila část nespokojených měšťanů, kteří se začali rozcházet s názory rakouské strany, a kteří byli podpořeni kališnickými kněžími, jedné z nepřítomností hejtmana Žďárského a provedla ve městě převrat. Odstranila prorakouské konšele a zvolila novou městskou radu z opačného politického spektra. Prorakouského slánského hejtmana pak při jeho návratu již nepustili do bran. Soudobý autor o tom vypravuje: „*Téhož roku se Slánští odtrhli od hejtmanů a od Prahy a svého hejtmana pana Šmikovského nechtěli pustit do města; hned sesadili konšely ustanovené podkomořím krále Albrechta a jmenovali si jiné. A to vše z podnětu kněží, kteří tu tenkrát vládli.*“¹⁴⁰ Po převratu se město Slaný nespojilo s Ptáčkovou (převážně šlechtickou) stranou, nýbrž spolupracovalo s tradičními husitskými spojenci – s městy Louny a Žatcem, s nimiž uzavřelo obrannou smlouvu proti útisku feudálů a o dodržování kompaktát.¹⁴¹

¹³⁷ KOL. AUT., *Kniha o Slaném*, s. 49.

¹³⁸ J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 136.

¹³⁹ Cit. dle J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 137. Mělník byl věnným městem císařovny-vdovy Barbory Celské. Vdova po císaři Zikmundovi na Mělníku sídlila od července 1441.

¹⁴⁰ Citace tamtéž, s. 139.

¹⁴¹ KOL. AUT., *Kniha o Slaném*, s. 49.

III/5.

Ve službách Alžběty Lucemburské – poslední zmiňky

Po nenadálé smrti krále Albrechta, k níž došlo při tažení proti Turkům 27. října 1439 u Ostřihomi nadále: „*mezi sebou čeští páni válčili jedni proti druhým, kdo byl silnější než druhý, ten si ho podmanil, bral mu majetek a škodil mu; to trvalo až do doby, kdy se stal správcem pan Jiří Poděbradský...A tak byli Čechové bez krále čtrnáct let, až do nastoupení krále Ladislava, syna Albrechtova.*“¹⁴² Tak mluví o tomto období tehdejší letopisec.

Počátkem následujícího roku 1440 se 6. ledna sešli páni, nižší šlechta a zástupci měst a jednali o zavedení míru a pořádku a o dalším osudu království. Mezi účastníky nechyběl ani rytíř Žďárský.¹⁴³ Rakouská strana¹⁴⁴ zde uzavřela mír se stranou pana Ptáčka z Pirkštejna, tak s českými městy. Zemský sněm si byl vědom ničení země drobnými válkami, které v zemi dlouhodobě zuřily, proto se rozhodl zřídit v krajích landfrídy – tj. obranné svazy spojené smlouvou a garantující řád a veřejný pořádek.¹⁴⁵ Smlouvu o landfrídu podepsal i pan Jan Šmikoušek ze Žďáru.¹⁴⁶ Na sněmu bylo též dohodnuto, že do každého kraje bude zvolen nový hejtman. Tak se na místo rytíře Žďárského dostal pan Zbyněk Zajíc z Házmburka,¹⁴⁷ pocházející z důležitého a bohatého českého panského rodu.

Nová válka, která propukla v téže době v Uhrách mezi polským králem Vladislavem Jagellonským, jenž byl některými uherskými pány přijat za krále uherského a mezi královnou-vdovou Alžbětou Lucemburskou,¹⁴⁸ která hájila zájmy svého synka Ladislava Pohrobka, poskytla uvolněnému rytíři Janu Šmikouškovému ze Žďáru možnost zažít další dobrodružství. Jak poznamenává soudobý pozorovatel: „*Do té války jelo mnoho žoldnéřů a jezdců, každý, komu se chtělo bojovat za peníze.*“¹⁴⁹ O zkušené husitské válečníky, které se po bitvě u Lipan nezřídka stali „*nezaměstnanými*“ byl ve středoevropském prostoru velký

¹⁴² Citace dle J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 139. Jiří z Poděbrad se stal správcem království roku 1448, když v Praze provedl převrat.

¹⁴³ V. BARTŮNEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, 1932, s. 8.

¹⁴⁴ Viz např. pozn. 131.

¹⁴⁵ Vyplývá z J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 140. Na téže straně jsou vyjmenováni velitelé těchto landfrídů.

¹⁴⁶ J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 72.

¹⁴⁷ Viz J. HULINSKÝ, *Hejtmani kraje*, s. 28-29.

¹⁴⁸ K ní kratší studie od Rudolfa Urbánka, Císařovna Barbora a královna Alžběta v knize: Karel STLOUKAL A KOLEKTIV, *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha 1941, s. 164-174.

¹⁴⁹ Citace dle J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 140.

zájem. Čeští žoldnéři byli pro Alžbětu jednou z mála spolehlivých opor, neboť pomoc od příbuzných –Habsburků a Celských byla nespolehlivá a příliš draze honorovaná. Pan Žďárský tak se svými lidmi vstoupil v Komárně, údajně jako první z českých válečníků, již v březnu 1440 do služeb české, říšské a uherské královny-vdovy Alžběty. V Uhrách se spojil s jiným válečníkem Jindřichem Čečkem z Pakoměřic, se kterým měl bojovat v západních Uhrách, na území jižně od Dunaje. Ve stejný čas vstoupil do královniných služeb i proslulý Jan Jiskra z Brandýsa či jiný známý husitský válečník Mikuláš Sokol z Lamberka.¹⁵⁰ Za svojí službu měl pak rytíř Žďárský v roce 1441 a 1442 dle Augusta Sedláčka obdržet jakousi nespécifikovanou částku.¹⁵¹ V Uhrách se válčilo ještě v roce 1442, kdy polské oddíly přitáhly na konci zimy až k Prešpurku, odkud však byly vytlačeny. V témže roce došlo mezi královnou Alžbětou Lucemburskou a Poláky k uzavření míru.¹⁵² Nedlouho poté dne 19. prosince 1442 bojovná královna umírá. Sen o nástupnictví jejího synka Ladislava na uherský a český trůn se splnil, ale až o řadu let později.¹⁵³

Rok 1442 je poslední bezpečnou zmínkou o Janu Šmikouském ze Žďáru. Co se pak stalo s tímto neklidným válečníkem se můžeme jen domnívat. Domnívám se, že se po podepsání příměří a následné brzké smrti královny Alžběty vrátil z uherské výpravy a v následujících letech žil na svých středočeských statcích. Jistotu však nemáme. Snad ale zemřel až kolem roku 1450, neboť asi krátce poté prodává jeho vdova Kateřina panství Budenice panu Vilémovi z Illburka, který statek bezpečně držel roku 1454.¹⁵⁴

¹⁵⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého IV*, s. 18 a 263 a K. STLOUKAL A KOL., *Královny*, s. 171. Jindřich Čeček z Pakoměřic měl dle informací etnologa a kladenského historika Mgr. Ondřeje Doležala držet statky na Slánsku, takže se oba muži pravděpodobně znali ze svého domova - tj. Slánska. O Čečkovi bylo slyšeno na Slánsku i ve čtyřicátých letech 15. století.

¹⁵¹ K tomuto uherskému dobrodružství OTTA XXVII, s. 763. a F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého IV*, s. 18 a 263.

¹⁵² J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 147.

¹⁵³ K. STLOUKAL A KOL., *Královny*, s. 172-173.

¹⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII.*, s. 210; F. KOMÁREK, *Paměti panství*, s. 13; OTTA XXVII, s. 763 či KOL. AUT., *Hrad III. Severní Čechy*, s. 56.

III/6.

Šmikouského manželky

Od Jana Šmikouského ze Žďáru pochází sledovatelný rodokmen tzv. katolické i protestantské (tzv. všechlapské) linie rodu Žďárských ze Žďáru. První chotí pana Jana byla Markéta z významného panského rodu pánů z Gutštejna.¹⁵⁵

Jestliže Jan dosáhl společenského ocenění už v oblasti svých vojenských schopností, tak i tento sňatek byl znamením dalšího společenského uznání a vzestupu. Jeho spříznění s tak významným rodem, jako byli Gutštejnové bylo nesporně jeho velkým osobním úspěchem, podobně jako tomu bylo v případě jeho pozdější volby mezi krajské hejtmany.

Gutštejnové byli jednou z větví důležitého a starobylého rozrodu Hroznatovců. Rozrod působil v oblasti západních Čech a stál koncem 12. století u počátků tepelského kláštera, který založil příslušník rodu blahoslavený Hroznata. V době husitské stála rodina na straně katolického plzeňského landfrýdu a přiřadila se k nejmocnějším a nejbohatším rodinám v Českém království. Jejich působištěm byly západní a severozápadní čechy, tedy stejná oblast, ze které vzešel pan Žďárský. Jako jeden z prvních českých rodů dosáhli Gutštejnové roku 1462 na říšskou hraběcí hodnost, kterou jim udělil císař Fridrich III. Habsburský.¹⁵⁶ Tato říšská hodnost je však až do časů Bílé hory v království (dle zemských zákonů) nijak nezvýhodňovala.

Ke sňatku s Markétou z Gutštejna snad mohlo dojít již v druhé polovině dvacátých let, což se mi jeví jako pravděpodobné datum, neboť po roce 1451 je uváděn jako vojenský hejtman Janův syn Jindřich, který tak musel mít v té době okolo dvaceti let.¹⁵⁷ Již na sklonku dvacátých let a definitivně od počátku třicátých let 15. století je Jan Šmikouský ze Žďáru připomínán jako ceněný voják, proto se mohl Gutštejnům jevit v neklidném období jako vhodná partie. S touto první chotí měl bezpečně syna Fridricha a podle dalších dokladů i syna Jindřicha.

¹⁵⁵ O Markétě z Gutštejna mluví většina genealogické literatury. Např.: NA Praha, *J. V. DOBŘENSKÝ, Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen; NA Praha, *Genealogická sbírka Vojtěch rytíř KRÁL Z DOBRÉ VODY*, 196, složka Žďárský v. Žďár, in.č. 6241, fol. 2 či Rudolf Johann VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel. Siebmachers grosses Wappenbuch*, Band IV/9, (reprint) Praha 1998, s. 254 ad.

¹⁵⁶ K rodu kupř. Miloslav RANSDORF, *Stručný katalog majetku pánů z Gutštejna roku 1509*, Památky středních Čech 3, 1988, s. 32-52.

¹⁵⁷ O něm viz následující podkapitola II/5.

Jako druhá choť je připomínána jakási paní Kateřina.¹⁵⁸ Zatím nevíme z jakého prostředí a z jakého rodu pocházela, jestli měla s Janem Šmikouským ze Žďáru děti ani přibližné datum jejího skonu. Ke sňatku došlo jistě až po roce 1435 a možná až ve čtyřicátých letech 15. století. Tato choť Jana přežila a disponovala s jeho statkem Budenice, který zpeněžila. Druhý stateček Šmikousy pak zdědil jeho syn Fridrich a snad i Jindřich.

Tolik k největší osobnosti, která vzešla ze žďárského rodu v 15. století.

III/7.

Stanislav – další válečník z rodu Žďárských

Podle ojedinělých informací rakovnického historika Františka Levého vystupuje v době pohusitské jako „*udatný válečník*“ vedle Jana Šmikouského ze Žďáru i jakýsi Stanislav ze Žďáru. Ten by snad mohl být i Janovým bratrem, neboť ho František Levý zmiňuje ve dvacátých letech také na Šmikousích.¹⁵⁹ Nicméně to je jen jediné tvrzení a přesnější důkazy chybí.

Stanislav ze Žďáru se připojil v roce 1438 s rytíři Mikulášem Kapounem ze Svojkova či s Dobešem Vršem z Modřejovic a s dalšími žoldněři k vojenským silám mladého Petra Holického ze Šternberka. Tento mladík spravoval tehdy zastavené Křivoklátsko, které od dvacátých let 15. století držel jeho zástavní královské zboží Petrův otec Aleš Holický ze Šternberka. Starší Šternberk dlel v roce 1438 s poselstvem protihabsburské strany v Polsku, kde se účastnil vyjednávání polské kandidatury prince Kazimíra Jagellonského na český trůn. Mezitím prohabsburská strana využila jeho nepřítomnosti a v čele s někdejší husitským vojevůdcem Jakoubkem z Vřesovic vtrhla s vojskem, jehož členem byli i rytíři Jetřich Kladenský z Kladna či katolický rytíř a pozdější pán Mikuláš II. Hasištejnský z Lobkovic (jinak zakladatel jmění a postavení rodu Hasištejnských z Lobkovic),¹⁶⁰ na statky pana Aleše Holického ze Šternberka a tyto statky začala plenit. Šternberkův syn Petr Holický se postavil na odpor a sváděl se jmenovanými rytíři, se silami okolních měst (například s Rakovníkem) a s vyslanými polskými podpůrnými jednotkami s nepřítelem bojůvky. Ty vyvrcholily 23. září

¹⁵⁸ Např. NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen a pozn. 149.

¹⁵⁹ František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, Rakovník 1896, s. 13, pozn. č. 37 a s. 15.

¹⁶⁰ O Mikuláši II. Hasištejnském z Lobkovic např. Stanislav KASÍK, Petr MAŠEK, Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, s. 18.

1438 u Želenic poblíž Bíliny. Tehdy byl Petr Holický ze Šternberka poražen a zajat spojeným vojskem pana z Vřesovic a prohabsburských Míšňanů. Spolu s několika svými předními veliteli, mezi kterými snad byl i Stanislav Žďárský, a se zhruba pětistý vojáky byl pak Petr Holický odveden do Míšně, kde byl po tři roky držen. Jeho otec pan Aleš Holický ze Šternberka se brzy poté navrátil do Čech, Krivoklátsko si nadále udržel a po roce 1440 po čtrnáct let vystupoval mezi obnovenými krajskými hejtmany jako hejtman Rakovnícka. Ve čtyřicátých letech se taktéž stal věrným pomocníkem (k moci se deroucího) pana Jiřího z Poděbrad.¹⁶¹

III/8.

Potomci Jana Šmikouského ze Žďáru – vznik tzv. katolické linie rodu

O potomstvu Jana Šmikouského ze Žďáru v dalších dvou až třech generacích víme převážně jen velmi málo. Informace jsou sporadické a často si i velmi protirečí. Přesto se pokusme je nastínit.¹⁶²

Mezi potomky Jana Šmikouského ze Žďáru a Markéty z Gutštejna je bezpečně řazen Fridrich Žďárský ze Žďáru, narozený snad někdy na sklonku dvacátých či na počátku třicátých let 15. století.¹⁶³

Fridricha jako syna Jana Šmikouského uvádí např. spolehlivý Dobřenský, dále von Merawiglia-Crivelli, Masák, von Dachenhausen¹⁶⁴ i starší údaje z 18. století.¹⁶⁵ Naopak

¹⁶¹ Viz F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 13-17.

¹⁶² Janovým potomstvem a jednotlivými prameny se podrobně zabýval už J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, např. s. 4-5. Ve svém textu jsem vycházel jak z archivních sbírek i literatury - např. z údajů spolehlivého Dobřenského, von Dachenhausena či Mottla, dále od Merawiglia-Crivelli, Wunschwitze, Paprockého, Balbína, sl. Karbuse, Hausmanna, Krále z Dobré Vody, Hořického ad. Blíže viz seznam pramenů a literatury. Tyto autory jsem porovnal a na základě jejich údajů přináším tyto řádky.

¹⁶³ Podotýkám, že Fridrichův starší syn Jan se narodil asi v roce 1462, tudíž generačně jeho narození okolo roku 1430 by mělo odpovídat. Navíc je tu souvislost s Jindřichem, který musel na svět přijít někdy v téže dobu. Viz dále v hlavním textu.

¹⁶⁴ NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen; R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 254; Antonín MASÁK, *Páni Žďárští ze Žďáru, Znaky rodů českých*. Příloha časopisu Společnosti přátel starožitností českých II-VI, č. 4, 1894-1898, list 64 a článek LXIV či u V. BARTŮŇKA, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 9.

August Sedláček uvádí jako Janova syna Jindřicha.¹⁶⁶ Ten se jako „*Jindřich Šmikouský ze Žďáru*“ objevuje i u Palackého.¹⁶⁷ Z toho můžeme usuzovat, že autoři zde jednotlivě mluví o dvou bratřích – tj. o Fridrichovi a o Jindřichovi.¹⁶⁸

Jindřich se musel, jak již bylo výše zmíněno, narodit asi okolo roku 1430, neboť po roce 1451 vystupuje v Rakousku co válečník.

V době otcovy smrti byli oba velmi mladí a po otci oba snad zdělili pouze Šmikousy,¹⁶⁹ kdežto Budenice dostala jejich macecha Kateřina. Fridrich se po Šmikousech roku 1460 psal seděním na Šmikousech a v téže době je uváděn i v držení drobného statku Běšice u Kadaně.¹⁷⁰ Zdá se, že brzy poté statek Šmikousy Žďárští prodali, neboť roku 1463 je uváděn v držbě Šmikous Jindřich z Děkova a Jenec ml. z Janovic.¹⁷¹ Šmikousy však mohly být rozděleny i na dva díly, a proto je někteří autoři uvádí v držení rodu i později.

Podle starých kronik a záznamů, které přetlumočili například František Palacký a August Sedláček se Jindřich Šmikouský ze Žďáru vydal ve stopách otce na vojenskou kariéru. Důvodem snad byla jeho dobrodružná povaha, ale spíše nedostatečné finanční zajištění v rodné vlasti. Majetek Janových potomků se totiž v této době jeví jako nikterak závratný. Navíc mohl být Jindřich mladším synem a Fridrich jako starší mohl snad zdědit většinu majetku. Jindřicha tak jako mladšího čekala vojenská budoucnost.

¹⁶⁵ Václav KARBUS, složka „*Žďárský ze Žďáru*“.

¹⁶⁶ OTTA, XXVII, s. 763.

¹⁶⁷ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, IV, s. 266, 268.

¹⁶⁸ Pokud se ovšem nezakládá na pravdě další domněnka, že Fridrich a Jindřich není jedna a téže osoba, vystupující pod dvěma jmény-tj. Fridrich a Jindřich. Musíme mít totiž na paměti, že jméno Fridrich má blízko k Heinrich, z něhož se vyvinulo české Jindřich či Hynek. V této práci však dávám přednost teorii o dvou jedincích a nikoliv o jedné osobě.

¹⁶⁹ V držbě je připomínán Fridrich. Spoluvlastnictví Jindřicha se však jeví možným.

¹⁷⁰ NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka *Žďárský ze Žďáru*, in.č. 1310, rodokmen. Ten nesprávně udává i držbu Červeného Újezda, ten však patřil rodu až později. Dále R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 254. K témuž J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, s. 5. Zdá se, že v Běšicích měl Fridrich jen podíl. Celý statek držel až počátkem 16. století jeho syn Jan Žďárský ze Žďáru. Fridricha uvádí někteří (Dobřenský) i jako držitele statku Měcholupy u Žatce, tento údaj se však zatím nepodařilo potvrdit. K Běšicím a Měcholupům též KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 33 a 303.

¹⁷¹ A. PROFOUS, J. SVOBODA, *Místní jména IV*, s. 289 a A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV. Litoměřicko a Žatecko*, s. 350. zajímavé je, že i v dalších generacích mnozí badatelé přisoudili i po prodeji Šmikous některým potomkům Fridricha sedění na šmikousech. Např. von Dachenhausen aj. Skutečnost by snad pak mohla naznačovat, že Žďárští prodali nikoliv celé panství, ale jen jednu jeho část a statek byl nově rozdělen. Takovýto postup byl při prodeji majetku někdy obvyklým jevem.

V té době působilo ve střední Evropě několik známých vojenských družin, které využívaly mocenské nejistoty a slabé panovnické vlády v době dětství a dospívání nedospělého česko-rakousko-uherského panovníka krále Ladislava Pohrobka či následných rodinných rozbrojů mezi Habsburky. Tyto družiny měly pod kontrolou rozsáhlá území, které využívaly ke svému obohacení a za patřičný žold se přidávaly na stranu různých mocných šlechticů či členů panovnických rodů. Proslulou se stala například družina Jana Jiskry z Brandýsa, která ovládala rozsáhlé oblasti Slovenska.

Na rakousko-moravsko-uherském pomezí působila jiná družina tzv. Mladvaňka. Ve vojenské rotě tohoto Mladvaňka, vlastním jménem Václava z Rachmanova, sloužili na jeho rakouském hradě Neubachu¹⁷² jako jeho přední hejtmané: Jindřich Šmikoušský ze Žďáru a jeho příbuzný Mikuláš ze Žďáru, dále Mikuláš Trčka z Křižanova, Jindřich z Řepnice, Jan Smolík z Biskupec a jiní Češi a Moravané. Ti spolu se svým hlavním velitelem a zbrojním lidem terorizovali mezi lety 1451-1459 rozlehlé oblasti Rakouska, Moravy a Uher. Častým cílem byla především bohatá města Vídeň a Prešpurk. Mladvaněk provozoval v nebývalém rozsahu loupežnictví a olupoval kupce a vcházela za bohatou odměnu i do služeb různých velmožů i samého císaře Fridricha III. Habsburského. Na sklonku padesátých let však jeho hvězda pohasínala.¹⁷³ Již v roce 1457 byl dočasně zajat. Dne 22. března 1459 pak utrpěl drtivou porážku od Vídeňanů – tj. od lidí arciknížete Albrechta VI. Habsburského. Staré letopisy české o tom vypravují: „*Léta Páně 1459 na Zelený čtvrtek (22. března) vídeňští Němci lstí přemohli Mladvaňkovu posádku: ¹⁷⁴ poslali na cestu k městu vozy se dvěma velikými sudy vína, posádka ty vozy ukořistila a všichni se tím vínem tak opili, že leželi jako mrtví. Vídeňští Němci pak na ně zaútočili a dobyli je. Staré i mladé ženy naházeli do vody a utopili, zbytek zajali, spoutali a hnali do Vídně. V pátek po velikonocích (30. března) postavili za městem dvě dlouhé šibenice a pověsili na jedné pětasedmdesát a na druhé sedmdesát Čechů*“.¹⁷⁵ Tak neslavně dopadli ti, kteří byli z Mladvoňkovy družiny přítomni na hradě Neubachu. Mladvaněk sám se ale zachránil a vstoupil roku 1459 do služeb krále Matyáše Korvína v Uhrách. V tamních bojích se mu už nevedlo a brzy poté roku 1461 zahynul a zbytek jeho vojenské tlupy se asi definitivně zcela rozpadl.¹⁷⁶

¹⁷² J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 484.

¹⁷³ Viz F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, IV, s. 263-266.

¹⁷⁴ Tj. na Neubachu.

¹⁷⁵ Citace dle J. KAŠPAR, J. PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 183-184.

¹⁷⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého IV*, s. 266.

Pravděpodobněji někdy s koncem hroutící se Mladvaňkovy pozice přestoupil Jindřich Šmikoušský ze Žďáru do mnohem významnějšího vojenského bratrstva, které operovalo vedle území Slovenska taktéž v obdobných končinách, jako jeho předchozí družina.

Tímto novým polem působnosti rytíře Žďárského bylo mocné vojenské bratrstvo, které se začalo formovat roku 1448 v Uhrách na Slovensku. Tehdy tam působilo nezávisle na tehdy známějším panu Jiskrovi z Brandýsa. V roce 1453 však mohutně zesílilo, když se k němu připojila část propuštěných Jiskrových rot. V též čas se stal vrchním vůdcem český zeman Petr Aksamit z Lideřovic. Král Ladislav Pohrobek se chystal ho vojensky potříit, ale nakonec zvolil jinou taktiku a zaměstnal vůdce bratrstva jako své žoldnéře. Bratrstvo však přežívalo dál a po smrti krále Ladislava na podzim 1457 přispělo ke zvolení Matyáše Hunyadyho za uherského vládce. Brzy se však někdejší spojenci rozešli a bratrstvo několik let bojovalo proti novému králi. Vrchní vůdce Aksamit z Lideřovic byl v těchto bojích zabit. Po jeho konci se nový vrchní vůdce už neobjevil a jednotliví hejtmané byli následovně již sobě právně a vojensky rovni. Mezi nejčastěji uváděné v dobových pramenech patří: čeští rytíři Jindřich Šmikoušský ze Žďáru, Václav Vlček z Čenova, František z Háje, vedle nich Mikuláš Lužický, Jan Švehla, Jan Svojše a Sezima z Horosek, dále moravský pán Jiří z Lichtenburka a z Bítova. Vedle nich se prameny zmiňují i o několika Rakušanech, Slezanech a Slovácích.¹⁷⁷

Hejtmané bratrstva vstupovali do vojenských služeb říšských knížat, císaře a vysoké šlechty. O jejich služby byl nebývalý zájem. Jejich mocné vojenské síly využil kupříkladu vévoda Ludvík Bavorský a aktivně se zúčastnili i rodinné války mezi císařem Fridrichem III. a jeho bratrem arciknížetem Albrechtem VI.¹⁷⁸ V letech 1462-1465 pak bylo bratrstvo na vrcholu moci. V té době snad čítalo mezi pěti až dvaceti tisíci ozbrojenci a bylo spravováno oligarchicky. Starší bojovníci a hejtmané se scházeli ke společným poradám a usnášeli se na společném postupu. Pro prosté obyvatelstvo i vlastníky panství však bylo pohromou. Bratrstvo často loupilo, pálilo a všelijak plenilo. Majitele pak nutilo, aby k nim přistupovali. Proto se ho Rakušané snažili ze země vytlačit, což se zdařilo až v roce 1466, kdy císař doplatil bratrstvu své dluhy. Následně odtáhla valná část na Slovensko, kde ji u Kostolan při Trnavě dne 29. ledna 1467 rozdrtil uherský král Matyáš Korvín. Tím bylo bratrstvo rozprášeno a zkušení hejtmané, kteří se už dříve odpojili a přežili, byli v budoucnu vídáni jako například velitelé jednotek českého a uherského královského vojska.¹⁷⁹

¹⁷⁷ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého IV*, s. 267-268.

¹⁷⁸ K této rodinné válce např. Henry BOGDAN, *Historie Habsburků. Sedm století rodu*, Praha 2003, s. 43-44.

¹⁷⁹ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého IV*, s. 268-269.

Rytíř Jindřich Šmikoušský ze Žďáru se konce bratrstva již nedočkal, neboť byl na jedné z výprav v roce 1465 zastřelen na Berchstoldorfu ve Štýrsku.¹⁸⁰

Rytíř Fridrich Šmikoušský ze Žďáru (podobně jako otec Jan) se dvakrát oženil. Nejprve vešel ve sňatek s Kateřinou Doupovcovou z Doupova a podruhé s Eliškou z Rodvic.¹⁸¹ Obě manželky pocházely pouze z nižší šlechty. Kateřina z velmi rozvětveného rodu Doupovců z Doupova, kteří se na historické scéně objevili již ve 12. století. Její rod měl své statky převážně na Doupovsku. Sídliili například na tvrzích v Doupově, Libědicích, Okounově, Valči, Vilémově, Zakšově a jinde.¹⁸² Kateřina tedy pocházela z rodiny, která tradičně sousedila svým majetkem s majetkem rodu Žďárských. Nepřekvapuje tak, že se oba dva rody během 15. a 16. století, jak výmluvně hovoří jejich rodokmeny, opětovně spříznil.¹⁸³ Kateřina byla navíc členkou katolické rodiny, která se až teprve s německou reformací stala protestantskou¹⁸⁴ či chceme-li luteránskou, neboť měla ze svých sídel poměrně blízko do Saska, kde žil reformátor Martin Luter, jehož vliv tak na členy rodu mohl nepochybně mocně působit. Snad i tato skutečnost katolické první a pravděpodobně i druhé manželky (jež pocházela pravděpodobně z tehdy ještě katolické oblasti Saska a Lužice) nám nepřímou dokládá víru našich Žďárských, která snad mohla být stále katolická.

O rodu druhé choti Elišky z Rodvic toho moc nevíme. Byl lužicko-saského původu a jeho příslušníci sídlili v Čechách převážně až v 16. až 18. století.¹⁸⁵

Z Fridrichových dětí jsou uváděni dva synové. Z prvního manželství pocházel syn Jan,¹⁸⁶ který nás bude nejvíce zajímat, neboť je vlastním zakladatelem katolické, nebo-li kladenské či chceme-li též středočeské linie rodu, která je (jak opětovně připomínám) tématem této práce. Za „*katolickou linii*“ označovali Janovy potomky již historici v 19. století (August Sedláček a další) a toto označení se vžilo, takže jsem se rozhodl je převzít i do této práce. Vedle toho budu

¹⁸⁰ OTTA XXVII, s. 763.

¹⁸¹ NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen; R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 254. K rodině a jejich sídlům Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska*, s. 9, 11.

¹⁸² Kupř. OTTA VII, s. 889. Sedláčkově heslo „*Doupovec z Doupova*“.

¹⁸³ Do konce 16. století je možno napočítat šest svazků mezi Žďárskými a Doupovci v potomstvu Jana Šmikoušského ze Žďáru.

¹⁸⁴ J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 85.

¹⁸⁵ OTTA XXI, s. 884.

¹⁸⁶ Někteří autoři ho nesprávně zvou Janem Jiřím. Zde ale došlo ke spojení dvou jmen či snad k záměně s Janem Jiřím Žďárským, který však žil až o sto let později. Paprocký, Balbín, Kovařík, Merawiglia-Crivelli aj. však uvádí správně pouze Jana.

v některých případech tuto rodovou větev nazývat též středočeskou nebo kladenskou, neboť se středočeským a především s kladenským regionem je tato větev Žďárských neodmyslitelně spjatá a dobře se tím dá tak odlišit od ostatních linií mohutně rozvětveného rodu Žďárských ze Žďáru.

V druhém svazku Fridricha Žďárského ze Žďáru se narodil syn Stanislav, zakladatel tzv. „*protestantské linie*“, která se psala po Všetatech, jež získal právě Stanislav. Stanislavova linie trvale sídlila na západě středních Čech kolem Rakovníka a poté v severozápadních Čechách, kde v 16. století držela např. statky Háj, Přívlaky, Smilovice, a od druhé poloviny 16. století (až do Bílé hory) také někdejší rodový statek Žďár. Brzy se pravděpodobně přiklonila k luteránství, neboť žila v bezprostředním sousedství Saska, a proto po Bílé hoře odešla do této luteránské země do trvalého exilu.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Tato linie pak žila v Sasku, kde vymřela teprve roku 1953. Přes přeslici však žije rod dál jako Sahrer von Sahr von Schönberg. Německá linie Žďárských - rytíři Sahrer von Sahr byli označováni ve své nové domovině v Sasku za tzv. Uradel, tj. za rod starožitný, který je od nepaměti ve šlechtickém stavu a nebyl do šlechtického stavu vyzvednut na základě královského majestátu. Tím se odlišoval od Briefadel-šlechty novožitné nebo-li papírové. K tomu kupř. Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a realie*, Praha 1994, s. 355. K držbě statků např. Alexander VON DACHENHAUSEN, *Stammtafel der Sahrer von Sahr (Ždiárský von Ždiár)*, in: Der Adler, Wien 1882.

IV.

DĚICTVÍ RODU Kladenských – první generace rodu na Kladensku

IV/1.

Jan Žďárský ze Žďáru a na Běšicích a Měcholupech – zakladatel kladenské linie rodu

Nejstarším synem Fridricha Žďárského ze Žďáru byl Jan Žďárský ze Žďáru. Narodil se Kateřině Doupovcové z Doupova a zdá se, že poprvé spatřil světlo tohoto světa v roce 1462.¹⁸⁸

Pan Jan Žďárský ze Žďáru seděl na Běšicích a Měcholupech.¹⁸⁹ Běšice zdědil po otci Fridrichovi, kdežto Měcholupy u Žatce získal snad až on sám. Dle historika Jana Rennera držel též statek Běleč, který najdeme v jihozápadním cípu Kladenska, a který odprodal roku 1490 Jiřímu Kfelířovi ze Zakšova.¹⁹⁰ Jan Žďárský snad již také držel menší část panství Slatina, ovšem s celou tamní gotickou tvrzí. Tento statek leží východně od Slaného. Slatinu získal jeho rod patrně od příbuzné rodiny Kladenských z Kladna, která statek vlastnila nejpozději od roku 1366. Bezpečně je pak jako majitel Slatiny uváděn v roce 1510 Janův syn

¹⁸⁸ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Mottl píše o jeho narození, že se tak stalo kol. roku 1460, taktéž B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75 vztahuje toto datum k roku 1462. Páter Mottl či A. Masák též udává, že Jan zastával od roku 1475 úřad hejtmana karlštejnského. Jedná se však o zřetelnou záměnu dvou osob stejného jména. Těžko si představit, že by tak významnou funkci mohl zastávat třináctiletý či patnáctiletý chlapec. J. Mottl a A. Masák zaměnil s osobou pana Jana nejstaršího Žďárského, který byl zakladatelem linie všechlapské (ta dle A. Sedláčka, OTTA XXVII, s. 763) vymřela po meči až v druhé polovině 17. století. NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310 - rodokmen chybně uvádí Janovo jméno jako Jan Jiří. Zde si zcela odporuje s jinými genealogy (von Dachenhausen, von Merawiglia-Crivelli, Mottl) i s prameny.

¹⁸⁹ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75.

¹⁹⁰ Jan RENNEN, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, Rakovník 1902, s. 192 a KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 26.

Oldřich.¹⁹¹ Vedle toho došlo ještě za Janova života ke koupi panství Červený Újezd od rytířů Újezdeckých z Červeného Újezdce, kteří odešli na Rakovnicko. Toto panství leželo západně od Prahy v úrodném kraji a při významné zemské komunikaci. Skládalo se tehdy pouze ze vsi, tvrze a panského dvora Červený Újezd, ze vsi Svárov a z pusté vsi Rymán a Podkozí. Rod Žďárských statek získal roku 1525.¹⁹² Během následujících desetiletí pak bylo panství značně rozšířeno. Ovládnutím panství Červený Újezd byla pro rod získána nová základna, které se stala vedle později získaného Kladna druhým hlavním těžištěm rodu ve středočeské oblasti pro následující období.

Kolem roku 1480 se Jan oženil s Maruší Kladenskou z Kladna,¹⁹³ která byla dcerou rytíře Přecha Kladenského z Kladna († do roku 1471) a Elišky z Hostivic¹⁹⁴ a měla vyjít z tradičně katolického rodu. Tento sňatek měl pro majetkový a společenský vzestup rodiny Žďárských ze Žďáru nebyvalý význam. Paní Maruše se totiž stala dědičkou velkého majetku rytířů Kladenských z Kladna. Její starší bratr Zdeněk se totiž nikdy neoženil a celý usilovně vybudovaný majetek – rozsáhlé kladenské panství odkázal potomstvu své jediné sestry. Díky této okolnosti se Žďárští stali velice bohatou rodinou rytířského stavu.¹⁹⁵

¹⁹¹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 422. O Slatině souhrnně a o tamní tvrzi Jiří KOPECKÝ, *Slatina u Kralup nad Vltavou v zrcadle minulosti i současnosti*, Lidice 2004, s. 44, 61-62.

¹⁹² Dosud nebylo zcela přesně jasné, kdy a jak přesně Žďárští získali tento statek. Autoři se ne zcela shodují a protiřečí si. Zdá se ale pravděpodobným, že původní majitelé Újezdečtí z Červeného Újezdce se Červeného Újezda vzdali roku 1525. Naposledy se s nimi pak spojuje v roce 1545, kdy ho nechali po požáru Prahy znovu vložit do obnovených desk zemských třem žijícím synům Oldřicha Žďárského ze Žďáru-Janovi, Jiřímu a Zdeňkovi. Panství zdá se zakoupil sám Jan Žďárský ze Žďáru na Běšicích, po jehož skonu přešlo na Oldřicha a po roce 1542 na Oldřichovy syny. Panství bylo dle Mottla roku 1545 oceněno sumou 1676 kop grošů. Blíže k této otázce František MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, Praha 1890, s. 95 a 120, který uvádí zmíněné datum 1525. Dále KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 77; J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 284 ad.

¹⁹³ Ke stejnému závěru došel i A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 278.

¹⁹⁴ O rodičích Maruše Václav BARTŮNĚK, *Kladenští z Kladna*, in: SHK XXXII, 1931, s. 104-106; KOLEKTIV AUTORŮ, *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 17 - Kladno*, Praha 2007, s. 3 či J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, VZMOŠ 1879-1880, s. 4.

¹⁹⁵ Ke Kladenským z kladna např. Václav BARTŮNĚK, *Kladenští z Kladna*, in: SHK 32, 1931, s. 21-27, 97-112.

Paní Maruše Kladenská z Kladna dala život synu Oldřichovi a zemřela ještě před svým bratrem Zdeňkem Kladenským z Kladna v roce 1535,¹⁹⁶ snad zhruba ve věku mezi šedesáti až pětadesáti let.

Datum Janovy smrti nebylo dosud také zcela jasné. Objevují se letopočty 1526, 1530 či 1539. Můžeme se však přiklonit k údajům z nejstarší literatury a dalších pramenů, které kladou jeho smrt do roku 1530.¹⁹⁷

Oba manželé měli být pochováni v kladenském farním chrámu Nanebevzetí Panny Marie vedle hlavního oltáře.¹⁹⁸ Ten sloužil pro řadu příslušníků rodu Kladenských z Kladna jako pohřební nekropole. Rodina byla obvykle pochovávána na nejčestnějším místě – tj. okolo hlavního oltáře v presbytáři. Pan Jan Žďárský pak na tradici Kladenských navázal a stal se prvním z rodu Žďárských ze Žďáru, kteří spočinuli v kladenském svatostánku. Po brzkém převzetí kladenského panství se pak středočeští Žďárští rozhodli učinit z Kladna svou novou hlavní pohřební nekropoli. Taktéž oni se nechali pochovávat především k hlavnímu oltáři.¹⁹⁹ Vedle toho jim však v 16. a 17. století sloužil za vrchnostenské pohřebiště i kostel ve Svárově.

¹⁹⁶ Kupř. B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75; J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, s. 5; SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, Červený Újezd.

¹⁹⁷ Do roku 1530 kladou výslovně jeho smrt např. B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75; poměrně spolehlivý Josef NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen. Herausgegeben von dem Vereine für Numismatik zu Prag*, Prag 1852, CCIII. Florian Theodorich Graf Žďárský von Žďár, S. 710; SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či Josef Vítězslav ŠIMÁK, Paběrky rodopisné. 3. Z paměti Žďárských ze Žďáru, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* (dále jen ČSPSČ) XX, 1912, s. 57. Šimák vycházel z opisů B. Balbína, který čerpal ze ztracené rodové kroniky Žďárských. Též Mottl vycházel z opisů z této kroniky, které se zachovaly (jak podotýká) v knize Jesus Syrach uchovávané v proboštví na Vyšehradě. K téže otázce též J. KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj*, s. 5; SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; I. VEVERKOVÁ, J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, č. 9, s. 4.

¹⁹⁸ R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 254.

¹⁹⁹ K tomu blíže viz podkapitola V/7 této práce. Dále např. KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 2. O kostelu na Kladně naposled Stanislav KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela v Kladně*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč, č. 12-13, 1997, s. 12-17.

IV/2.

Oldřich Žďárský ze Žďáru a jeho rodina

Jediný syn Jana a Maruše pan Oldřich Žďárský ze Žďáru přišel na svět v roce 1481.²⁰⁰ Byl prý dobrodružné povahy a jako velmi mladý vstoupil do služeb knížete z Anhaltu. Byl zdatným vojákem a se svým pánem se zúčastnil několika tažení, ve kterých se dle genealoga Bartoloměje Paprockého jak praví jeho tradičního klišé: „*rytířsky choval*“.²⁰¹

Knížata z Anhaltu pocházela ze starobylé a kdysi mocné sasko-braniborské panovnické dynastie Askánců. V době Oldřichově se však její moc již dávno smrškla pouze na malé knížectví Anhalt a několik dalších menších území. Působíště Oldřichovo – Anhaltsko bychom pak našli při středním toku Labe, jihozápadně od Berlína, při severovýchodní hranici Saska. Oním vládcem, kterému náš rytíř Žďárský sloužil pak byl snad Ernst kníže z Anhalt-Dessau.

K této etapě života můžeme ještě dodat slovy Paprockého, že: „*Mnohé hrdinské skutky prokazoval v mladosti*“.²⁰²

Jeho život se uklidnil až po sňatku s Ludmilou Doupovcovou z Doupova.²⁰³ Tak jak bylo zmíněno již v případě Kateřiny Doupovcové z Doupova pocházela snad i Ludmila z tehdy ještě katolického rodu.²⁰⁴ V Ludmile si vzal svojí příbuznou, neboť z rodu Doupovců z Doupova vzešla už Oldřichova babička Kateřina. Sňatek tak byl domluven mezi dvěma rodinami, které se již po léta znaly. K uzavření svazku došlo patrně mezi lety 1500 a 1501, neboť první syn Jan se narodil již roku 1502. S chotí Ludmilou se dle Josefa Mottla usadil nejprve poblíž Kadaně na tvrzi Běšici, kterou zdědil. Podle této tvrze se zpočátku též psal

²⁰⁰ Kupř. NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310 - rodokmen. Dobřenský dokonce uvádí Oldřichovo narození „*in Kladno*“ - což však není jinde ověřitelné. Je to však docela možné. Dále R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 254 či J. KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj*, s. 7.

²⁰¹ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75.

²⁰² B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75.

²⁰³ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75. Jejím otcem byl dle genealoga Romana von Procházky Václav Doupovec z Doupova a Anna Razičská z Vchynic. Viz Procházkova složka v Klubu pro heraldiku a genealogii, rodokmen Zdiarsky von Zdiar, s. 365.

²⁰⁴ Např. J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 85.

jako Oldřich Žďárský ze Žďáru na Běšicích.²⁰⁵ Vedle toho zdědil i Slatinu, Červený Újezd, Měcholupy a držel i další nemovitosti. Roku 1533 však Běšici prodal vzdálenému příbuznému z všeclapské větve Mikulášovi Žďárskému ze Žďáru a s rodinou přesídlil na starou gotickou tvrz v Červeném Újezdě, kde své dny také dožil.²⁰⁶

Oldřich měl s Ludmilou Doupovcovou z Doupova čtyři syny, kteří se všichni dožili dospělosti. Na podzim roku 1502 se narodil nejstarší Jan, kterému se dostalo tradičního rodového jména, asi roku 1504 Stanislav, 31. května roku 1517 Jiří a jako poslední, zřejmě roku 1519, se narodil Zdeněk,²⁰⁷ pokřtěný po prastrýci Zdeňkovi Kladenském z Kladna. Tato početná rodina byla sice zárukou pokračování rodu, ale na druhé straně představovala pro pana Oldřicha další velké výdaje.

Rodina středočeských Žďárských ze Žďáru byla tehdy snad katolická²⁰⁸ a v této víře byli vychováni i všichni bratři.²⁰⁹

Zdá se, že ještě za svého života předal otec Oldřich svým nejstarším dvěma synům část majetku. Nejstarší Jan se též přestěhoval trvale k prastrýci Zdeňkovi Kladenskému z Kladna na Kladno, kde často pobýval i Janův stejnojmenný dědeček.²¹⁰

Druhorozený Oldřichův syn Stanislav Žďárský ze Žďáru byl prudší povahy a proslul v Praze jako známý výtržník.²¹¹ V roce 1534 tak vyjel s ručnicí na rytíře Petra Chotka z

²⁰⁵ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76 a SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Ten čerpal ze soudobého tituláře.

²⁰⁶ Srovnej SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4 – Mottl reprodukuje slova Jana Žďárského při předávání panství roku 1566, že panství Červený Újezd užíval již Oldřich; B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75; OTTA XXVII, s. 763 či NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen.

²⁰⁷ Data narození: srovnej např. SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57-58; B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75; NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in. č. 1310, rodokmen či R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 254.

²⁰⁸ Vyznání rodiny podrobně vysvětlují v několika podkapitolách. Např. IV/3.

²⁰⁹ Tomu by nasvědčovali i osudy Oldřichových synů Jiřího, Jana či vnuka Ctibora Tiburciho, o kterých bude ještě řeč. Tento fakt pak mohl nepochybně rodu pomoci i při pozdější kariéře u královského dvora.

²¹⁰ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

²¹¹ Údaje o Stanislavovi jsem čerpal z článku Františka J. ZOUBKA (viz dále). Ten bohužel neuvádí Stanislavovo sezení. Ve stejné době totiž žil ještě jeden Stanislav či též Staněk z vřetatské linie Žďárských. Ten ovšem byl alespoň o 15 let starší a jeho statky se nacházeli až v západních Čechách. Středočeský Žďárský navíc pocházel z rodiny, která měla bližší svazky s královským dvorem i ku Praze bližší statky a tudíž se víc pohybovala po v životních nákladech dražším hlavním městě, než tomu bylo u západočeských příbuzných. Větší

Chotkova, který jel na koni a učinil pŕtku, kterou řeřil komorní soud. Za hanlivá slova musel Petrovi Chotkovi zaplatit 20 kop grořů.²¹² Následujícího roku 1535 byl před komorní soud opět pohnán a to od Anny, své chůvy a kuchařky, která naň žalovala: „že ji zbil, zsekal, tak že jí ranou, kterou ji z zadu učinil, dech ven jde“. A poněvadř: „zřetelný skutek se našel, že jest zbita a zsekána“²¹³ musel Stanislav řďárský na nějaký čas do vězení v Černé věži na Prařském hradě, neboť se již dříve dopustil dalších řrestupků. Jeho řpřpad pak komorní soud řředal k řeření králi Ferdinandovi I.,²¹⁴ který ho za čas propustil. Vězením v Černé věži a náhradou řkod bylo v té době pokutována výtržnost, kdeřto jiné prohřeřky byly pokutovány řředevřím peněži.²¹⁵ Stanislav si nedal pokoje a v roce 1536 na něj řžalovala Magdalena z Kestřan, ře jí urazil a nazval také „harapannou“.²¹⁶

Ve své době patřil mezi známější osoby i Oldřichův řvagr – tj. bratr jeho manželky Ludmily – Vilém Doupovec z Doupova a na Vilémově. Ten proslul jako „nepřítel a odpovědník země České“.²¹⁷ Po nějaké době řřak Viléma Doupovce král Ferdinand I. roku 1532 pardonoval a Vilém sídlil dál v klidu na statku Vilémově až do své smrti v roce 1568.²¹⁸

Pan Oldřich se jeví jako nepřilíš úspěřný hospodář. Jeho řivotní náklady a výdaje na početnou rodinu byly nemalé. Vedle toho musel nepochybně posílat svůj lid do prudce se rozhořícího konfliktu Habsburků s Osmanskou říší (proti Turkům bojovali dva jeho nejstarří synové Jan a Stanislav) a byl povinen na válku odvádět i vzrostlé berně, proto je pochopitelné, ře byl nucen své statky prodávat ři zastavovat.²¹⁹ Tak napřříklad nedlouho po Běřici prodal 4. řřjna 1534 své dědictví: statek Slatinu s tvrzí, dvory a vším řřsluřenstvím za 680 kop grořů rytíři Jeronýmovi Hrobčickému z Hrobčic. Výtěřky panství Červený Újezd pak musel načas zastavit. Brzy nato se zadluřil natolik, ře byl nucen odprodat své panství v Běřni (statek s tvrzí a dvorem a vším řřsluřenstvím) a jakýři zděděný podíl ve řďáře rytíři Jindřichovi řřampachovi ze řřampachu za 700 kop grořů. Zanedlouho se zbavil i pusté vsi

pravděpodobnost je tedy, ře Zoubek miní mladřího a k Praze blíře usazeného Stanislava ze řřredočeské linie řďárských.

²¹² Frantiřek J. ZOUBEK, *řivobyті drobné řlechty 16. století. řřspěvky historické z register soudu komorního.*, PA VIII, 1868-1869, s. 412-413.

²¹³ Obě citace dle F. J. ZOUBEK, *řivobyті drobné řlechty*, s. 413.

²¹⁴ F. J. ZOUBEK, *řivobyті drobné řlechty*, s. 413.

²¹⁵ F. J. ZOUBEK, *řivobyті drobné řlechty*, s. 412.

²¹⁶ F. J. ZOUBEK, *řivobyті drobné řlechty*, s. 498.

²¹⁷ Viz B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75.

²¹⁸ OTTA VII, s. 890.

²¹⁹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

Radkova s dvory a vším příslušenstvím, které prodal rytíři Jindřichovi Údrčskému z Údrče.²²⁰ Z celého majetku mu tak nakonec zůstaly dle pátera Josefa Mottla jen například statky Měcholupy u Žatce (se třemi vesnicemi), Červený Újezd (panství tvoří: Červený Újezd, Svárov a pusté vsi Rymář a Podkozí) a část vsi Přílepy u Berouna (vlastnil asi od roku 1513).²²¹ Po statku Červený Újezd, jak praví zemské desky, se pan Oldřich v závěru života také psal. Takto je například v roce 1541 uváděn jako dlužník šlechtičny Otylie Kaplířové ze Sulevic.²²² Ani zbylé statky nebyly v nejlepším stavu, jak dosvědčují zpustlé vesnice, které takto nevynášely potřebné peníze. Rodinu tak vpravdě zachránilo před neradostným hospodářstvím a dluhy bohaté dědictví po rodu Kladenských.

Oldřich zemřel již roku 1542 v jednašedesáti letech a spočinul na Kladně. Manželka Ludmila Doupovcová ho přežila o celých osmnáct let a zesnula roku 1560 ve vysokém věku kolem osmdesáti let. I ona byla pohřbena na Kladně.²²³

IV/3.

Víra kladenské linie Žďárských ze Žďáru v 16. a počátkem 17. století

O vyznávání katolicismu v kladenské linii rodu Žďárských ze Žďáru nasvědčují nepřímo svazky s ženami z rodů, které se tradičně hlásily ke katolicismu - byly to například páni z Gutštejna, rytíři Doupovci z Doupova, ale nejspíše také i rytíři z Rodvic (kteří vzešli

²²⁰ O majetkových poměrech pana Oldřicha podrobně SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd, Hájek.. Radkov mu dle všeho přinesla věnem jeho choť paní Ludmila. Mottl nesprávně udal údaj o prodeji Slatiny k roku 1533. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 422 aj. uvádí prodej Slatiny k roku 1534. Dále o Slatině J. KOPECKÝ, *Slatina u Kralup nad Vltavou*, s. 44, 62.

²²¹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. A údajně měla zůstat dle Mottla i Tureč na Doupovsku, tu však odprodal Jan Žďárský ze Žďáru již v roce 1521. Je však otázkou jestli se nejednalo o Jana nejstaršího Žďárského z linie všechlapské. Této linii Tureč přisoudil např. A. Sedláček. Tato možnost se mi pak jeví po srovnávání jako velmi pravděpodobná. Viz Antonín PROFOUS, Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách, IV*, Praha 1957, s. 399; OTTA XXVII, s. 763 či KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 482. K Přílepům, že je vlastnil již Oldřich také Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454-1566*, in: Rakovnický historický sborník V/2004, s. 71. Viz regist č. 211 a V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 615.

²²² SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

²²³ K úmrtí a pohřbu Oldřicha a Ludmily např. V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru*, SHK XXXIII, 1932, s. 10 ; J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, ČSPSČ XX, 1912, s. 57-58 či SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

z katolického území Lužice a Saska), tradičně katoličtí rytíři Kladenští z Kladna a v pozdější době páni Bořitové z Martinic či rytíři Hradišťští z Hořovic. Danou katolickou víru u většiny členů kladenské linie Žďárských hlásají v podstatě i všichni historici a badatelé, zabývající se osudy kladenských Žďárských již od 19. století. Jsou to například Josef Mottl, Václav Bartůněk, Josef Hausmann, Josef V. Šimák, Antonín Podlaha, Jan Šťovíček či v poslední době Jiří Kovařík a další autoři. Pravdou zůstává, že vzestup kladenských Žďárských v 16. a na počátku 17. století byl dle mých závěrů, ale i dle názorů některých zmíněných autorů usnadněn právě rodinným katolicismem, který vyhovoval vládnoucím Habsburkům, se kterými byli kladenští Žďárští poměrně v blízkých stycích a zachovávali jim až překvapivou věrnost. Jejich úloha podporovatelů prvních jezuitů v českých zemích a dlouhodobé zvání tohoto řádu na žďárská panství, aby tam otcové jezuité prováděli obracení poddaných ke katolictví, pak také ukazuje na jejich katolickou víru. Známý je však příklad pozdějšího kladenského rytíře – Habsburky oblíbeného Ctibora Tiburcího Žďárského, který však například dle Josefa Švejdy, ač dosavad katolík, přijímal s chotí Sibylou Hradišťskou z Hořovic způsobu podobojí. Tato skutečnost by pak nasvědčovala, že se manželé mohli přiblížit ke starokališnictví, které bylo v druhé polovině 16. století katolicismu (definitivně) blízké a v podstatě se již od něj, kromě přijímání, nelišilo. Mohlo to být osobní rozhodnutí kladenského pána, ale také toto přijímání může nasvědčovat tomu, že i dříve zastávali i další členové rodu a Ctiborovi předci víru starokališnickou, od které snad mohli (osoba od osoby) přecházet k čistému katolicismu, jak si to žádalo jejich svědomí či především pragmatické okolnosti nutné pro jejich společenský vzestup.

IV/4.

Dědictví rodu Kladenských

Stárnoucí rytíř Zdeněk Kladenský z Kladna,²²⁴ jak již bylo řečeno neměl vlastních dětí, a proto se rozhodl své statky odkázat potomkům své jediné sestry Maruše, která zemřela v roce 1535.

²²⁴ O jeho osobě podrobně V. BARTŮŇEK, *Kladenští z Kladna* 32, s. 106-112. Podle Bartůňka byl v této době asi sedmdesátiletý, podle Mottla aj. byl až devadesátiletý. A poněvadž jeho sestra Maruše přišla na svět kolem roku 1460, jeví se mi druhá verze staršího věku jako pravděpodobnější.

Zdeněk byl dříve ve dvorských službách a věrně sloužil králi Vladislavovi II. Jagellonskému a mocnému velmožovi panu Lvovi z Rožmitálu. Díky těmto službám získal 1. března 1514 „mocný list kšaftovní“, tj. velké privilegium, kterým se král zřekl práva odúmrti a Zdeněk Kladenský si mohl vybrat svobodně své dědice. Těmi učinil svým kšaftem ze dne 24. ledna 1542 synovce Oldřicha a jeho čtyři syny.²²⁵ Pro lepší představu o zděděném jmění uvádím plný přepis této pro rod Žďárských důležité závěti: „*Ve jménu Nejsvětější a nerozdílné Trojice, Blahoslavené Panny Marie. Amen. Já Zdeněk Kladenský z Kladna, pamatující na budoucí věci i na to, že člověk smrtelný jsem a nevím, kdy Pán Bůh všemohoucí mne ráčí povolati a smrtí povolati a smrtí navštívit, maje statek svůj, kteréhož Pán Bůh z milosti a dle vůle svaté mi popřítí ráčil, tomu chci, aby po smrti mé a to mezi lidmi a přáteli mými žádných nesnází, různic a soudů nebylo, maje mocný list královský od Nejjasnějšího knížete pána p. Vladislava Uherského a Českého krále...slavné paměti Pána Mého milostivého, abych mohl statek svůj všelijaký buď dědičný, buď manský, buď zápisný, též také na věcích, na klenotech nebo na hotových penězích zděditi a dáti, komuž by se mi zlíbilo a zdálo. Takto o tom kšaft na týž pomocný list královský činím s dobrým rozmyšlením mým a zdravou pamětí svou, aby toto zřízení mé teprv po mé smrti moc mělo a zprv nic.*

Nejprv dávám a po smrti své plat ve vsi Hřebči peněžité i roboty, které jsem sám tu měl a všechno užíval k záduší kladenskému k užívání budoucímu faráři téhož záduší kladenského.²²⁶ Mé panství zůstávají se vším jiným příslušenstvím budoucím lokátorům kladenským. Item v Kladně, cožkoli mám: tvrz s dvory, dědinami, lukami, též lidi s dvory kmetcími, platy, robotami, lesy, potoky, rybníky i se vším a všelijakým příslušenstvím to dávám a odkazuji urozenému panu Voldřichovi Žďárskému, ujcí²²⁷ svému a dětem jeho: Janovi a Stanislavovi, Jiřímu a Zdeňkovi, bratřím vlastním ze Žďáru i dědicům budoucím jejich, avšak tak, aby nemohli jeden bez druhého toho ani jiného dole psaného užívat, odcizovat ani prodávat žádným vymyšleným způsobem, jedni bez druhých. A k tomu jim také z lásky přátelské dávám na takový způsob, jak nahoře psáno jest a cokoli mám ve vsi Kročehlavech, ve vsi Motyčíně,

²²⁵ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Rozsáhle ke kšaftu Josef MOTTL, Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru, *Výroční zpráva českých měštanských i obecních škol na Kladensku za školní rok 1879-1880* (dále jen VZMOŠ), Praha b.d., s. 3 a 5 a V. BARTŮŇEK, *Kladenští z Kladna* 32, s. 108-111.

²²⁶ Nebylo nikdy splněno. Viz SOA Praha - SOKA Kladno, Josef ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu*, kapitola I., 1958, , sign. F 490, s. 9.

²²⁷ Tj. synovci.

ve vsi Aujezdu pod Kladnem,²²⁸ ve vsi Knovízi, ve vsi Žižicích s mlejnem, který tu jest, ve vsi Lukově, ve vsi Kamenici a ve vsi Přitočně, Dokes kromě dvoru toho, který jest Jírovi a Kryštofovi²²⁹ listem dán a ujištěn tak, jak týž zápis to v sobě ukazuje a zavírá. Item ve vsi Doksích což tu mám, ve vsi Cvrčovicích tak jak jsem toho sám v držení byl, též také jim toho ke Kladnu dávám, zůstavuji a poroučím. Opět také jim dávám v Žatectvě ves Hořovice, ves Černčice, ves Drahouš i toho člověka s platem z Vukova.²³⁰ Též jim ves Tachlovice a ves svou Nučice, avšak z těchto dvou vesnic tomu chci, aby jedna kopa grošů českých faráři záduší tachlovického vydána byla. Item všechny tyto vyjmenované vsi a lidi, jež v těch vseh mám, dávám s dvory kmecími, s platy, s dědinami, lukami, lesy, potoky, rybníky, štěpnicemi, dále kostelním podáním, tudíž i se všemi zvolemi a všelijakým příslušenstvím, což k nim přísluší tak, jak jsem sám toho vždycky v držení a užívání byl. Item platy na Šimonu krejčím, člověku mým v Unhošti, ty dávám a odkazuji k záduší do Kladna. Item plat na člověku mým v Ptíčích dávám k záduší do Kladna. Item na Kvíci jistou sumu svou mám. Jestliže by se služba boží řádná jak prve dala, tehdy tu sumu svou, kterou na tom mám odpouštím, jinak nic. Item co se Tuháně týče, tu sumu, kterou na to mám, na opravu téhož záduší kladenského odkazuji. Item, byl-li pak příjem kdejaký, buď z obyčeje nebo práva v tomto kšaftu mém veš jmenovaném doloženo a dostatečně dostaveno býti mělo, to všechno mocí listu tohoto doplňuji a dostavuji k tomu ke všemu se přiznáváje, jakoby v tomto listu slovo od slova a napraveno a dostaveno bylo bez umenšení. Item toho se při tom dokládá, což bych komu poručil z tohoto statku svého jim svrchu psaným osobám a přátelům svým vydati, to aby povinni učiniti byli.

Toho všeho a na potvrzení já svrchu jmenovaný Zdeněk Kladenský z Kladna svou vlastní a přirozenou pečetí dal jsem k tomuto kšaftu svému a zřízení a svým jistým svědomím přitisknouti, připrosiv urozených vladyk p. Otty z Losu a na Nymburce,²³¹ p. Oldřicha Kekule ze Stradonic, p. Vratislava z Mitrovic na Skříple, p. Jiříka Otty z Losu a Staré Huti, že jsou k tomuto mému zřízení pečeti své přivěsiti dali, však sobě a budoucím svým beze škody.

²²⁸ Někdejší ves Újezd pod Kladnem je dnes součástí Kladna .

²²⁹ Jíra a Kryštof byli svobodní bratři, kteří byli ve službách pana Zdeňka Kladenského. Za svojí věrnost a služby získali tvrz s poplužním dvorem v Malé (neboli Dolejší) Dobré a od každého ze tří Žďárských-dědiců po Zdeňkovi Kladenském po 100 kopách grošů českých. Na tvrzi se uváděli seděním ještě v roce 1549. Podle nových závěrů jsou stotožnění s Jiřím a Kryštofem Kladenskými z Kladna, kterým roku 1549 král Ferdinand I. potvrdil starobylost jejich rodu a erbovní znamení. Tito pak byli syny Jana z Kladna a příslušníky vedlejší zchudlé linie Kladenských z Kladna. Viz KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 4-5.

²³⁰ Bukov.

²³¹ Správně ne na Nymburce – ale na dnešním Nižboru u Berouna.

Léta od narození Syna Božího Jesu Krista tisícího pětistého čtyřicátého druhého v úterý před obrácením sv. Pavla na víru křesťanskou.“²³²

Pan Oldřich Žďárský ze Žďáru se dědictví již nedočkal, neboť zemřel před svým strýcem Zdeňkem Kladenským zmíněného roku 1542. Krátce poté, snad ještě téhož roku 1542 zesnul i jeho druhorozený syn Stanislav. Po tomto Žďárském zbyla choť Eliška Šmohařová z Rochova a dvě malé dcerky, z nichž jedna se měla oslovovat Anastasii.²³³

Urozený a statečný rytíř pan Zdeněk Kladenský z Kladna zemřel v požehnaném a na svoji dobu i v nezvykle vysokém věku snad kolem devadesáti let na začátku prosince roku 1543.²³⁴ Jakožto posledního z hlavní linie Kladenských ho prý pochovali zvlášť obřadně s mečem a velkou rodovou pečeti v presbytáři kladenského kostela před hlavním oltářem.²³⁵ Uvolněné panství převzali tři pozůstalí bratři Žďárští ze Žďáru: Jan, Jiří a Zdeněk.

Výše přepsaným odkazem rytíře Zdeňka Kladenského z Kladna získali Žďárští ze Žďáru velké panství o šestnácti vsích²³⁶ ve Slánském kraji a další tři vsi a plat ve čtvrté vsi ve vzdálenějším Žateckém kraji. Panství nebylo zatíženo dluhy a bylo poměrně celistvé. Hlavní část se rozkládala kolem Kladna a druhá – podstatně menší část – byla enklávou kolem Tachlovic a Nučic. Tato enkláva, posunutá blíže ku Praze, sousedila svojí severní hranicí s panstvím Žďárských – Červený Újezd. Panství kladenské leželo v úrodném kraji a kromě polí, luk a četných rybníků zde tehdy byly i rozsáhlé lesy. Ze sousedů hlavní – tj. vlastní části kladenského statku nutno jmenovat panský rod Bořitů z Martinic. Ti se usadili v kraji v první polovině 15. století a vlastnili západně, severozápadně a severně od statku Kladenských

²³² Citace dle přepisu uvedeném v článku J. VYKOUKA, *Kladenští z Kladna*, in. HG 3/4, 1999, s. 124 - 125 a SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu*, kapitola I., s. 9-11. Obě verze se rozcházejí jen v podružných detailech.

²³³ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Stanislav zemřel asi už roku 1542, neboť jeho starší bratr Jan vystupuje téhož roku v listině na místě svých dvou mladších bratří, kdežto o plnoletém Stanislavovi již není zmínka.

²³⁴ Uložili ho do kladenského kostela, ale jeho náhrobek se nedochoval. K úmrtí např. J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, VZMOŠ 1879-1880, s. 3.

²³⁵ Po jeho kostech, meči a pečeti v roce 1842 marně pátral tehdejší farář P. Kašpar Liška. A hrob se nepodařilo najít ani později při stavbě nového chrámu. Viz J. VYKOUK, *Kladenští z Kladna*, HG 3/4, 1999, s. 125 či V. BARTŮNĚK, *Kladenští z Kladna* 32, s. 110. K tématu též J. MOTTTL, *Kladno - město a statek*, s. 12 a František Bohumil ŠKORPIL, *Paměti chrámu kladenského. Ve prospěch zbudování nového chrámu Páně*, Kladno 1897, s. 37, 77.

²³⁶ Pokud počítáme za dvě vsi Dobrou-jež se dělila na Hořejší a Dolejší a Přitočno, které se dělilo na Velké a Malé.

rozsáhlé smečenské panství. Východně na významném hradě Buštěhradu a na malé jižní enklávě na Braškově sousedil s Kladnem proslulý a rozvětvený panský rod Kolovratů, usedlý na buštěhradském panství taktéž od první poloviny 15. století. V něm tak měli Žďárští za sousedy své vzdálené prapříbuzné – Janovice. Jižně od Kladna se rozkládaly pozemky rozlehlého královského panství Křivoklát a sousedního města Unhoště, které příslušelo pod křivoklátské královské dominium. Zatímco enkláva kolem Tachlovic mohla být pohodlně propojena se sousedním Červeným Újezdem, byla hlavní část kladenského panství oddělena od červenoújezdeckého statku nevelkým územím příslušejícím městu Unhošti a kolovratskému Buštěhradu.²³⁷

IV/5.

Společné vlastnictví Žďárských

Dědictví po rytířích Kladenských z Kladna drželi bratři Jan, Jiří a Zdeněk Žďárští ze Žďáru zpočátku společně – tj. v neděli.²³⁸ Tak tomu chtěl už pan Zdeněk Kladenský z Kladna, který jak dodává Josef Mottl si přál: „*by vše to zboží co fideikomis stále v rodu svém drželi, a ničeho neodcizující jeden po druhém dědili.*“²³⁹ Taktéž majetek po otci spravovali společně v tzv. neděli, který zabraňoval drobení majetku. Na samém počátku v roce 1542 však majetkem vládl pouze nejstarší Jan (a ze začátku krátce snad i Stanislav), neboť zbylí dva bratři byli prý zplnoletnění až později. Jiří Žďárský dosáhl plnoletosti následujícího roku 1543, Zdeněk Žďárský ještě o něco později.²⁴⁰

Snad pro nedostatek hotovosti velmi neradi vykonávali tu část prastrýcovi závěti, která pamatovala na církev. Tak je známo, že kladenská fara dlouho a částečně zcela naprázdno čekala na svůj podíl ze Zdeňkova dědictví.²⁴¹

²³⁷ V daném popisu vycházím z mapy kladenského statku a jeho sousedů kolem roku 1540, kterou vytvořil J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, s. 6.

²³⁸ V roce 1543 bratři společně potvrdili do desek zemských otcovy prodeje statků. Bylo to nutné, neboť tyto písemné doklady shořely v roce 1541 při obrovském požáru Malé Strany a Pražského hradu. Viz SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

²³⁹ Citace dle J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 3 a 5.

²⁴⁰ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 3 a 4.

²⁴¹ J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 6.

Hospodaření bratrů si v prvních letech vytkló jasný cíl: zbavit se všech otcových dluhů a udržet hlavní zděděná panství. Již roku 1542, rok po požáru desek zemských, přiznal u úřadu desek zemských nejstarší Jan Žďárský na místě svých nezletilých bratří, že na panství Červený Újezd vázne dluh o 5 kopách grošů pražských, které patří paní Bětce z Hradčan. Dne 2. Května 1543 pak bratři Jan a Jiří Žďárští a jménem nejmladšího nedospělého bratra Zdeňka znovu přiznali u úřadu desek zemských, že dotyčná Bětka z Hradčan měla na panství roční plat 5 kop grošů pražských za dluh o sumě 100 kop grošů pražských, který byl ještě učiněn za předešlých majitelů rytířů Újezdeckých z Červeného Újezdece. Dne 26. července 1543 prodali Žďárští plat z Měcholup rytíři Čeňkovi Sekerkovi ze Sedčic a na Veleticích za 1 562 kop grošů míšeňských a témuž 7. června 1546 prodali i zbytek: samotnou ves, mlýn a podací kostelní za 805 kop 30 grošů míšeňských.²⁴² 5. prosince 1543 pak prodali i Měcholupský háj a luh rytíři Jindřichovi z Oudic za 300 kop grošů a stejného dne prodali plat z Hořetic za sumu 600 kop grošů. Dne 30. prosince 1547 odprodali půl vsi Přílepy s dvory a vším příslušenstvím, které vlastnili po otci rytíři Janu Šlovskému ze Šlovic a na Olešné za 300 kop grošů českých. Mezi lety 1543-1545 a znovu roku 1546 zastavili i panství Červený Újezd. To se jim podařilo vyplatit až 7. srpna 1549.²⁴³

Pouze několik let se podařilo bratrům Žďárským udržet statky společně. Již 17. ledna 1547 se sešli a za přítomnosti své matky paní Ludmily Doupovcové z Doupova a ovdovělé švagrové paní Elišky Šmohařové z Rochova se dohodli na rozdělení statků. Obě ženy a Stanislavovy dcery byly hmotně zajištěny – na starost je dostal právě nejstarší Jan a malým slečnám Žďárským bylo přislíbeno případné věno.²⁴⁴ Jan se osamostatnil a získal červenoújezdecké panství, se kterým převzal i dluhy o celkové sumě 4 630 kop 25 grošů. Na jejich umoření byly odprodán majetek ve vzdáleném Žateckém kraji. O dva roky později došlo na zbytek. Rozsáhlé kladenské panství bylo dne 17. června 1549 rozděleno na tři obdobné díly. Jan Žďárský dostal panství Tachlovice, Jiří Žďárský obdržel Dobrou a

²⁴² SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; V. BARTŮNĚK, Žďárští ze Žďáru 33, s. 10 udává 1532 kop 30 gr. míš.

²⁴³ J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. O Přílepech V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 615. O Přílepech, jejichž druhou část vlastnili západočeští Žďárští přesně Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454-1566*, s. 54, 56 a 71. Viz regesta č. 49, 50, 74 a 211. Mottl uvádí oproti E. Jiříčné jiné datum odprodeje Přílep.

²⁴⁴ Každé mělo být vyplaceno nejméně 200 kop grošů. Viz SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

nejmladší Zdeněk Žďárský získal vlastní Kladno.²⁴⁵ Ačkoliv byla držba statků takto smluvena, zdá se, že i později užívali Jan a Jiří majetek společně a každý bydlel jen na jiné tvrzi panství.²⁴⁶

IV/6.

Zdeněk Žďárský ze Žďáru a na Kladně

Zdeněk Žďárský ze Žďáru se narodil jako poslední ze synů pana Oldřicha Žďárského ze Žďáru a Ludmily Doupovcové z Doupova patrně v roce 1519. Vyrůstal ve stínu svých starších tří bratrů a o jeho životě se ví velmi málo. Svého zplnoletnění se dočkal až po smrti svého otce. Nějakou dobu od roku 1542 za něj tak rozhodoval v právních náležitostech jeho nejstarší bratr Jan. Teprve kolem poloviny čtyřicátých let 16. století vystupuje jako samostatný jedinec. Po prastrýci Zdeňkovi Kladenském z Kladna měl již ve čtyřicátých letech vlastnit v nedaleké Unhošti dům, dnešní čp. 27.²⁴⁷ Dne 17. června 1549 nabyl slušného zázemí, když se stal samostatným majitelem vlastního Kladna a jeho blízkého okolí, které bylo tvořeno přibližnou třetinou někdejšího středočeského majetku rytířů Kladenských. K jeho jmění tak příslušela ves Kladno se dvěma tvrzemi: Horní (na místě budoucího rodového zámku) a Dolní tvrz (nacházející se na místě dnešního Poštovního náměstí), dva poplužní dvory a 31 gruntů (dalších pět vlastnili okořstí Martinicové) a vsi Cvrčovice, Motyčín, Újezdec pod Kladnem, Hřebeč, většina vsi Kročehlavy a dva poddaní v městě Unhošti a v Kamenných Žehrovicích.²⁴⁸

V roce 1549 žili ve vlastním Kladně v podstatě jen poddaní, živící se zemědělstvím. Vedle nich jsou uváděni dva krčmáři a z řemeslníků je zmiňována jen Barbora bečvářka. Více

²⁴⁵ Co obsahoval Zdeňkův díl uvádí např. SOA Praha - SOkA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu*, kap. II., s. 1; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a slánsko*, s. 278 či J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 7-10.

²⁴⁶ J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, s. 6.

²⁴⁷ Irena VEVERKOVÁ, *Znáte historii unhošťských domů?*, Listy z Unhošťska. Vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti 38 (dále jen LZU), 2005, s. 15. Píše se, že ho držel po prastrýci Kladenském v roce 1542. To však měl být ještě nedospělý a navíc Kladenský zemřel až v prosinci 1543. Tudiž držel dům nejdříve po tomto datu.

²⁴⁸ Přesný výčet Zdeňkova majetku viz J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru, VZMOŠ 1879-1880*, s. 7-10 a informace etnologa a kladensko-kročehlavského patriota - Mgr. Ondřeje Doležala, za které tímto děkuji.

řemeslníků lze však potkat na okolních vsích panství. Často jsou mezi nimi uváděni ševci a krejčí. Poddaní Kladna i celého panství tehdy běžně robotovali při polních pracích a měli i další hospodářské povinnosti, jako byla péče o zvířata či pomoc při pěstování lnu. V polovině 16. století tak Kladno ještě nepřesahovalo průměrnou rezidenční ves a jeho charakter byl vysloveně rolnický. O to větší překvapivý rozvoj lokalita zažila za Zdeňkových nástupců.²⁴⁹

Za svého působení nechal pan Zdeněk opravit gotický kladenský farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, na jehož opravenou faru dosadil nového kněze.²⁵⁰ Páter Josef Mottl klade do doby jeho správy působení faráře Jan Jonáše z Velryby, který se pak vyskytoval i na začátku kladenské éry Zdeňkova bratra Jiřího.²⁵¹

Jednou z mála památek po Zdeňkovi Žďárském ze Žďáru, která nám zůstala zachována je „výhost“, tj. propouštěcí list k usazení na jiném panství, který pan Zdeněk vydal roku 1552 pro svého poddaného Jiříka Šilhavého z Motyčina.²⁵² Samostatného „vládnutí“ na Kladně si pan Zdeněk však příliš neužil. Z tohoto světa odešel jako svobodný, pravděpodobně už v první polovině roku 1557, tedy po pouhých osmi letech osamostatnění. Na Kladně je uváděn jeho bratr Jiří Žďárský již k 23. červenci 1557.²⁵³

Nyní obraťme pozornost na osudy obou zbylých bratrů: Jiřího a Jana, kteří se se svým životem přiřadili k nejpozoruhodnějším osobnostem žďárského rodu.

²⁴⁹ K charakteru Kladna v roce 1549 podle dílčích cedulí Žďárských podrobně KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 5.

²⁵⁰ SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu, kap. II.*, s. 1 a J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, VZMOŠ 1879-1880, s. 10.

²⁵¹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Kladno, tabulka Patronové.

²⁵² Přesný opis SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu*, Příloha I. Fotografie uveřejnili pan Krajník a pan Pospíšil ve své knize *Kladensko* na s. 55.

²⁵³ Např. J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, VZMOŠ 1879-1880, s. 10.

V.

OBLÍBENEC KRÁLE FERDINANDA I. – JIŘÍ ŽĎÁRSKÝ ZE ŽĎÁRU A NA Kladně

V/1.

Začátky a služba na uherském bojišti

Nejvýznamnějším synem pana Oldřicha Žďárského ze Žďáru a Ludmily Doupovcové z Doupova byl jejich třetí syn Jiří.²⁵⁴ Narodil se dne 31. května 1517 snad na tvrzi v Běšicích²⁵⁵ a po roce 1533 žil s rodiči blíž ku Praze – ve staré gotické tvrzi na Červeném Újezdě. O jeho dětství a kde získal vzdělání toho moc nevíme. Jisté však je, že byl fyzicky zdatný a brzy se zapojil do vojenského života.

U krále Ferdinanda I. Habsburského byl snad již jako jinoch za páže a u dvora byl uveden i do veřejného života. Připomínám, že na královský dvůr do Prahy při častých Ferdinandových pobytech v Čechách to neměl z rodového panství daleko, takže tamní pobyt je více než pravděpodobnější. Podle Paprockého se v mládí objevil při císaři Karlovi V. Habsburském a poté při jeho bratru králi Ferdinandovi I. Habsburském.²⁵⁶

Již v roce 1542 se Jiří Žďárský vydal do války s Osmany, kterou jeho panovník – Ferdinand I. vlastně „zdedil“ již v roce 1526 po svém nešťastném švagrovi králi Ludvíku Jagellonském. V táhnoucím se a v rozdílně se vyvíjejícím letitém konfliktu usiloval král Ferdinand I. o získání celého uherského království a o trvalé vypuzení Osmanů z oblasti.²⁵⁷ Po smrti uherského protikrále Jana II. Zápolského v roce 1540 se osmanský sultán Süleyman

²⁵⁴ Některé starší práce (např. J. MOTTIL, *Kladno - město a statek*, s. 13-17 aj.) ho též nazývají chybně Jiřím Stanislavem. Zde došlo očividně ke spojení jmen dvou Žďárských-bratrů Jiřího a Stanislava. Toto spojené jméno si navíc protiřečí nejen s většinou jiných prací, tal i s dobovými listinami či s Jiřího náhrobkem, který udává pouze jednoduché jméno Jiří.

²⁵⁵ O narození viz J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57-58 a pozn. 200.

²⁵⁶ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75.

²⁵⁷ O této etapě konfliktu podrobně např. Josef JANÁČEK, *Doba předbělohorská 1526-1547*, Kniha I, Díl II, Praha 1984, s. 129-137; Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526-1618*, Praha-Litomyšl 2005, s. 148-149; Paul LENDVAI, *Tisíc let maďarského národa. Tisíc let vítězství v porážkách*, Praha 2002, s. 82-85 (90) či KOL. AUT., *Co daly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození*, Praha 1939, (kap. Češi a války turecké), s. 118-121.

II. zv. Zákonodárce či též Veliký postavil na stranu Janova nástupce, maličkého Jana II. Zikmunda Zápolského. Zkušený vojevůdce a Ferdinandův oblíbenec pan Vilém z Rogendorfu²⁵⁸ se pokusil dobýt Zápolského hlavní město Budín, ale v nastálé řeži s Turky, kteří se sem přesunuli ze Srbska, dne 21. srpna 1541 padl. Turecké vojsko obsadilo opět velkou část země a sultán nakonec vyhlásil v západní části Zápolského Uher novou tureckou provincií, kde se přímo ujal vlády – tzv. Budínský pašalík. Jeho existence umožňovala Osmanům udržování stálých posádek v bezprostřední blízkosti rakouských zemí, jižní Moravy a jižního Slovenska, které se takto ocitly na delší čas v permanentním vojenském ohrožení.²⁵⁹ Král Ferdinand I. pod dojmem nového tureckého postupu rychle zverboval další armádu, která se vydala v létě 1542 pod vedením braniborského kurfiřta Jáchyma Hohenzollernského k Pešti a k sousednímu Budínu, aby pašalík rozvrátila. V tomto vojsku se do válečné vřavy zapojil i mladý rytíř Žďárský. V armádě zastával funkci korouhevníka jezdeckta, tj. důstojníka nazývaného v té době „*fenrichem či fendrychem nad rejтары*“. Na válečném poli v Uhrách si ale příliš nezabýval. Brzy po příchodu k někdejšímu uherskému hlavnímu městu Budínu bylo tažení kurfiřtem Jáchymem Braniborským unáhleně rozpuštěno a vojáci se neslavně vrátili zpět do vlasti. Na památku vystavenému nebezpečí si Jiří Žďárský údajně odnesl dělové koule, které kolem něj létaly.²⁶⁰ Tažení bylo natolik zahanbující, že se za něj král Ferdinand I. musel omluvit v březnu 1543 českým stavům shromážděným na zemském sněmu. Selhání vojska zničilo naděje na vypuzení Turků z pašalíku, kteří své pozice na obsazeném území naopak nyní upevnili.²⁶¹

Trvalé osmanské nebezpečí bylo natolik hrozné, že se králi Ferdinandovi I. povedlo následujícího roku 1543 opětovně zmobilizovat vojenský potenciál Říše k postavení dalšího mohutného vojska, jehož tažení se osobně účastnil. V řadách vojska nechyběl opět rytíř Jiří Žďárský, který se zúčastnil několika dílčích bitek.²⁶² Ty však nepřinesly kýžený obrat a Habsburkové ztratili 1. září 1543 i klíčovou dunajskou pevnost Ostřihom. Habsburské vojsko se potýkalo se špatnou organizací i s nedostatečnou bojovností. Brzy poté se definitivně rozpadlo, aniž by došlo k významnému střetu s nepřítelem. Uherská válka se nadále

²⁵⁸ Pocházel z významného štyrského rodu, který se u nás za Ferdinanda I. např. spřiznil z Rožmberky.

²⁵⁹ K významu Budínského pašalíku viz J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 134-135 či P. LENDVAI, *Tisíc let*, s. 88.

²⁶⁰ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75 a Jiří KOVAŘÍK, *Urození kraje kladenského*, Kladno 1996, s. 17.

²⁶¹ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 136.

²⁶² B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

prodlužovala a Uherské království tak zůstalo nyní trvale rozděleno na tři části: habsburskou – královské Uhry, tureckou – Budínský pašalík a na formálně nezávislé Sedmihradské vévodství, které však bylo ve skutečnosti vazalem Osmanské říše.²⁶³

Ve stejném roce 1543 král prohlásil Jiřího Žďárského za plnoletého a Jiří se mohl ujmout svého dědického podílu po otci Oldřichovi Žďárském a po prastrýci Zdeňkovi Kladenském.²⁶⁴

V/2.

Ve šmalkaldské válce v roce 1546

Za svého krále bojoval rytíř Žďárský i po roce 1546. Ferdinand I. tehdy vstoupil jako římský král po boku svého bratra císaře Karla V. do tzv. šmalkaldské války, ve které se Habsburkové střetli s protestantskými knížaty ze šmalkaldského spolku, kteří stáli v opozici proti katolickému císaři a jejichž moc neobyčejně vzrostla.²⁶⁵ Na podporu svého bratra svolal Ferdinand I. dne 27. června 1546 zemskou hotovost, kterou české stavy jen s nechutí povolili. Za jejich ústupek musel král stavům potvrdit, že vojsko použije jen na vnitřní obranu země, tak jak o tom hovořily zemské zákony. To však nemínil dodržet, neboť jednotky potřeboval nutně v Říši, aby ulehčil bratru Karlovi V., který již v létě toho roku zahájil akce proti protestantům v Podunají v jižním Německu.²⁶⁶

²⁶³ P. LENDVAI, *Tisíc let*, s. 91 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 136-137.

²⁶⁴ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek a Červený Újezd.

²⁶⁵ K válce a k následujícímu povstání českých stavů v letech 1546-1547 obsáhle viz kupř. J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 173-332; P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII.*, s. 174-208; Josef TEIGE (ed.), *Šesta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547. I.*, Praha 1920; Josef JANÁČEK A KOLEKTIV, *Přehled dějin Československa I/2 (1526-1848)*, Praha 1982, s. 16-22; Jiří SAHULA, *Z husitství do protestantismu. Úvaha historicko-náboženská. Díl V. Doba Mystoplova*, Praha 1914, s. 95-173; Josef POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941, s. 132-134; Arnošt DENIS, *Konec samostatnosti české, Díl II.-Kniha I.-III. Ferdinand I.-Počátky reakce katolické. Povstání*, Praha 1932, s. 82-97; František BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bilek, Jan Augusta v letech samoty 1548-1564*, Praha 1942, např. s. 40-43 či Václav Vladivoj TOMEK, *Děje Království českého*, Praha 1885, s. 248-254; Jaroslav KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tří českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*, Praha 1987, s. 55-65 ad.

²⁶⁶ Viz kupř. V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 248-249; J. TEIGE (ed.), *Šesta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 22-23 či A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 84.

Pod vykonstruovanou záminkou ohrožení důležitého horního města Jáchymova a obsazení českého léna dolnolužického cisterciáckého kláštera Dobroluk ze strany luteránského saského kurfiřta Jana Friedricha rozkázal král Ferdinand I.²⁶⁷ svolat zemskou hotovost. Neměl totiž na výběr, na větší placené žoldnéřské vojsko neměl prostředky, takže zbývala jen možnost svolání zemské hotovosti.²⁶⁸ Vojenské tažení projednával panovník 9. září 1546 s 26 volenými hejtmany krajských vojenských hotovostí. Slánsko pak jako vojenský hejtman zastupoval pan Albrecht Šlik z Holíče.²⁶⁹ Na schůzce nechyběl ani designovaný vrchní velitel hotovosti pan Šebestián z Weitmile a na Chomutově. Schůzka skončila pro krále neúspěchem, neboť většina hejtmanů odmítla povolání hotovosti do boje, neboť nenalezla důkazy dosvědčující ohrožení království.²⁷⁰ Dne 10. září 1546 opět jednal s hejtmany, kteří jeho tlaku pravděpodobně neodolali, takže téhož dne vyhlásil druhou výzvu ke shromáždění, na kterou se zemské vojsko tentokrát muselo shromáždit k 28. září ve zvolené Kadani.²⁷¹ Trvalo však ještě měsíc, než se tam kvůli průtahům celá hotovost sešla. Svolání hotovosti, pro mnohé neoprávněné, vyvolalo například pobouření u měšťanů v Praze, tak u mnoha nekatolických pánů a rytířů, kteří jen neochotně posílali své vojáky a odchod z krajských shromaždišť zdržovali. Viděli v ní ohrožení reformace, věrolomnost panovníka a jeho nepřátelství vůči stavovským výsadám a nákladnou zbytečnost, neboť v kurfiřtovi saském neviděli svého nepřítele.²⁷²

Na severozápad země odešly i krajské jednotky z královského města Slaného, jež bylo určeno za krajské shromaždiště – tzv. „*mustrplac*“, a ve kterém se již během září sešli páni, rytíři a měšťané se svým zbrojným lidem. Část shromážděné krajské hotovosti přehlížel ve Slaném již 13. září 1546 krajský vojenský velitel pan Albrecht Šlik z Holíče. Na shromaždišti dostal každý voják náležitý šat, výzbroj, zbraně, střelivo, plat i stravu.²⁷³ Mezi příchozími se

²⁶⁷ J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 23-24, 45-46; P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII.*, s. 177 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 192-193.

²⁶⁸ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 194.

²⁶⁹ J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 23-24; J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 193-194; J. HULINSKÝ, *Hejtmani kraje*, s. 29.

²⁷⁰ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 193.

²⁷¹ J. JANÁČEK A KOLEKTIV, *Přehled dějin Československa I/2*, s. 17; J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 194. a J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 24 a 47.

²⁷² J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 24 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 197-199 a 202.

²⁷³ K účasti Šlika KOL. AUT., *Kniha o Slaném*, s. 53. O Slaném jako vojenském shromaždišti Karel KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 66-67.

objevil se svým zbrojným lidem i rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru, který zastával podobně jako v uherském tažení opět pozici „*fendrycha*“ – tj. důstojníka jezdeckva.²⁷⁴ Slánské jednotky tak předběhly v rychlosti jiné kraje, kde se scházení oddílů prodlužovalo (například Chrudimsko, Hradecko, Boleslavsko či Vltavsko).²⁷⁵ Po polovině října 1546 se u Kadaně a též u Ostrova nad Ohří, kam byla menší část přesunuta, nacházelo zemské vojsko o přibližném počtu účtuhodných 20 000 mužů.²⁷⁶ Toto vojsko mohlo velice snadno a pravděpodobně i účinně zasáhnout proti mnohem menší kurfiřtské armádě. Ležení se však od Kadaně dlouho nehýbalo a pod vlivem pozdních příchodů jednotek, saské propagandy a nespokojenců (především měst), se rychle rozšiřovala nedisciplinovanost, skepse a vůbec velká nespokojenost. Navíc se vojsko dle zemských zákonů mělo domů navrátit do 11. listopadu a tento termín se nezadržitelně blížil.²⁷⁷

Dne 20. října 1546 vypověděl na králův rozkaz nejvyšší polní hejtman pan Šebestián z Weitmile saskému panovníkovi Janu Friedrichovi Wettinskému zvanému Velkomyslnému válku a rozhodl se zaútočit na Sasko a Durynsko, kde měl ve Vogtlandu i v Sasku pod záminkou neoprávněné saské držby obsadit česká léna. Po tomto rozkazu však vypověděla část českého vojska poslušnost. Velitelé městských jednotek z Prahy, Chrudimi, Klatov, Kutné Hory či Písku se vzpírali rozhodnutí pana z Weitmile a oddíly z Litoměřic, Loun, Mostu a Slaného se dokonce připravovaly k návratu domů. Hradečtí, Kouřimští a část Boleslavčanů se vydali k domovu dokonce ihned. Teprve 30. října se podařilo část jednotek pohnout k pochodu. Mezi ně se po naléhání nakonec částečně připojily i jednotky ze Slaného, Loun a Žatce. Král Ferdinand I. požadoval následně prodloužení termínu stání armády v poli i po 11. listopadu – na což mu postrašení měšťané z Prahy, Hradce Králové, Plzně či Slaného kývli, ale jiná města se postavila proti (například Slanému blízký Beroun, Velvary či Litoměřice). Na šlechtu pak naléhal král na krajských sjezdech, k tomu rychle svolaných. Na sjezdech příliš neuspěl, zato u jednotlivců zaznamenal kladný výsledek.²⁷⁸

Do Říše po nastíněných problémech vytáhla sice většina jednotek, ovšem značně demoralizovaných a oslabených. Rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru se připojil se zbytkem hotovosti Slánského kraje k tomuto tažení a překročil s dalšími 31. října 1546 pod vrchním velením

²⁷⁴ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

²⁷⁵ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 198.

²⁷⁶ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 199 a 206.

²⁷⁷ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 202.

²⁷⁸ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 202-205; J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 24, 51-52; J. SAHULA, *Z husitství do protestantismu V*, s. 113-114; KOL. AUT., *Knihy o Slaném*, s. 53.

pana Šebestiána z Weitmile zemskou hranici s Vogtlandem. Podle Bartoloměje Paprockého mu velel rytíř Kotorf Elsnic z Elsnic.²⁷⁹ Pod Elsnicovým velením se objevil ve Frýdlantu a v okupovaném Sasku kde: „*hrdinsky při dobývání pomáhajíc jiným se choval.*“²⁸⁰ Západně od českých hranic svedl s královským vojskem dne 1. listopadu 1546 bitvu u Adorfu (severně od ašského výběžku, na poloviční cestě mezi Aší a Plavnem), ve které bylo mnohem slabší saské vojsko vedené kurfiřtovým synem a dědicem Janem Vilémem poraženo. Sasové se po tomto neúspěchu dali na útěk.²⁸¹ V následujících dnech obsadilo české vojsko Plavno, Olešnici, Cvikov a svými posádkami královská léna ve Vogtlandu a dolnolužický klášter Dobroluk (dosavadní saskou zástavu). Kurfiřtův prohabsburský synovec Mořic Saský pak v součinnosti s Ferdinandem I. obsazoval bez větších problémů kurfiřtovo území. Ferdinand I. se však musel vzdát pod tlakem okolností (neodvažoval se po výše nastíněných problémech s vojskem dál českou hotovost zneužívat) myšlenky na spoluobsazení saského kurfiřtství.²⁸²

Zemské vojsko bylo rozpuštěno již po 5. listopadu 1546 a většina jeho jednotek se během listopadu vracela domů s neskryvaným rozhořčením a s rostoucím odporem proti králi.²⁸³ Do Kladna a na Červený Újezd odjel i rytíř Žďárský. Zatím se do Saska musel rychle vrátit od šmalkaldského vojska, bojujícího s císařem, kurfiřt Jan Friedrich, jenž začal na Mořicovi Saském osvobozovat svoji zem a Durynsko. Vedle toho vpadl i do malé části Dolní Lužice, kde opět obsadil Ferdinandem I. neoprávněně odejmutý klášter Dobroluk.²⁸⁴

²⁷⁹ Elsnic pocházel z původně rytířského německého rodu od Plavna, který se usadil na sklonku 15. století v Čechách. V království rod vlastnil především statky severně od Slaného.

²⁸⁰ Citace dle B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76. Není zcela jasné o který Frýdlant (něm. Friedland) se jedná, nejpravděpodobněji je myšlen Friedland v Dolní Lužici, ležící severně od tehdy saské Chotěbuzi, který byl i nepříliš vzdálen od zmiňovaného Dobroluku (viz dále v textu).

²⁸¹ J. KOVAŘÍK, *Urození kraje kladenského*, s. 18 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 207; J. TEIGE (ed.), *Šexta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 51-52 vypráví o adorfské bitvě.

²⁸² J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 208-210 a J. TEIGE (ed.), *Šexta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 24.

²⁸³ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 208-210 a 215-217.

²⁸⁴ J. TEIGE (ed.), *Šexta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 24-25; V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 249. K důvodům obsazení kláštera saským kurfiřtem J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 223 ad.

Osudy Žďárského v době prvního českého povstání v roce 1547

Na rychlou Močicovu podporu a proti průniku do Dolní Lužice proto král Ferdinand I. svolal pouhým zvláštním mandátem ze 12. ledna 1547 zemské vojsko, aniž by o to požádal kompetentní, avšak nepřátelsky naladěný a obvykle pomalu se scházející zemský sněm, který tímto obešel. Nejprve však do krajů – blíže se nacházejících k Sasku (Plzeňsko, Litoměřicko, Žatecko, Prácheňsko a též Žďárského Slánsko) svolal na začátku ledna 1547 krajské sněmy stavů, aby na nich dobrovolně získal pomoc. Na slánském krajském sněmu byl jistě přítomen i rytíř Jiří Žďárský, který stál v tomto roce opět na králově straně. S pomocí vyžadovanou od krajských sněmů král však příliš neuspěl a neuspěl ani se svými listy, jež byly adresovány ostatním českým stavům.²⁸⁵

České stavy – šlechta i většina měst (včetně Prahy či Slaného) se tentokrát otevřeně postavili proti panovníkovu přání a poté i proti přímému rozkazu – tj. mandátu. Mandát většinu stavovské obce zcela rozhořčil a byl všeobecně odsouzen jako nezákonný, neboť například nutil (v rozporu s Vladislavským zřízením zemským) pány a rytířstvo do tažení mimo hranice království, nebyl potvrzen zemským sněmem a byl nevídanou novinkou a pro stavy tak byl nepřipustným. Král byl oprávněn hotovost svolat pouze při kritickém ohrožení království, k čemuž podle většiny stavů nedošlo. Navíc řada stavů otevřeně sympatizovala s německou reformací i se saským kurfiřtem Janem Friedrichem, který byl hlavou šmalkaldského spolku. Města se pak obávala ekonomického vysávání, které by s delším válečným konfliktem souviselo. Mandát se tak stal hlavní záminkou rostoucí stavovské opozice proti králi a rozdmýchal nespokojenost s jeho politikou i ve vedlejších zemích Koruny české.²⁸⁶

Stavové se měli z krajských „*mustrplaců*“ dostavit do hlavního seřadiště v Litoměřicích, kde se například šlechta ze Slánska a z dalších sousedících krajů měla objevit do 24. ledna 1547, z ostatních krajů pak do 2. února.²⁸⁷ Odpor proti mandátu se však rychle rozhořel po celé zemi a do Litoměřic se dostavilo jen několik vojenských jednotek, avšak mnoho dosud

²⁸⁵ Např. J. JANÁČEK A KOLEKTIV, *Přehled dějin Československa I/2*, s. 17; J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 26; J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 218-221 a 223; V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 249 či A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 85-86.

²⁸⁶ O vzniku a důvodech mandátu J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 221-225, 229 a 238.

²⁸⁷ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 224 ; J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 25 a Arnošt DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 85-86.

nerozhodných šlechticů (masa politického středu) a zástupci několika měst (odhaduje se vysoký počet až pětiset osob), kteří zde chtěli o mandátu jednat, a kteří sem dorazili bez svých vojáků.²⁸⁸ Do Litoměřic se s největší pravděpodobností již během ledna 1547 dostavil i králi oddaný rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru, který zde čekal na další vývoj událostí. Odesílání vojenských jednotek z krajů, pokud nebylo vůbec odmítnuto, se zdržovalo a dokonce i šlechtici loajální panovníkovi s jejich vypravováním nespíchali. V shromaždišti se na počátku února 1547 tak nacházeli jen vojáci z Litoměřického a Žateckého kraje. Scházení tak bylo mnohem obtížnější než v předchozím roce 1546. V Litoměřicích se vytvořilo vedle pražských měst, jež měla rozhodující vliv na rozhodování ostatních královských měst, druhé centrum odporu. Opozice požadovala svolání zemského sněmu, který měl o mandátu a hotovosti rozhodnout. Královo osobní jednání v Litoměřicích tamní stavy nepřesvědčilo a po 10. únoru se většina šlechty rozjížděla z města domů.²⁸⁹ Ostatní stavové, které ve městě zůstali, formulovali svoji vojenskou či (nevelkou) finanční pomoc Ferdinandovi I. jako dobrovolnou a osobní, čímž též vlastně vyjádřili nesouhlas s mandátem a od mandátu se tak nepřímou distancovali. Král se rozhodl od mandátu ustoupit, ale události se mu již vymkly z rukou a radikalizace stavů nadále probíhala. Vladaři dalo nejméně sedmdesát šlechticů v Litoměřicích k dispozici své ozbrojence, což nebylo příliš. Mnoho králových úředníků a stoupenců se ale s panovníkem vydalo do pole osobně.²⁹⁰ Mezi těmito muži nechyběl ani rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru.²⁹¹

Žďárský se svým panovníkem, který se osobně rozhodl (místo dosavadního velitele a nejvyššího purkrabího pana Wolfa Krajíře z Krajku) vojenskou akci řídit, vydal 17. února 1547 k Ústí nad Labem.²⁹²

Mezitím se v Praze sešly 9. února 1547 velké obce pražského měšťanstva i zástupců dalších měst, což bylo otevřenou vzpourou proti králi, který scházení velkých městských obcí zakázal. Na něm vyhlásily svůj politický program, který měl posilovat městský stav a omezit panovníkovy kompetence. Vzoru Pražanů následovala vzápětí většina ostatních královských měst (kromě katolických bašt: Plzně, Českých Budějovic, komorních Rokycan, Chebu či Ústí nad Labem), která odmítla panovníkovi poskytnout pomoc a odsoudila jeho mandát jako

²⁸⁸ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 227-230 a 233.

²⁸⁹ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 230-235 a J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo*, s. 133.

²⁹⁰ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 235-236.

²⁹¹ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

²⁹² O panu z Krajku a začátku tažení J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 226 a 237.

nezákonný.²⁹³ K 12. únoru 1547 dorazilo do Prahy značné množství radikální šlechty (Šlikové, Kašpar Pluh z Rabštejna ad.), mezi kterou nechyběl ani významný bratrský mluvčí pan Vilém Křinecký z Ronova a dostavil se i biskup jednoty bratrské Jan Augusta. Bratrská šlechta (Arnošt Krajíř z Krajku, Bohuš Kostka z Postupic, Vilém Křinecký z Ronova ad.) si přisvojila iniciativu a strhla postupně i ostatní šlechtu. Šlechtici se spojili 14. až 15. února 1547 s městy a poslali králi petici, aby svolal do března zemský sněm. Pokud tak neučiní, měl se sněm sejít i bez jeho posvěcení. Navíc odsoudili mandát jako uzurpaci zemských svobod a smluvili se o vzájemné podpoře a obraně proti každému, kdo by je nutil mandát uposlechnout. To bylo bezprostřední vyhlášení stavovské neposlušnosti a stavovského spolku proti Ferdinandovi I.²⁹⁴

Král z Ústí nad Labem oficiálně odvolal lednový mandát, ale zakázal konat zemský sněm před 18. dubnem 1547 i jakékoliv jiné shromažďování. Do 1. března se Ferdinand I. přesunul s asi 1000 jezdci, mezi kterými byl rytíř Žďárský, do Drážďan, kde několik týdnů setrval v nečinnosti.²⁹⁵

V Praze se k 18. březnu 1547 stavové dostavili i přes králův zákaz ve velkém množství, což znamenalo posílení sebevědomí dosud bezejmenných iniciátorů povstání. Sněm schválil rozsáhlý 57 bodový dokument – tzv. přátelské usnesení, který vyjmenovával všechny zásahy krále od roku 1526 a jenž vytyčoval požadavky stavů. Stavové se pokusili zeslabit politický vliv a kompetenci zemských a královských úřadů, král měl nově jmenovat úředníky podle návrhu stavů. Rozhodli, že zemský sněm může být svoláván i bez krále, požadovali obnovení krajských sjezdů a velkých městských obcí a podpořili respektování náboženských práv.²⁹⁶ Dalším významným usnesením bylo povolání zemské hotovosti proti případnému ohrožení z ciziny – čímž bylo myšleno především císařovo vojsko pochoduující z jižního Německa na Cheb a jednotky krále Ferdinanda I. v Sasku, kterými se cítili být ohroženi. Do čela zemského vojska byl povolán bohatý západočeský pán Kašpar Pluh z Rabštejna, který byl v odboji vedle

²⁹³ A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 87 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 239-240 a J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 64-65, program pražských měst s. 83-86.

²⁹⁴ V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 249-250; A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 87; J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 241-243; J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 17-18; J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 87-89 ad. O bratrské šlechtě též OTTA XIII, s. 165; XIV, s. 947; XV, s. 25 ad.

²⁹⁵ J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 26 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 244-246.

²⁹⁶ F. ČAPKA, *Dějiny země Koruny české*, s. 270-271; J. TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 100-101; A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 87-88; J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 250-254 ad.

pražských měst, pánů Šliků a bratrské šlechty velmi aktivní. Třetím významným činem sněmu bylo zvolení stavovského výboru, který měl řídit stavovský spolek před dalším zemským sněmem. Tento výbor začal vyjednávat se saským vládcem Janem Friedrichem o vzájemné pomoci.²⁹⁷ Odboj však odmítlo podpořit několik českých katolických měst, většina moravských měst i šlechty a také většina Slezska a Lužice, ti všichni se (i díky napjatým vztahům k českým stavům) od odboje distancovali. Díky tomu zůstali Čechové rozdělení a v odboji izolováni, což jejich pozice do budoucna jen oslabovalo.²⁹⁸

Na sklonku března 1547 se Jiří Žďárský vrátil s věrnými jednotkami krále Ferdinanda I., které posílila armáda saských knížat Mořice a Augusta, ze Saska zpět do Čech. Na severu země saská armáda nevybíravě obsadila například město Most. To popudilo vůdce odboje, kteří označili akci za nepřátelský vpád a nepřímo obvinili z napadení vlastního panovníka.²⁹⁹ Královsko-saské jednotky o síle 7 až 8 tisíc mužů pokračovaly dál Podkrušnohořím na Kadaň a přes Doupovsko, Žlutice a Bor dále k Chebu, kde se chtěly spojit ze silami králova bratra císaře Karla V., který se postupně blížil od Norimberku. Tomuto spojení Habsburků chtěl zamezit saský kurfiřt, jehož část armády už obsadila stříbrnosný Jáchymov (proti čemuž stavové v podstatě neprotestovali), a který nabízel odbojným stavům spojeneckou dohodu.³⁰⁰ Pan Kašpar Pluh z Rabštejna se obával očekávaného spojení krále s císařem u Chebu, proto již 26. března 1547 požádal stavovský výbor o svolání zemské hotovosti. Výbor pak v panice před královým tažením západními Čechami se svoláním 28. března souhlasil a požádal o vojenskou pomoc kurfiřta Jana Friedricha, aniž by sám vyslovil kurfiřtovi obdobnou nabídku. Tak se projevila přílišná opatrnost a rozkolísanost výboru.³⁰¹

Dne 5. dubna 1547 se u Tirschenreuthu spojila Ferdinandova spojenecká armáda s jeho bratrem Karlem V. a oba Habsburci vtáhli dalšího dne do Chebu.³⁰² Spojení s bratrem dodalo Ferdinandovi I., který žil celý březen v nejistotě, nové sebevědomí a panovník začal opět

²⁹⁷ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 256-257 Na s. 256 jsou i vyjmenováni členové stavovského výboru. O úloze Pluha z Rabštejna např s. 262-263 a 269. Dále k tématu F. ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české*, s. 271.

²⁹⁸ J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo*, s. 133; A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 89; J. JANÁČEK A KOLEKTIV, *Přehled dějin Československa I/2*, s. 18 či F. ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české*, s. 271.

²⁹⁹ V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 250 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 261.

³⁰⁰ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 262-264. O zastávkách tažení krále Ferdinanda I. viz také s. 268. Dále J. TEIGE (ed.), *Šesta z Ottersdorfu Knihy památné*, s.26.

³⁰¹ J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 18-19 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 264-266.

³⁰² J. TEIGE (ed.), *Šesta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 26-27 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 271.

vystupovat vůči stavům nesmlouvavě a nepřátelsky, čímž stavy velmi znejistil a nakonec i zastrašil. Stavovské jednotky se začaly liknavě a v neúplnosti scházet u Horního Slavkova a u Bečova nad Teplou, kde sídlil velitel hotovosti pan Kašpar Pluh z Rabštejna, a který byl blízko k trase pochodu vojska krále Ferdinanda I. Saský kurfiřt se jednotky stavů snažil přivést na svou stranu do pole, ale neuspěl.³⁰³ Od 18. dubna probíhal v Praze velký zemský sněm českých stavů, na němž vzbouřenci vyjednávali s královými vyslanci, se saským kurfiřtem i s řadou nerozhodných stavů o jejich přistoupení ke stavovskému spolku. Rozkolisanost a nejednotnost celé stavovské obce způsobila úpadek radikalizace vzbouřenců a jejich ústup z některých původních plánů a cílů. Stavové se nedohodli ani na pomoci saskému kurfiřtovi a německým protestantům a zanechali svému osudu i Kašpara Pluha z Rabštejna, kterého ponechali na místě v nečinnosti.³⁰⁴ Bitva u Mühlberka, ve které císař Karel V. a král Ferdinand I. dne 24. dubna 1547 nečekaně zvítězili nad saským kurfiřtem Janem Friedrichem, kterého nadto zajmuli, dokončila rozklad stavovského odboje. Zemský sněm rozpustil českou hotovost a dokonce králi poblahopřál k vítězství. Vzbouřenci ztratili podporu v saském vladaři a jejich izolovanost se prohloubila. Mnozí opět převlékli kabát a nerozhodní se začali přidávat pod královy praporce. Král se nacházel na počátku května 1547 ve Wittenbergu, který s Karlem V. dobýval na zbytcích kurfiřtovy armády. V tomto městě se definitivně rozhodl s podporou svého bratra pacifikovat Čechy zastrašovací silou, která měla stavy zviklat ve víře v obranné možnosti stavovského spolku.³⁰⁵ Rozkázal, aby se stavovský spolek rozpustil. Wittenberskou kapitulací z 19. května 1547, kterou byl zajmutý saský kurfiřt donucen vzdát se své hodnosti i své země, válka skončila. Tím konflikt pro Ferdinanda I. také skončil a krátce poté zamířil král zpět do Čech. Doprovázelo ho jen nemnoho vojáků, neboť většinu stavovských oddílů již dříve rozpustil.³⁰⁶ Je pravděpodobné, že již před králem se takto domů na Kladensko vrátil i rytíř Jiří Žďárský.

³⁰³ V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 250-251 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 272-278.

³⁰⁴ A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 89 a J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 279-283.

³⁰⁵ O rozkladu odboje J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 283-288; J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 19-20; A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 89-90 či V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 251-252. K bitvě u Mühlberka J. TEIGE (ed.), *Šesta z Ottersdorfu Knihy památné*, s. 27-28 aj.

³⁰⁶ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 288-289.

Ferdinand I. poté ztroskotávající povstání za demonstrace vojenské síly vojáků svého bratra Karla V. a saského knížete Augusta poměrně lehce potlačil.³⁰⁷ Králův hněv padl v létě 1547 na část revoltující šlechty. Souzen byl pan Kašpar Pluh z Rabštejna, jeho důstojník pan Burian Prostibořský z Vrtby, mnoho členů z hraběcího a panského rodu Šliků, pan Vilém Křinecký z Ronova, pan Bohuš Kostka z Postupic, páni Šebestián a Jindřich Hasištejnští z Lobkovic, pan Bořivoj purkrabí z Donína, rytíři Jan Čejka z Olbramovic, Václav z Doupova, pan Adam z Vartemberka či rytíři Václav Valkoun z Adlar a Václav Pětipeský z Chýš a Egerberka, oba pocházející ze Slánska. Řada šlechticů přišla o celý či o velkou část majetku (koruně například propadly bohaté západočeské statky pana Pluha z Rabštejna, na kterých se nacházely velké cínové zásoby, panství Brandýs nad Labem musel vydat Arnošt Krajíř z Krajku a páni Šlikové přišli mimo jiné definitivně o mocný stříbrný revír v Jáchymově). Jiní byli odsouzeni k manství, pokutám, domácímu vězení a někteří – především uprchlíci (Kašpar Pluh z Rabštejna, Vilém Křinecký z Ronova, Melichar Ror z Rorova) k smrti. Celkem bylo vynešeno 32 rozsudků ztráty „*cti, hrdla a statků*“, ale nakonec byli demonstrativně popraveni jen slánský rytíř Václav Pětipeský z Chýš a Egerberka a další tři méně významní odbojníci. Postih celé šlechtické třídy však nebyl nikterak závažný. Hlavní vina se přikládala především královským městům v čele s Prahou a Jednotě bratrské, jež byly hybnou silou odboje. Jednota byla perzekuována a zakázána, její představitelé pronásledováni (biskup Jan Augusta či jeho důvěrník kněz Jakub Bílek). Většina měst (včetně blízkého Slaného) přišla o svá městská a cechovní privilegia, samostatnou samosprávu – byla zavedena instituce královských zástupců – rychtářů a v Praze královských hejtmanů, dále přišla města o zbraně i o velkou část pozemkového majetku a byla odsouzena i k velké peněžní pokutě. Mnozí měšťané propadli majetek konfiskaci či byli uvězněni nebo vypovězeni ze země.³⁰⁸ Později sice

³⁰⁷ A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 90-91; J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 293-298 či V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 252.

³⁰⁸ J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 299-309. Obvinění šlechtici a konfiskace na s. 303-307 a 323-327. Praha na s. 301-303 a 315. Královská města na s. 303-304 a 307. Důsledky odboje viz 315-332. K následkům pro stavy též Jaroslav PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547-1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Studie ČSAV, č. 2, Praha 1982, s. 21-34. K Jednotě bratrské s. 328-332. K Jednotě též F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta v letech samoty*, kupř. s. 41-52. K počtu odsouzených a citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 49. Dále A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 91-97; J. TEIGE (ed.), *Šexta z Ottersdorfu. Kniha památná*, s. 28-29 či J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 20-22. Ke konfiskaci též KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 16, 322-323; V. V. TOMEK, *Děje Království českého*, s. 252. K Slanému K. KAZDA, *Slaný po strážce historické*, s. 21-23; KOL. AUT., *Kniha o Slaném*, s. 53-54 ad.

Ferdinand I. část majetku a výsad městům vrátil, ale politické i ekonomické pozice českých královských měst byly již trvale otřeseny.

Oslabených pozic českých stavů se král pokusil využít k posílení vlastní moci a k prosazení změny náboženských poměrů, v čemž se mu ovšem vedlo jen v omezené míře.³⁰⁹

Zatímco jedni byli potrestáni, byli druzí odměněni. Mezi královými věrnými zůstal v těchto dvou pohnutých letech i rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru, který se tak stal Ferdinandovým oblíbencem.

V/4.

Společenský vzestup – sňatek s Ludmilou Bořitovou z Martinic

Pan Jiří Žďárský ze Žďáru byl nepochybně vzorný katolík,³¹⁰ projevil se jako králův oddaný stoupenec a svojí pozici upevnil i v roce 1548 sňatkem s katolickou dámou ze sousedství, která byla snad i jeho vzdálenou příbuznou. Oběma snoubencům totiž pravděpodobně kolovala v žilách krev Kladenských z Kladna.³¹¹ Sňatek se uskutečnil teprve po jeho válečných dobrodružstvích a teprve, když už sdílel s bratry pozemkový majetek.

Jeho vyvolenou se stala urozená slečna Ludmila Bořitová z Martinic. Pocházela z katolické smečenské linie (tehdy již velmi známého) panského rodu Bořitů z Martinic, který přišel do slánského regionu z Voticka s panem Markvartem z Martinic po roce 1416. Tehdy její rod skoupil smečenské panství, které postupně rozšířil do rozsáhlého prosperujícího velkostatku a přikoupil v regionu i další statky. Počátkem druhé třetiny 16. století se rozdělil na hlavní katolickou linii na Smečně a na vedlejší linii evangelickou na nedalekém panství Okoř.

³⁰⁹ Této otázce se např. věnuje P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII.*, s. 255-264.

³¹⁰ SOA Praha - SOkA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky, II.*, s. 6 píše, že byl věren podobojí a k víře katolické se přiklonil až později. Švejdovo tvrzení je v tomto směru osamoceně a nesouhlasí s ostatními autory (Bartůněk, Mottl ad.), kteří vždy zdůrazňovali Jiřího katolickou víru. Navíc byl Jiří přítelem jezuitů a na své panství je povolával. Též jsou známy jeho kontakty s arcibiskupem. Těžko si též představit, že by katolický Ferdinand I. či jeho syn arcikníže Ferdinand Tyrolský tolik podporoval ve svém bezprostředním blízkém okruhu nekatolíka, a že by došlo k svazku nekatolíka s katolickou slečnou z významného panského rodu. Nesmíme též zapomenout, že šlechtických rodin katolického vyznání bylo již v tomto období pomálu a tudíž každý nový sňatek byl významný a byl i jakousi katolickou manifestací těchto rodin k okolní společnosti.

³¹¹ O spříznění Martiniců s Kladenskými např. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slánsko*, s. 133.

Urozená slečna Ludmila byla dcerou katolického pána Jiřího I. Bořity z Martinic na Smečně († asi roku 1527) a Doroty pocházející z dalšího významného rodu pánů z Vartemberka.³¹² Jejím bratrem byl Jan IV. Bořita z Martinic na Smečně, který byl mezi několika věrnými šlechtici, kteří půjčili v druhé půli roku 1546 králi Ferdinandovi I. větší peněžní obnos na vedení války proti Šmalkaldským. Jan byl přisedícím zemského soudu a v letech 1555-1577 dlouhodobě vykonával vlivný úřad purkrabího na důležitém královském hradě Karlštejně. Patřil tak mezi nejvyšší zemské úředníky a členy zemské vlády, které osobně jmenoval král. Jan IV. Bořita z Martinic pak byl i dědem proslulého defenestrovaného katolického místodržitele Jaroslava II. Bořity z Martinic.³¹³ Sňatek mezi rytířem Žďárským tak místo mrtvého otce nepochybně vyjednával tento Ludmilin bratr. Je též nanejvýš pravděpodobné, že manželství podpořil i habsburský panovník, který byl obeznámen se Žďárského předchozím věrným chováním. O náklonnosti habsburského domu svědčí i to, že paní Ludmila dostala u příležitosti sňatku skvostný prsten s diamantem, který ji věnoval druhý nejstarší králův syn a oblíbený český místodržitel arcikníže Ferdinand Tyrolský. Prsten poslal arcikníže po svém nejvyšším hofmistru a blízkém příteli – španělském baronovi Ludvíkovi Tobárovi z Encenfeldu (původním jménem Luis de Tovar). Tento muž byl až do své smrti v roce 1553 rozhodující osobou místodržitelova dvora v Praze. Pan Tobár dostal roku 1547 zástavní panství Kašperk na Šumavě a dokonce dosáhl se synem od zemského sněmu českých stavů inkolátu – tj. právoplatného občanství v českých zemích, a poté zasedal za panský stav na českých sněmech.³¹⁴

³¹² Rodem Vartemberků, který na počátku vlády Habsburků stál neochvěně po jejich straně, však v roce 1547 otřásl konfiskace, který rod významně postihly po zmařeném stavovském povstání. Poněkud neoprávněně přišli Václav a Adam z Vartemberka, kteří se v povstání neprojevovali, o část velkých statků (např. o panství Krupka s cínovými doly). Konfiskace otřásl hmotným postavením a autoritou rodu a byli pro něj pohromou. Viz J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 325-327. K sňatku B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76. ad. četní autoři - viz např. v následující poznámce.

³¹³ O Martinicích v období 15. a 16. století např. Jindřich Otakar MILTNER, *Smečno*, PAM 1855, s. 359-361; Jiří JANKOVEC, *Dávné děje Smečna-Muncifaje*, Praha 2002, s. 7-12; Vladimír BŘEZINA, Andrea BŘEZINOVÁ, Otakar KIRSCH, Radek SLABOTINSKÝ, *Stochov - rodiště svatého Václava*, Stochov 2004, s. 41-48 a 268-269; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 127-130; OTTA, XVI, s. 919 ad. O půjčce Jana IV. Bořity z Martinic králi kupř. J. JANÁČEK, *Doba předbělohorská*, s. 344.

³¹⁴ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76. O Tobárovi, též baronu de Tovar, píše Paprocký nesprávně jako o „hraběti z Tabaru“. K osobě tohoto Španěla např. Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 66, 78-79, 81, 84 a 180; Václav BŮŽEK, Pavel KRÁL A KOLEKTIV (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a*

Svatba Žďárského se mohla odehrávat na výstavném a rozlehlém goticko-renesančním smečenském zámku nebo v Praze, kde oba rody: ženicha i nevěsty měly své domy a kam mohli být jednodušeji sezváni početní hosté – pobývající v hlavním městě království. K manželství musíme též dodat, že pak bylo v kladenské linii žďárského rodu po více jak sto letech (poprvé od dob manželství Jana Šmikouského ze Žďáru s paní Markétou z Gutštejna) první příležitostí uzavřít sňatek mezi pouhým rytířem a příslušnicí panské rodiny.

V manželství se pravděpodobně brzy narodila jen jediná dcera, ta však zemřela velice záhy a manželé se poté již dalšího dítěte nedočkali. Přesto historici hovoří o jejich svazku jako o velmi vydařeném láskyplném vztahu.

V/5.

Žďárského úřední a politická činnost

Náklonnost dynastie Habsburků se v následujících letech projevila i Žďárského růstem politickým. Pan Jiří to neměl ze svého panství daleko do Prahy a často se zdržoval jako královský dvořan u dvora. Tím je myšlen nejprve dvůr krále Ferdinanda I., kerý na sklonku čtyřicátých let na dvě desetiletí (do roku 1567) vystřídal v Praze dvorský okruh kolem nového českého místodržitele, kterým byl jmenován v roce 1547 arcikníže Ferdinand Tyrolský. Ke dvoru tohoto druhorozeného králova syna, narozeného v roce 1529, rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru příslušel a po odchodu Ferdinanda Tyrolského a jeho tajné choti Filipíny Welserové do Innsbrucku navázal Jiří dvorskou službou u jeho nástupce. U svého přítele Ferdinanda Tyrolského byl oficiálně dvořanem i později. V roce 1572 je tak uváděn pobytem v sídelním tyrolském městě Innsbrucku. Vedle Jiřího Žďárského tam tehdy také pobýval jeho soused ze Slánska rytíř Jan Valkoun z Adlaru, pan Jindřich z Donína či pan Adam ze Šternberka.³¹⁵

Již ve čtyřicátých letech 16. století se stal Jiří královým radou. Do této funkce jej vyzvedl král Ferdinand I. za jeho vojenskou pomoc.³¹⁶ Ve funkci, která byla velkou osobní poctou měl pomáhat poradním hlasem panovníkovi a svým vlivem tak mohl zasahovat i do záležitostí

císařský dvůr (1526-1740), České Budějovice 2003, s. 161 či P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII.*, s. 234.

³¹⁵ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 208 a 214-215.

³¹⁶ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 75-76; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru*, SHK XXXIII, 1932, s. 12. a J. MOTTIL, *Kladno-město a statek*, s. 13.

celého státu. Členové královské rady například navrhovali znění králových návrhů, závěrů a požadavků pro zemské sněmy, navrhovali obsazení zemských úřadů, udělování zahraničních lén, radili ve státoprávních záležitostech, v berních otázkách, v otázkách obrany království, v záležitostech náboženských, soudních, pořádkových, mincovních a dalších. Radě obvykle předsedal sám král či jeho zástupce. Jménem panovníka rada též rozhodovala za předsednictví nejvyššího hofmistra o revizích rozsudků, o které byl král jako nejvyšší soudní instance požádán. Rada byla i jakýmsi kontrolním orgánem nad panovníkem, který měl dbát práv stavů. Stavové na rady přenášeli i některé úkoly – provádění berní či obranu země a radové připravovali a prováděli ustanovení a nařízení. V širší královské radě zasedal Žďárský jak s nejvyššími zemskými úředníky – tj. se zemskou vládou, tak s přísedícími a úředníky českého zemského, dvorského nebo komorního soudu a s dalšími muži krále Ferdinanda I. Na radě se mohl setkávat například i se svým švagrem panem Janem IV. Bořitou z Martinic. Radami se automaticky stávali nejvyšší zemští úředníci, dále úředníci soudů a král si mohl do rady jmenovat i vlastní osoby dle svého uvážení. Toto právo však míval i zemský sněm. Zmíněného práva začal z našich panovníků soustavněji využívat teprve Ferdinand I., který tím sledoval posílení vlastních pozic. Radové pak směli být voleni jen z panského či rytířského stavu ze všech zemí Koruny české.³¹⁷

V roce 1554 byl Jiří Žďárský na zemském sněmu jmenován a králem Ferdinandem I. potvrzen (ze stavu rytířského) jako jeden ze tří nejvyšších berníků zemských.³¹⁸ Nejvyšší zemští berníci podléhali kolegiu nejvyšších zemských úředníků, sami však mezi zemské úřady nepatřili. Byli vždy tři a byli voleni ze stavu panského, rytířského a městského zemským sněmem jako výkonný orgán stavů. Ve funkci zemského berníka získal rytíř Žďárský (spolu s oběma kolegy) vrchní dohled nad vybíráním berní – tj. daní, které byly panovníkovi povoleny zemským sněmem, a které měl za úkol soustředit v Praze. Zemští berníci určovali tzv. rozvrh berně – tj. kolik kdo má odvádět daní. Tento propočet určovali u jednotlivých stavů podle jejich přiznávacích listů z majetku. Berně odváděli zemským berníkům z jednotlivých regionů berníci krajští a od roku 1556 (dočasně do roku 1595) přímo krajští hejtmané. Za svou úřední činnost dostávali zemští i krajští berníci stanovenou odměnu.³¹⁹ Zemské bernictví byl středně významný úřad, který však byl značně zodpovědný.

³¹⁷ V. VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu*, s. 158; Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 64-65, 89, 90, 92, 101, 110, 122, 188.

³¹⁸ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

³¹⁹ O bernících např. VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu*, s. 165; Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 64, 90, 116 a 129. berníci ve Slaném pak Karel KAZDA, *Slaný*, s. 67-72

Při vybírání daní často docházelo k defraudacím, na nichž se občas podíleli bohužel i sami krajští berníci. Proto se král do funkce snažil delegovat na krajské instanci (již měl pod kontrolou) jen prověřené a důvěryhodné šlechtice. O Žďárského činnosti ve funkci svědčí například množství zápisů v deskách zemských.³²⁰ V pozici zemského berníka vystupoval Jiří Žďárský dlouhých deset let.³²¹

Roku 1562 jmenoval Ferdinand I. Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně do úřadu hejtmana Slánského kraje za rytířský stav, ve kterém vystupoval již jeho předek Jan Šmikouský ze Žďáru. Úřad hejtmana vykonával po devět let do roku 1571. Vedle něj jako krajský hejtman za panský stav vystupoval ze začátku pan Jiří Zajíc z Házmburka a na Mšeném (zmiňován roku 1564) a později pan Děpold z Lobkovic na Divicích.³²² V druhé polovině 16. století krajskou soustavu tvořilo již čtrnáct krajů. Tento počet se ustálil v době panování krále Jiřího z Poděbrad. Od jeho časů – tj. od roku 1470 se též stalo pravidlem, že byli voleni krajským sněmem sešlých stavů dva krajští hejtmané (místo dosavadního jednoho a tito dva hejtmané poté vydrželi až do roku 1751). Jeden hejtman byl jmenován ze stavu panského, druhý ze stavu rytířského a to z osob, které sídlili v daném kraji. Krajští stavové k ruce hejtmanů volili i krajskou radu, do které již mohli být zvoleni za třetí stav (vedle šlechty) též měšťané. S nástupem Habsburků se od roku 1528 stalo trvalým pravidlem, že oba hejtmany začal z místní šlechty jmenovat sám král Ferdinand I. Daného roku král zároveň zakázal bez svého povolení scházení krajských sněmů, které doposavad svolával krajský hejtman. Sněmy totiž nabyly na velké důležitosti v době husitství a díky svému vlivu a jako politická střediska se králi jevily být nebezpečnými. Tato nová nařízení vešla i do zemského zřízení a král krajské sněmy svolával jen výjimečně. Krajská správa byla nižší avšak velmi důležitou správní složkou českého státu. Sídlem krajského úřadu bylo ve Slánském kraji oficiálně královské město Slaný, ale hejtmané mívali kancelář u sebe a svojí činnost tak zpravidla vykonávali ze svého sídla. V kraji tak fungovaly dvě kanceláře hejtmanů. Ty byly na rozdíl od vyšší správy (česká dvorská kancelář, kancelář české komory aj.) vybaveny mnohem menším počtem úředníků, čemuž odpovídala i méně pečlivě vedená agenda. Hejtmané a jejich personál tak často vyřizovali řadu záležitostí bez písemného záznamu a pečlivě vedli jen korespondenci s nadřízenými úřady (například s českou dvorskou kanceláří či kanceláří místodržitelskou). Hejtmané měli k dispozici vedle několika písařů i vedoucího

³²⁰ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

³²¹ J. MOTT, *Kladno - město*, s. 15.

³²² J. HULINSKÝ, *Hejtmani kraje*, s. 29 a B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

úředníka kanceláře – tzv. krajského sekretáře. Ten řídil vlastní vedení kanceláře a dohlížel nad tvorbou písemností. Někteří laxnější hejtmané pak delegovali na své sekretáře více svých pravomocí a přenechávali jim samostatnější možnost rozhodování než bývalo zvykem, což vyšší nadřízené zemské orgány nelibě nesly a zakazovaly.³²³ Rytíř Jiří Žďárský tak úřadoval z Kladna a jeho panští kolegové vykonávali úřad na Mšeném a pak na Divicích. Jako krajský hejtman se Žďárský věnoval podobné činnosti, kterou jsme nastínili v souvislosti s jeho předkem Janem Šmikouským ze Žďáru. Hejtman Žďárský a jeho panský spoluhejtman měli v úřadu tak na starosti především veřejný pořádek, vybírali krajské berně, dohlíželi na kvalitu oběživa, na hrdelní soudy, trestali pytláctví a z někdejší významné vojenské úlohy (z období husitství a pohusitsví) krajským hejtmanům zůstalo velení krajské vojenské hotovosti.³²⁴

V postavení slánského hejtmana a rady krále se Žďárský v roce 1565 postaral spolu s dalšími pány o pohřbení svého velkého ochránce císaře a krále Ferdinanda I., který zemřel již 25. července 1564. Bartoloměj Paprocký o tom píše: „*pro mrtvé tělo císaře Ferdinanda do Vídně jezdil, kteréž na marách poctivě pod zlatohlavem v truhle k každému noclehu, a potom k vozu, s hrabaty, pány, a s jiným rytířstvem odnášeti pomáhal, a to až na hrad Pražský odvezené poctivě bylo.*“³²⁵ Svého pána Ferdinanda I. uložili šlechtici a členové panovnického domu (arciknížata Ferdinand Tyrolský či Karel Štýrský) až 20. srpna 1565 podle přání zesnulého do královské hrobky v katedrále sv. Víta – vedle jeho milované a předčasně zesnulé choti († 1547) Anny Jagellonské.³²⁶ Ferdinandovým nástupcem v Říši, v Českém království, v Uhrách i v Rakousku se stal jeho nejstarší syn Maxmilián II.

Stát, který Maxmilián zdědil po otci se zmenšil, neboť vládu ve velké části rakouských zemí získali jeho bratři Ferdinand Tyrolský a Karel Štýrský. Proto rozhodující a dominantní složkou Maxmiliánovy vlády zůstaly české země, neboť většina Uher byla stále ovládána Osmanskou říší.³²⁷

³²³ K vývoji úřadu hejtmanů v 15. a 16. století Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu*, s. 88, 92, 111-112; A. DENIS, *Konec samostatnosti české, II.*, s. 31-34; J. HULINSKÝ, *Hejtmani kraje*, SO 1933, s. 28. k fungování krajských kanceláří též Zdeněk FIALA, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jindřich ŠEBÁNEK, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984, s. 248-249.

³²⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu*, s. 111.

³²⁵ Citace dle B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

Blíže k funkcím Žďárského též Josef MOTTL, *Kladno - město a statek v Pražském kraji*, Kladno 1931, s. 16.

³²⁶ Kupř. J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tří českých králů*, s. 113; Jiří AJŠMAN, *Čeští králové - život a vláda - (1198-1918)*, Plzeň 1994, s. 44.

³²⁷ P. VOREL, *Velké dějiny VII.*, s. 274.

Novému panovníkovi Maxmiliánovi II. se snažil Jiří Žďárský ze Žďáru též oddaně sloužit. V roce 1565 byl rytířským stavem zvolen za zástupce a třináct nebo čtrnáct týdnů jednal za tento stav na zasedání s novým českým králem, které snad jednalo také o protitureckém tažení.³²⁸

Téhož roku 1565 vyslal na první říšský sněm za Maxmiliánovy vlády v jihu německém Augsbuurgu jako svého zástupce svého synovce mladého rytíře Albína Žďárského ze Žďáru, nejstaršího syna svého bratra Jana. Říšský sněm jednal o válce s Turky, do které synovce Albína dalšího roku 1566 vyslal, neboť „*sám již ve zbroji pro nedostatek zdraví svého při králi, jak prve jezdit nemohl a toho poslal, že se k tomu lépeji hodil*“.³²⁹

Proti Turkům vystrojil Jiří Žďárský i svého miláčka – mladičkého synovce Ctibora Tiburcího Žďárského, který se proti Turkům vypravil již v roce 1564 a znovu v roce 1566.³³⁰

Poslední politickou úlohou rytíře Jiřího Žďárského bylo jeho členství v instituci zemského soudu. U něho jako přisedící zasedal od roku 1570 až do své smrti v roce 1574.³³¹ Zemský soud byl mimořádně důležitou institucí, která se zformovala již za Přemyslovců. Soud rozhodoval o trestních záležitostech šlechty a také v záležitostech svobodných statků. Po roce 1402 byl personálně výhradně vyhrazen jen šlechtickému stavu. Soud se stal pak v 15. století stavovskou institucí šlechty. Tu na něm představovali přisedící. Na počátku 15. století bylo přisedících dvanáct z panského stavu a každý zastupoval jeden z krajů. Po roce 1437 se ustálilo dvanáct míst přisedících pro pány a osm míst pro rytíře, což začalo definitivně platit po roce 1487. Jiří Žďárský byl tedy jedním z dvaceti přisedících členů zemského soudu. Soud obvykle zasedal čtyřikrát ročně a to vždy po čtrnácti dnech. Minimální počet přisedících pro platné usnesení byl stanoven na deset členů. Nálezy soudu měly konečnou platnost a revize proti rozsudku nebyla možná a panovník mohl jen odsouzenci darovat milost při rozsudku smrti. Výsledky v řízení zapisoval soud do desek zemských (převody majetku a pojištění majetkových práv šlechty), půhonných (pro předvolané osoby), trhových (majetkové změny na jednotlivých panstvích) či zápisných (pro dluhy). Přisedící zemského soudu pak za vlády

³²⁸ Viz B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57 a J. MOTTL, *Kladno - město a statek*, s. 16. Maxmilián II. byl titulárním králem českým již za otcova života – od svého přijetí stavy v roce 1549, pravomoce, jak se zavázal otcí, však nevykonával.

³²⁹ Citace dle B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76. Těž ostatní informace. Blíže k událostem sněmu a tažení viz podkapitola o Albínovi Žďárském.

³³⁰ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 či J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60. Blíže viz podkapitola o mládí Ctibora Tiburcího VII/2.

³³¹ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57.

Habsburků byli automaticky se zemskými úředníky členy užší královské rady, o které již bylo výše hovořeno. Kdyby Jiří Žďárský nebyl do královské rady panovníkem jmenován již podstatně dříve, stal by se jejím členem s nástupem do řad přísedících zemského soudu v roce 1570. V době rytíře Žďárského již delší dobu fungoval vedle zemského soudu, který byl nazýván též větším, i tzv. menší zemský soud. Ten byl tvořen menšími zemskými úředníky a několika rytíři. Tento soud zasedal několik dní před zemským větším soudem, kterému připravoval jednání a vyřizoval spory nižší šlechty. Vedle toho jeho úředníci vedli písemnou agendu většího zemského soudu – tj. i desky zemské a vyvinuli se tak v úřad desek zemských.³³²

V/6.

Majetkové záležitosti a první sídlo v Dobré

Nový úřad hejtmana nutil rytíře Jiřího Žďárského ze Žďáru zdržovat se více ve Slánském kraji. Proto se trvaleji usadil na svém kladenském panství, kde pobýval střídavě s Prahou, a kterému začal věnovat velkou pozornost. Když se v roce 1549 dělily statky Žďárských, získal doberský díl. Do něj patřila: Velká a Malá Dobrá s tvrzí a dvory, Velké Přítočno, půl vsi Malé Přítočno, část vsi Doksy s pustou tvrzí, části vsí Knovíze, Lukova, Žižic a podíl ve Družci spolu s lesy, rybníky a vším příslušenstvím. Z tohoto majetku se rozhodl 12. prosince 1549 obvěnit svojí choť Ludmilu. Připsal jí celkem 2 500 kop grošů pražských a povolil jí používat své statky.³³³

Jiří se vzorně staral o svá panství a úspěšné hospodaření mu umožnilo získání nového majetku. Tak 23. července 1557 koupil od Anny Malíkovské z Bysně: Kyšice, ves s tvrzí, poplužním dvorem a vším příslušenstvím za 2 200 kop grošů pražských. Statek přičlenil nejdříve k Dobré a poté ke Kladnu.³³⁴ Za půjčku strahovskému opatovi Vítovi ve výši 500 kop grošů ze dne 29. září 1552 ovládl dočasně i platy ze vsí Chýně a Úhonic u Prahy.³³⁵ Jiří získal také Hrázský mlýn nad Družcí, polovici městečka Buškovic u Podbořan a četné

³³² O zemském soudu a přísedících např. Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu*, s. 53-54, 92, 97.

³³³ Např. J. MOTTIL, Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru, VZMOŠ 1879-1880, s. 11.

³³⁴ SOA Praha - SOKA Kladno, Josef ŠVEJDA, *Překlad výňatků z díla F. A. HEBERA-Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, (strojopis), 1939, sign. F 224, s. 20.

³³⁵ Např. V. BARTUŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 12.

kmetci dvory ve vsích: Dubí, Charvátcích, Martiněvsi, Olšanech, Podole, Pohořici, Stehelčevsi, Vrbí i ve vzdáleném městě Budyni nad Ohří.³³⁶

S milovanou chotí Ludmilou žil zprvu v Dobré, jež leží zhruba pět kilometrů jižně od Kladna. Dobrá se skládala ze dvou částí – z Velké (Hořejší) Dobré a z Malé (Dolejší) Dobré, jež se nachází blíže ke Kladnu. V obou vsích se nacházely starší gotické zpuštělé tvrze, které rytíř Jiří Žďárský postupně obnovil. Již někdy kolem roku 1549 (snad již téhož roku), kdy získal doberský díl kladenského panství, obnovoval za své sídlo tvrz ve Velké Dobré. Tamní tvrz ze 14. století, která zpuštěla snad již v pohusitské době, přestavěl do počátku padesátých let 16. století na pohodlné renesanční sídlo, vybavené přirozeně i hospodářským zázemím. Na přestavbu této tvrze mohl snad použít i peníze, které dostal pravděpodobně nedávno jako věno své manželky Ludmily. Z jistých zmínek se můžeme domnívat, že velkodoberské sídlo Žďárských bylo větší a výstavnější než tvrz v sousední a méně důležité Malé Dobré, o kterém bude řeč v dalším odstavci. Velkodoberská tvrz však není nijak výrazně připomínána, a tak i z toho můžeme usuzovat, že nijak zvlášť asi nevybočovala z průměrných sídel středně bohatých venkovských šlechticů. V novotou vonícím sídle žil rytíř Jiří Žďárský převážně po celá padesátá léta společně se svou chotí Ludmilou Bořitovou z Martinic. Pro ní se snažil sídlo jistě přestavět takovým způsobem, aby jí alespoň interiérem, když ne rozsahem, připomínalo její domov – velký a honosný goticko-renesanční zámek ve Smečně. Po smrti churavějícího bratra Zdeňka Žďárského ze Žďáru a na Kladně se stal asi roku 1557 majitelem vlastního kladenského panství. Vzápětí následovalo stěhování Jiříkovy domácnosti na výstavnější kladenské sídlo, které lépe odpovídalo postavení Žďárského jako úředníka a královského dvořana. O tom svědčí i jeho tehdejší predikát, neboť k 23. červenci 1557 se psal již po Kladně i po starším sídle ve Velké (Hořejší) Dobré jako „*Jiří Žďárský ze Žďáru na Kladně a Hořejší Dobré*“. Zpočátku pak jistě pobýval na Dobré stále velmi často, neboť kladenské obydlí procházelo přestavbou a žádaný komfort tak neskýtalo. Po definitivním přesídlení na Kladno pak osiřelá zvelebená tvrz ve Velké Dobré sloužila k občasným pobytům Žďárských a až do třicetileté války, kdy byla vážně poškozena, též jako vdovské sídlo členek žďárského rodu. V druhé polovině 17. století byla Žďárskými poničená tvrz přeměna na sýpku a nakonec v 19. století zcela zanikla. Stávala v místě budovy dnešní lesní správy, která pravděpodobně využila materiálu z někdejší staré tvrze.³³⁷

³³⁶ SOA Praha – SOkA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky, II.*, s. 6; J. MOTTIL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 11.

³³⁷ O velkodoberské tvrzi viz např. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 498-499 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a slánsko*, s. 292. O predikátu Jiřího roku 1557 např. SOA Praha – SOkA Kladno, J. ŠVEJDA,

Pan Žďárský se po přestavbě tvrze ve Velké Dobré rozhodl přestavět i druhou zpustlou a pravděpodobně i menší tvrz v sousední Malé Dobré, kterou pan Zdeněk Kladenský odkázal svým dvěma služebníků – Jiřímu a Kryštofovi Kladenským z Kladna, kteří na ní seděli ještě v roce 1549. Zanedlouho poté však tvrz rytíř Žďárský opět získal.³³⁸ K stavebnímu zásahu přistoupil v druhé polovině 16. století. Pravděpodobně k němu došlo až po přesídlení Žďárského na Kladno, když disponoval větším pozemkovým panstvím i většími finančními možnostmi. Jádrem malodoberské gotické tvrze byla v té době obytná čtvercová věž ze 14. století, která patrně zpustla až na počátku 16. století. Tuto dosud velmi dobře zachovalou gotickou věž rytíř Žďárský snížil a doplnil přístavbou na malý renesanční obdelníkový palác, v jehož patře se nacházela rozsáhlá síň osvětlená velkými renesančními okny. Tvrz obklopovalo opět hospodářské zázemí: dvůr a snad i opevnění, po němž se však nic nezachovalo. Dodnes však stojí v soukromém zemědělském dvoře vlastní palác, přeměněný v době baroka po roce 1696 na nevzhlednou sýpku. Tato budova je tak jednou z mála hmotných upomínek na rytíře Jiřího Žďárského z Žďáru. I přes Žďárského přestavbu se i nadále jednalo o nevelkou budovu, která nepatřila vzhledem ani velikostí k nijak významným stavbám a nadále představovala pouze malé drobné venkovské sídlo.³³⁹

V/7.

Městečko Kladno a kladenské panství

V prvních letech po zisku Zdeňkova podílu (v roce 1557) pobýval Jiří nadále často ve Velké Dobré, neboť hlavní kladenské sídlo procházelo od počátku šedesátých let velkou renesanční přestavbou. Teprve v průběhu prací mohl výstavnějšímu Kladnu dávat přednost. Tomu věnoval velkou pozornost, o které se více dozvíme na nadcházejících stránkách.

Překlad výňatků z díla F. A. HEBERA, s. 20. O zpustnutí tvrze i KOL. AUT., Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno, s. 23 ad.

³³⁸ KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 4-5.

³³⁹ KOL. AUT., *Encyklopedie českých tvrzí, II.*, K-R, Praha 2000, s. 440. Tato práce tvrz i popisuje. Dále KOLEKTIV AUTORŮ, *Hrady III. Severní Čechy*, s. 297; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 292; SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Překlad výňatků z díla F. A. HEBERA*, s. 21. Švejdův překlad Hebera uvádí, že Malou Dobrou koupil Jiří Žďárský od Jiřího Zejdlice ze Schönfeldu, který vlastnil i polovinu žďárských Dokes.

Za nejvýznamnější počín rytíře Jiřího Žďárského ze Žďáru, který pro své panství a poddané udělal, se pokládá jeho vyprošení královského majestátu, kterým byla rezidenční ves Kladno povýšena na městečko.³⁴⁰ Panovníkův majestát, zpečetěný velkou královskou pečetí, si pan Žďárský vyžádal u císaře a krále Ferdinanda I.³⁴¹ Ten udělil 22. prosince 1561 při svém pobytu v Praze Kladnu statut městyse, pěkný znak poloviny orlice a celého rysa (orlice vycházela z orlice Žďárských)³⁴² a právo pečetit zeleným voskem. Městečko dostalo privilegium konat každé pondělí týdenní trh a pořádat dva výroční osmidenní trhy (23. dubna v den sv. Jiří a 14. září v den Povýšení sv. Kříže). Obyvatelé se mohli nazývat měšťany, mohli si zřídit pod ochranou své vrchnosti samosprávu a především mohli svoji obec ohradit hradbami.³⁴³ K zlomové události podotýká historik Robert Šimůnek: „*Povýšení Kladna každopádně bylo spíše záležitostí osobní prestiže tehdejší kladenské vrchnosti, než indikátorem, že by za vlády Žďárských výrazněji pozbylo charakteru vsi.*“³⁴⁴ Kladno se tak teprve během vlády Jiřího muselo začít měnit z ryze zemědělské vsi na místo řemeslnicko-zemědělské, které by bylo schopno uspokojit poptávku po produktech ze zámku i z širší oblasti kladenského panství.

³⁴⁰ O rezidenčních městech vrchností existuje vynikající publikace: Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*, Pardubice 2001.

³⁴¹ Královský majestát byl považován za listinu prioritní důležitosti, jež byla na rozdíl od jiných dokumentů psaná vždy na pergamenu. Dokument vycházel z panovníkovy (v tomto případě) České dvorské kanceláře. Listina byla vždy pečetěna velkou královskou pečetí., na které se v té době již objevovaly znaky monarchových zemí. Majestát podepisoval osobně král, dále Nejvyšší kancléř Kálovství českého-tím byl v tom případě Jáchym z Hradce, dále místokancléř a sekretář kanceláře, který obvykle listinu vyhotovoval. Blíže viz Z. FIALA, Z. HLEDÍKOVÁ, J. ŠEBÁNEK, *Česká diplomatika do roku 1848*, s. 216-218.

³⁴² V pravé polovině modrého polceného štítu je polovina stříbrné orlice, obrácená doprava. Orlice nese na prsou zlatou pružinu, její zbroj je zlatá a jazyk červený. Orlice byla zřetelně udělena v upomínku na erb orlice rodu Žďárských. V levé půlce erbu je přirozeně zbarvený rys, hledící doprava a vyplazující červený jazyk. Při rozvoji Kladna byl roku 1914 tento erb doplněn hornickými kladívky. Blíže např. František Bohumil ŠKORPIL, *Popis okresního hejtmanství Kladenského*, Kladno 1895, s. 77; Alois PŘIBYL, Karel LIŠKA, *Znaky a pečete středoečeských měst*, Praha 1976, s. 71-72 a J. Čarek, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, s. 195-196.

³⁴³ Původní Majestát císaře je dnes ztracen, nicméně z opisu z 10. dubna 1630 se ví, co bylo jeho obsahem. Vyjmenované milosti např. J. MOTTL, *Kladno za panů Žďárských ze Žďáru*, s. 11 či KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 5. Hradby byly pokládány za jedno z určujících kritérií, podle něhož se rozeznávalo mezi městem a městečkem (a samozřejmě i vsí).

³⁴⁴ Citace dle KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 5. Studii o renesančním Kladně a přepsanou pasáž napsal Robert Šimůnek.

Rod Žďárských též svou aktivitou doháněl spoždění, které jeho panství vykazovalo ve srovnání s velkostatky sousedních rodů Martiniců či Kolovratů. Na jejich statecích totiž došlo ke vzniku rezidenčních měst a městeček již o několik desetiletí dříve (Smečno se stalo městem roku 1515, Buštěhrad městečkem roku 1497 a vzdálenější kolovratský Kornhauz – tj. dnešní Mšec byl povýšen před rokem 1548). Povýšením žďárské rezidenční vsi na městys pak též znamenalo dovršení zformování sítě měst a městeček v oblasti, která se vyvíjela od 13. století. Do tohoto období středověku spadají i začátky nedalekého významného královského města Slaný.³⁴⁵

Aby pozvedl prestiž svých novopečených měšťanů a tím vlastně i svojí, povolil jim rytíř Jiří Žďárský stavbu radnice, ve které se nacházela i obecní hospoda.³⁴⁶ Měšťané si mohli zvolit purkmistra a asi čtyři až osm radních.³⁴⁷ Pořádek zajišťovali dva rychtáři (starší a mladší) a několik strážných. Mezi další zaměstnance patřil písař či dozorce nad cechy. Občané Kladna si spravovali sami obecní jmění, odhadovali si grunty a pozemky a rytíř Žďárský je vybavil i nižší soudní pravomocí.³⁴⁸

Na Kladně se konaly soudy a provinilci byli přivazováni na posměch obyvatelům k pranýři na náměstí či za velké zločiny – jako byly vraždy byli i popravováni na místě zvaném „u šibenice“ či „u spravedlnosti“. Rozsudky přehlíželi ve Slaném či ve Velvarech a schvalovala je vrchnost. Místo exekucí se nacházelo daleko za městem ve směru k Motyčínu. Spravedlnost vykonával cizí kat, nejčastěji ze Slaného, neboť městečko Kladno vlastního kata pro nákladnost nadrželo. Ve městě nebyla ani mučírna, neboť Kladno nemělo právo útrpné, které bylo uděleno například sousednímu městu Slaný. Pravomoc Kladna trvala až do roku

³⁴⁵ KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 5. Blíže k pojmům město a městečko a o Kladnu např. Marie MALICHOVÁ, *Města a městečka někdejšího Rakovnického a Slánského kraje v době předbělohorské. /Příspěvek k vývoji městské sítě do r. 1620/*, (diplomová práce), Ústí nad Labem 1990, SOA Praha-SOKA Kladno, sign. F 1026, s. 9-18, 126.

³⁴⁶ Stavba radnice byla pro každé město či městečko věcí obrovské prestiže. Podobně jako hradby i radnice patřila k určujícím rozlišovacím znakům mezi městem a vsí. O kladenské radnici blíže např. SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky, III.*, s. 1 a J. MOTTLE, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 11-12.

³⁴⁷ Tento počet jen odhaduji. Poněvadž leželo Kladno blízko Slaného, které patřilo pod okruh tzv. magdeburského práva, předpokládám, že i Kladno se připojilo pod tuto oblast. Poté by mělo mít zhruba uvedený počet radních.

³⁴⁸ SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *13 historických prací, XI., O soudní pravomoci městečka Kladna a TENTÝŽ, Kapitoly, III.*

1765 a týkala se pak celého katastru kladenského panství.³⁴⁹ Tak byl v městečku v roce 1620 pro vraždu popraven mladý Jakub Krejzů ze vzdálené vsi Pohořice.³⁵⁰

Kladno mělo právo ohradit se do krunýře hradeb, čehož novopečení měšťané skutečně využili. Místní však nikdy nepřistoupili k vybudování opravdu důkladného opevnění. Důvodem kompromisu byla přílišná nákladnost na budování zcela nové moderní fortifikace. Dalším faktorem bylo i tehdejší relativně mírové období, které si nevyžadovalo zbudování až tolik pevných hradeb. Obyvatelům Kladna tak pravděpodobně postačily k ochraně pouze ohradní zdi měšťanských zahrad, které nově zpevnili, zvýšili a výškově či objemově je dostavěli. Opevnění Kladna tím pádem kopírovalo zdi zahrad jednotlivých domů a gruntů a městské jádro tím pádem poměrně těsně obejmulo. Na opevnění pak napojili měšťané tři brány: na západě Rakovnickou, na východě Slánskou a na jihu Unhošťskou, někdy nazývanou též Pražskou bránou. V opevnění též prolomili malou branku pro pěší tzv. Velvarskou fortu. Tím městečko dostatečně zabezpečili, neboť brány uzavírali na noc a zdi byly dostatečně vysoké a silné, aby jimi někdo proklouzl. Brány stály již brzy po roce 1561 a vydržely až do první poloviny 19. století, kdy je smetl industriální rozvoj Kladna. Poslední Slánská brána padla za oběť pokroku roku 1850. Opevnění však jako celek jistě vznikalo i přes nadepsaný stavební kompromis po několik dlouhých desetiletí. Specifikem vzniku kladenského opevnění je pak jeho pozdní založení i časnější úpadek, než tomu bylo u jiných měst.³⁵¹ Důvodem nezvykle pozdní výstavby však bylo vedle bezpečnostní stránky především přání rytíře Jiřího Žďárského a jeho nástupců, aby se městečko vizuálně vyrovnalo jiným významným rezidenčním celkům v blízkém i vzdálenějším okolí, a aby se tak v hradbách promítl i jeho nový právní statut.

Před Kladnem vyrostla též menší neohrazená předměstí: Slánské, Rakovnické a Unhošťské, kde si měšťané stavěli své stodoly. Celkem však mělo městečko (bez předměstí) odhadem pouze 40 domů, takže se jednalo opravdu jen o menší středisko, které dosáhlo významu především jako rezidenční sídlo významného rytířského rodu.

³⁴⁹ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 19-21. Na s. 20 i některé soudní případy.

³⁵⁰ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 20.

³⁵¹ O opevnění důkladně SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky, II.*, s. 2; SOA Praha – SOKA Kladno, TENTÝŽ, *13 historických prací, I. O kladenských branách* a KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17-Kladno*, s. 6. Tato práce neuvádí přestavbu zahradních zdí na hradby, jak o ní např. hovoří J. Švejda, nýbrž udává, že hradby jen kopírovaly zdi zahrad. Dále F. B. ŠKORPIL, *Popis okresního hejtmanství Kladenského*, s. 77.

Centrem městyse Kladna bylo rozlehlé svažité náměstí (dnešní náměstí starosty Pavla) z něhož se rozbíhalo několik vedlejších uliček. Na kladenském náměstí stála vedle radnice i fara a v severní části, blíže k rytířskému sídlu, se nacházel gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie se samostatně stojící zvonicí. Kostel,³⁵² jehož začátky sahají do 13. století, nebyl nijak velkolepou stavbou, přesto dlouhodobě svými rozměry postačoval lidnatosti někdejší vsi i nového městyse. Na loď nevysokého chrámu, do které byl vstup od západu, navazoval na východě užší presbytář, který sloužil jako nekropole rytířům Kladenským z Kladna a pak i rytířům Žďárským ze Žďáru.³⁵³ Obě části stavby kostela kryly sedlové střechy, z níž ta vyšší – nad lodí byla opatřena sanktusovou vížkou. Stavba kostela měla problém s osvětlením, neboť oken nebylo mnoho a byla spíše menší velikosti. Vně náměstí na severní straně byly ke kostelu přistavěny dvě kaple. První byla svázaná s presbytářem a snad byla zasvěcena památce Všem svatých. Později ji odsvětli a stala se sakristií. Vedle ní, blíže ke východu, se nacházela druhá kaple zasvěcená Stětí sv. Jana Křtitele. V té byli pochováváni vrchnostenská úředníci panství a členové jejich rodin. Jeden z pískovcových kamenů z roku 1579 tak kryl hrob bratrů Jiřího a Adama rytířů Čejků z Olbramovic,³⁵⁴ jejichž otec Jiří starší sloužil rodu Žďárských. Na severní straně presbytáře se nacházela panská oratoř, na kterou rodina Žďárských však musela poněkud nepohodlně vcházet z přilehlého hřbitova. O kostel se manželé Žďárští starali a dále ho zvelebovali. Roku 1570 věnovali kostelu velký zvon o váze patnácti centů, který ulil proslulý pražský novoměstský zvonař Brikcí z Cimperka.³⁵⁵ Tento zvon zavěsili původně srdcem nahoru a závěsem dolů, takže zvoník jej musel uvádět do pohybu pomocí šlapání na kládu-držadlo, aby jej rozkmital. Takto zvon vydržel zavěšený do roku 1734, kdy ho obrátili v klasický závěs.³⁵⁶

Před jihozápadní stranou svatostánku se tyčila samostatně stojící zvonice, která zasahovala do náměstí. Zvonici rytíř Žďárský zvýšil, opatřil dřevěným ochozem, hodinami a příbytkem hlásného, který měl možnost si v místnosti i zatopit. Kvůli poškození byla věž přestavována

³⁵² Popis kostela v následujícím odstavci např. S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela*, Posel z Budče č. 12-13, 1997, s. 12-17 či F. B. ŠKORPIL, *Paměti chrámu kladenského*, s. 7-60.

³⁵³ Celkem tam bylo dvanáct náhrobků členů těchto rodů či jejich příbuzných. Viz F. B. ŠKORPIL, *Paměti chrámu kladenského*, s. 36-37.

³⁵⁴ O hrobce úředníků např. S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela*, s. 13.

³⁵⁵ Jako zázrakem přečkal obě světové války a je jedním z mála „svědků“ na rod Žďárských. Dnes visí na věži hlavního kladenského chrámu Nanebevzetí Panny Marie. Viz např. J. ŠVEJDA, *Kapitolky, VIII.*, s. 3; J. MOTTL, *Kladno-město*, s. 14; KOL. AUT., *Zvonice našeho kraje-Slánsko, Kladensko*, Kladno 1992, s. 19; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 13-14 či A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 56.

³⁵⁶ S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela*, s. 15.

již v první polovině 18. století a o pavlač i část své výšky přišla definitivně ve dvacátých letech 19. století.³⁵⁷ Na sklonku tohoto 19. století však nakonec byla i se starým kostelem zbořena a nahrazena velkou neorománskou bazilikou s věží. Farní kostel se zvonicí stál bezprostředně vedle vstupu do panského dvora, v jehož areálu stála vlastní rezidence Žďárských.

Vzestup Kladna ve vrchnostenské městečko předznamenal hospodářský vzestup celého kladenského panství. Do nového regionálního střediska mohli docházet četní řemeslníci a kupci a domácí výrobci se postupně sdružili ve společný cech či cechy³⁵⁸ a nabízeli své výrobky i v jiných městech. Poptávka po výrobcích, ale též po obilí a jiných zemědělských produktech z panství stále rostla. Obchod vzkvétal a zdejší měšťané, stejně jako jinde, mohli bohatnout. Z toho měl profit i jejich patron – rytíř Jiří Žďárský. Zcela jistě se mu podařilo, v nastálé konjunktře, obnovit všechny zpustlé grunty připomínající se před polovinou 16. století a přivést do nich nové obyvatele. Pole tak již neležela ladem a výnosy ze statku se mohly zvednout.

Pan Jiří podporoval samozřejmě i hospodaření na vlastních panských dvorech a věnoval se především pěstování ovcí a dobytka. Podporoval sadařství a obnovoval vesnické rybníky, ve kterých pěstoval ryby pro trh. Rybníkářství patřilo jak je známo spolu s pivovarnictvím k nejvýnosnějším oblastem vrchnostenského podnikání, proto je jeho zájem o tuto oblast pochopitelný. Na Kladensku bylo v tomto období velké množství rybníků a krajina tak měla poněkud jiný ráz než je tomu dnes. Rybníky však byly typickým prvkem krajiny i na ostatních panstvích v okolí (například na sousedním kolovratském Buštěhradu).³⁵⁹

Podobně jako tomu bylo na jiných panstvích, podnikal v pivovarnictví, ze kterého šlechtě plynuly vůbec největší zisky. Když roku 1566 dokončil přestavbu zámku, přebudoval tzv. kladenskou Dolejší tvrz na vrchnostenský pivovar. Tento objekt vydržel na Kladně až do

³⁵⁷ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 14. a S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela*, s. 13.

³⁵⁸ Cechy se na Kladně vytvořily definitivně až roku 1586, kdy Ctibor Tiburcí založil taktéž jediný společný cech - tzv. „*rajcech*“, kterému potvrdil cechovní artikule - tj. předpisy. Důvodem společného cechu byl malý počet řemeslníků některých řemesel v městečku. Připomeňme, že v roce 1549 je uváděn ve vsi jen zástupce řemesla bečvářského! Dříve byli kladenští organizováni v cechách blízkých měst a městeček. O této problematice např. SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky, II.*, s. 9 - 13.

³⁵⁹ Blíže např. KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17-Kladno*, s. 4; F. J. ZOUBEK, *Živobyti drobné šlechty*, s. 341-342; František KAVKA, *Zlatý věk Růží*, Praha 1993, s. 37-42 a Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995, s. 45-55.

svého zboření v osmdesátých letech 19. století. Za Jiřího Žďárského várečné právo pro kladenské měšťany snad ještě neexistovalo (menší dávku jim povolil snad až v roce 1586 Ctibor Tiburcí Žďárský), a tak byli měšťané většinu času – podobně jako celé panství – odkázáni na panské pivo rodu Žďárských.³⁶⁰ Žďárští jako jiná šlechta pak nepřipouštěli, aby na jejich panství přicházelo pivo z konkurenčních královských měst.

V/8.

Na kladenském zámku

Renesanční zámek byl vybudován v místech nevyhovující starší gotické tzv. Hořejší tvrze – či spíše již hrádku rodu Kladenských z Kladna, jehož zdiva budova z velké části využila.³⁶¹ Podle nových závěrů odborníků, můžeme tzv. Hořejší tvrz na Kladně nazývat i hrádkem, neboť se díky své velikosti a výstavnosti skutečným hrádkům blížila a typické tvrze zcela převyšovala.³⁶² Do projektu se pustili rytíři Žďárští ze Žďáru zdá se až za Jiřího, který částečně zcelil kladenské panství opět ve svých rukou a měl tak dostatečné prostředky na výstavbu budovy. Podle J. V. Šimáka začal renesanční zámek stavět v roce 1562 a projekt dovedl do zdárného konce v roce 1566.³⁶³ V průběhu rozsáhlé přestavby museli zadavatelé zakázky bydlet na jiném sídle. Tím byla v případě Jiřího Žďárského nepochybně výše zmiňovaná tvrz v nedaleké Velké Dobré nebo gotická kladenská Dolejší tvrz..³⁶⁴ Ta byla na pivovar přestavěna ostatně až právě po dobudování kladenského zámku.

Přestavba hořejšího kladenského gotického sídla v renesanční zámek byla nepochybně nákladná akce, při které došlo k výrazným stavebním změnám původního objektu. Stavební podnik byl vedle budování městečka výrazem snahy majitele panství ukázat svojí zámožnost a vzrůstající společenskou i úřední prestiž. Výstavbou komfortně vybaveného, pohodlného a

³⁶⁰ O pivovarech Vladimír CHALOUPKA, *Kladenské pivovary*, Muzejní listy. Vlastivědný zpravodaj Kladenska a Unhošťska (dále jen MUL) 15-16, 1995, s. 12-14; Vladimír CHALOUPKA, *Pivovarnictví na Kladensku*, Kladno 1997, s. 17-18 a KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 4.

³⁶¹ Tak to dokázal např. stavebně-historický průzkum Dr. Milady Vilímkové z roku 1976 i závěry, které publikovali naposled Petr CHOTĚBOR, Zdeněk KUCHYŇKA, *Kde ležela v Kladně tzv. Hořejší tvrz?*, in. *Středočeský vlastivědný sborník* 17/1999, s. 11.

³⁶² P. CHOTĚBOR, Z. KUCHYŇKA, *Kde ležela v Kladně tzv. Hořejší tvrz?*, s. 14.

³⁶³ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57.

³⁶⁴ Tu přestavil na pivovar až po roce 1566. Viz dříve v hlavním textu.

výstavného sídla na vyšším civilizačním stupni (než byl méně útulný gotický hrádek) vyjadřoval rod své nároky na reprezentaci a zároveň tím i vyjadřoval svojí touhu po společenském růstu. Stavbou Žďárští vyhověli taktéž mnohem větším nárokům renesanční doby.³⁶⁵ Jiří Žďárský ze Žďáru se pak se svými třemi stavebními podniky (dvě tvrze v Dobré a kladenský zámek) přiřadil k nejzdatnějším stavebníkům v celém širokém regionu a prokázal tak i svojí dostatečnou finanční mohovitost, cílevědomost i obeznámenost s módním architektonickým stylem. Na výstavbě zámku se podíleli nejspíš i italští řemeslníci, jejíž působnost byla ověřena i v slánském regionu či v nijak vzdáleném Rakovníce. Mnoho Italů pracovalo přirozeně i v blízké Praze, takže jejich příspěvek je víc než možný. Důkazem by nám snad mohl být i náhrobek desetiletého Jakuba Verda z roku 1565, který býval v úřednické hrobce. Ten byl synkem Miláňana Bartoloměje Verda,³⁶⁶ který na Kladně působil, a který se tak mohl podílet, snad jako nějaký významnější umělec či řemeslník, na přestavbě zámku, která v těchto letech zrovna probíhala. Že nějakou souvislost se zámkem asi měl nasvědčuje i pohřbení jeho synka do úřednické hrobky kladenského kostela. Což by bylo vyloučeno, kdyby otec dítěte nebyl nějakou významnější osobou.

Zámek byl dvoupatrovou zděnou budovou nepravidelného půdorysu, jejíž čtyři křídla obklopovala mírně nepravidelné obdélníkové nádvoří, kterému dominovaly při vstupní východní straně jednopatrové arkády. Mezi západním a severním křídlem byl vnitřní zub, který svíral schodišťovou věžičku, ukrývající šnekové schodiště, které spojovalo všechny patra zámku. Další pohodlnější přímé schodiště se nacházelo vlevo od vstupu. Vstupní východní a zadní západní křídlo (shlížející k zahradě) bylo též opatřeno dvěma mohutnými arkýři. Dále vlevo od vstupu se k vstupnímu východnímu traktu přimykala malá hranolová vížka, jenž čněla nad zámek, a která zámku dominovala. Na vížku bylo napojeno jižní křídlo a z druhé východní strany vížka stavebně navazovala na sousední hmotu někdejší mohutné gotické věže, jež původně chránila vchod hrádku do nádvoří, a která byla nyní zcela začleněna do nového východního vstupního křídla. Tomu se gotická věž podřídila i výškou, a proto byla do úrovně hlavní římsy snesena. Z věže se však ve stavbě zachovaly robustní široké stěny. Vnitřní místnosti byly jak pravidelného obdélníkového či čtvercového půdorysu, tak byly i půdorysně nepravidelné, k čemuž přispěla členitost objektu a použití starších stavebních konstrukcí. Některé prostory byly sklenuté klenbami, jiné však korunoval pouze

³⁶⁵ K některým podobným závěrům došli i P. CHOTĚBOR, Z. KUCHYŇKA, *Kde ležela v Kladně tzv. Hořejší tvrz?*, s. 14.

³⁶⁶ Zmínka o těchto Italech viz S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela*, s. 13.

dřevěný trámový strop. Stavba zámku byla snad již tehdy kryta kvalitnější cihlovou taškou³⁶⁷ a fasády rezidence zdobilo nepochybně psaníčkové, popřípadně i figurální sgrafito, tak jak to bylo toho času v českých zemích, tak v okolním regionu módní a obvyklé.³⁶⁸ Zámek chránil ze všech stran hluboký zděný příkop, a který mohl být v době nebezpečí zaplaven vodou z rybníku, který se nacházel nedaleko zámeckého objektu. Tehdy boční severní stranu zabezpečoval kromě toho i strmý sráz – odkud byl široký rozhled do okolí ve směru na bájnou českou horu Říp a na České středohoří. Přes příkop vedl do brány na východní straně padací most, který byl u zámku ještě ve třicátých letech 18. století a přes který se návštěvník dostal na nádvoří. Přízemí a sklepení sloužilo k hospodářskému provozu zámku. Dole byly umístěny například: kuchyně, spižírna, pekárna, čeledník, lázeň, prádelna a také zbrojnice. V prvním patře byly umístěny reprezentační sály a pokoje majitele. Nejhonosnějším prostorem byl ale hlavní sál, opatřený kazetovým popřípadně trámovým malovaným stropem a jídelna. V těchto sálech a v přiléhajících místnostech se odehrával denní život kladenské šlechty. Ve druhém poschodí se nacházely panské ložnice a snad tam byly umístěny i kanceláře správy panství. Zámecká budova byla citlivě začleněna do stavební dispozice Kladna, kterému dominovala.³⁶⁹ Do areálu zámku patřil i velký vrchnostenský dvůr – tj. hospodářské zázemí rezidence a další menší panský dvůr k zásobování stál na druhé straně městečka.³⁷⁰ Na západní straně od zámku stály prostorné stodoly u nichž se rozprostírala zahrada. Zahrada byla snad ozdobná a sloužila panstvu ke kratochvíli. S ní však sousedila druhá zahrada, která měla již vysloveně užitkový charakter.³⁷¹

³⁶⁷ Můžeme usuzovat i dle kladenského pivovaru, o kterém je známo, že měl tuto trvanlivější krytinu na počátku druhé poloviny 17. století.

³⁶⁸ Sgrafita z doby renesance se ostatně našla na jednom domu v nedalé Unhošti, na budově červenoújezdeckého zámku i jinde v okolí.

³⁶⁹ Stavbu zámku jsem popsal především na základě plánů, které obsahuje stavebně-historický průzkum shrnutý pod titulem: SOA Praha – SOKA Kladno, Milada VILÍMKOVÁ, M. HEROUTOVÁ, *Kladno - zámek a Josífka, stavební historie a architektonický rozbor*, (Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů), (strojopis), Praha 1976, SOA Praha-SOKA Kladno, sign. F 633. O stavu renesančního zámku skvěle vypovídá i výpis z urbáře z roku 1662: SOA Praha – SOKA Kladno, *Zámek kladenský...* Nejnověji se zámeckou budovou zabývali Arch. P. CHOTĚBOR a PhDr. Z. KUCHYŇKA v článku: *Kde ležela v Kladně tzv. Hořejší tvrz*, s. 11-16 a KOL. AUT., *Encyklopedie českých tvrzí, II*, s. 293. Popis zámku též J. MOTTIL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 8-9. Dále KOL.AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 194 -195. K mostu KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7.

³⁷⁰ O těchto dvorech KOLEKTIV AUTORŮ, *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 4.

³⁷¹ O zahradě J. MOTTIL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 9.

Na zámku žili vedle rodiny Žďárských i další šlechtici: zchudlý rytíř Jiřík starší Čejka z Olbramovic se stal řídícím úředníkem hospodářství a jeho rodina na zámku přebývala, neboť se se Žďárskými také spříznil.³⁷² K ruce strýce Jiřího Žďárského byl nápomocen jeho synovec Albín Žďárský ze Žďáru, kterého si kladenský pán očividně oblíbil. Vedle Albína byl častým hostem na zámku i jeho mladší nadaný bratr Ctibor Tiburcí Žďárský a nepochybně i ostatní dva synovci Gotthard Florian a Petr Vok. Ctiborem Tiburcím byli stárnoucí manželé Žďárští natolik nadšeni, že si ho vyhlédli za svého hlavního dědice. O domácnost se s paní Ludmilou pak starala panna Dorota Smolíková ze Slavic a na Hnidousech, která měla postavení vrchní komorné.³⁷³

Panna Dorota byla členkou zdejšího zámeckého fraucimoru, bez něhož se od poloviny 16. století nemohla obejít žádná z bohatších dam. A poněvadž paní Ludmila Žďárská z Martinic pocházela z panského rodu a její choť patřil k bohatším příslušníkům rytířského stavu, musela i ona mít k ruce kroužek svých pomocnic a společnic. Dívky fraucimoru pocházely jak z bohatších, tak i z chudších šlechtických nebo měšťanských rodin. Měly za úkol dělat paní domu společnost a doprovázet jí do společnosti. Pomáhaly jí s vedením domácnosti a zároveň se na zámku vzdělávaly, učily se dobrému chování, etiketě a domácím pracem – jako bylo vyšívání či šití. Tímto způsobem se dívky seznamovaly se životním stylem bohatší šlechty a navazovaly prospěšné společenské kontakty. Slečny též měly na zámku větší šanci výhodněji se provdat. Jejich manželství pak sjednával pán domu, kterým byl v tomto případě Jiří Žďárský ze Žďáru se svojí chotí paní Ludmilou.³⁷⁴

Další významnou šlechticnou, která dělala oběma Žďárským společnost byla i vzdálená příbuzná Jiřího Žďárského paní Eliška Žďárská ze Žďáru.³⁷⁵ U její postavy se více zastavme.

³⁷² Viz kapitola o Ctiborovi Tiburcím.

³⁷³ Viz J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 14. O Čejkovi či Smolíkové ze Slavic V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 61. Čejka měl syny Adama a Jiřího ml., kteří také žili na zámku. Mladí rytíři zemřeli roku 1579, pravděpodobně na nějskou nemoc. Oba Čejkové byli pak na Kladně pohřbeni v kostelní kapli Stětí sv. Jana Křtitele, o níž se zmiňujeme v podkapitole V/7. J. MOTTTL, *Kladno - město a statek*, s. 17 o pobytech synovců pana Jiřího. Paní ze Slavic byla příbuznou Jiřího Smolíka ze Slavic, který koncem čtyřicátých let vlastnil nedaleký stateček Hnidousy, kde sídlil na tamní tvrzi. Statek byl manstvím křivoklátského panství a rod Smolíků jej držel do roku 1570. Viz např. KOL. AUT., *Historický atlas měst České republiky 17 - Kladno*, s. 4 či E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454-1566*, s. 68 či 77. Viz regesta č. 186 a 260.

³⁷⁴ O fraucimoru skvěle vypráví J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996, s. 77-85.

³⁷⁵ Základní informace k její osobě, ze které vychází tato pasáž J. MOTTTL, *Kladno - město a statek*, Poznámky, s. 3-4 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 125, 248 a

Tato příslušnice nekladenské linie žďárského rodu byla dcerou rytíře Fridricha Žďárského ze Žďáru na Všetatech z jeho prvního manželství s Eufrosinou z Plavna a praprapravnučkou Jana Šmikouského ze Žďáru.³⁷⁶ Fridrichovým otcem byl zmiňovaný Stanislav Žďárský ze Žďáru na Všetatech, jenž byl bratrem „kladenského“ rytíře Jana Žďárského ze Žďáru na Běšicích a Měcholupech. Ačkoliv Eliščiným otcem byl pouhý rytíř, který nevynikal postavením ani bohatstvím, stala se její matkou šlechtice z vysoce postaveného a bohatého durynského rodu pánů a knížat z Plavna, kteří se ještě v době Jiřího Žďárského přeli s proslulými pány z Rožmberka o první místo v království. V druhé polovině 15. století vlastnil přísně katolický rod pánů z Plavna ještě velké rozlehlé statky v severozápadních Čechách,³⁷⁷ a tak asi došlo ke spojení s tamními Žďárskými, kteří snad mohli vystupovat v jejich službách. Eliška se narodila v roce 1489 a byla jedním z mnoha dětí pan Fridricha.³⁷⁸ Fridrich Žďárský držel po svém otci vedle jiných menší díl statku Všetaty, jenž se nacházející šest a půl kilometrů jihovýchodně od Rakovníka. Všetaty byly služebným manským statkem křivoklátského panství a jeho pán se měl v čase nebezpečí dostavit jízdně do služby na Křivoklát. Fridrich Žďárský sídlil na všetatské gotické tvrzi, kterou kompletně vlastnil. Druhou větší polovinu Všetat však držel od roku 1489 rytíř Jan Údrčský z Údrče a ze Všebořic, který je i uváděn v manské křivoklátské knize.³⁷⁹

Eliška po otcově smrti kolem roku 1530 zdědila Všetaty s tvrzí a poněvadž se provdala za rytíře Jindřicha Údrčského z Údrče a ze Všebořic, který byl synem zmíněného Jana Údrčského a držel druhou polovinu, došlo ve třicátých letech opět ke zcelení statku Všetaty

260-261; J. RENNER, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, s. 325; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 65; J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1096.

³⁷⁶ Viz např. jednotlivé rodokmeny Žďárských či J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57 ad. F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 248 či 260 či J. RENNER, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, s. 325 však uvádí, že její matkou byla Dorota Zvíkovská. Levý a Renner si tak oponují s ostatní genealogickou literaturou, tak i s dobovými prameny. Těmi mám na mysli výpisky ze Stambbuchu Žďárských uveřejněné J. V. Šimákem či s Pamětní knihou kláštera v Hájku, do které bylo též opisováno ze Stambbuchu. Druhou chotí Fridricha Žďárského je podle většiny autorů Ottilie Kaplířová ze Sulevic a nikoliv Dorota Zvíkovská. Levý a Renner Elišce navíc přisoudili za matku druhou Fridrichovu choť.

³⁷⁷ O pánech z Plavna stručně R. J. VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel*, s. 248 či M. MYSLIVEČEK, *Erbovník* (1), s. 71.

³⁷⁸ Viz rodokmeny Žďárských. Např. von Dachenhausen, Dobřenský ad. Narození usuzujeme též dle dat na jejím náhrobku. Viz později pozn. 355.

³⁷⁹ Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454-1566*, s. 33, 55, 71 a 79. Viz regesta č. 66 a 210. O pojmu služebné manství podrobně na s. 33. K panství a manství Všetaty i A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 47, 48 a 92.

v jedné rodině.³⁸⁰ Nevelké panství tvořily Všetaty s tvrzí a dvorem, ves Chlum, pustá ves Protivná a dva mlýny a hospodařilo na něm jen 19 osedlých.³⁸¹ Jindřich choval velké stáda ovcí a působil prý velké škody okolním poddaným i královským lesům na Křivoklátsku. Za svá stáda, jež škodila, byl proto povolán před soud a na základě jeho rozhodnutí musel množství ovcí snížit a chovat je dle stanovených instrukcí.³⁸² Vedle tohoto majetku vlastnila Eliška již před rokem 1546 polovinu statku Milostín, který odprodala roku 1555 panu Bohuslavovi Felixovi z Lobkovic a na Líčkově, který statek opět sjednotil.³⁸³ Jindřich Údrěský věnoval svojí choti 220 kop grošů a byl též věřitelem krále Ferdinanda I., kterému zapůjčil 100 kop grošů, jež měl panovník splatit do roku 1536.³⁸⁴ Jindřich žil ještě v roce 1547, kdy Všetaty prodal rytířům Janu a Jiříkovi bratrům Šmohařům z Rochova za 1500 kop grošů. Zdá se, že již nebyl příliš zdrav a zemřel krátce po prodeji, ještě než stačil vložit prodej do desek zemských.³⁸⁵ Paní Eliška, která byla již v pokročilém věku, pak opět vstoupila v sňatek. Jejím druhým chotěm se stal rytíř Jiří Šanovec ze Šanova, jehož rod sídlil častěji i v Rakovníce a jehož z tohoto města nejspíš i znala. Druhé manželství snad trvalo jen kratší dobu a Šanovec také zemřel. Bezpečné údaje k tomu však chybí a Eliška byla jistě vdovou teprve ve druhé polovině šedesátých let 16. století. Oba Eliščini manželé byli příslušníky

³⁸⁰ První manželství bylo dle Rennera či Levého údajně uzavřeno až kolem roku 1530, tedy když bylo Elišce již přes čtyřicet let. Proto je pravděpodobné, že zůstalo bezdětným. Tomu nasvědčuje i pozdější tvrzení autorů, že Eliška zdělila Všetaty, které prodala. Navíc nikde žádný autor nezmiňuje žádné její potomstvo. To kdyby bylo, pak by se jistě o ní postaralo v hmotné nouzi, která na ní přišla po požáru majetku v roce 1567. ke zcelení Všetat V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 398.

³⁸¹ J. RENNER, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, s. 325. Podobně F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 248 a 260-261. Renner uvádí na s. 325 rok 1530 jako datum Fridrichovi smrti. Totéž v podstatě Levý na s. 260. Poměrně přesný A. VON DACHENHAUSEN, *Stammtafel der Sahrer von Sahr* uvádí jako datum Fridrichovi smrti až rok 1536, což se však jeví v tomto případě jako mylná informace. Za nejpravděpodobnější datum považují po srovnání nejspíše rok 1529 či 1530. O Všetatech též E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1464-1566*, s. 55, 69, 71. Osedlý byl měrnou berní jednotkou rovnající se většinou jednomu průměrnému hospodářství.

³⁸² V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 538. Zde vystupuje Jindřich pod jménem Všetatský.

³⁸³ V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 356-357.

³⁸⁴ V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 398.

³⁸⁵ V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 356 píše, že roku 1547 umíral a na s. 399 píše další informace k jeho úmrtí.

nepříliš významných, ani nepříliš bohatých rodin, které žili v blízkém okolí města Rakovníka.³⁸⁶

Eliška po prodeji Všetat bratrům Šmohařům z Rochova odešla ze své rodné tvrze do nedalekého města Rakovníka, neboť tam měla větší pohodlí.³⁸⁷ Ve městě žila ze začátku jistě ještě se svým druhým manželem Jiřím Šanovcem ze Šanova.³⁸⁸ Rakovník tehdy stále příslušel ke královskému panství Křivoklát, jemuž byl manský poddán i její první manžel jako držitel manství Všetaty.³⁸⁹ Město již delší dobu patřilo mezi významná a velká česká města,³⁹⁰ která se zdárně rozvíjela a toto regionální středisko brzy dosáhlo (v roce 1588) i vytouženého postavení královského města. V Rakovníku žilo mnoho rytířských rodin (Eliščini příbuzní rytíři Doupovcové z Doupova, dále rytíři: Chodaurové z Lokte, Lhotští ze Lhoty, Šlovští ze

³⁸⁶ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 248 a 260. Rytíř Údrcký, též Audrcký pocházel z rodu, který vzešel ze západních Čech z Údrče u Bochova. Viz OTTA, XXVI, s. 14-16. Šanovci pocházeli od Rakovníka ze Šanova, který leží 6 km západně. Viz OTTA, XXIV, s. 558-559 či J. RENNER, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, s. 299-304. Tam najdeme mnoho informací o rodě Šanovců..

³⁸⁷ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 261.

³⁸⁸ J. RENNER, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, s. 325 a F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 248 a 260-261. K prodeji Všetat též V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 398-399. Tam je však Eliščin manžel Jindřich Údrčský uváděn neúplně pouze pod svým druhým predikátem - ze Všebořic. Jinde též vystupuje jako Jindřich Všetatský. Např. u Kočky s. 538 aj. Cenné doplňující informace najdeme u E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454-1566*, s. 69, 71 a 74. Podle ní-poněvadž uvádí regesta pramenů - jsem musel změnit některé údaje-jež uvádí Levý či Renner. Jindřich je totiž jako syn Jana ze Všebořic uváděn k 26.12. 1547 v zápisu o prodeji dvora ve Všetatech a vsí Chlumu a Protivné (tedy jen těch částí jež přinesl do manželství s Eliškou) bratrům Šmohařům z Rochova. Je tedy zřejmé, že musel žít a zmínění historici se zmýlili v tom, že zemřel do roku 1540 a že Eliška uzavřela sňatek se Šanovcem již ve čtyřicátých letech. O tom, že Jindřich žil ještě v roce 1547 píše i z pramenů vycházející V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 356 a 399. O bratrech Šmohařových výše zmínění autoři píší, že jim Eliška prodala Všetaty roku 1548. Toto je velmi pravděpodobné, neboť Eliška sama zdědila díl Všetat s tvrzí, o které se nehovoří při prodeji podílu pana Jindřicha. Tudíž mohla prodat svůj všetatský podíl Šmohařovým autory udávaného roku 1548. Že tomu tak nějak bylo dosvědčuje i údaj z Šimicové a to regist č. 240 na s. 74, kde je uvedeno že Šmohařové prodávají roku 1559 „své sídlo a ves Všetaty“. Tudíž museli získat i tamní tvrz od paní Elišky.

³⁸⁹ Např. E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454-1566*, s. 79 aj.

³⁹⁰ V roce 1567 tak mělo město 190 domů. Pros srovnání: blízký Beroun měl 246 a nedaleký Slaný 333, Plzeň 416, Mělník 179, žatec 701, litoměřice 369, Hradec Králové 781 a pražská města 2252 domů. Počty domů přehledně J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 117. Dále J. RENNER, *Popis*, s. 261.

Šlovic, Čelechovcové z Královic či rytíři z Násilé)³⁹¹ a podobně jako oni vlastnila i Eliška ve městě Rakovníce dům se zázemím. Již v roce 1530 jí byl připsán jeden z rakovnických domů ležící při Svatojilské bráně, avšak Eliška žila po roce 1548 v jiném domě. Ten se nacházel na levé straně Lišanské ulice na samém okraji města. Dům sousedil s městským opevněním a paní Eliška Žďárská ho koupila s hospodářským zázemím a s polnostmi od měšťana Jana Pulce.

V roce 1554 popohnala před pražský soud rytíře Václava Šlovského ze Šlovic a na Kounově, který minulého roku 1553 neoprávněně vsadil do vězení jejího poddaného Jana Kulhavého z Milostína. Když přišel za uvězněného prosit Eliščin rychtář Jiří Liška, řekl mu rytíř Šlovský před svědky: „*Jdi a žaluj své paní slepé, chromé a francovité arcikurvě*“.³⁹² Eliška Žďárská si urážku nedala líbit a soud jí dal za pravdu a Šlovský jí před soudem musel odprosit a slíbit, že jí bude přítelem. K tomu jí zaplatil za útratu 10 kop grošů a poškozenému sedlákovu Kulhavému vyplatil dalších 7 kop grošů.³⁹³ Vyšel z toho tedy poměrně levně. Díky jeho rtuťovitému popisu více jak šedesátileté paní Žďárské nám však zanechal obraz starší postižené a ve zraku oslabené ženy, která o zrak (jak dále píše) nakonec i přišla.

Ve svém městském příbytku shromažďovala Eliška četné rodinné památky a písemnosti, které odvezla ze Všetat a žila z jiného uchovalého majetku a z renty, kterou jí vynášely úroky ze stržených peněz.³⁹⁴ Eliščin domov však strávil večer 20. února 1567 velký úmyslně vyvolaný požár, který pohltil část města Rakovník a byl pak bezprostředním impulzem k velké přestavbě města v renesančním stylu.³⁹⁵ Josef Mottl o katastrofě píše: „*V Rakovníce prý jí uhořelo mnoho vzácných a starých rodinných listin, čehož ona vždy žalostně litovala, připomínajíc, že by raději všecko jiné byla oželela, any tyto listiny převelikou důležitostí měly, jsouce nad zlato a stříbro vzácnější*“.³⁹⁶ Po požáru, který pohltil její majetek, se ocitla v hmotné nouzi, a proto přijala pozvání od kladenských Žďárských, se kterými udržovala

³⁹¹ Dům měl v Rakovníce ve čtyřicátých letech 16. století i její bratr Václav Žďárský ze Žďáru. Viz V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 538-539. Dále k šlechtickým rodům, žijícím v Rakovníku v 16. století F. LEVÝ, *Dějiny*, s. 234-249 či J. RENNER, *Popis*, s. 268.

³⁹² Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 357.

³⁹³ Případ pře V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 356-357.

³⁹⁴ K domům a majetku Elišky F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 125 a 248. či J. MOTTL, *Kladno - město a statek*, Poznámky, s. 3.

³⁹⁵ Popis a příčiny požáru viz Jan RENNER (ed.), *Nejstarší kronika královského města Rakovníka. Od roku 1425 do roku 1800*, Rakovník 1930, s. 44; dále Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI*, Praha 2004, s. 302 a 310.

³⁹⁶ Citace dle J. MOTTL, *Kladno - město a statek*, Poznámky, s. 4.

kontakty, aby se k nim odstěhovala na kladenský zámek. Nabídku přijala a kladenským Žďárským velmi ráda vypravovala příběhy o starožitnosti rodu Žďárských.³⁹⁷ Ty vstřebával i mladičký Jiřího synovec a jeho oblíbenec Ctibor Tiburcí, který tak získal přehled a základní vědomosti o svém rodu, které později využil a zvětčil do rodinné kroniky - *Stammbuchu*, který od sedmdesátých let 16. století sepsával.³⁹⁸ Eliščin pobyt následně dokládá, že se i po sto letech od rozdělení se členové kladenské i západočeské (všetatské) linie Žďárských nadále znali, navštěvovali a pěstovali rodovou soudržnost. Dalším svědectvím tohoto jevu je i pozdější kmotr Florianus Jetřicha Žďárského, kterým byl západočeský „*prastryc*“ a Eliščin synovec Jetřich Žďárský ze Žďáru a na Žďáře.³⁹⁹

Eliška v posledních letech života přišla o zrak.⁴⁰⁰ Svého dobrodince pana Jiřího Žďárského však přežila o víc jak půl roku a zemřela na kladenském zámku dne 22. prosince 1574 v úctihodném věku osmdesáti pěti let. Svůj nevelký majetek na Rakovnicku odkázala Jiříkovu synovci a hlavnímu dědici Ctiborovi Tiburcímu Žďárskému. Ačkoliv byla jen vzdálenou příbuznou, pochovali ji Žďárští do presbytáře kladenského kostela, na nejčestnější místo hned před hlavní oltář. Její náhrobek byl pak zasazen do pravé stěny presbytáře. A poněvadž si jí hluboce vážili, nechali její desku vyrobit z červeného mramoru, kterou opatřili nápisem a jednoduchým rodovým erbem janovicko-žďárské orlice.⁴⁰¹

Na zámku a v nejbližším okolí sídlilo i mnoho služebníků, a také úředníků panské kanceláře. V čele panství stál hejtman, který měl k ruce písaře (obročního a důchodního),⁴⁰²

³⁹⁷ K tomu např. J. MOTTl, *Kladno-město a statek*, Poznámky, s. 4.

³⁹⁸ J. MOTTl, *Kladno-město a statek*, s. 27 a Poznámky, s. 4.

³⁹⁹ ANM v Praze, *Genealogická sbírka „CH“* hr. Rudolfa WRATISLAVA Z MITROWICZ, složka Žďárský ze Žďáru, sign. CH 38, lístek se jmény kmotrů Florianus jetřicha Žďárského z roku 1598.

⁴⁰⁰ J. MOTTl, *Kladno - město a statek*, Poznámky, s. 4.

⁴⁰¹ O odkazu majetku V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 65. Náhrobek Elišky je dnes umístěný v pravé arkádě kladenského zámku. Viz Zdeněk KUCHYŇKA, Jaroslav VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladně*, PZB 12-13, 1997, s. 19. O původním místě náhrobku i jeho znění F. B. ŠKORPIL, *Paměti chrámu kladenského*, s. 31-32. O úmrtí též F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 248 aj.

⁴⁰² Důchodní byl specializovaný úředník, vedoucí účetní kanceláře, zodpovídající za vedení dávek a platů. Evidoval příjmy a vydání. Na větších panstvích se od něj oddělovali další specializovaní písaři: obroční (evidoval rostlinnou výrobu panství), sirotčí, pivovarní atp. Viz např. Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy, XI. Vrchnostenská správa* ad.

hofmistra (tj. správce zámku), lovčí, četné myslivce a řadu dalších pomocníků. Na zámku zasedal i vrchnostenský soud, kterému předsedal buď majitel panství nebo rychtář.⁴⁰³

Rytíř Jiří Žďárský byl údajně veselá kopa, podobně jako jeho choť Ludmila, se kterou často žertoval. Ne vždy se mu však žerty vyplatily, jak o tom svědčí několik dochovaných historek. Tak například až před soud je dostal jejich slib pronesený v dobrém rozpoložení, že obdarují svojí neteř Marii Bořitovou z Martinic při její případné svatbě. Paní Ludmila Žďárská slíbila Marii při svém pobytu na Smečně v roce 1567 celých 1000 kop grošů. A pan Jiří též Marii slíbil u příležitosti svatby pana Václava z Valdštejna a na Lomnici v roce 1570 v dobrém rozpoložení dalších 500 kop grošů. Když se Marie Bořitová z Martinic pak následujícího roku 1571 skutečně vdávala za jednoho z členů rodu Valdštejnů vzpomenu si na slib manželů Žďárských a upomínala je o slíbenou částku. Když se sumy ihned nedočkala pohnala tetu a strýce Žďárské před soud a oni museli v žertu slíbenou sumu vyplatit.⁴⁰⁴ Dobré vztahy udržoval pan Žďárský s panovnickým rodem Habsburků i po smrti císaře Ferdinanda I. a dlouhá léta si srdečně dopisoval s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským.⁴⁰⁵

V/9.

Víra, vztahy s jezuity a závěr života

Jiří Žďárský ze Žďáru zastával katolickou víru, na tom se shodli už nejstarší generace historiků bádajících nad rodem Žďárských. Víru pod jednou vyznávala i Jiřího choť paní Ludmila Bořitová z Martinic, která vzešla ze zvlášť tradiční katolické rodiny. Oba dva se tak řadili k menšinové části české společnosti, která katolickou víru dosud vyznávala a lišili se jak od některých blízkých příbuzných, tak i od většiny svých poddaných. Jiřího katolické přesvědčení dokazují jak vazby na jezuity, kterými se budeme též zabývat, ale i jeho katolický sňatek i užší vazby na katolický panovnický rod. Jako patron kostelů a patron beneficí častěji vyjednával s arcibiskupstvím pražským, které bylo teprve po devadesáti letech v roce 1561 opět obsazeno arcibiskupem a poprvé od husitských válek i plně obnoveno. Novým arcibiskupem pražským se stal dosavadní vídeňský biskup, velmistr křížovníků a Moravák

⁴⁰³ Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy, XI. Vrchnostenská správa*; J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 14.

⁴⁰⁴ O těchto historkách J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 15.

⁴⁰⁵ O vztazích s Ferdinandem Tyrolským J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 15.

Antonín Brus z Mohelnice.⁴⁰⁶ S tímto arcibiskupem rytíř Žďárský například jednal v roce 1568, když chtěl nově obsadit faru v Charvátcích, kde neměl v lásce kněze Jana, a který si pro ústrky rytíře Žďárského na svého patrona o dva roky později svému arcipastýři hořce stěžoval. V roce 1572 požadoval rytíř Žďárský do městečka Buškovic, jehož polovinu vlastnil, za faráře muže sběhlého v češtině a v němčině.⁴⁰⁷ Na Kladně vedli duchovní zprávu kněží katoličtí,⁴⁰⁸ avšak panství bylo osídleno spíše zastánci víry podobojí. Za Jiřího byl farářem do počátku šedesátých let kněz Jan Jonáš z Velryby, jenž odešel do fary v Tachlovicích, kterou Žďárští taktéž spravovali. Jonáš se na přelomu let 1563 a 1564 se svým patronem přel o výnosy z jednoho pronajatého dvora, které pan Žďárský (zdá se neoprávněně) zabral. Na Jonášovo místo pak nastoupil Václav Hodovský, který na Kladně snad vydržel až do roku 1584 či odešel krátce předtím.⁴⁰⁹ O Žďárském je známo, že podporoval církev i finančně, na druhou stranu se nezdráhal církvi či jejím představitelům upřít některá její práva či s nima vstoupit do sporů. Po léta tak neodevzdával roční plat 50 kop grošů ze vsi Hřebeč, který církvi odkázal jeho prastrýc Zdeněk Kladenský z Kladna, a který měl být odevzdáván kladenskému faráři.⁴¹⁰ S bratry též odmítal ve čtyřicátých letech vrátit pražské svatovítské kapitule ves Řečovice (dnes Kamenné Žebrovice), kterou zdědili jako zástavní zboží po prastrýci Kladenském, takže kanovníci prosili o pomoc samotného krále Ferdinanda I.⁴¹¹

Jak je dobře známo, postaral se král Ferdinand I., aby i k nám do Čech zamířil v dubnu v roce 1556, tedy jen šestnáct let od svého založení, nový aktivní církevní řád Otců jezuitů. Ti měli být jednou z hlavních složek protireformačního úsilí a měli panovníkovi pomáhat proti šířícímu se protestanství. Zanedlouho si jezuité získali proslulost svým promyšleným a účinným školstvím, misionářskou činností i zapálením pro katolickou věc. V Čechách si brzy naklonili některé pány i rytíře – například pana Viléma z Rožmberka, pány z Hradce a o něco

⁴⁰⁶ P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII*, s. 260-262. K A. Brusovi více jeho podrobný životopis: Klement BOROVÝ, *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup Pražský*, Praha 1873 či Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 39-42.

⁴⁰⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 13.

⁴⁰⁸ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 47.

⁴⁰⁹ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 47; Václav BARTŮŇEK, *Náboženské dějiny Kladna. Třicet jeden kladenský farář 1352-1835*, Kladno 1934, s. 11-12 a SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Kladno, tabulka Patronové. Podlaha a Bartůněk uvádí Jonáše na Kladně do roku 1564, Mottl do roku 1560. O náboženství kraje či o při Jonáše např. V. BARTŮŇEK, *Náboženské dějiny Kladna*, s. 11-12. tentýž podrobně k Hodovskému, s. 12-18.

⁴¹⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 12-13.

⁴¹¹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 10-11.

později i vlivného pána - pana Jiřího Popela z Lobkovic a na Chomutově.⁴¹² Mezi jejich blízké příznivce patřil brzy i Jiří Žďárský ze Žďáru a na Kladně. Ten zval jezuitské pátery na Kladno, aby zde kázali a hlásali poddanému a povětšinou i protestantskému lidu „*svatou víru katolickou*“, kterou Žďárský s chotí osobně vyznával. V blízkém okolí se obdobným způsobem chovali po zrušení basilejských kompaktát od roku 1567 i Žďárského sousedi. Na Buštěhradě to byl novopečený konvertita pan Jáchym Novohradský z Kolovrat a na Košátkách a na Smečensku tradiční katolík pan Jiří Bořita z Martinic, který jezuitu na svá panství taktéž uvedl. Na kladenském panství je z jezuitů připomínán v roce 1574 jako misionář P. Alexander Voit, který zde odvrátil přes 100 lidí od kalicha, a který na statku Žďárských působil i v dalších letech. Páter Voyt pomáhal v téže dobu i na kolovratském Buštěhradu, kde též dosáhl jako obratný kazatel značných úspěchů. Jiří Žďárský byl společně se slezským pánem Bedřichem z Oppersdorfu jezuitům takovým velkým příznivcem a štedrým donátorem, že ti ho na oplátku nazývali „*zlatým rytířem*“. Tak je například známo, že jim nechal vyplatit, aniž by ho o to žádali, plných 600 zlatých. Tyto peníze se řeholi velmi hodily, neboť v té době řád u nás ještě neoplýval velkými finančními možnostmi.⁴¹³

Od roku 1570 žil u Jiřího na Kladně také jeho ovdovělý bratr Jan, otec připomínaného synovce Albína. Bratrovi pan Jiří předal správu kladenského panství, neboť poslední léta života více postonával, proto se rozhodl odejít do Prahy, kam se s chotí odstěhoval. Důvodem byla též jeho snaha být blíže ke dvoru, připomeňme že byl královským radou a byla zde též jeho nová úloha přisedícího zemského soudu, kterou chtěl i při zhoršujícím se stavu zodpovědně vykonávat. V Praze se usadil ve svém domě na Starém Městě pražském, který stál vedle známého kostela sv. Jakuba.⁴¹⁴

⁴¹² K tomuto Lobkovicovi např. S. KASÍK, P. MAŠEK, M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 32-34. K příchodu jezuitů např. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 59-63 a podrobně F. X. KRYŠTŮFEK, *Protestantství v Čechách*, s. 106-114 a k jezuitům též Jiří SAHULA, *Z husitství do protestantismu. Úvaha historicko-náboženská. Díl VII. Vzestup katolicismu a konec husitismu*, Praha 1915, s. 17-72. K počátkům u nás 27-35, 44-45.

⁴¹³ O jezuitech a jejich vztazích se Žďárským a o jeho nemoci v Praze V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru*, 33, 1932, s. 14 či J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 15. K misiím na Kladně, Smečně či Buštěhradu Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII, Vikariát Slánský*, Praha 1913, s. 16-17, 47, 182; Vladimír PŘIBYL, *Pohled do barokního Smečna. Připsáno památce smečenského děkana Josefa Dvořáka*, SLO 9 (109), 2001, s. 14-17 či V. BARTŮŇEK, *Náboženské dějiny Kladna*, s. 11. O jáchymovi Novohradském z Kolovrat a víře na Kladensku též Václav KOČKA, *Lidice - dějiny a poslední dnové vsi*, Ústí nad Labem 1946, s. 34-35.

⁴¹⁴ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 15.

Když v roce 1573 Jiří v Praze těžce onemocněl, vyslal k němu rektor jezuitské koleje Blysemius (na oplátku za Žďárského předchozí nastíněnou podporu) bratry laiky, kteří se o rytíře Žďárského v nemoci starali, než se opět vyzdravěl. Těžká nemoc však udeřila následujícího roku 1574 znovu, a proto 17. května sepsal narychlo svojí závěť. Zemřel nedlouho poté (nejspíš v Praze) dne 24. května 1574.⁴¹⁵

Tělo rytíře Žďárského bylo převezeno do farního kladenského svatostánku Nanebevzetí Panny Marie, kde spočinulo v rodinné nekropoli v presbytáři. Jezuité se předtím přišli s rytířem Žďárským rozloučit a nad jeho rakví kázal známý jezuita P. Alexandr Voyt.⁴¹⁶ Žďárského krásný figurální náhrobek byl zazděn do pravé jižní stěny presbytáře a před touto stěnou byl rytíř Jiří pochován. Náhrobek se dodnes zachoval a je ke spatření v předsíni (mezitím na sklonku 19. století nově postaveného) kostela Nanebevzetí Panny Marie. Jedná se o desku z červeného mramoru, která zpodobňuje Jiřího celou postavu v brnění. Z krunýře brnění vykukuje pouze Jiřího hlava s upraveným plnovousem. Jde jednoznačně o nejkrásnější pohřební desku kladenských Žďárských, která se nám uchovala.⁴¹⁷

Ve své poslední vůli, poněvadž neměl dědiců (jeho jediná dcera zemřela v dětství), odevzdal většinu statků bratrovi Janovi staršímu Žďárskému, s výslovným podotknutím, aby po jeho smrti připadlo kladenské panství jeho nadanému mladšímu synovi Ctiborovi Tiburcímu. Své milované choti paní Ludmile Bořitové z Martinic odkázal 5000 kop grošů. Větší obnosy po 7000 kopách míšeňských zanechal též svým synovcům: Albínovi, Florianovi Gotthardovi a Petrovi Vokovi vlastním bratrům Žďárským ze Žďáru a jistý obnos připsal i služebníkům a přátelům.⁴¹⁸ Choti nechal dále vybrat k vdovskému užívání ze statků Řeporyje a Kyšice. Paní Ludmila asi zvolila Kyšice, neboť pobývala na tamním tvrzi. Jak uvádí August Sedláček – podle Kyšic se ostatně i psala.⁴¹⁹ Za její další sídlo mohla též posloužit vdovská tvrz ve Velké Dobré, ale většinou nejspíš pobývala u příbuzných na Kladně nebo popřípadně ve Smečně, kde až do roku 1577 žil její bratr Jan IV. Bořita z Martinic. Roku

⁴¹⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 61. J. MOTTL, *Kladno - město a statek*, s. 17 píše, že zesnul v Kladně. V jiné své práci J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 15 uvádí, že zemřel v Praze, což se mi jeví jako pravděpodobnější.

⁴¹⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 14.

⁴¹⁷ J. MOTTL, *Kladno - město*, s. 68-69 a S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela*, s. 14-15. K jeho náhrobku naposledy Z. KUCHYŇKA, J. VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela*, s. 19.

⁴¹⁸ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 15; Josef NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen. Herausgegeben von dem Vereine für Numismatik zu Prag*, Prag 1852, CCIII. Florian Theodorich Graf Žďárský von Žďár, s. 710 či V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 61.

⁴¹⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 291.

1579 zakoupila v Slánsku ves Saky a získala i části vsí Třebichovic a Řinut.⁴²⁰ Brzy nato však 3. července 1579 zemřela. Podle J. V. Šimáka se tomu tak stalo na Kyšicích. Mohlo jí být odhadem kolem šedesáti let. Byla pochována taktéž v kladenském kostele. Její prostý mramorový náhrobek byl ke spatření v presbytáři zazděný v jeho levé stěně.⁴²¹ Saky odkázala synovci Ctiborovi Tiburcímu Žďárskému, který je připojil ke kladenskému panství. V případě jeho úmrtí bez mužských potomků si však vyhradila, aby zboží přešlo na smečenské příbuzné pány z Martinic. Ostatní dvě koupě připsala ke Smečnu synovci Jiřímu II. Bořitovi z Martinic, horlivému katolíkovu, královskému komořímu a budoucímu přednímu zemskému úředníkovi.⁴²²

Ambiciózní a cílevědomá osoba Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně byla od dob Jana Šmikouského ze Žďáru jednoznačně nejvýznamnější postavou, která vzešla ze žďárského rodu. Rytíř Žďárský se dokázal prosadit jak ve středních úřadech, tak ve společnosti a pozvedl postavení a prestiž svého rodu. Dokladem tohoto tvrzení je jeho sňatek s panskou dcerou, stavba výstavného zámku, budování rezidenčního městečka a další stavební podniky, panský životní styl i úzké vazby na panovníka, jeho rodinu či na vyšší šlechtu. Vedle toho zvelebil a dále rozšířil svůj majetek, což umožnilo další společenský a ekonomický růst jeho rodu v následujícím období.

⁴²⁰ Např. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 291 a Lukáš VYTLAČIL, *Čtyři tvrziště na Slánsku. Hradečno, Humniště, Ostrov a Řinuty*, edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa 34, Plzeň 2006, s. 22 . L. Vytlačil vztahuje koupi i převod Řisut již k roku 1578.

⁴²¹ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57; Z. KUCHYŇKA, J. VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela*, s. 149 či S. KRAJNÍK, *Sto let od zániku kostela*, s. 14.

⁴²² Např. J. O. MILTNER, *Smečno*, PAM 1855, s. 361 a blíže V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 65.

VI.

JAN STARŠÍ ŽDÁRSKÝ ZE ŽDÁRU A NA ČERVENÉM ÚJEZDCI A TACHLOVICÍCH

VI/1.

Dětství, mládí a jeho rodina

V manželství Oldřicha Žďárského ze Žďáru a Ludmily Doupovcové z Doupova se jako první z jejich čtyř synů narodil syn Jan. Došlo k tomu zřejmě na začátku měsíce října roku 1502 na tvrzi v Běšici, kterou pan Oldřich s rodinou na začátku svého manželství obýval.⁴²³ Pojmenovali ho podle jeho běšicko-měcholupského děda Jana i prapraděda Jana Šmikouského. Ve sledované linii Žďárských byl tak již třetím nositelem tohoto tradičního jména za posledních pět rodových generací. Vedle o patnáct let mladšího bratra Jiřího to dotáhl ze všech sourozenců nejdál, i když nebyl zdaleka tak politicky úspěšný jako jeho bratr a dožil se i vůbec nejvyššího věku. Zemřel ve více jak pětasedmdesáti letech.⁴²⁴

Jako malého chlapce si ho dle historika Josefa Mottla vyžádal bratr babičky Maruše prastrýc Zdeněk Kladenský z Kladna, který ho na Kladně vychovával.⁴²⁵ V té době se prastrýc postaral nesporně o jeho základní vzdělání (čtení, psaní, počty, šerm, jízda na koni atp.). Takto vybaven odešel do německého Durynska a tam vstoupil do služeb drobných, avšak starobylých říšských hrabat ze Stolbergu. Tento malý německý panovnický rod vládnoucí vedle hrabství Stolberg v hrabství Hohnstein či na panství Wernigorode získal roku 1535 část hrabství Königstein, po kterém se někdy také psal.⁴²⁶ S pány ze Stolbergu podnikl několik vojenských tažení do Francie a Nizozemí. Jak podotýká Bartoloměj Paprocký „*hrdinsky se*

⁴²³ Viz podkapitola IV/2. Oldřich Žďárský ze Žďáru a jeho rodina. Datum narození usuzuji z údajů o jeho smrti, zemřel 17. února 1578 ve věku 75 let, 4 měsíců a několika dnů. Viz B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 77. Také Mottl dospěl k roku 1502. Viz SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4 či TENTÝŽ, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 15

⁴²⁴ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 77 ad.

⁴²⁵ SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4. Mottl bohužel neuvádí, odkud informaci vzal a tak mu můžeme i nemusíme věřit, velká pravděpodobnost tu však jistě je.

⁴²⁶ OTTA XXIV, s. 154.

chovajíc, předky své rytířskými skutky následovati hleděl.“⁴²⁷ Paprocký touto připomínkou myslel jeho otce Oldřicha i prapraděda Jana Šmikouského. Do Čech se vrátil jako zralý muž a žil opět u prastrýce Zdeňka na kladenské Horní tvrzi (či chceme-li spíše hrádku). Zdeněk neměl vlastních dětí a již v dětství si Jana velice zamiloval. Aby ho finančně zajistil, protože otec Oldřich nebyl v nejlepších finančních poměrech, dal mu prý k užívání (do své smrti) jeden z dvorů na Kladně. Svědectvím trvalého pobytu na Kladně je například listina z 30. srpna 1539, na které je uváděn sezením „v Kladně“, kdy se jako svědek podepsal spolu s prastrýcem Zdeňkem Kladenským u příležitosti prodeje křivoklátského manského statku Hnidousy (ležícím několik málo kilometrů severně od Kladna) rytíři Jiřímu Smolíkovi ze Slavic. Další majetek mu v téže době snad také postoupil i otec.⁴²⁸ Takto finančně zajištěný si Jan, který již přesáhl třicet let věku mohl dovolit najít nevěstu.

Jan si za choť vyhlédl Magdalenu z Jesenic (správně německy von Gesnitz) a v roce 1536 či 1537 se s ní oženil.⁴²⁹ Její rodina byla vedlejší linií německého rytířského rodu Perglarů z Perglasu, který vzešel ze Sokolovska a vlastnil tam například panství Chlumeck.⁴³⁰ Můžeme se též domnívat, že Magdalena vzešla z německy mluvícího prostředí. Magdalena byla dle J. V. Šimáka dcerou rytíře Pavla z Jesenic (von Gesnitz) na Koklsburce a Rosiny z Dobenecku. Už z těchto německých predikátů je vidět její německý původ, který je posílen i větším množstvím německých příbuzných. Její rod byl příbuzensky spjat se západočeskými rody pánů Planských ze Žeberka, rytíři Cebicary z Cebic, rytíři z Reitzensteinu či s hornofalckými rytíři Zedtwitz z Zedtwitz (Cedvici z Cedvic) sídlícími na Chebsku.⁴³¹ Jak vidíme – pocházeli její příbuzní převážně z nižší německé šlechty. Choť pocházela z oblasti západních Čech, na kterou si kladenští Žďárští stále zachovávali vazby.

⁴²⁷ Citace dle PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 77.

⁴²⁸ SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4 a TENTÝŽ, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 15-16. Nebyla to však Tureč, o které hovoří Mottl, a na které měl ze začátku sídlit. Tureč totiž Žďárští prodali již roku 1521 a je pravděpodobné, že ji navíc vlastnila všechlapská linie. Viz podkapitola IV/2.

⁴²⁹ SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4; NA Praha, J. V. DOBŘEŇSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, rodokmen uvádí její narození k roku 1503. Toto datum se mi však zdá na ženu vysoké. Při svatbě by jí totiž bylo přes 30 let, což by bylo u nevěsty a u potencionální matky velmi nezvyklé. Musíme též uvážit, že se jí poslední syn narodil až roku 1549. To by jí tak bylo již 46 let! K erbů např. Jaroslav VYKOUK ml., *Heraldika: Magdalena z Jesenice, Anna Strauchová z Chlumku*, LZU 25-26, 2000, s. 41.

⁴³⁰ KOL. AUT., *Encyklopedie českých tvrzí I*, s. 232-233.

⁴³¹ K původu Magdaleny např. J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57.

Své novomanželce Magdaleně zapsal Jan její věno na statek Červený Újezd a po roce 1566, když panství přešlo na jejich sva syny toto pojištění věna přenesl na Tachlovice.⁴³²

Jan se stal podobně jako jeho otec Oldřich otcem čtyř synů. Pravděpodobně na Kladně se nejspíše dne 23. března 1539 narodil jeho nejstarší syn Albín, 4. května 1542 přišel pravděpodobně opět na Kladně na svět jeho druhý synek Gotthard Florian, 11. srpna 1545 se narodil třetí syn Ctibor Tiburcí a 1. srpna 1549 povila paní Magdalena své čtvrté dítě Petra Voka.⁴³³

O Janovy syny se velmi zajímal kladenský strýc Jiří Žďárský se svojí chotí Ludmilou. Těm brzy zemřela jejich jediná dcerka a manželé se již dalších dětí nedočkaly. Proto se rozhodli pečovat o Janovy syny, na které dohlíželi a na jejichž výchovu či budoucnost vynakládali nemalé finanční prostředky.⁴³⁴ Jak již bylo výše řečeno pomáhal kladenskému strýci nejstarší Albín a protěžován pak byl od strýce a tety obzvláště třetí nejmladší Ctibor Tiburcí. Je ale nanejvýš pravděpodobné, že se zájmu těšili i ostatní dva mladí Žďárští. Tak jak synové dospívali, posílali je otec i stýc Jiří snad na výchovné pobyty do služby různých šlechticů. A snad i na poznávací či na tzv. „kavalírské cesty“, aby se seznámili s novým prostředím, nabrali nových znalostí a získali nové kontakty.⁴³⁵ Že tomu tak nějak mohlo být, dosvědčuje výstižně osud nejznámějšího Janova syna Ctibora Tiburcího, o kterém bude dále ještě řeč.

⁴³² SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4.

⁴³³ Mimo nich uvádí několik badatelů (např. A. von Dachenhausen) mezi Janovými dětmi i dceru Annu. Dachenhausen však Annu uvádí ještě jednou na jiném místě, takže u něj došlo k omylu. Anna se dle něj stala první chotí Václava Žďárského ze Žďáru na Milovicích a Všechlapech. Zde však taktéž došlo k omylu, neboť Václav se oženil ve skutečnosti se svou neteří Annou, dcerou Mikuláše ze Žďáru a na Žďáře. Viz např. J. ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek*, s. 75. K Albínovi J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 58 a 60. Ten uvádí narození k 1. 3. Albín se však měl podle jiných badatelů narodit až 23. 3. 1539, k tomuto datu se totiž slavil světcův svátek v pražské diecézi, takže je toto datum snad pravděpodobnější. Viz Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha-Litomyšl 1997, s. 283. SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4 též k narozením synů. Vycházel z knihy „Jesus Syrach“, jež čerpala ze ztraceného rodového Stammbuchu. J. Mottl udává v *Kladensku* správné narození Petra Voka k 1. 8. 1549. V jiné své práci *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16, která uvádí taktéž data a místa narození synů udává u Petra Voka datum 1. 8. 1548, toto datum uvádí i SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky II*, s. 7, který ho pravděpodobně přejal. V pozdější práci J. Mottla zřejmě jde o překlep.

⁴³⁴ Např. J. MOTTl, *Kladno - město a statek*, s. 17.

⁴³⁵ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4.

Pan Žďárský udržoval dle známých skutečností i dle všech autorů s celou svojí rodinou katolickou víru⁴³⁶ a byl jistě zklamán pozdějším trvalým přestupem syna Gottharda Floriana k víře podoboží. Podle slov historiků Václava Bartůňka i Josefa Mottla byl v druhé polovině života doslova horlivým katolíkem. Svojí víru podobně jako bratr Jiří demonstroval styky s jezuitu. V letech 1574-1575 si oblíbil jezuitu pátera Alexandra Voyta, kterého potkal již jeho zesnulý bratr Jiří a jehož Jan Žďárský pozval na další misii na zděděné kladenského panství. Jezuitský páter Voyt údajně přesvědčil k přestupu ke katolictví dalších 16 poddaných.⁴³⁷

Po smrti otce Oldřicha spravoval majetek i za své mladší sourozence, kteří byly teprve krátce poté uznáni za plnoleté.⁴³⁸ 17. ledna 1547 se Jan stal jediným vlastníkem panství Červený Újezd. S panstvím však převzal pohledávky o vysoké sumě více jak 4630 kop grošů, které musel zaplatit. Posloužily mu k tomu zřejmě výnosy z nezadluženého a rozsáhlého společného statku kladenského, neboť červenoújezdecké panství bylo tehdy ještě malé, s pustými vesnicemi a tolik nevynášelo.⁴³⁹

Dědictvím Kladenských zacházeli bratři, jak již bylo řečeno, zpočátku společně a drželi jej v nedíle. Takováto držba byla nejenom v Čechách u mnoha šlechtických rodů tradičně oblíbená, neboť se majetek nedrobil a rod si tak mohl zachovat jako celek základnu a hmotné zabezpečení a tím i svojí společenskou pozici. Členové pak žili z podílu renty, kterou statek vynášel. Při právních výkonech však museli všichni vlastníci spolupracovat, jinak úkon nemohl vejít v platnost. Dne 17. června 1549 se tak všichni Žďárští dohodli na rozdělení a Jan získal třetí díl kladenského statku a stal se majitelem panství Tachlovic. Do této državy patřily: Tachlovice s menší gotickou tvrzí, Nučice, Lukov a Kamenice. K tomu dostal do začátku 150 kop grošů hotovosti z dílu doberského.⁴⁴⁰ Tachlovice byly tedy nepříliš velkým

⁴³⁶ Přidržíme se názoru, že byl katolík. K otázce víry u kladenské linie Žďárských podrobně viz podkapitola IV/3 a VII/7. O jeho přísně katolické víře podrobně SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4.

⁴³⁷ Viz V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 11; A. PODLAHA, *Posvátná místa VII*, s. 47 a SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4.

⁴³⁸ SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko*, složka Hájek a Červený Újezd 4.

⁴³⁹ SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4; J. MOTTl, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16 či F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 95.

⁴⁴⁰ SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4 a F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 95.

panstvím, podobně jako jeho sousední panství Červený Újezd. Ročně pobíral z Tachlovic kolem 107 kop grošů a různé naturálie jako bylo přes 195 slepic či kolem 32 kop vajec.⁴⁴¹

VI/2.

V králových službách – hejtmanem na Křivoklátě

Jan Žďárský byl katolík⁴⁴² a takto vstoupil do králových služeb. V roce 1547 zachoval, obdobně jako jeho bratr Jiří, panovníkovi věrnost a na svojí útratu měl dle historika Václava Kočky držet „*jízdné v poli a arciknížatům Maxmiliánovi, Ferdinandovi a Karlovi činil oblíbení*“.⁴⁴³ Díky tomu se stal oblíbencem Habsburků a v únoru roku 1550 ho král Ferdinand I. jmenoval hejtmanem královského komorního panství Křivoklát. V nové hodnosti setrval pouze do roku 1552,⁴⁴⁴ přesto se poměrně výrazně zapsal do osudů zadluženého panství, které se snažil pozvednout, a na kterém dozíral i nad prominentními panovníkovými vězni. Na Křivoklátě měl též rytíř Žďárský příležitost rozvíjet dále své vazby na nového českého místodržitele arciknížete Ferdinanda Tyrolského, který na hrad s oblibou zajížděl kvůli rozlehlému a bohatému loveckému revíru.

Ve funkci křivoklátského hejtmana dbal o správu a o hospodářství rozsáhlého královského dominia, které bylo teprve roku 1542 vykoupěno zpět ze šlechtické zástavy. Žďárský byl nejvyšším úředníkem panství s úlohou politickou, soudní a berní.⁴⁴⁵ Křivoklátské panství

⁴⁴¹ SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4.

⁴⁴² SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4 a o víře rodu již v kapitole o Jiřím Žďárském či podkapitola VI/1.

⁴⁴³ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 53.

⁴⁴⁴ Se Žďárským se můžeme setkat v materiálu české komory, z něhož čerpal např. Václav Kočka, ale i i v manských křivoklátských knihách. Tam je např. připomínán v roce 1552. Viz E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 72 a o působení Žďárského tamtéž na s. 30. Dále V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 51, 53, 54 a 68; J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16 a SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko*, složka Červený Újezd 4. Mottl však ve svých pracech nesprávně uvádí, že byl křivoklátským hejtmanem již od roku 1544. Na některých místech (u narození 2. syna) uvádí dokonce ještě časnější a zároveň nesprávné datum! Přesto je jeho zpracování poměrů na Křivoklátě ve čtyřicátých až padesátých letech 16. století přínosem, musíme si ale dát velký pozor na řadu nejasností a rozporů, které Mottl uvedl. Proto je lépe vycházet k tomuto období Janova života z jiných pramenů či literatury.

⁴⁴⁵ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 12. K opětovnému návratu hradu králi s. 47 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 30. A. Sedláček k hradu za Ferdinanda I. velmi obsáhle na s. 29-38.

příslušelo pod správu české komory, která spadala pod centrální nadstátní dvorskou komoru ve Vídni. Česká komora byla centrálním a prvním skutečně byrokratickým českým úřadem a vznikla teprve v roce 1527. Úřad spravoval panovnické statky a finance, tak i hospodářství celého českého státu a byl proto pro Ferdinanda I., tak i jeho nástupce, velmi důležitým. Českou komoru vedli vesměs odborníci a králi oddaní šlechtici – tzv. komorní radové, kteří každoročně přijímali a kontrolovali vyúčtování závislých úředníků, mezi nimiž byli i jednotliví hejtmané z komorních panství.⁴⁴⁶ Komora se snažila – jak podotýká velký znalec této problematiky historik Eduard Maur – o: „*upevňování kontrolního systému, který měl zabránit špatnému hospodaření a obohacování úředníků, především hejtmanů*“. ⁴⁴⁷ Komora vedle jiných povinností vedla centrální správu komorních panství prostřednictvím hospodářských úředníků, jež jmenovala, současně vedla i obchodní správu komorních produktů a dbala o nepřetěžování poddaných.⁴⁴⁸

Hejtman křivoklátského dominia rytíř Jan Žďárský ze Žďáru a na Červeném Újezdě a Tachlovicích se staral o výběr poddanských dávek a daní. Dále dohlížel na chování poddaných a veřejný pořádek, byl vrchním velitelem vojenské posádky, v době ohrožení by se stal velitelem křivoklátských manů (v době Jana Žďárského byl však křivoklátský lenní systém již po mnoho desetiletí v rozkladu) a byl vrchním žalárníkem králových vězňů. Každoročně též jmenoval dvanáctičlennou městskou radu ve významném městě Rakovník, které do roku 1588 příslušelo ke komorním statkům. Hejtman dohlížel i nad dalšími městy jako byla Unhošť, Rokycany a Nové Strašecí, které ke Křivoklátsku také příslušela. Předsedal vrchnostenskému soudu a řešil spory, dohlížel nad lesmistry a bojoval proti pytlákům, neboť Křivoklátsko sloužilo nadále i za habsburské dynastie českým panovníkům jako jejich oblíbený lovecký revír.⁴⁴⁹ Ten si nejen první Habsburci u nás velmi cenili a žárlivě ho proto opatrovali proti všem šlechtickým sousedům a poddaným.⁴⁵⁰

⁴⁴⁶ Např. Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 104-106, 107, 109 ad.

⁴⁴⁷ Citace dle Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století. Příspěvek k otázce „druhého nevolnictví“ v českých zemích*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica Monographia LIX-1975, Praha 1975, s. 51. K formám kontroly viz s. 52. K hejtmanům a k častému obahocování se úředníků viz s. 65-66. Taktéž na Křivokláte docházelo k rozkrádání královského majetku hejtmany, viz dále v hlavním textu.

⁴⁴⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 105.

⁴⁴⁹ Dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, kapitola: Hrad Křivoklát, s. 9-118. Na s. 12-13 je menší odstavce o hejtmanech, jejich funkci a o jejich úřednících. O královské instrukci (a v ní o povinnostech) určené hejtmanovi Gerštorfovi s. 47-48. Úkoly hejtmanů rozepisují dle jednotlivých zmínek o povinnostech a činnostech těchto úředníků, které autor v publikaci v kapitole o Křivokláte nastiňuje. O manech Kočka např. na s. 109-112. Dále k manské organizaci podrobně Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 23-8. O postavení a

Hejtmanovi byli k ruce přiděleni: purkrabí, který spravoval vlastní hrad a tamní vojenskou posádku a jímž byl v dobách Žďárského snad Mikuláš Kuliš z Vodotok či Zikmund Osterský ze Sulevic, dále lovčí (fořtmistr) jenž bděl nad lesy, několik polesných, písaři důchodní a obroční (důchodní pečoval a zapisoval důchody od poddaných, z hospodaření i z lesů a obroční měl v kompetenci obilí odváděné od poddaných), šafáři dvorů (ty však na počátku padesátých let na panství chyběly) a další řada méně důležitých zaměstnanců. Manželka hejtmanova pak měla k dispozici ke svým dětem děvečku.⁴⁵¹ Ta byla paní Žďárské velmi potřebná, neboť hejtman Žďárský měl početnou rodinu a na hradě kromě manželky Magdaleny z Jesenic žili i jeho čtyři syni, pokud zrovna nepobývali u příbuzných. Spolu s chotěm bydlela v jižním domě předního hradu, kde byl hejtmanský byt.⁴⁵²

Křivoklátsko udělené Žďárskému do péče bylo součástí (jak již řečeno) komorního zboží. To bylo soukromým královským majetkem, se kterým mohl panovník libovolně nakládat i bez souhlasu stavovské obce. Příjmy z komorních statků a regálů krále tvořily tzv. „*camerale*“, z nichž byl hrazen královský dvůr a státní správa. Vojenské výdaje byly naproti tomu hrazeny z daní, jež povolovali stavové.⁴⁵³

Na počátku vlády Ferdinanda I. byl královský majetek v rozkladu a většina panství byla zastavena či rozprodána. Tento rozklad pokračoval i ve třicátých letech 16. století a teprve ve čtyřicátých letech mohl začít panovník díky vhodným okolnostem systematicky budovat nový soubor královských komorních statků. Nejprve se mu podařilo vyplatit ze zástavy Poděbrady, Kolín a Křivoklát (1542). Brzy poté získal Písečnici v Krušných horách a po roce 1547 využil konfiskací a část ze zabaveného zboží přičlenil ke komornímu panství. Král začal záměrně budovat velké komplexy, které se nacházely blízko ku Praze, aby měl dvůr možnost blízkého hospodářského zázemí. Položil též základ k velkému komplexu polabských statků, které se táhly od někdejších perněstejských Pardubic a Chlumce nad Cidlinou až k Brandýsu nad Labem. Jeho vnuk císař Rudolf II. pak vytvořil další velký komplex na Rakovnicku a v

povinnostech Rakovnických F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 9, 33 a 76. a J. RENNER, *Popis politického a školního okresu Rakovnického*, s. 268. K postavení Nového Strašecí Josef Alexander DUNDR STRAŠECKÝ, *Nové Strašecí*, PAM 1868-1869, s. 427-432.

⁴⁵⁰ Viz např. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 52-55.

⁴⁵¹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 48 a 68. Na s. 68 seznam úředníků za Ferdinanda I. a Maxmiliána II. na panství. K tomu i A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 31, pozn. 1 a s. 34. O chybějících dvorech E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 30.

⁴⁵² A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 30-31.

⁴⁵³ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 107.

Podbrdsku. Centrem tohoto komplexu bylo rozlehlé Křivoklátsko, které bylo propojeno se sousedním Karlštejnem a s Dobříší a později k němu připadlo i Zbirožsko.⁴⁵⁴

Křivoklátsko bylo převážně lesnatou a hornatou oblastí, a proto nebylo bohatým krajem. Na počátku vlády Ferdinanda I. byla řada vesnic zastavena a hospodářství pustlo. Proces se ještě prohloubil za hejtmana rytíře Petra Holého z Chrástu, který se obohacoval na úkor panství a roku 1528 tak skončil ve vězení. Proto při dalším jmenování hejtmanů nařídil král Ferdinand I. přísná opatření, která se promítla ve formě tzv. královských instrukcí, jenž jasně vymezily práva a povinnosti hejtmanů.⁴⁵⁵ Ve třicátých letech bylo panství opět zastavováno a stav se dále zhoršil. V roce 1542 se však území vrátilo pod královskou komoru a do úřadu hejtmana nastoupil roku 1544 rytíř Zikmund Gersdorf z Gersdorfu, který vydržel ve funkci sice poměrně dlouho, avšak stav příliš nezlepšil.⁴⁵⁶

Rytíř Žďárský proto převzal panství v únoru 1550 po rytíři z Gersdorfu i po jeho předchůdcích v nepříliš utěšeném stavu. Křivoklátsko bylo hospodářsky nevýkonné a zadlužené. To se projevilo například v roce 1551, když na Žďárského naléhal králův místodržící a syn arcikníže Ferdinand Tyrolský. Místodržitel na hejtmana tlačil, aby zvětšil důchod z panství alespoň o 500 až 600 kop grošů a navíc od něj požadoval půjčku 350 kop grošů a vyslání 50 až 60 zbrojnošů do válečného pole. Požadavky byly nad tehdejší možnosti panství i rytíře Žďárského. Ten proto rozmrzele vrátil hejtmanskou instrukci a žádal o zproštění z funkce.⁴⁵⁷ Místodržiteli do Prahy o stavu statku Jan Žďárský psal: *„Lidé plačtivě na mne se obraceli o slevu ospů. Za půldruhého roku dosáhl jsem již větší důchod o 300 kop. Z bídného platu 30 kop musím zámeckou čeládku z vlastního měšce platiti, již přes 200 kop jsem pozbyl, kdybych neměl úřadu, sám bych šel proti Turkům něco si vysloužit a z dluhů si pomoci. Také bylo na mně žádáno, abych poslal do Prahy všecku zbroj z Křivoklátska, která byla sem odeslána z Vimperka, kdež Malovec bydlil a po bouři roku 1547 ze země ušel...Není tu více než 15 pancéřův celých, 12 zárukáví, 36 oboječků a 49 šorcův, to vše hrubého díla. Při tom je jeden stan, kerý bych rád pro sebe měl, ale zadarmo bych jej nežádal. Mám vůz*

⁴⁵⁴ Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století*, s. 15-17.

⁴⁵⁵ E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 27.

⁴⁵⁶ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 42-47, 51 či 68 a E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 28.

Gersdorf se někdy píše též Gerstorf či Gerštorf.

⁴⁵⁷ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 53.

*dobrých tenat zvířecích, Ty bych vaší Milosti dal a jinak ještě se odsloužiti chci. Na odvezení brnění pošlete 30-40 pacholků na pomoc“.*⁴⁵⁸

Žďárský začal být aktivní již krátce po svém nástupu v roce 1550. Tehdy psal české komoře, že je na panství čtrnáct krčem, které odebírají pivo z hradního pivovaru, který ale svojí produkcí piva poplávce nepostačuje. Proto začal stavět nový pivovar a sladovnu v Lužné u Rakovníka. Motivovala ho vlastní zkušenost i údaje jeho šlechtických sousedů o velké výnosnosti tohoto odvětví. Toto podnikání bylo vedle rybníkářství pro šlechtu jednoznačně nejvýnosnějším. Pro velký odpor rakovnických měšťanů musel však stavbu pivovaru přerušit. Prosil proto pány rady z české komory, aby věc oznámili místodržiteli arciknížeti Ferdinandovi Tyrolskému a ten aby zasáhl. Česká komora odpověděla Žďárskému, že již ve třicátých letech někdejší zástavní držitel panství pan Ladislav Popel z Lobkovic se snažil pivovar vystavět, ale Rakovníčtí i jemu tenkrát ve stavbě zabránili. Proto ať prozatím stavby zanechá.⁴⁵⁹ Tím se stavba definitivně neuskutečnila a situace v zásobování piva byla dál nevyhovující.

Dalším jeho případem v témže roce 1550 byla účast na soudu, který s rakovnickými sousedy projednával případ rakovnického měšťana Jiřího Škorničky. Ten se dopustil několika přestupků a těžce urazil měšťana Diviše Rubina, kterého musel před soudem odprosit a za trest byl nucen vystěhovat se z města.⁴⁶⁰

Ve snaze zlepšit hospodářství a zvýšit výnosy pokusil se hejtman Žďárský i o těžbu rud. Hornictví v té době zažívalo v Čechách zlatou éru, a proto nemusel pro příklad chodit příliš daleko. Dolovalo se například na nedalekém Příbramsku i jinde v Podbrdsku. V roce 1551 tak zahájil u Častonice, pár kilometrů jihojihovýchodně od hradu, dolování olova, kterého například používali hrnčíři z panství a snad i z nedalekého proslulého hrnčířského střediska – města Berouna. Tamní hnědočervená keramika zdobená zelenavým, bílým a občas oranžovým dekorem byla velmi oblíbená a jistě se používala i na stolech panstva na Křivoklátu či u středočeských Žďárských. Obliba berounského zboží pak trvala až do třicetileté války, kdy vinou válečných událostí zanikla. Z Prahy hejtmanu Žďárskému poslali ku pomoci báňského odborníka – pražského erbovního měšťana Petra Hlavsů z Liboslavě,

⁴⁵⁸ Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 53-54. K témuž E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 30. Ospy označují obilí, šorc byl drátěnou košilí a tenata byla stará česká délková míra či zvířecí mázdra-blána, síť, ale také past, v tomto případě půjde nejspíše o kůže. Viz B. LUTONSKÝ, *Lexikon*, s. 344 či František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947, s. 185.

⁴⁵⁹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 344.

⁴⁶⁰ F. LEVÝ, *Dějiny královského města*, s. 141-142, 147.

který zastával funkci správce mincovny v Kutné Hoře. Hlavsa měl prohlédnout horní revír a objednat havíře k sekání rudy, na jejichž najmutí mu křivoklátský hejtman poskytl 20-30 kop grošů zálohy.⁴⁶¹ Jak se vyvíjelo dolování dál však nevíme. Pravděpodobnou verzí bude, že se těžba nevyplácela a brzy zanikla.⁴⁶²

V úloze vyšetřovatele a dohlázeatele nad veřejným pořádkem vystoupil pan Žďárský hned po nástupu do své funkce v roce 1550. Měl zjistit proč lesní Melichar nelidsky zbil a poranil jednoho kuchtíka a proč jedná příkře s lesním personálem, takže s ním nikdo nechce sloužit. Melichar slíbil Žďárskému polepšení a král po hejtmanově zdělení Melicharovi jeho prohřešky odpustil a nařídil hradnímu písaři Jiříkovi, aby donutil všechny hajné lesního poslouchat, jinak budou propuštěni. Melichar se však nadále choval nevhodně, a když roku 1551 zastřelil hajného Macha z Chýňavy byl propuštěn a nahrazen.⁴⁶³ Ve stejné době sjednal hejtman Žďárský s hajnými smlouvu o jejich finanční odměně. Každý ze zúčastněných hajných měl dostávat plat o dvacetipěti tolarech.⁴⁶⁴

V časech krále Ferdinanda I. byli na pevný křivoklátský hrad také zavíráni významní, ale též i zcela obyčejní lidé. Důvodem pobytu prominentních vězňů bylo rozhodnutí panovníka, že se hrad stane státním vězením. K tomuto kroku došlo již na začátku Ferdinandovy vlády ve třicátých letech 16. století.⁴⁶⁵ Změna statutu výstavné rezidence byla sice určitou degradací tohoto pozdněgotického panovnického loveckého sídla, přesto se ale na hrad Křivoklát členové domu habsburského stále rádi vypravovali. Nejvyšším žalárníkem na hradě byl samozřejmě hejtman panství. Někteří vězni v hradním vězení pobývali pro politickou protistátní činnost, jiní pro urážlivé výroky proti králi či římské církvi, věznění tam ale byli i židovští překupníci kradeného zboží, penězokazci či vzbouření poddaní.⁴⁶⁶

Ještě před Janovým příchodem tak například uvrhli do hradních kobek jako významného vězně týnského faráře – moravského doktora Václava Mitmánka. Zcestovalý vzdělanec byl mluvčím podobojích a usiloval se stát i jejich biskupem. Obžaloba ho vinila z protistátní činnosti a král ho vypověděl ze země. Na počátku roku 1544 se Mitmánek tajně vrátil do

⁴⁶¹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 54. K Hlavsovi OTTA XI, s. 357.

⁴⁶² O dolování ve středočeském regionu v době raného novověku naposledy Josef VELFL A KOLEKTIV, *Otisky času. Báňská činnost ve Středočeském kraji*, Praha 2007, s. 39-62.

⁴⁶³ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 53.

⁴⁶⁴ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 54.

⁴⁶⁵ Např. V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 44.

⁴⁶⁶ Dle jednotlivých případů, které uvádí V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, např. s. 44, 50, 51 aj. K tomu také A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slánsko*, s. 31 či 38.

Prahy, za což byl stížen zatčením a koncem února 1544 byl odvezen na Křivoklát. Po pěti měsících ho na přimluvu šlechty a města Prahy sice propustili, ale Mitmánek musel již na vždy, pod ztrátou hrdla, opustit země Ferdinanda I. Z Čech odešel do Polska, kde žil ještě v roce 1553.⁴⁶⁷

Po prohraném stavovském povstání v roce 1547 uvrhli v roce 1548 do podzemního křivoklátského žaláře pana Buriana Prostibořského z Vrtby, důstojníka a jednatele stavovského vojevůdce pana Kašpara Pluha z Rabštejna. Prostibořský se toho roku neprozřetelně vrátil do země z níž předtím utekl a byl zajat. Na Křivoklátě ho vyslýchali jaké měl úmysly jeho velitel Kašpar Pluh z Rabštejna a o čem jednali povstálí protestantští stavové se saským kurfiřtem Janem Friedrichem. Pan Prostibořský odmítal na mučení vypovídat, a aby nic nevyzradil raději si ukousl jazyk. Brzy poté, i přes králův rozkaz s ním opatrně nakládat, „aby neušel“, v křivoklátském vězení zemřel.⁴⁶⁸

Nejvýznamnějšími vězni v téže době i za působení Jana Žďárského byli Jan Augusta, biskup Jednoty bratrské a jeho přítel bratrský kněz Jakub Bílek.⁴⁶⁹ Byli pokládáni za spolupůvodce stavovské vzpoury z roku 1547, poněvadž tu vedli i členové Jednoty. Král Ferdinand I. měl z těchto důvodů obzvlášť spaden na Augustu, neboť se mylně domníval, že Augusta byl vůdčí osobností stavovského povstání. Biskup však byl v podezření nevinně a na protikrálovských piklích neměl účast. Kvůli svému podezření vydal král Ferdinand I. již v říjnu 1547 svatojakubský mandát proti českým bratrům. Mandát ještě zostřil v lednu 1548 druhým mandátem z Augsburgu a čeští bratři, již léta panovníkem podezíraní, byli houfně pronásledováni a zatýkáni. K boji proti Jednotě se přidala dokonce i dolní utrakvistická konzistoř. Oba mužové – Augusta i Bílek se sice skrývali, ale koncem dubna 1548 byli zadrženi, vyslýcháni na Pražském hradě a aniž by se přiznali byli v noci z 25. na 26. května 1548 odvezeni na Křivoklát. Ve vězení strávil Augusta šestnáct let a Bílek o tři roky méně.

⁴⁶⁷ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 48; SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 4; Eduard PETRŮ, Emil PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, Praha 1955, s. 173 či A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slansko*, s. 31.

⁴⁶⁸ Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, s. 50 a o Prostibořském s. 49-50. K témuž SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slansko*, s. 31.

⁴⁶⁹ K jejich věznění na hradě podrobně např. F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*; Josef SMOLÍK, *Jan Augusta na Křivoklátě*, in: *Středočeský sborník historický* (dále jen SSH) 8, 1973, s. 167-180 či A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slansko*, s. 31-38. Smolík však zaměnil na s. 169 hejtmana Žďárského za pozdějšího hejtmana Kašpara Meceroda.

Každý byl vězněn zvlášť v nezdravém prostředí temné kobky. Jan Augusta však měl ze začátku po dva roky nemilého společníka v nějakém německém venkovském pacholkovi, který padělal mince. Ten byl k němu přidělen nepochybně záměrně, hodnostáře si nevážil a dokonce jej bil. Místnůstka pobytu, nebo-li tzv. „*temnice*“ byla jen spoře osvětlena. Lože měli ze slámy (teprve po několika letech dostali lůžka) a oba měli zakázáno: psát, dostávat knihy a svíčky k osvětlení, dopisy a vůbec s kýmkoliv mluvit.⁴⁷⁰

Z Prahy bylo na jejich hlídání vysláno dvacet žoldnéřů s vlastním velitelem (zv. „*šafář*“), který byl podřízen pouze hradnímu hejtmanovi – nejprve zmíněnému rytíři Zikmundovi Gersdorfovi a poté Janovi Žďárskému. Po příchodu Jana Žďárského se osud obou zajatců zlepšil. Za klíčníka nastoupil Němec Jakub, který měl přístup k vězňům a poněvadž znal Augustu z Litomyšle, zželelo se mu ho. Uvězněným začal od sklonku ledna roku 1550 dodávat za peníze tajně svíčky, papír, písářské náčiní, knížky, jídlo a dopisy od jejich přátel a jejich písemné odpovědi také odesílal z hradu. Augusta a Bílek tak měli až do února 1553 možnost kontaktu i s bratrským vedením – tzv. Úzkou radou. Za brzký čas poté se uvězněným dostala milost i od hejtmana Jana Žďárského, který si učenců vážil a snažil se jim osud ulehčit. Hejtman Žďárský jim vedle toho povolil četbu bible a knihy písní, aby si mohli ve vězení krátit čas.⁴⁷¹ O vánocích 1551 též psal Žďárský králi Ferdinandovi I.: „*že vězňové pláčí a prosí, aby se jim lože ve sklepích z dělala, neb leží jen na zemi na slámě a velmi mnoho hadův tu jest, pro které nesmějí usnouti. Také aby jim dali písničky obecné chval božích. Už jim to bylo slíbeno prve, ale nestalo se.*“⁴⁷² Žádost došla u krále vyslyšení, ale až na podzim roku 1552. Tehdy 7. října rozkázal Ferdinand I. hejtmanovi křivoklátskému: „*aby vězňům z dělali lůžka obvejšně od země, jim lampy olejné, starý i Nový zákon do vězení dali.*“⁴⁷³ Zdá se ale, že knihy uvězněným dodal Žďárský již na jaře 1552, jak vypovídají paměti Jakuba Bílka.⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 50; J. SMOLÍK, *Jan Augusta na Křivoklátském zámku*, s. 167-169 či SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Dále F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 43-45, 84-85 a 98.

⁴⁷¹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 51; F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 84, 92-95; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 33-34 a J. SMOLÍK, *Jan Augusta na Křivoklátském zámku*, s. 169.

⁴⁷² Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 51.

⁴⁷³ Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 51.

⁴⁷⁴ F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 96. Viz níže uvedený přepis z těchto Bílkových pamětí.

Vstřícného chování hejtmána rytíře Jana Žďárského ze Žďáru si bratrští vězni přirozeně ihned všimli a Jakub Bílek je zaznamenal do své práce o Janu Augustovi.⁴⁷⁵ Bílek o sobě a Augustovi píše: „*Téhož léta 1550 také i toto při těch vězních bídných, soužených a sevřených stalo se jest, že na ten Křivoklát uveden jest byl hejtman nový, a byl tu dvě léta, jehož srdcem Pán Bůh jest hnul lítostí a milostí velikou k nim. On jest k žádosti i prosbě jich i sám od sebe u arciknížete i rad královských sjednal to, aby jim dopustili do těch vězení knih dodati, aby sobě měli v čem čítati, a zjednána br. Janovi od přátel jejich biblí a Jakubovi Nový zákon. Dodal jest jim toho a bylo to okolo sv. Víta (15. června 1550), když již ve vězení byli dvě léta a sedm nedělí a nic z toho neměli toliký čas. Potom Jakubovi půjčil i své Biblí a měl ji tam u vězení více nežli rok.*“⁴⁷⁶

Jan Žďárský se dokonce rozhodl bratrským vězňům vymoci svobodu, ale jak je známo nepovedlo se mu v této věci domoci se kladného vyřízení. Jakub Bílek jeho pokus přibližuje slovy: „*Chtěl jest rád jim i k tomu dopomoci, aby z toho vězení vysvobozeni byli. To obmýšlel, cest k tomu hledal a něco i jednal, však nemohlo to býti, a když bylo léta 1552, ježto tu již býti neměl – a nechtěl tím hejtmanem více býti...*“⁴⁷⁷ O Augustově propuštění tehdy na počátku roku 1552 jednal i zemský sněm. Kladně vyvíjející se aktivita části stavů i rytíře Žďárského se však brzy pokazila a pak zcela uzavřela, když se 10. února 1553 prozradil styk Augusty s přáteli. Místodržitel byl ruchem kolem křivoklátských vězňů v minulém roce zaskočen a zvýšil proto proti nim svojí ostražitost a odmítl jejich propuštění.⁴⁷⁸

O Žďárském Bílek dále uvádí, že: „*ještě br. Janovi zjednal od přátel Písne veliké s notami a jakubovi Biblí a toho jim dodal okolo sv. Jiří*“ (23. dubna 1552).⁴⁷⁹ Vedle knih hejtman Žďárský též: „*Obmýšlel jest byl i to jim zjednati, aby jim okénka větší zdělány byly pro větší světlo, neboť těmi nemnoho světla měli, nemohouce u samých s knihami sedati, než jednak na čtyry lokty. Ale v ten čas nebylo knížete*⁴⁸⁰ *v Praze, a on tu se potom odtud přece odebral. neradiť jsou ho ztratili; dobrého přítele na něm měli*“.⁴⁸¹

⁴⁷⁵ F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 95-98.

⁴⁷⁶ Citace dle F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 95-96.

⁴⁷⁷ Citace dle F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 96.

⁴⁷⁸ Např. J. SMOLÍK, *Jan Augusta na Křivoklátě*, s. 169-170 a 173. a F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 99.

⁴⁷⁹ Citace dle F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 96.

⁴⁸⁰ Arciknížete Ferdinanda Tyrolského, který nad vězni jako místodržitel měl pravomoc. Okna jim byla rozšířena až v roce 1559. Viz F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 116-117.

⁴⁸¹ Citace dle F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 96.

Historik Josef Mottl taktéž připomíná, že Žďárského činy byly také motivovány prosbami citlivé paní Magdaleny Žďárské z Jesenic,⁴⁸² a i proto jim byl pobyt ve vězení ještě více ulehčen. Počet hlídačů byl 24. srpna 1552 snížen – nejprve na šest a nakonec je hejtman vyměnil za své nové vlastní lidi. Vězni již nebyli tolik střeženi, a proto jim bylo možno tajně dodávat nejenom jídlo, ale i lůj na svícení či peníze. O tom všem musel pan Žďárský, jako vrchní žalárník, samozřejmě vědět, bohužel pro vězně v téže době ze svého místa odešel a nový hejtman už nebyl tolik vstřícný.⁴⁸³

Vězeňské poměry se na hradě opět více zlepšily s příchodem tajné choti arciknížete Ferdinanda Tyrolského Filipíny Welserové na Křivoklát v roce 1560, na jejíž prosby a na žádost dalších přátel a příznivců byli nakonec Bílek roku 1561 a Augusta v roce 1564 propuštěni.⁴⁸⁴

V roli hejtmána se pan Jan Žďárský blíže seznámil i s českým místodržitelem arciknížetem Ferdinandem Tyrolským, jenž na hrad občas zajížděl kvůli oblíbenému křivoklátskému loveckému revíru. Oba muži se velmi spřátelili a důvěrně si po léta dopisovali. Vzájemně si sebe vážili a své pevné přátelství si uchovali až do konce Janova života.⁴⁸⁵

Díky rytíři Janovi Žďárskému máme i jedny z prvních písemných zpráv o středověkém přemyslovském loveckém hradě Jivno, který leží mezi Zbečnem a vsí Lány nad údolím Klíčavy.⁴⁸⁶ Pan Žďárský totiž roku 1551 požádal arciknížete Ferdinanda Tyrolského a českou komoru o dovolení kopat „*na pustém zámku Jivně*“, ⁴⁸⁷ kde podle vypravování poddaných jeden soused ze Zbečna našel velké množství peněz. Proto Žďárský „*prosil o dovolení, aby zámek mohl rozbořiti a tu hledati*.“ ⁴⁸⁸ Arcikníže požadavku vyhověl, vymínil si polovinu případného nálezů a dokonce na náklady poskytl 150 kop grošů.⁴⁸⁹ Pan Žďárský se pustil

⁴⁸² SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Magdalena prý za vězně prosila již v roce 1549. Zde jde však zřejmě o omyl.

⁴⁸³ SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 97-98 a 101.

⁴⁸⁴ J. SMOLÍK, *Jan Augusta na Křivokláte*, s. 173-179; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 36-38 či F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 117-121 aj. Podrobně V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 52-53. O Bílkovi též OTTA IV, s. 56. K Augustovi podrobně OTTA II, s. 1034-1036.

⁴⁸⁵ SOA Praha-SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd aj.

⁴⁸⁶ O Jivně podrobněji např. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 80-82.

⁴⁸⁷ Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 54.

⁴⁸⁸ Citace dle V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 54.

⁴⁸⁹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 54. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 185 však zmiňují myslně 150 zlatých.

s plnou vervou do hledání pokladu, ale již nic nenalezl. „*A tak co nezničil čas, zničil Žďárský, jenž rozkopal celý hrad.*“⁴⁹⁰ Počinání hejtmana Žďárského učinilo na prostý lid takový dojem, že ten tento příběh uchoval i po staletích v ústním podání, než jej v 19. a ve 20 století zaznamenali a zpracovali autoři pověstí, jako je Helena Lisická či Viktor Palivec.⁴⁹¹

Jak již bylo nastíněno, uvažoval Jan Žďárský ze Žďáru, že z pozice hejtmana odejde již v roce 1551. K danému kroku se však odhodlal až v druhé polovině roku – na sklonku srpna 1552.⁴⁹² Důvodem byly přetrvávající těžkosti v hospodářské produkci panství a jeho stále značná zadluženost, velké osobní výdaje a nepochybně i fakt, že mu plat nebyl pravděpodobně i vyplácen.

Jana Žďárského tak vystřídal v roce 1552 ve správě Křivoklátska rytíři Zikmund Osterský ze Sulevic a Jiřík Mniškovský z Entenšlanku, které následujícího roku 1553 nahradil hejtman rytíř Erhart Štampach ze Štampachu.⁴⁹³ Křivoklátsko zůstalo i přes snahu rytíře Žďárského nadále v tak špatném stavu, že negenerovalo žádný zisk. Jedním z řady důvodů, ale též i jeho důsledkem, bylo velmi časté střídání úředníků, kteří se stále obohacovali na úkor panství. K oživení Křivoklátska tak došlo až s častými pobyty Ferdinanda Tyrolského v šedesátých letech 16. století, ale na větší zlepšení situace si muselo panství ještě dlouho počkat.⁴⁹⁴

S arciknížetem a českým místodržitelem Ferdinandem Tyrolským, který měl na starosti také správu komorních statků se i nadále Jan Žďárský stýkal, a to i po přesídlení habsburského prince do Innsbrucku v roce 1567. Známý jsou tak například přátelské Janovy listy arciknížeti ze 7. dubna 1567 či 21. dubna 1572.⁴⁹⁵ Josef Mottl o vztazích s Ferdinandem Tyrolským uvádí, že byly velmi přátelské a ze vzájemných dopisů vyplývá, že byly až důvěrné. Díky tomu se Jan Žďárský ze Žďáru mohl na arciknížete Ferdinanda často obracet v různých svých problémech⁴⁹⁶ a taktéž arcikníže využíval nadále jako držitel Křivoklátska služeb Jana

⁴⁹⁰ Citace dle KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 185.

⁴⁹¹ Z autorů, kteří příběh zpracovali viz Helena LISICKÁ, *Z českých hradů, zámků a tvrzí. Pověsti a zkazky*, Praha 1972, pověst O zbečenském chasníkovi..., s. 242-247 a 502-503 či Viktor PALIVEC, *Křivoklátské pověsti. Variace na staré paměti a lidová vyprávění o hradu, samotách a lesích křivoklátských*, Praha 1971, s. 37-41, 116 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 82.

⁴⁹² F. BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bílek, Jan Augusta*, s. 101.

⁴⁹³ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 51, 54 a 68.

⁴⁹⁴ E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 30-31 a V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 55.

⁴⁹⁵ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 214-215 a SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁴⁹⁶ SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Tamtéž uvádí výtahy z některých jejích dopisů.

Žďárského, který bydlel nedaleko této oblasti, například jako rozhodčího při narovnáních ve sporech křivoklátských poddaných.⁴⁹⁷ Podobnou roli rozhodčího však zastával i ve sporech mezi šlechtou v regionu, jak o tom přináší informace Josef Mottl.⁴⁹⁸

VI/3.

Pobyt na rodných panstvích a majetek

V roce 1552 byl Jan Žďárský ze Žďáru na svojí žádost propuštěn a vrátil se s rodinou na své statky Červený Újezd a Tachlovice, které nutně potřebovali osobní dohled a veřejného života se nadále aktivně příliš již neúčastnil. Je však známo, že vyjížděl do blízké Prahy, kde se například podílel na zasedání některých českých zemských sněmů (například v roce 1561 či 1578).⁴⁹⁹ Jan sídlil většinou v Tachlovicích, kde obnovil v renesančním stylu zpustlou gotickou tvrz. Byla to patrová podélná budova, postavená z opuky, v přízemí klenutá, v patře s plochými trámovými a snad i s kazetovými stropy, zastřešená šindelem. Po roce 1580 byly Tachlovice připojeny k panství Červený Újezd a „zámeček“ sloužil k občasným pobytům majitelů a počítalo se s ním i jako s vdovským sídlem.⁵⁰⁰

Své druhé sídlo v Červeném Újezdě, s nímž sousedil panský dvůr, pan Jan zřejmě příliš nevyhledával, neboť stará gotická tvrz byla malá a velké Janově rodině již nemohla vyhovovat. Renesančně ji přestavěl na menší výstavný zámek nepochybně až Janův syn Gotthard Florian.⁵⁰¹ Jan Žďárský se občas zdržoval i u svého bratra Jiřího na Kladně, neboť měl k místu od dětství blízký vztah, znal tamní poměry, a proto bratrovi vypomáhal s hospodářstvím. Natrvalo se na kladenský zámek přestěhoval v roce 1570, když mu krátce před tím na počátku roku 1568 zemřela manželka paní Magdalena z Jesenic.⁵⁰² Dalším

⁴⁹⁷ Viz např. F. LEVÝ, *Dějiny*, s. 89-90.

⁴⁹⁸ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd .

⁴⁹⁹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁵⁰⁰ KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 464 či F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 88 a k návratu na Tachlovice i J. MOTTl, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 16.

⁵⁰¹ O sídle v Červeném Újezdě např. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 77; F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 97 či A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 284 ad.

⁵⁰² O úmrtí Magdaleny přesně viz dál a J. MOTTl, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16.

místem jeho pobytu byla Praha, kde vlastnil na Starém Městě dům, který například využíval při konání zemských sněmů.⁵⁰³

Pan Jan Žďárský poměrně úspěšně hospodařil. Do pustých vesnic a gruntů červenoújezdeckého panství (ve Svárově či v Rymáni) opět uvedl nové osadníky, povolil jim dle svého vybrat si grunt a pomohl jim i s výstavbou nových stavení. V Rymáni obnovil pivovar a přes odpor blízkého komorního města Unhoště, zásoboval svým pivem hospody ve svých vsích Tachlovicích, v Nučicích a pravděpodobně i jinde.⁵⁰⁴ Z tohoto pivovarského podnikání mu plynuly velké zisky, které znásoboval i výnosy z rybníkářství.

Své panství začal na počátku padesátých let také pomalu rozšiřovat drobnými koupěmi. Jan Žďárský měl hotové peníze, ze kterých jak jsme již viděli sanoval svůj pobyt na Křivoklátě či půjčoval na úrok okolní šlechtě. Sám ovšem okolní šlechtě také občas dlužil. Tak je známo že mu 825 kop grošů dlužil rytíř Sulek z Hrádku, který mu peníze vrátil 23. července 1563 postoupením svého dílu na dvou lidech, na nenačovické krčmě a na mlýnu Kalousově. Celý tento majetek však Jan postoupil již v roce 1565 své snaze Kateřině Žďárské z Reichu.⁵⁰⁵ V roce 1566 byl Jan Žďárský dlužníkem svého bratra Jiřího Žďárského ze Žďáru, své švagrové Ludmily Žďárské z Martinic a tchána svého syna Gottharda Floriana Žďárského – rytíře Jetřicha Reichla z Reichu či rytíře Mikuláše Sulka z Hrádku a dalších osob, jímž dlužil údajně 1250 kop grošů.⁵⁰⁶ Jan Žďárský však již také v roce 1552 koupil grunt na křivoklátském panství od Jana Tkadlce a roku 1555 zakoupil zpustlou usedlost od Racka z Doubravy. Na obnovu „poustky“ mu díky dobrým vztahům umožnil arcikníže Ferdinand Tyrolský použít dub a jedle z komorních lesů.⁵⁰⁷ V roce 1558 pak zakoupil od bratrů Pětipeských z Chýš dvůr ve Zbečně za 40 kop grošů českých.⁵⁰⁸ Z přátelství mu křivoklátský úředník Jiřík Mniškovský z Entenšlanku postoupil svůj rybník na Náručině.⁵⁰⁹ Svých obou

⁵⁰³ O tomto domě např. viz později v hlavním textu o Janovi - podkap. VI/4.

⁵⁰⁴ F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 89, 100-101 a SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Mottl při přidávání červenoújezdeckého statku roku 1566 vyjmenovává zmíněné hostince odbírající rymáňské pivo. Zdá se ale, že úplně všechny grunty na panství prý byli obsazeny až v čase jeho synů po roce 1566.

⁵⁰⁵ SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁵⁰⁶ SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Viz v oddílu předání červenoújezdeckého panství synům v roce 1566.

⁵⁰⁷ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 277.

⁵⁰⁸ E. ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha*, s. 74. Viz regist č. 239. a V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 277. Ten však udává jen 30 kop.

⁵⁰⁹ V. KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, s. 68 a 277.

křivoklátských dvorů se však rytíř Žďárský vzdal v roce 1567, když je s arciknížetem Ferdinandem směnil za výstavný dům na Malé Straně pražské, který byl oceněn na 2000 kop grošů!⁵¹⁰ V této ceně se v Praze prodávali opravdu jen ty velké a honosné domy. Rytíř Jan Žďárský se staral nejen o grunty, ale i o mlýny, rybníky i lesy a hospodářství mu očividně, stejně jako bratrovi Jiřímu, vzkvétalo.

Že šlo o člověka vskutku dobrého a osvíceného (což prokázal i svým postupem vůči křivoklátským politickým vězňům) dokazuje i příhoda z roku 1556, kdy prosebným listem zachránil od žaláře chýňavského lesníka, který dlužil české komoře.⁵¹¹ Se svým dlouholetým tachlovickým farářem Jonášem z Velryby se však od jisté doby nesnášel. Farář byl člověk hádavý a se svým patronem se dokonce i soudil.⁵¹²

Poněvadž se mladší dva synové Ctibor Tiburcí a především Gotthard Florian Žďárští chtěli s věkem osamostatnit a dobře se k němu vždy chovali, postoupil jim do nedílného vlastnictví 2. prosince 1566 na tvrzi v Červeném Újezdě své panství Červený Újezd. Předání se odehrálo za přítomnosti několika spřátelených příbuzných a šlechticů jako byl Gotthardův tchán rytíř Jetrich Reichl z Reichu a na Srbči, vsetatský příbuzný – rytíř Stanislav Žďárský ze Žďáru a v Něřicích a Štěpán Voškrberský z Voškrbergu a v Libičově. Do předávaného statku patřila ves a opravená tvrz v Červeném Újezdě, vesnice Rymán, Svárov a Podkozí s panskými mlýny, panské dvory v Červeném Újezdě a v Rymáni, pivovar v Rymáni, několik panských hostinců, lesy, louky, četné rybníky a další příslušenství. Pan Jan starší Žďárský ze Žďáru si ovšem vymínil určité platby například z výnosů z piva. Mladí páni museli též převzít otcův dluh o 1 250 kopách grošů, který měly zplatit do počátku února a otcí v dalších dvou letech odvést 275 kop grošů českých. Z vypořádání také vyplývá, že měl Jan v úmyslu vybudovat na tachlovickém panství další pivovar.⁵¹³ Synům též nakázal vzorně opatrovat a neumenšovat „*pro čest a chválu Boží*“ záduší svárovského kostela.⁵¹⁴ Po tomto vypořádání se vrátil se zbylými členy rodiny na trvalejší pobyt do rodové tvrze v Tachlovicích, kde po

⁵¹⁰ V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 277. Jako majetek Jana Žďárského je jmenován i dům, který se nacházel na dnešním Loretánském náměstí. Ten bude jiným domem, neboť nestojí na zmíněné Malé Straně.

⁵¹¹ Podrobně viz SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁵¹² SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a Tachlovice či F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 74-75, 84.

⁵¹³ SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Některé dlužníky uvádím výše v hlavním textu. Záduší bylo nadací kostela. Rod Voškrberských je uváděn např. historikem V. Kočkou jako rod Oškobrnských z Oškobrh. Viz V. KOČKA, *Unhošťské rody*, s. 7-9.

⁵¹⁴ Citace a více k záduší svárovskému viz SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

třinácti měsících v pátek 9. ledna 1568 nejspíš zemřela paní Magdalena Žďárská z Jesenic. Bylo jí snad něco přes padesát let. Zesnulá byla svým chotěm a dětmi pohřbena v tamním kostele sv. Jakuba Většího. Tak o tom návštěvníkům kostela vyprávěl ještě po staletích nad vchodem do sakristie pěkný renesanční malovaný epitaf se žďárským a perglasovsko-jesenským erbem, připomínající památku nebožky i jejího chotě.⁵¹⁵

Po Magdalenině smrti se Jan Žďárský ze Žďáru a na Tachlovicích musel cítit asi osamocen, a proto přijmul roku 1570 nabídku churavějícího bratra Jiřího a odstěhoval se k němu na kladenský zámek. Tehdy také předal nejstaršímu synovi Albínovi statek Tachlovice, neboť na jeho správu s přechodem na Kladno již neměl čas. Po bratrově skonu roku 1574 zdědil většinu jeho jmění s bratrovou podmínkou, že po jeho smrti připadne vše jeho třetímu synovi Ctiborovi Tiburcímu Žďárskému a stal se tak novým majitelem kladenského panství, které již dříve za bratra Jiřího spravoval.⁵¹⁶

V roce 1577 se v březnu (a pravděpodobně i s dalšími členy svého rodu) účastnil pompézního, ale poněkud nepovedeného pohřbu císaře a krále Maxmiliána II., který zemřel předešlého podzimu v Řezně. Již 6. února 1577 Jan Žďárský ze Žďáru a na Kladně spolu se synem Gotthardem Florianem Žďárským ze Žďáru a na Červeném Újezdě vyjel za Slánský kraj po boku dalších mnoha šlechticů v ústřety tělu mrtvého monarchy, které bylo do Čech vezeno z Lince. Císař byl potom uložen na Starém Městě v klášteře sv. Jakuba, u jehož zdi stál jeden ze žďárských domů. Odtud byl mrtvý imperátor 22. března vynešen k pohřbení na Pražský hrad do katedrály sv. Víta.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Přepis epitafu a údaje o její smrti F. MELICHAR, *Paměti okresu*, s. 79. Melichar však četl z Gesnic nesprávně jako z Chejnic; J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16 či Z. WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu kladenském*, Praha 1907, s. 110, 113-114. Na s. 113 je i foto tohoto pěkného epitafu. Dále též SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Mottl však zde udal omylem nesprávné datum smrti Magdaleny k 7. 1. 1568.

⁵¹⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16.

⁵¹⁷ Sněmy české V, s. 42. O smrti a pohřbu podrobně např. J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 168, 173-177 či stručně Josef POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941, s. 152-153.

VI/4.

Spory mezi Janovými syny a smrt

Jiříkovou smrtí však začaly mezi Janovými syny neshody o majetek. Druhý nejstarší a velmi ambiciózní syn Gotthard Florian Žďárský nebyl vůbec spokojen s vůlí strýce, podle níž mělo Kladno připadnout jeho mladšímu bratrovi Ctiborovi Tiburcímu, kterého si strýc oblíbil. Cítil se být odbitý a poškozen, a proto mu nedalo příliš potíží přesvědčit svého nejmladšího bratra Petra Voka Žďárského, který se stále topil v dluzích napadnout společně 1. října 1577 Jiřího kšaft.⁵¹⁸ Rytíř Jan starší Žďárský⁵¹⁹ byl tímto počínáním nemile zaskočen, neboť již před smrtí bratra Jiřího byl s rodinou přechod panství Kladno na Ctibora Tiburcího Žďárského jistě domluven, ale proti nenadálým rozporům nezakročil. Cítil se již slabý a neshody v rodině ho zřejmě natolik rozčílily, že se počátkem roku 1578 těžce roztonal.⁵²⁰ V předtuše blížící se smrti pozval proto na Kladno místosudího Mikuláše Skalského z Dubé a písaře menších desek zemských rytíře Bohuchvala z Frimberka a na Slatiňanech. Tito menší zemští úředníci – písaři menších desek zemských mu sepsali 15. února 1578 závět', ve které potvrdil poslední vůli bratra a vše co držel připsal milovanému synovi Ctiborovi Tiburcímu. O dva dny později brzy ráno v pondělí 17. února 1578 odešel ze světa živých. Synové ho bezprostředně poté převezli do kladenského kostela Nanebevzetí Panny Marie, kde ho uložili ve středu 19. února v tamním v presbytáři před velkým oltářem. Jeho náhrobek byl umístěn před desku jeho otce Oldřicha.⁵²¹ Janův náhrobek se však do dnešních dnů nezachoval, neboť nejspíš zanikl v 19. století při přestavbě kostela.

Po otcově smrti se rozpory mezi bratry jen vyhrotily. Proto, aby zachránil reputaci svého rodu a zabránil dalším neshodám, pokusil se rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský o smír. Ve svém snažení byl sourozenci vyslyšen a dne 2. března 1578 se přátelskou smlouvou s pány bratry

⁵¹⁸ SOA Praha-SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5. Tam podrobná interpretace listin ze sporu.

⁵¹⁹ Starším se Jan nazýval na odlišení až po narození stejnojmenného vnuka Jana po roce 1572, ten byl jediným syna Gottharda Floriana Žďárského, viz dále v hlavním textu.

⁵²⁰ SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁵²¹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 12 a 65. Datum smrti a pohřbu i jeho místo např. B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 77. Kde pohřben i J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 57. O jeho úmrtí (jakož o smrti jeho choti) informovala dřevěná deska uložená v tachlovickém kostele. Viz. F. MELICHAR, *Paměti okresu*, s. 79. J. KOVAŘÍK, *Žďárští*, s. 6 uvádí chybně, že Jan Žďárský je pohřben ve Svárově. Toto tvrzení však neladí s B. Paprockým, J. Mottlem. Viz SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; nesouhlasí ani s Melicharem (viz výše) ani s V. BARTŮŇKEM, *Žďárští ze Žďáru*, s. 12.

vyrovnal. Gotthardu Florianovi, Petru Vokovi připsal 31 000 kop grošů míšeňských. Oběma též předal dům s malou vinicí na Pohořelci na pražských Hradčanech a všem bratrům (i Albínovi) přenechal další dům na Starém Městě pražském, který patřil předtím strýci Jiřímu.⁵²² Tím majetkové rozpory načas ustaly.

VI/5.

Albín Žďárský ze Žďáru a na Tachlovicích

Nejstarší z Janových synů rytíř Albín Žďárský ze Žďáru a na Tachlovicích se do rodinných sporů nezapojil. Narodil se pravděpodobně dne 23. března 1539 a získal jméno podle málo známého cizího svätce Albína, jehož svátek se v Čechách slavil právě v den jeho narození.⁵²³

V mládí se zapojil do vojenského života a podle údajů J. V. Šimáka bojoval v tehdy španělském Nizozemí na straně Habsburků proti tamním povstalcům, kteří se v šedesátých letech 16. století bouřili proti omezování svých svobod a práv španělským panovníkem Filipem II. Ve vyspělé zemi, která byla v těch časech obchodním a finančním střediskem západní Evropy, se účastnil například obléhání hlavního města provincie Utrecht, kterým byla stejnojmenná biskupská metrople.⁵²⁴ Utrechtští obyvatelé patřili k hybným silám protišpanělského povstání a ve zdech jejich města byla podepsána v roce 1581 Utrechtská unie. Tou deklarovaly severní nizozemské provincie odtržení od Španělska a vyhlásily v ní vznik nezávislého státu – Spojených nizozemských provincií.⁵²⁵

Mládí trávil Albín Žďárský taktéž u strýce Jiřího Žďárského na Kladně. Jak Jiří stárnul, přebíral mladý Žďárský některé jeho povinnosti. V roce 1565 byl Albín strýcem vyslán na

⁵²² Viz též podrobně VII/8. vycházím ze SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 278 a J. NEUMANN, *Beschreibung*, s. 710-711 či J. MOTTl, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 16. Domem na Pohořelci je míněn asi dům Jana Žďárského, který stál v jedné ze dvou zbořených ulic, které se dříve nacházely na dnešním Loretánském náměstí. Viz OTTA XX, s. 410.

⁵²³ Viz pozn. 428 k narození synů pana Jana staršího. Podle G. Friedricha byl Albín britský světec, biskup. Podle jiných údajů byl Albín i římským mučedníkem, jehož ostatky jsou od 10. století uctívány v Kolíně nad Rýnem. Viz Vera SCHAUBER, Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994, s. 309.

⁵²⁴ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60.

⁵²⁵ Han VAN DER HORST, *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005, s. 112-137. Dále k tématu Sylva SKLENAŘOVÁ, *Nizozemsko*, edice: Stručná historie států, Praha 2006, s. 66-76 či František HONZÁK, Marek PEČENKA, Jitka VLČKOVÁ, *Evropa v proměnách staletí*, Praha 1995, s. 332.

první říšský sněm, který se konal za vlády nového císaře Maxmiliána II. Toto pro císaře důležité sněmovní zasedání probíhalo v jihoněmeckém Augsburgu.⁵²⁶ Za vlády Maxmiliána II. byly říšské sněmy svolávány jen zřídka a přestávaly tak být hlavní politickou základnou říšské politiky Habsburků. Císař totiž rezignoval na aktivní řískou politiku svých předchůdců a přestal mocensky tlačit na protestantská knížata. Nadále však zůstal garantem katolické protireformace, kterou však díky svému založení vykonával jen velmi vlažně. Pouze na začátku své vlády se panovník setkal s ochotou říšských stavů pomoci mu v otázce daní, jež požadoval na obranu střední Evropy před znovu ožívajícím tureckým nebezpečím. Augsburský sněm, na kterém rytíř Albín Žďárský pobýval schválil Maxmiliánovi II. poměrně vysoké daně, které byly určeny k vypravení říšské armády, a kterou podpořil vysokou finanční sumou v červnu 1566 i český zemský sněm.⁵²⁷

V létě roku 1566 zamířil Albín Žďárský ze Žďáru s lidem strýce Jiřího Žďárského k Vídni, kde se shromáždila početná branná moc křesťanů. Česká výprava byla posledním velkým válečným tažením, které bylo ještě vypraveno dle středověkého způsobu. „*Jednotliví držitelé pozemkového majetku z řad panské a rytířské šlechty měli táhnout se svým králem spolu s vlastním vojenským kontingentem do pole osobně; komu to fyzický stav nedovoloval, měl místo sebe vypravit rovnocennou náhradu.*“⁵²⁸ A tak místo zestárlého a postonávajícího strýce Jiřího Žďárského vytáhl mladý Albín Žďárský.⁵²⁹ Tažení se účastnil v osobním oddílu arciknížete Ferdinanda Tyrolského i Albínův mladší bratr Ctibor Tiburcí, který v těch letech sbíral své válečné zkušenosti.⁵³⁰ Křesťanská armáda vytáhla 12. srpna 1566 od Vídně pod osobním velením císaře. Turecké jednotky v Uhrách již mezitím zahájily po bezmála dvacetiletém období klidu vojenskou ofenzívu a stály u Sigetu.⁵³¹ Albín Žďárský dělal v bojích svému kladenskému strýci, tak i rodové tradici, v tažení čest. Bartoloměj Paprocký ho charakterizuje slovy: „*ten Albín Žďárský byl pacholek mladý a velmi silný, i ke všem správám rytířským způsobilý.*“⁵³² Při výpravě dobyli Osmané počátkem září 1566 mocnou

⁵²⁶ Viz B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76 a o sněmu např. P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII.*, s. 277.

⁵²⁷ P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII.*, s. 277-278.

⁵²⁸ Citace dle P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII.*, s. 278.

⁵²⁹ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

⁵³⁰ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 či J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60.

⁵³¹ P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII.*, s. 277-280 a B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 či J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60.

⁵³² Citace dle B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 76.

pohraniční pevnost Siget,⁵³³ což byla pro křesťanstvo velká avšak očekávaná ztráta, na druhé straně se určitých úspěchů dočkaly i císařské jednotky. Rozvíjející boj nakonec nečekaně ukončila dne 3. září 1566 smrt sultána Süleymana II. Velikého. Nové turecké velení se rozhodlo urychleně stáhnout do vnitrozemí a křesťanské vojsko, vyčkávající dosud u Rábu na velkou bitvu, se rozjelo domů. S novým sultánem Selimem II. pak byla roku 1568 uzavřena mírová dohoda – tzv Drinopolský mír, v níž se císař Maxmilián II. zavázal vyplácet podle vzoru svého otce Osmanům značný poplatek.⁵³⁴

Od otce Jana Žďárského získal Albín v přítomnosti pražských úředníků dne 9. května 1570 panství Tachlovice a byl s hmotným zabezpečením již spokojen. V následujících letech se politického života (na rozdíl od jiných členů rodiny) nijak zvlášť aktivně neúčastnil. Zastával však hodnost císařova rady, ve které mohl při občasných pobytech panovníka v Praze svému vladaři pomoci. Dne 1. července 1572 ho císař Maxmilián II. s dalšími českými pány a rytíři pozval na sněmovní zasedání pořádané ve vzdáleném uherském Prešpurku.⁵³⁵ Zda se Albín vydal na tuto nákladnou cestu, však nevíme.

Rytíř Albín se více než politické činnosti věnoval ranhojičství a lékařství, v nichž nabyl na urozeného člověka pozoruhodných znalostí.⁵³⁶ Tuto zálibu si ještě více vypěstoval v roce 1566 v souvislosti s tažením do Uher, kterého se zúčastnil. Tehdy snad byl také za nedovolené provozování lékařství a ranhojičství žalován od lékaře Jiřího Tiburce z Vídně, který po něm požadoval náhradou 20 kop grošů. Pan Albín byl úřady napomenut, ale ničeho platit nemusel.⁵³⁷

Albín Žďárský se nikdy neoženil a zemřel ve staroměstském domě Žďárských asi 25. června 1580 ve věku pouhých jednačtyřiceti let. Jeho tělo spočinulo opodál v staroměstském kostele sv. Jakuba, na který jeho rod rád přispíval. Ve svatostánku ho uložili nedaleko hlavního oltáře pod prostým bílým opukovým kamenem, který opatřili jednoduchým žďárským erbem a nápisem.⁵³⁸

⁵³³ Maďarsky Szigetvár, někdy také Seget, Segedin.

⁵³⁴ O tureckém tažení celkově např. P. VOREL, *Velké dějiny země VII.*, s. 277-282.

⁵³⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 61 a o Tachlovicích též F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 72.

⁵³⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 62.

⁵³⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 62.

⁵³⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 62. Bartůňek vztahuje datum úmrtí k 25. 6. 1580., což koresponduje s velmi přesným J. V. ŠIMÁKEM, *Paběrky rodopisné*, s. 60. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 283 a F. MELICHAR, *Paměti okresu*, s. 72 však uvádí datum 7. 7. 1580 a J. MOTTL, *Kladno-město*, s. 24 pak přímo uvádí, že zesnul v pátek v noci na sobotu před sv. Markétou. Jestliže tedy zemřel v pátek,

VI/6.

Petr Vok Žďárský ze Žďáru a na Velkém Kvíci

Rytíř Petr Vok Žďárský přišel prý na svět roku 1549 v den sv. Petra v okovech, který se slavil 1. srpna. Proto se psal Petrem v okovech či též zkráceně Petrem Vokem.⁵³⁹ Byl ženat s paní Annou Štrouchovou z Chlumku, která pocházela taktéž ze Slánského kraje.⁵⁴⁰ Jejimi rodiči byli nejspíš rytíř Vilém Štrouch z Chlumku a Zdina z Vratíšova. Manželčin rod byl drobnou rytířskou rodinou, která pocházela od Hluboké v jižních Čechách, ale již v 15. století přesídlila do středních Čech. V 16. století držela rodina ve středních Čechách menší statky jako bylo panství Hospozín na Velvarsku, dále statek Račiněves, Dolní Kamenice, Velká Kvíc či Podhořany.⁵⁴¹

Petr Vok měl s Annou Štrouchovou několik dětí, důvěryhodnější prameny se povětšinou shodují na jedné dcerce a dvou syncích.⁵⁴² Petrovým sídlem byla pak tvrz ve Velkém Kvíci u Slaného,⁵⁴³ která byla centrem malého panství, jež leželo v údolí Červeného potoka u samých bran tohoto významného královského města. Statek Kvíc sestával jen ze dvou vsí: z Velkého

stalo se tak 8. 7. 1580. Přikláním se k verzi Šimáka a Bartůňka. Šimák čerpal z původního rodového Stambuchu a navíc přináší starou formu datování, která byla nejspíš opsaná dle Albínova náhrobku, a která se mi tak jeví jako nejpravděpodobnější.

⁵³⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62. O roku 1549 narození i NA Praha, J. V. DOBŘENSKÝ, *Genealogická sbírka*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310-rodokmen či A. VON DACHENHAUSEN, *Stammtafel der Sahrer von Sahr*. Naopak jiné prameny uvádí chybně rok 1542. Což by odporovalo i tvrzení, že byl nejmladším synem. Jinde též 1548, což však je údaj ojedinělý a jedná se nejspíš o překlep.

⁵⁴⁰ Jinde též nesprávně Stachová, Strauchová či Štrauchová z Chlumu. Ke Štrouchům z Chlumku obsáhleji Josef ČERMÁK, *Štrouchové z Chlumku*, ČSPSČ VIII, č. 1, 1900, s. 30-33. K jejich jménu s. 30, pozn. 1. K erbu J. VYKOUK ml., *Heraldika: Magdalena z Jesenice, Anna Strauchová z Chlumku*, LZU 25-26, 2000, s. 41.

⁵⁴¹ J. ČERMÁK, *Štrouchové z Chlumku*, s. 32-33 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 152 a J. VYKOUK ml., *Heraldika: Magdalena z Jesenice, Anna Strauchová z Chlumku*, LZU 25-26, 2000, s. 41.

⁵⁴² V počtu dětí se prameny rozcházejí. Někdy se zmiňuje jedna dcerka a dva synci, jindy je tomu naopak a jindy jsou děti dokonce čtyři. SOA Praha - SOkA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky II*, s. 7 připomíná tak dvě dcerky. J. KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj*, s. 6 zase hovoří o dvou synech jednu dceru. Totéž - 2 syny a dceru - připomíná V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64 (ten čerpal z desk zemských) či J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62 (čerpající z někdejšího rodového Stambuchu). Informace Bartůňka či Šimáka, kteří čerpali z prvotních pramenů se mi proto jeví jako nejpřesnější.

⁵⁴³ Dnes Kvíc, dříve též Velký Kvíček, 3 km jihozápadně od Slaného.

Kvíc s tvrzí a z Malého Kvíce. Petr Vok Žďárský získal statek postoupením až roku 1579 od Annina otce rytíře Viléma Štroucha z Chlumku.⁵⁴⁴

Po Abínově smrti se nejmladší z bratrů rytíř Petr Vok Žďárský ze Žďáru a na Velkém Kvíci – kvůli svým finančním problémům a v důsledku chybějící Albínovy závěti – ujal neoprávněně Tachlovic, čímž byly bratrské rozpory opět obnoveny. Ctibor Tiburcí a Gotthard Florian se s panem Petrem Vokem soudili, ale rozsudek padnout nemusel, neboť 9. září 1580 se bratři dohodli na smíru. Rytíř Petr Vok Žďárský se za příslib 10 000 kop grošů míšeňských Tachlovic zřekl a odevzdal je bratrům,⁵⁴⁵ kteří se rozhodli mu „z *bratrské lásky rádi z dluhu a těžkosti jeho pomoci*.“⁵⁴⁶ Téhož dne se pan Ctibor Tiburcí Žďárský ve prospěch Gottharda Floriana Žďárského panství vzdal a Gotthard Florian ho okamžitě připojil k sousednímu Červenému Újezdu. Z vlastní kapsy pak Ctibor Tiburcí vyplatil 21. ledna 1581 bratru Petru Vokovi část přislíbené sumy v částce 3 200 kop grošů míšeňských.⁵⁴⁷ Za tuto sumu se dala již koupit pěkná ves či v Praze získat velmi výstavný a velký dům.

Rytíř Petr Vok Žďárský byl velmi rozhazovačný a nacházel se v častých finančních nesnázích. Proto mu již jeho strýc Jiří Žďárský ve své závěti z přislíbeného odkazu 7000 kop grošů míšeňských dovolil vyplácet ročně jen 1000 kop, aby „*on, Petr, otec těch dětí jim utratiti nemohl*.“⁵⁴⁸ Taktéž starší bratr pan Ctibor Tiburcí Žďárský ochraňoval slíbený podíl jeho dětem odděleně. Měli jej dostat až dospějí, k tomu však již nedošlo. Celá početná rodina Petra Voka totiž skončila velmi tragicky, neboť v roce 1582 vymřela na mor, který v té době v Českém království opět řádil. Z blízkého okolí je uváděn jako jeho oběť kupříkladu smečenský soused pan Jaroslav I. Bořita z Martinic, jinak otec pozdějšího proslulého stejnojmenného českého místodržitele.⁵⁴⁹ Nešťastná rodina byla pak uložena k věčnému spánku do kladenského kostela.⁵⁵⁰ Jejich náhrobky se však nedochovaly. Velký Kvíc byl

⁵⁴⁴ J. ČERMÁK, *Štrouchové z Chlumku*, s. 33; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 152 a J. VYKOUK ml., *Heraldika: Magdalena z Jesenice, Anna Strauchová z Chlumku*, LZU. 25-26, 2000, s. 41.

⁵⁴⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 62, 64 a SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 72. O chybějící závěti a Petrovi Vokovi též SOA Praha - SOkA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 25-26.

⁵⁴⁶ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 64.

⁵⁴⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 64 a SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 72 či A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 283.

⁵⁴⁸ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 64.

⁵⁴⁹ Josef VÁVRA, *Památka zaniklých Jezeřan, osady kostelní*, PAM, 1883, s. 230.

⁵⁵⁰ J. ČERMÁK, *Štrouchové z Chlumku*, s. 33 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62.

brzy nato (roku 1583-1584) pro dluhy zabaven a prodán císařskému radovi rytíři Janu Šlejnicovi ze Šlejnic.⁵⁵¹

Majetek Žďárských se tak během pár let soustředil do rukou dvou zbylých bratrů. Rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský disponoval větším kladenským panstvím a jeho bratr Gotthard Florian vládl na panství Červený Újezd a Tachlovice, které usilovně a cílevědomě rozšiřoval.

⁵⁵¹ KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 254 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 152.

VII.

PAN CTIBOR TIBURCÍ – ÚŘEDNÍK A DVOŘAN RUDOLFA II.

VII/1.

Dětství a dospívání

Nejschopnější ze synů pana Jana Žďárského – Ctibor Tiburcí⁵⁵² se narodil paní Magdalence z Jesenic jako třetí v pořadí v úterý 11. srpna roku 1545.⁵⁵³ Kde se tomu tak stalo bohužel prameny neuvádí, nejpravděpodobnější verzí však bude, že k události došlo na pohodlném a dostatečně velkém kladenském hrádku, popřípadě na jiném rodinném sídle v okolí. Nedošlo k tomu však určitě v Tachlovicích, jež byly v tu dobu pusté a asi ani ne na malé nevyhovující tvrzi v Červeném Újezdě.⁵⁵⁴ Na svět dítě přišlo v den málo známého starokřesťanského římského mučedníka sv. Tiburcí či též Tiburtiuse, proto dostalo na jeho počest do vínku toto v Čechách neobvyklé jméno.⁵⁵⁵ Jako první jméno však maličký Žďárský obdržel tradiční české přízvisko Ctibor. Avšak i to bylo v rodě Žďárských ze Žďáru novinkou, neboť v rodě se tradičně vyskytovala mužská jména jako byl: Jan, Stanislav, Mikuláš či Žibřid (Siegfried).⁵⁵⁶ Vedle svých dvou bratrů patřil Ctibor Tiburcí též k prvním členům kladenské linie Žďárských, kteří byli pojmenováni podle dobové módy dvěma jmény.

Ctibor Tiburcí byl nadaný a inteligentní a brzy se stal nejoblíbenějším synem jak pana Jana, tak nejoblíbenějším synovcem pana Jiřího Žďárského.

⁵⁵² K jeho osobě existuje podrobná diplomová práce SOA Praha - SOKA Kladno, Blanka VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru (Příspěvek k dějinám nižší šlechty předbělohorských Čech)*, (diplomová práce), Praha 2000, sign. F 1238. Podrobně též V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 62-65, 124-129, 192-195 a SHK 34, 1933, s. 11-14. Menší kapitolka o něm i J. KOVAŘÍK, *Urození*, s. 20-22.

⁵⁵³ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 či V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64.

⁵⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 283, 284; KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 77, 464 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 16.

⁵⁵⁵ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 či V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64. Dnes se svátek sv. Tiburcí čili Tiburtiuse a jeho druhů slaví oficiálně 14. dubna. Viz V. SCHAUBER, H. M. SCHINDLER, *Rok se svatými*, s. 157-158; Donald ATTWATER, *Slovník svatých*, Vimperk - Rudná u Prahy 1993, s. 371 a G. FRIEDRICH, *Rukověť*, s. 333.

⁵⁵⁶ Viz jednotlivé rodokmeny Žďárských: von Dachenhausen, Dobřenský ad.

Otec velmi dbal na jeho výchovu a jako hoch a jej se svým bratrem Jiřím Žďárským vypravil do služby k hrabatům ze Stolbergu, u nichž sloužil jako páže.⁵⁵⁷ Ve třinácti letech v roce 1558 ho na vychování otec Jan poslal k slezskému rytíři Adamovi ze Schwabsdorfu (též Schwobsdorf), jenž byl známým rodiny, a se kterým procestoval mladičský Ctibor Tiburcí Žďárský mnoho krajin.⁵⁵⁸ U něj i u jeho nástupců dosáhl jistě dalšího vzdělání, umění bojovat ve zbrani, tak i různých jiných praktických dovedností, které později mohl v životě využít.⁵⁵⁹

Od Schwabsdorfa o čtyři roky později, na zásah strýce Jiřího, odešel ke dvoru mocného, vlivného a výše postaveného pána – pana Zbyňka Berky z Dubé a na Zákupcích, u kterého zůstal až do svého mužného věku.⁵⁶⁰

O vzdělávání odrostlejších šlechtických synků v době prvních Hasburků konstatuje velký znalec doby české renesance historik a numismatik Petr Vorel, že: „*Šlechtická mládež získávala střední vzdělání obvykle na soukromých šlechtických školách, zřizovaných bohatými magnáty při vlastních sídlech.*“⁵⁶¹ Takovou školou byla proslulá bratrská škola rodu Slavatů z Chlumu a Košumberka na hradě Košumberk či luteránské gymnázium v Pardubicích, fungující od čtyřicátých let 16. století. Na případě Ctibora Tiburcího tak nemůžeme vyloučit, že menší šlechtická škola fungovala i u Žďárského vychovatele – katolického pána – pana Zbyňka Berky z Dubé na zákupském zámku.

Královského komorníka pana Zbyňka Berky z Dubé znal Ctiborův strýc Jiří Žďárský už z dob svého mládí, neboť s přibližně stejně starým panem Berkou, který byl jedním z velitelů vojska (tedy snad i Žďárského jakožto „*fenricha*“), táhl v roce 1543 do Uher. Pan Berka z Dubé též stál na straně krále Ferdinanda I. v osudových letech stavovského odboje 1546-1547 a s králem pobýval v Sasku a v roce 1547 i v západních Čechách,⁵⁶² takže i tam se opět asi sešel s Jiřím Žďárským. Z těchto společných zkušeností, tak z obrany královských zájmů, vycházela jejich společná náklonnost a snad i přátelství. Navíc zde byli příbuzenské vztahy Berků z Dubé ke smečenským Martinicům, se kterými byli Žďárští spřízněni.⁵⁶³ Zbyněk

⁵⁵⁷ J. MOTTIL, *Kladno-město*, s. 17.

⁵⁵⁸ Viz B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 77-78; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60. Šimák však uvedl chybné datum 1547.

⁵⁵⁹ K témuž SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 16.

⁵⁶⁰ O Berkově osobě je menší, ale přínosná práce Martin ASCHENBRENNER, *Zbyněk Berka z Dubé, Z dějin zámku a panství Zákupy IV*, Česká Lípa 2007. Dále ke Žďárskému za pana Berky: B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78; J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 či V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64.

⁵⁶¹ Citace dle P. VOREL, *Velké dějiny země VII*, s. 264.

⁵⁶² M. ASCHENBRENNER, *Zbyněk Berka z Dubé*, s. 4-6.

⁵⁶³ M. ASCHENBRENNER, *Zbyněk Berka z Dubé*, s. 7-8.

Berka se stal již počátkem čtyřicátých let českým velkopřevorem řádu johanitů a tuto funkci vykonával až do své ženitby v roce 1556. Byl tedy pevným katolíkem⁵⁶⁴ a i tento fakt je dalším nepřímým důkazem toho, že katolíky byli i Jan a Jiří Žďárští, tak i jejich rodiny, které k pevně katolickému pánu vyslali svojí nadějnou ratolest. Pan z Dubé spravoval do roku 1565 kolem severočeského Cvikova statek Milštejn, ovládal rozsáhlé zástavní královské panství Mělník a vládl neméně velkému rodovému panství Zákupy, které od roku 1565 trvale i vlastnil. Sídlil převážně na Zákupích v rozlehlém a výstavném renesančním zámku nebo případně na starém mělnickém hradě⁵⁶⁵ či v Praze u královského dvora. Po těchto místech se s ním tedy pohyboval i dospívající Ctibor Tiburcí Žďárský, který se tak seznamoval s kultivovaným panským prostředím vysoce postaveného českého velmože. Se svým protektorem se Ctibor Tiburcí zúčastnil i četných společenských událostí u pražského dvora.

Pan z Dubé vzal svého mladého chráněnce i na okázalé akty spjaté s nástupem panovníka Maxmiliána II. Mladý Žďárský se tak 20. a 21. září 1562 zúčastnil české královské korunovace Maxmiliána II. a jeho španělské choti Marie Habsburské, jež v dómě sv. Víta provedl nový pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice. Přihlížející publikum tehdy zaujmula z nádhery korunovačního průvodu jízda uherských husarů a přivezení exotičtí velbloudi. V listopadu 1562 ale byl již pan Berka se Ctiborem Tiburcím Žďárským na západě Německa, kde se mezitím shromáždil říšský sněm, který 24. listopadu 1562 zvolil Maxmiliána II. římskoněmeckým králem a tak i nástupcem letitého a churavějícího císaře Ferdinanda I. O několik dnů později dne 30. listopadu 1562 proběhla Maxmiliánova královská korunovace v kostele sv. Bartoloměje ve Frankfurtu nad Mohanem. Slavnostního dne se účastnilo mnoho hostů, mezi nimiž nechyběl mladičkový rytíř Žďárský i pan Zbyněk Berka z Dubé. Následujícího roku 1563 v měsíci srpnu odjel Ctibor Tiburcí s panem Berkou do Uher do hornouherského Prešpurku. Na nadcházející korunovační slavnost se podle zpravodajů dostavilo z habsburských zemí na čtyři tisíce pánů a rytířů. Velký počet hostů se však nevešel do nevelkého Prešpurku, a proto před branami města vzniklo stanové městečko, kde se pravděpodobně ubytoval i pan Zdeněk Berka se svojí družinou a s mladým rytířem Žďárským. V korunovačním městě Prešpurku byli 8. září 1563 oba přítomni uherské korunovaci Maxmiliána II., jež se odehrávala v menší gotické katedrále sv. Martina v prešpurském podhradí.⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ M. ASCHENBRENNER, *Zbyněk Berka z Dubé*, s. 4 a 10. O Berkově katolictví též s. 12-13 či 16.

⁵⁶⁵ K jeho majetku a k sídlům M. ASCHENBRENNER, *Zbyněk Berka z Dubé*, s. 7-8, 10-12 a 15.

⁵⁶⁶ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78. Ten hovoří, že se ve Frankfurtu účastnili říšské korunovace, šlo však jen o volbu a korunovaci králem. K císařské korunovaci došlo až 25. července 1564. Té se

Vedle toho, jak bylo tehdy obvyklé a pro bohatého mladého šlechtice i společensky nezbytné, navázal Ctibor Tiburcí na své cesty se Schwabsdorfem a procestoval roku 1562 s panem Berkou několik evropských zemí. Hlavním cílem se stalo vyspělé Nizozemí, kde spatřili některá významná města či tamní (povětšinou vodní) pevnosti.⁵⁶⁷

Cestování české šlechty se rozvíjelo s nástupem Habsburků od první poloviny 16. století. Mladí šlechtici, ale i bohatší měšťané, odcházeli do zahraničí na zkušenou, naučit se dobrým mravům a jazykům a především získat nové společenské kontakty. Navštěvovali knížecí dvory a často vstupovali i do prestižních vysokých škol. Tímto způsobem postupně získávali nejen vzdělání, ale i přehled o politickém dění a o vyspělosti cizích krajin. Cestování po dvorech, univerzitních městech nebo pevnostech bylo vhodnou přípravou na budoucí kariéru dvořana, úředníka či důstojníka.⁵⁶⁸

VII/2.

Ve válce s Turky

Na náklady strýce Jiřího Žďárského, jenž především platil synovcovu výchovu i nákladné cestování, získal mladý Žďárský v devatenácti letech první válečné zkušenosti. Ze žďárského rodu nebyl v ten čas ve válečném poli jediný, neboť tažení se v roce 1566 účastnil i jeho starší bratr Albín. V ten čas využil osmanský sultán Süleyman II. Veliký výměny panovníka v habsburských državách a zamýšlel udeřit na Vídeň. Nástupci Ferdinanda I. císaři Maxmiliánovi II. se podařilo (jak již bylo popisováno v případě Albína Žďárského) shromáždit v letech 1565-1566 rozsáhlou finanční a brannou pomoc ze všech svých zemí a

Ctibor Tiburcí Žďárský již neúčastnil, neboť v té době táhl do Uher. O tom, že se na sklonku roku 1562 konala ve Frankfurtu královská korunovace přináší informace i Eduard PETRŮ, Emil PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, Praha 1955, s.183. Ten na téže straně i k uherským husarům na české korunovaci. K české korunovaci např. J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 93. Ke korunovacím obsáhle též SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 16-18. Data korunovací a volby upřesňuje G. FRIEDRICH, *Rukověť*, s. 259, 261 a 268.

⁵⁶⁷ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 či J. MOTTL, *Kladno – město*, s. 18.

⁵⁶⁸ O kavalírských cestách šlechty též kapitola o Florianovi Jetřichovi Žďárském...s. ... a blíže např. V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 298-303 či J. PETRÁŇ A KOL., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 119-120. O cestování též Simona BINKOVÁ, Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989 či Eliška FUČÍKOVÁ, Josef JANÁČEK (edd.), *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, Praha 1989.

tak mohl proti tureckému nepříteli vypravit rovnocennější armádu.⁵⁶⁹ Ještě před vlastním rozhořením konfliktu byl Ctibor Tiburcí Žďárský propuštěn od pana Berky⁵⁷⁰ a vytáhl v roce 1564 jako nižší jízdní důstojník – pod vedením pana Ekka hraběte ze Salmu, jinak velitele v Prešpurku a v Rábu – do Uher k císařské pevnosti Rábu.⁵⁷¹ Měl na starosti čtyři koně s jezdci s nimiž „časté štráfy a vejpady s jinými Čechy na Turky činil a za nimi se až k kastelu svatého Martina⁵⁷² sháněli. Tu byvše několik měsícův, odtud téhož léta s panem Pavlem Kůrkou na Fryštát do vosazení se dal.“⁵⁷³ Tehdy Žďárský bojoval pod panem Adamem Ungnadem ze Sonneggu,⁵⁷⁴ se kterým byl v roce 1565 při obléhání pevnosti Tokaje, která leží na pomezí dnešního Maďarska a Slovenska při řece Tise.⁵⁷⁵ Poté odjel s Pavlem Kůrkou z Korkyně do blízkého Sedmíhradska, kde velel jako nejvyšší důstojník plukovník Lazar ze Schwendi.⁵⁷⁶ Žďárský podléhal osobně rotmistrovi panu Jeraltowskému a pod jeho praporcem táhl proti osmanským jednotkám. Čeští a moravští bojovníci si ve střetnutích vedli velmi statečně, jak vypravují Kůrkovy paměti.⁵⁷⁷

⁵⁶⁹ Např. V. BŮŽEK, J. HRDLIČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 80.

⁵⁷⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64. údajně roku 1563.

⁵⁷¹ Někdy je Ráb též znám pod maďarským názvem Győr. Ekk či též Eck hrabě ze Salmu. Viz OTTA XXII, s. 551. Dále o tažení např. V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 64.

⁵⁷² Není jasné o kterou pevnost šlo, ale snad to byl Ráb.

⁵⁷³ Citace dle B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78. Pavel Kůrka (či též Korka) z Korkyně (1522-asi 1603) byl známý voják a drobnější rytíř, který se účastnil válečných tažení na straně Habsburků již od třicátých let 16. století. Později taktéž vystupoval ve dvorských službách jako úředník. Napsal o svých taženích a životě deník uveřejněný v letech 1829-1830 v ČČM. Viz OTTA XIV, s. 843. B. Paprocký Frystadem snad míní slezské město Fryštát. Adam Ungnad ze Sonneggu, někdy taktéž ze Sonecku či Suneku byl členem významného německo-rakouského rodu. Adam Ungnad byl zakoupen v našich zemích a v roce 1557 byl sedmým nejbohatším obyvatelem Českého království. Viz Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 168-169 či OTTA XXVI, s. 183-184.

⁵⁷⁴ Adam Ungnad ze Sonneggu, někdy taktéž ze Sonecku či Suneku byl členem významného německo-rakouského rodu. Adam Ungnad byl zakoupen v našich zemích a v roce 1557 byl sedmým nejbohatším obyvatelem Českého království. Viz Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, s. 168-169 či OTTA XXVI, s. 183-184.

⁵⁷⁵ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60; SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 19 a OTTA XXV, s. 505.

⁵⁷⁶ B. Paprocký ho jmenuje pouze jako Švendu. K tažení a Švendovi též SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 19 a 21.

⁵⁷⁷ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78; J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 a František PALACKÝ(ed.), *Pavel Korka z Korkyně, Paměti, ČČM 4, 1830, např. s. 438.*

Hlavní síly Osmanů vytáhly až počátkem května 1566 z Cařihradu (Istanbulu) a zanedlouho se přiblížily pod osobním vedením starého sultána Süleymana II. k městu a hradu Siget, jež stálo na pomezí Chorvatska a Uher. Mocnou a strategickou pevnost začali v létě Turci dobývat. V ten čas (roku 1566) byl rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský již v osobním oddílu arciknížete Ferdinanda Tyrolského. Ten se teprve 11. července 1566 vydal z Prahy do Rakouska, kde se nedaleko Vídně u Korneuburgu shromažďovalo vojsko. Žďárskému pak v arciknížecím oddílu velel „*dvorský fendrych*“ pan Mrakeš z Noskova.⁵⁷⁸ A poněvadž byl tohoto roku 1566 v císařském vojsku i jeho starší bratr rytíř Albín Žďárský, měl tak Ctibor Tiburcí jistou příležitost se s ním sejít. Vedle nich byla na výpravě přítomna i celá řádka dalších českých šlechticů, mezi kterými musíme zmínit Ctiborova patrona Zbyňka Berku z Dubé, jenž byl zástupcem velitele české hotovosti a proslulého pána – pana Viléma z Rožmberka, který byl vrchním velitelem zemské hotovosti. Ta čítala kolem deseti tisíc osob, které se připojily k dalším zhruba sedmdesáti tisícům mužů před Vídní.⁵⁷⁹

Mohutné císařské vojsko, v jehož řadách Ctibor Tiburcí byl, přitáhlo v čele s císařem Maxmiliánem II. v druhé polovině srpna 1566 k Rábu, který leží na poloviční cestě mezi Vídní a Peští. Zde se však velitelé vojska nedokázali dohodnout na postupu, ztratili cenný čas a nedokázali tak pomoci důležité pevnosti Sigetu. Obležená vodní pevnost na jihu panonské nížiny byla tak dobyta a její velitel chorvatský velmož Mikuláš hrabě Zrinský ze Serynu 7. září 1566 hrdinsky padl s většinou svých mužů. Tureckou baštou pak Siget zůstal až do roku 1689, kdy jej opět ovládl po více jak jednom století habsburský císař Leopold I.⁵⁸⁰ Tragický a nedobře se vyvíjející stav války se vyřešil příměřím s Turky, neboť sultán Süleyman II. Veliký překvapivě 3. září 1566 zemřel a Osmané se spokojili již jen s velkou kořistí a opět se stáhli do svých zimních základů. Početné křesťanské vojsko spolu s českou hotovostí se tak

⁵⁷⁸ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 a B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 20. Mrakešem se míní člen říšské hraběcí rodiny (českého původu) Mrakešů z Noskova (Mrakschi či Moraksch von Noszkau). Viz OTTA XVII, s. 808-809.

⁵⁷⁹ V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 80-81 a Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků II*, Praha 1985, s. 695 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 20.

⁵⁸⁰ Mikuláš Zrinský byl spjat s českými zeměmi i přes svojí choť Evu z Rožmberka. Byl tedy švagrem posledních pánů z Růže-bratrů Viléma a Petra Voka. O obléhání Sigetu J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo*, s. 146-148; J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 115 či OTTA XXIV, s. 519-520. O Žďárském v ten čas též SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 20-21.

v říjnu až listopadu 1566 mohlo rozjet domů.⁵⁸¹ Do Čech se na podzim rozjel i mladý rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský, který si po třech letech vojenského života mohl opět odpočinout na rodinných panstvích či v jednom z rodových pražských domů. V téže dobu – v prosinci 1566 dostal od otce Jana Žďárského i majetkové zabezpečení na panství Červený Újezd.⁵⁸²

VII/3.

V habsburských službách Ferdinanda Tyrolského a Maxmiliána II.

Již za svého pobytu u pana Zbyňka Berky z Dubé se Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru mohl seznámit blíže s pražským dvorem arcikníže Ferdinanda Tyrolského. Ten jako místodržitel svého otce Ferdinanda I. a poté i bratra Maxmiliána II. vládl po dvacet let Čechám. K panu místodržiteli měl mladík jistě blízko, vždyť jeho otec Jan i strýc Jiří patřili již dlouho k princovým služebníkům, dvořanům a přátelům.

Roku 1566 tak byl přijat do služeb k panu místodržiteli a pod jeho praporcem okamžitě táhl toho roku do Uher. V roce 1567 s arciknížetem odešel z Prahy do Innsbrucku, kde se Ferdinand ujal samostatné vlády v Tyrolsku.⁵⁸³ V Innsbrucku pobýval Žďárský na honosném renesančním arciknížecím zámku Ambras a prohluboval své dvorské zkušenosti. Na Ambrasu kypil čilý společenský život a konaly se četné kratochvíle. Mezi ně patřily proslulé i tzv. pijácké zábavy nebo-li též ceremonie Bakchova kultu, kterých se účastnili desítky představitelů říšské, rakouské, české, uherské, polské, španělské či francouzské šlechty. Páni a rytíři z Čech pak zaujímal mezi těmito účastníky obzvláště čelné a početné místo. Návštěvníci zámku byli podrobováni speciální zkoušce, která spočívala ve vypití určitého množství vína (čtyř litrů) na jedno posezení. V pamětní knize tzv. „*Trinkenbücher*“ najdeme dodnes podpisy účastníků těchto radovánek. Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru je tak spolu se svým starším bratrem Gotthardem Florianem zapsán v knize v roce 1568. Oba dva tam zanechali výrok: G.B.M. což znamená „*Gott, behüte mich! – Bůh mě ochraňuj!*“. V tentýž čas pobýval z české šlechty na ambraském zámku i jejich smečenský soused pan Jaroslav I. Bořita z Martinic, dále pan Kryštof Rozdražovský z Rozdražova, páni Jan a Ludvík z Thurnu

⁵⁸¹ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 21.

⁵⁸² Např. V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 11-12.

⁵⁸³ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60.

či rytíř Jan Budovec z Budova nebo Jan Klenovský z Klenové.⁵⁸⁴ Do Čech se Ctibor Tiburcí zřejmě vracel z Tyrolska vždy jen na skok.

Se svým pánem Ferdinandem se účastnil na císařovo pozvání za velkého finančního vydání uherské korunovace císařova nástupce Rudolfa II., která se konala v čase vinobraní 25. září 1572 v Prešpurku. Byla to tak již jeho čtvrtá panovnická korunovace, kterou zažil. Podobně jako před devíti lety i tentokrát si účastníci přivázeli své stany, zbroj k turnajům a všelijakou výbavu ke kratochvilím – jako bylo tzv. honění ke kroužku. Toho a rytířských turnajů, plesů či dobývání dřevěného města se zúčastnilo i přes nepřízeň deštivého počasí velké množství šlechticů. Zvláště dobře si v turnajích počínal Rudolfův mladší bratr arcikníže Arnošt Habsburský.⁵⁸⁵ Velkolepé slavnosti se účastnili zástupci celé středoevropské habsburské monarchie, a tak bylo toto početné shromáždění demonstrací jednoty habsburské říše.⁵⁸⁶ V tento slavnostní čas (zřejmě ještě roku 1572) ho císař Maxmilián II. jmenoval svým radou.⁵⁸⁷

Krátce poté využil císař jeho diplomatických schopností a pověřil ho nelehkou cestou do Polska. Tak rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský vstoupil do vysoké evropské politiky. Připojil se k druhému císařskému poselstvu, které jednalo u našich severních sousedů na jaře 1573 o obsazení osiřelého polského trůnu. Tato otázka vyvstala již 7. července 1572, když v Krakově zemřel poslední Jagellonec král Zikmund II. August. Jeho blízký příbuzný císař Maxmilián II. se snažil získat trůn pro svého mladšího syna arciknížete Arnošta. Na jednání o obsazení polského trůnu vypravil císař v srpnu 1572 velké poselstvo o 400 členech. Vedli ho nejschopnější diplomaté v čele s nejpřednějšími českými velmoži a nejvyššími zemskými úředníky. A tak již 17. srpna 1572 se do Polska vydali hájit zájem habsburského domu – nejvyšší purkrabí pražský a hlava zemské vlády pan Vilém z Rožmberka a nejvyšší český kancléř a v podstatě i nejvlivnější zemský úředník pan Vratislav Nádherný z Pernštejna. Volba

⁵⁸⁴ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 226-231 a k Bakchovu kultu na Ambrasu i SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 21.

⁵⁸⁵ Ke korunovaci podrobně Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 63-69; SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 21-22 a Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995, s. 32-33.

⁵⁸⁶ J. JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, s. 32-33.

⁵⁸⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 278.

se však v Polsku na měsíce protahovala a poselstvo, které se nesetkávalo s přílišnými sympatiemi, muselo svojí misi prodlužovat, aniž by něčeho dosáhlo.⁵⁸⁸

Na jaře 1573 císař Maxmilián II. požádal český sněm o druhou delegaci, kterou by vyslal do polsko-litevské unie na pomoc předchozí misi. Druhou skupinu diplomatů vedl nejvyšší hofmistr království pan Ladislav starší Popel z Lobkovic na Chlumci a Jistebnici, jemuž byl za rytířský stav nápomocen purkrabí Hradeckého kraje rytíř Albrecht Kapoun ze Svojkova a na Hlušicích a za městský stav novoměstský pražský purkmistr Ondřej Zutter.⁵⁸⁹ Poselstvo zamířilo do Varšavy, kde se v dubnu 1573 sešel sejm a kde se volba krále tentokrát měla odehrávat. Rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský byl pravděpodobně účastníkem až této druhé výpravy nebo přijel (avšak to je méně pravděpodobnější) do Polska až s Rožmborkem. Tento velmož odcestoval od našich sousedů v březnu 1573 na krátký čas do Čech, aby již 10. dubna 1573 byl ve Varšavě zpět, neboť tam toho dne předstupoval s habsburskou kandidaturou před shromážděný sejm polských stavů. Žďárský je navíc prameny jmenován jako diplomat až v roce 1573 a nikoliv už v roce 1572, kdy pobýval na korunovaci v Uhrách.⁵⁹⁰ Jak podotýká Blanka Vidunová: „*Pokud byl Ctibor stále ještě ve službách arcivévody Ferdinanda, nelze vyloučit, že do Polska odjel na jeho popud či na přání samotného císaře, jak se domnívá Mottl.*“⁵⁹¹ Žďárský byl při polském sejmu jmenován komisařem a spolu s dalšími císařskými komisaři: panem Ladislavem Popelem z Lobkovic, Albrechtem Kapounem ze Svojkova a Ondřejem Zutterem obhajoval habsburskou kandidaturu. Ta se však i přes vynikající schopnosti císařských vyjednavatelů stávala stále více nepřijatelnou, neboť představa o habsburké středoevropské monarchii, rozšířená o obrovský polsko-litevský stát, vyděsil i část polských stavů.⁵⁹² Poselstvo neuspělo a na trůn byl 10. května 1573 povolán francouzský princ Jindřich z Valois, bratr tehdejšího francouzského panovníka Karla IX. Francouzský princ a nový polský panovník se v Polsku po příjezdu, ale příliš neohrál a již po pěti měsících vlády uprchl nespokojen se situací v zemi i se svým postavením dne 17. června roku 1574

⁵⁸⁸ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 22-23; J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 162; E. PETRŮ, E. PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, s. 236-237; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 62-63, 81, 83 a J. JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, s. 33.

⁵⁸⁹ J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 162; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 81-88 či SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 23.

⁵⁹⁰ Např. B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60. Dále k témuž SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 23.

⁵⁹¹ Citace dle SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 24. K témuž J. MOTTTL, *Kladno - město*, s. 19.

⁵⁹² J. MOTTTL, *Kladno - město*, s. 19 a J. JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, s. 33.

z Krakova přes Vídeň a Benátky zpět do rodné Francie. Tam se navíc očekávaně již 30. května uvolnil po jeho bratrovi trůn a on se tak stal posledním francouzským králem z dynastie Valois – Jindřichem III. Po jeho útěku se opět jednalo o polské korunu, o kterou usiloval osobně Maxmilián II., ale i tentokrát habsburská kandidatura propadla a polskou korunu získal na přelomu roku 1575-1576 konkurent z magnátské uherské rodiny – bystrý a energický sedmihradský vévoda Štěpán Báthory. Za něho se země dočkala nového mocenského vzestupu.⁵⁹³

I přes neúspěch v Polsku zachoval císař Maxmilián II. členům poselstva náklonnost. Po návratu z Polska se Žďárský pravděpodobně zúčastnil zemského sněmu, který 20. září 1575 přijal oficiálně za nástupce císařova syna uherského krále a arcivévodu Rudolfa. Ten byl o dva dny později 22. září v pražské katedrále sv. Víta korunován Antonínem Brusem z Mohelnice na českého krále Rudolfa II. Události se zúčastnil císařský pár, Rudolfovi bratři, cizí poselstva a jak bylo u takových událostí obvyklé i velké množství šlechty. Brzy poté dne 1. listopadu byl Rudolf II. korunován na římskoněmeckého krále v Řezně, ovšem bez větší okázalejší nádhery, neboť jeho otec postonával.⁵⁹⁴ Následujícího února roku 1576 vyslal císař Maxmilián II. rytíře Žďárského na jeho náklad na říšský sněm do Řezna, kde se mělo jednat i o možném vojenském útoku na Polsko. K nějakým rozhodnutím však již nedošlo, neboť panovník těžce onemocněl a 12. října 1576 náhle v pouhých 49 letech zemřel. Císařem se stal jeho nejstarší syn Rudolf II., který Žďárskému zachovával přízeň.⁵⁹⁵

⁵⁹³ J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 162-163, 166; E. PETRŮ, E. PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, s. 237 J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo*, s. 152. K Jindřichově a Báthoryho osobě OTTA XX, s. 142-143 či Petr ČORNEJ, Jan P. KUČERA, Vratislav VANÍČEK A KOLEKTIV, *Evropa králů a císařů*, Praha 1997, s. 55, 185.

⁵⁹⁴ Podrobně J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 138-144. Stručně i J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 165 či J. AJŠMAN, *Čeští králové*, s. 47.

⁵⁹⁵ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 78; a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60; J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 168 a J. POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo*, s. 152.

VII/4.

Sibyla - choť Ctibora Tiburcího a její původ

Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a na Kladně si začal rodinné zázemí budovat v 31 letech – tedy poměrně pozdě. Důvodem byly jak jeho dlouhodobé předchozí pobyty v cizině, tak i jeho pozdější finanční zabezpečení. Kladenské panství Jiřího Žďárského mu bylo sice odkázáno strýcovým odkazem již v roce 1574, ale definitivně se ho ujmul až těsně před otcovou smrtí dne 15. února 1578.⁵⁹⁶

V téže době 11. února 1577 se pan Ctibor Tiburcí oženil s paní Sibylou Hradišťskou z Hořovic.⁵⁹⁷ Snad u příležitosti sňatku, každopádně ale před svou smrtí v roce 1578 jí ženichův otec Jan starší Žďárský podaroval čtyřmi menšími stříbrnými koflíky.⁵⁹⁸ Ty se na desetiletí stali trvalou výbavou domácnosti nové kladenské paní Žďárské. Pro rod Žďárských i pro kladenské panství tato žena mnoho udělala, proto nastiňme její původ a prostředí z něhož vzešla podrobněji.

Sibyla Hradišťská z Hořovic pocházela ze starobylého, katolického a ze středně zámožného rytířského rodu.⁵⁹⁹ Ten vzešel ve 14. století z Hořovic na Berounsku. V 16. století však rod vlastnil slušný majetek převážně na Plzeňsku. Tam mu patřilo od druhé poloviny 15. století panství Hradiště u Blovic, které bylo hlavním sídlem rodu a od 16. století vládl rod i nedalekému panství Žďár a statečku Letiny.⁶⁰⁰ Podle Hradiště u Blovic se rodina psala také Hradišťskými.

⁵⁹⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* XXXIII, s. 12.

⁵⁹⁷ Datum např. J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16. Dále SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky II*, s. 8. F. A. HEBER, *České hrady I. Západní Čechy*, s. 465 uvádí nesprávnou dataci sňatku k roku 1585. To však manželé již měli minimálně čtyři roky svého dědice Jana Jiřího Žďárského. Dále je dokázáno, že Sibyla se potkala s Janem starším Žďárským, který zemřel 1578. Vyplyvá ze závěti Ctibora Tiburcího, kterou částečně cituje V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13. Její erb např. Jaroslav VYKOUK ml., *Heraldika: Sibyla Hradišťská z Hořovic, Eliška Volfomina Berkovna z Dubé*, LZU 27-28, 2000, s. 27. O rodu Hradišťských nově Petr ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, Blovice 2004, s. 18-22.

⁵⁹⁸ Vyplyvá ze závěti Ctibora Tiburcího. Viz V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13.

⁵⁹⁹ Na katolictví rodiny můžeme usuzovat i dle víry Sibyliny neteře Anny Salomeny Hradišťské, která byla roku 1609 při sňatku katoličkou, podobně jako její choť Kryštof Harant z Polžic a z Bezdruzic. Viz dále v hlavním textu a obsírně Jaroslav VYSTRČIL, *Syn rebelův. Kulturní obraz ze 17. století*, Olomouc 2005, s. 23-24. O velkém bohatství Hradišťských např. u Vystrčila s. 11, 26 a Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Cesta intelektuála k popravě*, Praha - Litomyšl 2004, např. s. 273, 295, 333.

⁶⁰⁰ OTTA XI, s. 752; M. MYSLIVEČEK, *Erbovník (I)*, s. 32; J. HALADA, *Lexikon III*, s. 67-68;

Přes Hradišťské z Hořovic se kladenští Žďárští ze Žďáru spřiznili s rody: jako byli bohatí rytíři Kokořovcové z Kokořova, rytíři a pozdější páni Harantové z Polžic a z Bezdržic, rytíři Markvartové z Hrádku, rytíři Čejkové z Olbramovic, rytíři Příchovští z Příchovic, rytíři Karlové ze Svárova, rytíři Pešíkové z Komárova, rytíři Údrčtí z Údrče či rytíři z Erbnic.⁶⁰¹

Sibyla byla dcerou rytíře Častolára Hradišťského z Hořovic a na Hradišti († asi 1580) a Maruše Kokořovcové z Kokořova.⁶⁰² Její matka byla dcerou Doroty Údrčské z Údrče, s jejímž rodem jsme se již setkali v případě Elišky Žďárské ze Žďáru. Není proto vyloučeno, že se Ctibor Tiburcí mohl již dříve doslechnout o rytířích Hradišťských z Hořovic skrze svojí „*prapratetu*“ Elišku Žďárskou, jejímuž vyprávění o příbuzných tak rád naslouchal. Sibyllin otec Častolár Hradišťský soustředil ve svých rukách veškerý rodový majetek, kterému vládl z rozlehlé renesanční tvrze či spíše zámku Hradiště, který se vypínal nad jižním okrajem městečka Blovice (jež tehdy ale ještě patřilo k panství Vlčtejn) a proslul svojí velkou obézností, pro níž nemohl v roce 1566 ani vytáhnout do války s Turky.⁶⁰³

Častolárův syn a Sibyllin jediný bratr – královský rada Jan Hradišťských z Hořovic a na Hradišti, Vlčtejně a Nebílovech zdědil po otci statky, ke kterým přikoupil hrad Vlčtejn (Vildštejn u Blovic) s městečkem Blovice a další majetek. Měl však pouze tři dcery, kterým (a také své choti Anně Pouzarové z Michnic) v závěti rozdělil v roce 1594 své slušné jmění a zemřel jako poslední ze svého rodu dne 18. července 1597. Jeho okázalého pohřbu v Blovicích se zúčastnil vedle početné okolní šlechty i rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a na Kladně⁶⁰⁴ spolu se svojí chotí Sibylou a snad i se svými třemi nedospělými dětmi.

⁶⁰¹ J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098; J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60-61 ad.

⁶⁰² Podrobný rodokmen rodinných vazeb s Hradišťskými ad. informace např. J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60-62 a především J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098-1099.

⁶⁰³ Např. OTTA XI, s. 752 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62. Ten píše o sídlu jako o zámku Hradišti. Rekonstrukce sídla v renesančním stavu najdeme u P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 22. O Častolárovi Hradišťském viz s. 20-21.

⁶⁰⁴ O osobě Jana Hradišťského J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60-62; P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 21 a Milan NOVOBILSKÝ, Petr ROŽMBERSKÝ, *Hrad Vlčtejn*, edice zapomenuté hrady, tvrze a místa 23, Plzeň 2000, s. 23-24. J. V. Šimák uvádí datum úmrtí 1597. Jinde se dočteme, že Jan zemřel až roku 1604 či 1606 (J. Vystčil). To jsou však mylná data. Janova vdova Anna Pouzarová z Michnic zdědila např. nebílovský statek u Blovic, který již roku 1604 prodala. Musel tedy zemřít před rokem 1604, což odpovídá Šimákovu údaji. k podobné verzi dospěl i P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 21, který udal smrt K jeho osobě též KOL. AUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 98, 223, 388; Petr ROŽMBERSKÝ, Veronika MACHOVÁ, Milan FIALA, *Zámek a tvrz Nebílovy*, edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa 26, Plzeň 2002., s. 16-17 a A. SEDLÁČEK,

Ze Sibyliných neteří proslula Janova dcera Anna Salomena Hradištská z Hořovic. Byla údajně pohledná, hrdá na svůj původ, přísná na poddané a byla i vynikající hospodyní. Poprvé se provdala roku 1609 za známého cestovatele, intelektuála, hudebníka a císařského dvořana pana Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdržic a na Pecce. Svému choti přinesla velké věno a dokoupila mu za pomoci svojí matky Anny z Landštejna rozené z Michnic i druhý díl panství Pecka. Pan Harant byl se svojí chotí původně katolíkem, ale později přestoupil k podoboji a s ním přestoupila k tomuto vyznání i jeho choť. Pan Kryštof Harant se poté aktivně angažoval mezi povstálými českými stavy a po potlačení druhého protihabsburského povstání byl v roce 1621 popraven. Po jeho tragickém konci se Anna Salomena Hradištská provdala znovu za Harantova přítele a katolického pána – pana Heřmana Černína z Chudenic. Tehdy již přestoupila pragmaticky a bez výčitek opět ke katolické víře, ve které vychovávala i Harantovy děti, čímž jim zajistila i přes otcovu velezradu velmi nadějnou budoucnost. Zemřela v roce 1632 a její letitý choť se oženil již potřetí s krásnou Sylvií hraběnkou z Caretto-Millesima. Tato žena vzešla z italského rodu, se kterým se Žďárští ze Žďáru o něco později také spřiznili.⁶⁰⁵

Vedle těchto příbuzných měla Sibyla i dvě sestry. Sestra Salomena Hradištská se provdala za rytíře Jana staršího Příchovského z Příchovic a na Svojsíně a podruhé za rytíře Václava Chlumčanského z Přestavlk a na Štokově.

Druhá a pravděpodobně i mladší sestra Ludmila nás bude více zajímat, neboť odešla za Sibylou na Kladno, kde se provdala za rytíře Jiřího staršího Čejku z Olbramovic. Tohoto dlouholetého správce kladenského panství Žďárských jsme již mohli zaznamenat v kapitole o Jiřím Žďárským ze Žďáru.⁶⁰⁶ Ludmila se stala asi až druhou Čejkovou chotí, neboť v roce 1579 jsou připomínáni jako mrtví jeho odrostlejší synové: Jiří a Adam. Sňatek pak jistě domluvila paní Sibyla se svým chotěm Ctiborem Tiburcím Žďárským. Ludmiliny a Jiřího děti

Hrady IX. Domažlicko a Klatovsko, s. 218-220. Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*, s. 305 udává zřejmě mylně, že Jan zemřel roku 1594.

⁶⁰⁵ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 61; podrobně i OTTA VI, s. 625-626; X, s. 877; XI, s. 752. O Anně Salomeně obsáhle i J. VYSTRČIL, *Syn rebelův*, např. s. 11, 23, 24, 26. O víře páru s. 23-24. Dále k ní i obsáhlá studie, kterou nedávno napsala M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*, např. s. 268-269, 272-274, 295, 297, 301-305, 405, 415-421 aj. O její víře např. 302, 405. J. Vystřčil zmiňuje na s. 26, 32-33, 58, 80, 135 a rodokmen s. 224 i Anninu sestru Sibyllu, které přisoudil za prvního chotě (vedle rytíře Petra Peška z Komárova) Ctibora Tiburcího Žďárského! Jedná se samozřejmě o autorův omyl. J. Vystřčil zaměnil Janovu dceru Sibyllu za stejnojmennou Janovu sestru. O Heřmanovi Černínovi i Anně Salomeně viz též studie František TISCHER, *Heřman hr. Černín z Chudenic*, Praha 1903.

⁶⁰⁶ Viz kap. o Jiřím.

dostávaly v upomínku na členy rodu Hradištských a Žďárských typická rodinná jména jako byl: Častolár, Jiří či Ctibor. Vedle těchto synů je připomínán jako jejich další potomek i Karel.⁶⁰⁷ Jiří starší Čejka z Olbramovic byl ke Žďárským ve vzdáleném příbuzenství i díky svému janovickému původu. V blízkém komorním městě Unhošti vlastnil malý majetek, a proto se psal i jako „na Unhošti“. V roce 1587 zakoupil tamní Šimonovský dvůr, asi roku 1589 zakoupil další dvorec od starého rychtáře v Unhošti a v roce 1589 zakoupil v nedaleké obci Bělči Sobětický dvůr. Roku 1601 získal za 1400 kop grošů míšeňských další unhošťský dvůr od šlechtičny Anny z Oškobrh.⁶⁰⁸ Nebyl tedy nijak závratně movitý, a proto (podobně jako jiní zchudlí šlechtici) vstoupil do služeb majetných sousedů, kterými v tomto případě byli příbuzní rytíři Žďárští. U nich již za Jiřího Žďárského spravoval kladenské panství a ve své funkci jako hejtman vydržel i za Jiřího nástupců – Jana a Ctibora Tiburcího Žďárských ze Žďáru. Zemřel roku 1606 a byl pochován na Kladně, kam uložili i paní Ludmilu Čejkovou.⁶⁰⁹ Ta zemřela mnohem dříve, neboť její choť později zanechal vdovu Annu Marii. V roce 1606 jsou připomínáni jako Jiřího dědici děti: Tiburcí, Adam Častolár, Karel, Jan Petr, Jiří, Eva a Ludmila.⁶¹⁰

Sibyla Hradištská z Hořovic byla jistě katoličkou, jak vyplývá i z předešlého případu její neteře Anny Salomeny Hradištské. Pokud jde o její věk, tak nová paní Kladna byla minimálně o deset let mladší než její choť a narodila se pravděpodobně až v druhé polovině padesátých let či těsně po roce 1560. Usuzuji tak z údaje, že v roce 1545 byl její otec Častolár ještě nezletilý a teprve v polovině padesátých let vystupoval jako samostatný kupec⁶¹¹

Svojí domácnost vedli manželé Žďárští v katolickém duchu, ve kterém vychovávali i své tři děti a Ctiborova prasynovce Floriana Jetřicha Žďárského ze Žďáru či vzdáleného příbuzného Hynka Jiřího Žďárského ze Žďáru.⁶¹² Paní Sibyle a poté i jejím dcerám dělaly společnost příbuzné a slečny z fraucimoru, tak jak tomu bylo zvykem již za vlády její předchůdkyně Ludmily Žďárské z Martinic. Na kladenském zámku se zdržovala sestra paní Žďárské Ludmila či paní Markéta Rachmberková z Rachmberka, vdova po rytíři Jetřichovi Reichlovi

⁶⁰⁷ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 61.

⁶⁰⁸ Václav KOČKA, *Unhošťské rody erbovní*, Praha 1948, s. 59-60.

⁶⁰⁹ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 61.

⁶¹⁰ V. KOČKA, *Unhošťské rody erbovní*, Praha, s. 60. Kočka však udává jiné datum Jiřího smrti - rok 1607. O osudech dětí viz následné stránky pasáže o Čejkových.

⁶¹¹ Např. A. SEDLÁČEK, *Hrady IX. Domažlicko a Klatovsko*, s. 219 či OTTA XI, s. 752.

⁶¹² Např. V. BARTŮNEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16.

z Reichu a na Srbči a jinak tchýně Ctiborova bratra Gottharda Floriana.⁶¹³ Ta nejspíš na Kladně také asi 29. listopadu roku 1587 zemřela, neboť našla spočinutí v kladenském kostele Nanebevzetí Panny Marie pod figurálním mramorovým náhrobkem.⁶¹⁴

VII/5.

Děti Ctibora Tiburcího Žďárského: Jan Jiří, Anna Marie a Kateřina Grizelda

VII/5/1.

Výchova na kladenském zámku

Nový rodinný stav a převzetí kladenského panství přinutilo Ctibora Tiburcího vyvázat se dočasně z dvorské služby a zdržovat se více na svých statcích. Choť Sibyla Hradišťská z Hořovic mu porodila tři děti, které byly vychovávány na Kladně a později nepochybně i v Praze. Na kladenském zámku jim společnost dělaly děti tety Ludmily Hradišťské z Hořovic a rytíře Jiřího staršího Čejky z Olbramovic. S těmito bratranci a sestřenicemi pobýval na zámku od svého dětství i sirotek Hynek Jiří Žďárský ze Žďáru. Ten pocházel z tzv. všechlapské západočeské linie Žďárských, která se asi osamostatnila někdy v 15. století. Přesné genealogické spojení jak ke kladenským, tak i ke vsetatským Žďárským však dodnes zůstává záhadou.⁶¹⁵ Hynek Jiří se narodil roku 1581 Žibřidovi Žďárskému ze Žďáru na Hradišti a jeho německé druhé choti Kateřině Rosendorfové ze Spremburga. Na kladenském zámku pak s ním jistě občas přebývala i jeho starší nevlastní sestra Anežka Žďárská, která se snad v polovině sedmdesátých let provdala za rytíře Felixe Škrovada ze Škrovad a v osmdesátých letech 16. století do rytířského rodu Kaplířů ze Sulevic.⁶¹⁶ Díky Hynkovi Jiřímu zajížděli na zámek zřejmě i jeho další blízcí příbuzní. Pravděpodobně díky těmto přátelským a rodinným vazbám se později Anežčina dcera a Hynkova neteř Kateřina Škrovadová ze Škrovad provdala za Jana mladšího Žďárského, jinak synovce Ctibora Tiburcího.⁶¹⁷ Hynek Jiří Žďárský v nízkém věku osiřel, a ačkoliv měl bližší příbuzné (starší

⁶¹³ J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 18.

⁶¹⁴ Zdeněk KUCHYŇKA, Jaroslav VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladně*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč 12-13, 1997, s. 19, 21 – pozn. č. 5..

⁶¹⁵ Rodokmen od A. VON DACHENHAUSEN.

⁶¹⁶ Rodokmeny Dobřenského, von Dachenhausena. Dále J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 18.

⁶¹⁷ Viz podkapitola VIII/5.

sourozenci vyjma sestry Anežky mu však také předčasně zemřeli), odešel k Ctiborovi Tiburcímu a Sibyle Žďárským ze Žďáru na kultivovanější a bohatší kladenské sídlo, kde mu mohla být poskytnuta lepší výchova i vzdělání. Jak je z pozdějšího příkladu Florianu Jetřicha Žďárského známo, měl mladý pán svého domácího vychovatele a učitele. Proto je zřejmé, že touto „*vymoženosti*“ byly poctěni i všichni mladí Žďárští na Kladně. Nebyl důvod, aby jim zámožný kladenský pán, pěstující čilé společenské kontakty a později opět i kariéru nepřidělil nějakého vychovatele a učitele, který by je vyškolil a v základech připravil na budoucí kariéru úředníka, dvořana, vojáka či případně duchovního.

VII/5/2.

Jan Jiří Žďárský ze Žďáru a na Kladně

Pravděpodobně již roku 1581 povila paní Sibyla Hradišťská z Hořovic Ctiborovi Tiburcímu dědice,⁶¹⁸ kterého rytíř Žďárský pojmenoval po otci a po svém dobrodinném strýci – Janem Jiřím. Zároveň se chlapci dostalo ve jménu Jan oblíbeného rodinného jména, které navíc nosil i bratr paní Sibyly – Jan Hradišťský z Hořovic. Ten s dalšími příbuznými a přáteli snad mohl být novorozenci i kmotrem. Otec svému dědici zajistil skvělou výchovu, službu pážete u císařského dvora i četné cesty po evropském kontinentu. Již v deseti letech ho rodiče poslali do latinských škol.⁶¹⁹ Zřejmě na otcovu přímluvu byl již 5. července 1595 přijat za páže (tzv. „*edelknoba* či *těž panoše*“) k císaři Rudolfovi II. a o tři roky později byl 13. listopadu císařem „*vymustrován*“ – tj. přehlédnut a propuštěn, zapsán do dvorských knih. Následně se stal Jan Jiří panovníkovým dvořanem.⁶²⁰

V srpnu roku 1599 vyrazil z Čech spolu s bratrancem své matky Sibyly – rytířem Adamem Jiřím Kokořovcem z Kokořova a na Štáhlavech a Žluticích skrze Bavorsko a Tyrolsko do Itálie. Tam navštívili oba rytíři námořní a obchodní velmoc Benátky, severoitalskou univerzitní Padovu, uměnímilovnou medicéjskou Florencii, věčné město a papežskou rezidenci Řím a španělskou jihoitalskou metropoli Neapol. Na jih Itálie do Neapole či na

⁶¹⁸ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62; J. KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj*, s. 7 uvádí rok 1581, kterému můžeme důvěřovat. Jiní autoři: SOA Praha - SokA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky II*, s. 8 a J. MOTTL, Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru, s. 16 uvádí rok 1578. Mottl je nejistý a uvedl asi 1578. Toto datum se neshoduje s prioritním pramenem, který je např. J.V. Šimák ad. autoři, proto jej můžeme zavrhnout.

⁶¹⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14.

⁶²⁰ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62 a J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098-1099.

ostrov Sicílii a Maltu se vydávali již jen zkušenější cestovatelé. V Neapoli si tak Žďárský s Kokořovcem najali loď a plavili se ke Kalábrii, ostrovu Sicílii a na souostroví Maltu, kde vládl starobylý rytířský řád johanitů, který teprve před pár destiletími odrazil osmanské loďstvo a na maltském souostroví se trvale usídlil. Z Malty se vrátili do Neapole a Říma, odkud zamířili do proslulého poutního místa Loreto,⁶²¹ které leželo ve středu apeninského poloostrova při ústí řeky Musone do Jadranu. V tamním dómu, který byl teprve nedávno dostavěn papežem Sixtem V. se nacházel pod mohutnou kopulí zázračně přenesený tzv. Lauretánský domek, ve kterém měla v Nazaretu pobývat Ježíšova matka Panna Marie. Proto bylo místo jedním z nejposvátnějších míst katolické církve a ročně k němu směřovaly desetitisíce poutníků, kteří domku věnovaly četné dary.⁶²² Z Loreta se následně vydali do blízkého jadranského přístavu Ancony, poté do Florencie a do námořní bašty Středozemního moře - Janova, odkud opět zamířili skrze Říši domů.⁶²³ Když se v roce 1601 Jan Jiří Žďárský konečně se strýcem Kokořovcem vrátil, sepsal o svých zážitcích podrobné paměti.⁶²⁴ Cesta mladého Jana Jiřího Žďárského, o které rodině vyprávěl, později inspirovala jeho příbuzného Florianu Jetřicha Žďárského k návštěvě téhož místa a stála u základů velké úcty, kterému se Loreto těšilo ve žďárském rodě v 17. století.⁶²⁵

Výchovu dospívajícího Florianu Jetřicha převzal Jan Jiří po otci 8. dubna 1615 a nadále spravoval vzorně sirotkovo panství.⁶²⁶ Na sirotkově zámku Červený Újezd se také často zdržoval, neboť byl jeho správcem a sídlo bylo i blíže ku Praze a na zemské silnici, po které se jednodušeji mohli dopravovat případní hosté. Ti mohli trávit volný čas v červenoújezdecké oboře či na honech, jak o tom psal například účastník honů pan Adam mladší z Valdštejna.⁶²⁷ Na zámek tak Jan Jiří Žďárský zval svého „ujce“ – tj. strýce rytíře Václava Pětipeského z Chýš a ze Žeberka a na Vičicích, o kterém se dozvěděl, že je zrovna v Praze, a proto: „ujce

⁶²¹ J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1099 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 61-62 a o podrobnějších cestách na jih Václav BŮŽEK, Josef HRDLÍČKA, Pavel KRÁL, Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 300.

⁶²² OTTA XVI, s. 344 a o cestování české šlechty do Loreta podrobně též Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940, s. 10-11, 17, 77 a především s. 119-132.

⁶²³ J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1099.

⁶²⁴ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14.

⁶²⁵ Viz pozdější kapitola o Florianovi Jetřichovi Žďárském...

⁶²⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14 a J. MOTTL, *Kladno za panů Žďárských ze Žďáru*, s. 19.

⁶²⁷ O pobytu Jana Jiřího na červeném Újezdě např. V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14.

*svého zvláště milého za to přátelsky žádá, aby se tak ponížil a k němu na Červený Újezd přijel.*⁶²⁸

Jeho další život nastiňme na tomto místě již jen stručně, neboť se jeho osobou budeme ještě podrobně zabývat v pozdější kapitole, jež pojednává o nejznámějším členu rodiny - Florianovi Jeřichovi hraběti Žďárském ze Žďáru.

Jan Jiří Žďárský se oženil podobně jako jeho otec Ctibor Tiburcí až po třicítce. Dva roky před smrtí otce si roku 1613 vzal členku starobylého a mocného panského rodu Berků z Dubé a z Lipé Elišku Wolfeminu.⁶²⁹ Svojí novomanželce 25. dubna 1616 věnoval jakožto věno (tedy když již vlastnil od roku 1615 celé Kladensko) 12 000 kop grošů a v roce 1622 jí prodal Kyšice s tvrzí a vsi Velké a Malé Přítočno za nadhodnocených 50 000 kop míšeňských grošů.⁶³⁰ Tato transakce souvisela snad s rozhodnutím jí majetkově zajistit, kdyby náhodou zemřel dříve než ona. Manželství zůstalo bohužel bezdětné, neboť k početí potomka jeho choti nepomohla ani dlouhá léčba u proslulého pražského doktora Matyáše Borbonia, jehož služeb využívali i nejvlivnější dvorští aristokraté – jako kněžna Polyxena z Lobkovic, hraběnka Marie Magdalena Trčková z Lípy či opavsko-krnovský vévoda a přední pobělohorský politik a kořistník kníže Karel z Lichtenštejna.⁶³¹

Rytíř Jan Jiří Žďárský se na rozdíl od otce neúčastnil aktivně velké politiky a nevykonával v podstatě žádné úřady. V roce 1617 však byl na zemském sněmu a volil za krále Ferdinanda II., bratrance a nástupce císaře Matyáše.⁶³² V době stavovského povstání byl okolnostmi donucen, ač nadále zůstával katolíkem, podepsat se s dalšími kladenskými Žďárskými pod stavovskou konfederací, za což ale byl později na přimluvy přátel a příbuzných od císaře Ferdinanda II. roku 1622 pardonován a zachoval si tak své postavení i majetek. Po Bílé hoře rozšířil na úkor postižených šlechticů své statky – například v roce 1623 získal starobylé rodové panství Žďár⁶³³ a v roce 1622 byl dokonce povýšen na říšského barona. Ve dvacátých letech byl taktéž komisařem nad proviantem a kvůli svému pověření musel často k císařským jednotkám, které se po zemi pohybovaly. To mu nepřidalo na silách, neboť již delší čas nebyl zcela zdrav.⁶³⁴

⁶²⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14.

⁶²⁹ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62. Další podrobnosti viz podkapitola....

⁶³⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* XXXIV, s. 14.

⁶³¹ Deník Borbonia

⁶³² J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 19.

⁶³³ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 15 ad.

⁶³⁴ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 19.

V jeho době byl ve městečku Kladně postaven nový pěkný pískovcový pranýř v podobě vyššího sloupu na čtyřhranném soklu. Sloup byl pak ukončen jehlancem a koulí. Pranýř opatřený iniciálou císaře Ferdinanda II. – F. II. stál v horním levém rohu kladenského náměstí na místě pozdější barokní Dientzenhoferovy statue P. Marie. Později v roce 1741 byl pranýř přemístěn před starou radnici, která vévodila levé svažité straně náměstí.⁶³⁵ Městečko Kladno se za Jana Jiřího Žďárského zdárně rozvíjelo, ale pouze do třicetileté války. Tehdy bylo již na počátku dlouholetých vojenských akcí v roce 1620 vypáleno a těžce ztrádalo i později, i když Žďárští se vždy starali po každém vojenském zplundrování o jeho brzkou obnovu.

Jan Jiří Žďárský po celá dvacátá léta churavěl a zemřel již roku 1626 brzy po ránu dne 3. května. Byl pochován po boku rodičů a dalších příbuzných v kladenském kostele. Jeho hrob byl opatřen jednodušší deskou z růžového mramoru.⁶³⁶ Svůj válkou těžce poničený majetek odkázal z velké části svému nejbližšímu mužskému příbuznému – Florianovi Jetřichovi Žďárskému, který ve svých rukách opět soustředil středočeský majetek rodu. Vdova Eliška Wolfemina Berková z Dubé a Lipé vlastnila na Lounsku panství Peruc se zámkem a malý sousední statek Telce a ve třicátých letech 17. století se opět provdala do rodiny svobodných pánů Hýzrlů z Chodů.⁶³⁷

VII/5/3.

Kateřina Grizelda Žďárská ze Žďáru

Dalšími potomky Ctibora Tiburcího Žďárského a Sibyly Hradištské z Hořovic byly již jen dvě dcery. Dne 7. února 1589 se narodila dcera Kateřina Grizelda.⁶³⁸ Ta dostala první jméno podle známé křesťanské mučednice a snad i podle své tety Kateřiny Reichlové z Reichu, provdané Žďárské. Dceru vrchnosti prý pokřtil farář Matěj Strakonický z Buryně nad Ohří.⁶³⁹

⁶³⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 15 či J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 20-21.

⁶³⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 15 a Z. KUCHYŇKA, J. VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela*, s. 20. J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 19 uvádí nesprávné datum 4. 5. 1626.

⁶³⁷ Blíže viz J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 19; KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 372, 465 ad její dobrodružné seznámení s druhým chotěm na pozadí třicetileté války a její provdání popisují podrobně paměti Jindřicha Hýzrleho z Chodů.

⁶³⁸ J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16. Její krátký portrét přináší též SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí, s. 59 - 60 ad.

⁶³⁹ J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 17.

Tato dcera žila dlouho na Kladně, popřípadě v jednom z domů v Praze. Na obou místech získala základní dovednosti a výchovu vhodnou pro mladé šlechtičny, které měly za úkol být dobrými hospodyněmi a především se měly dobře vyvdát. V roce 1613 jí a její matce Sibyle vyhradil již letitý otec Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru ve své závěti tzv. Francouzský pokoj s přilehlými místnostmi na kladenském zámku. Pokud by se obě ženy necítily na Kladně dobře, mohly si odnést své věci: klenoty, šatstvo, jídelní servisy, kuchyňské nádobí a další majetek a odstěhovat se do nedaleké kyšické renesanční tvrze,⁶⁴⁰ jež posloužila za vdovské sídlo již paní Ludmile z Martinic v sedmdesátých letech 16. století.

Poměrně pozdě, již po otcově smrti, se ve svých šestadvaceti letech provdala. Dne 16. listopadu roku 1615 si vzala o mnoho let staršího rytíře Jana Čejku z Olbramovic na Polici, Syrovicích a Bystřici nad Pernštejnem, který byl již dvojnásobným vdovcem.⁶⁴¹ Výhodně se jevící sňatek byl smluvem snad díky přátelským a příbuzenským vazbám na rod Čeků, se kterými se již čtenář mohl obeznámit výše a jistě i díky jiným vzájemným vazbám a přátelům.

Kateřinin choť byl mezi početným a většinou chudým rytířským rodem Čeků z Olbramovic výjimkou v zámožnosti. Vlastnil značné jmění a spravoval panství Polici, Novou Syrovici, Bystřici nad Pernštejnem a podíl na panství Hrotovice. Byl protestantem, přesto si ale vzal katoličku a je zde víc jak oprávněná pravděpodobnost, že si Kateřina Grizelda Žďárská katolickou víru kvůli své výchově i původní rodině uchovala i nadále (navíc jsou později dobře známy i její dobré styky s jezuity). Rytíř Jan Čejka z Olbramovic byl v dlouhodobých kontaktech s bratrskou moravskou šlechtou i s proslulým intelektuálem, politikem a velmožem Karlem starším ze Žerotína, který byl jeho osobním přítelem.⁶⁴² Rytíř Jan Čejka žil převážně na Moravě, kam se za ním odstěhovala i urozená slečna Kateřina Grizelda Žďárská a před svou smrtí v roce 1618 pak v jejím novém domově prodlévala i její matka Sibyla Hradišťská z Hořovic.⁶⁴³

Na Moravě zastával Jan Čejka po nástupu arciknížete Matyáše jako jeho stoupenec vyšší úřednickou pozici a to úřad nejvyššího písaře Markrabství moravského.⁶⁴⁴ Díky němu patřil

⁶⁴⁰ SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 59-60.

⁶⁴¹ Marie KOLDINSKÁ, Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, Praha 1997, s. 236. Malý portrét o Janovi Čejkovi přinesl J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65.

⁶⁴² Viz ŽEROTÍN. DOPISY. PŮJČIT a J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65.

⁶⁴³ Viz dále v textu o Sibyle a jejím konci.

⁶⁴⁴ Např. J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65.

do zemské vlády markrabství, střetával se s mnoha politiky a často se musel zdržovat v hlavním markrabském městě Brně či případně v královské metropoli v Praze. V markrabství se díky tomuto jednomu zemskému úřadu jeho rod zařadil na 26. příčku politicky nejvlivnějších rodin Moravy v době předbělohorské podle počtu udělených vysokých úřadů. Až za rytíře Čejku se dostali takové známé rody jako byli: bohatí rytíři ze Zástřízl, rytíři Hodičtí z Hodic či páni Slavatové z Chlumu a Košumberka nebo páni Kavkové z Říčan. První pozice mezi nejvlivnějšími rody na předbělohorské Moravě však obsadili vymírající zámožní páni z Boskovic, páni Berkové z Dubé, páni ze Žerotína, páni z Kunštátu, páni z Hradce, proslulí páni z Pernštejna či páni Bruntálští z Vrbna.⁶⁴⁵ Podle tohoto kritéria si teda slečna ze Žďáru vzala vlivného muže.

Po roce 1618 se Jan Čejka na rozdíl od svého přítele pana Karla staršího ze Žerotína velmi horlivě zúčastnil stavovského povstání a dokonce se stal jedním ze stavovských moravských direktorů! Patřil k předním direktorům a účastnil se většiny zásadních jednání.⁶⁴⁶ Podle pozdějšího obvinění opata premonstrátského kláštera Louky u Znojma Jeronýma Scholla ze Schalmpuchu se v té době aktivně podílel s panem Pertoldem Bohobudem z Lipé či Volfem Dětrichem z Althannu na aktivních loupežích louckého klášterního majetku,⁶⁴⁷ tedy na loupežích majetku katolické církve, což mu později jistě přitížilo v očích císaře Ferdinanda II. Po porážce stavů byl do čela Moravy v roce 1621 jako zemský gubernátor postaven obávaný kardinál František z Dietrichsteina. Ten předsedal na přelomu let 1620 a 1621 schůzím vysokých císařových úředníků ve Vídni, které rozhodovaly o hrdelním potrestání českých a moravských stavů i o rozsáhlých konfiskacích. Na Moravě však byla nakonec zvolena o něco mírnější míra potrestání rebelů než tomu bylo v Čechách, kde probíhalo povstání proti Habsburkům v aktivnějším a větším rozsahu.⁶⁴⁸ Proto byla v Praze jak je dobře známo provedena 21. června 1621 rozsáhlá exemplární exekuce dvaceti sedmi šlechticů a měšťanů.

Důvodem mírnějších trestů byla nejen menší míra provinění Moravanů, ale i obratné vyjednávání a přimluvy Karla staršího ze Žerotína, ale i potřeba stability země v důsledku

⁶⁴⁵ Dle J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 253-254 – tabulka.

⁶⁴⁶ J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65.

⁶⁴⁷ Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006, s. 152-153.

⁶⁴⁸ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 92-93 a Rudolf DVORÁK, *Dějiny Markrabství moravského I.*, Praha 2000, s. 262-263.

možného ohrožení Turky či jinými povstanci ze sousedních Uher.⁶⁴⁹ Moravané již vzápětí po bělohorské bitvě navíc nabízeli císaři svou poslušnost, omlouvali své jednání, že se tak stalo z donucení a žádali o amnestii. Zástupci moravských stavů tak vyjednávali v zimě ve Vídni přímo s císařem. Poselstvo vedl pan Pertold Bohobud z Lipé, rytíř Jindřich Zahrádecký ze Zahrádek a také rytíř Jan Čejka z Olbramovic. Císař a král Ferdinand II. je přijal chladně a český kancléř pan Zdeněk Popel z Lobkovic je zasypal řadou ostrých výčitek.⁶⁵⁰ Teprve mezi létem a podzimem 1621 byla pak Morava aktivně obsazována císařským vojskem a v červnu 1621 byl konečně vydán císařův rozkaz k zatčení moravských předáků, mezi nimiž byl i zatykač na rytíře Jana Čejku z Olbramovic.⁶⁵¹ Za svůj „*prohřešek*“ proti panovníkovi byl rytíř Čejka uvězněn v Brně na hradě Špilberku a jeho velké jmění zcela propadlo koruně. Panství Bystřici nad Pernštejnem získal za výhodnou cenu příslušník starého panského rodu pan Jiří z Náchoda a Nové Syrovice s podílem Hrotovic jakýsi Adam Gabelkover.⁶⁵²

Dne 7. března 1622 byl vydán rozsáhlý seznam se jmény direktorů a jiných povstalců sestavený na základě úředních materiálů, které zaznamenávaly přesně každý krok jejich počínání, a které dříve byly sestaveny přímo pro direktory. Císař se rozhodl obzvlášť přísně postihnout ty, kteří se účastnili chodu povstaleckého direktoria a vystupovali proti katolické církvi. A do této kategorie trestaných náležel i rytíř Jan Čejka z Olbramovic. Soud s rytířem Čejkou a s dalšími probíhal v Olomouci a poté v Brně po 5. červenci 1622, tedy již plný rok po exemplárních staroměstských popravách. Mezi členy vyšetřovací soudní komise byl i pan Kryštof Vratislav z Mitrovic, bratr pana Hartvíka Vratislava, který byl švagrem obviněného rytíře Čejky. Soud zasedal pod vedením kardinála Dietrichsteina a jeho členem byl též v roce 1618 defrenestrováný místodržitel pan Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, dále pan Lev Burian Berka z Dubé a další známí muži. Soudci byli na dálku instruováni osobně císařem Ferdinandem II. a 3. listopadu 1622 zdělili Čejkovi a dalším obviněným na brněnské radnici konečný rozsudek. Rytíř Jan Čejka z Olbramovic byl kromě úplné konfiskace majetku

⁶⁴⁹ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 93-94 a R. DVOŘÁK, *Dějiny Markrabství moravského I.*, s. 266.

⁶⁵⁰ R. DVOŘÁK, *Dějiny Markrabství moravského I.*, s. 263.

⁶⁵¹ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 94-95. J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65 píše, že byl zatčen již v zimě 1620.

⁶⁵² T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 214, 229, 783.

odsouzen jakožto direktor a aktivní povstalec ke ztrátě ruky a poté k trestu smrti.⁶⁵³ Brzy nato byl však vyhlášen kardinálem generální císařův pardon, který umožňoval postiženým a odsouzeným požádat císaře a krále Ferdinanda II. o milost. Postižený ale musel složit panovníkovi hold a distancovat se veřejně od dosavadního politického působení. Mezi žadateli o milost byla většina předních rebelů: rytíř Jan Čejka z Olbramovic, zemský maršálek pan Pertold Bohobud z Lipé, pan Jan Jiří Strein ze Švarcenavy či pan Fridrich z Kounic. V listech králi se káli ze svého jednání a pak se obraceli na vítězného panovníka s prosbou o prominutí a milost pro sebe, ale především pro své potomky.

Aby podpořil svou žádost začal rytíř Čejka uvažovat o přestupu ke katolictví... Sám císař Ferdinand II. dostával o jeho chování ve vězení na Špilberku zprávy a nakonec vyjádřil v dopise kardinálovi Františkovi z Dietrichsteina své potěšení,⁶⁵⁴ že se pan Čejka „*plně sblížil s naší katolickou religii, a proto bude možno přistoupit k opětovné restituci jeho cti.*“⁶⁵⁵ Garantem Čejkovy konverze a „*restituce cti*“ byl jako v případě mladičského Lva Viléma z Kounic (bratra odsouzeného Fridricha z Kounic) sám kardinál Dietrichstein! A tak díky konverzi ke katolictví a díky vlivným přátelům a příbuzným byl rozsudek smrti nakonec změněn v doživotní vězení a nakonec byl zcela zrušen. Jan Čejka se dočkal tedy obdobné milosti jako jeho stavovští druhové: páni Fridrich a Karel z Kounic, propuštění 1624, pan Kryštof z Říčan, propuštěn 1629 či pan Pertold Bohobud z Lipé, který byl propuštěn a poté odešel do exilu.⁶⁵⁶ Postiženým se sice vrátila svoboda, avšak nikoliv zkonfiskované statky, které mezitím přešly do jiných rukou.⁶⁵⁷ A tak krátce po propuštění kdysi tolik bohatý rytíř Jan Čejka z Olbramovic zemřel v chudobě. Jeho rod žil na Moravě pak ještě počátkem 18. století, aniž by se kdy zdvihl k větší prosperitě.⁶⁵⁸

Po Čejkově smrti a ztrátě majetku trpěla vdova Kateřina Grizelda hmotnou nouzí, a proto žádala příbuzné a vlivné známé i tehdejší úřady o pomoc. Supliku napsala například paní Polyxeně Lobkovické z Pernštejna, aby se přimluvila za jejího chotě či za rozplynulý

⁶⁵³ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 96-100. Na s. 99-100 najdeme přesné rozsudky obviněných. Přehled odsouzených v listopadu 1622 i R. DVOŘÁK, *Dějiny Markrabství moravského I.*, s. 2636-267.

⁶⁵⁴ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 212-216,

⁶⁵⁵ Citace dle T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 215.

⁶⁵⁶ J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65 a T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 99, 216.

⁶⁵⁷ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 216-217.

⁶⁵⁸ OTTA, s. J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, s. 65.

majetek. Kněžna z Lobkovic byla velmi častým adresátem a obracelo se na ní v pomoci mnoho postižených šlechticů.⁶⁵⁹ Sitace se ale u Kateřiny Grizeldy Žďárské zlepšila až s dalším sňatkem. Ve dvacátých letech se provdala znovu a to za cizince – německého svobodného pána ze Schönkirchenu, který pobýval zdá se v Brně, kde i nadále Kateřina Grizelda pravděpodobně také žila. Je totiž zmiňovaná jako příznivkyně koleje otců jezuitů v Brně. Paní Žďárská tak jen napodobnila v podpoře jezuitů své předky a příbuzné a pokračovala v rodinné tradici kontaktů s jezuitou, které znala osobně z rodových staků či z Prahy již od svého dětství. Spolu s ní brněnskou kolej podporovaly: paní Johanna z Kunovic rozená Berková z Dubé, paní Helena z Tovar rozená Berková z Dubé a Lipé či Marie Anna Jokordovská ze Sudic. Kateřina Grizelda svobodná paní ze Schönkirchenu zemřela již pravděpodobně v roce 1631 v pohách dvačtyřiceti letech.⁶⁶⁰ Bližší informace o druhém manželovi či o jejím dalším životě, ani o jejích případných dětech však nejsou prozatím známy.

VII/5/4.

Anna Marie Žďárská ze Žďáru

Druhá dcera Anna Marie přišla na svět 20. září 1590⁶⁶¹ a čekal jí lepší život než její sestru. Vdala se již dříve dne 3. ledna 1611 v Praze. Jejím prisouzeným choťem byl o několik let starší katolický pán – pan Hartvík Vratislav z Mitrovic a na Mníšku.⁶⁶² Jeho rod patřil ke starobylé české šlechtě, jejíž první stopy se objevují již ve 12. století. Díky své starobylosti se rod řadil k nejstarším rodinám království a byl na to i patřičně hrdý. Podle nepodložených podání a hypotéz byli Vratislavové z Mitrovic nemanželského přemyslovského původu, což také rádi zdůrazňovali. Po staletí však žili na tvrzích jako rytíři a Hartvík získal panský stav s dalšími členy svého rodu až v roce 1607 od císaře Rudolfa II. Zámožným příliš nebyl, od roku 1611 do roku 1614 dočasně držel podíl na rodovém panství Mníšek pod Brdy a poté snad držel v Praze dům a žil jen z renty.⁶⁶³ V roce své svatby se stal Hartvík Vratislav z

⁶⁵⁹ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh*, s. 546-547, pozn. 138 a Tereza NOVÁKOVÁ, *Slavín žen českých. Od nejstarších dob do znovuzrození národa českého*, Praha 1894, s. 323.

⁶⁶⁰ Např. rodokmen VON DACHENHAUSENa, *Stammtafel Sahrer von Sahr*.

⁶⁶¹ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16.

⁶⁶² V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 125-126.

⁶⁶³ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 126 a...

Mitrovic plukovníkem stavovského vojska, které se postavilo na obranu proti pasovským žoldnéřům. Pasovská soldateska arcivévody a biskupa Leopolda Pasovského vtrhla v roce 1611 do Čech a do Prahy, kde měla podpořit upadající pozice císaře Rudolfa II. To se jí ovšem nepodařilo a císaři svojí loupežnou výpravou definitivně uškodila.⁶⁶⁴ Pan Hartvík Vratislav z Mitrovic byl katolíkem, podobně jako jeho bratři a zůstal věrný Habsburkům.⁶⁶⁵ Díky tomu se po roce 1623 obohatil statky z konfiskátů. Dne 12. května 1623 získal za úmyslně podhacených 35 660 kop míšeňských grošů, tedy velmi levně, nový výstavný zámek a někdejší lobkovické panství Líčkov u Žatce s devíti vesnicemi, pivovarem a se šesti panskými dvory, který byl zkonfiskován rytíři Bohuslavovi Hrobčickému z Hrobčic. Důvodem nízké ceny byla též velká sleva z již podhodnoceného statku za jeho vlastní utrpení a věrné služby v době stavovského povstání.⁶⁶⁶ Nového majetku si však dlouho neužil. V letech 1624-1626 je uváděn jako komisař pro zásobování císařského vojska, jež se zdržovalo v Čechách. Toto jsou však poslední známé zprávy o něm a baron Hartvík Vratislav z Mitrovic zemřel snad již roku 1626.⁶⁶⁷ Po jeho smrti roku 1628 prodala vdova Anna Marie Žďárská zděděný Líčkov za 55 600 zlatých bratrům Jáchymovi Abrahamovi a Jáchymovi Kristiánovi hrabatům z Wahlu.⁶⁶⁸ Tato skutečnost – zdědění manželova majetku, napovídá, že s panem Vratislavem neměla asi žádných dětí. Dne 26. června 1629 se Anna Marie provdala podruhé za rakouského hraběte Parise z Lodronu.⁶⁶⁹ Tento její druhý choť pocházel z jedné z nejvlivnějších rodin rakouských zemí, z níž vzešlo mnoho vysokých katolických hodnostářů. Rodina hrabat Lodronů patřila k oporám habsburského domu. V době třicetileté

⁶⁶⁴ Podrobně o Pasovských viz kapitola o Florianovi Jetřicjovi. O Vratislavovi jako o plukovníkovi SČ XV, 71, 221, 226. O Vratislavovi též SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 58-59. V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 126,...

⁶⁶⁵⁶⁶⁵ Vyplývá např. ze SČ XV, s. 638, 672. Stejně SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 59; KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 280; Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, díl 1-2, Praha 1882-1883, s. CXXIX a s. 181 aj.

⁶⁶⁶ KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 280; T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 1-2*, s. 181 a Otakar ŠPECINGER, *Zámek Líčkov*, Kralupy nad Vltavou 2005, s. 4-6. Tam je také (jako u T. V. Bílka) na s. 5 popis panství při koupi baronem Vratislavem v roce 1623.

⁶⁶⁷ Dle náhrobku, který se nachází v pravé lodi pražské strahovské basiliky měl zemřít již roku 1624 ve věku pouhých 40 let. Tyto údaje jsou však jak se zdá mylné. Předně: jeho otec Jan Vratislav zemřel roku 1581, tudíž Hartvík nemohl být čtyřicetiletý - narozený roku 1584, nýbrž o něco starší. Další věcí, která nesouhlasí je datum úmrtí. Pan Hertvík se v letech 1624-1626 uvádí jako císařský komisař, tudíž musel zemřít nejdříve roku 1626.

⁶⁶⁸ Např. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 281 a O. ŠPECINGER, *Zámek Líčkov*, s. 6.

⁶⁶⁹ P. MAŤA, M. KOLDINSKÁ (edd.), *Deník*, Adam mladší z Valdštejna, s. 290.

války byl rod například u moci v salcburském knížectví a arcibiskupství. Manželé Lodronovi žili zprvu krátce v Praze, avšak již v srpnu 1629 se odstěhovali do Lodronových rodných Tyrol, kde rod vlastnil solidní jmění.⁶⁷⁰ V roce 1630 však opět pobývali hrabě Paris a Anna Marie z Lodronu v Praze a u příbuzných Žďárských, se kterými se a s další vysokou šlechtou zúčastnili v září 1630 druhého vysvěcení rodinné loretánské kaple Žďárských v Hájku.⁶⁷¹ V hornatém Tyrolsku, daleko od domova, hraběnka Anna Marie z Lodronu nakonec roku 1635 také pravděpodobně zemřela.⁶⁷²

VII/6.

Život na Kladně a jeho další zvelebování

Rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský žil po zdědění kladenského panství v roce 1578 trvaleji na Kladně, navázal na strýce Jiřího Žďárského ze Žďáru i na otce Jana a velkostatek v dalších destiletích dále aktivně zveleboval. Na Kladensku však žil trvaleji jen do počátku devadesátých let. Tehdy se opět zapojil do politiky a střídal častěji pobyty na Kladně s Prahou. Do té ostatně nebylo z blízkého kladenského panství daleko, což bylo jeho velkou předností. Cesty do hlavního města tak nebyly časově ani finančně pro Žďárské náročné, než tomu bylo v případě většiny ostatních českých šlechticů. V době jeho nepřítomnosti dohlížela na provoz panství jeho choť Sibyla Hradišťská, jež byla stejně dobrou hospodyní jako její zmiňovaná neteř Anna Salomena Hradišťská z Hořovic. Nastíněné skutečnosti nasvědčuje například i to, že vznik kladenské školní nadace a kladenského chudobince byl více spjat se Siblylinou osobou než s rytířem Ctiborem Tiburcím Žďárským.⁶⁷³

Na zámku se v době Ctibora Tiburcího ukrývalo nemalé bohatství, které nám přibližuje jeho pozdější závěť. Podle ní měly v roce 1615 členky žďárského rodu k dispozici v patře zámku tzv. Francouzský pokoj a přiléhající místnosti, které byly nepochybně určeny i pro zámecký fraucimor. Ve vlastnictví Žďárských byla řada prstenů, zápon – tj. spon či náhrdelníků, armpantů – náramků, šatů, pláten, ubrusů, sekrytů – osobních pečetních prstenů, zlatých řetězů, stříbrné lžice, stříbrný stůl, četné stříbrné koflíky, 80 cínových mis, 15 cínových konvic, 6 stolů – každý pro 24 osob a řadu dalších klenotů a drahých kuchyňských a

⁶⁷⁰ O Lodronech např. R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003, s. 160, 324.

⁶⁷¹ A. PODLAHA, *Posvátná místa VII. Vikariát Slanský*, s. 236.

⁶⁷² A. VON DACHENHAUSEN, *Stammtafel Sahrer von Sahr*.

⁶⁷³ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 26 a 57.

domácích předmětů.⁶⁷⁴ Je pravděpodobné že se vedle stříbra, cínu či skla používalo na stolech kladenského panstva i oblíbeného hrnčířského zboží z nedalekého Berouna.

Rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru potvrdil a zároveň i rozšířil dne 14. dubna 1586 kladenským měšťanům všechna privilegia z roku 1561 a pro rozvoj řemesel založil dva řemeslnické cechy: oděvnícký a stavitelský a také společný cech nebo-li tzv. „*rajcech*“, který združoval méně početná řemesla. Takový společný cech byl i v nedalekém městečku Buckově – to jest v dnešním Buštěhradě. Cechům rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský také potvrdil cechovní artikule, nebo-li normy, jimiž se cechy řídily. Artikule vymezovaly jasně vztah mezi řemesly, mistry a tovaryši, jednotlivými výrobci a odběrateli.⁶⁷⁵ Vznik cechů tak nasvědčuje vzrůstu počtu řemeslníků na Kladně. Ti se tak již nemuseli spojovat se sousedními cechy v Unhošti či ve Slaném. Počet řemeslníků však nepřerostl natolik, aby v městečku bylo založeno další samostatné cechovní organizace (jako byli řezníci či sládci), k tomu došlo až později. Městečku přidal rytíř Žďárský v privilegiu i právo vařit na svůj náklad dvě várky ječného piva ročně v panském pivovaře, který byl přestavěn z Dolní kladenské tvrze, a nechal pivní mok čepovat na Kladně. Výtěžek mělo Kladno použít na plat městského písaře a na udržování městských zdí.⁶⁷⁶

Taktéž radním městečka ulehčil v jejich funkci, když „*osoby, které v povinnostech konšelských jsou nebo budou, žádným poselstvím mimo jich vůli dobrou ztěžování býti nemají.*“⁶⁷⁷

Pro pozvednutí hygieny i pro pobavení svých měšťanů a úředníků nechal provozovat obecní lázeň. Tu snad založil již jeho předchůdce Jiří Žďárský ze Žďáru a na Kladně nebo (a to je dle mého názoru méně pravděpodobné) až on sám. Ctibor Tiburcí Žďárský se taky zastal v několika sporech kladenského lazebníka, kterému činila řada osob jakési bezpráví a na něž podal tento lazebník k vrchnosti žalobu.⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13 či J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 18. K vysvětlení dobových pojmů viz B. LUTONSKÝ, *Lexikon*.

⁶⁷⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 127 a J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16-17 nebo Věra SCHUBERTOVÁ, *Poznámka k historii řemeslných cechů v Buckově (Buštěhradě)*, MUL 13-14, roč. IV., 1995, s. 28-30.

⁶⁷⁶ Na svobody dané Ctiborem Tiburcím odkazuje i list hraběte Floriana jetřicha Žďárského z roku 1630 uveřejněný v SOA Praha - SOKA Kladno, *Pamětní kniha městečka Kladna*, sign. E 2, s. 57. K témuž podrobně SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 51-52 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 127-128.

⁶⁷⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 128.

⁶⁷⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 128.

Pan Ctibor Tiburcí podporoval i kladenský kostel Nanebevzetí Panny Marie, určil pro něj platy ze vsí a roku 1598 dal sepsat první inventář kladenského svatostánku. Ten byl velmi podrobný a dosvědčuje tak nepřímě bohatství vnitřního vybavení a tím i jeho patronů.⁶⁷⁹ V roce 1614 nechal pro kostel zakoupit nové varhany, na které hrával kladenský rodák varhaník Matěj Bach. Ten byl dle nedávno zesnulého regionálního historika Jana Šťovíčka s velkou pravděpodobností příbuzný s hudební rodinou Bachů z Durynska, z níž vzešel i geniální skladatel a varhaník vrcholného baroka Johann Sebastian Bach.⁶⁸⁰ Hudební Rod Bachů byl s Kladnem a tím pádem i s jeho vrchností – tedy s rodem Žďárských tak spjat svými kořeny.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie byl tehdy významným společenským místem. Kladenské mše doprovázely zpěvem tzv. literátská bratrstva, která byla laickými hudebními tělesy měšťanů a vrchnostenských úředníků⁶⁸¹ a jež pro větší slávu Boha i pro svojí prestiž kladenská vrchnost aktivně podporovala.

Hudbou se zabývali i žáci kladenské školy, kteří zpívali mše a nešpory. Učitel měl vyučovat hudbě „*dvě nebo tři pacholata J(eho) M(ilosti)*“⁶⁸² – tj. děti ze zámku a zdokonalovat zdarma ve zpěvu další děti určené vrchností.⁶⁸³ Ve škole se děti učily psaní, čtení, musice a zpívání.⁶⁸⁴ Z těchto skutečností vyplývá, že si kladenská vrchnost potrpěla na hudbu. Škola na Kladně vznikla snad už kolem roku 1560 za rytíře Jiřího Žďárského ze Žďáru, ale první údaje o ní máme až k roku 1588, kdy paní Sibyla Hradištská z Hořovic vytvořila pro školu nadání. V ní zajistila stálý příjem kantora. Příjem mu plynul z darovaných krav a ovcí, které byly pronajmuty některému z poddaných za určený roční plat, který byl splatný kantorovi.⁶⁸⁵ V obnovených registrech pana Ctibora Tiburcího a paní Sibyly z listopadu 1598 bylo toto nadání rozšířeno o další darovaný dobytek, takže krav bylo celkem třináct a ovcí sto osm. Z deseti ovcí či z jedné krávy se měla učiteli odvádět 1 kopa grošů míšeňských. Vedle toho

⁶⁷⁹ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 17 aj.

⁶⁸⁰ SOA Praha - SOKA Kladno, Jan ŠŤOVÍČEK, *Hudební život pozdně renesančního a barokního Kladna*, (strojopis), nedatováno, sign. F 525, s. 4.

⁶⁸¹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠŤOVÍČEK, *Hudební život*, s. 2.

⁶⁸² Citace dle V. BARTŮNĚK, *Žďárští* 33, s. 193.

⁶⁸³ V. BARTŮNĚK, *Žďárští* 33, s. 128-129 A 192-193.

⁶⁸⁴ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 194.

⁶⁸⁵ Podobně tomu bylo i u platu pro faráře. O škole a nadání – které doslovně přepisuje V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 128-129 a 192-195. Dále J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16; SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky VIII*, s. 7 a též SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 52.

dostal kantor k obživě kus vzdáleného pole při cestě na Dobrou, malou zeleninovou zahradu u Kladna zvanou „*Podbřeznou*“ a zdarma mělo být škole dodáváno každý rok dříví na otop. Dále paní Sibyla Žďárská odkázala škole ložní prádlo s peřinami.⁶⁸⁶ Podle nařízení odváděli škole určité pokuty i poddaní, kteří se něčím prohřešili a svými odvody – většinou ovce – zvětšovali nadání školy.⁶⁸⁷ Příspěvek na školu odvádělo také šest poddaných z Motyčína, dva z Újezda pod Kladnem a sedm sousedů z Kročehlav.⁶⁸⁸ Jejich děti se tak pravděpodobně účastnily vyučování, neboť tyto obce ležely v bezprostředním okolí městečka Kladna.

V nadání též bylo pamatováno s odměnou pro školního mládence, který však byl ke škole definitivně přidělen až s růstem městečka v roce 1602.⁶⁸⁹ Kantor byl povinen podle nařízení kladenské vrchnosti „*chovati dobrého, zbožného a ctnostného mládence, který by muziku znal a dobře uměl zpívati.*“⁶⁹⁰ Taktéž v tomto nařízení se ukazuje obliba hudby u rytíře Ctibora Tiburcího Žďárského, který se s poslední módní hudbou mohl dobře seznámit například u císařského dvora v Praze. Školní mládenec měl pomáhat při vyučování kantorovi, ale také spolu s dalšími měli oba zpívat v kostele při církevních obřadech. Mládenci se čtvrtletně mělo platit pouhé 1 a půl kopy grošů míšeňských služného a naturálie k živobytí. Spolu s kantorem mu též patřilo z každé várky určité množství piva.⁶⁹¹ Kantor školy pak byl podřízen kladenskému faráři, se kterým musel spolupracovat. Kladenský duchovní správce pak spolu s kladenskou vrchností odsouhlasoval kantorovi volbu školního mládence.⁶⁹²

Paní Sibyla Hradišťská z Hořovic se věnovala péči o chudé a nemocné a kolem roku 1590 nechala vystavět chudobinec. Ten zajistila nadací, ze které měl být udržován.⁶⁹³ Později chudobinec rozšířila na šest osob a přidala další almužnu. Pan Ctibor Tiburcí Žďárský vystavěl také roku 1610 za městečkem malý lazaret, aby tam v čase morové rány či v době jiné epidemie mohli být ošetřováni lidé ze zámeckého služebnictva. Mělo jim tam být

⁶⁸⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 128-129 a 192-194.

⁶⁸⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 193-194.

⁶⁸⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 193 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 52-53.

⁶⁸⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 194.

⁶⁹⁰ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 194.

⁶⁹¹ O školním mládenci podrobně V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 194-195 a SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠTOVÍČEK, *Hudební život*, s. 3.

⁶⁹² V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 194. O farářích viz též podkapitola VII/7.

⁶⁹³ Blíže o položkách nadace V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 11. Dále též J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 17.

poskytnuto veškeré pohodlí a jídlo a pití zdarma.⁶⁹⁴ Přímo v lazaretu bydlel ošetřovatel nazývaný „*hospodářem*“, který měl ze zámku donášet nemocným od vrchnosti co by potřebovali. Tento správce bydlel v jedné vyčleněné místnosti lazaretu a užíval i sousední zahradu.⁶⁹⁵ Nadání lazaretu paní Sibyla roku 1613 rozšířila a určila, aby tam byly trvale živeny a ošetřovány tři chudé osoby.⁶⁹⁶ Lazaret fungoval i za Ctiborových nástupců, avšak v době třicetileté války tato kladenská vymoženost zanikla.⁶⁹⁷

Svědectvím dobrého hospodaření a pořádkumilovnosti jsou také gruntovní knihy panství kladenského a červenoújezdeckého, které Ctibor Tiburcí Žďárský nechal v roce 1610 obnovit. Je tedy zřejmé, že tedy existovaly asi již podstatně dříve. Poddaní Žďárských byli na svojí vrchnost vázáni například při uzavírání satebních smluv či při odchodu z panství, kdy je rytíři Žďárští vybavovali tzv. výhostními listy. Obojí i další milosti musela kladenská vrchnost selskému člověku vysloveně dovolit.⁶⁹⁸ O statky se Ctibor Tiburcí staral příkladně a v době nepřítomnosti svěřoval správu do rukou své choti Sibyly či rytíře Hynka Jiřího Žďárského ze Žďáru. Tento Žďárský, jak bylo dříve připomenuto, byl vzdálený příbuzný a v dětství osiřel.⁶⁹⁹ Pan Ctibor Tiburcí se ho láskyplně ujal, stal se jeho poručníkem a vychoval si v něm oddaného spolupracovníka a katolíka. Později ve dvacátých letech 17. století se pak stal tento Hynek Jiří dalším slánským krajským hejtmanem ze žďárského rodu.⁷⁰⁰ Na kladenském zámku pobývali, jako za předešlých generací i další četní příbuzní – například zmínění Čejkové z Olbramovic či Hynkova sestra Anežka Žďárská provdaná ze Škrovad a potom provdaná Kaplířová ze Sulevic. Zámeckou společnost doplňoval a zpříjemňoval i početný fraucimor paní Sibyly a jejích dospívajících dcer.

Ctibor Tiburcí Žďárský se také na Kladně věnoval některým koníčkům – těmi byl jistě lov, zmíněná oblíbená hudba, ale i genealogie a historie. O svém rodu a o svých příbuzných již od

⁶⁹⁴ Např. V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 195; J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 17.

⁶⁹⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIV*, s. 11.

⁶⁹⁶ Bliže J. MOTTTL, *Kladensko, složka Kladno*; TENTÝŽ, *Kladno - město*, s. 20-23 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 278. Podrobně o lazaretu a chudobinci též SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 53-54.

⁶⁹⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIV*, s. 11.

⁶⁹⁸ Vyplývá např. z pozdějšího dopisu Ctibora Tiburcího Žďárského, jež nastiňuje V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIV*, s. 13 a ...

⁶⁹⁹ J. MOTTTL, *Kladno - město*, s. 26-27 a pozn. s. 4-5.

⁷⁰⁰ Viz např. J. HULINSKÝ, *Krajští hejtman*, s. 30. Hynek Jiří pocházel původně z linie Žďárských, která je tradičně historiky označována za linii evangelickou.

raného mládí sbíral veškeré podrobnosti a různé materiály.⁷⁰¹ Na kladenském zámku na základě své záliby začal proto sepisovat pamětní knihu svého rodu označovanou za tzv. „*Stammbuch*“.

Slovem Stammbuch se v době renesance obvykle označoval osobní nebo rodinný šlechtický památník povětšinou v podobě menší knížky, která se snadno dala brát na cesty. Občas měl ale Stammbuch i podobu rozměrnější knihy, která však poté bývala obvykle uložena na jednom místě. Stammbuch byl vybaven malovanými znaky příbuzných, přátel a návštěvníků s jejich jmény, tituly, podpisy, citáty či případně i s jejich věnováním. Mohl tak sloužit jako památník ze setkávání s hosty a přáteli, ale i jako zápisník z kavalírských či poutních cest, zápisník o významnějších událostech a méně často i jako rodinná kronika.⁷⁰² U Žďárských pak měl Stammbuch podobu rodové kroniky, do které byly pravděpodobně vpisovány významné rodinné listiny či vlastní zážitky nebo i příběhy z ústního tradování. Stammbuchy, které se objevily ve větší míře v době renesance se vzrůstem zájmu šlechty o její vlastní minulost či o cestování, vlastnila vedle rodu Žďárských i řada dalších českých rodin.⁷⁰³ Ve stejný čas se obdobným koníčkem jako rytíř Ctibor Tiburcí zabíral i nedaleký soused na Kornhauze a vzdálený příbuzný – rytíř Matyáš Štampach ze Štampachu, který sepsané paměti svého rodu poskytl k opsání slavnému polskému genealogovi Bartoloměji Paprockému z Hlohol a z Paprocké Vůle.⁷⁰⁴ Toho hostil i blízký aristokrat pan Jan Zbyněk Zajíc z Házmurka a na Budyni, který byl podobně jako Ctibor Tiburcí na počátku 17. století krajským hejtmanem Slánska a s panem Žďárským se samozřejmě znal. Právě pan Zajíc

⁷⁰¹ J. MOTTL, *Kladno - město*, s. 27.

⁷⁰² Nejnověji podrobná studie Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007. K pojmu *Stammbuch* na s. 77-109 a 167. K začátkům těchto památníků např. s. 124, 128, 150, 409. U nás začátky 131-132, 180. K velikosti knihy s. 192-194. Výmalba a vnitřní vybavení knihy např. s. 203-206, 210, 212, 299-306 - tj. k erbům, 306-313, 361-363. Souvislost s cestami s. 356-361. Typy zápisů též s. 235-243. K vnitřní náplni souhrnně též s. 411-413. Stručně o tomto druhu knihy také B. LUTONSKÝ, *Lexikon*, s. 338.

⁷⁰³ Známe jsou např. edičně zpřístupněné paměti Jindřicha Hýzrleho z Chodů. Velkou sbírku těchto šlechtických památníků vlastní v České republice Národní muzeum v Praze či premonstrátský klášter na Strahově. Viz M. RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy*, s. 419-420.

⁷⁰⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 159. O Paprockém více studií. Např. studie: Josef POLIŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo Čech a Moravy*, s doslovem Karla Krejčího, Praha 1941, s. 239-253; Jan SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle. Zakladatel genealogie v českých zemích*, in: *Heraldika VIII*, č. 4, 1975, s. 130-143; M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 271-272 či OTTA XIX, S. 189-190.

z Házmburka zprostředkoval Paprockému přístup na jiné šlechtické zámky⁷⁰⁵ a není tedy vyloučeno, že zprostředkoval kontakt Bartoloměje Paprockého na kladenský zámek k panu Ctiborovi Tiburcímu Žďárskému.

Ctibor Tiburcí Žďárský začal svůj „*Stammbuch*“ sestavovat již v roce 1577 a postupně jej dopisoval až téměř do své smrti v dubnu roku 1615. Poslední jeho zápis byl prý pořízen 16. března 1615.⁷⁰⁶ Podnětem k jeho práci byly příběhy a informace, které mu po roce 1567 vyprávěla staříčká „*praprateta*“ Eliška Žďárská ze Žďáru.⁷⁰⁷ Ctiborovo dílo seznamovalo nejen s historií vlastního rodu Žďárských ze Žďáru, ale i s řadou dalších šlechtických rodin, se kterými se spřiznili. Kniha o značném rozsahu měla být vyzdobena i četnými erby a byla uchovávána tradičně na kladenském zámku (nejen) do vymření rodu v roce 1670, ale jak je zřejmé z následujících řádků i ještě nějakou dobu poté. Dnes se však o místě uložení *Stammbuchu* Žďárských neví a kniha je pokládána za stracenou. Naštěstí z ní byly pořízeny podrobné výpisy, které jsou velevýznamným pramenem o rodě Žďárských,⁷⁰⁸ ze kterého vychází i část této práce. Po srovnávání jsem došel k závěru, že ze *Stammbuchu* poprvé vytahoval informace již Bartoloměj Paprocký z Hlohov a z Paprocké Vůle na přelomu 16. a 17. století pro svojí proslulou a cennou knihu *Diadochos id est successio*, která vyšla v Praze roku 1602. Svědčí o tom text pozoruhodně se shodující s pozdějšími výpisky, které kolem roku 1680 pořídil na Kladně velký jezuitský historik Bohuslav Balbín z Vorličné a z nichž pořídil výpis počátkem 20. století historik Josef V. Šimák. Další zvláštností, která nasvědčuje, že Bartoloměj Paprocký čerpal ze Ctiborova *Stammbuchu* je jak jeho praxe využívání šlechtických archivů a památníků a návštěva jednotlivých šlechtických sídel,⁷⁰⁹ tak i rozsáhlá pasáž věnovaná Žďárským v jeho knize. Ta překvapuje svojí podrobností, která je neúměrná významu Žďárských a dokonce svým značným rozsahem překonává délkou mnohé významné rody. Ze *Stammbuchu* bylo též opisováno během června až července 1681 do *Pamětní knihy* františkánského kláštera v Hájku,⁷¹⁰ který byl rodinným klášteřem rodu Žďárských. Tato kniha je dodnes zachována ve fondu hájeckého kláštera v Národním archivu v Praze. O knize se v 18. století zmínil i Jan Beckovský, že byla ještě nedávno uschována na kladenském

⁷⁰⁵ Např. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 62.

⁷⁰⁶ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 56, 60 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze žďáru* 33, s. 65.

⁷⁰⁷ J. MOTT, Kladno - město, s. 27 a v dodatku na s. 4 pozn. č. 11. Dále více viz i pasáž o Elišce v podkapitole V/8. Na kladenském zámku.

⁷⁰⁸ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 56 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze žďáru* 33, s. 65.

⁷⁰⁹ J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký*, s. 135, 140.

⁷¹⁰ J. MOTT, Kladno - město, s. 27 a v dodatku na s. 6 pozn. č. 26 a 27.

zámku a že jí nechal sepsat velkým nákladem Ctibor Tiburcí Žďárský.⁷¹¹ Další výpisky byly pořízeny i do kanonicko-biblické knihy „*Jesus Syrach*“, která byla v 19. století uchovávána na Vyšehradě v knihovně tamního proboštství a odkud čerpal, vedle *Hájecké pamětní knihy*, některé své údaje velký znalec dějin rodu Žďárských páter Josef Mottl.⁷¹² *Stammbuch* pokládal J. Mottl za stracený, ale ještě v druhé polovině 19. století z něj nebo-li z „*Památníku Ctibora Žďárského*“ vypisoval pro svojí práci o Rakovníku rakovnický historik František Levý. Ten byl na *Stammbuch* upozorněn smečenským řídícím úředníkem a historikem Otakarem Miltnerem.⁷¹³ Je tedy zřejmé, že se kronika chovala v tu dobu ještě nejspíš na Kladensku. S největší pravděpodobností bylo její místo uložení ve Smečně či v Hájku, případně u tehdejších majitelů kladenského panství v břevnovském benediktinském archivu či v jejich knihovně na Kladně či v Praze. V polovině 19. století též prepisoval pro svůj článek o Žďárských z jednoho exempláře Paprockého *Diadochu* informace páter Josef Hausmann. Tento historik si vybral za pramen výtisk z císařské knihovny v Praze v němž našel vlepený list s dalšími podrobnostmi o Žďárských, které zřejmě byly taktéž pořízeny ze *Stammbuchu*.⁷¹⁴ A tak stojí Ctibor Tiburcí Žďárský díky své genealogicko-historické zálibě u kořenů podrobného vědění o jeho rodě a tím vlastně i nepřímo u kořenů této práce.

Rok 1608 přinesl rytíři Žďárskému novou povinnost. Po smrti bratra Gottharda Floriana a jeho choti Kateřiny se Ctibor Tiburcí stal poručníkem jejich desetiletého vnoučka Floriana Jetřicha, kterému zemřeli i oba rodiče. Výchovy se rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a po něm i jeho syn Jan Jiří zhostili velmi zodpovědně a z malého Floriana Jetřicha vychovali vzorného katolíka, čímž mu zajistili velice slibnou budoucnost. O této etapě života Ctibora Tiburcího si však podrobně povíme teprve později v kapitole věnované Florianovi Jetřichovi Žďárskému.⁷¹⁵

⁷¹¹ Antonín REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých*, Díl druhý (od roku 1526-1715), Svazek druhý. (L. 1608-1624), Praha 1879, s. 76.

⁷¹² Viz SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či Hájek.

⁷¹³ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 248, pozn. č. 9 a s. 261, pozn. č. 53. Citace dle s. 248, pozn. č. 9.

⁷¹⁴ J. HAUSMANN, *Něco o Kladně a o Žďárských ze Žďáru*, s. 1097-1099 a J. MOTTL, *Kladno - město*, s. 27 a v dodatku na s. 6 pozn. č. 28.

⁷¹⁵ O této výchově a pobytu u Ctibora Tiburcího a jeho syna podrobně kapitola o Florianovi Jetřichovi hraběti Žďárském.

VII/7.

Církevní záležitosti na kladenském panství

Pan Ctibor Tiburcí Žďárský měl na svém kladenském dominiu na starosti čtyři farnosti, ke kterým měl právo tzv. „*podací kostelního*“ nebo-li podací čili patronátní právo k danému kostelu a farnosti.⁷¹⁶

Od časů pana Jiřího Žďárského ze Žďáru byl na Kladně knězem snad katolický či staroutravistický páter Václav Hodovský, jehož nahradil asi roku 1584 Petr Bavorovský.⁷¹⁷ Toho vystřídal snad roku 1589 Matěj Strakonický z Budyně nad Ohří. Ačkoliv byla kladenská vrchnost katolická, byl farář Strakonický († do roku 1598) údajně víry podobojí. Jak k této situaci mohlo vůbec dojít? Velká část lidu byla v českých zemích protestantská a pevně katolických kněží bylo až do počátku 17. století pomálu. Proto i na kladenském panství působilo mnoho kněží podobojích. Dokladem nedostatku katolických kněží je i fakt, že kladenský pán musel třikrát žádat pražského arcibiskupa na sklonku 16. století o přidělení lidického faráře Tomáše Johanidese do kladenské fary, která se uvolnila odchodem Matěje Strakonického. Lidický kněz byl sice staroutravista, ale nakloněný katolicismu a pražskému arcibiskupovi panu Zbyňkovi Berkovi z Dubé.⁷¹⁸ S pražskými arcibiskupy byl rytíř Žďárský mnohokrát v písemném spojení, když například vyjednával záležitosti svých poddaných. V jednom z listů arcibiskupovi Zbyňkovi Berkovi z Dubé ze 12. prosince 1594 pak Ctibor Tiburcí horlil proti tehdejšímu zlořádům a morálním pokleskům.⁷¹⁹ Aby podpořil věc katolicismu a na čas nahradil katolické kněze, pokračoval rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru v rodinné tradici a zval na své panství jezuity, se kterými udržoval kontakt. Sám osobně byl katolík,⁷²⁰ ale jako představitel starší generace patřil vedle osobností typu rožmberského vladaře pana Viléma z Rožmberka či uměnímilovného Zachariáše z Hradce k poměrně tolerantním a umírněným českým katolickým šlechticům, kteří nestáli o zbytečné

⁷¹⁶ František MARAT, Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z roku 1603, in: VKČSN 1898, Praha 1899, s. 77 a B. LUTONSKÝ, Lexikon genealoga, s. 250.

⁷¹⁷ Později působil v Tachlovicích, kde se dostal do velkých rozporů s Gotthardem Florianem Žďárským. Viz podkapitola o Gotthardu Florianovi a podkapitola o farářích za Jiřího Žďárského ze Žďáru ...

⁷¹⁸ SOA Praha - SOKA Kladno, Z. SOUŠEK, *Evangelictví I.* či J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 17. O faráři Johanidesovi či též Joanidesovi, faráři v Lidicích a jeho vazbách ke Žďárským též V. KOČKA, *Lidice*, s. 35.

⁷¹⁹ O stycích s arcibiskupy pražskými viz Ctiborovy listy, jež uveřejnil V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIV*, s. 11-13. O horlivosti viz s. 13.

⁷²⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 128 či J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 17.

vyhrocování situace s protestantskou většinou a spíše se pro věc katolictví angažovali v rámci diplomatických jednání, hmotným zabezpečováním církevních řádů a kostelů a podporou katolických misí. Tak je známo, že rytíř Žďárský přispěl na opravu staroměstského kostela sv. Jakuba, ve kterém odpočíval jeho bratr Albín. V upomínku tohoto skutku byl v kostele vymalován rodový žďárský znak polcené orlice s textem: „*Tiburcius Zdiarský de Zdar S. C. M. Consiliarius*“.⁷²¹

Se svojí chotí Sibylou měl Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru dle ojedinělých informací historiků Josefa Švejdy a Václav Kočky dokonce přijímat „*tělo i krev Páně*“ – tj. podobojího způsobu!⁷²² Rytíř Žďárský v lednu 1599 tak napsal arcibiskupovi Zbyňkovi Berkovi z Dubé v souvislosti s žádostí o přechod lidického faráře Tomáše Johannidese tato slova o sobě a o své choti Sibyle: „*Kdyby jednou z Lidic odešel, dejte ho na Kladno. Je škoda, že sem dosazen býti nemohl. Já i manželka má již jsme u něho zpověď vykonali a svátost oltární i tělo a krev Kristovu přijímali a osádka toho žádostiva jest.*“⁷²³ Jak vidíme oblíbil si Ctibor Tiburcí s paní Sibylou kališnického kněze a dokonce ho oba navštěvovali na sousedním buštěhradském panství, kde Johannides vykonával svůj úřad. Žďárský pak chtěl mezi lidmi oblíbeného Johannidese dostat na Kladno, kde ho očekávali tamní měšťané.⁷²⁴

Přijímání podobojí bylo na bezmála šedesát let od 17. dubna 1564 umožněno i katolíkům v Čechách, na Moravě, v Rakousku, v některých diecézích v Německu či v Solnohradsku papežským breve – to jest stručnější papežskou listinou papeže Pia IV.⁷²⁵ V Praze papežovo dovolení přijímat „*sub utraque*“ vyhlásil nedávno (od 5. září roku 1561) uvedený arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice již dne 23. července 1564. Důvodem aktu byl pokus již před smrtí stojícího Ferdinanda I. sjednotit složité církevní poměry ve svých zemích a především v Čechách,⁷²⁶ které byly hlavní hmotnou základnou Habsburků ve střední Evropě. Nově

⁷²¹ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 128. Citace tamtéž.

⁷²² SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky II*, s. 8 a V. KOČKA, *Lidice*, s. 35. K tématu i P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 262.

⁷²³ Citace dle V. KOČKA, *Lidice*, s. 35.

⁷²⁴ Viz V. KOČKA, *Lidice*, s. 34-35.

⁷²⁵ Marek PUČALÍK, *Pohled do historie řádů křižovníků s červenou hvězdou*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč 24, 2007, s. 25 a F. X. KRYŠTŮFEK, *Protestantství v Čechách*, s. 118-120.

⁷²⁶ Katolické bohoslužby podobojí byly v českých zemích zrušeny až v roce 1622 v důsledku rekatolizace. Viz P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 260-264 a k vyhlášení papežova povolení J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 97 a F. X. KRYŠTŮFEK, *Protestantství v Čechách*, s. 120. Dále k problému povolení kalicha a obnově arcibiskupství J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 62-65 či Bohdan CHUDOBA, Španěle na Bílé

přijátá církevní praxe nařizovala výkon obřadů podle obou ritů „*pod jednou i pod oboji*“ ve všech katolických kostelech a každý katolický kněz byl nucen konat mši formou, kterou si přáli farníci. Z hlediska papeže Pia IV. i císaře Ferdinanda I. se nejednalo o velký ústupek, neboť kromě formy přijímání oltářní svátosti se starý utrakvismus čili starokališnictví, založené na katolickou církví kdysi uznaných husitských kompaktátech, od katolicismu v podstatě nelišil. Podobný názor zastával i útočný řád jezuitů, který v listech papežské stolice tvrdil, že starokališníci nejsou pro věc katolické obnovy nebezpečím a je nutné je získat.⁷²⁷ Navíc podobného privilegia přijímat „*tělo i krev Páně*“ se od papeže Pia IV. dostalo dne 10. prosince 1561 i vlažnému katolíkovu – zvolenému českému králi (od roku 1549) a budoucímu císaři Maxmiliánovi II., který byl oficiálně hlavní světskou záštitou katolické církve.⁷²⁸

Nastíněný fakt o manželích Žďárských by však napovídal, že se Ctibor Tiburcí překvapivě přiblížil s chotí k staroutrakvismu, jenž byl s katolickým ritem (jak jsme již nastínili) v 16. století v podstatě shodný. Tato možnost se mi jeví jako poměrně oprávněná, i když na tradičního katolíka přece jen poněkud zvláštní. Nicméně přechody od jednoho ritu k druhému byly v té době stále možné a také se stávaly. Druhou možností však je, že byl rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský staroutrakvistou již dříve a mohl zdědit náboženství i po své rodině. Této problematice jsme se již více věnovali v podkapitole IV/3, přesto si některé myšlenky pro tuto pasáž o Ctiborovi Tiburcím zopakujme. Vyznávání starokališnictví v kladenské líní Žďárských by podle mých závěrů poněkud odporovalo jak předchozím, tak i následujícím zprávám o členech kladenských Žďárských, o jejich činech, o velmi úzkých vztazích s jezuitou i s panovnickým katolickým domem. A jak je známo – Habsburci po roce 1600 do vysokých zemských úřadů jen tak nedosazovali, až na výjimky, nekatolíky.⁷²⁹ Vyznávání starokališnictví Žďárskými též odporuje přesvědčení a badatelským závěrům ostatních historiků o tradičním katolicismu kladenské rodiny Žďárských ze Žďáru.⁷³⁰ Přesto však musíme výše podanou skutečnost zmínit a před čtenářem nezatajit.

hoře. Tři kapitoly z evropských politických dějin, Praha 1945, s. 74-75. Ten má ale datum breve chybně k 16.4. 1564.

⁷²⁷ P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII*, s. 262-263.

⁷²⁸ P. VOREL, *Velké dějiny zemí VII*, s. 259 a F. X. KRYŠTŮFEK, *Protestantství v Čechách*, s. 124-126.

⁷²⁹ Nekatolíkem ve vysokém zemském úřadě byl po roce 1600 např. hrabě Matyáš z Thurnu. Viz též podkapitola VII/9 - pasáž o místodržících.

⁷³⁰ Jako o doslova horlivém katolíkovu o něm píše v poslední době např. J. KOVARŽÍK, *Urození*, s. 21. či V. BARTŮNEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 113 a 128. František Xaver KRYŠTŮFEK, *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517-1620)*, Praha 1906.

Kladenské panství bylo díky misijním aktivitám svých majitelů, již dlouho před protireformací – pomaloučku a nenásilně obráceno na „pravou víru katolickou“ a tak vráceno do lůna katolické církve. Tím se lišilo například od akcí některých pánů Popelů z Lobkovic či od sousedního Smečna a Okoře pánů Bořitů z Martinic, kteří katolickou víru po svých poddaných od počátku 17. století tvrdě a často velmi nevybíravě vyžadovali, čímž pobouřili tehdy stále mocné a většinové protestantské stavy.

VII/8.

Majetek

Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru získal první vlastní majetek již v roce 1566,⁷³¹ krátce co se vrátil z uherského bojiště. Tehdy mu otec a jeho staršímu bratrovi Gotthardovi Forianovi předal 2. prosince 1566 do společného spravování panství Červený Újezd. Do něj tehdy stále patřila jen rozlehlá ves Červený Újezd s gotickou tvrzí a s panským dvorem a vedlejší vsi Podkozí, Svárov a panský dvůr v Rymáni. Otec si v předávací listině vymínil převzetí svých dluhů na tomto panství a oba syni mu museli vyplatit 275 kop míšeňských a matce Magdaleně z Jesenic museli vydat její věno.⁷³²

Jan starší Žďárský ze Žďáru měl čtyři syny, přesto souhlasil v roce 1574 s předáním bratrova panství Kladna do rukou třetího potomka Ctibora Tiburcího Žďárského ze Žďáru, tak jak si to přál jeho bratr Jiří. Tak oba sourozenci: Jan starší Žďárský i Jiří Žďárský ze Žďáru pominuli staršího předurčeného dědice, kterým byl v tomto případě nejstarší Janův syn Albín. Jan ho však již zajistil roku 1570, kdy Albínovi předal do správy malý statek Tachlovice.⁷³³

Prosperující kladenské panství s rezidenčním městečkem a rezidenčním areálem rodu Žďárských přešlo do Ctiborových rukou oficiálně dne 15. února 1578.⁷³⁴ Tím se naplnila dohoda z roku 1574 mezi Janem starším Žďárským ze Žďáru a jeho zesnulým bratrem Jiřím. O dva dny po Ctiborově převzetí nebyl otec Jan starší již mezi živými. Nejstarší bratr Albín neměl k majetkové transakci větších námitek, zato další dva Ctiborovi bratři: Gotthard Florian

⁷³¹ K majetku souhrnně a podrobněji SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 25-26 a kapitola Majetek na s.43-48.

⁷³² V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 12.

⁷³³ Viz dříve v hlavním textu či J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 16 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 283.

⁷³⁴ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 65.

Žďárský ze Žďáru a v dluzích věčně tonoucí Petr Vok Žďárský ze Žďáru se ohradili a odmítali otcovu a strýcovu závěť uznat. Po měsíčním sporu však byla 2. března 1578 uzavřena dohoda, která nakazovala Ctiborovi Tiburcímu bratry vyplatit. 15 000 kop grošů míšeňských dostal rytíř Gotthard Florian a 16 000 kop grošů míšeňských dostal mladší Petr Vok.⁷³⁵

Bratři tak dostali od Ctibora Tiburcího slušné jmění, neboť za vyplacenou cifru 31 000 kop míšeňských grošů se v těchto letech dalo pořídit ve Slánském kraji již slušné panství s pěti, sedmi vesnicemi a s výstavnou tvrzí. Pro přiblížení se například statek Byseň s tvrzí, vsí a panským dvorem prodával roku 1588 za sumu 6000 kop grošů míšeňských.⁷³⁶ V nedaleké Praze pak na Malé Straně stál roku 1587 menší avšak výstavný dům U zlatého slunce, patřící Kadnerům z Greifeneku pouhých 500 kop grošů míšeňských! Větší výstavný dům Čechtických se však prodával v roce 1580 pánům Berkům z Dubé v téže části Prahy za plných 1500 kop grošů míšeňských.⁷³⁷ Jak z těchto příkladů můžeme vidět mohli si oba Žďárští za vyplacenou bratrovu sumu zakoupit v Menším Městě pražském přímo pod Pražským hradem, kam se stahovala šlechta, každý až deset středně výstavných domů.

Majetkové tahanice v rodině pokračovaly po smrti bratra Albína Žďárského, když Petr Vok Žďárský neoprávněně obsadil jeho statek Tachlovice. Pře mezi třemi zbylými bratry se však poměrně brzy vyřešila dohodou a Tachlovice připadly nejstaršímu žijícímu bratrovi Žďárskému – Gotthardu Florianovi.⁷³⁸

Ačkoliv se rytíři Ctiborovi Tiburcímu Žďárskému ze Žďáru hmotně dařilo, velké náklady na honosný život a reprezentaci, kterou se chtěli Žďárští vyrovnat šlechtě z panského stavu, mu neumožnily přílišné rozšíření majetkové državy. Nadále vlastnil v Praze nepochybně několik domů.⁷³⁹ Zbavil se však polovice vzdáleného městečka Buškovic, jehož spravování dělalo

⁷³⁵ Viz dříve v hlavním textu VI/4 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII Rakovnicko a Slánsko*, s. 278, 283 či stejně SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 25, 51. Poněkud jinak však J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 16. ten uvádí pro Gottharda Floriana snad nesprávně jen 8000 kop.

⁷³⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 151.

⁷³⁷ Cyril MERHOUT, *Paláce a zahrady pod Pražským hradem*, Praha 1954, s. 70 a 119. Podobné ceny nacházíme i např. na Starém Městě při Ovocném trhu, viz srovnej Jiří ČAREK, *Z dějin staroměstských domů*, in: Pražský sborník historický XIX, Praha 1986, s. 5-34.

⁷³⁸ Např. V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 62 či stejně SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 25-26.

⁷³⁹ Vyplývá např. ze škod, učiněných na jeho malostranském majetku Pasovskými roku 1611. Viz SČ XV, s. 290. SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 48 píše, že si dům pro svojí úřednickou

kvůli velké vzdálenosti od Kladna určité problémy. V devadesátých letech 16. století se také snažil získat někdejší dvorec (dnes čp. 25) svého strýce Zdeňka Žďárského ze Žďáru v městě Unhošti, o který se přel s Marií Boží, která při nakonec vyhrála. Dokoupil však část vsi Přítočna a dvůr v Kročehlavech, čímž do roku 1607 získal celou ves Kročehlavy.⁷⁴⁰ Roku 1613 pak zakoupil od rytířů Pětipeských z Chýš malý manský statek hradu Křivoklát – Hnidousy. Ty se nacházely pouhé tři kilometry severně, tedy v bezprostřední blízkosti Kladna, a proto jejich koupí zacelil rytíř Žďárský pozemkový výsek na severní straně kladenského panství. Stateček sestával pouze ze stejnojmenné vsi, panského dvora, kmetcích dvorců a z renesanční tvrze, kterou teprve nedávno přestavěli předchozí majitelé Pětipeští z Chýš.⁷⁴¹

Na počátku 17. století bylo asi 44 procent pozemkového majetku šlechty v rukou rytířského stavu a zbytek vlastnil panský stav. Rytířů však bylo ovšem asi pětkrát více než pánů. V roce 1603 se připomínalo mezi pozemkovými vlastníky 1131 rytířů a 216 pánů a toto číslo do Bílé hory jen mírně pokleslo a podstatně se nezměnilo.⁷⁴² Mezi nejbohatší pozemkové vlastníky patřilo jen 41 šlechticů z obou stavů – tj. jen 3,2 procenta osob z celého šlechtického stavu, kteří disponovali největším sledovatelným majetkem nad 500 osedlých.⁷⁴³ Osedlý byl účetní jednotkou, která se přibližně rovnala jednomu hospodářství na rustikální půdě či chceme-li jedné selské rodině. Z nižšího šlechtického stavu pak mělo jen necelé jedno procento rytířů největší majetek nad 500 osedlých (například lichvářský rytíř Bohuslav Malovec z Malovic, rytíři Přech a Bernard Hodějovští z Hodějova, před povýšením mezi panstvo i Zejdlicové ze Šenfeldu – ti měli statky mimochodem i na Slánsku – či Adam Hrzán z Harasova a na Skalce),⁷⁴⁴ avšak 89 procent rytířů patřilo k majitelům drobných statků do 100 osedlých⁷⁴⁵ či

činnost možná pronajímal. taková možnost tu sice je, ale zdá se mi díky existenci rodových domů nepravděpodobnou.

⁷⁴⁰ Ondřej DOLEŽAL, Ves Kročehlavy a její obyvatelé do roku 1618, PZB 24, 2007, s. 18-19 a Irena VEVERKOVÁ, *Znáte historii unhošťských domů?*, LZU 38, s. 15.

⁷⁴¹ Za třicetileté války tvrz zpusťla a na přelomu 17. a 18. století jí přestavěli na sýpku a v první polovině 19. století jí pro zchátralost nakonec strhli. Viz A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 294 a KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 137.

⁷⁴² SOA Praha - SOKa Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 44.

⁷⁴³ SOA Praha - SOKa Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 44, Tabulka II.

⁷⁴⁴ SOA Praha - SOKa Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 44. O boháčích z rytířstva J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 160-161 i J. JANÁČEK, *České erby*, s. 121, 193, 351. K osedlému stručně např. B. LUTONSKÝ, *Lexikon genealoga*, s. 223.

⁷⁴⁵ SOA Praha - SOKa Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 44.

byli zcela chudí a nemajetní a pak žili povětšinou v domech ve městech, kde materiálně poklesali na úroveň měšťanů. Středně veliké statky mezi 100 až 500 osedlými držela jen zhruba desetina nižší šlechty. A právě tyto představitelé středně bohaté šlechty, ke kterým naši Žďárští přináleželi, mohli (vedle nejbohatších rytířů) společensky a majetkově držet krok s velkou částí panského stavu.⁷⁴⁶

Mezi zmíněnou desetinu nejbohatších českých rytířů řadíme tak roku 1603 i Ctibora Tiburcího Žďárského ze Žďáru a stejně tak jeho staršího bratra z Červeného Újezda Gottharda Floriana Žďárského ze Žďáru. V tomto roce přiznal Ctibor Tiburcí pro berní registra plných 208, 5 osedlých na Slánsku, 20 osedlých na Rakovnicku a další 3 osedlé na Žatecku a jeho bratr dokonce 234 osedlých. Celkem tedy vlastnil Ctibor Tiburcí 231 a půl osedlého ve všech třech regionech.⁷⁴⁷ Pokud bychom počítali na 1 osedlého – tj. na 1 rodinu či statek v průměru 9 poddaných žilo by na jeho majetku celkem na 2100 poddaných, k tomu by se však museli připočítat svobodní úředníci, služebnictvo atp. Dle purkrechtní knihy, kterou nechal v roce 1607 sepsat, vlastnil Ctibor Tiburcí Žďárský městečko Kladno a 27 vsí či jejich podílů v Slánském kraji.⁷⁴⁸ Celkem pak Žďárský vlastnil dle register 261 selských gruntů.⁷⁴⁹ V Slánském kraji se přiznalo k berni toho roku 18 pánů a 56 rytířů. Mezi rytířským stavem zaujmuli Žďárští hned první dvě místa a byli tedy jednoznačně nejbohatší rytířskou rodinou celého Slánského kraje!⁷⁵⁰ V kraji bylo pro větší názornost roku 1603 celkem 4 114,5 osedlých, které přiznali při berni páni, rytíři a úřad Nejvyššího purkrabství pražského. Z toho 1983, 5 osedlých připadalo na rytířstvo.⁷⁵¹ Další rytíř a jejich příbuzný – Matyáš Štampach ze

⁷⁴⁶ Podrobně o majetku šlechty v Čechách i na Slánsku např. Jiří KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta kraje Slánského*, SLO 1-2 (101-102), 1993-1994, s. 21-32; velmi podrobně J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 150-186 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 43-45.

⁷⁴⁷ F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 66, 77, 81. Dále též J. KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta*, s. 25 a TENTÝŽ, *Žďárští ze Žďáru a vývoj*, s. 8. SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 45 však uvádí ke Ctiborovu jiné číslo 231 osedlých, které vzniklo po součtu jeho majetku ve 3 krajích a ke Gotthardovi Florianovi uvádí stejné číslo 234 osedlých.

⁷⁴⁸ Viz SOA Praha - SOKA Kladno, *Registra purkrechtní staku Kladenského, založená 1607*, fond Unhošť, sign. 152 a k témuž SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 47, 70-74, 76.

⁷⁴⁹ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 48.

⁷⁵⁰ Srovnej F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 76-80; J. KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta*, s. 21. Tam však došlo k překlepu a uvádí se 54 rytířů v kraji. Dále SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 45 opět uvádí Maratovo číslo – 56 rytířů.

⁷⁵¹ F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 76-80 a J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 142, 528. Ten však nezapočítal do celku majetek nejvyššího purkrabství.

Štampachu přiznal 180 osedlých, šlechtična Barbora Doupovcová z Chýš 167 osedlých a rytíř Blažej Griespek z Griespachu (jehož rod vlastnil dodnes stojící skvostný zámek v Nelahozevsi) 142 osedlých.⁷⁵²

Po roce 1608 se stal kladenský pán poručníkem sirotka Floriana Jetřicha Žďárského ze Žďáru, a tak i správcem jeho značného majetku, který se nacházel v bezprostředním sousedství. Obě panství byla pak již téměř natrvalo spravována pospolu. I ze sirotčího majetku museli rytíři Žďárští platit daně, a tak je známo, že těsně po Ctiborově smrti roku 1615 vykázal jeho dědic Jan Jiří Žďárský ze Žďáru jako majitel Kladenska a správce Červenoújezdecka na 459 a půl osedlých, čímž se středočeská linie rytířů Žďárských pomalu dotahovala k největším pozemkovým majitelům v zemi, kteří vykazovali nad 500 osedlých. K nim se však Žďárští nikdy nepřihlásili a nadále zůstali v rámci celého šlechtického stavu jen středně zámožným českým rodem. Za svojí osobu přiznal z vlastního kladenského panství roku 1615 však Jan Jiří Žďárský jen 227 a půl osedlého, což je číslo, které na panství vázlo již za života jeho otce Ctibora Tiburcího.⁷⁵³ Jako celek s bezmála 460 osedlými však ovládali Žďárští přes 11 procent celokrajského majetku, který čítal 4 101 osedlých.⁷⁵⁴ Z obou šlechtických stavů v Slánském kraji je překonali v majetku jen panské rody Bořitů z Martinic a Popelové z Lobkovic udávající o málo vyšší číslo. Z rytířského stavu stále zůstávali v Slánsku roku 1615 nejbohatšími a nejbližší k nim stáli až rytíři Boreňové ze Lhoty se 222 osedlými, Štampachové ze Štampachu se 180 osedlými či Doupovcové z Doupova se 153 osedlými.⁷⁵⁵

Slánsko se definitivně během druhé poloviny 16. století přiřadilo po bok Vltavska, blízkého okolí Prahy či Podbrdská, kde se vedle řady středních statků, které měly nad 100 osedlých a jež v kraji hrály hlavní roli, uplatňovaly a prosperovaly i malé statky do 100 osedlých. Důvodem tohoto jevu byl jejich zásobovací charakter pro blízký pražský zemědělský trh. Tento jev byl podpořen možností levné dopravy, ať již to bylo po vodě či po pohodlných zemských silnicích, které tudy vedly. Statky, které v těchto oblastech ležely, měly vedle lidnaté a nenasytné metropole zásobovat i krále, církve či větší oblastní města⁷⁵⁶ – jako bylo

⁷⁵² Např. J. KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta*, s. 25.

⁷⁵³ Např. J. KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta*, s. 25 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 45-47. Ta se na s. 45 mýlí v tvrzení, že sirotkova panství Ctibor Tiburcí převzal už roku 1604.

⁷⁵⁴ J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 142, 528.

⁷⁵⁵ J. KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta*, s. 25 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 46.

⁷⁵⁶ J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 165-166 a též dílčí informace o Slánsku na s. 157-159, 163.

ve středních Čechách Slaný, Příbram či Beroun. Je nepochybné, že podobnou úlohu pražské zemědělské zásobárny plnily i statky Ctibora Tiburcího Žďárského a poté jeho syna Jana Jiřího, tak i jejich červenoújezdeckých příbuzných, díky čemuž Žďárští mohli stabilně a dlouhodobě vydělávat slušné peníze.

VII/9.

Závěr života – návrat do politiky a jeho funkce

Jen dostatečný majetek dovoľoval vykonávat šlechtě a popřípadě i měšťanům úřední stavovské či královské funkce. Ty nebyly často dobře placeny či byly placeny nedostatečně včas a panovník svým byrokratům často i dlužil velmi dlouho. Nositel úřadu se musel také dostatečně reprezentovat, neboť to bylo tradicí a ctí každého takového úředníka a šlechtice. Důraz na reprezentaci nutil brát vyšší úřady jen dostatečně zabezpečeným šlechticům a zchudlou šlechtu v podstatě vylučoval. A to se týkalo jak panského stavu, tak i rytířstva. Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru byl dostatečně zámožný, takže se mohl pokusit získat i vyšší úřední pozice a dokonce pronikl mezi nejvyšší úředníky vůbec, když ho císař Matyáš jmenoval s dalšími šlechtici svým místodržitelem.

V devadesátých letech 16. století se pan Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru po delší pauze, kdy se věnoval svým statkům a rodině, vrátil aktivně do politiky. V roce 1595 usedl jako přísedící u zemského soudu a o rok později je uveden jako císařský rada.⁷⁵⁷ V roce 1598 se stal hejtmanem Slánského kraje za rytířský stav a mezi léty 1599 až 1612 zastával funkci hejtmana Menšího Města pražského. Svoji prestiž upevnil i nesmírně výnosným úřadem purkrabí karlštejnského za rytířský stav, který vykonával v letech 1612 až 1613. Se sklonkem života to pak mezi lety 1612 až 1614 dotáhl až do vysoce ceněného úřadu jednoho z místodržitelů nového českého krále a císaře Matyáše, který opět pobýval – na rozdíl od svého předchůdce Rudolfa II. – často ve Vídni.⁷⁵⁸

Dle historika Josefa Mottla byl do funkce císařského rady vyzdvižen již císařem Maxmiliánem II. na počátku sedmdesátých let 16. století. Stalo se tak odměnou za jeho

⁷⁵⁷ Např. SČ IX, s. 301; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 65 a SOA Praha - SOkA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 27.

⁷⁵⁸ K době trvání úřadů a k jeho úloze viz dále v hlavním textu nebo též V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 65.

diplomatickou aktivitu v Polsku či na říšském sněmu v Řezně.⁷⁵⁹ Ve funkci měl podobné povinnosti, jaké měli královští radové, o kterých jsme se podrobně rozepisovali v souvislosti s Jiřím Žďárským ze Žďáru. Pomineme-li Mottla, potvrzují prameny Ctibora Tiburcího jako císařského radu až v roce 1596 či 1601.⁷⁶⁰ V ten čas zasedal na českém sněmu. V devadesátých letech je tak jmenován mezi šlechtici, kteří přijímali od berníků účty či byl ve sněmovních komisích, které řešily nesrovnalosti mezi zemským zřízením a městskými právy nebo byl v komisi jež zasílala instrukce válečným komisařům v ozbrojeném konfliktu s Turky.⁷⁶¹

V roce 1595 a 1601 taktéž vystupuje jako přisedící většího zemského soudu.⁷⁶² Přisedících členů soudu bylo z rytířstva stále osm a z pánů dvanáct. Zemský soud měl, jak již bylo v podkapitole V/5. řečeno, pro českou šlechtickou společnost prvořadný význam, neboť byl nejvyšší feudální instancí, výhradně složenou z pánů a z rytířů. Soud se dělil na větší a na menší a řešil převážně majetkové spory šlechty. Vedle toho vedl důležité zemské desky, které registrovaly přesun šlechtického majetku. Ctibor Tiburcí Žďárský funkcí přisedícího tak navázal na strýce Jiřího Žďárského a přiřadil se k zemským úředníkům, kteří s ním, tak i s ostatními přisedícími tvořili užší královskou radu Rudolfa II. Byl tak královským radou a měl tak spolurozhodovací a poradní hlas při obsazování některých pozic mezi českými zemskými úředníky či ve státoprávních otázkách českého státu.⁷⁶³

Funkce přisedícího zemského soudu a s ním spojená funkce královského rady, ale i funkce rady císařského znamenala pro Ctibora Tiburcího Žďárského ze Žďáru solidní společenskou prestiž, kterou dosáhli s celého početného rytířského stavu jen vybraní jedinci.

Významným úřadem se pro rytíře Žďárského stala i pozice hejtmána Menšího Města pražského. Podle úředních záznamů byl do úřadu jmenován císařem a králem Rudolfem II.

⁷⁵⁹ J. MOTTL, *Kladno - město*, s. 19.

⁷⁶⁰ Např. Vladimír RUDA, *Privilegia města Sobotky* (ed.), in: Josef ORT A KOLEKTIV, *Sobotka 1498-1978. Jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město*, Sobotka 1948, s. 106 a 108. Privilegium Lobkoviců pro město Sobotku z 21. září 1601 ho jmenuje císařským radou.

⁷⁶¹ SČ IX, s. 301, 656 a SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 27.

⁷⁶² V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 65. O tomto titulu i Antonín REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2*, s. 76.

⁷⁶³ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 65. Bliže k funkci rady v hl. textu. Taktéž podrobně shrnuje SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 27-28.

dne 23. srpna 1599 a znovu v roce 1604.⁷⁶⁴ Ve funkci královského hejtmana Manšího Města pražského zastával a vykonával podobné úkoly a pravomoci, které prováděli krajští hejtmané, kterým byl hodnostně roven. Úřad tří hejtmanů pražských byl zřízen v roce 1547 po stavovském povstání, aby byla zachována oddanost a poslušnost metropole panovníkovi. Do funkce tak král jmenoval jen své prověřené a důvěryhodné osoby. Funkce hejtmana staroměstského a novoměstského byli vyhrazeny pánům, kdežto na Malou Stranu byl delegován vždy rytíř. Úřad byl obvykle chápán jako doživotní, ale mnozí z něj kvůli malé výnosnosti, přechodu na vyšší pozici či trvalejší nutnosti pobytu v Praze předčasně odcházeli. Ročně pak dostával hejtman odměnou od české komory asi třista tolarů a kvůli častým prodléváním v placení si hejtmané vypomáhali i různými dary od městských rad či jinými úplatky.⁷⁶⁵ V době přepadení země pasovskými vojáky v roce 1611 byl rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský jako hejtman Malé Strany a člen blízkých slánských stavů pověřen ochranou malostranské části císařské rezidence. Podrobně s tímto obdobím jeho života se však seznámíme až v kapitole o nejznámějším členovi rodu Žďárských – Florianovi Jetřichovi. Na post malostranského hejtmana rezignoval Žďárský až po třinácti letech ve funkci v roce 1612 z důvodu přechodu do vyššího úřadu, kterým se v tomto případě stal vysoký zemský úřad karlštejnského purkrabí.⁷⁶⁶

Ctibor Tiburcí Žďárský zastával vedle předchozího malostranského hejtmanského postu i post krajského hejtmana kraje Slánského. Byl tak jedním z hejtmanů, neboť funkci spoluzastával stále i některý člen panského stavu. Ve funkci vystřídal snad svého bratra Gottharda Floriana Žďárského ze Žďáru, který jako slánský hejtman vystupoval v roce 1596, 1598 a minimálně i v roce 1600. Ctibor Tiburcí byl v úřadě slánského hejtmana jistě mezi lety 1601-1605.⁷⁶⁷ Ve funkci pak byl maximálně do roku 1608, kdy je jako slánský hejtman jmenován rytíř Jiří Jan Pětipeský z Chýš a na Hnidousích. V roce 1605 byl Žďárského spoluúředníkem za panský stav pan Jan Zbyněk Zajíc z Házmburka a na Budyni.⁷⁶⁸

⁷⁶⁴ František ROUBÍK, *Královští hejtmané v městech pražských v letech 1547-1785*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, Praha 1933, s. 166. K funkci podrobně SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 28-29.

⁷⁶⁵ F. ROUBÍK, *Královští hejtmané*, s. 152, 166 či SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 28-29. O jednom případě z doby jeho působení též V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 127.

⁷⁶⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 29.

⁷⁶⁷ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 28 a V. RUDA, *Privilegia města Sobotky* (ed.), s. 106 a 108. V. Ruda ho jmenuje 21. září 1601 jako svědka ve funkci hejtmana Slánského a Malostranského u privilegia pro město sobotku vydané panem Oldřichem Felixem Popelem z Lobkovic.

⁷⁶⁸ J. HULINSKÝ, *Hejtmané*, s. 29 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 65.

Teprve jen pár let před svou smrtí dosáhl Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru na dvě nejprestižnější funkce své politické a úřední kariéry. V roce 1612 se na více jak rok stal purkrabím na Karlštejně a ve stejný rok jej císař Matyáš jmenoval jedním ze svých českých místodržitelů.

Úřad karlštejnského purkrabí patřil mezi nejvyšší zemské úřady království a Ctibor Tiburcí se tak přiřadil mezi členy zemské vlády. Díky tomuto pouhému jednomu nejvyššímu zemskému úřadu se ocitli rytíři Žďárští ze Žďáru dle výpočtů historika Jiřího Juroka na 37. až 55. místě politicky nejvlivnějších rodů v Čechách mezi lety 1526 až 1620. Toto pořadí vyplývá z počtu udělených nejvyšších zemských, menších zemských a jiných vlivných úřadů. Stejně úspěšnými byli vedle Žďárských ze Žďáru rody jako jsou jejich vzdálení příbuzní rytíři Dvořečtí z Olbramovic, zámožní rytíři a pak páni Trčkové z Lípy, odcházející páni z Plavna, páni ze Šelmberka, pohasínající mocný středověký rod pánů z Rožmitálu, páni z Roupova, rytíři Beřkovští ze Šeborova, rytíři Kábové z Rybňan či rytíři Špánovští z Lisova. Až za nima se ocitli takové známé rody jako byli chudnoucí páni z Házmberka, rytíři a pak páni Smiřičtí ze Smiřic či stejně tak rytíři a poté páni Harantové z Polžic a z Bezdruzic, spekulující rytíři Malovcové z Malovic, rytíři Dobřenští z Dobřenic nebo rytíři Jeníškové z Újezda. Na prvním místě nejvlivnějších rodů se ocitly tyto rody: páni z Lobkovic s celkem 24 úřady! Na 2. až 3. místě páni ze Šternberka a páni ze Švamberka s 11 úřady, čtvrtí byli Valdštejnové s 9 úřady, pátí Berkové z Dubé s 8 úřady, šestí vymírající páni z Hradce se 6 úřady, dále následovali páni z Kolovrat s 9 úřady, příbuzní Žďárských páni Bořitové z Martinic byli osmí se 7 úřady a proslulé rody pánů z Rožmberka a z Pernštejna se ocitli dokonce až na 18. až 23. místě se 2 úřady, přičemž na stejném místě se ocitli i příbuzní Žďárských rytíři Kaplířové ze Sulevic.⁷⁶⁹ Nejvlivnější zmíněné rody patřily zároveň k nejbohatším předběllohorským vrchnostem.⁷⁷⁰

Z úřadu purkrabího plynula rytíři Žďárskému do kapsy solidní odměna, neboť místo purkrabích karlštejnských bylo vysoce finančně honorováno osmi tisíci zlatých ročně, takže se jednalo tradičně o nejvýnosnější zemský úřad.⁷⁷¹ Do úřadu byli stejně jako v krajích jmenováni dva purkrabí, jeden z panstva a jeden z rytířstva. V úřadu měli střežit zemská privilegia a korunovační klenoty – na hradě Karlštejně uschovávané. Ctibor Tiburcí měl tak na starosti symboly království, na které tehdejší stavovská společnost velmi dbala.⁷⁷² V

⁷⁶⁹ Dle J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 242-245 - tabulka a též s. 246-248.

⁷⁷⁰ J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 247.

⁷⁷¹ Miloš POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn - muž činu*, Praha 1998, s. 74.

⁷⁷² K pozici purkrabího podrobně SOA Praha - SOKa Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 30-31 ad.

zodpovědné funkci byl jeho spolupurkrabím Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu,⁷⁷³ který byl později významným stavovským politikem a předním povstalcem proti císaři a králi Ferdinandovi II. Oba dva – Thurna i Žďárského – jmenoval císař a král Matyáš do úřadu odměnou za jejich předchozí činnost, která Matyášovi vynesla kromě jiného i český královský diadém. Pan Jindřich Matyáš Thurn byl sice nekatolíkem, ale poněvadž ostatní znovuobsazené zemské úřady zůstaly v rukou katolické šlechty,⁷⁷⁴ mezi níž patřil i Ctibor Tiburcí Žďárský, bylo toto vyjimečné jmenování nekatolíka do nejvyšších úřadů i určitou úlitbou protestantským stavům za jejich předchozí pomoc.

Funkce českého místodržitele se u nás poprvé objevila až v roce 1547, kdy tehdejší panovník Ferdinand I. jmenoval za svého zástupce v době své nepřítomnosti svého druhého syna arciknížete Ferdinanda Tyrolského. Po odchodu arciknížete Ferdinanda v roce 1567 do Tyrolska vykonávalo tuto roli obvykle deset zástupců šlechty, které jmenoval tehdejší císař Maxmilián II. a pak jeho syn Rudolf II. Místodržitelé měli především pravomoce politické a policejní a vykonávali dohled nad apelačním soudem, ke kterému se odvolávala česká královská města. V Praze měli místodržitelé k dispozici svojí kancelář a také vlastní úřední pečeť. S trvalým Rudolfovým přesídlením do Prahy funkce místodržících přechodně roku 1583 zanikla. Byla však opět obnovena za Rudolfova nástupce císaře a krále Matyáše v letech 1611-1612.⁷⁷⁵ Matyáš obsadil zemské úřady svými loajálními muži již po svém nástupu na český trůn v roce 1611. Úřad místodržících však oficiálně obnovil až roku 1612 než odcestoval se svým dvorem do Vídně. Mezi jmenovanými byl i rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a na Kladně, který se funkce vzdal v roce 1614,⁷⁷⁶ když se mu zhoršilo zdraví. Funkci získal díky svému předchozímu politickému vystupování a díky loajalitě, kterou prokázal k Matyáši již mezi lety 1608-1611, když nový panovník jednal o svém nástupu v zemích Rudolfa II. s českými stavy i přímo s bratrem císařem Rudolfem II., kterému Žďárský dlouhodobě sloužil⁷⁷⁷

V roce 1613 dovršil Ctibor Tiburcí Žďárský šedesáti osmi let a poněvadž postonával, rozhodl se učinit svoji poslední vůli, kterou nechal sepsat 30. září 1613. V té odkázal

⁷⁷³ K jeho osobě podrobná studie M. POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn - muž činu*. O jeho karlsštejnském období s.

74. Dále SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 31.

⁷⁷⁴ Např. M. POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn*, s. 74.

⁷⁷⁵ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 31.

⁷⁷⁶ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky*, s. 60. Ten uvádí datum úřadu již 1611. K témuž SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 31.

⁷⁷⁷ Stejný závěr má SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 31.

rozšířené kladenské panství svému jedinému synovi Janu Jiřímu Žďárskému,⁷⁷⁸ který se k němu vždy „*poslušně a synovsky chovati hleděl*.“⁷⁷⁹ Tomu též svěřil správu statků a další výchovu dědice Žďárských – mladého Floriana Jetřicha. Své choti Sibyle Hradišťské z Hořovic odkázal zmíněný byt s vybavením na kladenském zámku, řadu klenotů a cenností a možnost přestěhování se na tvrz v Kyšicích. Toto sídlo Žďárských bylo tradičním centrem maličkého vdovského panství. Díky této skutečnosti figuruje paní Sibyla Žďárská v berním rejstříku z roku 1615 jako majitelka 19 osedlých.⁷⁸⁰ Vůle Ctibora Tiburcího vyjmenovává podrobně i jednotlivé nemovitosti i movitý majetek a tím přibližuje vybavení kladenského zámku na sklonku renesance a ukazuje velkou zámožnost jeho obyvatel.⁷⁸¹ Žďárský neopomenul zajistit peníze, naturáliemi či obydlím i zatím neprovdanou dceru Kateřinu Grizeldu. Takto vypořádán se svými blízkými, odešel z tohoto světa. Stalo se tak na Kladně v pondělí 6. dubna 1615. Jeho tělo spočinulo v presbytáři kladenského kostela pod pěkným mramorovým náhrobkem s výjevem rodového znamení polcené stříbrno-červené orlice v modrém štítu.⁷⁸²

Paní Sibyla se postarala o svojí starší dceru Kateřinu Grizeldu, kterou v roce 1615 provdala za moravského rytíře Jana Čejku z Olbramovic. Před smrtí jí stihla na moravských statcích zetě také navštívit (jak jsme se již dříve zmínili) a krátce poté 30. listopadu 1618 následovala svého chotě na věčnost a byla pochována po jeho boku na Kladně. Přičemž byla „*oplakávána ode všech poddaných svých*.“⁷⁸³

V osobě Ctibora Tiburcího Žďárského ze Žďáru a na Kladně vydal rod vedle jeho strýce Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně to nejlepší ze svého nitra. Rytíř Ctibor Tiburcí byl

⁷⁷⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13 či J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 18.

⁷⁷⁹ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13.

⁷⁸⁰ Blíže k závěti MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 18 či BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13. (Bartůňek vyjmenovává odkázané klenoty a další předměty. Tento výčet dokládá bohaté zařízení kladenského zámku.) K témuž tématu a o osedlých též SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 46 a 59-60.

⁷⁸¹ Všiml si i V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13. K tomu též J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 18.

⁷⁸² O náhrobku Z. KUCHYŇKA, J. VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela*, s. 20. O poslední vůli se podrobněji zmiňuje i SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 59-60. Dále výpisy ze závěti i V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13-14. O úmrtí i A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2*, Sv. 2, s. 76.

⁷⁸³ Citace dle J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1096. Náhrobek viz Z. KUCHYŇKA, J. VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela*, s. 20.

pak jednoznačně nejúspěšnějším členem žďárského rodu co se týče politické a úřední kariéry. Ovlivňoval nejen regionální, ale i velkou českou politiku a střetával se a byl v kontaktu s předními českými velmoži i s panovníky z habsburského císařského domu. V politické a úřední kariéře překonal jak strýce Jiřího, otce Jana staršího, tak i další nekladenské členy žďárského rodu. Svůj rod nesporně pozdvihl dále společensky, majetkově, a proto nadále mohl se svojí chotí Sibylou Hradišťskou z Hořovic vést na Kladně a v Praze čilý společenský, kulturní a především panský život, který již o generaci dříve začal praktikovat jeho strýc Jiří Žďárský ze Žďáru se svou chotí Ludmilou Bořitovou z Martinic. Vedle toho se nesmazatelně zapsal i do dějin města Kladna, které s chotí Sibylou výrazně zvelebil. Svým dětem i svému svěřenci Florianovi Jetřichovi Žďárskému tak umožnil další majetkový a společenský vzestup, který se dostavoval již v době jeho odchodu na věčnost...

VIII.

PAN GOTTHARD FLORIAN – STATKÁŘ NA ČERVENÉM ÚJEZDĚ

VIII/1.

Dětství a mládí

Starší bratr Ctibora Tiburcího rytíř Gotthard Florian Žďárský ze Žďáru a na Červeném Újezdě, Hostivicích a Jenči⁷⁸⁴ nedosáhl sice takových politických výšin jako jeho bratr Ctibor Tiburcí či ostatní žďárští příbuzní, ale ostudu svému rodu rozhodně nedělal. Svě sebevědomí, cílevědomost a vytrvalost nezaměřil až tolik na veřejnou činnost,⁷⁸⁵ nýbrž více na soukromý život. Velkou část své energie věnoval své rodině a zajištění její hmotné budoucnosti. Jen tak si můžeme vysvětlit jeho rychlý majetkový růst a rozkvět jeho držav.

Pan Gotthard Florian se narodil rytíři Janovi Žďárskému ze Žďáru⁷⁸⁶ a Magdaleně z Jesenic snad na kladenském hrádku nebo-li Horní tvrzi ve čtvrtek 4. května 1542.⁷⁸⁷ Přišel na tento svět jako druhý ze čtyř synů tehdy již čtyřicetiletého otce Jana Žďárského. Gotthard Florian se narodil na den známého římského mučedníka sv. Floriana, podle něhož dostal druhé jméno. První jméno však dostal na památku německého světce Gottharda, jehož památka se slavila v té době v Čechách stejného dne jako sv. Florian – tedy 4. května. V jiných zemích se však slavil svátek sv. Gottharda až následujícího dne 5. května.⁷⁸⁸ Svatý Gotthard či též Godehard se psal i podle dolnosaského města Hildesheimu, ve kterém je dodnes chováno jeho tělo ve skvostném domečkovém románském relikviáři z roku 1132, který je rámcově podobný v osmdesátých letech 20. století opětovně nalezenému

⁷⁸⁴ Titul dle J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098 či J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60.

⁷⁸⁵ Spokojil se např. s vykonáváním úřadu hejtmana slánského či s funkcí císařského rady. Viz např. J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098.

⁷⁸⁶ Starším se začal otec Jan začal zvat až v po roce 1572 na odlišení od svého vnuka Jana mladšího, jenž byl synem Gottharda Floriana.

⁷⁸⁷ K narození např. J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 či SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5. Mottl udává nesprávně narození na Křivoklátě, to je však pro tento rok vyloučeno! Viz již dříve v kap. o Janovi starším Žďárském.

⁷⁸⁸ K slavení svátků obou světců G. FRIEDRICH, *Rukověť*, s. 302 a 305. Že dostal jméno podle svých patronů, slavených v jeden den i J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60.

románskému relikviáři sv. Maura, který je vystaven na zámku v Bečově nad Teplou. Sv. Gotthard byl nadaným a lidumilným benediktinským mnichem, poté opatem a nakonec se stal hildesheimským biskupem. Zemřel roku 1038 a jeho obliba se rychle začala šířit již od 11. století do mnoha evropských zemí.⁷⁸⁹ V Slánském kraji byl známý již ve vrcholném středověku, o čemž například svědčí zasvěcení hlavního kostela ve Slaném tomuto německému světcí.

Svatý Florian byl starokřesťanským světcem, který byl mnohem proslulejším než je sv. Gotthard. Florian byl významným římským důstojníkem, který vyznával křesťanství. Za povstání proti císaři Diokleciánovi v roce 304 byl zatčen, mučen a nakonec utopen v řece Ennsu v hornorakouském Lorchu, někdejším významném římském městě Lauriacu. Ve středověku byly jeho ostatky přeneseny do polského Krakova. Svátý Florian se stal velmi uctívaným v Rakousku, Bavorsku, Maďarsku, Krakově i v Čechách, kde se stal zemským spolupatronem. Jakožto patronovi proti ohni či vodě mu bylo v celé střední Evropě i u nás zasvěceno bezpočet kostelů, kaplí a soch.⁷⁹⁰ A protože sv. Florian v rodě Žďárských taktéž velmi uctívali, vystavěli mu zbožní Žďárští na Kladně o něco později pěknou kapli.

Část svého dětství prožil malý Gotthard Florian s bratry na hradě Křivoklát, který otec jako královský hejtman krátce spravoval a později na obnoveném sídle: goticko-renesanční tvrzi v Tachlovicích.⁷⁹¹

Je zřejmé, že právě na Křivoklátě se mladičký Gotthard Florian Žďárský mohl doslechnout o uvězněném bratrském biskupu Janu Augustovi a jeho příteli Jakubu Bílkovi. Osobnosti obou mužů mohly na ještě citlivého chlapce velice zapůsobit a stát tak možná v pozadí jeho pozdějšího trvalého vyznávání utraktivismu. Pokud ovšem rodina Žďárských nevyznávala starokališnictví již tehdy. To je však dle soudobých zpráv o kladenských Žďárských nepravděpodobné a tak se přidržme vžitého přesvědčení, že středočeští Žďárští zastávali víru katolickou.⁷⁹²

Na rozdíl od bratra Ctibora Tiburcího nenabyl takové obliby u otce Jana, ani u strýce Jiřího Žďárského. Snad proto byla jeho výchova méně „*kultivovaná*“ a volnější. Dosáhl ale určitě aspoň základního vzdělání, tak jak bylo pro mladého šlechtice tehdy pravidlem a již i nezbytností. O jeho dalším vzdělávání či cestách však nemáme dokladů, přesto nejsou vyloučeny a spíše jsou pravděpodobnými. Jestliže však chtěl mladý Gotthard Florian Žďárský

⁷⁸⁹ V. SCHAUBER, H. M. SCHINDLER, *Rok se svatými*, s. 206-208 a D. ATTWATER, *Slovník svatých*, s. 165.

⁷⁹⁰ V. SCHAUBER, H. M. SCHINDLER, *Rok se svatými*, s. 204-205 a D. ATTWATER, *Slovník svatých*, s. 139.

⁷⁹¹ Viz podkapitoly o otci VI/2 a VI/3.

⁷⁹² Viz podkapitola o víře rodu V/9, VI/1 a VII/7.

ze Žďáru něčeho významnějšího dosáhnout, musel si sám vše vybojovat. Tímto způsobem se z něj stal neústupný a cílevědomý muž, který v dospělosti šel za jediným cílem: majetkově se co nejdříve osamostatnit, získat co nejvíce a hospodařit po svém. Tak docílil toho, že mu a jeho bratrovi Ctiborovi Tiburcímu otec Jan Žďárský věnoval 2. prosince roku 1566 stále jen nevelké panství Červený Újezd, na kterém se trvale usadil. Historik Josef Mottl nevylučuje, že ho už dříve pomáhal otci spravovat.⁷⁹³ Do panství tehdy stále pouze patřil (jak znovu připomínám) Červený Újezd: tvrz, ves a vrchnostenský dvůr, vsi Svárov, Rymář s vrchnostenským dvorem a pivovarem, Podkozí s mlýny a rybníky, lesy a další příslušenství. Jak píše Josef Mottl, bratři statek definitivně doobsadili lidmi, opravili kostel sv. Lukáše ve Svárově a opatřili jej opět farářem.⁷⁹⁴ Celé červenoújezdecké panství se podařilo Gotthardu Florianovi získat již v roce 1574, kdy bratr Ctibor Tiburcí byl prohlášen za budoucího dědice Kladna.⁷⁹⁵

VIII/2.

Sňatkem k víře a k dalšímu majetku

Mladý pan Žďárský byl brzy rozhodnut získat nejen majetek, ale i vhodnou a dostatečně zámožnou nevěstu. Tou se asi na počátku roku 1565⁷⁹⁶ stala panna Kateřina Reichlová z Reichu. Narodila se asi někdy po roce 1545 rytíři Jětrichovi Reichlovi z Reichu a na Srbči a Markétě Rachmberkové z Rachmberku.⁷⁹⁷

Rytíři Reichlové z Reichu pocházeli původně z Německa. V českém království se usadili teprve na počátku 16. století a brzy se zcela počestili.⁷⁹⁸ Kateřinin otec Jětrich Reichl z Reichu a na Srbči byl snad teprve druhou generací svého rodu v Čechách a v srpnu roku 1526 se nacházel ve vojsku nešťastného krále Ludvíka Českého a Uherského jako důstojník

⁷⁹³ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁷⁹⁴ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Svárov a Červený Újezd.

⁷⁹⁵ J. MOTTl, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 16.

⁷⁹⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Svárov a Červený Újezd.

⁷⁹⁷ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 - rodokmen a J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098. Reichlové z Reichu se někdy též psali jako z Rejchu, z Rauchu, Reichu atp. O sňatku k roku 1565 SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Svárov a Červený Újezd.

⁷⁹⁸ OTTA XXI, s. 437.

jezdeckta.⁷⁹⁹ Z bitvy u Moháče se mu podařilo s dalšími jezdci vyváznout a za to, že „šťastně ušel a za to pánu Bohu děkujíc, drahý čas u Božího hrobu byl.“⁸⁰⁰ Do Svaté země putoval s panem Janem Bezdrůžickým z Kolovrat a na Buštěhradě, se kterým vyvázl z katastrofální moháčské bitvy.⁸⁰¹ V Jeruzalémě položil rytíř Jetřich Reichl v upomínku na Svatý nebo-li Boží hrob prsten s krásným karniolem, který po svém šťastném návratu daroval své choti Markétě Rachmberkové z Rachmberka. Drahocenný prsten se pak jako zvláštní relikvie těšil velké úctě v jeho rodině. Později památku od Markéty Reichlové z Rachmberka dostala její starší dcera Kateřina, která tak úctu k prstenu přenesla do rodiny Žďárských ze Žďáru.⁸⁰² O historii prstenu psal později Gotthard Florian Žďárský svému švagrovi Matyášovi Štampachovi ze Štampachu na Srbči, Kornhauze a Přerubenicích. V dotyčném dopise se zmínil též o tom, že ho choť Kateřina u sebe stále chová. Tuto historku si pak poznamenal i Bartoloměj Paprocký a zveřejnil ji ve svém slavném *Diadochu*. Podle Josefa Mottla pak byl prsten s Kateřinou Žďárskou z Reichu roku 1608 uložen do hrobu.⁸⁰³ To ovšem není prokázané. Kateřina Reichlová z Reichu do rodu kladenských Žďárských přinesla i otcovo jméno Jetřich, kterým bude jednou pokřtěn její jediný vnuk Florian Jetřich.

Jetřich Reichl z Reichu zachovával věrnost Habsburkům v roce 1546, kdy byl s Ferdinandem I. na tažení v Německu i za stavovského povstání v roce 1547 a v Litoměřicích byl tohoto roku 1547 osobně za svojí věrnost pochválen králem Ferdinandem I. Za svojí stálost byl králem v tento čas jmenován královským radou,⁸⁰⁴ tudíž se jistě znal se strýcem Gottharda Floriana – Jiřím Žďárským ze Žďáru a na Kladně, který byl taktéž v těchto letech královým věrným vojákem a jeho radou. Navíc oba byly členy slánského rytířstva. Je tedy pravděpodobné, že právě skrze tyto kontakty strýce Jiřího Žďárského s Jetřichem Reichlem se Gotthard Florian seznámil se svojí budoucí chotí.

Rytíř Jetřich Reichl z Reichu koupil již roku 1535 na Slánsku nevelký statek Srbeč, který leží patnáct kilometrů západně od Slaného a roku 1548 získal zástavou od pana Albrechta

⁷⁹⁹ J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098; KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 434 A OTTA XXI, s. 437. Jetřich je též někdy nazýván Dětrichem, což je ovšem méně obvyklá forma jeho jména Jetřich.

⁸⁰⁰ Citace dle J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098.

⁸⁰¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 161, 267.

⁸⁰² J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098; B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 254; SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5 či V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru XXXIII*, s. 62.

⁸⁰³ B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 254 a SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5.

⁸⁰⁴ J. HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098.

hraběte Šlika z Holíče sousední statečky Pozdeň a Bdín, které se podobně jako Srbeč nacházely poblíž kolovratského Kornhauzu, nyní nazývaného Mšecem. Tato malá panství pak snad původně ke Kornhauzu taktéž příslušela.⁸⁰⁵

Rodiče Kateřinu, jejího bratra Adama a její (pravděpodobně mladší) sestru Evu,⁸⁰⁶ vychovali ve víře podobojí, nebo-li utrakvismu, kterou si Kateřina Reichlová z Reichu zachovala i po sňatku.

Kateřinin a Evin jediný bratr Adam Reichl z Reichu byl na sklonku zimy v roce 1566 s otcem Jetřichem v Augsburku, kde se konal říšský sněm. V noci na 25. března 1566 byl však mladý Adam Reichl v Augsburku zavražděn v jakési hádce rytířem Jiřím Dohalským z Dohalic. Na vraha byl okamžitě vydán zatykač a město uzavřelo své hradby, ale rytíř Dohalský byl potají vyvezen v hnoji a uprchl do Uher, kde se až do smrti zdržoval v jakémisi klášteře. Díky této tragedii však mohly Adamovy dvě sestry Kateřina a Eva zdědit v roce 1575 a 1587 rodinný majetek, neboť Jetřich Reichl z Reichu se vrátil na Srbeč a ještě téhož roku 1566 sepsal svojí závěť, v níž dcerám vše odkázal.⁸⁰⁷ Rytíř Žďárský pak s radostí připojil ke svým držávám natrvalo Kateřininu panství Pozdeň.

Sestra paní Kateřiny Eva Reichlová z Reichu se v dospělosti dvakrát provdala za příslušníky rytířských rodů ze slánsko-žatecké oblasti, kteří měli své statky i v blízkosti Eviny rodné Srbče. Se svou rodinou pak sestru Kateřinu a švagra Žďárského navštěvovala na jejich statcích. Poprvé se Eva provdala za movitého rytíře Adama Hrušku z Března. Ten vlastnil také majetek v městě Unhošti, kde měli Červenoújezdci též své jmění⁸⁰⁸ a město samo se nacházelo doslova před branami panství červenoújezdeckých Žďárských – tj. Gottharda Floriana i Kateřiny Žďárské z Reichu. Je tedy možné, že pokud byla Eva skutečně mladší, mohli Žďárští zprostředkovat i její sňatek. Paní Eva Reichlová po sňatku s rytířem Hruškou taktéž údajně konvertovala ke katolictví.⁸⁰⁹ V Adamovi Hruškovi z Března našla paní Eva

⁸⁰⁵ OTTA XXI, s. 437; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 161 a KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 211, 390, 434.

⁸⁰⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5 a o třech sourozencích OTTA XXI, s. 437.

⁸⁰⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 161 a OTTA XXI, s. 437.

⁸⁰⁸ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; V. KOČKA, *Unhošťské rody*, s. 7-9, 12 a též 68-69. K Hruškům z Března též podrobně OTTA XI, s. 809. K žďárskému statku v Unhošti Irena VEVERKOVÁ, *Znáte historii unhošťských domů?*, LZU 35, 2003, s. 31. I. Veverková uvádí, že v Unhošti patřil Gotthardovi Florianovi např. dvůr zv. Nový svět, dnešní č.p. 19. Ten vyhořel 1596 a byl dlouho pustý. V r. 1642 sloužil jako celnice a byl Žďárskými pronajímán.

⁸⁰⁹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

zdatného hospodáře, jenž rozuměl zemědělství a čile obchodoval se zemědělskými výrobky a produkty.⁸¹⁰ Díky svému umu a dědictví získal postupně například statky: Cítoliby poblíž Loun, Kalivody na Novostrašecku či Brodec, Selmice a Zbrašín na Lounsku.⁸¹¹

Eva Reichlová z Reichu porodila rytíři Adamovi Hruškovi početné potomstvo: Jana, Adama, Karla a minimálně dalších pět dětí. Rodinu Hruškových jsme pak mohli vidět na oceňovaném velkém rodinném portrétě z roku 1581, který se po staletí choval v reichlovském pohřebním kostele sv. Jakuba v Srbči. Portrétovaná šlechtická rodina je zpodobněna v tmavých španělských krojích a malé děti vystupují v bílých zdobných šatečkách. Všichni – včetně malých dětí mají pak nabírané módní okruží.⁸¹² Takovéto upjaté kroje si tehdy žádala tehdejší móda nejen u venkovské šlechty. Rodina Hrušků z Března navázala na rod Reichlů z Reichu a podporovala srbečský kostel, o čemž svědčily i některé obrazy s jejich rodovými znaky.⁸¹³ Po Adamově smrti († v roce 1581) se Eva Reichlová z Reichu ovdovělá Hrušková z Března opět provdala za srbečského souseda a jednoho z nejbohatších rytířů Slánska – za rytíře Matyáše Štampacha ze Štampachu a na Kornhauze. Ten od Evy a jejích dětí získal reichlovskou Srbeč a připojil jí k svému panství Kornhauz.⁸¹⁴ Na tamním větším výstavném zámku oba manželé také sídlili, aniž by se již dočkali dětí. Eva zemřela již v roce 1591 a stále více a více bohatnoucí manžel jí přežil o plných dvacetčtyři let.⁸¹⁵

Paní Kateřina Žďárská z Reichu musela být značně výmluvná žena, neboť se jí pravděpodobně již brzy podařilo přesvědčit o trvalém přestupu k utrakvismu manžela Gottharda Floriana. Rytíř Žďárský byl ve víře katolické již dávno údajně vlažný, což jeho paní situaci značně usnadnilo. Společně pak víru podobojí značně podporovali a na své statky

⁸¹⁰ KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 69.

⁸¹¹ OTTA XI, s. 809. KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 69, 190, 416, 534 či A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV. Litoměřicko a Žatecko*, s. 226-227, 418.

⁸¹² Ferdinand VELC, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Slánském*, Praha 1904, s. 323-324. Foto rodiny Hrušků z Března na s. 322.

⁸¹³ F. VELC, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Slánském*, s. 324.

⁸¹⁴ OTTA XI, s. 809 a XXIV, s. 760. Na s. 60 podrobně o Matyášovi Štampachovi. K němu též podrobně B. PAPROCKÝ, *Diadochos, O stavu rytířském*, s. 167-168 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 159 a 161. K Štampacům též Albert FÖRSTLER, *Dějiny mšeckého panství*, Vlastivědný sborník škol. Okresu slánského VII, 1929-1930, s. 60-61.

⁸¹⁵ Např. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 159, 161 či OTTA XXIV, s. 760.

povolávali utrakvistické kněze, čímž se přiblížili většině svých poddaných. Na Svárov ke kostelu sv. Lukáše evangelisty tak dosadili utrakvistického kněze Michala Verneru.⁸¹⁶

Paní Kateřina Reichlová z Reichu přinesla do rodiny Žďárských v roce 1565 nejen novou víru, ale i bohatství.⁸¹⁷ Byla skvělou hospodyňkou, v čemž se skvěle shodla se svým chotěm, a za své věno brzy začala skupovat majetek v okolí Červeného Újezda. Již krátce po svatbě dne 26. června 1565 koupila od svého tchána pana Jana Žďárského ze Žďáru za hotových 825 kop grošů míšeňských podíl na Kalousově mlýně, na dvou lidech a podíl ze svobodné krčmy v Nenačovicích.⁸¹⁸ Další přírůstek zaznamenala 15. března 1568, kdy koupila za 1 700 kop grošů od Štěpána Voškrberského z Voškrberga půl dvora s poustkou v Nenačovicích, půl mlýna a statku Kalousova s polovicí chrbinského lesa a s přiléhající loukou, dále půlku železných hutí a rybník. Dokoupila tedy část majetku, jehož podíl získala od tchána Jana Žďárského před třemi lety. A brzy získala Kateřina další majetek.⁸¹⁹ Od roku 1569 drželi Žďárští již celou chrbinskou huť, kterou asi začlenili do svého režijního velkostatku či ji též pronajímali. V blízkém okolí bylo dostatek železné rudy, kterou huť zpracovávala. Během třicetileté války huť zanikla a v roce 1662, 1688 či 1690 byla uváděná jako pustá.⁸²⁰

Dne 9. dubna v roce 1575 zemřel Kateřinin otec rytíř Jetřich Reichl z Reichu a na Srbči jako poslední svého rodu a dcerám odkázal své dvě panství. Tím jeho rod po zhruba sedmdesáti letech opět odešel natrvalo z českých dějin. Starému Reichlovi bylo jistě již přes sedmdesát let a Kateřina Žďárská z Reichu a Eva provdaná Hrušková z Března otce uložili k odpočinku do rodinné reichlovské hrobky v kostele sv. Jakuba v Srbči. Do podlahy vsadily náhrobní desku z červeného mramoru s nápisem a s velkým rodinným erbem ve věnci.⁸²¹ Do kostela uložila Eva Reichlová i svého prvního chotě rytíře Adama Hrušku z Března.⁸²² Dcery zdědily podle závěti z roku 1566 menší statky Srbeč a Pozdeň – ležící západně od Slaného. Panství Srbeč tvořila tvrz, ves a panský dvůr v Srbči a vesnice Milý a Hřešice. Panství Pozdeň se skládalo z tvrze a vsi Pozdeň a z vesnic Pochvalov, obojích Hořešovic, Kroužové a

⁸¹⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Svárov a Červený Újezd 4, 5.

⁸¹⁷ O nákupech paní Kateřiny Žďárské podrobně: SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a Hájek. O sňatku i Č. Újezd.

⁸¹⁸ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁸¹⁹ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a Hájek.

⁸²⁰ Jan ŠTOVÍČEK, *Železná huť v Chrbíně*, Listy z Unhošťska 27-28, 2000, s. 20-21.

⁸²¹ F. VELC, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Slánském*, s. 324-325 a OTTA XXIII, s. 924. Otcova deska byla později vyzdvížena a zazděna do stěny kostela.

⁸²² A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV. Litoměřicko a Žatecko*, s. 226.

z kmetských dvorů v Žichovci a v Čeradicích.⁸²³ Sestry Reichlovy z Reichu si statky dne 10. května 1577 rozdělily a paní Kateřina Žďárská z Reichu získala panství Pozdeň a jistou hotovost. Pozdeň pak byla připojena k Červenému Újezdu, i když s ní mohla dědička paní Kateřina do konce svého života svobodně nakládat. Za hotovost již 13. srpna 1578 přikoupila Kateřina Žďárská z Reichu od královského místosudího rytíře Václava Šturma z Hiršfeldu poblíž Červeného Újezda vsi Butovice, Jinočany, Jinonice a Zbuzany, které též připsala k panství Červený Újezd.⁸²⁴ Další peníze získala Kateřina od své matky Markéty Rachmberkové z Rachmberka, která své malé věno o 200 kopách grošů českých – zapsané roku 1541 manželem Jetřichem Reichlem na statku Srbeč – rozdělila dne 12. července 1585 mezi své dvě dcery a zemřela na Kladně asi 29. listopadu 1587. Na Kladně totiž po smrti svého chotě střídavě s Červeným Újezdem pobývala.⁸²⁵

Jak již bylo v kapitolách o otci Janovi starším Žďárském a o bratrovi Ctiborovi Tiburcím přesně řečeno, nesouhlasil rytíř Gotthard Florian spolu s nejmladším bratrem Petrem Vokem Žďárským se závětí strýce Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně a později i otce, kterou mělo kladenské panství přejít na mladšího Ctibora Tiburcího. Ačkoliv dostal od strýce Jiřího roku 1574 odkazem sumu 8 000 kop grošů, cítil se Gotthard Florian stále ošizen a svým rozhodným postojem docílil, že se bratr Ctibor Tiburcí musel se sourozenci přece jen v březnu roku 1578 vyrovnat.⁸²⁶ Své právo na dědictví uhájil i po smrti nejstaršího bratra Albína v roce 1580, když se Tachlovic protiprávně zmocnil bratr Petr Vok. Po jeho odchodu se kladenský bratr Ctibor Tiburcí statku vzdal a Tachlovice s Nučicemi připadly 9. září 1580 Gotthardu Florianovi,⁸²⁷ který je správně přiřčenil k Červenému Újezdu. Tak se původní

⁸²³ Viz KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 390, 434 a A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 161-162. O tom, že byl Jetřich Reichl posledním z rodu např. A. Sedláček na s. 161. a M. MYSLIVEČEK, *Erbovník* (1), s. 91. Mysliveček však zaměnil jméno Jetřicha za Jiřího, podobně jako Sedláček v OTTOVI XXI, s. 437.

⁸²⁴ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5. A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 161 uvádí rok rozdělení statků po Reichlovi již 1575. Mottl 1577, k tomu jsem se i připojil.

⁸²⁵ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či o věně též OTTA XXI, s. 437. O Markétě Rachmberkové z Rachmberka píše již v podkapitole VII/4.

⁸²⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. K témuž již podrobněji dříve podkapitola VI/4 a VII/8.

⁸²⁷ Blíže např. podkapitola VI/6 či SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5.

malé panství o třech, čtyřech vesnicích rozrostlo během necelých dvaceti let na rozlehlý lidnatý velkostatek, který po roce 1601 čítal na dvacet čtyři vesnic.⁸²⁸

VIII/3.

Úřední funkce, venkovským velkostatkářem a další honba za majetkem

Bohatnoucí rytíř Gotthard Florian Žďárský ze Žďáru a na Červenému Újezdu a Tachlovicích nerad utrácel peníze za zbytečnosti, a proto se vyhýbal cestám i nákladnějším pobytům u panovnického dvora v Praze, u kterého však musel pobývat jako dlouholetý soudce komorního soudu či jako častý účastník zemských sjezdů. Na hlavní město království a poté od roku 1583 i rezidenci císaře Rudolfa II. tudíž nezanevřel. V blízké metropoli ostatně vlastnil na Starém Městě či na Malé Straně několik domů, kde mohl v pohodlí pobývat, a které snad také spekulantně po jejich zhodnocení opět prodával.⁸²⁹ Rytíř Žďárský se spokojil s dočasným výkonem úřadu hejtmána kraje Slánského či s účastí na zmíněných zemských sněmech a s hodností přisedícího soudce komorního soudu a císařsko-královského rady.⁸³⁰ Obdobným aktivním způsobem jako jeho bratr Ctibor Tiburcí Žďárský se však v politice neangažoval. Bratrovi však zdatně sekundoval ve funkcích krajského hejtmána i císařsko-královského rady.

Komorní soud byl významný úřad s celostátní kompetencí. Na rozdíl od soudu dvorského, jenž rozhodoval například manské záležitosti, léna a odúmrtě, a který se stal v 15. století výlučně stavovskou institucí, byl soud komorní od dob Ferdinanda I. opět pod silným vlivem panovníka. Pod předsednictvím krále nejvyššího hofmistra se staral o podobné záležitosti (kromě sporů o svobodné šlechtické statky) jako soud zemský. Soudu zemskému tak přímo konkuroval a zabýval se též trestními záležitostmi šlechty. Na rozdíl od soudu zemského však měl král možnost soud komorní bezprostředně kontrolovat, a tak byl tento soud nástrojem habsburských panovnických snah v omezování vlivu soudu zemského a tím i českých stavů. Soud komorní zasedal po roce 1543 čtyřikrát ročně a byl vždy uzavřen v době konání soudu zemského, aby si oba soudy vzájemně nekonkurovaly. Vedle předsedy – to jest nejvyššího hofmistra bylo jeho členy původně dvanáct českých královských radů, kteří byli i členy

⁸²⁸ Viz podkapitola IX/3.

⁸²⁹ Viz OTTA XX, heslo Praha.

⁸³⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 62 a 63. Jako o císařském radovi hovoří i A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 150.

královny osobní rady. Od Ferdinanda I. však bylo až dvacet osm přisedicích a do roku 1592 převažovali na soudu rytíři. Tyto soudce jmenoval panovník ze stavu panského a rytířského na návrh ostatních přisedicích.⁸³¹ Gotthard Florian byl ve funkci komorního soudce nepřetržitě od 27. ledna roku 1581 až do 13. listopadu 1597, tedy plných šestnáct let!⁸³² I z toho můžeme vidět, že Gotthard Florian Žďárský se nacházel již počátkem osmdesátých let 16. století, když nastupoval do komorního soudu ve funkci rady krále. Králova rada později, po trvalém přesídlení císaře a krále Rudolfa II. do Prahy, splývala prostřednictvím svých členů s radou císařskou, proto byli mnozí členové královny rady jako bezprostřední rádci krále i císaře nazývány také rady císařskými. Někdy to odpovídalo skutečné jejich pozici, často však byl titul císařského rady jen čestným vyznamenáním a radové měli stále vyhrazenou působnost pouze v českých problémech.⁸³³ Tak tomu snad bylo i v případě Ctibora Tiburcího Žďárského, tak nyní i v případě jeho bratra Gottharda Floriana, který byl s bratrem nazýván taktéž radou císařským.

V roli hejtmána kraje Slánského pak následoval příkladu svého zesnulého strýce Jiřího Žďárského ze Žďáru i prapředka Jana Šmikouského ze Žďáru. O několik let později v roce 1603 se v hejtmanské pozici objevil bezpečně i jeho bratr Ctibor Tiburcí Žďárský. Podle nekompletních personálních skladeb krajských úředníků je jako krajský hejtman Gotthard Florian doložen v roce 1596, 1598 a minimálně ještě v roce 1600.⁸³⁴ V té době se Gotthard Florian Žďárský střídal ve funkci s rytíři z rodu Pětipeských z Chýše a Egerberka a v roce 1597 i se švagrem Matyášem Štampachem ze Štampachu a na Srbči a Kornhauze.⁸³⁵ Spoluhejtmanem z panského stavu s ním byl v těch časech pan Jan Zbyněk Zajíc z Házmburka a na Budyni. Tento potomek jedné z nejvznešenějších, i když již velmi chudnoucí panské české rodiny, proslul jako štědrý podporovatel vědy, umění a hostitel Bartoloměje Paprockého z Hlohol, který u něj sepsal svůj *Diadochos*. Vedle toho proslul pan Jan Zbyněk

⁸³¹ V. VANĚČEK, *Dějiny státu a práva*, s. 160, 209-211 a Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu*, s. 98-99

⁸³² V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 62.

⁸³³ K centrálním institucím císařů např. Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu*, s. 109-110, dále ke královské radě s. 92, 122.

⁸³⁴ SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 30. J. HULINSKÝ, *Hejtmáni kraje*, s. 29 se o Gotthardovi Florianovi bohužel nezmiňuje.

⁸³⁵ J. HULINSKÝ, *Hejtmáni kraje*, s. 29.

Zajíc jako dlouholetý příznivce módní alchymie a majitel Budyně nad Ohří – jednoho z nejnádhernějších zámků v tehdejších Čechách.⁸³⁶

Na českých zemských sněmech pobýval Gotthard Florian Žďárský velmi často již od sedmdesátých let 16. století. Je na nich pravidelně zmiňován až do konce svého života na počátku 17. století vedle svého kladenského bratra Ctibora Tiburcího Žďárského. Na rozdíl od něj však nebyl tolik aktivní. S dalšími členy rodu Žďárských, kteří příslušeli k západočeským liniím rodu se na zemském sněmu však prakticky nikdy nesetkáme.⁸³⁷ Roli v účasti i neúčasti členů rodu Žďárských na sněmech hrál nesporně jak majetek a možnost pobývat v drahém hlavním městě, tak i vzdálenost metropole od rodových sídel. Cesty bratrů Gottharda Floriana a Ctibora Tiburcího Žďárských na rodová panství Červený Újezd či Kladno byly též urychleny a zjednodušeny snadnou dopravou po pohodlných cestách, které se v oblasti nacházely, a které tak cestu na jejich panství časově zkracovaly.⁸³⁸ Kladenští Žďárští patřili na rozdíl od svých příbuzných k zámožnějším, v Praze mohli pohodlně přebývat ve vlastních domech a nemuseli si hledat a pronajímat drahá obydlí. Jejich městské příbytky pak mohly být zásobovány produkty z nedalekých žďárských panství, čímž se dále mohlo ušetřit ve výdajích. Jeden z pražských domů zvaný „*U tří andělů*“ si Gotthard Florian pořídil přímo pod Pražským hradem v dnešní Nerudově ulici. Tento výstavnější dům vlastnil již v roce 1592 a podržel si ho až do své smrti v roce 1604. Poté dům připadl jeho vnukovi Florianovi Jetřichovi.⁸³⁹ Jiný dům vlastnil snad mezi lety 1581 až 1588 na Starém Městě pražském. Tam mu patřil dům zvaný „*U červeného raka*“, dříve též „*Mřenkovský*“ či „*Voríškovský*“, který se nacházel na Staroměstském náměstí a drželi jej většinou šlechtické rody. Před Žďárskými například pan Vilém Sviták z Landštejna a po Gotthardovi Florianovi Žďárském Chvalští z Jenštejna.⁸⁴⁰ Na Pražský hrad, to jest do místa konání zemského sněmu se díky blízkosti pobytu mohli středočeští Žďárští velmi snadno dostavit a v průběhu sněmu, který obvykle trval jeden měsíc, se prakticky kdykoliv v době volna mohli vypravit zkontrolovat své středočeské přípražské statky, odpočinout si na nich či převzít od úředníků potřebné finance.

⁸³⁶ J. HULINSKÝ, *Hejtmani kraje*, s. 29 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63. Bartůněk mluví jen o Zbyňkovi Zajícovi, ale nepochybně se jednalo o Jana Zbyňka, který je Hulinským uváděn jako hejtman roku 1605 a 1609. Dále k panu Zajíci KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 61-62 a rodokmen s. 599.

⁸³⁷ Viz jednotlivé díly *Sněmů českých I - IX*.

⁸³⁸ K danému problému vzdálenosti též obdobně SOA Praha - SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 26.

⁸³⁹ OTTA XX, s. 417 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16.

⁸⁴⁰ OTTA XX, s. 434.

Na rozdíl od velké části české šlechty tak měli díky tomuto zázemí značnou výhodu – a to jak finanční, tak i časovou. Nákladnost pobytů v Praze byla pro většinu rytířstva království natolik velká, že se stalo pravidlem, že za každý vzdálenější kraj bylo vypravováno po dvou až šesti zástupcích stavu rytířského, kteří se sněmu účastnili na náklady kraje. A podobně tomu bylo i u zástupců stavu městského, které vysílala po společné dohodě královská a věnná města královny.⁸⁴¹

Listem císaře Rudolfa II. ze dne 8. ledna 1577 byl také Gotthard Florian vyzván, aby se za stavy kraje Slánského zúčastnil se svým otcem Janem starším Žďárským ze Žďáru a na Kladně a s rytířem Jindřichem Štampachem ze Štampachu a na Hostivicích slavnostního výjezdu k tělu zesnulého císaře Maxmiliána II., který byl vezen z Říše k pohřbení do Prahy.⁸⁴² Když si všimneme místa jejich sezení, tak je náhledni, že císař pověřil uvítáním šlechty, jejichž statky ležely nedaleko Prahy, a pro které uvítání nebylo nákladným počinem.

Gotthard Florian Žďárský dlel však vedle Prahy nejraději na svém předměstském panství Červený Újezd, kde mohl osobně dohlížet na své poddané, režijní hospodářství a na svůj rozrostlý a stále rostoucí majetek. Tento efektivní postup se mu bohatě vyplácel. Ušetřené a nově naspořené peníze i různé finanční transakce⁸⁴³ umožnily další a další nákupy majetku.

Můžeme se domnívat, že i pan Gotthard Florian Žďárský se se svojí chotí Kateřinou vrhl na úvěrové podnikání. Z úroků dlužníků tak vydělával nemalé částky, které investoval do již jmenovaných i do budoucích nákupů statků, se kterými se ještě obeznámíme. Ačkoliv červenoújezdecké rodině Žďárských patřila panství, která díky své úrodnosti, velikosti a blízkosti Prahy, Unhoště, Berouna či Slaného, přinášela pravidelný výnos (lidnatá města zaručovala pevný odbyt zboží a zemědělských produktů), jistě nevynášela tak velké částky, které Gotthard Florian vynakládal se svojí chotí Kateřinou Žďárskou z Reichu na své nákupy. Že skutečně půjčoval, je patrné i z dalšího pokračování této podkapitoly.

Rytíř Gotthard Florian snad využil i zmíněného peněžitého odkazu strýce Jiřího Žďárského a již 2. července 1576 koupil hotově od souseda – rytíře Jana Vchynského z Vchynic za 9 000 kop grošů dvě tvrze a ves Jeneč, tamní dva poplužní a kmetcí dvory a veškeré příslušenství.⁸⁴⁴

⁸⁴¹ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu*, s. 93.

⁸⁴² SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či SČ V, s. 42 a V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 62. Blíže též podkapitola VI/3.

⁸⁴³ Blíže o hospodaření českých rytířů např. V. BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 199, s. 12-13, 36 a 106-116 ad. autoři.

⁸⁴⁴ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. O koupi Jenče též F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 174.

Od dalších sousedů –bratrů Zikmunda, Jana a jejich strýce Václava rytířů Údrčských z Údrče získal dne 3. prosince 1585 za 2 800 kop grošů nedalekou tvrz Břve s panským dvorem a druhým dvorem v blízkých Řepích, dále vesnice Břve, Sobín, Řepy, majetek ve Ptici s dvory kmetci, vinici na blízké Bílé hoře, rybníky a veškeré další příslušenství.⁸⁴⁵ A tak i tento drobný rytířský majetek pohltil rostoucí velkostatek Červený Újezd.

Do roku 1590 stihl Žďárský nastřádat nové peníze a zapůjčil 1 000 kop grošů paní Elišce Zajícové z Házmburka rozené Bořitové z Martinic, od níž v zástavu přijal půl vsi Řisut u Slaného.⁸⁴⁶ Dne 23. listopadu 1594 koupil pak za 30 000 kop grošů míšeňských od pana Děpolda mladšího z Lobkovic blízkou tvrz a ves Malíkovice a vsi Čanovice a Jedomělice s veškerým příslušenstvím.⁸⁴⁷ Ačkoliv tuto državu dlouho nepodržel – důvodem byla asi odlehlost od jádra červenoújezdeckého panství a snad i výhodná nabídka k prodeji, stihl přestavět malíkovickou tvrz v renesančním stylu, takže byla celá „*nově z gruntu vystavěna*.“⁸⁴⁸

Stavba výstavné tvrze je též dokladem toho, že se rytíř Gotthard Florian Žďárský původně zabýval myšlenkou malíkovské panství si se sousedními Řisutami ponechat a snad zde zamýšlel i vybudovat další svojí větší majetkovou základnu. Důvodem nejspíše bylo položení Malíkovice v úrodném kraji a jejich solidní výnosnost. Navíc v oblasti vlastnili Žďárští hned vedle panství Pozdeň, kterou rodu Žďárských přinesla jeho manželka paní Kateřina Žďárská z Reichu. Také toto panství se dalo pohodlně propojit s Malíkovici. Nakonec však od plánů na vytvoření třetího rodového komplexu ustoupil. Kromě zmiňované odlehlosti byla dalším důvodem snad i potřeba vysoké hotovostní sumy na další rozšíření vlastního červenoújezdeckého velkostatku. Připomeňme, že ve stejný čas v roce 1601 koupil za obdobnou sumu, kterou získal odprodejem Malíkovice, statek Hostivice, který bezprostředně sousedil s jeho majetkem. Tudíž jistou souvislost mezi odprodejem Malíkovice a koupí Hostivice můžeme najít.

⁸⁴⁵ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďaru* 33, s. 63. Stručně i František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*, Díl IV., Praha 1996, s. 142.

⁸⁴⁶ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁸⁴⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 150 a KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 298 uvádí koupi za 10 000 kop grošů českých. K složení panství roku 1598 též L. VYTLAČIL, *Čtyři tvrzíště na Slánsku*, s. 11.

⁸⁴⁸ Citace dle A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slansko*, s. 150.

Malíkovická tvrz měla dostatek světnic, komor a sklepů a dodnes se jako zázrakem solidně zachovala. Na jednom vnějším dveřním ostění pak můžeme dokonce najít vedle vytesaných štítků s růžemi i kamenný erb polcené orlice rodu Žďárských, která je tak trvalou připomínkou na stavební aktivitu Gottharda Floriana Žďárského.⁸⁴⁹ Zveleбенý majetek prodal rytíř Žďárský již 12. června 1599 za zvýšenou sumu 38 000 kop grošů míšeňských paní Elišce Zajícové z Házmburka a nyní po druhé provdané z Valdštejna a její sestře Marii z Valdštejna, rozeným Bořitovým z Martinic. Ty statek zakoupily svému nedospělému synovci panu Jaroslavovi II. Bořitovi z Martinic a na Smečně a Okoři, který byl tehdy pod jejich spoluporučnictvím.⁸⁵⁰ Martinicové statek přičlenili ke smečenskému dominiu, jehož severní hranice vedly nedaleko od Malíkovíc. K zvýšené sumě si rytíř Žďárský připočítal i dluh paní Elišky Zajícové z Házmburka, od níž získal již 24. dubna 1598 za 2 000 kop grošů míšeňských nedalekou pustou ves Humniště zvanou Staré Hradý s pustou tvrzí, rozlehlým lesem a loukami, kterou přičlenil k Malíkovícím.⁸⁵¹

Zanedlouho roku 1601 přikoupil za hotových 30 000 kop grošů od rytířů Sluzských z Chlumu ves Hostivice se starobylou gotickou tvrzí a s poplužním dvorem, další dvůr zvaný Neydek, dva mlýny, čtyři krčmy, poplužní dvůr s kčmou ve Zličíně a dva háje u Zličína a u Hostivic.⁸⁵² Tato koupě byla zvláště významná, neboť jí Gotthard Florian dále zarovnal severovýchodní hranice svého červenoújezdeckého dominia a v Hostivicích získal kvetoucí rozlehlou ves, která přímo ležela na zemské rakovnické silnici, tak další pohodlné sídlo. Výhodou byl i zisk dalších dvou panských dvorů, na nichž mohl Gotthard Florian Žďárský rozšířit své vrchnostenské podnikání.

Další nepominutelné zisky plynuly manželům Žďárským z půjček. Vedle zmíněné půjčky Elišce Zajícové z Házmburka je známo, že k 21. dubnu 1595 dlužila panu Žďárskému 6 000

⁸⁴⁹ O podobě malíkovické tvrze po velké přestavbě panem Gotthardem Florianem Žďárským vypovídá ve SOA Praha - Chodovec, *martinický „Urbář Jaroslavův“ z poč. 17. století*, Vs. Smečno, in.č. 486, fol. 143r. Dále KOL. AUT., *Hradý III. Severní Čechy*, s. 298. K Malíkovícím i F. VELC, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Slánském*, s. 125-126.

⁸⁵⁰ A. SEDLÁČEK, *Hradý VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 130, 150. a SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5. Sedláček i kolektiv autorů id. uvádí prodej Malíkovíc Martinicům až k roku 1599, Mottl pravděpodobně nesprávně opsál rok 1598.

⁸⁵¹ A. SEDLÁČEK, *Hradý VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 150; V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63; L. VYTLAČIL, *Čtyři tvrzistě na Slánsku*, s. 11 a KOL. AUT., *Hradý III. Severní Čechy*, s. 165, 298.

⁸⁵² SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5c. Mottl uvádí za koupi Hostivic již rok 1598. KOL. AUT., *Hradý VII. Praha a okolí*, s. 121 uvádí koupi však k roku 1601. K tomuto letopočtu jsem se přiklonil, neboť ho zmiňují i další četní autoři.

kop grošů paní Markéta Kaplířová ze Sulevic a na Brodcích, která svému věřiteli odevzdala v zástavu zámek Valečov s poplužním dvorem a vším v Bezně, městečko Kněžnin Most a ves Zahrádky. Dalším dlužníkem byl mocný císařův komorník pan Oldřich Desider Pruskovský z Pruskova a na Starých Hradech, jenž 2. července 1602 potvrdil, že dluží panu Gotthardu Florianovi dokonce 47 000 kop grošů! Tento dluh měl být splacen do roka, ale zůstal nevyrovnán ještě roku 1622.⁸⁵³

Bylo obvyklé, že sousedi měli dobrý přehled o zámožnosti svých sousedů. Tak se například zamezovalo při soupisu berně větší libovůli a přílišnému zmenšování údajů feudálními majiteli pozemků. Okolní šlechta si tak nemohla nevšimnout rostoucí zámožnosti červenoújezdeckého pána. Povědomí o bohatství Gottharda Floriana najdeme například ve slovech unhošťského rytíře Jindřicha Paryse z Rynswaldu, která si v dalším textu ještě přiblížíme.⁸⁵⁴ Proto nepřekvapí, že se zámožný červenoújezdecký Žďárský občas stával nejen poskytovatelem, nýbrž i ručitelem půjček. Dne 16. října v roce 1575 tak ručil s dalšími šlechtici samému císaři Maxmiliánovi II., který dlužil panu Janovi z Valdštejna sumu 3000 kop grošů.⁸⁵⁵

Z výpočtu všech nastíněných majetkových převodů si můžeme udělat docela dobrou představu o rostoucím bohatství Žďárských ze Žďáru na Červeném Újezdě. Ve druhé polovině 16. století se s postupem šedesátých let začalo v Čechách spíše počítat v groších míšeňských, které se více prosadily a ujaly na úkor starší měny – tj. grošů českých nebo-li grošů pražských. Míšeňský groš je v mnou předestřených údajích o majetku pravděpodobnější měnou, i když ho dobové prameny či autoři často neuvádí. Groš míšeňský se po řadu desetiletí rovnal přibližně dvěma grošům českým či-li pražským.⁸⁵⁶ Jen do počátku 17. století tak vydali manželé Žďárští na koupě dle neúplných a nedostatečných propočtů na 60 000 kop grošů.⁸⁵⁷ Když připočítáme zmíněné dlužné částky a původní majetek, jehož hodnota

⁸⁵³ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd; V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63.

⁸⁵⁴ Viz podkapitola VIII/4.

⁸⁵⁵ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁸⁵⁶ Např. Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české 1300-2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*, Praha 2000, s. 147, 156, 161 a další informace o míšeňských groších s. 152, 154. O grošové měně v 16. století též Bedřich SPÁČIL, *Česká měna. Od dávné minulosti k dnešku*, Praha 1974, s. 63-69.

⁸⁵⁷ SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. J. Mottl tam uvádí za koupě přes 40 000 kop vydaných grošů. Ve skutečnosti, když vezmeme částky udevedné v jeho práci, dostaneme

zvelebením a léty nemálo vzrostla, přesáhne majetek červenoújezdeckých Žďárských jistě minimálně sumu 150 až 200 000 kop grošů míšeňských. Je to úctyhodná částka, když uvážíme, že v druhé polovině 16. století činilo služné místokancléře, to jest vysokého zemského úředníka, 200-400 kop grošů českých či-li tedy zhruba dvojnásobek v kopách míšeňských.⁸⁵⁸ Kolem roku 1600 stál například jeden jednolánový statek – to jest středně velký grunt – na kladenském panství v nedalekých Kročehlavech 500 kop grošů míšeňských.⁸⁵⁹ V úrodném a bohatém Polabí pak stál takový nejdražší jedno až dvoulánový grunt kolem roku 1610 již kolem 700 až 1000 kop grošů míšeňských! Ceny těchto selských nemovitostí od poloviny 16. století do počátku 17. století trojnásobně až čtyřnásobně vzrostly, což bylo jistě výrazným zdražením, a tak tomu bylo i na statcích Žďárských.⁸⁶⁰ I tam cena vzrostla. Za 3 000 až 5 000 kop grošů míšeňských se dal tehdy koupit přepychový dům ve velkém městě i s rozsáhlým hospodářským zázemím a za 10 000 kop míšeňských se dal již (jak jsme už viděli) pořídit menší venkovský statek s jednou či dvěma vesnicemi.⁸⁶¹ Jedno z nejvýnosnějších a největších českých panství s 916 osedlými (počet je vztažen k roku 1603) Hluboká nad Vltavou, byla pak roku 1598 odprodána za tehdy obrovskou sumu 160 000 kop grošů českých či-li za 320 000 kop grošů míšeňských!⁸⁶²

V roce 1603 přiznal pan Gotthard Florian Žďárský 234 osedlých a tím se zařadil na třetí příčku nejbohatších šlechticů v Slánském kraji, z rytířského stavu byl v regionu vůbec nejbohatší. Majetnější, dle tohoto kritéria, byl již jen pan Jaroslav II. Bořita z Martinic na Smečně, Okoři a Malíkovcích se 432 osedlými a paní Polyxena Pernštejská z Rožmberka a na Roudnici (a již brzy opětovně provdaná paní z Lobkovic) jež udávala 428 osedlých. Další Žďárský – Gotthardův bratr Ctibor Tiburcí Žďárský tehdy na Kladně vykázal 208 a 1/2 osedlého a obsadil pátou příčku mezi nejbohatší šlechtou Slánského kraje.⁸⁶³

se k cifře kolem 90 000 kop grošů. Bohužel Mottl počítal jak kopy míšeňské tak české, takže jeho propočet je zkreslený a podobně zkreslený je i propočet můj - vycházející z jeho práce.

⁸⁵⁸ V. BŮŽEK, *Rytíři*, s. 80.

⁸⁵⁹ Informace etnologa Mgr. Ondřeje DOLEŽALA a též jeho DP uchovávaná např. v SOA Praha - SOKA Kladno.

⁸⁶⁰ P. VOREL, *Od pražského groše*, s. 178, 180.

⁸⁶¹ K témuž V. BŮŽEK, *Rytíři*, s. 112.

⁸⁶² V. BŮŽEK, *Rytíři*, s. 114.

⁸⁶³ F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 76-78; J. KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj*, s. 8 a TENTÝŽ, *Bílá hora*, s. 25.

VIII/4.

Shrnutí vývoje a podoby velkostatku rytířů Žďárských ze Žďáru ve středočeském regionu

V této pasáži své práce jsem se rozhodl nastínit čtenáři fungování velkostatku nejenom rytíře Gottharda Floriana Žďárského, ale i jeho kladenského bratra Ctibora Tiburcího. Důvodem tohoto rozhodnutí o společném přiblížení fungování těchto dvou panství je provázanost obou statků – ať už rodová, teritoriální či správní. Obě državy spolu sousedily, byly obdobně rozlehlé i úrodné, jistě spolu i spolupracovaly a od počátku 17. století byly již téměř trvale spravovány taktéž jednotně. A tak tomu bylo až do rozpadu kladensko-červenoujezdeckého dominia na sklonku 17. století

Panství katolické či-li kladenské linie rodu Žďárských ze Žďáru patřilo již v polovině 16. století k poměrně velkým a celistvým majetkovým komplexům ve středočeské oblasti. Rodina rytířů Žďárských ovšem jen navázala na odkaz a dědictví svých hospodárných předchůdců – rytířů Kladenských z Kladna, kteří stáli nejpozději od druhé poloviny 15. století u vlastního zrodu pozdějšího dominia. Zdědění značného majetku vymírající hlavní větve rytířského rodu Kladenských z Kladna, umožnilo rodině Žďárských zbavit se tíživých dluhů a posléze od poloviny 16. století výrazněji poskočit na majetkovém a společenském žebříčku české šlechty.

Rytíři Žďárští v období vrcholné renesance pokračovali nejen v zaokrouhlování svého vlastnictví, ke kterému postupně připojovali drobné statky svých méně úspěšných (převážně rytířských) kolegů z okolí, ale vytvořili rozsáhlým nakupováním z malého rodového panství Červený Újezd nový rozlehlý celek, který se výměrou a lidnatostí kladenskému panství do počátku 17. století zcela vyrovnal.

Velkostatek Žďárských se utvořil nejdříve kolem zděděného Kladna, později se však utvářel kolem několika dílčích center, což bylo podmíněno především početností mužských příslušníků rodu. Díky rychlému vymírání v rodině se nakonec ve středních Čechách vytvořily pouze dva kompaktní velkostatky Žďárských: panství Červený Újezd a Kladno. Pozemkové vlastnictví kladenských Žďárských stavělo tento rytířský rod na úroveň jejich panských sousedů z okolí – smečenských Bořitů z Martinic nebo buštěhradských Kolovratů. Na počátku 17. století v roce 1603 přiznávali při zemské berni oba sourozenci Gotthard

Florian a Ctibor Tiburci Žďárští ze svého majetku na Slánsku celkem 442 a 1/2 osedlých, přičemž každý zvlášť přiznával 234 a 208,5 osedlých. V kraji tak patřili jednoznačně k nejbohatším rodinám. V celozemském měřítku se však řadili pouze jen ke středně bohatým šlechtickým rodům. Sousedé v nejbližším okolí udávali při berni následující zajímavá čísla: pan Jaroslav II. Bořita z Martinic a na Smečně, Okoři a Malíkovcích v té době přiznával na Slánsku 432 osedlých a dalších 35 osedlých na Hradecku za otcovské panství Běrunice. Buštěhradská vrchnost – pan Jan Novohradský z Kolovrat a na Buštěhradě uvedl „*pouhých*“ 170 osedlých na Slánsku, avšak dalších plných 439 osedlých na sousedním Litoměřicku! Jeho příbuzná paní Ludmila Bezdrůžická z Kolovrat a na Středoklukách a Buštěhradě odvedla ze Středokluk 81 osedlých.⁸⁶⁴ K oběma državám Žďárských patřilo roku 1603 už na 50 vesnic včetně 1 městečka. Pro srovnání: smečenský pan Martinic ovládal tehdy jen asi 35 vsí a městečko Muncifaj – to jest dnešní Smečno.⁸⁶⁵

Pro lepší názornost si znovu připomeňme již jednou řečená slova a čísla o českém rytířstvu: na počátku 17. století žilo v Čechách na 1130 rytířských rodin. Z nich téměř 1000 disponovalo pouze drobným majetkem do 100 osedlých. Kolem 50 rytířských rodů pak nemělo vůbec žádné osedlé. Z celého rytířského stavu tvořilo jen asi 50 rodin majetkovou špičku, schopnou vyrovnat se členům panského stavu.⁸⁶⁶ K těmto boháčům z rytířského stavu pak patřily i obě rodiny středočeských Žďárských.

Obě državy Žďárských: Kladno a Červený Újezd patřily však výměrově ke středně velkým velkostatkům, na největší dominia – Hlubokou, Český Krumlov či Litomyšl přirozeně ani zdaleka nedosáhla. Podle historika a předního znalce tohoto období Petra Vorla patřilo středně velké panství s poddanským městečkem, které bylo centrem dominikálního trhu, s vrchnostenským pivovarem a s několika poplužními dvory k ideálu předbělohorského období. A právě za takový ideál můžeme považovat i obě středočeská panství rodu Žďárských. Z hlediska vzrůstajícího daňového zatížení nebylo takové středně velké panství totiž státem

⁸⁶⁴ Srovnej F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 21, 71, 76-77, Jiří KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta kraje Slánského*, SLO 1-2 (101-102), 1993-94, s. 25.

⁸⁶⁵ K počtu vesnic Žďárských: SOA Praha – SOKA Kladno, Josef MOTTL, *Kladensko v historii. složka Červený Újezd a SOA Praha – SOKA Kladno, Registra purkrechtní statku Kladenského, založená roku 1607*, , sign. 152. K smečenskému panství podrobně František ŠVÁB, *Ze starých časů*, SLO XLI, 1933, s. 18-27. Tento článek je rozbořem urbářů rodu Martiniců z přelomu 16. a 17. století. Týž, *Panství Smečenské*, SLO XXXI, 1923, s. 3-20 a SLO XXXII, 1924, s. 3-22.

⁸⁶⁶ Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, in: *Sborník historický* 15, Praha 1967, tab. XIII aj.

tolik zpoplatněno. Stát nejvíce zatížil rostoucími daněmi velká dominia magnátů, což byla jedna z příčin vleklé úvěrové krize tradičních rozlehlých dominí proslulých pánů z Pernštejna, stejně proslulých pánů z Hradce či mocných Rožmberků.⁸⁶⁷

Poněvadž se po polovině 16. století všeobecně rozvíjelo režijní podnikání vrchností, měnila se tím i struktura statků a klesal podíl staré feudální renty poddaných na celkových výnosech panství. Více vynášelo vlastní podnikání pánů a rytířů ve vlastní režii. Dávky poddaných již šlechtu v jejich potřebách nemohly ani zdaleka uspokojit. Dávky poddaných pak zůstávaly dlouhodobě na stejné úrovni a s poklesem hodnoty peněz i ony ztrácely na své hodnotě.⁸⁶⁸

V hospodaření mohli rytíři Žďárští spolehlivě využít nabízené příležitosti, kterou jim poskytovaly zmíněné zemské silnice probíhající přes jejich statky či nacházející se v blízkosti těchto statků. Na frekventovaných rušných komunikacích či v jejich blízkém okolí stála celá řada panských krčem, které hojně využívali formané a další cestující. Jako příklad uveďme hostince v Hostivicích, ve Velkém Jenči, ve Velkém Přítočně, v Tachlovicích a pravděpodobně i velký zájezdní hostinec Toskánku u obce Braškov.⁸⁶⁹ Téměř v každé vsi stála nějaká krčma, kde se čepovalo panské pivo a spotřebovávaly se zemědělské produkty vyprodukované velkostatkem Žďárských: od obilí, ovoce, skopového, vepřového, hus, slepic a krůt až po ryby. V hostincích prodávali Žďárští vlastní pivo, které z velkostatku (nejpozději

⁸⁶⁷ Petr VOREL, *Od pražského groše*, s. 179.

⁸⁶⁸ Např. Petr VOREL, *Od pražského groše*, s. 179-180 ad.

⁸⁶⁹ V Hostivicích byly dokonce dvě panské hospody, což dokládá důležitost vsi a čilý ruch na zemské silnici, která přes Hostivice přímo procházela. Dva hostince byly potřebné i díky velikosti vesnice. Vedle obou hostinců stálo ve vsi na 16 gruntů a chalup, dále fara, kostel, škola a v obci byly též dva rozsáhlé dvory: panský dvůr Žďárských a deskový dvůr paní Berkové. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 96-200 ad. Pro srovnání: (vycházím opět z Melichara) sousední jižně položená ves Sobín měla pouze 6 gruntů a jednu krčmu, blízká Břve sestávala jen ze 2 gruntů, hostince a panského dvora s ovčínem, v Nučicích však bylo již 20 gruntů a 2 hostince a sídlo vrchnosti v Červeném Újezdě bylo obklopeno dokonce 24 grunty, krčmou, velkým panským dvorem a 3 mlýny. Vesnické panské krčmy (jako např. v Hostivicích) byly pronajímány poddaným a hostinský byl dlouhou dobu jen „nájemcem gruntu a výčepu piva“. Cit. dle Josef PTÁČEK, *Paměti farní osady Hostivické*, Praha 1915, s. 30. O panských hospodách též KOL. AUT., *Hostivice. 700 let života a práce 1277-1977*, Hostivice 1977, s. 23. V Podkozí byla dle F. MELICHARA, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 98, také panská hospoda a další byla v Nučicích. Taktéž v Jenči byla výsadní hospoda a několik dalších krčem. Blíže viz DUDA, *Z pamětí obce Jenče*, s. 11.

od počátku druhé poloviny 16. století) nuceně odebírali také jejich poddaní. Pivovary stály na Kladně, v Rymáni, ve Velkém Jenči a snad i na dalších místech jejich rodového komplexu.⁸⁷⁰

⁸⁷⁰ Ve vsi Rymář, kde stál též panský dvůr, vybudovali Žďárští pivovar na počátku druhé poloviny 16. století. Pivovar zásoboval s jistotou dva panské hostince v Nučicích a v Tachlovicích (tyto vesnice se nacházely v jižním výběžku červenoújezdeckého panství - asi osm kilometrů jižně od Hostovic) a pravděpodobně i další zeměpisně blízké obce rytířů Žďárských. Celý panský podnik zanikl i s vesničkou Rymář za saského vpádu v roce 1631. Viz kupř. F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 100-102. Další pivovar byl v Jenči při panském dvoru, stojícím vedle vodní tvrze. Tak vyplývá z informací DUDY, *Z pamětí obce Jenče*, s. 12-13 a 15, které autor převážně čerpal z urbáře panství Kladenského a Červenoújezdeckého z roku 1662. Podrobný průzkum kladensko-červenoújezdeckého urbáře, dnes uloženého ve SÚA v Praze na Chodovci a v originálu též v bývalé Lobkovické knihovně v Oddělení starých rukopisů v Klementinu (za tuto informaci děkuji Mgr. Květě Hrnčířové), by přinesl přesnější odpovědi na předválečnou i poválečnou podobu velkostatku hrabat Žďárských ze Žďáru. Bez zevrubného průzkumu tohoto vynikajícího urbáře, který zatím částečně využil jen Dr. Jan ROUBÍČEK ve své strojopisné studii: *Panství Kladno a statek Červený Újezd ve druhé polovině 17. století* - a dalších soudobých písemností (chovaných převážně ve SOA a ve SÚA v Praze na Chodovci) - nebude možné přesněji vykreslit podobu a fungování velkostatku. Hospodářský život na panství též bude možno rekonstruovat z analogicky podobných situací na sousedním panství hrabat Martiniců, kde se urbáře a další pramenný materiál dochoval až do 16. století.

Na panství Žďárských existovaly snad i jiné pivovary, ačkoliv dnes nemůžeme s jistotou určit, díky ztrátě nejstarších hospodářských knih, kde se přesně nacházely. Jejich pravděpodobnou existenci však podporuje nejen rozlehlost panství, četnost rybníků, ze kterých mohla být odebírána kvalitní voda, početnost obyvatelstva, tak některé skutečnosti v zachovaných výše zmíněných hospodářských knihách. Pro nedostatek pramenných podkladů, nemůžeme tedy ani vyloučit značnou působnost rymářského či jenečského pivovaru. Mnohé panské pivovary byly totiž velmi rozlehle a byly schopné zásobovat pivním moken i desítky hospod!

Na závěr můžeme jen podotknout, že rytíři Žďárští si zcela jistě nenechali ujít výnosné zisky z prodeje svého piva i na ostatních místech obou velkostatků. V tomto snažení se nijak neodlišovali od ostatní šlechty v okolí. Pivovarnictví totiž patřilo k nejvýnosnějším položkám většiny českých tak i středočeských velkostatků. Velké panské pivovary stály např. v sousedním Smečně (roku 1590 zásoboval pivem plných 26 dědičných krčem!) nebo v Buštěhradě. V celém kraji kvetlo pivovarnictví. Město Unhošť mělo dva pivovary. V královském městě Slaný měli páni sousedé koncem 16. století na výběr „truňk“ dokonce z deseti pivovarů. Slánské pivo bylo prý dobré jakosti, i když nepředstihovalo pivo z Rakovníka nebo ze Žatce. Své kvalitní pivo si tak mohli slánští dovolit posílat darem okolní šlechtě či jinak významným lidem. Tak dostal roku 1583 darem slánské pivo i Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a na Kladně. Viz drobná studie Josefa ŠVEJDY, *Slánští sladovníci a pivovarníci koncem 16. století*, SLO LV, 1947, s. 18-20 a nejnověji i práce Vladimíra CHALOUPKY, *Pivovarnictví na Kladensku*. V tomto útlém, ale velice přínosném dílku najdeme i řadu odkazů na prameny a literaturu. Srovnej Vladimír CHALOUPKA, *Unhošťské pivovary*, 12, 1994, s. 9-10 a *Kladenské pivovary*, MUL 15-16, 1995, s. 12-14.

Blízkost hlavního města Prahy, prosperujícího města Slaného, královského města Berouna nebo menšího komorních měst Unhoště či Nového Strašecí, také nebylo na závadu. Společně s vlastním vrchnostenským městečkem Kladnem a snad i s rozlehlou rezidenční vsí Červeným Újezdem, jakožto centry dominikálního trhu, se tato snadno dostupná sídliště stávala dalším místem, kde se uskutečňoval prodej zemědělských i řemeslných produktů z obou velkostatků. Na velkostatech byla řada panských podniků. Hlavní úlohu hrály panské dvory (bylo jich nakonec zhruba 13), asi 4 velké ovčiny (jen v ovčíně ve Velkém Jenči našlo útulek přes 600 ovcí!), desítky mlýnů, ale i sadů, štěpnic, několik lomů na vápenec, cihelny, vinopalny, hamry nebo pily, které zpracovávaly materiál z několika lesních komplexů. Větší lesní porosty se nacházely u Velkého Přítočna, Nenačovic, Nučic a u Tachlovic.⁸⁷¹

Mezi výnosné podniky patřily i železné hutě, jež příslušely k červenoújezdeckému panství. Nacházely se nad Loděnickým potokem v lese Chrbiny poblíž vesnice Ptice. Hutě zpracovávaly železnou rudu, důlně těženu v bezprostřední blízkosti při Loděnickém a Chýňavkém potoce. Polovinu hutí s doly a chrbinskými lesy zakoupil již roku 1564 Jan Žďárský ze Žďáru. Zřejmě mezi lety 1567-1569 dokoupila zbytek (podle informací Josefa Mottla) za slušnou částku 1700 kop míšeňských – Janova snacha a choť jeho syna Gottharda Floriana Kateřina Žďárská z Reichu. Hutě ležely pod rybníkem a byly pevně svázány s velkostatkem. V hutích pracovali poddaní z blízké vesničky Podkozí, jež čítala pouze 6 stavení a vyrábělo se v nich až do počátku třicátých let 17. století, kdy pravděpodobně zanikly při nechvalně proslulém saském vpádu do Čech. V souvislosti s touto válečnou akcí byly zřejmě opuštěny i nedaleké vrchnostenské doly na železnou rudu v Nučicích.⁸⁷²

Zvyšující se poptávka po rybách v blízkých městech pak v 16. století uspíšila zakládání desítek rybníků a rybníčků, které prosperovaly až do období třicetileté války. Rybníkářství bylo na obou panstvích velice rozvinuté a vedle pivovarnictví patřilo k nejvýnosnějším

⁸⁷¹ Viz např. údaje vytažené z pozdějšího urbáře, register, Melichara...DOPIŠ! V roce 1603 se uvádí 46 kol na obou statech. Mistrů ovčáckých bylo téhož roku na obou panstvích 4. Na panství Floriana Gottharda byli 3 mistři. Viz F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 77.

⁸⁷² K historii hutí podrobně (na podkladě své starší rozsáhlé studie) Jan ŠŤOVÍČEK, *Železná huť v Chrbíně*, Listy z Unhoštěska. Vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti 25-26, s. 35-36 a 27-28, s. 19-21. O koupi Chrbín Žďárskými viz č. 27-28, s. 20. Dále Josef MOTTL, *Stopy zaniklých osad v okrese Unhošťském*, Památky archeologické X, roč. 2, 1875, s. 336. Josef Mottl však píše, že paní Kateřina Žďárská z Reichu koupila polovinu hutí už roku 1563! Což nesouhlasí s novými údaji Dr. Šťovička. K hutím i F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 7-8, o Podkozí viz. s. 142-144 a ROUBÍČEK, *Panství Kladno a statek Červený Újezd*, s. 26, pozn. 72.

odvětvím velkostatku vůbec. Množství vodních ploch ⁸⁷³ tak přispělo k ještě větší výnosnosti jinak spíše suššího Kladenska a pravděpodobně se dotklo i zdejšího mikroklimatu, které bylo o poznání vlhčí a zdravější. Krajina v té době byla tak díky rybníkům poněkud jiná. Velkým plusem bylo obohacení zdejší krajiny i o četné mohutné stromy. Častými tak byly listnaté stromy jako duby, buky, olše či vrby, které tvořily menší i větší háje, zpevňovaly rybníční hráze a zároveň přispívaly k udržování potřebné vlhkosti. Panství měla i v období malých vodních srážek dostatečné množství vody, což omezovalo nebezpečí kolapsu v důsledku možného sucha a následného hladomoru a přispělo tak k trvalé výnosnosti a prosperitě velkostatku.

Na panstvích Žďárských kvetlo obilnářství, chov ovcí, rybolov, sadařství: pěstovali se zde například višně, jabloně, hrušně a vlašské ořechy a pro panské pivovary se pěstoval dokonce i chmel. Chmelnice se nacházely například ve Velkém Jenči, ve Velké Dobré, v Pozdni a několik chmelnic zkrášlovalo krajinu i přímo u městečka Kladna.⁸⁷⁴ Poddaný lid se kromě toho věnoval i pěstování luštěnin, máku a lnu. Díky kvalitní, povětšinou hnědozemní půdě, nižší nadmořské výšce, vyšší teplotě a nepříliš kopcovité krajině se oba velkostatky jeví jako nanejvýš vhodné k zemědělskému podnikání,⁸⁷⁵ čehož si oba rytíři Žďárští všimli a náležitě toho i využívali.

⁸⁷³ Jen poblíž Hostivice a Břve se třpytilo na 11 vodních ploch! Ve vysokém počtu rybníků nezaostávaly ani ostatní obce na zbytku panství rytířů Žďárských. U Kyšic či u Hřebče bylo např. po třech rybnících, u Rymáně - kde byl panský pivovar, bychom napočítali dokonce šest vodních nádrží. K rybníkům např.: NA Praha - Chodovec, *Urbář panství Kladenského a Červenoujezdeckého z r. 1662*, ŘCSRS, kart. 14, který na panství udává ještě 45 rybníků, z toho vypuštěných či jinak poničených 21. K rybníkářství i práce ROUBÍČKA, *Panství Kladno a statek Červený Újezd*, s. 15-17, dále SOA Praha-Chodovec, *Inventář panství Kladenského a Červenoujezdeckého z roku 1678*, Vs. Smečno, fol. 33r-34v, který udává 23 napuštěných rybníků. K tématu i F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*; TÝŽ, *Monografie města Unhoště*, Praha 1888, s. 153-154 nebo článek Věry MALÉ, *Rybníky v okolí Hostivice v minulosti a dnes*, in: KOL. AUT., Hostivice 1998. Sborník o přírodě, památkách a historii města, Hostivice 1999, s. 39-43 a J. TROJAN, *Několik kapitol ze starého rybníkářství na Slánsku*, SLO XLV, 1937, s. 11-20.

⁸⁷⁴ Viz analýza těchto prací: např. F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*; DUDA, *Z pamětí obce Jenče*, s. 12 či SOA Praha - SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Výpisy z gruntovních knih Kladna I, svazek 5* či SOA Praha - SOKA Kladno, *Kniha urbánní panství Kladno 1662*, sign. F 331, s. 4.

⁸⁷⁵ O zeměpisné povaze regionu a o povaze půdy přehledně např. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 275-280, dále František Bohumil ŠKORPIL, *Popis okresního hejtmanství Kladenského*, Kladno 1895, s. 2-3. O úrodnosti půdy se zmiňuje na s. 277, k množství rybníků a vodstvu jednotlivé kapitoly a s. 279-280. Dále k tématu Josef DOLEJŠÍ, Zdirad J.ČECH, *Duch místa: průsečníky času. Panský dvůr ve Velkém Přitočně v I.*

Optimální podmínky pro zemědělské, ale i pro řemeslnické aktivity, učinila panství obou sourozenců výnosnými a spolu s prokázanými finančními operacemi se pozemková država Žďárských stala oporou jejich zvětšujícího se bohatství i rostoucí společenské pozice.

Snahu ukázat svou prestiž a dostatek financí v hotovosti dokládají i četné stavební aktivity. Rytíři Žďárští ze Žďáru přistoupili k nákladné přestavbě rodového kladenského zámku, kterému se dostalo patřičného honosného vzhledu i poměrné velikosti, která odpovídala jejich nové společenské situaci a potřebám. Stejně postupovali v péči o městečko Kladno, které zaujme velkoryse vytyčeným rozlehlým náměstím (jež ale mělo možná svůj počátek již v době Kladenských z Kladna) i některé parcely městských stavení. Navíc hradby (byť nevysoké a nepevné) s věžovými branami dávaly městu punc vizuálně efektní vrchnostenské rezidence, dostatečně reprezentující rod Žďárských. Také v Červeném Újezdě provedli finančně nákladnou přestavbu gotické tvrze, která se změnila na výstavný středně velký zámek s věží, nabízející v patře k obývání 21 místností. Dalšími stavebními podniky byly renesanční přestavby tvrzí ve Velké Dobré, v Malé Dobré, v Tachlovicích, v Kyšicích, nákladná přestavba tvrze v Malíkovcích a pravděpodobná je i úprava panského sídla v Hostivicích, nově získaných Gotthardem Florianem Žďárským ze Žďáru roku 1601.⁸⁷⁶

Žďárští se tak se svojí rozsáhlou stavební aktivitou přiřadili ve středočesko-severočeské oblasti po bok známého rodu pánů z Kolovrat, saské panské rodiny Šlejniců ze Šlejnic, příbuzné rodiny rytířů Štampachů ze Štampachu či sasko-benešovských Salhauzenů. Spolu s nimi tak patřili ke středně významným šlechtickým rodinám celého království. S více jak deseti přestavbami či novostavbami je v tomto regionu předstihly jen velké české panské rody pánů z Lobkovic, kdysi mocných Vartemberků nebo Berků z Dubé a Lipé.⁸⁷⁷

Množství přestaveb a jejich dokončení opět dokládá dostatečné finanční krytí a tím i dostatečnou výnosnost žďárských statků.

1306 až 1997, Velké Přítočno 1998, s. 7-8 a s. 11, 25. K pěstování zemědělských komodit i DUDA, *Z paměti obce Jenče*, s. 71.

⁸⁷⁶ K červenoújezdeckému sídlu např. NA Praha-Chodovec, *Urbář Vs. Tachlovice, Červený Újezd, rok 1689*, ŘCSRS, kart. 17; F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 97 nebo Z. WIRTH, *Soupis památek*, s. 119 ad. autoři. O podobě malíkovické tvrze viz výše v podkapitole VIII/3. O přestavbách dalších objektů např. KOL. AUTORŮ, *Hrady III. Severní Čechy*; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slansko*, Praha 1935; MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského* ad. práce. K přestavbě městečka i zámku též KOL. AUT., *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 5-6.

⁸⁷⁷ Viz KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 15.

VIII/5.

Spory a soudy červenoújezdeckého rytíře Žďárského

Gotthard Florian podobně jako jiní lidé v jeho době až úzkostlivě pečoval o svojí pověst a čest a dbal o náležité oslovování, které mu příslušelo. Tímto oficiálním oslovením byl u rytíře nejen v 16. století titul: „*Urozený a statečný rytíř*“.

Dne 7. prosince roku 1590 se tak dopustil drobný unhošťský rytíř Jindřich Parys z Rynswaldu a v Unhošti té neprozřetelnosti, že se ve svém osobním psaní nebo-li v tzv. listu poselacím (jak se tehdy takovým psaním říkalo), které adresoval Ctiborovi Tiburcímu Žďárskému, dotkl Gotthardovi cti. Důvodem bylo podle pozdější obžaloby nedostatečné oslovení a také pomluva. V poselacím listu totiž rytíř Jindřich Parys panu Ctiborovi Tiburcímu psal, že mu velmi děkuje a o jeho bratrovi Gotthardovi Florianovi nelichotivě poznamenal „*že by jemu za dost neučinil*“ a „*když se bohatý nestydí jinému škoditi, že jemu bude též škoditi.*“⁸⁷⁸ Rytíř Gotthard Florian Žďárský se to brzy dozvěděl, byl velmi pobouřen a rozhodl se unhošťského „*rytíře z Nemanic*“ pohnat před komorní soud. Přestože se Ctibor Tiburcí nechtěl v bratrově odvetě příliš angažovat, pohnal ho nanejvýš uražený Gotthard Florian Žďárský ke komornímu soudu, aby tam přinesl a položil dotýčný list unhošťského rytíře Paryse, aby mohla být přesně citována urážející slova. Ctibor Tiburcí se s dopisem na jednání neobtěžoval, nicméně rytíř Parys byl za ona vyřčená „*hanlivá slova*“ odsouzen komorním soudem a musel vyplatit Gotthardovi Florianovi směšných 25 kop grošů pokuty.⁸⁷⁹ Se situací se tak Gotthard Florian nespokojil a poněvadž bratr poprvé neuposlechl soudu, pohnal ho stále pobouřený Žďárský vedle rytíře Paryse v prosinci 1592 také před soud, aby vydal dotýčný list! Důvodem Žďárského nové žaloby bylo, že ho rytíř Parys „*prý v dotčeném psaní toliko „Gothardem“ jmenuje, a k tomu ještě slova hanlivá*“ o něm píše.⁸⁸⁰ Svou žádost o nové jednání komorní soud přijal, jak se pře dále vyvíjela však nevíme, pravděpodobně ale skončila pokutou.

Z celého případu můžeme názorně vyvodit jak se změnily během sta let v Čechách mravy. Josef Mottl dodává, že v roce 1490 oslovovali poddaní svojí vrchnost z rytířského rodu Újezdeckých z Červeného Újezda jak na panství, tak i u soudu pouze „*panem Bohuslavem*“ a

⁸⁷⁸ Citace dle SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd .

⁸⁷⁹ SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd .

⁸⁸⁰ Citace dle SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Dále k tématu V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63.

nyní nesměl šlechtice pouhým jménem označit jiný šlechtic ani ve svém privátním psaní, které se při prozrazení obsahu mohlo stát záminkou k soudu. Taktéž poddaní museli červenoújezdeckou či kladenskou vrchnost nazývat opatrně jako „*milostivou*“.⁸⁸¹

Jak z dotyčného sporu také vidíme – okolí Gottharda Florianana náležitě vědělo o jeho velkém majetkovém bohatství.

Vedle sporu se šlechtickým souputníkem se dostal rytíř Gotthard Florian Žďárský i do sporů s tachlovickým farářem a tudíž i s církví.

Pan Gotthard Florian Žďárský ze Žďáru a na Červeném Újezdě a Tachlovicích měl jako pozemková vrchnost patronát čili tzv. „*podací kostelní*“ nad kostely u sv. Jakuba v Tachlovicích a u sv. Lukáše evangelisty ve Svárově.⁸⁸² Další kostely byly na jeho panstvích i v Řepích,⁸⁸³ v Kroučové, v Železné, v Pozdni⁸⁸⁴ a snad i jinde. Díky patronátnímu právu se tak dostal do vleklého sporu se svým hašteřivým tachlovickým farářem Václavem Hodovským. Na počátku osmdesátých let 16. století se s tímto knězem doslova nesnášel a v roce 1584 jejich vzájemné antipatie došly natolik daleko, že „*opovázlivého*“ faráře z Tachlovic vyhnal.⁸⁸⁵

U této kauzy se zastavíme, neboť názorně ukazuje závislost kněží na libovůli jejich patronů. Příkoří činěná církvím byla od husitských válek v Čechách častým pravidlem a v 16. století spíše ještě zesílila. Vliv na postavení farářů pak jistě neměla skutečnost, jestli vrchnost byla protestantská či katolická. Představitelé obou táborů mohli být jak velmi zbožní a k církvi vstřícní lidé, tak ale i naprosto neukáznění a sobečtí jedinci, nedbající nikterak či jen pomálu práv a majetku církve. Právě majetek byl od dob husitských jednou ze zbraní šlechty vůči církvi. Církev přišla v první polovině 15. století o velkou část svého jmění a její zástupci se tak ocitli v přílišné hmotné závislosti na feudálních patronech kostelů.

Farář z Tachlovic Václav Hodovský se s patronem Žďárským nemiloval a dokonce se s ním i soudil. Jeho postavení tak mezi poddaným lidem značně utrpělo. Kněz Hodovský přestal být autoritou, neboť se vedle pře s patronem soudil i se svojí kuchařkou, která jeho pověst mezi poddanými ještě více poškodila. Lid si tak ze svého pastýře tropil veřejně žerty a posměšky. Toho využil rytíř Gotthard Florian Žďárský, který své poddané na jejich pastýře pošťal.

⁸⁸¹ Citace dle SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁸⁸² V roce 1603 uvedl 2 podací kostelní. F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 77.

⁸⁸³ V Řepích od roku 1585 s koupí Břve, Řep ad. od rytířů Údrčských z Údrče. Viz SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁸⁸⁴ O Železné a Pozdni V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63.

⁸⁸⁵ SOA Praha - SOkA Kladno, Z. SOUŠEK, *Evangelictví I* či F. MELICHAR, *Paměti okresu*, s. 75 a 84.

Večer 19. června 1584 vtrhli lidé s posvěcením Gottharda Floriana Žďárského na tachlovickou faru a vyplnili ji. Hodovskému se podařilo v hrůze utéct a stěžoval si útrpně arcibiskupovi Martinu Medkovi z Mohelnice. Ale proti svému patronovi rytíři Žďárskému ničeho nedosáhl. Gotthard Florian se ho rozhodl natrvalo zbavit a s pomocí bývalé kuchařky ho dokonale v očích arcibiskupa očernil a Hodovský dokonce skončil na čas ve vězení! Nakonec se sice do Tachlovic mohl opět vrátit, ale žádné štěstí ho na panství Žďárského opět nečekalo. Pobouřený lid svého pastýře po návratu zajal a dnem i nocí ho držel na faře, takže ani do kostela jít nemohl. Až jednoho večera 27. července 1586 využil tachlovický pastýř nepozornosti svých oveček a ujel jim na koni. Strhl se velký poprask a poddaní Žďárských pronásledovali faráře Hodovského až do třetí vsi při Praze, kde ho dohonili a přinutili jej opět k návratu do Tachlovic. Duchovní byl po návratu na faře přísněji hlídán a obyvatelé ho oloupili i o farní dobytek, jenž mu dosud zůstával. Jak Hodovský skončil bohužel nevíme, snad se ale nešťastnému knězi přece jen podařilo prehnout a najít si někde klidnější koutek, kde mohl dožít.

Vedle toho dlužil Gotthard Florian desátek faráři Ezechielovi Litomyšlskému ve vsi Železné. Tento kněz, když odešel na faru do Lišan prosil o pomoc pražského arcibiskupa, aby mu dlužné peníze na bývalém patronovi rytíři Žďárském vymohl.⁸⁸⁶

Na Gottharda Floriana se obrátila i abatyše Voršila nepříliš významného kláštera klarisek v Paneském Týnci, aby jako patron kostela v Pozdni dosadil na tamní faru katolického kněze. Můžeme však velmi pochybovat, že jí rytíř Žďárský jako nekatolík vyhověl.⁸⁸⁷

VIII/6.

Syn Jan mladší Žďárský ze Žďáru

Veškerá píle a usilovnost manželů Žďárských mířila k trvalému zajištění jejich jediného potomka Jana, právě pro něho bylo budováno při Praze rozlehlé panství. Syn Jan se pro odlišení od svého stejnojmenného žďárského dědečka začal psát Janem mladším.⁸⁸⁸

⁸⁸⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63.

⁸⁸⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63; Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN A KOLEKTIV, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 2002, s. 410.

⁸⁸⁸ K jeho osobě menší studie Hynek FRIDRICH, *Jan mladší Žďárský ze Žďáru*, LZU 39, 2005, s. 16-20.

Toužebně očekávaný potomek se manželům Gotthardovi Florianovi Žďárskému a Kateřině Reichlové z Reichu narodil snad až roku 1572, neboť právě tehdy se měl jeho děd Jan Žďárský začít psát Janem starším.⁸⁸⁹ Po dědečkovi a v rámci staleté rodové tradice bylo dítě pokřtěno krásným a v Čechách častým biblickým jménem Jan. Dědic manželů byl vychováván v blahobytu a ve víře umírněného protestanství, kterou vyznávala jeho matka Kateřina Reichlová a díky jejímu působení i jeho otec Gotthard Florian Žďárský.

Od dětských let pobýval Jan mladší nejčastěji na Červeném Újezdě, kde si otec Florian Gotthard nechal na místě staré nevyhovující gotické tvrze vystavět po roce 1570 pěkný renesanční zámek a pár kilometrů od něj zbudoval i v širokém okolí známou panskou oboru Hájek.⁸⁹⁰ Je pravděpodobné, že se Janovi na červenoújezdeckém zámku dostalo základního vzdělání od domácího učitele, nemůžeme však vyloučit ani jeho pobyt na některém z kultivovanějších šlechtických sídel v širokém okolí a později nezbytnou kavalírskou cestu do ciziny, jakou ostatně zanedlouho podnikne do Středomoří jeho kladenský bratranec Jan Jiří Žďárský. Jistým je jeho občasný pobyt na kladenském zámku u strýce Ctibora Tiburciho a tety Sibyly Žďárských a víc jak pravděpodobným je jeho pobyt u tety Evy Hruškové z Března na staré reichlovské tvrzi v Srbči či na hrušovské tvrzi v Cítolibeč u Loun a později na zámku Kornhauz u zcestovalého strýce Matyáše Štampacha ze Štampachu či na některém z domů rodiny a dalších jeho příbuzných v Praze.

Jan mladší Žďárský ze Žďáru se oženil snad jako zhruba pětadvacetiletý, s patřičným otcovým a matčíným svolením, se svojí příbuznou Kateřinou Škrovadovou ze Škrovad a na Cítově. Panna Kateřina byla dcerou drobného rytíře Felixe Škrovida ze Škrovad a na Cítově a Anežky rozené Žďárské ze Žďáru, která vzešla ze všechlapské linie Žďárských.⁸⁹¹ Jejich sňatek se uskutečnil nejspíš v polovině sedmdesátých let. Felix Škrovid ze Škrovad zdědil po příbuzných však jen polovinu cítovského majetku, neboť Cítov vzdálený pouhých sedm kilometrů severozápadně od Mělníka byl rozdělen od středověku mezi dva šlechtické rody. Rytíři Škrovadové vlastnili zřejmě od čtyřicátých let tak jen jednu ze dvou

⁸⁸⁹ A. VON DACHENHAUSEN, Stammtafel Sahrer von Sahr. Dříve se usuzovalo o narození k roku 1566.

⁸⁹⁰ Např. SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd či ŠTOVÍČEK, BECKOVSKÝ ad. četní autoři. A. PODLAHA, *Posvátná místa VII. Vikariát Slanský*, s. 233.

⁸⁹¹ O spříznění novomanželů např. NA Praha - I.oddělení, *Genealogická sbírka WUNSCHWITZ*, složka Žďárský ze Žďáru, - in.č. 1421, 45. kart., fol. 5, 25 či J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, rodokmen na s. 59 a s. 62-63; A. VON DACHENHAUSEN. Dále k sňatku SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

cítovských tvrzí, část obce, díl vsi Březinka a další podíl na statku.⁸⁹² V době sňatku vykazoval majetek Kateřiny Škrovadové tak necelých 30 osedlých a počítal se jen k velmi drobným rytířským majetkům.⁸⁹³

Felixova manželka Anežka Škrovadová byla dcerou rytíře Žibřida Žďárského ze Žďáru a na Hradišti, Polácích a Všechlapech a jeho první choti Kateřiny Kaplířové ze Sulevic. Byla tudíž jen po otci poloviční sestrou osiřelého Hynka Jiřího Žďárského ze Žďáru, který byl vychováván na Kladně a o němž jsme se již zmínili v podkapitole o Ctiborovi Tiburcím Žďárském a o jeho dětech.⁸⁹⁴ Anežka Žďárská tak nebyla pro Gottharda Florianu, Jana mladšího, tak i ostatní kladenské Žďárské neznámou osobou, neboť bratra Hynka Jiřího občas na Kladně jistě navštěvovala. Po brzké smrti prvního chotě se mladá Anežka po druhé a poté i potřetí provdala do příbuzného rytířského rodu Kaplířů ze Sulevic a stala se matkou několika dalších dětí.⁸⁹⁵

Žďárského nevěsta Kateřina mohla být v době sňatku snad dvacetiletá a přinesla si věnem podíl na malém zmíněném panství Cítov u Mělníka, které jí zčásti připadlo již brzkým úmrtím otce Felixe v roce 1579. Zbytek majetku jí připsala matka Anežka Žďárská ze Žďáru v roce 1597.⁸⁹⁶ A není vůbec vyloučené, že se tak stalo právě u příležitosti dceřina sňatku. Ten Anežka Žďárská ze Žďáru mohla jako dostatečně známá příbuzná s červenoújezdeckými manželi a s jejich synem dojednat. Z Cítova to ostatně neměla do Červeného Újezda či Prahy příliš daleko. Jak jsme již mohli zaznamenat, byli si členové jednotlivých větví rodu Žďárských ze Žďáru vědomi svého společného původu a dokonce i po mnoha desetiletích (a pak i po staletí) od rozrodu pěstovali stále rodovou soudržnost.

Podle všeho hrály v případě tohoto sňatku spíše větší roli ohledy na příbuzenství a dobré přátelské vztahy než na majetkový zisk. Žďarští ze Žďáru tak už dopředu jistě věděli, že si nevěsta sice přinese cítovský statek, který však na jejich rod zatím nepřeveđe. Cítov si totiž

⁸⁹² K rodovému Cítovu Jan RŮŽIČKA, *Cítov ve středověku a v raném novověku*, in: Confluens. Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka, Mělník 2005, s. 100-101.

⁸⁹³ Dle berně z roku 1603. Viz F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 78. Statek Cítov však byl v roce 1603 již připsán Kateřinou Škrovadovou na jejího druhého chotě Ondřeje Horňateckého z Dobročovic.

⁸⁹⁴ Viz podkapitola VII/5/1.

⁸⁹⁵ K původu Anežky Žďárské např. A. VON DACHENHAUSEN, *Stammtafel Sahrer von Sahr*; J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, rodokmen na s. 59 a s. 62-63. a další informace k její osobě z jejího kšaftu. Viz Pavel KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002, s. 333-338.

⁸⁹⁶ J. RŮŽIČKA, *Cítov ve středověku*, s. 100-101.

nevěsta Kateřina Škrovanová ze Škrovan rozhodla ponechat jako svoje osobní zajištění a nepřipsat ho prozatím svému nastávajícímu či případnému dědicovi.⁸⁹⁷

Po uzavření synova svazku vyčlenil Gotthard Florian Žďárský z červenoújezdeckého komplexu synovi malé panství Tachlovice, po kterých se mladík úředně psal jako Jan mladší Žďárský ze Žďáru na Červeném Újezdě a Tachlovicích. K jeho panství patřila ves Tachlovice s přestavěnou renesanční tvrzí, panský dvůr a vsi Malé Tachlovičky a Nučice.⁸⁹⁸ V době příprav k nové velké válce s Turky, která vzbudila ve veřejnosti nový oprávněný strach, se pravděpodobně na tachlovické tvrzi narodil 9. května 1598 pokračovatel rodu syn Florian Jetřich. Tento potomek měl jak pro středočeské Žďárské, tak pro prestiž celého rodu osudový význam, jak se ostatně v následující kapitole o něm také podrobně dozvíme.⁸⁹⁹

Šťěstí čerstvě rozrostlé rodiny však nemělo mít dlouhého trvání, neboť Jan mladší zemřel již 15. prosince 1598 s příchodem prvních ledových týdnů nadcházející zimy. Jeho manželství s Kateřinou Škrovanovou ze Škrovan tak trvalo asi jen necelé dva roky. Stará pověst tradovaná v kraji nám o Janově úmrtí vypravuje, že zesnul na mor na cestě mezi Svárovem a Červeným Újezdem, přesně tam, kde doposud stojí poškozená spodní část soklu kamenného

⁸⁹⁷ O tachlovické tvrzi např. KOL. AUTORŮ, *Hrady, zámky a tvrze III*, s. 464 či práce A. SEDLÁČKA, *Hrady VIII. Rakovnícko a Slánsko*, s. 283 ad. V Popisu okresního hejtmanství Kladenského F. B. ŠKORPILA, je na s. 101 uvedeno, že statek získal Jan jako nezletilý, což se mi jeví jako chybný závěr. Jan dostal Tachlovice až později, jak píše většina autorů. Další věci, která je zaměňována je jméno předaného panství. Poměrně spolehlivý ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, rodokmen na s. 59 uvádí, že Jan ml. Žďárský držel panství Tachlovice. SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, se ve složce Hájek zmiňuje, že mladí zdělili Červený Újezd a starí rodiče se uchýlili do Tachlovic! Tuto informaci však považuji za nepravděpodobnou. Mottl si navíc odporuje sám sobě, neboť ve složce Červený Újezd později píše pravý opak, který navíc ještě správně podporuje i poznámkou, odkud informace čerpal. Pravdou teda je, že novomanželé získali jen statek Tachlovice. Josef Mottl pak též správně poznamenal, že se mladý Žďárský psal „Janem na Tachlovicích“. Taktéž ve velmi spolehlivé práci Josefa NEUMANNA, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen. Herausgegeben von dem Vereine für Numismatik zu Prag*, s. 711 je uveden „Johann den Jüngern auf Tachlovic“. Proto můžeme říct, že Jan opravdu držel Tachlovice a ne otcův Červený Újezd. Ten měl zdědit až po otcově smrti. Připomeňme jen, že Hostivice byly získány až roku 1601, takže by starému pánovi při darování obou statků synovi „mnoho“ nezbylo.

⁸⁹⁸ Viz SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5 , e. V této složce je i závěr Gottharda Floriana, ve které najdeme popsání statku Tachlovice.

⁸⁹⁹ Nejnověji k jeho osudům i k celé rodině Hynek FRIDRICH, *Vzestup barokního kavalíra*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč 19, 2002, s. 40-53; J. KOVAŘÍK, Žďáští ze Žďáru a vývoj panství Kladno, Slánský obzor (dále SLO) 6 (106), 1998, s. 4-14 či Jan ŠTOVÍČEK, Hájek, Žďáští a Martinicové, SLO 8 (108), 2000, s. 29-39. K narození např. SOA Praha - SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

sloupu s letopočtem 1598.⁹⁰⁰ Unhošťský historik František Melichar ve svých Pamětech okresu Unhošťského o sloupu píše na straně 132: „*U cesty ze Svárova do Červ. Újezdce po levé ruce stojí pískovcový sloup, na něm čtverhranná kostka, v jejíž stranách vytesány jsou jakoby kapličky a v každé kříž, na kostce je zase kamenný křížek. Na podstavci spatříš letopočet 1598.*“ Na téže straně 132 potvrzuje i pověst dříve zapsanou páterem Mottlem v jeho *Zápiscích*: „*Dle pověsti tu jistý pán z Červ. Újezdce, jeda do Svarova do kostela, smrtí byl zachvácen...téhož roku zemřel Jan Žďárský ze Žďáru.*“⁹⁰¹

Můžeme hádat, ale vše nasvědčuje tomu, že sloup jako pomník za zesnulého, jak napsal nedávno též mladý kladensko-unhošťský historik Marian Krucký,⁹⁰² postavili pozůstalí rodiče. Nebylo by tomu divu, vždyť svůj pomníček měli mnozí méně vznešení lidé, kteří z tohoto světa sešli nepřírozenou smrtí. Tzv. smírčí kříže za zabité a další nešťastníky se stavěly v Čechách už od hlubokého středověku a ani v kraji západně od Prahy nebyly výjimkou. Důvodem k jejich vzniku bylo usmíření předčasně odešlé duše oběti. Nejbližší takové zachované kamenné pomníky bychom dodnes našli přímo v Červeném Újezdě, v městě Unhošti či v nedalekých Bratronicích.⁹⁰³

Na rozdíl od „*klasických smírčích křížů*“, které byly povětšinou jen velmi prosté, je pomník u Červeného Újezda velmi honosný. A tak i tato skutečnost naznačuje, že byl postaven za někoho významného a někým dostatečně majetným.

Skutečnost úmrtí Jana Žďárského na morovou ránu opravdu nemůžeme vyloučit, neboť mor na Slánsku a v blízké Praze pro dané období roku 1598 zmiňuje ve svých pamětech i slánský

⁹⁰⁰ O sloupu se zmiňuje např. Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu kladenském*, Praha 1907, s. 108-110. Wirth považuje sloup za klasická boží muka - tj. pašijový památník v krajině, se skříňkou pro reliéf - zakončený na vrcholku křížkem. I když toto vžité chápání stavbička vcelku splňuje, můžeme se setkat i s odlišným názorem místních historiků Melichara a pátera Mottla, kteří pomník neoznačovali za boží muka, nýbrž mluvili jen o pamětním „*sloupu*“. Viz F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 132 a Např. SOA Praha - SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd 5e. Podle informací ředitele Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti Mgr. Mariana Kruckého se sloup má renovovat a snad se podaří jej v budoucnu i celý vyměnit za věrnou kopii.

⁹⁰¹ Obě citace dle F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 132.

⁹⁰² Marian KRUCKÝ, *Boží muka u Červeného Újezda*, LZU 37, 2004, s. 17-21. Ten nastiňuje stejné i poněkud jinou pověst o skonu Žďárského.

⁹⁰³ Blíže Miroslav OLIVERIUS, *Smírčí kříže*, MUL 12, 1994, s. 13-17 a Ladislav ČEPIČKA, *Křížový kámen v obci Lhota okres Kladno*, MUL 15-16, 1995, s. 14-17. Dále Libor DOBNER, *Kamenná sloupková muka na Slánsku I.*, SLO 5 (105), 1997, s. 103-111 a TÝŽ, *Kamenná sloupková muka na Slánsku II.*, SLO 6 (106), 1998, s. 33-42. Souhrnně k tématice KOLEKTIV AUTORŮ, *Kamenné kříže Čech a Moravy*, Praha 1997.

měšťan Václav Kněžoveský, jenž si zapsal: „*A tak téhož létha byl mor po království Českém po místech a místech. Nejprve se začal v Žatci, potom v Plzni, potom v Lounech, v Praze a jinde po vesnicích, až na posledy i zde se začal hned brzo po jarmarce...*“ Následujícího roku se v kraji mor opět přihlásil: „*Vše téhož létha počala se opiety rána boží morová hned brzo po žních a po žnech a trvala pomalu...až do vánoc, a tu z vůle pána Boha zase popřestala.*“⁹⁰⁴

Před strašlivou nemocí si nebyl jistý ani sám císař Rudolf II. s pražským dvorem, který z metropole před epidemií uprchl v září 1599. Až do úplného odvrácení morového povětrí počátkem června roku 1600 žil císař Rudolf II. v bezpečí ve vzdáleném západočeském městě Plzni.

Jan mladší Žďárský tak pravděpodobně zemřel na hroznou nemoc, které v jeho dětství už podlehl jeho strýc Petr Vok Žďárský ze Žďáru a na Velkém Kvíci se svojí chotí Annou Štrouchovou a se svými třemi dětmi. Jeho smrt tak dvojnásobně zasáhla jeho otce Gottharda Floriana, kterému připomenula staré neštěstí jeho bratra. Po Janově smrti ho pozůstali na sklonku roku 1598 uložili ve svárovském kostele sv. Lukáše evangelisty, kde tak vedle hlavního rodového pohřebiště na Kladně vznikla další nekropole rodu Žďárských.⁹⁰⁵

Po předčasném odchodu otce Jana přešel sirotek Florian Jetřich z tachlovické tvrze pod ochranu děda Gottharda Floriana Žďárského na nedaleký Červený Újezd a jeho mladičká matka Kateřina Škrovdová ze Škrovd se brzy nato opět provdala do zámožné kutnohorské rodiny rytířů Horňateckých z Dobročovic.⁹⁰⁶ U děda vydržel do jeho smrti v roce 1604 a další čtyři roky se o něj do roku 1608, kdy zemřela, starala babička Kateřina Žďárská z Reichu. O tomto období se však dozvíme podrobnější informace v následující kapitole.⁹⁰⁷

⁹⁰⁴ Cit. dle Josef PETERS (ed.), *Václav Kněžoveský a jeho paměti*, SLO VI, 1898, s. 53-54. Mezi nejnovější práce věnující se této epidemii je *Historie moru v českých zemích* od Eduarda WONDŘÁKA, Praha 1999 a KOL. AUT., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, s. 88-92. Zde se o tzv. „hlavním moru“ z let 1597-99 dozvíme více na s. 90.

⁹⁰⁵ Vedle toho jak opakuji spočinula Magdalena Žďárská z Jesenic v Tachlovicích a Albín Žďárský v Praze u sv. Jakuba. Později byli někteří členové rodu pochováni v pražské katedrále sv. Víta i jinde.

⁹⁰⁶ Viz podkapitole IX/1.

⁹⁰⁷ Viz podkapitoly IX/2 a IX/3.

IX.

VZESTUP KONVERTITY – FLORIAN JETŘICH HRABĚ ŽDÁRSKÝ ZE ŽDÁRU

IX/1.

Narození a nejtěplejší dětství

V našem vyprávění o rodě rytířů Ždárských ze Žďáru jsme dospěli k osobnosti Floriana Jetřicha Ždárského. Tento člen červenoújezdecké rodiny Ždárských se řadí mezi nejpozoruhodnější a nejvýznamnější členy rytířského rodu Ždárských ze Žďáru vůbec. Již v brzkém dětství ztratil Florian Jetřich předčasně oba rodiče a po celý zbytek dospívání změnil čtyřikrát své poručníky. Snad i proto předčasně vyzrál v bystrého a v sebevědomého muže, který musel – coby dospívající mladík – napnout veškeré své síly a vrozený intelekt, aby bezpečně proplul vlnami rozháraného 17. století.

Díky svému počínání se mu podařilo navázat na snažení mnoha předchozích generací svého rodu, které se snažily rod hmotně zabezpečit a pozvednout jej zpět mezi panský stav, ke kterému Žďárští jako Janovicové původně příslušeli. Svou uvážlivostí, obratností, využitím nashromážděného bohatství, příbuzenských a přátelských styků, rodové prestiže a nesporně i prostřednictvím velké dávky štěstí se mu vytknutý rodový cíl podařil uskutečnit a ve dvacátých letech 17. století přiřadil katolickou linii Ždárských ze Žďáru mezi významné rody Českého království.

Rodičemi dítěte, které bylo předurčeno stát se dědicem velkého jmění červenoújezdecké rodiny Ždárských, tak i díky shodě několika okolností dědicem kladenského velkostatku, byli Jan mladší Ždárský a Kateřina Škrovadová. Asi pětadvacetiletý otec Jan mladší Ždárský ze Žďáru a na Červeném Újezdě a Tachlovicích, pocházel sice z velmi bohatého prostředí, sám o sobě byl však pouze drobným venkovským rytířem, který se nestihl pro krátký život výrazně prosadit a podobně na tom také byla i Florianova matka Kateřina Škrovadová ze Škrovad a na Cítově.

Florian jetřich se narodil v krátce sezdaném manželství jako první dítě (a nakonec i jako poslední potomek) dne 9. května 1598. Stalo se tomu tak pravděpodobně na goticko-

renesanční tvrzi v Tachlovicích. Vedle rodičů a dalších příslušníků rodiny očekávali jeho narození obzvlášť napjatě prarodiče, kteří doufali v dalšího mužského pokračovatele svého rodu. Narození malého Žďárského tak provázely nejen velké naděje, ale i obavy a zřetelný strach z nejisté budoucnosti.

V době raného novověku byl porod ve šlechtických, tak v neurozených vrstvách společnosti stále velkým rizikem jak pro rodičku, tak pro očekávané dítě. I přes veškerou péči a starost, která byla šlechtičně k dispozici, zemřelo často nejen novorozeně, ale i sama matka. Ženy i rodina si nebezpečí porodu uvědomovaly, a tak bylo narození malého človíčka pro celou rodinu napínavým životním předělem. Pokud porod proběhl „v klidu“ přikročilo se k slavnostnímu aktu křtu.⁹⁰⁸

Toužebně očekávaný pokračovatel rodu Žďárských byl možná pokřtěn v tachlovickém kostele sv. Jakuba, ale spíše ve výstavnějším svárovském kostele sv. Lukáše evangelisty jako Florian Jetřich. Křest se odehrával nedlouho po narození. Důvodem byla nastíněná velká úmrtnost novorozenců, která souvisela s tehdejšími poměry v hygieně. Se křtem malého

⁹⁰⁸ O porodech a křtu např. V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 271-283; Beatrix BASTL, *Mezi mocí a bezmocí. Úvahy o každodenním životě šlechticů v raném novověku*, *ĎaS* 16, 1994, č.3, s. 24-26; J. PETRÁŇ A KOL., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 189-193 či Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001, s. 40-45 ad.

Datum narození Florianova Jetřicha se v písemných materiálech objevuje jako velmi rozličné. Někteří autoři (Bartůněk) uvádí datum narození k 10.5. 1598. V.V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690. Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži*, Praha 1940, s. 29 uvádí dokonce 15.12. 1598 (chybou tisku je uveden rok 1608!) Jinde však nalezneme datum 9.5. 1598, které se mi jeví po posledních průzkumech jako nanejvýš reálné. Tento den uvádí např. F.MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 96; SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu*, kap.V, 1958, s. 2 nebo J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 21. Mottl navíc dodává, že dítě přišlo na svět : „v sobotu před sesláním Ducha sv.“ Duch svatý neboli svátek Letnic byl 7 nedělí po Velikonocích, čemuž pro daný rok 1598 odpovídá den neděle 10.5. V ANM v Praze, *Genealogická sbírka „CH“ hr. Rudolfa WRATISLAVA Z MITROWICZ*, složka Žďárský ze Žďáru, sign. CH 38, jsem navíc našel malý, ale velmi důležitý lístek, který o narození Florianova Jetřicha praví: „Letha 1598 v sobotu před sesláním Ducha svatého narodil se Florián Jetřich Žďárský syn Jana Žďárského a vnuk Gotharda Florianova Žďárského bratra vlastního Tyburciho Žďárského.“ Tento lístek nám tedy definitivně potvrzuje správné datum Florianova narození k 9.5. 1598. Navíc je velkým přínosem jeho pokračování, které nám zachovalo jména jeho kmotrů a kmoter. Lístek pokračuje slovy: „Kmotrové jeho byli tito: urozený pan Tiburci Žďárský ze Žďáru a na Kladně, pan Václav Audrcký a v Butovicích, pan Jetřich Žďárský a na Žďáře. Kmotry jeho byly tyto: urozená paní Dorota Audrcká z Vřesovic, urozená paní Mandalena Heybenštrejtova a Zlata Křizova“. Paní Heybenštrejtová pocházela snad z proslulé pražské kupecké dynastie Hebenštrajtů, se kterou tak čtivě seznamuje J. JANÁČEK ve svých *Ženách české renesance* na s. 123-138. Jsí přítomnost by naznačovala i obchodní kontakty mezi její rodinou a dědem a babičkou dítěte - starými Žďárskými.

Žďárského se proto muselo spěchat, aby při případném úmrtí mohl maličký vejít mezi vyvolené na onom světě. Úmrtí nepokřtěného dítěte chápala tehdejší společnost jako obzvlášť velkou tragédii. Dítě, které neprošlo křtem, nebylo podle tehdejší víry očištěno od prvotního hříchu pramáti Evy. Tento hřích přešel dle učení teologů dědičně na matku a nepokřtěné děťátko tak bylo vystaveno věčnému zatracení v prostoru před peklem – zvaném „*limbum infantum*“.⁹⁰⁹

Slavnostní křest a následná nezbytná hostina byly prvním představením malého človíčka příbuzným, rodinným přátelům a dalším váženým hostům.

Jméno Florian dostal novorozenec po svém dědečkovi Gotthardovi Florianovi Žďárském. Navíc se svátek tohoto oblíbeného hornorakouského světce a mučedníka slavil v pondělí 4. května,⁹¹⁰ tedy jen pár dní před jeho příchodem na svět. Později postavil Florian Jetřich v městečku Kladně svému církevnímu patronovi a zároveň ochránci proti ohni a suchu pěknou kapli. Druhé jméno Jetřich podědil po svém kmotru a vzdáleném strýci rytíři Jetřichovi Žďárském ze Žďáru a na Žďáře.⁹¹¹ Významnou roli při volbě jména sehrála pravděpodobně i skutečnost, že jméno dříve nosil i jeho zesnulý praděd – otec babičky Kateřiny Žďárské z Reichu – rytíř Jetřich Reichl z Reichu a na Srbči. Navíc zdvojená či ztrojená jména byla v tom čase již zavedeným módním pravidlem.

Nejvýznamnějšího kmotra dostal Florian Jetřich v osobě prastrýce Ctibora Tiburcího Žďárského ze Žďáru a na Kladně. Jeho kmotrovství dosvědčuje jak lístek z Wratislavovy genealogické sbírky, tak i jedna pasáž z kšaftu paní Kateřiny Žďárské z Reichu. V té Kateřina Žďárská ustanovuje pana Ctibora Tiburcího poručníkem svého vnuka a nazývá ho „*švagrem a kmotrem zvláště milým*“.⁹¹² Dalšími kmotry byli: rytíř a soused Václav Údrčský z Údrče a v Butovicích, urozená paní Dorota Údrčská z Údrče rozená z Vřesovic, šlechtična

⁹⁰⁹ V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 273 a 281.

⁹¹⁰ K tomuto světcovi např. V. SCHAUBER, H. M. SCHINDLER, *Rok se svatými*, s. 204-205.

⁹¹¹ Je uváděn Bohuslavem BALBÍNEM v jeho *Tabularium stemmatographicum, seu genealogicae tabulae Regni Bohemiae. Miscellaneorum historicum decadis II. libri II.*, tabule 6, Praha 1687. Dle této genealogické tabule rodu Žďárských byl synovcem Elišky Žďárské ze Žďáru a na Všechlapech, poprvé vdané Údrčské z Údrče a později Šanovské ze Šanova. Paní Eliška dožila svůj život na Kladně v roce 1574. Další údaje o tomto kmotru Jiří ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár*, s. 76.

⁹¹² Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16. Dále ke kmotrovství ANM v Praze, *Genealogická sbírka „CH“ hr. Rudolfa WRATISLAVA Z MITROWICZ*, složka Žďárský ze Žďáru, sign. CH 38 ad.

Magdalena Heybenštreytová (Hebenštrajtová) a jakási (snad pražská) měšťka Zlata Křížová.⁹¹³

Kmotr byl pro novorozence velmi důležitý, neboť se zavazoval dítě chránit, věnovat se mu při výchově a bdít nad jeho dalším osudem. Bylo tedy nezbytné, aby byl vybrán co nejlépe. Celkem v úloze kmotrů a kmoter Floriana Jetřicha vystupuje šest osob, pokud ovšem daná listina z Archivu Národního muzea některé kmotry neopomněla. Kmotrů bylo u šlechtického dítěte obvykle více. Jejich množství vzrůstalo se společenským postavením rodiny a bylo závislé i na dalších okolnostech. Pro porovnání můžeme jen uvést, že měšťanští novorozenci v blízkém královském městě Slaný měli většinou mezi šesti až devíti kmotry.⁹¹⁴

Šťěstí čerstvě rozrostlé rodiny však nemělo mít dlouhého trvání. Jen co odezněly poslední teplé dny a nastaly první ledové týdny podzimu zemřel 15. prosince 1598 teprve asi dvaatřicetiletý otec Jan mladší Žďárský.⁹¹⁵ Tento fakt byl pro dítě velkou ztrátou, neboť otec tím Florian Jetřich pro svůj kojenecký věk vlastně doopravdy nikdy nepoznal. Daleko větší katastrofou však měla být brzká smrt matky Kateřiny.

Po otcově předčasném odchodu z tohoto světa tak přešel sirotek z tachlovické tvrze pod ochranu a poručenství svého děda Gottharda Floriana Žďárského na blízký zámek Červený Újezd. Poručenství bylo svěřeno – jak bylo obvyklým jevem – nejbližšímu mužskému příbuznému, kterým byl v tomto případě děd dítěte. Matka Kateřina Škrovadová s hochem na Červeném Újezdě ze začátku pravděpodobně pobývala, ale nakonec se brzy opět provdala do zámožné šlechtické rodiny Horňateckých z Dobročovic, usídlené na Kutnohorsku. Tento rytířský rod se vydělil na počátku 15. století z mocné pražské patricijské rodiny Olbramoviců.⁹¹⁶ V roce 1602 je Kateřina uváděna sezením na cítovském statku, který zdědila po svém otci, a který brzy připsala svému novému choti – rytíři Ondřeji Horňateckému z Dobročovic a na Zbraslavicích. Ten následujícího roku 1603 při odvádění zemské berně udal z manželčina statku 29 osedlých, ale nakonec panství brzy nato odprodal. Dne 12. května

⁹¹³ ANM v Praze, *Genealogická sbírka „CH“ hr. Rudolfa WRATISLAVA Z MITROWICZ*, složka Žďárský ze Žďáru, sign. CH 38.

⁹¹⁴ Viz. Josef PETERS (ed.), *Václav Kněžoveský a jeho paměti*, SLO VI, 1898, s. 20-23, 35 ad. O nebezpečí smrti při porodu nejnověji V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 271-277 a 280-282. K volbě jmen a četnosti kmotrů dětí též M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 43-45 a V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 277-280.

⁹¹⁵ Viz dříve v hlavním textu, minulá kapitola.

⁹¹⁶ K rodině Horňateckých např. OTTA XI, s. 589 ad.

1603 matka Kateřiny Škrovadové ze Škrovad paní Anežka Kaplířová ze Sulevic rozená Žďárská ze Žďáru, pobývajíc tehdy ve svém vdovském domě v Litoměřicích, uvádí Kateřinu ve své poslední vůli. V té odkazuje dceřin dluh 4 000 kop míšeňských grošů a další pohledávku, obojí váznoucí na cítovském panství, svým nedospělým dcerkám ze třetího manželství Sidonii a Alžbětě Kaplířovým ze Sulevic. Vnukovi Florianovi Jetřichovi Žďárskému měl pak připadnout celý Anežčin majetek (kromě menší vyčleněné sumy) při případné předčasné smrti obou zmíněných pisatelčiných dcer. K převzetí babiččina dědictví Florianem Jetřichem však nedošlo, neboť jeho teta Sidonie Kaplířová se dožila zletilosti a provdala se do vznešených a významných rodů rytířů a od roku 1607 pánů Černínů z Chudenic⁹¹⁷ a buštěhradských pánů Novohradských z Kolovrat. A poněvadž rytíř Ondřej Horňatecký z Dobročovic se již 6. prosince 1604 opětovně oženil s Kateřinou Voděradskou z Hrušova, je zřejmé, že vdova po Janu Žďárském skonala mezi datem sepsání poslední vůle své matky Anežky a první polovicí roku 1604.⁹¹⁸ O tom zda zesnula při dalším možném porodu nebo na nějakou nemoc zprávy mlčí.

Tak pětiletý až šestiletý Florian Jetřich Žďárský definitivně ztratil oba své rodiče.

⁹¹⁷ Pavel KOBLASA, *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematicus rodových panství*, České Budějovice 2000, s. 5.

⁹¹⁸ V kšaftu jejího tchána Floriana Gottharda Žďárského ze 27.4. 1604 o ní již není sebemenší zmínky. Dřívější údaje dokládající, že Kateřina Žďárská ze Škrovad zemřela brzy po svém choti se ukázali být liché. Páter MOTTL, Kladensko v historii, složka Hájek, s. 2 se sice domnívá, že Kateřina Žďárská ze Škrovad zemřela při porodu (tj. v květnu 1598). Ve složce Červený Újezd si ale sám sobě oponuje, když uvádí, že Kateřina byla vdovou! Podle této informace by musela zemřít až po 15.12. 1598. NA Praha, *Genealogická sbírka hr. DOBŘENSKÉHO*, složka Žďárský ze Žďáru, in.č. 1310, obsahuje velký rodokmen rodu Žďárských, který je i přes mnohé nesrovnalosti cenným pomocníkem k doložení některých údajů. U Kateřiny ze Škrovad je uvedeno, že byla roku 1602 sezením na tvrzi Cítově. Cítov s 29 osedlými byl roku 1603 připsán rytíři Ondřejovi Horňateckému z Dobročovic na Zbraslavicích. Zbraslavice jsou městečkem na Kutnohorsku a leží 10 km sv. od Zruče nad Sázavou. Zbraslavické panství s menším-nákladně přestavěným renesančním zámek (původně gotický hrádek) patřilo Horňateckému od roku 1596. Kateřinin druhý choť prodal cítovské panství již roku 1604 Anně Belvicové ze Štampachu na Liběchově. K pozdnímu životu a majetkové držbě Kateřiny Žďárské ze Škrovad a k jejímu druhému choti rytíři Ondřejovi Horňateckému z Dobročovic viz P. KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, s. 333-338; E. PETRŮ, E. PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, s. 500; František KAŠIČKA, Olga NOVOSADOVÁ, *Bývalý hrad ve Zbraslavicích a jeho stavebně historické poměry*, in: *Středočeský sborník historický* 16, 1981, s.125; A. SEDLÁČEK, *Hrady, VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 206; F. MARAT, *Soupis poplatnictva*, s. 78; KOL. AUT., *Hrady VI. Východní Čechy*, s. 89, 414, 552 či OTTA XI, s. 589.

IX/2.

Život na Červeném Újezdě, aneb sirotek v poručenství děda Žďárského a dědečkův odkaz

Po přechodu na červenoújezdecký zámek se maličkému Žďárskému snažil starý, ale stále energický děd, zastávající v tom období za rytířský stav úřad hejtmána kraje Slánského,⁹¹⁹ společně se svojí chotí Kateřinou, vnukovi co nejvíce nahradit předčasně ztraceného otce Jana a za krátký čas i matku Kateřinu. Malému chlapci se dostalo pečlivé péče, neboť šlo o jediného mužského dědice poboční červenoújezdecké linie kladenské větve rodu Žďárských ze Žďáru. Okolo chlapečka se točila babička, kojné a početné ženské služebnictvo. Žil v pohodlí a v dostatku na novotou vonícím červenoújezdeckém zámku,⁹²⁰ tak jak se slušelo pro synka z významného rytířského rodu království.

Červenoújezdecký zámek stál v blízkosti zemské silnice ze západu Čech do hlavního města Římskoněmecké říše a Českého království. Je proto pravděpodobné, že tak již od malička měl chlapec usnadněné poznávání řady vznešených, významných, učených či jinak zajímavých hostů a lidiček, kteří se zde mohli cestou snadno zastavit. Tak dostal v raném dětství výhodnou možnost navazovat mnoho kontaktů, které se mu v dalším životním putování

⁹¹⁹ Viz kapitola VIII.

⁹²⁰ Jeho podobu známe z urbářů z roku 1662 a 1689, chovaných dnes v SÚA Praha-Chodovec. Z těchto urbářů zřetelně čerpal i F. MELICHAR ve svých *Pamětech okresu Unhošťského*, kde červenoújezdecký zámek popisuje na s. 97. K nejstarší podobě se též váže článek Josefa ŽOFKY, *Významné historické objevy na Kladensku*, Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského XII, 1934-1935, s. 77. Příspěvek uvádí honosnou sgrafitovou figurální a psaníčkovou výzdobu exteriérů zámku. Její pozůstatky byly odkryty při opravě budovy státního statku v polovině třicátých let 20. století. Dodnes se na vnitřní nádvoří straně fasády prvního patra někdejšího zámku nachází jedno zachované sgrafitové pole. Ústředním motivem je erb vylétajícího havrana s iniciálami KZZ. Tato písmena náleží Kateřině Žďárské ze Žďáru, rozené z Reichu. Rodové znamení havrana Reichů z Reichu přidržují dva rozverní andělíčkové, které obklopují rostlinné ornamenty. Další sgrafita, která však byla brzy po objevu opět zakryta, zpodobňovala rytíře na koni a ženu nesoucím erb. Psaníčková sgrafita zdobící zbytek zámecké budovy měla podobu jednoduchých nestínovaných bosází. Při mé návštěvě Červeného Újezdu na podzim roku 2001, jsem našel budovu někdejšího zámku v obyvatelném, ale nepříliš úhledném stavu. Budova je využívána k bydlení, zatímco rozsáhlý přiléhající hospodářský dvůr obsadilo několik firem. Podobu někdejšího zámku bychom v jednoduché stavbě téměř nenašli, nebýt několika kleneb v interiéru a dochovaného sgrafitového pole. (Otázkou ale stále zůstává, jedná-li se skutečně o autentickou renesanční práci a ne o napodobeninu z 19. století. Za upozornění na tuto skutečnost děkuji PhDr. Vladimíru Příbylovi.)

mohly mnohonásobně vyplatit. Další předností lokality byly nejen blízké křivoklátské lesy, ale i nově vysazená obora Hájek. Ta se s lesy stávala místem dostaveníčka okolní a blízké dvorské šlechty z Prahy, jak o tom svědčí i pozdější zápisky pana Adama mladšího z Valdštejna.⁹²¹

Svědomitá péče děda Gottharda Floriana o jediného vnuka skončila již v šesti letech chlapcova života. „Urozený a statečný rytíř Gotthard Florian Žďárský ze Žďáru“ nechal zhotovit dne 27. dubna 1604 svoji závěť, ve které nadiktoval, aby úřední vykonavatel:⁹²² „veškerý statek svůj pozemský, kterýž měl neb v budoucnosti nabyti doufal, bud' na listech, zápisích, majestátech se všemi svršky a nábytky, klenoty, hotovými penězi a dluhy všemi, nic nevyjímající po smrti své Florianovi Jetřichovi Žďárskému, vnuku svému a jeho budoucím odevzdal, nad kterýmžto Florianem Jetřichem, vnukem svým a statkem pozůstalým do let jeho⁹²³ učinil mocnou otcovskou poručníci paní Kateřinu Žďárskou z Reychu manželku svou, aby ona hned po smrti jeho v ten všecken statek, v čemkoli jest, bud' sama o své ujmě vkročila, a nebo s komorníkem od desk Pražských nadepsanému sirotku k ruce se uvázala, a až do vyjítí let tohož sirotka držela a spravovala. Jí k ruce přidal p. Ctibora Tyburského Žďárského ze Žďáru a na Kladně bratra svého, p. Bernarda Elznice z Elznic a na Kobylnicích, p. Jiříka Staršího Čejku z Olbramovic v městečku Unhošti a p. Joachyma z Cerhenic? jsa k nim té naděje, že manželku i také vnuka jeho radou neopustí, nýbrž aby ke cti a chvále p. Boha

⁹²¹ M.KOLDINSKÁ, P.MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna*, s. 295. Obora Hájek vznikla v rozsáhlých polích roku 1589. K jejímu založení dal rozkaz Gotthard Florian Žďárský. Osudy Hájků se zabývala celá řada prací. Nejnověji se problematice věnovali: Jan ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, SLO 8 (108), 2000, s. 29-39 a Karel BERÁNEK, Zdirad J. K. ČECH, Petr Alcantara František HOUŠKA a Miloš SLÁDEK (ed.), *Františkánský klášter v Hájků v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000.

⁹²² Tuto výmluvnou závěť pro lepší názornost přepisují, tak jak ji z desek zemských vypsál páter Mottl a zaznamenal ji do svých výpisků. Cit. dle SOA Praha – SOkA Kladno, MOTTL, *Kladensko v historii, složka Červený Újezd*. V této složce je závěť vztažena k datu 7.9. 1604. Jinde - v Mottlově složce Hájek, s. 6 je však uvedeno datum 27.4. 1604. Mottl si tedy opět sám sobě odporuje. Já jsem se přidržel data 27.4. 1604, které uvádí pramenně spolehlivý BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 63. Konečnou odpověď by však přinesl podrobný průzkum desek zemských, uložených ve SÚA v Praze. F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 96 uvádí chybně, že novou poručníci malého Žďárského byla jeho matka Kateřina ze Škrovad. Ta však byla už po smrti a byla tudíž zřetelně zaměněna s babičkou - Kateřinou Žďárskou z Reichu. O matce Floriana Jetřicha (jak již po druhé připomínám) není navíc v závěti Gottharda Floriana jediné zmínky! Ke Kateřině Žďárské ze Škrovad viz více pozn. 27.

⁹²³ Právní způsobilost mladého šlechtice byla roku 1549 stanovena na 20 let. Viz V. MALÝ A KOL., *Dějiny českého a československého práva*, s. 103.

všemohoucího byl veden a na učení dán byl, při víře starobylé pod obojí způsobou, aby zůstaven byl, a do jiných zemích bez vůle manželky, aby vyslán nebyl.“ V tomto výslovném přání se objevuje jeho starost o vnukovu bezpečnost, tak i opodstatněná obava, aby nebyly promrhány nashromážděné peníze na drahé zahraniční pobyty a snad i stín pochybnosti, aby chlapec v cizí zemi nebyl odtrhnut od své rodné češtiny, kterou mohl v dětství snadno pozapomenout. V předbělohorském období si česká šlechta svou mateřskou řeč navíc žárlivě střežila, a proto jen nerada pouštěla svá malá dítka na dlouhodobé pobyty mimo rodnou zemi.

Poslední vůle dále pokračuje následujícími řádky, které nás seznamují, že: *„Manželce své Kateřině z Reychu bud' do její smrti neb stavu změnění odkázal tvrz, dvůr a ves celou Tachlovice se vším příslušenstvím a podacím kostelním, ves Malé Tachlovičky, ves Nučice celou, s mlýny, rybníky, lesy, háji, lukami, vodotečemi i s plným panstvím – a poněvadž statek Tachlovice nápadný jest, a v nápadu pozůstává, ustavil Gothard, kdyby manželka ho do nápadu postoupiti musela, by se v ostatní statek Červeno-Újezdecký se všemi věcmi uvázati mohla, a po své smrti všechny statky vnuku Florianu Jetřichu odevzdala. Kdyby sirotek Florian Jetřich měl smrti sežítí, měl veškerý statek na Ctibora Tyburcího bratra a dědice jeho mužského pohlaví připadnouti, a kdyby sešli, má na Šebestiana a Václava Žďárského, strýce vlastní na Žďáře spadnouti. Konečně pořizením tím zapůjčil Gothard bratru svému Tyburcímu 10 000 kop míš. i jeho budoucím, by jich do zrůstu vnuka jeho a do vyjití dvaceti let jeho bez úroků užíval, a pak je sirotku vyplatil. Kšaft tento vzdělal podle práva a zřízení zemského na tvrzi⁹²⁴ Červeném Újezdci v domě a v příbytku kšaftujícího p. Zachariáš Kába z Rybňan, místosudí královský a p. Jan Karel Voračický z Paběnic, úředník při deskách zemských.“*

Nedlouho po pořizení této výmluvné závěti pan Gotthard Florian Žďárský na svém sídelním zámku⁹²⁵ brzy po ránu ve čtvrtek 16. září 1604 zemřel. Jeho tělo bylo za přítomnosti pozůstalých a přátel slavnostně uloženo pod červený mramorový náhrobek do nové rodinné hrobky, nacházející se v podlaze presbytáře před hlavním oltářem v kostele sv. Lukáše

⁹²⁴ V o málo mladším urbáři panství je však stavba nazývána zámek a podobně je tomu i u jiných autorů, jež se stavbou zabývali.

⁹²⁵ Červený Újezd označují za zámek, neboť měl mnohem blíže k zámecké budově než k typické tvrzi (jak je budova zvána v závěti rytíře ze Žďáru). V dalších, jen o málo mladších pramenech, je stavba vždy označována již jako zámek.

evangelisty ve Svárově.⁹²⁶ Jeho náhrobní kámen a později i náhrobek jeho choti Kateřiny byl umístěn v dlažbě u stupňů hlavního oltáře. Tyto náhrobky však byly roku 1855 z podlahy vyzdvíženy a zazděny do stěny presbytáře. Při velké opravě kostela sv. Lukáše byly 28. srpna v roce 1861 nalezeny v místech někdejších desek klenuté prostory žďárské hrobky. V hrobce Gottharda Floriana byla nalezena cínová rakev s tělem zesnulého a na jeho prstě renesanční zlatý prsten. Ten byl vyzvednut a umístěn do kostelní pokladny v Jenči.⁹²⁷

IX/3.

V péči babičky

Jak starý pán ve svém posledním pořízení poručil, tak se mělo i stát. Babička Kateřina Žďárská z Reichu se rozhodla s vnukem zůstat na pohodlnějším červenoújezdeckém zámku, odkud dál vzorně řídila chod rozsáhlého velkostatku o dvaceti čtyřech vesnicích,⁹²⁸ tak jak tomu byla navyklá už z dřívějška. Jak již v mládí prokázala při výhodných nákupech majetku, dobře rozuměla hospodaření, finančním spekulacím i účetním cifrám z knih svých hospodářským správců a písařů.⁹²⁹

⁹²⁶ O jeho úmrtí se též zmiňuje výše zmíněný lístek ve *WRATISLAVOVĚ sbírce*, uložený v ANM Praha. Lístek je psán staročeským nářečím a podrobně popisuje den, hodinu a okolnosti smrti pana Gottharda Floriana. O úmrtí též SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd, Svárov a Hájek, s. 6.

Ve Svárově spočívalo tělo Gottharda Floriana v pokoji až do 28.8. 1861, kdy byla hrobka otevřena. V cínové rakvi (F. MELICHAR uvádí v *Pamětech okresu Unhošťského*, s. 129 rakev měděnou!) pana Žďárského byl objeven i pěkný zlatý prsten, který byl později darován potomku saské linie rodu Žďárských – rytíři Karlu Sahrer von Sahr, který svárovskému svatostánku daroval 30 zlatých. Srovnej F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 127, 129 a 130; KUCHYŇKA, VYŠÍN, *Náhrobky rodu Žďárských*, s. 41; Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 230 či BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 62. O pohřebních zvyklostech M. KOLDINSKÁ, *každodennost renesančního aristokrata*, s. 175-192 či V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 364-378 ad.

⁹²⁷ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 230.

⁹²⁸ Viz F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 96. SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd, uvádí přesný výčet vsí, dobu a podmínky jejich zisku i jejich položení v kraji.

⁹²⁹ Důchodním písařem byl za vlády paní Kateřiny Jan Kalous, s nímž byla natolik spokojena, že mu ve své závěti odkázala - pokud se k novému poručníku „*náležitě chovati bude*“ - 300 kop míšeňských. Za tuto sumu se dal v tehdejších cenových poměrech koupit v Červeném Újezdě pěkný grunt nebo i krčma. Viz SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. O cenách gruntů i F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 98 - 99. Melichar také uvádí na s. 156 další informace vztahující se k Janu

Kateřina Žďárská z Reichu se tak přiřadila k řadě šikovných a spořivých hospodyněk, které v té době byly pravou hybnou silou mnoha šlechtických statků. Aristokratické manželky, matky či babičky (jako v tomto případě) obhospodařovaly rodové majetky, zatímco jejich nepřítomní manželé či synové, pobývali v úřadu, u dvora či na studijních cestách. Schopná šlechtična musela umět nejen finančně spekulovat, ale i hospodařit, počítat a obchodovat s komoditami, které vyprodukoval na dvorech, ovčínech, rybnících, v pivovarech či mlýnech panský velkostatek.

Jak podotýká historik Josef Janáček ve své populární knize *Ženy české renesance*: „Ženy, které ve velkém prodávaly produkty velkostatku překupníkům nebo přímo ve městech obchodníkům, se (na sklonku 16. století) náhle vynořily desítky, zatímco půjčování peněz na běžný úrok bylo už po dlouhá léta považováno za normální zdroj obživy mnoha šlechtičen.“⁹³⁰

Společnost i okolnosti té doby tyto schopnosti po šlechtičně přímo žádaly, a tak právě těmto hospodyněm mohly mnohé rody děkovat za své rozšiřující se jmění a s tím i rostoucí společenské postavení.⁹³¹

Do nového manželství paní Kateřina pro pokročilý věk už nespěchala a o vnoučka pečovala podle manželova příkazu co nejsvědomitěji. Jak měla přikázáno, starala se o jeho duši i o vzdělání. Kromě toho dále pokračovala ve své zbožné podpoře podobojí a jeho služebníků. Do vzdáleného kostelíka sv. Markéty v Kroučové na Novostrašecku tak nechala roku 1607 pořídit zvon, což jistě nebyla levná záležitost. 68 cm vysoké dílko, jenž mělo poddaný lid svolávat především na denní pobožnosti, ulil ve Starém Městě pražském zvonař Kryštof Scherb. Svým počinem se paní Žďárská přiřadila k dlouhé řadě šlechtických, měšťanských nebo obecních donátorů, kteří od 16. století pilně obohacovali kostelní věže, vížky a zvonice o zvony a zvonky. Ty mnohému svatostánku chyběly už od dob zhoubných a k umění

Kalousovi, který vlastnil se svým bratrem v nedalekých Nenačovicích mlýn v ceně 600 kop míš. Pro srovnání: v nedalekém martinickém sídelním městě Muncifaj stál dům Petra Kalouse (jenž zřejmě patřil k tomuto rozvětvenému rodu sedláků a mlynářů) 320 kop míš. Dům zakoupený v roce 1604, byl jednou z nejvýše oceněných nemovitostí. Většina domů v Muncifaji stála totiž jen mezi 40-200 kopami grošů míš. Blíže František DURAS (ed.), *Gruntovní zápisy města Muncifaje, nynějšího Smečna*, SLO VIII, 1900, s. 49-55, 72-81 a 107-114. O Kalousovském domě viz s. 74.

⁹³⁰ J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 58.

⁹³¹ Blíže J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, např. s. 57-59 aj. O tom, že paní Kateřina vládla sama na vnoučkových statcích svědčí i výhostní list poddaného Matěje Horáka pro zlonické Adlary ze 14.3. 1606. V listu je podepsána jako „Kateřina Žďárská rozená z Reichu na Červeném Oujezdci, Hostivici a Jenči“, Viz František ŠTĚDRÝ, *Výhosty Zlonické*, SLO XVII, 1909, s. 12.

nepřátelských husitských válek. Svým skutkem projevovali dárci před veřejností okázale svoji vřelou zbožnost i dostatečné bohatství. Vedle paní Kateřiny Žďárské z Reichu obohatili tímto způsobem své farnosti i další Žďárští. Například manželův kladenský strýc Jiří Žďárský ze Žďáru nechal v roce 1570 se svojí manželkou Ludmilou Bořitovou z Martinic pro Kladno ulít velký zvon, který objednal v pražské dílně proslulého zvonaře Brikcího z Cimperka. Dalšími významnými objednateli zvonů byly i sousední rody Bořitů z Martinic či rytířů Pětipeských z Chýš.⁹³²

Poněvadž Florian Jetřich brzy dosáhl školního věku sedmi let, dostal domácího učitele. Tím byl zřejmě některý protestantský kněz či preceptor vyšlý z pražské univerzity, který chlapce pod dohledem zbožné babičky vyučoval víře, ale i čtení, psaní, českému, německému a též latinskému jazyku. O tom svědčí i níže uvedená Kateřinina závěť. Kromě toho mohl mít chlapec k ruce i učitele, který jej seznamoval s potřebnou rétorikou, hudbou, matematikou či s dalšími dovednostmi.⁹³³

Paní Kateřina překročila v roce 1606 věk šedesáti let, a proto nechala sepsat dne 7. července toho roku svůj kšaft.⁹³⁴ V něm odkázala veškerý majetek po svém choti Gotthardu Florianovi, jakož majetek osobní a dědictví po svém otci Jetřichovi Reichlovi z Reichu svému milovanému vnukovi: „*a nad týmž statkem učinila mocným otcovským poručníkem svého švagra p. Ctibora Tyburcího Žďárského a na Kladně tak, by se po smrti její hned o své ujme v statek uvázal, lidi a poddané její aby sobě k ruce téhož vnuka v poddanost a člověčenství*⁹³⁵ *uvázal, a jak toho statku tak také na svršcích, klenotech, summou na čemkoli záleží, žádným*

⁹³² F. VELC, *Soupis památek*, s. 96-97 a též, *Zvony v hejtmanství slanském*, SLO IX, 1901, s. 10. Nejnověji k tématu KOL. AUTORŮ, *Zvonice našeho kraje*, Kladno 1992.

⁹³³ M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 46-47. K prvním letům dítěte a k jeho vzdělávání nejnověji V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 283-288 a především 289-294, dále k tématu J. PETRÁŇ A KOL., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 117-127. O vzdělanosti té doby též J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 72-74 ad.

⁹³⁴ Viz SOA Praha – SOKA Kladno, MOTT, Kladensko v historii, složka Červený Újezd, Svárov a Hájek, s. 6 udává povětšinou datum kšaftu k 7.7. 1606, O něco konkrétnější je F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, který zaznamenal, že se tak stalo roku 1606 v pátek po slavnosti a památce mistra Jana z Husince. A poněvadž vzpomínka na upálení ten rok připadla na čtvrtek 6.7. je správné datum sepsání kšaftu skutečně 7.7. 1606.

⁹³⁵ Tzv. člověčenství bylo úředním, tedy veřejně proneseným slibem poddanství.

*způsobem popírovati nepřipustil, ani z něho počtu činiti povinen nebyl, nýbrž v něm až do zrůstu a do let sirotka zůstával.“*⁹³⁶

Babičce ležela na srdci převelice vnukova výchova i víra a tak dále žádala: „*aby ho p. Ctibor k dobrému a k literárnímu umění vedl, tak aby se p. Boha znáti, vůli a přikázání Božská zachovávali uměl, a potom jazyku latinskému a německému dobře se naučil, a při náboženství víry pod obojí způsobou aby zůstával.*“ Poněvadž předpokládala budoucí možný tlak katolické rodiny kladenských Žďárských na chlapcův přestup ke katolictví vymíňovala si dále na panu švagru: „*k jinému náboženství aby ho ani sám nenutil, aniž nutiti dopustil, a žádného jiného praeceptora než náboženství pod obojí z universitatis akademie Pražské nedržel.*“

Co se majetkových záležitostí ještě týče měl statky v případě předčasné chlapcovi smrti zdědit pan Ctibor Tiburcí. „*A kdyby též p. Ctibor a syn jeho Jan Jiří bez mužských dědiců zemřeli, ustanovila, aby panně Kateřině Griseldě a panně Anně Marii dcerám páně Ctiborovým a (případným) dcerám páně Jana Jiříkovým po 5000 k. m. připadlo.*“

„*Za nápadníky svého (osobního) jmění ustanovila, kdyby p. Ctibor a syn jeho Jan Jiří bez mužských (dědiců) zemřel: p. Bernarda Elznice z Elznic, též p. Jana a Karla bratry vlastní Hrušky z Března, ujce (tj. synovce) své po sestře Evě; a kdyby Florian Jetřich vnuk bez dědiců mužských měl zemřít, měl by p. Ctibor neb syn Jan Jiří v roce postoupiti její dědičné vsi Pozdeň a Kroučovou s 6000 k. m. p. Janu Hruškovi a jeho budoucím.*“

O bohatství jejího příbytku svědčí i zmínka v závěti aby si: „*p. Ctibor ze všech klenotů ten největší koflík stříbrný vnitř i zevnitř pozlacený s víkem smelcovaným (smaltovaným) vzal.*“ Svému vnukovi snad mohla darovat i vzácnou rodinnou památku – zlatý prsten s karniolem, který její otec Jetřich Reichl z Reichu vložil na Boží hrob v Jeruzalémě, kam došel při svém dobrodružném putování po Svaté zemi.⁹³⁷

Dále svým příbuzným a přátelům odkázala 6 700 kop míšeňských. Což je slušná částka.

Paní Kateřina nemyslela nejen na své blízké, ale také na církev a na své poddané. Protože byla patronkou svárovského kostela rozhodla se obnovit samostatnou svárovskou faru, kde

⁹³⁶ Taktéž v případě Kateřiny Žďárské z Reichu opsal páter Mottl přesně celé pasáže jejího kšaftu z desek zemských. Citace dle MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a částečně i složka Hájek, s. 6, kde je však Ctibor Tiburcí označen za „švagra a kmotra zvláště milého.“

⁹³⁷ Např. Josef HAUSMANN, *Něco o Kladně*, s. 1098 ad. J. Mottl se však bez důkazů domnívá, že prsten jí byl ponechán a s Kateřinou roku 1608 byl uložen do hrobu.

doposud vykonávali správu utrakvističtí kněží z okolí. Tak do kšaftu nechala zapsat:⁹³⁸ „*A dále tomu chci, jakož někdy p. Gothard Florián Žďárský na smrtelné posteli mně i jinak v tom čase se důvěřil a dožadoval: jaký kněz ve vsi Svarově, kdež již tělo jeho odpočívá, se chovati má, tomu že každoročně jistá summa peněz mimo jiné případnosti vydána býti má...i tomu chci, aby podle vůle téhož manžela a potom i také této poslední vůle mé tu v té vsi a faře žádný jiný kněz chován a do té církve (chrámu Páně) uvozován nebyl, než kněz pravý pod obojí, který by života pobožného, obcování šlechtného byl a z učení akad. Pražské a konsist. pod obojí způsobou přijímající aby dosazován byl a ten aby slovo Boží v jistotě lidu kázal...*“ Faráři mělo být každoročně vypláceno 100 kop grošů míšeňských a měly mu být poskytnuty další četné milosti a odměny z červenoújezdeckého velkostatku.⁹³⁹

Kromě zajištění svárovského faráře založila a důchody ve svém kšaftu opatřila ve Svárově školu. Ve svém posledním pořízení tak jen akceptovala důraz na vzdělání, který byl od 16. století v humanistické společnosti velmi rozšířen.⁹⁴⁰ „*Také tomu chci, aby tu ve vsi Svarově správce školní, muž dobrý a hodný chován byl a to ten, kterýž by...při shromáždění v chrámu Páně zpíváním pobožným posluhoval, na sobě dobrý příklad ukazoval, potom mládež k literárnímu umění, pobožnosti a ctnostem svatým vedl a vyučoval a to ve slušné a mírné mzdě a záplatě.*“ Učitele podřídila svárovskému velebnému pánu a dále učiteli přikázala, aby sirotků z panství červenoújezdeckého: „*bud' bohatých nebo chudých, záplatou nepřetahoval, nýbrž bez odporosti je k sobě přijímal a dobrému vyučoval.*“ Za své služby měl ročně obdržet 4 kopy míšeňské a od poddaných a z velkostatku měl dostat četné naturálie (od dříví a obilí až po soudek piva). Paní Kateřina tedy vykonávala na červenoújezdeckém panství obdobnou úlohu jakou vykonávala její švagrová paní Sibyla Žďárská z Hořovic na Kladně.⁹⁴¹

Téhož roku začal v Slánském kraji opět řádit velký mor, který jistě vyděsil i paní Kateřinu Žďárskou z Reichu. V živé paměti měla jeho nešťastné následky z roku 1598 a určitě pomyslela i na smutný osud svého rozmařilého švagra Petra Voka ze Žďáru a na Velkém Kvíci, kterého velký mor z roku 1582 zahubil i s celou početnou rodinou. Snad i proto

⁹³⁸ Cit. dle MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 122. O pasáži kšaftu týkající se Svárova - taktéž PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 225-226 a SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Svárov.

⁹³⁹ Do své smrti 15.8. 1608 byl svárovským knězem Michal Verner. F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 123 a 131.

⁹⁴⁰ Blíže J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 72-74. Cit. následující části závěti o svárovsčém učiteli dle F. MELICHARA, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 134.

⁹⁴¹ Viz kapitola o Ctiborovi Tiburcím.

nechala urychleně, dva roky před smrtí, napsat své poslední pořízení. V polovině září 1606 nechal smečenský pán Jaroslav Bořita z Martinic zakázat trhy. Obavy z velkého množství lidí, které snadněji přenášely epidemii, rozhodně nebyly liché. Z Prahy byly přeloženy do ušetřených Litoměřic dokonce královské a císařské úřední instituce. Strach z morové nákazy trval až do následujícího roku, kdy nemoc kraj na nějaký čas opět opustila.⁹⁴²

Poklidný, zbožný a pomalu plynoucí život na venkovském statku, přerušovaný jen návštěvami obchodníků, dalších poručníků, příbuzných a přátel byl přetržen dne 25. května 1608 smrtí paní Kateřiny Žďárské. Místem jejího posledního odpočinku se stal svárovský kostel, kde spočinula vedle svého chotě pod obdobným prostým mramorovým náhrobkem.⁹⁴³ Také v její zaklenuté hrobce byla v roce 1861 objevena cínová rakev s jejími pozůstatky.⁹⁴⁴

Tak „*paní Smrt*“ připravila hochu, který ani nepoznal rodiče o další blízkou osobu. V pouhých deseti letech měl opět změnit poručníka. Tím se stal jeho politicky aktivní prastrýc Ctibor Tiburcí, začínající v těch letech svůj návrat do vysoké politiky. Nový poručník se vzhledem ke svému postavení, vzdělání a širokému rozhledu jeví jako nanejvýš vhodná osoba pro další chlapcův život.

IX/4.

Nový život na kladenském zámku a konverze ke katolictví

Hoch přešel na výstavnější kladenský rodový zámek, kde žil obklopen renesančním přepychem⁹⁴⁵ a láskou prastrýce Ctibora Tiburcího Žďárského ze Žďáru a na Kladně, pratety Sibyly, rozené Hradišťské z Hořovic, jejích dospívajících či už dospělých dětí, řady příbuzných i početného fraucimoru.

⁹⁴² K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 23 a E. WONDRÁK, *Historie moru*, s. 57.

⁹⁴³ Z. KUCHYŇKA, J. VYŠÍN, *Náhrobky rodu Žďárských*, s. 42. Zdeněk Kuchyňka uvádí přesná a spolehlivá data úmrtí, která jsou odvozená ze svárovských náhrobků. Ty ve svém článku přibližuje i kvalitními fotografiemi Jaroslava VYŠÍNA. Někteří dřívější autoři (např. Melichar nebo Švejda) kladli úmrtí k roku 1606. SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd dokonce datum nesprávně vztáhl k 3.6. 1607. Tato mylná datování byla pravděpodobně způsobena nesprávnou interpretací náhrobního nápisu, kde se dá vinou špatného provedení data snadno zaměnit číslice VIII za jiné údaje.

⁹⁴⁴ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 230.

⁹⁴⁵ O bohatém vybavení zámecké budovy svědčí mj. i pozdější závěť Ctibora Tiburcího z roku 1613 v níž jsou uvedeny mnohé předměty z domácnosti Žďárských. Už Václav Bartůněk si povšiml značného bohatství, které je uvedeno v tomto úředním záznamu. Viz F. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13 ad.

Na zámku kypěl rušnější život než tomu bylo na skromnějším Červeném Újezdě. Bylo to podmíněno jak společenskou aktivitou kladenských Žďárských, tak početností osob pobývajících na zámku. Tato početnost ovšem jen odpovídala nárokům na reprezentaci, která vyplývala z tehdejšímu postavení prastrýce a jeho syna Jana Jiřího u císařského dvora.

Mladý „*strýc*“⁹⁴⁶ Jan Jiří Žďárský byl nejdřív pážetem a poté i osobním služebníkem císaře Rudolfa II. Služba byla vysoce prestižní a byla obvykle vyhrazena pouze mladším členům nejřednějších panských rodin Římskoněmecké říše. Přesto se mezi služebníky objevilo i několik rytířských synků z Čech. Jan Jiří byl vybrán jakožto syn významného zemského úředníka.⁹⁴⁷

Teprve desetiletý Florian Jetřich tak byl vtažen do rušného života rodiny vysokého zemského úředníka a dvořana. Ten jako vzorný i když umírněný katolík „*ze staré školy*“ a podporovatel řádu jezuitů si jistě uvědomoval nevýhody prasynovcova náboženského přesvědčení. Pro císařova skutečného komořího se neslušelo nechávat možného hlavního dědice celé rodiny „*v bludech*“. Pro jeho budoucnost bylo nezbytné vychovat z něj zbožného katolíka, neboť jen tak mohl chlapec v dospělosti pomýšlet na nějaký vyšší úřad. Pro protestanty totiž byly úřady od počátku nového století víc a víc nedostižnými a císařsko-královský dvůr v Praze a později ve Vídni je uděloval především katolíkům. Na počátku 17. století přibýlo množství konvertitů, neboť přestup k prosazujícímu se katolicství přinášel významný prospěch, nové možnosti uplatnění ve vyšších dvorských funkcích i oblibu Habsburků a jejich věrných pomocníků a stoupenců.⁹⁴⁸ V době radikalizace celé společnosti bylo nezbytné ukázat, že kladenští Žďárští jsou jako celek hlubokými a věrnými služebníky katolické církve a tím i panujícího domu. V nové situaci se hoča už neměl kdo zastat. Proto není divu, že se za pomoci celé rodiny a osazenstva zámku rozhodl prastrýc Ctibor Tiburcí Žďárský mladičkému a nevyzrálému chlapce zviklat ve zděděné víře podobojí. Mladému pánu byly určité předvedeny barvitě bohoslužby v honosně vybavených katolických chrámech,

⁹⁴⁶ Pro Jana Jiřího Žďárského budu používat ve vztahu k Florianovi Jetřichovi Žďárskému i nadále tento výraz „*strýc*“. Jan Jiří Žďárský byl bratrancem Florianova otce Jana mladšího, k Florianovi byl tudíž v příbuzenském vztahu druhého stupně. Jako „*strýc*“ Floriana Jetřicha je ale zmiňován i v dobových pramenech, proto se tímto označením budu i nadále v textu řídit.

⁹⁴⁷ Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předběllohorských Čech*, Praha 1996, s. 121. O postavení pana Ctibora Tiburcího viz následující kapitoly.

⁹⁴⁸ K tématu konverze šlechty podrobně Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, ČČH 98, č. 3, Praha 2000, s. 476-540.

jakým byl i podle inventáře kladenský svatostánek. To bylo něco jiného než chuději působící svatostánky protestantů. Na chlapce možná zapůsobily i argumenty otců jezuitů, na které jeho rod neztratil od šedesátých a sedmdesátých let 16. století užší vazby. Příbuzní mu jistě šikovně vysvětlili přednosti konverze, a že se přestupem neprohřeší vůči přání děda a babičky. Vždyť konzervativní utrakvismus, kteří staří manželé dle všech podkladů vyznávali, byl v mnohém blízký katolickým obřadům. A i čeští katolíci navíc mohli až do Bílé hory dokonce přijímat na základě papežské výjimky od roku 1564 podobojí. Čehož využíval jak katolický prastrýc Ctibor Tiburcí, tak prateta Sibyla.

Ještě téhož roku 1608, když Florian Jetřich přišel na Kladno mu Ctibor Tiburcí proto opatřil nového vychovatele a učitele v osobě katolického pátera Václava Roztočila.⁹⁴⁹ Ten na chlapce velmi zapůsobil a mladý rytíř tak brzy konvertoval k „pravé víře“. A jak už tomu tak bývalo, připomeňme jen podobný případ pana Albrechta z Valdštejna, Karla z Lichtenštejna či z nejbližšího okolí zlonického rytíře Bohuchvala Valkouna z Adlaru a na Štáfu nebo pana Jáchyma Novohradského z Kolovrat a na Buštěhradě,⁹⁵⁰ měl se z mladého pána vyklubat horlivější katolík, nežli si kdy jeho blízcí uměli představit. V nových poměrech tomu však určitě nebylo na závalu, ale s rostoucím rozštěpením společnosti, bylo jeho rozhodnutí spíše pragmatickou předností. Jak ukázala jeho blízká budoucnost, stala se jeho konverze tím nejlepším, co jej mohlo potkat. Mladý Žďárský se měl v nových poměrech přiřadit k nejvěrnějším stoupencům katolického Říma a Habsburků.

Na rozdíl od výše zmíněných pánů, ho k přestupu určitě nedovedla žádná přehnaná vypočítavost, ale spíše jen jeho přehodnocené vlastní přesvědčení. To jistě vyvěralo z hluboké a nezkažené povahy vnímavého desetiletého či jedenáctiletého chlapce.

Ze vztahu učitele a žáka vzešlo pevné přátelství, které oba muže spojovalo i ve Florianově dospělosti. Páter Roztočil zůstal při svém svěřenci i v dospělém věku a dokonce ho doprovodil i na jeho pozdější cestu do Itálie. Mezi lety 1622 až 1627⁹⁵¹ ho pan Florian Jetřich (tehdy již říšský baron Žďárský ze Žďáru) měl ustanovit za kladenského faráře, čímž mu zajistil slušné živobytí. Svého zajištění si však Otec Roztočil dlouho neužil, neboť v létě roku

⁹⁴⁹ SOA Praha – SOkA Kladno, MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 6. Konverzi se nejnověji zabývá M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, kap. Religiozita, s. 155-174.

⁹⁵⁰ SOA Praha – SOkA Kladno, Josef ŠVEJDA, 13 kapitolek, kap. Kněžstvo v našem kraji kol.r. 1600, sign. F 368/9, s. 1 a 8 nebo F. KOMÁREK, *Paměti panství a farní osady Budenické*, s. 17-18; A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 16-17.

⁹⁵¹ SOA Praha – SOkA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd a složka Kladno, kde je jako kladenský kněz uváděn již k roku 1622.

1628 zemřel. Již 3. října 1628 žádal Florian Jetřich kardinála Arnošta z Harrachu o potvrzení nového kladenského pastýře v osobě Otce Hilária „z řádu kazatelského“. ⁹⁵² Z tohoto příkladu jasně vidíme, že Florian Jetřich nezapomínal na oddané služby a dokázal po zásluze ocenit své věrné.

IX/5.

Prastrýc Ctibor Tiburcí Žďárský jako vysoký dvořan a politik

V době příchodu sirotka na Kladno se rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a na Kladně aktivně podílel na vysoké politice, která tehdy doslova hýbala celou zemí. Nespokojenost moravských stavů s vládou císaře a krále Rudolfa II. a s jeho úskočným zástupcem zemským hejtmanem panem Ladislavem Berkou z Dubé, dosáhla vrcholu na sněmu v Brně konaném v březnu toho roku 1608. Moravští stavové byli nespokojeni jak s císařovým váháním rozpustit zbytečná a nákladná vojska v zemi (dříve postavená proti Bočkajovu povstání v Uhrách, které krutě a ničivě zasáhlo i jihovýchodní cíp markrabství), tak se zvýšenou činností katolické reformace kardinála Františka z Dietrichsteina i s prosazováním císařových servilních stoupenců do nejvyšších zemských úřadů.

V této situaci se vůdci stavů — moravský velmož a učenec pan Karel starší ze Žerotína a sesazený hejtman a plamenně ambiciózní konvertita pan Karel z Liechtensteina rozhodli hledat podporu u císařova bratra arciknížete Matyáše a u stejně nespokojených stavů uherských a rakouských. Arcikníže Matyáš se měl ujmout Moravy a obnovit zemská práva a náboženské svobody. Přes císařův zákaz se 13. dubna 1608 sešli moravští stavové na sjezdu v Ivančicích, kde pana Berku z Dubé sesadili z úřadu, čímž vyhlásili otevřenou válku císaři Rudolfovi II. Poté se připojili k Matyáši, který s 20 000 armádou zamířil do Čech. ⁹⁵³

Vyděšený císař reagoval svoláním českých stavů do hlavního města Prahy. Na sněm konaný 10. května 1608 se dostavil tradičně i rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský. Čeští stavové pomoc neodmítli, ale po císaři chytře žádali náboženské svobody. Co mohl panovník v takové

⁹⁵² František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach. Kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, Praha 1886, s. 219 a SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Kladno, tab. „Faráři“.

⁹⁵³ R. DVOŘÁK, *Dějiny Markrabství moravského I*, s. 238-241. O konfliktu mezi Matyášem a Rudolfem výstižně mluví i J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 88-90 a další práce (např. Josefa Janáčka či Josefa Polišenského).

obtížné situaci dělat, než troufalou žádost přijmout. Po jeho příslibu shromáždili stavové narychlo ozbrojence, kteří obsadili výšiny kolem hlavního města, neboť k metropoli spěchal arcikníže Matyáš.

Reálná možnost války jistě vyděsila i osazenstvo kladenského zámku, které se mohlo ocitnout v přímém ohrožení majetku a možná i něčeho cennějšího – totiž života. Je proto docela možné, že je dobře informovaný rytíř Žďárský včas přesunul do bezpečnější Prahy, případně za hradby jiného méně ohroženého opevněného sídla či města. Ctibor Tiburcí pak osobně vedl 400 německých žoldnérů na obranu metropole.⁹⁵⁴

Arcikníže nepočítal s odporem českých stavů a byl jejich nečekaným postojem donucen k vyjednávání. Čeští stavové zvolili vyjednávací výbor, jehož členem byl i rytíř Žďárský. Výbor vyjednával s Matyášovými zástupci plných 18 dní. Jednání ukončili úmluvou v Libni 25. června 1608. Mírem si Matyáš podržel vládu v Uhrách, v Rakousku a na Moravě a stal se i nástupcem Rudolfa v Čechách a v ostatních vedlejších zemích Koruny české. Příslušné protokoly podepsali jak oba znepřátelení habsburští bratři, tak i nejvyšší úředníci, mezi nimiž se vyjímala i pečeť polcené orlice kladenského pána, jakožto člena užší královské rady. Císařský rada Ctibor Tiburcí byl jejím členem díky zastávání úřadu přisedícího zemského soudu i díky svým blízkým vazbám na Rudolfa II. Kromě toho tehdy vykonával i funkci hejtmana Menšího Města pražského a do roku 1607 či 1608 i úřad hejtmana Slánského kraje.⁹⁵⁵

Také v následujícím obtížném vyjednávání o Majestát Ctibor Tiburcí aktivně vystupoval. Jako realisticky uvažující politik a muž kompromisů, viděl nemožnost nevydání příslušné listiny protestantům a stál na straně seskupené kolem nejvyššího purkrabího Adama staršího ze Šternberka. Tato skupina umírněných katolíků dosáhla s protestantskými stavy domluvy, na jejímž konci vydal císař 9. července 1609 požadovaný Majestát. Nadmíru důležitou listinu spolupodepsal za stranu katolických, pro smír nakloněných umírněných politiků zemské vlády a jako jeden z mála katolických šlechticů i rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru.

⁹⁵⁴ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 60 a SOA Praha – SOkA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí Žďárský, s. 38.

⁹⁵⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 125 a přesně k Ctiborovým funkcím vynikající práce SOA Praha – SOkA Kladno, Blanky VIDUNOVÉ (DP), s. 26-30 a 38. K účasti pana Žďárského v královské radě i V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému*, s. 116. Studie Jindřicha HULINSKÉHO, *Hejtmani kraje a okresu slánského*, s. 29 poměrně přesně ukazuje střídání hetmanů v úřední funkci na počátku 17. století. O hejtmanech i KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 62-63. Ke krajské správě a povinnostem hejtmanů též V. MALÝ A KOL., *Dějiny českého a československého práva*, s. 68-69 a 140-142.

Připomeňme jen, že radikálové – pan Jaroslav II. Bořita z Martinic či učený pan Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, včetně nejvyššího kancléře pana Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a sekretáře královské kanceláře Jana Mencla, odmítli připojit svůj podpis, který ze svých funkcí měli podle práva signovat. Svým počinem si Ctibor Tiburcí Žďárský získal vděčnost mnoha nekatolíků, neboť svým podpisem vlastně přispěl k záchraně země před možnou občanskou válkou. Na druhé straně si svým krokem pohněval některé radikální a vlivné katolické šlechtice, což mohlo negativně ovlivnit jeho další kariéru a postavení. Velmi negativně se se tak o něm vyjádřil jako o pitomci, který nerozumí s dalšími katolickými spolusignatáři náboženským otázkám, pan Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka ve svých známých pamětech.⁹⁵⁶

IX/6.

Za vpádu pasovských

Avšak ani vydání Majestátu nemělo české kotlině i celému království zajistit v nadcházejících letech potřebný klid. Císař Rudolf II. se nikdy nesmířil s ústupky a spřádal pomstu. V době zvýšeného nebezpečí se v pondělí 3. ledna 1611 v ještě poklidné Praze účastnil Florian Jetřich rušné svatby poručnickovy dcery a „tety“ Anny Marie Žďárské. Dvacetiletá nevěsta Anna Marie byla od roku 1609 zaslíbena panu Hartvíkovi Vratislavovi z Mitrovic a na Mníšku. Ten se měl brzy vyznamenat svou udatností a chladnokrevností, když jako katolický stavovský plukovník bránil Prahu.⁹⁵⁷

Oba partneři pocházeli z rovnorodých rodů, neboť pan Hartvík byl stejně jako nevěsta příslušníkem starožitného rytířského rodu. Do panského stavu ho císař povýšil teprve nedávno v roce 1607. Zřetele na rovnorodost, věno a společenské postavení byly v tomto sňatku očividně viditelné. Nadto bylo velmi důležité, že se berou dva menšinové katolíci, takže sňatek bychom mohli brát i jako konfesně-politickou alianci. Sňatek vyjednával Římu věrný pan Adam mladší z Valdštejna, který si k datumu sňatku do svého deníku poznamenal:

⁹⁵⁶ Srovnej SOA Praha – SOkA Kladno, B. VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburcí*, s. 39-41; J. JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 90-91 a KOLDINSKÁ, MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 362-363.

⁹⁵⁷ Bližze kupř. VIDUNOVÁ (DP), *Ctibor Tiburcí Žďárský*, s. 59 či KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 25.

„Dnes se začalo veselí pana Vratislava, byl sem poslem císařským, bere sobě pannu Žďárskou,“⁹⁵⁸

Veselí bylo stanoveno na dny blízké k masopustu, a tak nikterak nevybočovalo z tehdejší zavedené praxe. Svatební slavnosti trvaly, jak bylo u šlechty obvyklé, několik dnů, jak dosvědčují Valdštejnovy další záznamy ze 4. a 5. ledna kdy: „...*taky byl na veselí.*“ Svatba se za účasti širokého okruhu příbuzných, dvořanstva a mnoha vzácných hostů odehrávala v malostranském domě pana Jana Václava z Lobkovic.⁹⁵⁹ Jeho příbytek byl pravděpodobně zvolen kvůli svým větším rozměrům, které pražské (o něco skromnější) domy Žďárských neposkytovaly. Svatební slavnosti byly velkou prestižní událostí, a tak bylo zcela nezbytné, aby se dcera císařova osobního komorníka a rady vdávala v dostatečně reprezentativním sídle.

Jen co odeznělo svatební veselí, ocitla se celá země v přímém válečném nebezpečí. Císař využil ke svému plánu – znovuzískat ztracené pozice, ambiciózního bratrance arciknížete a biskupa Leopolda Pasovského, kterému přislíbil nástupnictví. Koncem ledna 1611 nechal jeho 10 až 12 000 armádu vpadnout do jižních Čech. Pasovští žoldáci cestou loupili, pálili a drancovali.⁹⁶⁰

Nejen kladenské panstvo se po několika letech klidu, tak opět ocitlo ve vážném ohrožení, které bylo tentokrát o to vážnější, neboť šlo o cizí ziskuchtivou loupeživou chásku najatých žoldáků a pobudů. Ti by jistě přivítali možnou bohatou kořist a cenná rukojmí, jejichž cenu zvyšovala i funkce rytíře Ctibora Tiburcího jakožto císařského komorníka a rady a hejtmána pražské Malé Strany.

⁹⁵⁸ Citace dle M. KOLDINSKÁ, P. MAŤA, *Deník rudolfinského dvořana*, s. 167 a 173, další údaje o rodině pana Vratislava na s. 433-434. O svatbách např. V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 306-330; J. JANÁČEK, *Ženy české renesance*, s. 18-31; J. PETRÁŇ A KOL., *Dějiny hmotné kultury II/1*, 199-204 ad.

⁹⁵⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 125-126 a SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ Ctibor Tiburcí Žďárský, s. 58-59. O Janu Václavovi z Lobkovic a jeho působení v Praze např. Historický seminář FF UK v Praze, P. MAŤA, *Aristokratická prestiž*, s. 104.

⁹⁶⁰ Blíže ke vpádu pasovských např. Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995, s. 170-183; TÝŽ, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 461-492; JANÁČEK A KOL., *Přehled dějin Československa I/2*, s. 91-92 či M. KOLDINSKÁ, P. MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 364-365 (kde nalezneme mj. i základní odkazy na hlavní prameny a literaturu) nebo Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti, (S úvodem Josefa Janáčka)*, Praha 1996, s. 171-174 ad.

Kladenský zámek, opevněný ze všech čtyř stran příkopem, byl sice pevným sídlem,⁹⁶¹ jež se vypínalo nad prudkým severním svahem, přesto ale neposkytovalo ten nejlepší úkryt. Renesanční honosná budova s velkými okny, jen několik desetiletí stará, už nebyla tím starým pevným hrádkem, který byl přece jen se svými hradbami, užšími okny a mohutnou vstupní věží, méně zranitelnější...

Obranyschopnost zámecké stavby oslaboval i snadný přístup skrz přilehlý panský dvůr a městečko, které chránily jen nevysoké ohradní zdi a tři věžové brány s malou brankou.⁹⁶²

Přednosti blízkosti metropole, se náhle v době jejího ohrožení, opět ukázaly být značnou nevýhodou. Jediným štěstím pro Kladno bylo, že neleželo přímo u hlavní silnice jako statek Hostivice či blízký Červený Újezd a od silnice bylo odděleno hustým přitočenským lesem. S trochou štěstí, tak mohlo doufat, že ho loupeživá soldateska pomine.⁹⁶³

Pasovští již 11. února 1611 dobyli nedaleké královské město Beroun⁹⁶⁴ a pak se ubírali ku Praze. Cestou na hlavní město se nacházel i Červený Újezd, který velmi pravděpodobně vyplundrovali i s opuštěným zámkem, odkud snad stihl obezřetný pan Ctibor Tiburcí odvést nejcennější části zařízení a ukrýt je na bezpečnějším místě.⁹⁶⁵

Dne 13. února stálo pasovské vojsko na Bílé hoře, kde se nacházel další majetek (vinice) mladého Floriana Jetřicha. I ten byl nepochybně poničen. O dva dny později vpadli dobyvatelé do špatně bráněné Malé Strany a na Hradčany, kde začali ihned drancovat. Obrovskou kořist získali jak v palácích a domech dvorské šlechty, tak i u malostranského

⁹⁶¹ O čemž svědčí např. i pozdější Balbínův popis Slánského kraje, ve kterém proslulý jezuita píše, že: „*Kladno má též svůj hrad*“. Viz Zdeňka TICHÁ, Helena BUSINSKÁ (ed.), *Bohuslav Balbín, Krásky a bohatství české. Výběr z Miscellenia*, Praha 1986, s. 236.

⁹⁶² K podobě renesančního zámku a původní gotické kladenské tvrze (či spíše hrádku) viz P. CHOTĚBOR, Z. KUČYŇKA, *Kde ležela v Kladně tzv. Hořejší tvrz?*, s. 11-16 či KOL. AUT., *Hrady III. Severní Čechy*, s. 194-195. V Okresním muzeu Kladno (ve stálé expozici kladenského zámku) nalezneme modely renesančního zámku Žďárských i původního gotického sídla Kladenských. Modely navrhl arch. Petr Chotěbor a provedl ing. arch. J. Horký. Dále i pasáž v kapitole o Jiřím Žďárském.

⁹⁶³ Jak Slánsko prožívalo napadení země nepřítelem podrobně popsal K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 24-27 a 62. Další cenné informace o roce 1611 přináší Pavel ROUBÍK, *Regesta listin chovaných v městském archivu slanském*, SLO XIII, 1905, s. 7-10.

⁹⁶⁴ Marie TOŠNEROVÁ, *Vpád Pasovských do Berouna v roce 1611*, in: *Minulostí Berounska*. Sborník Státního okresního archivu v Berouně č. 5, Beroun 2002, s. 63-68.

⁹⁶⁵ Ačkoliv Sněmy české, díl XV., s. 289 - uváděný Blankou Vidunovou - neuvádí jmenovitě, který „*sirotčí statek*“ pasovští panu Žďárskému vyplundrovali, je nanejvýš zřejmé, že se jednalo o majetek osiřelého Floriana Jetřicha - tj. o Červený Újezd. Jiný sirotčí statek v té době pan Ctibor Tiburcí totiž nespravoval. Blíže viz SOA Praha – SOKa Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí, s. 41.

měšťanstva. Také panu Žďárskému vzali: „*na penězích několik set zlatých, obilí a dobytek, všechno v ceně několika set zlatých.*“⁹⁶⁶ Tak byli majetkově Žďárští postiženi hned nadvakrát. Jen s velkou dávkou štěstí se podařilo zachránit před loupeživou soldateskou Nové a Staré Město pražské, kde se nacházel další dům rodiny Žďárských.⁹⁶⁷

V krajském městě Slaném se proti postupujícímu cizímu vojsku začala na vyzvání krajského hejtmána scházet vojenská hotovost tamních stavů. Pasovští vyjízďeli do kraje za kořistí, jak je patrné z obsazení protestantské Unhoště, ke kterému došlo 18. února.⁹⁶⁸ Tak opětovně utrpěla sirotkova panství, která ležela mezi metropolí a městem Unhoště. Obsazení Unhoště, ležící jen pár kilometrů od Kladna, zvýšilo nebezpečí přepadu. Proto je nanejvýš pravděpodobné, že se rodina, pokud to již neučinila dříve, i s nejcennějším majetkem přesunula za zdi Slaného a později zřejmě do pevných a vzdálenějších Litoměřic. Tam nakonec odjeli vedle slánských krajských hejtmanů pana Viléma Popela mladšího z Lobkovic a rytíře a Florianova prastrýce Matyáše Štampacha ze Štampachu i další četní šlechtici ze Slánska, mezi nimiž byl přítomen i Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru.

⁹⁶⁶ Cit. dle SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí, s. 41.

⁹⁶⁷ Dům stál na Starém Městě v Celetné ulici vedle domu U kamzíka, nedaleko kostela sv. Jakuba. Zakoupil jej podle informací Josefa Švejdy rytíř Jiří Žďárský ze Žďáru a na Kladně, který zde také 25. května 1574 zemřel. (Viz SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, Kapitoly o Kladnu, II. kap., s. 6.) V roce 1578 převedl Ctibor Tiburcí dům na své tři bratry. Když roku 1580 zemřel v Praze jeho bratr Albín, byl pochován v nedalekém kostele sv. Jakuba. Tento svatostánek podporoval Ctibor Tiburcí penězi, což je jistě dalším nepřímým důkazem blízké existence domu Žďárských na Starém Městě. (Viz F. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 128.) Dům v Celetné ulici patřil dle Josefa Švejdy Florianovi Jetřichovi ještě za třicetileté války. Když pobýval v Praze, žil v tomto domě nebo v domě na Hradčanech, který po jeho smrti získali v padesátých letech 17. století hrabata z Martinic. (Viz např. SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *Kapitoly o Kladnu*, V. kap., s. 4.) Další dům s malou vinicí vlastnila rodina na Pohořelci. Tento dům je snad totožný s domem, který Jan st. Žďárský (otec Ctibora Tiburcího a Gottharda Floriany) získal roku 1567 směnou s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským za dva dvory na Křivoklátsku (V. KOČKA, *Dějiny Rakovníka*, s. 277). Jediné co nesouhlasí je jeho umístění. Václav Kočka totiž praví, že se tento dům v hodnotě 2000 kop míšeňských nacházel na Malé Straně, zatímco Pohořelec příslušel již k Hradčanům. Je tedy možné, že Žďárští měli v jednom období i dva domy v levobřežní části Prahy. Tím však nijak zvlášť nevybočovali z řad bohatší české aristokracie nebo bohatých pražských měšťanů, kteří v Praze vlastnili rovněž více nemovitostí. (Blíže SOA Praha – SOKA Kladno, V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16.)

⁹⁶⁸ F. MELICHAR, *Monografie města Unhoště*, s. 81. Také v Unhošti patřila mladému Florianovi Jetřichovi minimálně jedna nemovitost. V městě totiž měl dům už pan Gotthard Florian. Viz V. KOČKA, *Unhoštěské rody erbovní*, s. 68. Blíže pozn. č. 97.

Vojska shromážděná ve Slaném odmítla po obsazení Unhoště opustit krajské město a táhnout metropoli na pomoc, neboť se předpokládalo brzké napadení samotného Slaného. Dne 19. února pak císař Rudolf II. vyzval stavy Slánského, Rakovnického a Podbrdského kraje: „*aby netáhli ku Praze a zůstali doma*“.⁹⁶⁹ Slánští nevěděli co mají dělat. Došlo k roztržce, neboť na Prahu odešla se svým zbrojným lidem část šlechticů. Do 24. února 1611 odjeli z města i krajští hejtmané pan z Lobkovic a urozený rytíř Štampach, takže zbylí slánští stavové (v nejisté situaci bez velitelů) ignorovali opakující se požadavky českých stavů a k Praze už nevyrazili.

Dne 2. března 1611 slánské stavy sdělují do Prahy českým stavům, že: „*hejtmani Slánští v Slaném nejsou, mnozí ze slánských stavů, že se připojili ke kraji litoměřickému, že pan Jaroslav Bořita z Martinic a jiní páni a rytíři a osoby duchovní ani nepřišli, ani lidu neposlali, tak že vojenského lidu v Slaném hrstka, která nemůže proti Pasovským až k Slanému krajinu pustošícím ničeho podnikati.*“⁹⁷⁰ Díky tomuto odchodu řady šlechticů ze Slánska, včetně obou krajských hejtmanů a velitelů, nemohli ostatní oslabení slánští stavové vytáhnout proti loupící sebrance.

V největším nebezpečí se u litoměřických stavů zdržoval nejen zmíněný Jaroslav II. Bořita z Martinic a na Smečně, Okoři a Malíkovcích, ale i hejtman malostranský Ctibor Tiburcí Žďárský či jeho další přímý soused pan Jan Novohradský z Kolovrat a na Buštěhradě.⁹⁷¹ Právě jeho příklad dobře dokládá, jak asi velký musel být strach, panika, ale i obezřetnost z cizího loupeživého vojska, které přinutily pana z Kolovrat opustit buštěhradský hrad, který patřil k nejmohutnějším pevnostem celého tehdejšího Slánska! O tom, že si šlechta byla náležitě vědoma svého ohrožení nasvědčuje i list hraběte Jana Albína Šlika z Holíče z 15. února 1611, ve kterém Slánské žádá, aby při dalším postupu pasovských dali výstrahu jeho choti.⁹⁷² Také Paměti Mikuláše Dačického z Heslova vypovídají o velkém zmatku a beznaději způsobené vpádem cizích žoldáků: „*Veliká vřava a nesnáz byla a strach po království Českém, a na zlé rady naříkáno, a nevidělo se, komu věřiti, kdo dále a s kejm bude a co má činiti.*“⁹⁷³

⁹⁶⁹ Cit. dle K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 24. K tomuto rozkazu i F. ROUBÍK, *Regesta listin*, SLO XIII, 1905, s. 8 či J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, s. 172.

⁹⁷⁰ Cit. dle K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 26.

⁹⁷¹ BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 124.

⁹⁷² Viz F. ROUBÍK, *Regesta listin*, SLO XIII, 1905, s. 7. Hrabě Šlik se o několik let později stal jedním ze stavovských direktorů.

⁹⁷³ Citace dle J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, s. 172.

Jak a proč se hejtman malostranský, pověřený obranou Malé Strany, ocitl až v Litoměřicku, můžeme zatím jen domýšlet. Pravděpodobně na sever z Prahy s ostatními zamířil po krátkém pobytu na Starém Městě, když byla Malá Strana dne 15. února 1611 překvapivě a rychle ztracena a on viděl bezvýchodnost celé situace. Nebyl jediným, kdo si v nejisté situaci nechtěl pálit prsty, a proto jako bystrý politik v Praze dlouho nesetřval.⁹⁷⁴ Navíc se mohl osobně cítit ohrožen přípravami arciknížete Leopolda na zatčení předáků české šlechty,⁹⁷⁵ ke kterým skrze své funkce vlastně příslušel.

Po nečekaném obsazení Malé Strany a Hradčan, začali pobouření čeští stavové okamžitě vyjednávat o pomoci s uherským králem Matyášem. Od Rudolfa II. se distancoval celý habsburský klan i většina českých stavů. To císaři definitivně pohřbilo jeho plán, získat pomocí pasovských oddílů ztrácející se moc. Pasovští žoldáci se museli do 11. března stáhnout z Prahy, kam spěchaly uherské a moravské oddíly krále Matyáše. Nepřátelské jednotky se urychleně stahovaly do jižních Čech, kam je až k Českým Budějovicím pronásledovalo české stavovské vojsko. Slánsko si však ještě zcela neoddechlo, neboť minimálně do sklonku června 1611 museli poddaní živit shromážděné krajské oddíly.⁹⁷⁶

Po pomnutí nebezpečí se na své zámky a tvrze začali pomalu vracet jejich obyvatelé. Zalidňovali se nejen sídla, ale i ohrožené vesnice či samoty, jejichž osazenstvo uprchlo před nebezpečím do lesů či za pevné hradby měst a hradů. Na venkov i do měst se opět navracel ztracený klid, život a řád.

Od zkompromitovaného císaře se začali odvracet i poslední věrní. Zlomený Rudolf byl donucen svolat na 11. dubna 1611 generální sněm zemí České koruny, který ho pod nátlakem spolu s bratrem Matyášem donutil vzdát se zbylé moci. Abdikaci Rudolfa II. byl jako jeho skutečný komorník a císařský rada osobně přítomen i rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský. Ten později vypravoval, že když stavové Rudolfa donutili zvláštním listem zprostit úředníky a poddané přísahy, císař reagoval velmi rozrušeně. Václav Bartůněk o tom píše: „...*když Rudolf*

⁹⁷⁴ Na začátku pobytu pasovských v levobřežní části Prahy se bezpečně zdržoval na Starém Městě. Byl totiž v komisi, která vyšetřovala, zda jezuité z Klementina tajně nepodporují prachem a střelivem loupeživého nepřítele. Komise jezuitů shledala nevinné, čímž jejich kolej zachránila od vyplenění, jaké potkalo jiné kláštery od pohněvaných Pražanů. Tato podpora mocného katolického řádu se panu Žďárskému později vyplatila. Po odchodu pasovských se mohli opětovně vlivní jezuité přimluvit u nového panovníka Matyáše za své oddané zachránce. A mocný řád nepochybně nezapomněl splatit pomoc, prokázanou mu v největším ohrožení jeho pražské koleje. Ke komisi V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 126. O ničení klášterů a záchraně jezuitů i J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, s. 172.

⁹⁷⁵ J. JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, s. 171.

⁹⁷⁶ K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 26-27.

měl všechny tyto ústupky stavům učiněné podepsat, vzal pero ne prsty, ale sevřel je pěstí, a jakési nečitelné znamení inkoustem na papír učinil, což mělo znamenati jeho podpis. Potom prý mrštil kloboukem o zem a pero zničil.“⁹⁷⁷ Dne 23. května 1611 byl Matyáš v katedrále sv. Víta za přítomnosti českých stavů korunován na nového českého krále. O necelý rok později 20. ledna 1612 nemocný, zdrcený a opuštěný Rudolf II. opustil tento svět.

IX/7.

Nový prastrýcův vzestup a návštěva císaře Matyáše na sirotkově zámku

Opatrné jednání rytíře Ctibora Tiburcího Žďárského v minulých měsících přineslo očekávané ovoce. Kladenský pán si zachoval tvář, nezkompromitoval se a i přes kritiku stavů, že nepřišel se slánskými stavy Praze na pomoc, byl jako vzorný stoupenec Říma upotřebitelný i pro nového panovníka Matyáše. Ten si Ctibora Tiburcího oblíbil už před lety, kdy si mohl všimnout jeho diplomatické šikovnosti a jeho snah o kompromis. Tyto vlastnosti nebyli novému vladaři, jak je známo, vůbec cizí.

V červnu 1611 král Matyáš obnovil české zemské úřady a pana Žďárského poté jmenoval karlštejnským purkrabím (úřad vykonával v letech 1612-1613 spolu s proslulým protestantským předákem Jindřichem Matyášem hrabětem z Thurnu) a po obnovení úřadu českých místodržících i jedním z jedenácti místodržitelů. Tím zůstal až do roku 1614.⁹⁷⁸

Císař Matyáš si musel pana Žďárského opravdu velmi vážit, neboť ho a jeho mladého svěřence Floriana Jetřicha navštívil po své korunovaci na římskoněmeckého císaře na zámku v Červeném Újezdě. Stalo se tak při panovníkově zpáteční cestě z korunovačního města Frankfurtu nad Mohanem. Do Červeného Újezdu odjela vzácná návštěva z blízkého císařského panství v Lánech. Císař Matyáš se s chotí Annou Rakouskou a s celým dvorem u

⁹⁷⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 126.

⁹⁷⁸ Obsáhle a velmi přehledně ke Ctiborovým funkcím SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí, s. 30-31 a 42. Blanku Vidunovou pouze doplňuji u funkce krajského hejtmána, kterou Ctibor Tiburcí vykonával nejdéle do 1. poloviny roku 1608. K tomu J. HULINSKÝ, *Hejtmáni kraje*, s. 29 a K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 62. Ke jmenování pana Žďárského do funkce místodržitele i J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, s. 175. K tématu i Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1995, s. 141-142. Dále k funkcím pana Žďárského V. BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému*, s. 65, 69, 94, 97 a 116. O zemských a dvorských úřadech všeobecně např. Historický seminář FF UK v Praze, P. MAŤA, *Aristokratická prestiž*, s. 62-75 ad.

Žďárských zastavil v horkou letní sobotu 28. července 1612. Jak připomíná historik Václav Bartůněk: císař Matyáš „...výslovně připomíná, že u nikoho cestou se nezastavili až u něho...Tu obědvali, byli veselí a jeli potom do Prahy, kde byli náležitě přivítáni.“⁹⁷⁹ Císař svým krokem dal ostatní šlechtě najevo svou obzvláštní přízeň rodině Žďárských. Kladenský pán byl totiž jediným českým šlechticem, na jehož sídle se cestou z korunovace monarcha zastavil. Rodina Žďárských tak našla nečekanou podporu ve své snaze o společenský vzestup. Z císařovy návštěvy také vyplývá, že zámek musel být po vpádu pasovských žoldnéřů v předešlém roce opět náležitě vybaven, a že válečné škody byly rychle zahlazeny.

Do své smrti v roce 1615 se Ctibor Tiburcí Žďárský staral o prasynovcův majetek více než příkladně. Jako jeho správce nechal už v roce 1610 obnovit gruntovní neboli purkrechtní registra statku červenoújezdeckého,⁹⁸⁰ kde byly vzorně zaznamenány a oceněny poddanské grunty. Jeho počin dokládá jeho značnou pořádkumilovnost i v hospodářských záležitostech. Sirotkovy statky byly do jeho zletilosti, stanovené na dvacet let, spravovány společně s jeho vlastním kladenským panstvím. Díky této okolnosti patřili Žďárští v roce 1615 s bezmála 460 uváděnými osedlými ke středně zámožným rodinám celého království a zároveň k nejbohatším rodinám stavu rytířského. Ve Slánském kraji, jak musíme znovu připomenout, pak obsadili třetí místo mezi nejbohatšími rody. Majetkově je tehdy předstihli pouze panské rody smečenských Martiniců se 473 osedlými a Polyxena z Lobkovic — vlastníci jen na Slánsku! plných 471 osedlých.⁹⁸¹ Rytíř Ctibor Tiburcí obnovil taktéž registra purkrechtní statku kladenského, která sepsal v roce 1607 kladenský úředník Jiřík Andreas Čenčický.⁹⁸²

⁹⁷⁹ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 126. K návštěvě též SOA Praha – SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd.

⁹⁸⁰ O osudu této 600 stránkové knihy, uchovávané ještě na počátku 2. poloviny 19. století na listovním úřadě v Unhošti píše poutavě Josef MOTTL, *Okres unhošťsko-kladenský za pochodu lidu vojenského k bitvě na Bílou horu roku 1620*, Výroční zpráva českých měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1878-1879, Praha b.d., s. 5; SOA Praha – SOkA Kladno, TÝŽ, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd, pozn. 62 a složka Svárov, kap. *Pan Ctibor Tiburcí...* Zmínky o knize i Josef MOTTL, *Stopy zaniklých osad v okrese Unhošťském*, PA X, roč. 2, 1875, s. 336; týž., Kladno za pánů Žďárských, s. 18 a F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 26. Zdá se, že posledním, kdo z této důležité knihy čerpal byl v r. 1936 Karel Duda. Viz K. DUDA, *Z pamětí obce Jenče*, s. 4.

⁹⁸¹ Srovnej viz podkapitoly VII/8, VIII/3 a VIII/4. Údaje viz J. KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta*, s. 25; též SOA Praha – SOkA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí, tab. V. na s. 46 ad.

⁹⁸² Ta se na rozdíl od register červenoújezdeckých, ze kterých čerpal ještě Josef Mottl, František Melichar či Karel Duda, doposud dochovala ve Státním okresním archivu na Kladně. Kromě toho existují k hospodářským dějinám Kladna SOA Praha – SOkA Kladno, Výpisy z gruntovních knih Kladna I., sign. F 331, které pracně

Na své převážně nekatolické kladenské panství zval Ctibor Tiburcí jezuitské misionáře, s jejímž řádem měli skvělé kontakty už jeho předci.⁹⁸³ Proto se můžeme domnívat, že ti svojí činností zasáhli i sirotkovo panství, kde byla většina poddaných taktéž víry utrakvistické. Všechny dostupné podklady dosvědčují, že rekatolizace rodových statků za vlády Ctibora Tiburcího a později za jeho syna byla značně umírněná. Na rozdíl od sousedního martinického Smečna či kolovratského Buštěhradu, probíhala rekatolizace na panstvích Žďárských spíše pomalu a nenásilně. O tom výmluvně hovoří i zpráva z roku 1615, kdy Jan Jiří Žďárský žádá arcibiskupa Jana Lohelia, aby na sirotkových Tachlovicích mohl kněz Tobiáš Štefecijs: „*velebnou svátost, tělo a krev Krista Pána pod obojí spůsobou těm všem lidem, kteří k němu k zpovědi půjdou, podávati mohl.*“⁹⁸⁴ K výraznějšímu přitvrzení ve věcech víry došlo teprve v nových poměrech po roce 1622. Díky válečným přestávkám však rekatolizace mohla být do konce úspěšně dovedena až po odchodu švédských vojsk, zdržujících se v kraji ještě v letech 1648-1649. Teprve po jejich trvalém odchodu mohli hrabata Žďárští ze Žďáru svá panství rychle očistit od posledních zbylých nekatolíků.

IX/8.

Svět mladého rytíře Floriana Jetřicha Žďárského

Jak asi probíhal život Floriana Jetřicha v druhém desetiletí 17. století? Pro nedostatek pramenů se můžeme jen domýšlet. Zcela jistě ale žil s rodinou svého poručníka.⁹⁸⁵ Jeho život se od deseti let rozvíjel převážně ve vrchnostenském městečku na Kladně, kde pokračovala v prostorách bohatě vybaveného rodového zámku jeho výchova a vzdělávání.

vypsal Josef ŠVEJDA. Švejda opsál i registra kladenská z r. 1607. Z register a urbářů by se dala přesně rekonstruovat podoba panství. Bohužel nejstarší urbáře Žďárských se do dnešních dob nedochovaly.

⁹⁸³ SOA Praha – SOKA Kladno, Z. SOUŠEK, *Evangelictví na Kladensku* a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 33, s. 128; SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Svárov, kap. *Pan Ctibor Tiburcí....* K tématu i SOA Praha – SOKA Kladno, J. ŠVEJDA, *13 historických prací*, kap. *Kněžstvo v našem kraji*, SOKA Kladno, sign. F 368/6, o rekatolizaci především s. 7-10.

⁹⁸⁴ Citace dle SOA Praha – SOKA Kladno, Z. SOUŠEK, *Evangelictví na Kladensku*. Tato tolerance protestantů dovolila později (v době stavovského povstání) katolíku Janu Jiřímu zůstat na jeho državách. O náboženských poměrech Kladenska a okolí také A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 16-17, 47-48, 182-184 a 223-22; V. BARTŮŇEK, *Náboženské dějiny Kladna* (aj. práce Mottla či Švejdy).

⁹⁸⁵ SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTTL, *Kladensko v historii*, složka Svárov.

Doba renesance a humanismu přinesla důraz na všeobecné vzdělání, které šlechtické kruhy rychle akceptovaly. Vzdělání se stalo nezbytným klíčem, který dotyčnému jedinci umožňoval přístup ke společenskému uplatnění a do společnosti. Bez potřebných znalostí a dovedností nebylo už možné pomýšlet na nějaký dvorský či zemský úřad. S rostoucím byrokratickým aparátem ve státě a na šlechtických statcích se vzdělání stalo nepostradatelným, což již dříve pochopilo dobře i kladenské panstvo.

Jen několik desetiletí nazpět pobývali mladí Žďárští již v brzkém věku na vychování a ve službách u jiných bohatších pánů. Za příklad dejme už jen případ Ctibora Tiburciho. Nyní, po nárůstu majetku a společenském vzestupu, tomu bylo jinak. Žďárští se sami stali zakladateli a podporovateli školství na svých statcích a vzhledem k vícero doloženým šlechticům,⁹⁸⁶ kteří na Kladně dlouhodobě pobývali i se svými rodinami, není vyloučena ani existence jakési malé zámecké miniškoly. Tak by to jen odpovídalo dobové praxi, kdy na mnoha bohatších zámcích angažovali jednoho či více učitelů, kteří vzdělávali nejen děti zámeckého pána, ale i šlechtická dítky z okolí či z příbuzných rodin.⁹⁸⁷

Ohledy na prestiž a dostatek prostředků umožňovaly od sklonku 16. století rodině Žďárských provádět důkladnou domácí výchovu nejmladší generace. Tak byl mladičký Florian Jetřich, podobně jako jiní bohatí mládenci, vzděláván doma na rodovém sídle. V tomto ohledu bylo vyhověno dědečkově závěti, ve které si starý pán vymíňoval, aby vnuk nevyjížděl do cizích krajín. Jeho výchovou byl pověřen zmíněný páter Roztočil, který v jedné osobě spojoval vychovatele a kněze mladého pána. Rytíř Florian Jetřich se pilně věnoval náboženství a pokračoval ve studiu jazyků. V dospělosti ovládal minimálně tři jazyky: rodnou češtinu, nezbytnou němčinu a mezinárodní jazyk vzdělanců — latinu a snad i nastupující francouzštinu. Pravděpodobně ovládal dobře i italštinu, která měla v dalších desetiletích

⁹⁸⁶ Kupř. J. MOTTL, Kladno za pánů Žďárských, s. 14 a 18, J. MOTTL, *Kladno - město*, s. 26-27 a pozn. 4-5.

⁹⁸⁷ Florian Jetřich byl tedy zřejmě vzděláván i v kruhu dalších urozených dětí. Společnost mu mohli dělat „bratránkové“ z rodu Čejků z Olbramovic či dospívající příbuzný Hynek Jiří Žďárský. Ve spolku s ostatními dětmi bylo studium mnohem veselejší. Urození chlapečci si mohli do sytosti vyhrát a zároveň byla předností jejich nevázaná fyzická aktivita, která jim mohla dopomoci ještě k lepším výsledkům (např. ve sportu či v lovu). K zámeckým školám a ke vzdělání nejnověji M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 46-51 a V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 295-297. Ke školství na Kladensku podává informace např. V. BARTŮNEK, *Náboženské dějiny Kladna*. TÝŽ, *Žďárští ze Žďáru 33*, s. 128-129 a 192-195 a J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 16-17. Nejpodrobněji pak Josef MOTTL, *O školách vůbec a Kladenských zvlášť*, Výroční zpráva měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1877-1878, Praha b.d., s. 3-13 a TÝŽ, *O školách kladenských*, Výroční zpráva měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1878-1879, Praha b.d., s. 21-31.

ovládnout vídeňský dvůr. Italsky mluvili nejen Florianovi součastníci a páni: Ferdinand II. či Ferdinand III., ale i jejich habsburští předchůdci Matyáš, Rudolf II. nebo císař Ferdinand I. Italštině se mohl také snadno naučit při svém dlouhodobém pobytu v Itálii na počátku dvacátých let a možná i mnohem dříve při své kavalírské cestě.⁹⁸⁸

Dalším tématem, s nímž musel být obeznámen byla historie rodné země a svého rodu. K tomu mohla skvěle posloužit rodová kronika *Stammbuch*, sepisovaná od sedmdesátých let 16. století panem Ctiborem Tiburcím nebo proslulý *Diadochos* Bartoloměje Paprockého, který přinášel mnoho informací o jeho předcích i o řadě příbuzných a jistě nescházel v nezbytné domácí knihovně.⁹⁸⁹

Pragmatickou nutností se stalo i seznámení se základy hospodářské vědy, bez kterých by v budoucnu nemohl úspěšně řídit svá panství. Čtení, psaní a počty pomímám, neboť ty ovládal už nepochybně z dřívějšího pobytu u babičky ze zámku v Červeném Újezdě. Kromě toho musel mít i další učitele na dobové dovednosti — ako byl: šerm, jízda na koni, lov, sportovní hry či tanec. Tak jak rostl, točilo se kolem mladého pána víc a víc lidí, kteří ho postupně seznamovali s pravidly a etiketou tehdejší společnosti.

S rostoucím věkem střídal pobyty na venkovském Kladně či v Červeném Újezdě, kde si mohl vyzkoušet své lovecké nadání, s pobyty v Praze.

V hlavním městě království se seznamoval s tamní společností a se životem u dvora. Přístup měl značně usnadněný nejen díky své konverzi, ale i díky svým vlivným příbuzným, kteří zastávali rozličné zemské a dvorské funkce. Své příbuzné a rodinné přátele měl rozsety na obou stranách táborů, čímž nijak nevybočoval z řad tehdejší rozdělující se společnosti. U katolické strany to byli například: prastrýc Ctibor Tiburcí Žďárský, jeho syn Jan Jiří, Berkové z Dubé a Lipé, Černínové z Chudenic, mocný soused a vzdálený příbuzný Jaroslav II. Bořita z Martinic⁹⁹⁰ nebo pan Hartvík Vratislav z Mitrovic. Prostřednictvím své pratety Sibylly

⁹⁸⁸ O ovládnání jazyků českou šlechtou např. Historický seminář FF UK v Praze, P. MAŤA, *Aristokratická prestiž*, s. 60-61 či J. PETRÁŇ A KOL., *Dějiny hmotné kultury III/1*, s. 117.

⁹⁸⁹ O rodové kronice a jejích osudech např. J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 56-57 či J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 18 ad.

⁹⁹⁰ Pro porozumění zde musíme znovu čtenáři připomenout některé složité rodové vazby, jednou již v práci zmiňované. Jaroslavovou vlastní pratetou byla Ludmila z Martinic, choť Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně, který byl s Ludmilou praprastrýcem a prapatetou Floriana Jetřicha. Ludmila byla sestrou Jaroslavova děda Jana VI. Bořity z Martinic. Navíc zde měl být v 15. století společný předek v rodě Kladenských z Kladna. Při svém nástupu rodové vazby vycházím např. z rodokmenu Martiniců, který je uložen v NA Praha, sb. WUNSCHWITZ 202, složka Martinic, in.č. 711, 22. kart., fol. 26. Díky své babičce Anežce Škrované ze Škrova, rozené ze

Žďárské rozené Hradišťské z Hořovic se ocitl v okruhu jeho přátel a příbuzných i pozdější stavovský politik, voják a slavný cestovatel a hudebník pan Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, později přestoupivší k protestanství. Jeho třetí chotí byla totiž od roku 1609 Sibylina neteř Anna Salomena Hradišťská z Hořovic, jež svému choti přinesla nemalý majetek. Strýcem byl též protestantský rytíř Pětipeský z Chýš a dalším politicky činným prastrýcem byl i slánský krajský hejtman z roku 1611 — Matyáš Štampach ze Štampachu a na Kornhauzi.⁹⁹¹ Přes babičku Anežku Kaplířovou ze Žďáru byl jeho příbuzným i budoucí stavovský povstalec rytíř Pavel Kaplíř ze Sulevic.⁹⁹²

Ačkoliv byli Žďárští ze Žďáru jen rytířským rodem, probíhal život na Kladně od dob urozeného a statečného rytíře Jiřího Žďárského a jeho panské choti Ludmily Bořitové z Martinic spíše jako na sídle nějakého „*mocnějšího aristokrata*“. K tomu přispěla nepochybně i sama paní Ludmila, která si z rodného martinického Smečna přinesla vyšší nároky na životní standart.

K prosazení mezi vyšší stav měly posloužit nejen rostoucí hmotné statky, ale zejména sňatky s prestižními, bohatými a pokud možno s panskými dcerkami a ženichy. A poněvadž panská dcera ztrácela provdáním za rytíře svůj společenský statut, svědčí i tato okolnost o vysokém mínění mnoha příslušníků panského stavu o společenském postavení a zámožnosti kladenské větve rytířů Žďárských ze Žďáru.⁹⁹³

Žďáru a na Všechlapech, byl Florian Jetřich v kontaktu i se samotným kancléřem Zdeňkem Vojtěchem z Lobkovic. Babička Anežka měla totiž ze třetího manželství s Tobiášem Kaplířem ze Sulevic dceru Sidonii, která se podruhé provdala za kancléřova synovce Ludvíka Abdona z Kolovrat a na Středoklucích, Zde vycházím z rodokmenu nastíněného J. V. ŠIMÁKEM v *Paběrkách rodopisných*, s. 63. Poněvadž Florian Jetřich později oslovoval v dopisech knížete Lobkovice jako strýce, předpokládám, že tato vazba je poměrně spolehlivá. Přesnější upřesnění rodových vazeb na Lobkovice snad přinese další průzkum v Lobkovickém archivu, uloženém na zámku v Žitenicích.

⁹⁹¹ Kornhauzem bylo dříve zváno Mšeno. Jak znovu připomínám, první chotí rytíře Štampacha byla paní Eva Hrušková z Března, rozená Reichlová z Reichu. Paní Eva byla vlastní sestrou Kateřiny Žďárské z Reichu. Blíže viz podkapitola VIII/2.

⁹⁹² J. MOTTL, *Kladno - město*, s. 29.

⁹⁹³ O sňatcích a o příbuzenství šlechtických rodin podrobně např. Historický seminář FF UK v Praze, P. MAŤA (DP), *Aristokratická prestiž*, s. 105-113 aj. Zámožnost pana Žďárského byla všeobecně známou skutečností. Neunikla ani Mikuláši Dačickému z Heslova, podle kterého je rytíř Žďárský „*člověk bohatý*“.

V posledních generacích tak můžeme sledovat, jak se Žďárští spřizňují se společensky a majetkově rovnorodými partiiemi z rodů: Martiniců, Vratislavů z Mitrovic,⁹⁹⁴ Berků z Dubé a Lipé či se zámožným moravským rytířem Janem Čejkou z Olbramovic. Přes své příbuzné se dostali do příbuzenského vztahu s dalšími známými rody jako byli: páni z Kolovrat, tehdejší nejmocnější český šlechtický klan Lobkoviců, páni Černínové z Chudenic, rytíři Kaplířové ze Sulevic, dobře si stojící rytíři Hruškové z Března, bohatí západočeští Kokořovcové z Kokořova, drobní rytíři Údrčtí z Údrče či movití rytíři Štampachové ze Štampachu.

K přitáhnutí vhodných partnerů přispělo nejen vědomé pěstování „panského“ života, který byl umožněn vzrůstajícím majetkem, ale rovněž rostoucí zastoupení rodu u dvora a ve vyšších zemských úřadech.

Tento fakt přidal rodině na vážnosti a prestiži. Žďárští se svým panským vzorům přiblížili i v zaměstnávání jiných méně zámožných šlechticů. Na jejich statcích jim tak sloužili v úředních funkcích nižší zchudlí šlechtici a někteří příbuzní. Mezi nimi vynikal především sirotek Hynek Jiří Žďárský ze Žďáru či členové početného rytířského rodu Čejků z Olbramovic, jejichž děti dostávali zcela zřetelně jména po kladenském panstvu.⁹⁹⁵

⁹⁹⁴ Hartvík Vratislav z Mitrovic a na Mníšku dosáhl se svými bratry panského stavu až roku 1607. Např. J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, s. 165-166 či M. KOLDINSKÁ, P. MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 433-434.

⁹⁹⁵ Na tuto skutečnost poukazují jména malých Čejků, která jsou velmi podobná těm, která nosili členové rodu Žďárských a jejich blízcí příbuzní. O rodině Čejků např. V. KOČKA, *Unhošťské rody erbovní*, s. 59-60; TÝŽ, *Dějiny Rakovníka*; J.V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné* atd. Rodinné pouto mezi Čejky a Žďárskými upevnila navíc i sestra Sibylly Žďárské z Hořovic - Ludmila Hradišťská, která se provdala za pana Jiřího st. Čejku z Olbramovic v městě Unhošti. (Jiří zesnul roku 1606 a byl pochován na Kladně.) Viz ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 61. Blízkou spojitost mezi rodinami dále prokazuje např. jméno Adama Častolára Čejky, které dostal po společných příbuzných z rodu Hradišťských z Hořovic, kde se druhé jméno Častolár dědilo z generace na generaci. Anna Marianna Čejková byla pokřtěna po Anně Marii Vratislavové ze Žďáru. Další Čejkové nosili jména jako - Jiří, Tiburci či Ludmila, které se v té době v rodě Žďárských taktéž objevila. Pan Tiburcí Čejka z Olbramovic byl bezpečně katolíkem a v době třicetileté války hejtmanem blízkého hradu Křivoklát. Tiburcího dcera Ludmila Rozina se pak provdala za příbuzného Floriana Jetřicha Žďárského pana Jana Karla Hrušku z Března. Působení Čejků ve Žďárských službách a pozdější sňatek druhé dcery Ctibora Tiburcího - Kateřiny Grizeldy s bohatým příslušníkem rodu Čejků z Olbramovic - Janem, nasvědčuje tomu, že si oba rody byly i po staletích vědomi dávného společného původu. Starožitnost svého rodu si uvědomovaly později i Florianovy dcery - poslední hraběnky ze Žďáru, které při podpisu vyznačovaly svůj původ pečeti s rodovou orlicí. To prokazují některé písemné památky po hraběnkách ze Žďáru, uložené např. v NA v Praze. O téže věci též V.V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 25. O prűniku rytíře do panského stavu hovoří např. M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 15-18.

Jak bylo doposud nastíněno, žili Žďárští životním stylem, který spíše odpovídal životu panského stavu a svůj rytířský status jistě považovali za omezující v dalším společenském vzestupu. Je pravděpodobné, že byli dobře obeznámeni se svým dřívějším panským postavením a jak dosvědčuje jejich dlouhodobá aktivita v habsburské politice, věrné služby a přátelství k císařskému domu, slušné a zvětšující se rodové jmění, pečlivě vybírání životní partneři i katolické přesvědčení, byli si dobře vědomi jakým způsobem opět proniknout mezi panský stav.

Kladenští Žďárští tudíž rozhodně nepatřili k typické venkovské šlechtě, která by pečovala jen o chod hospodářství a seděla by s rukama v klíně na svém venkovském statku. Bylo tomu přesně naopak. Rodina se mohla snadno přesunout do hlavního města či do nedaleké Unhoště,⁹⁹⁶ kde stály její domy a účastnit se tamního společenského života. Rovněž si mohla odpočinout a pobavit na několika drobných venkovských sídlech v okolí a zalovit si ve svých lesích a oborách. Svou mentalitou, chodem i vybavením své domácnosti se vše blížilo způsobu života v typické panské rodině. Kladno se svým zámek tak rozhodně nebylo izolovaným a tichým městečkem, nýbrž místem kde díky předbělohorské konjunktuře, blízkým zemským silnicím a dostupnosti Prahy, kypěl společenský život.

Dospívající Florian Jetřich si na příkladu prastrýce nebo jeho syna mohl náležitě povšimnout, jak důležitým se za poslední desetiletí stal osobní kontakt s císařským dvorem. Osobní kontakty s Habsburky či přímo s císařem, které kladenští Žďárští už po několik generací udržovaly, jim pomohly zajistit si u sousedů i u dvorské společnosti rostoucí prestiž a vliv.

Jejich služby však nebyly nijak zvlášť panovníkem odměňovány, a tak bylo nezbytným předpokladem života u dvora i dostačující rodové bohatství. A to Žďárským rozhodně nechybělo. Ctibor Tiburcí a jeho syn Jan Jiří si tak mohli dovolit ten přepych – být osobními služebníky v placení nedisciplinovaného císaře Rudolfa II. či jeho nástupců.

Ctiborův syn Jan Jiří Žďárský ze Žďáru ovšem nebyl ve své úřední kariéře zdaleka tak úspěšný jako jeho otec či prastrýc Jiří Žďárský, žijící o generaci dříve († 1574). Přesto však dosáhl určité společenské pozice, která mu, zdá se, postačovala. V raném mládí byl totiž osobním pážetem císaře Rudolfa II. a později se stal i jeho radou. Tuto hodnost si zachoval i za nového císaře Matyáše.

⁹⁹⁶ O existenci domu v Unhošti V. KOČKA, *Unhošťské rody erbovní*, s. 39. Gotthard Florian vlastnil přímo ve městě dům, který roku 1596 lehl při velkém požáru města (s dalšími 29 domy) popelem.

Za mnohem větší úspěch můžeme proto považovat jeho sňatek – uskutečněný v pondělí 6. května 1613.⁹⁹⁷

V té době překročil mladší pan Žďárský ze Žďáru a na Kladně již třicítku, a tak měl nejvyšší čas poohlédnout se po vhodné katolické nevěstě. Tu našel v Elišce Wolfemině, příslušnici starobylého a rozvětveného panského rodu Berků z Dubé a Lipé. Vyhlídnutá dívka byla blízkou příbuznou zesnulého pražského knížete - arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé, (jenž byl pražským „*arcipastýřem*“ od roku 1592 až do své smrti v roce 1606) což nesporně zvyšovalo její společenskou atraktivitu. Sňatek dohodli s její matkou Alenou a s dalšími mužskými příslušníky rodiny, neboť její otec Wolf Berka z Dubé a Lipé, pán na Novém Falkenberku a Jablonném v severních Čechách, zemřel již na sklonku 16. století. Po jeho smrti se ovdovělá paní Alena Berková, rozená Lažanská z Bukové, provdala znovu za rytíře Zikmunda mladšího Maternu z Květnice na Třebešicích a Starém Bydžově. Na jeho poklidném sídle v Třebešicích u Kutné Hory žila Eliška Wolfemina s matkou a otčímem až do svého očekávaného provdání.⁹⁹⁸

Pokračovatele rodového jména se manželé i přes četné prosby k Pánu Bohu nikdy nedočkali a údajně jinak vzorné manželství zůstalo do smrti Jana Jiřího v roce 1626 bezdětné. Teprve ve druhém sňatku s baronem Karlem Hýzrlem z Chodů, synem proslulého válečníka a dvořana Jindřicha Michala Hýzrleho, došla Eliška Wolfemina své mateřské povinnosti. Bezdětnost tohoto „*nadějného katolického páru*“ zapříčinilo patrně chatrné zdraví pana Žďárského, o kterém se zmiňují některé prameny.⁹⁹⁹

V roce 1614 odešel stárnoucí prastrýc rytíř Ctibor Tiburcí Žďárský ze svého významného úřadu místodržitele a opět se více zdržoval na svých statcích. K tomuto počínu ho donutil pokročilý věk a rostoucí zdravotní problémy.

⁹⁹⁷ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62. Svatbu k roku 1613 potvrzují i Dačického Paměti.

⁹⁹⁸ Zikmund mladší Materna z Květnice na Třebešicích a Starém Bydžově se s Alenou Lažanskou z Bukové ovdovělou Berkovou z Dubé a Lipé oženil dle informací Dačického 5. února 1608. Tehdy byl i on již vdovcem. Náboženství byl původně evangelického, ale nakonec přestoupil ke vzrůstajícímu se katolictví. Eliška Wolfemina byla tudíž i nadále vychovávána v „pravé katolické víře“. Zikmund Materna zemřel již roku 1616 na třebešické tvrzi a byl pohřben, co obrácený katolík, v sedleckém cisterciáckém klášteře. Viz E. PETRŮ, E. PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, s. 508, 527, 528, 545. O feudálním sídle v Třebešicích např. KOL. AUT., *Hrady VI. Východní Čechy*, s. 498-499.

⁹⁹⁹ Více by k tomu snad řekl Deník Matyáše Borbonia, který se staral o zdraví pražské smetánky, včetně zdraví paní Žďárské. Další souhrnné informace o Janu Jiřím přináší např. V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 14-15 či SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí, s. 57-58 ad.

Již v předešlém roce sepsal 30. září 1613 svůj kšaft, ve kterém majetek a poručnictví nad Florianem Jetřichem odkázal synovi Janu Jiřímu. Neopomněl ani zajistit choť Sibylu Žďárskou z Hořovic a neprovdanou mladší dceru Kateřinu Grizeldu.¹⁰⁰⁰

Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru a na Kladně zemřel, na svou dobu, v pozeňnaném věku sedmdesáti let 6. dubna 1615.¹⁰⁰¹ Rodina, příbuzní, přátelé, sousedé i poddaní se s ním rozloučili v kladenském farním kostele Nanebevzetí Panny Marie. Jeho choť Sibyla ho následovala „na druhý břeh bytí“ po třech letech svého vdovství.

Po Ctiborově smrti, o pouhé dva dny později 8. dubna 1615, byl Jan Jiří Žďárský prohlášen za nového správce sirotkových statků. Při potvrzení tohoto aktu byl pražskými úředníky kladen důraz aby „statku neumenšoval, nýbrž raději přivětšoval.“¹⁰⁰² A je jisté ctí pro rytíře Jana Jiřího, že se po celé období správy Florianova majetku, tímto doporučením náležitě řídil.

S odchodem starého pána, kterého Florian Jetřich chápal jako svého druhého otce, ztratila rodina mnohé na své přitažlivosti. Nový vlastník Kladna neusiloval jako jeho předci (vzhledem k zmíněnému chatrnému zdraví a snad i naturelu) o vyšší úřední posty a žil převážně jako soukromník na svých statcích či pobýval v jednom z pražských rodových domů. Další nepřehlédnutelnou brzdou strýčkovy kariéry mohla být i jeho náboženská umírněnost, která v závěrečném období před druhým stavovským povstáním začala být spíše problémem. Tolerance a umírněnost se přestávaly nosit, neboť do čela politického prostředí se drali „jestřábi“ z obou znepřátelených táborů.

V hlavním městě se rodina Žďárských dostávala do kontaktu s oběma křídly radikalizující se společností, což dospívající Florian Jetřich mohl rychle postřehnout. Jeho katolická výchova a současné dozrávání pod dohledem umírněného strýce Jana Jiřího vyvolávaly stále větší otazníky. Katolické, ale i protestantské kruhy stály před otázkou, ke které straně se tento ambiciózní dědic nemalého jmění v neodvratně se blížícím konfliktu asi přidá. Katolíci měli obavy, zda i přes své pro římské přesvědčení nebude k protestantům příliš ústupný jako jeho

¹⁰⁰⁰ Blíže k závěti J. MOTTL, Kladno za pánů Žďárských, s. 18 či V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 13. (Bartůňek vyjmenovává odkázané klenoty a další předměty. Tento výčet dokládá bohaté zařízení kladenského zámku.) K témuž tématu a o osedlých též SOA Praha – SOKA Kladno, B. VIDUNOVÁ, Ctibor Tiburcí Žďárský, s. 46 a 59-60.

¹⁰⁰¹ Jeho odchod zaznamenal i Mikuláš Dačický z Heslova: „V postě /1615/ umřel pan Ctibor Tiburcí Žďárský, člověk bohatý, byv jedním místodržícím jeho Milosti císařské v království Českém a purkrabím karlsštejnským“. Cit. dle E. PETRŮ, E. PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, s. 412.

¹⁰⁰² Citace dle SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Červený Újezd. Další informace k závěti TÝŽ, *Kladno za pánů Žďárských*, s. 19 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14.

dosavadní poručníci a protestanti v něm mohli spatřovat dalšího možného příznivce nekompromisního katolicismu.

K nejasnostem o směřování mladého Žďárského mohl přispět i sňatek jeho již šestadvacetileté „tety“ Kateřiny Grizeldy Žďárské s bohatým moravským zemským písařem rytířem Janem Čejkou z Olbramovic. Sňatek s tímto stavovským politikem (budoucím moravským direktorem) a přítelem proslulého protestantského státníka Karla staršího ze Žerotína, byl možná sjednáván ještě za života nevěstinčina otce. Námluvy s několikanásobným vdovcem dovedl do konce až její bratr Jan Jiří a k uzavření sňatku přispělo i přímé příbuzenství Žďárských s rodinou Čejků. Nakonec nevadilo ani to, že nevěsta byla vzorná katolička a ženich umírněný evangelík.¹⁰⁰³ Svatba se uskutečnila po uplynutí minimální půlroční doby smutku za zesnulého kladenského pána dne 16. listopadu 1615. Kateřina Grizelda odešla na choťovy moravské statky, kde jí však v následujících letech oslňující štěstí nečekalo...

V období po odchodu prastrýce Ctibora Tiburcího se život Floriana Jetřicha urychlil. Mladý pán byl stále více zván do zvědavé společnosti a zároveň se připravoval na brzké převzetí svých statků. V období před dosažením plnoletosti pravděpodobně podnikl i nezbytnou kavalírskou cestu (pokud jí už neuskutečnil ještě za prastrýcova života mezi lety 1614-1615), aby získal nezbytné zkušenosti, povědomí, znalosti a především cenné kontakty, které by využil v předpokládané dvorské a úřední kariéře. Ačkoliv o cestě neexistují zatím žádné přímé důkazy, je nanejvýš pravděpodobné, že nezůstal ochuzen o tuto renesanční a barokní nezbytnost bohatší šlechty.

Poznávání cizích zemí a případné přechodné studium na zahraniční univerzitě, bylo od dob renesance nepostradatelnou součástí vzdělávacího cyklu šlechtického synka. Cesta do zahraničí byla dovršením studijního programu mladého šlechtice. Urození mladíci cestu podnikali ponejvíce mezi šestnáctým až dvacátým rokem svého života, tedy před uzavřením předpokládaného sňatku nebo před převzetím rodových statků, jako tomu bylo v případě dospívajícího rytíře Floriana Jetřicha Žďárského.

Pokud cestu podnikl, směřovaly jeho kroky patrně do některé z katolických zemí Římskoněmecké říše nebo do katolické jižní a západní Evropy (například do Itálie, Španělska,

¹⁰⁰³ Josef JANÁČEK, *Valdštejnova pomsta*, Praha 1992, s. 195. K panu Čejkovi např. M. KOLDINSKÁ, P. MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 405, 176, 178, 231, 236 a 266. Dále V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 334; Josef VÁLKA, *Morava reformace, renesance a baroka. Vlastivěda moravská. Země a lid*, nová řada, svazek 6, Brno 1995, s. 101; J. JANÁČEK, J. LOUDA, *České erby*, Praha 1988, s. 65 nebo Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Brno 1996, s. 272 aj. práce.

Španělského Nizozemí či do frivolní Francie). Nejpravděpodobnějším cílem mladého pána je ale katolická Itálie, která byla mezi českými katolickými kruhy velmi oblíbená už od poloviny 16. století. Důvodem byla nejen její společenská, hospodářská či umělecká vyspělost, ale velkou vábničkou byla též četná slavná poutní místa spojená s křesťanstvím i samotné centrum křesťanství – legendární Řím. Obdobnou kavalírskou cestu (před dosažením dvacátého roku života) podnikl po katolické jižní Evropě na sklonku 16. věku také jeho nynější poručník pan Jan Jiří Žďárský, který mu jistě vypravoval o italském Loretu a tím mohl určit i jeho kroky k tomuto proslulému poutnímu místu. S evropskými zeměmi byl dobře obeznámen taktéž Florianův zesnulý prastrýc Ctibor Tiburcí Žďárský.¹⁰⁰⁴

IX/9.

Těžké procitnutí a sňatek

Ve stále dusnější politické atmosféře dosáhl dne 9. května 1618 věku dvaceti let, čímž se dle tehdejších zemských zákonů konečně stal zletilým. Od „*strýce*“ a pěstouna Jana Jiřího Žďárského převzal vzorně ošetřované a dluhy nezatížené statky, které podědil po otci Janovi, dědu Gotthardu Florianovi Žďárském a babičce Kateřině Žďárské z Reichu.¹⁰⁰⁵

Dosažením plnoletosti se zařadil mezi skvěle zajištěné mladé katolické šlechtice s nadějnou budoucností a pro menšinové katolické kruhy se stal jistě vítanou možnou partií. Jeho cenu zvyšoval i jeho původ, neboť pocházel z jednoho z nejstarobylejších rytířských rodů království, který již po celé generace věrně sloužil panujícímu domu. A skutečnost, že nebyl „*urozeným pánem*“, nýbrž jen „*urozeným a statečným rytířem*“ spravilo jeho současné bohatství i možné vyhlídky na zdědění dalších statků „*strýce*“ Jana Jiřího Žďárského. Šlechtě navíc mohla být známa i zmíněná prapůvodní příslušnost rodu Žďárských k panskému stavu. Proto nepřekvapí, že si mohl troufnout vybírat z panských dcerek, jako to už učinili v předchozích generacích jiní příslušníci rodiny. Pro panskou dcerku znamenal sňatek s rytířem (jak bylo výše poznamenáno) společenský sestup. Žena totiž v postavení následovala svého pana manžela.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰⁴ O kavalírských a studijních cestách např. V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 298-303 či J. PETRÁŇ A KOL., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 119-120. O cestě Jana Jiřího po Tyrolsku, Itálii, Sicílii a johanitské Maltě se zmiňuje např. V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14.

¹⁰⁰⁵ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16. Bartůněk však narozeniny nesprávně vztahuje k 10. 4.

¹⁰⁰⁶ Viz V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 309 a Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a realie*, Praha 1994, s. 28.

Florian Jetřich Źďárský ze Źďáru, nový pán na Červeném Újezdě, Jenči, Tachlovicích a Hostivici, se pln hrdosti na své postavení i rodové tradice rozhodl rychle oženit, aby i nadále zajistil pokračování svého starodávného rodu. V brzkém nalezení nevěsty ho podporoval i „*stryc*“ Jan Jiří, který se ani po pěti letech manželství stále nedočkal žádného potomka. Proto oba urození rytíři dlouho neotáleli v pátrání po vhodné partii. Dobře si byli totiž vědomi, že jejich rodové linii, jejímiž byli jedinými reprezentanty, hrozí reálná možnost vymření.

Ve výběru nevěsty měl Florian Jetřich zřejmě jasno už dávno. Jeho bedlivému oku i uvážlivé představě neunikla panna Alžběta Koronka Bořitová z Martinic. Znal jí už od dětství z návštěv u pana souseda a vzdáleného strýce Jaroslava II. Bořity z Martinic. S dívkou, která patřila k nejstarším Martinicovým potomkům (narodila se pravděpodobně mezi léty 1603 až 1604) se vídal na smečenského zámku, ale i na různých společenských setkáních v Praze, Kladně či u společných příbuzných a přátel. Pan Jaroslav a paní Marie Bořitovi z Martinic byli dvořením mladého Źďárského polichoceni a nebyli rozhodně proti. Díky těmto okolnostem měl značně ulehčené námluvy a dívce se mohl poměrně brzy začít dvořit. Stalo se tak patrně už roku 1617, kdy se v Praze a v jejím okolí našlo, díky téměř ročnímu pobytu císařského dvora, dostatek společenských akcí, slavností a nejrůznějších radovánek, při kterých se mladí lidé mohli častěji střetávat.

Urozená slečna Alžběta Korona byla hluboce věřící katolička a členka bohatého panského rodu. Její otec Jaroslav II. Bořita z Martinic na Smečně, Okoři a Malíkovicích byl karlštejnským purkrabím a tudíž i ochráncem korunovačních klenotů. A její dědeček — Adam starší ze Šternberka byl jako nejvyšší purkrabí pražský hlavou zemské vlády! Oba pánové byli členy užší královské rady a v době nepřítomnosti císaře Matyáše, který raději dlel v Rakousích, kde nebyl tolik obtěžován rozháranými českými politiky, byli i královskými místodržícími. Díky svým funkcím patřili oba aristokraté k nejvyšším zemským úředníkům a taktéž byli pokládáni za nejoddanější služebníky habsburského domu. Mladičká slečna z Martinic byla tedy nanejvýš vhodnou partií, která měla rodině Źďárských dopomoci u císařského dvora zvýšit rodový kredit a výrazně napomoci k návratu mezi vyšší stav.

Rozhodnutím svázat svůj osud s dcerou přísného katolíka Martinice, rozhodl Florian Jetřich definitivně o budoucím směřování kladenské větve rodu Źďárských ze Źďáru.

Příští léta se stala pro rod polcené orlice, tak pro celou českou společnost bodem zlomu, obdobím těžkých starostí, ztrát, ale i nových nadějí. Florian Jetřich vydržel stát na straně otce

snoubenky i po jeho pražské defenestraci 23. května 1618, která jeho námluvy přinejmenším značně zkomplikovala a zpomalila.¹⁰⁰⁷

Pan Bořita z Martinic uprchl ještě 24. května 1618 přes Žďárského přípražské statky a svou vesnici Tuchlovice do západních Čech, odkud pronásledován čtyřicetičlennou jednotkou protestantských stavů odešel do bavorského exilu. Náhle opuštěná choť Marie Eusebie ze Šternberka se na manželových statcích oprávněně necítila v bezpečí. Proto poslechla radu svého otce Adama staršího ze Šternberka (jenž byl od vzbuřenců od poloviny června 1618 přechodně internován v domácím vězení) a uprchla 7. června 1618 i s osmi dětmi na pevný šternberský zámek Zelenou horu, který se jako orlí hnízdo vypínal vysoko nad městečkem Nepomuk. Tam ale dlouho nepobyla, neboť dostala zprávy, že ji povstalci nařídili pronásledovat. Tuto novinku jí docela možné mohli vyříditi i poslové rytíře Floriana Jetřicha, který pobýval na rodových panstvích Žďárských v bezprostřední blízkosti Prahy či přímo v Praze. Paní Marie Eusebie nemínila posloužit jako cenné rukojmí, a proto co nejrychleji opustila i s rodinou a malým doprovodem Čechy, kde jim od protestantských vůdců povstání hrozilo stálé nebezpečí. Teprve za hranicemi v Bavorsku si osazenstvo několika kočárů a kolesek mohlo svobodněji nadechnout.¹⁰⁰⁸

V bavorském Straubingu se po několika týdnech odloučení rodina opět setkala se zázračně zachráněným panem otcem, se kterým se usídlila přechodně v Mnichově. Tam se pan Martinic věnoval na přání císaře diplomacii, ale i čilé korespondenci, takže měl dokonalý přehled o událostech a nejčerstvějších novinkách.¹⁰⁰⁹

Florian Jetřich po útěku Smečenských zůstal prozatím v rodné zemi a udržoval spojení s rodinou své milé v emigraci. Poněvadž měl z rodových statků Žďárských dokonalý přehled o poměrech na sousedním osiřelém Smečně, kde vesele hospodařili povstalí stavové, i o dění v metropoli, mohl být pro rodinu Martiniců nanejvýš potřebným a spolehlivým informátorem. Nadto se pravděpodobně snažil rodinu své nastávající podporovat i finančně. Bořitové z Martinic se po napínavém a překotném útěku totiž nenacházeli v zrovna nejlepší hmotné situaci. Snad i proto využil Jaroslav Bořita zabezpečující nabídku svého starého známého:

¹⁰⁰⁷ O osudech Martinice a jeho rodiny po 23. květnu 1618 jsem vyšel z podrobného líčení, které uveřejnil Jakub B. MALÝ, *Příběhy Jaroslawa z Martinic a Wiléma Slawaty po jich wyhození z okna*, ČČM 24, 1850, s. 49-80; Zdeněk KALISTA, *České baroko*, Praha 1941, s. 176; A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII. Rakovnicko a Slánsko*, s. 131-132; F. ŠVÁB, *Panství Smečenské*, SLO XXXI, 1923, s. 19-20 a SLO XXXII, 1924, s. 3 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16-17 a 141-143.

¹⁰⁰⁸ K útěku J. B. MALÝ, *Příběhy Jaroslawa z Martinic*, s. 64-66 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16.

¹⁰⁰⁹ J. B. MALÝ, *Příběhy Jaroslawa z Martinic*, s. 64-65.

arciknížete a pasovsko-štrasburského biskupa Leopolda Habsburského a přesídlil po nějakém čase z Mnichova do Leopoldova rezidenčního města Pasova.¹⁰¹⁰

Opuštěný Florian Jetřich s napětím pozoroval vývoj politické situace, která se stále více přiostrhovala. Poněvadž byl přesvědčený katolík a byly dobře známy jeho kontakty s Martinicem i s dalšími procísařskými šlechtici, hrozilo mu reálné nebezpečí, že přijde o své statky a možná i o svobodu. Proto s někdejším poručníkem Janem Jiřím Žďárským, pokud to zatím jen šlo, vzorně plnil stavy nařízené povinnosti a odváděl ze svých statků berně a nejruznější vydržovací dodávky pro stavovské vojenské oddíly.

Jak běžel čas, jevílo se uklidnění konfliktu stále více nepravděpodobným, neboť již od letních měsíců roku 1618 nabyli vrcholných pozic radikální zástupci obou táborů. V této situaci se oddaloval návrat rodiny Martiniců a tím i milované Alžběty Koronky. Proto se někdy na podzim roku 1618 rozhodl zamilovaný Žďárský dále nečekat. Svěřil svá panství do opatrování Janu Jiřímu, kterému za správce doporučil příbuzného Hynka Jiřího Žďárského ze Žďáru a rozjel se v doprovodu věrného pátera Roztočila do Mnichova za rodinou Jaroslava Bořity.¹⁰¹¹ V bavorském hlavním městě požádal pana Martinice rychle o dívčinu ruku. Když však byla žádost oddalována, napsal celý nešťastný o přimluvu do Vídně. Jeho dopis směřoval do rukou Martinicova příbuzného pana Jindřicha Libštejnského z Kolovrat, který se za prosebníka u pana Martinice (listem ze dne 8. prosince 1618) skutečně přimluvil.¹⁰¹²

Pan Jaroslav Bořita z Martinic odpověděl panu Kolovratovi obratem – dopisem ze 7. ledna 1619, ve kterém své jednání omlouvá vyličením předností své dcery: *„jest prý v domě rodičovském druhou hospodyní, a jiných bratří a sester druhou mateří a pravou mistrní, a ve všem rodičů pomyšlení poslušně ráda plniti hledí, ...ještě jest nepřerostla ani se nepřestarála, k tomu děkujíc Bohu tak zvedena jest, že vždýcky jak u nás vychování svého zaslouží, tak i do každého kláštera se hodí, neb dle vůle Boží časem svým při každém jiném muži dobré místo míti může.“*¹⁰¹³ Z tohoto listu je zřejmé, že Jaroslav Bořita z Martinic jednání protahoval nejen kvůli nejasné politické situaci, ale i z důvodu, že dcera je ještě poměrně mladá, a že je

¹⁰¹⁰ Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978, s. 178 a J.B. MALÝ, *Příběhy Jaroslava z Martinic*, s. 64-65.

¹⁰¹¹ O odjezdu „do Mnichova“ též výslovně mluví ve své pozůstalosti i páter SOA Praha – SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 6.

¹⁰¹² SOA Praha – SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 6.

¹⁰¹³ Citace dle SOA Praha – SOkA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 6 a 7. Stejně psaní, ovšem bez bližší datace uveřejnil i V. BARTŮNEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16-17.

velmi potřebná své matce jako pomocnice s mladšími sourozenci. Navíc v té době byla paní Marie Eusebie opět v naději, takže dospívající dcera jí byla skutečně značnou oporou.¹⁰¹⁴

V lednu 1619 využil pan z Martinic nabídky arciknížete Leopolda Pasovského a po mnohaměsíčním pobytě v Mnichově se s rodinou i s panem Žďárským po vodě přepravil do jihoněmeckého Pasova. Ve městě, ze kterého bylo stejně blízko do Čech i k císařovi do Vídně, byl srdečně přijat samotným arciknížetem. Leopold Pasovský se zachoval nanejvýš štědře a ubytoval pana Bořitu z Martinic i s celou jeho velkou rodinou a doprovodem přímo ve svém paláci. Během následujících měsíců se kolem Martinice shromáždila početná česká společnost, která Pasov přiřadila mezi hlavní centra české katolické emigrace v cizině. Do Pasova se postupně stahovali i další přední nepřátelé českých stavů. Po svém útěku z Čech tam například zamířil Martinicův druh z „*pražského letu povětrím*“ pan Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka nebo Martinicův tchán pan Adam starší ze Šternberka. V květnu 1619 pak společnost poctil (s největší pravděpodobností) svojí návštěvou i nadějný císařský důstojník pan Albrecht z Valdštejna, jehož šťastná hvězda začala v těch měsících již jasně zářit.¹⁰¹⁵

Bezpečný pobyt mladého rytíře Žďárského v Pasově můžeme též odhadovat z informace Václava Bartůňka, který zaznamenal list Floriana Jetřicha ze dne 29. ledna 1619, jenž je adresován panu Zdeňkovi Vojtěchovi Popelovi z Lobkovic. V dopise prosí nejvyššího kancléře o přímluvu u císaře Matyáše, aby mu byl udělen co nejdříve milostivý pardon a posel se co nejrychleji vrátil s odpovědí do Pasova.¹⁰¹⁶ Florian Jetřich panu kancléři psal: „*Poněvadž J. M. pan z Martinic neráčí mě dříve chtít s její milostí mou ze všech nejmilejší k stavu sv. manželství dodati, leč až od J. M. C. pána mého nejmilostivějšího pardonem budu opatřen. Toho já se V. Mi. každého času poslušně odsluhovati nepominu.*“¹⁰¹⁷ Tuto podmínku si kvůli uzavření sňatku kladl pan Martinic, který byl obeznámen s jeho předchozím pobytem v Čechách a tudíž věděl o jeho vynuceném, přesto ale servilním jednání, s nímž přistupoval, spolu se „*strýcem*“ Janem Jiřím Žďárským k požadavkům vzbouřených stavů. Martinic se pravděpodobně nechtěl seabemín kompromitovat a očekával od případného zetě, že i on bude císařskému dvoru po chuti.

Pardonu se však oba mužové zatím nedočkali, neboť události dostaly nečekaně rychlý spád. V březnu 1619 totiž přišla z Vídně zpráva, že unavený a nemocemi sužovaný císař Matyáš

¹⁰¹⁴ J. B. MALÝ, *Příběhy Jaroslava z Martinic*, s. 63-64.

¹⁰¹⁵ J. JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, s. 177-178, 201 a J. B. MALÝ, *Příběhy Jaroslava z Martinic*, s. 65.

¹⁰¹⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 17.

¹⁰¹⁷ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 17.

nečekaně v druhé polovině měsíce března zemřel. Jeho smrt tak pravděpodobně zabránila vyřízení milosti pro mladého rytíře Žďárského, s jehož životní kariérou byl císař obeznámen už od začátku druhého desetiletí 17. století. Skon císaře Matyáše zapříčinil i definitivní rozchod vzbouřených stavů s domem Habsburků. Pro povstalce byl v té době Matyášův nástupce a zvolený český král Ferdinand Štýrský již zcela nepřijatelnou osobností.

Téhož roku byl na léto 1619 svolán generální sněm zemí Koruny české, který uzákonil stavovskou konfederaci a v srpnu sesadil Habsburky z českého trůnu. Na uvolněný český trůn byl 26. srpna 1619 povolán mladičský kurfiřt Fridrich V. Falcký – hlava protihabsburské protestantské unie. O den později byl (paradoxně i oběma hlasy nového českého krále a falckého kurfiřta Fridricha) zvolen za nového císaře Ferdinanda II. nenáviděný štýrský vévoda a rakouský arcikníže.

Rovněž v městě na Dunaji, Innu a Ilzu – Pasově se rytíř Florian Jetřich Žďárský snažil pohnout Martinice k co nejrychlejšímu podepsání svatební smlouvy. Pan Martinic však, i díky svým současným finančním problémům, trval na jeho slibu, že svojí nastávající obvění připsáním sumy 50 000 zlatých rýnských! Vysokou částku měl nechat připsat do desek zemských jako vážnoucí pohledávku¹⁰¹⁸ na „*dědictví a statku svém, kterýž by za tu všecku sumu dobře trojnásobně stál.*“¹⁰¹⁹ Pan Martinic tak jistě počítal s tím, že to co bude zapsáno jeho dceři v deskách zemských – to jest v hlavních majetkových knihách království, nebude ohroženo další možnou konfiskací. Majetkové nároky žen, byly totiž většinou ctěny druhou stranou i v době současné krize. Částka tak nakonec mohla být jedinou hmotnou pojistkou, která by rodině, pokud by budoucí manžel přišel konfiskací o své jmění, mohla zbýt! Díky této striktní podmínce musel mladý Žďárský někdy v létě 1619 odjet zpět do Čech, kde by celou finanční transakci vyřídil.

V Českém království ho však nic dobrého nečekalo... Do země se vrátil v době sesazení Habsburků a v čase již rozběhlých válečných střetnutí. Odbojná šlechta též zaručeně věděla o jeho „*piklích*“ s Martinicem. Proto postavili čeští stavové mladého Žďárského před výběr volby. Buď bude nadále spolupracovat s katolickou klikou, za což mu bude hrozit ztráta veškerého majetku nebo odpřísáhne stavům svojí věrnost. V nelehké situaci se Florian Jetřich rozhodl poněkud šalamounsky. Pro trvalé uchování statků byl nakonec ochoten odpřísáhnout 1. října 1619 věrnost stavovské konfederaci. Tu s ním spolupodepsali téhož dne i ostatní

¹⁰¹⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 17.

¹⁰¹⁹ Cit. dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 141.

Žďárští pobývající na Kladně: pan Jan Jiří Žďárský ze Žďáru a na Kladně a jeho věrný pomocník Hynek Jiří Žďárský ze Žďáru - prastrýc Floriana Jetřicha.¹⁰²⁰

Potvrzení věrnosti vzbouřeným stavům, chápal Florian Jetřich jako nezbytný pragmatický krok. Tím však pro něj celá záležitost skončila. Se stavy se nemínil již dále spolčovat, aby neohrozil svůj plánovaný sňatek s milovanou dívkou. Snažil se pouze vyplnit slib, že pojistí věno své nastávající zápisem do desek zemských. Avšak ani tento cíl mu nevyšel, z důvodů dnes neznámých překážek.¹⁰²¹

Raději dál nepokoušel své osobní štěstí, podruhé odevzdal svůj majetek po předcích do rukou Jana Jiřího Žďárského¹⁰²² a na sklonku roku 1619 se vracel smutně do Pasova. Do bohatého města nad soutokem Dunaje, Innu a Ilzu se vrátil o šest neděl později než bylo s panem Martinicem dojednáno. Vyhnaný smečenský pán mu proto odmítal opět ve sňatku vyhovět. Nakonec však před 20. lednem 1620 kapituloval a před několika svědky¹⁰²³ došlo k dohodě „*na jistý způsob*“.¹⁰²⁴ Jistým způsobem byl myšlen písemný závazek Alžběty Korony z Martinic a jejího snoubence Floriana Jetřicha ze Žďáru, „*že pod hrozbou majetkových sankcí navždy setrvají v katolické víře a nebudou usilovat o návrat do Čech bez svolení otce nevěsty*.“¹⁰²⁵ Do čech se nesměli vrátit „*dokud nedojde k vítězství císařských*

¹⁰²⁰ Za podepsání věrnosti vzbouřeným stavům čekalo i kladenské Žďárské v budoucnu vyšetřování. Po vítězství císařských a zformování vyšetřující konfiskační komise byli i oni obviněni z účasti na povstání. Toto obvinění však bylo víceméně jen drobnou nepříjemností a vzhledem k pozdějšímu životu a činům Floriana Jetřicha i ostatních jeho příbuzných, přišlo brzy císařovo odpuštění. Na přímělu Jaroslava Bořity z Martinic byli všichni tři Žďárští císařem Ferdinandem II. 29. a 31.10. 1622 pardonováni. Téhož roku (již. 4.8. 1622) byla císařova náklonnost potvrzena i povýšením rodiny do panského stavu. Srovnej T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-2*, s. 942-943 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 14-15.

¹⁰²¹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 141-143.

¹⁰²² Florian Jetřich se zřejmě částečně spoléhal i na strýcovy rodové styky, které by pomohly i nadále jeho jmění ochránit před případným zabavením. Vlastní sestřenicí Jana Jiřího Žďárského byla totiž paní Salomena Harantová z Polžic a z Bezdruzic, rozená Hradištská z Hořovic, která mohla snadno lobovat u svého chotě Kryštofa, který byl od léta roku 1618 - spolu s Vodolenem Pětipeským z Chýš a Egerbergu - vrchních vojenským komisařem v kraji Rakovnickém, Slánském, Žateckém a Litoměřickém. Kromě této funkce byl Harant členem sboru „všemocných direktorů“ a hlavou české komory. Dalším želižkem v ohni byl i zmíněný Vodolen Pětipeský z Chýš se svým rodem. Členové této spřízněné rodiny se totiž z velké části aktivně účastnili stavovského povstání. K funkcím pana Haranta a rytíře z Chýš např. K. KAZDA, *Slaný po stránce historické*, s. 80-81 či Josef POLIŠENSKÝ, *Tricetiletá válka a evropské krize 17.století*, Praha 1970, s. 105.

¹⁰²³ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 141-142.

¹⁰²⁴ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 142.

¹⁰²⁵ Citace dle Historický seminář FF UK v Praze, P. MAŤA, *Aristokratická prestiž*, s. 91.

*zbraní, aby tam nepodlehli pokušení přestoupit k některé z protestantských konfesí. Neuposlechnutí takového slibu podléhalo majetkové sankci – odnětí věna.“*¹⁰²⁶ Po tomto čestném prohlášení dal pan Martinic sňatku konečně své požehnání. Slib poslouchání ženících a vdávajících se vlastních dětí, ale i nastávajících zeťů či snach rodiči – (a především pak šlechtických otců) nebylo i po sňatku ve společnosti ničím neobvyklým. Bylo to totiž součástí pevně daných tradic a slušného vychování a toto poslouchání si rodičové vynucovali dokonce i posmrtně ve svých testamentech.¹⁰²⁷

Ve velmi nejisté a napjaté situaci tak vytrval ani ne dvaadvacetiletý Florian Jetřich Žďárský u dívky svého srdce a nakonec na „*oltář lásky*“ obětoval i své rodové dědictví. Nyní vsadil vše na císařovu kartu.

Na 26. března 1620 byl do Prahy králem Fridrichem Falckým svolán nový generální sněm. Shromáždění jednalo o těžké finanční a vojenské situaci státu a též projednávalo náhradu válečných škod obyvatelům Bechyňského, Prácheňského a částečně i Vltavského kraje, které jim byly činěny již od druhé poloviny roku 1618. Sněm rozhodl, že náhradou všem třem postiženým stavům, budou postoupeny statky jezuitů, některých církevních institucí a řady uprchlých šlechticů.¹⁰²⁸

Tak došlo i na majetek pana Floriana Jetřicha, o kterém se zmiňuje Pavel Skála ze Zhoře ve své proslulé knize *Historie česká*, která detailně pojednává o českém stavovském povstání. Skála o tom píše: „*Ze strany panství Floriána Žďárského, ten, poněvadž se na den jemu uložený nestavěl, ale vymlouval se nemocí, kteréž však neprovedl, ani na napomenutí učiněné do země se nevrátil a před králem a stavy se nepostavil, nýbrž titul a pokutu zpronevěřilých synů vlasti na sebe vztáhl. Nicméně když strejc jeho (míněn Jan Jiří Žďárský) ty statky jemu náležitě spravuje a na nich hospodaří, že proto jim zplundrovaným odevzdati se nemohou, nýbrž týž strejc aby byl dostatečně napomenut, aby z nich nic neubývalo a nikam se nešumovalo.*“ Poškození se stále cítili být odbyti a proti nedostatečné náhradě i nadále protestovali. Stavové jim proto dodatečně 7. května 1620 vyhověli touto odpovědí: „*Na statcích jim k vyživení přidaných že přestávají s tou další žádostí, aby stavové ještě se v tom polepšili. To pak užívání statků jim puštěných aby trvalo dotud, dokudž by se jim náhrada slušná škod nestala. K tomu aby žádný jim v ně nesahal a na komoru z nich nic nevycházelo, též aby žádné vejpravy vojenské z nich v čas války této činiti povinni nebyli. Mínili pak statky*

¹⁰²⁶ Citace dle Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 546.

¹⁰²⁷ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 546.

¹⁰²⁸ Viz např. T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-2*, s. XXI-XXIII.

Viléma mladšího z Lobkovic, Žďárského a jiné. A to vše aby sněmem tímto dostatečně bylo opatřeno.“ Na toto prohlášení opět reagovali stále neuspokojení „zplundrovaní“ šlechtici, kteří přednesli sněmu další spis. Ten se týkal některých sporných statků, včetně majetku Floriana Jetřicha. Tomu mělo být psáno: „...,že ho stavové žádají, aby se do země dostavil, a to konečně do sv. Ducha (to jest do svátku Letnic, připadajících na neděli 7. června 1620). Mezitím však aby komisaři byli nařízeni, kteří by na statky jeho sjeli a svršky /v nich/ i nábytky popsali, napomenouce při tom strejce jeho, aby dobře hospodařil.“¹⁰²⁹

Sněm požadavek nakonec vyslyšel a ve 49. článku sněmovního usnesení bylo řečeno: „...,že zatím všichni tři stavové týmž osobám znuzeným panství a statky Smečenské...a všechny statky p. Floriana Žďárského, pokudž by se do nejprv příštího soudu zemského letního (asi v červnu) do země nevrátil, panství Dobrské k užívání a vychování jich aby se odevzdaly a skrze jisté komisaře poštou bítí nařídili.“¹⁰³⁰ Nyní už Žďárského statky nemohla ochránit žádná protekce...

Florian Jetřich vyzvání stavů k návratu přirozeně ignoroval, neboť v té době již prožíval proti krutému osudu vyvzdorované štěstí se svou novopečenou chotí Alžbětou Koronou Bořitovou z Martinic. Ke svatbě došlo v Pasově na přelomu zimy a jara. Stalo se tak před 6. dubnem 1620, kdy Florian Jetřich už jako čerstvý novomanžel napsal list panu Zdeňkovi Vojtěchovi Popelovi z Lobkovic do Vídně. Nejvyššímu českému kancléři oznamuje, že po panu Slavatovi dostal „vinšovací kasaci“ (to jest svatební přání) od Jeho Milosti císaře.¹⁰³¹

Svatební veselí probíhalo již v optimističtější náladě, neboť vojenská situace se vyvíjela pro císařské čím dál více příznivěji a exilová společnost mohla konečně začít přemýšlet o budoucím návratu do vlasti. Svatby se kromě Martiniců zúčastnili i početní příslušníci české šlechty, pobývající ve městě pod ochranou arciknížete-biskupa Leopolda. Ten nepochybně poctil novomanželé Žďárské i ostatní svatebčany svojí vzácnou přítomností. Svatba tak nakonec byla přece jen velkou událostí, která aspoň na chvíli rozjasnila tváře i mysl tamních

¹⁰²⁹ Cit. všech tří zpráv dle Josef JANÁČEK (ed.), *Pavel Skála, Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*, Praha 1984, s. 265, 268 a 269.

¹⁰³⁰ Cit. dle SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTIL, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 7.

¹⁰³¹ BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 142 a pozn. 124. Ne ve všem spolehlivý hr. Dobřenský, který však při sestavování své sbírky čerpal z mnoha matrik a četného genealogického materiálu uvádí, že sňatek byl uzavřen v Pasově 1.3. 1620! Toto datum přesně zapadá do časové rekonstrukce osudů Floriana Jetřicha v době stavovského povstání, a proto ho můžeme považovat za poměrně spolehlivé. Blíže Genealogická sbírka DOBŘENSKÝ, složka Žďárský ze Žďáru, (rodokmen Žďárských). O sňatku roku 1620 také K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, s. XV.

vyhnanců. V následujících měsících se schylovalo k osudnému střetnutí, a tak byla svatba jedním z posledních klidných okamžiků.

Tímto sňatkem se zároveň rytíř Florian Jetřich Žďárský ze Žďáru definitivně „oženil“ s katolickým prohabsburským táborem a všem tak ukázal své pevné odhodlání setrvat na „pravé víře“ i přes veškeré majetkové oběti. Jak měla ukázat blízká budoucnost, osud mu měl jeho věrnost snoubence, katolické víře i Habsburkům - v dalších letech výrazně nahradit.

Ještě za vlády direktorů posílal do Pasova mladému páru finanční hotovost Žďárského „stryč“ Jan Jiří Žďárský. Tak například v září 1620 vyslal tajně z Kladna na dalekou a válkou ohroženou cestu svého poddaného Mikuláše Fišera, který novomanželům přivezl potřebnou hotovost v dukátech i v jiné měně ve výši 200 kop grošů. Příští posel, vezoucí další peníze na zimu 1621 však už mladý pár v Pasově nezastihl, neboť ti se vydali na cesty.¹⁰³²

IX/10.

V nových poměrech

Sychravé období podzimu v biskupském městě Pasově prozářila v půlce měsíce listopadu roku 1620 dlouho očekávaná zpráva o porážce stavovského vojska na Bílé hoře u Prahy, která se udála 8. listopadu. Novina vyvolala nefalšovaný jásot a veselí. Početná a napjatá česká exilová společnost, shromážděná kolem pana Jaroslava II. Bořity z Martinic,¹⁰³³ si konečně mohla oddechnout. Dveře k návratu domů, ke statkům i k vzestupu se uprchlíkům již natrvalo otevřely.

Ještě téhož měsíce se za hranice vydaly první skupinky pasovských vyhnanců, ke kterým se v následujících měsících připojila řada dalších. Hlavní protagonisté exilové společnosti – pan Jaroslav II. Bořita z Martinic, jeho tchán Adam starší ze Šternberka či Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka však s návratem do Čech ještě nějaký čas otáleli. Tito tři přední katoličtí představitelé zákonné zemské vlády byli, jak se jeví, alespoň ze začátku záměrně zdržováni císařským dvorem. Ten jejich nepřítomností sledoval oslabení jejich vlivu ve prospěch posílení moci bezohledného knížete Karla z Lichtenštejna. Dalším neopomenutelným důvodem pokračující neúčasti byla i jejich zřetelná nechuť angažovat se

¹⁰³² Viz SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 7-8 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 17.

¹⁰³³ Pan z Martinic žil v pasovském biskupském paláci od ledna 1619. Viz. Miloslav VOLF, *Jaroslav Bořita z Martinic po defenestraci*, in: SSH 7, 1972, s.77, 79 či J. JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, s. 178.

přímo soudního tribunálu, který vyšetřoval hlavní císařovy protivníky. Bylo výhodnější nepoškozovat nadále jemné předivo příbuzenských a známostních pout a nejrůznějších kontaktů. A zatímco byli v Pasově pověřováni nejrůznějšími diplomatickými úkoly, dostávali se v Praze ke skutečné moci noví bezohlední dravci v čele s knížetem Karlem z Lichtenštejna.¹⁰³⁴ Opavský vévoda nerespektoval starobylé zvyklosti, ustálenou stavovskou hierarchii a pravidla, které Martinic, Šternberk, Slavata či Lobkovic vyznávali a svým počínáním vážně oslabil autoritu nepřítomných nejvyšších zemských úředníků. Lichtenštejnova moc, díky absenci zemské vlády, byla obtížně kontrolovatelná a přerostla v diktátorskou vládu nového místodržitele, která lépe odpovídala záměrům vídeňského dvora. Vídeň si očividně přála nejen důslednou pacifikaci poražených stavů, ale i rychlou proměnu českého zemského zřízení. Proto se nerozpakovala dočasně odstranit na vedlejší kolej i zasloužilé katolické politiky.

Vedle významných činitelů zůstával pod ochrannými křídly biskupa - arciknížete Leopolda Pasovského i Martinicův novopečený zeť Florian Jetřich Žďárský ze Žďáru. Ten dlel se svojí novomanželkou v blízkosti svého opětovně mocného tchána, který nad ním již trvale držel ochrannou ruku.

Do Čech to Floriana Jetřicha příliš netáhlo. Cesty byly i po bělohorském vítězství císařských stále nebezpečné a v průběhu času došlo ještě ke zvýšení nebezpečí, které na nich číhalo. Lapkovství se v době neklidu a již zahájené třicetileté války nadále rozšiřovalo. V úvahu musel vzít mladý rytíř i nevhodné roční období, které cestování činilo více než nesnadným. Starosti s hmotným zabezpečením mu taktéž nemusely příliš tížit hlavu. Peníze vždy obstarával spolehlivý kladenský „strýček“ Jan Jiří Žďárský ze Žďáru, který mladému Florianovi Jetřichovi dokázal hotovost posílat i během stavovské vzpoury. Navíc mohl v případě problémů spolehnout i na výpomoc svých nových příbuzných.

IX/11.

Zplundrování statků Žďárských na počátku třicetileté války

Přespříliš se rytíř Florian Jetřich Žďárský nemusel ani obírat správou svých osiřelých středočeských statků. O ty se totiž od jeho odchodu stále pečlivě staral Jan Jiří Žďárský, jak

¹⁰³⁴ O důvodech pokračujícího exilu např. J. JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, s. 201, 234 či Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1971, s.47.

jsme mohli zaznamenat v listech vzbouřených stavů. Kladenský pán musel se zármutkem v srdci ovšem bezradně sledovat zplundrování Florianových statků: Červeného Újezda, Hostivic, Tachlovic a Jenče i vlastního kladenského dominia.

Ke zpusťování statků katolické linie Žďárských ze Žďáru došlo již před osudnou bitvou na Bílé hoře. Dnem katastrofy se pro rodinu stala sobota 7. listopadu 1620. Při přeskupování protestantského a císařského vojska, byly pálením a drancováním těžce poškozeny vesnice i městečka příslušející rytířům Žďárským, buštěhradským Kolovratům a komornímu křivoklátskému panství.

Vedle mnoha vesnic přišli Žďárští i o několik sídel. Válce padly za oběť kupříkladu Velká a Malá Dobrá a snad i chátrající Jeneč,¹⁰³⁵ poškozeny bylo mnoho panských krčem a pivovarů (v Rymáni, Jenči a na Kladně) a též byly vážně poškozeny i dvě hlavní rodová žďárská sídla – zámek v Červeném Újezdě a zámek na Kladně!

Stavovské vojsko pod velením knížete Kristiána z Anhaltu muselo toho osudného dne 7. listopadu, při ústupu rakovnickou silnicí, zákonitě narazit i na nedaleký Červený Újezd. Rozsáhlá kvetoucí obec obklopující neopevňený renesanční zámek byla příliš lákavým soustem, než aby ušla pozornosti špatně živěné vojenské soldatesky. Rozhodnutí ke kořistění zřejmě usnadnil i fakt, že statek patřil jednomu ze „zpronevěřilých synů vlasti“, jak byl Florian Jetřich Žďárský trvale označován stavy od března roku 1620, kdy se odmítl navrátit z Bavorska do Čech. Zámek byl nejdříve vykraden a poničen, vzácnosti včetně důležitých úředních knih lupiči pobrali a později mnohé písemnosti prodali pražským Židům. Nakonec budovu podpálili a odtáhli dál ku Praze.¹⁰³⁶

Téže soboty byla těžce poškozena i hlavní rodová rezidence zámek na Kladně s přilehlým kvetoucím vrchnostenským městečkem. Zděšení měšťané žili poslední dny ve velkém napětí. Už několik dní se v jejich bezprostřední blízkosti přesunovaly od Rakovníka ku Praze královské i císařsko-ligistické oddíly. Kladenští měšťané se tedy měli na velkém pozoru. Příliš dobře věděli, že mnohé jednotky jsou více než poslušnou armádou jen tlupou najatých žoldáků, ničemů a lupičů, toužících po snadné kořisti. Všem bylo zcela jasné, jak ukazovaly jiné případy, že se kořisti stanou další a další majetky poctivých měšťanů, řemeslníků,

¹⁰³⁵ O zpusťování sídel se zmiňuje i SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTl, *Kladensko v historii*, Červený Újezd.

¹⁰³⁶ O tom např. osud červenoújezdeckých gruntovních register založených roku 1610. Blíže F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s.26; J. MOTTl, *Okres unhošťsko-kladenský za pochodu lidu vojenského k bitvě na Bílou horu roku 1620*, s. 5.

zemědělců či úředníků. Válka si oběť nevybírala a řadě velitelům bylo zcela lhostejno, zda se obohatí na majetku, jehož majitel se hlásil k jeho straně či ke straně protivníka.

Okolí se hemžilo řadou vojenských oddílů. Ve směru od nedaleké vesničky Dubí se v dopoledních hodinách 7. listopadu 1620 objevil nic dobrého nevěstící černý dým. Předpověď, že se víska stala terčem některé z jednotek, se až příliš brzy měla potvrdit. Kolem poledního dorazila od Dubí a Újezda pod Kladnem polská jednotka kozáků lehké jízdy hejtmana Rusinovského, kteří byli nazýváni dobově „*Lisovčičky*“ a bojovali na straně císařské armády jako pomocné habsburské oddíly. Jednotka důstojníka Rusinovského patřila do mnohatisícového oddílu polských kozáků. Ti byli pověstní přílišnou divokostí a loupežným chováním, proto naháněli oprávněnou hrůzu. Neslavně pověstné jednotky, které byli pojmenováni „*Lisovčičky*“ po svém zesnulém vůdci hejtmanu Alexandrovi šlechtici Lisowském († 1616), jenž je kdysi sestavil pro boj s ruským nepřítelem. Císaři a králi Ferdinandu II. je poskytl už v roce 1619 polský král Zikmund III. Vasa pro císařovy válečné akce v Uhrách a pak v Čechách. Polskému králi se Lisovčiči zdáli být již nějaký čas nepohodlnými a pro jejich desetitisícové počty i značně nebezpečnými. Polští kozáci vtrhli již roku 1620 na Moravu, dále do Rakous, Čech a zúčastnili se i bojů na Bílé hoře. Poněvadž se dopouštěli ukrutností – v nich prosluli například lidé hejtmana Kleczkowského, stali se i císaři brzy nepohodlnými a ten je roku 1622 poslal bojovat za své zájmy na Rýn. Polské jednotky se definitivně rozpadly až po roce 1636 a poněvadž velké procento z nich loupežilo – stal se *lisovčik* synonymem pro lupiče. Lisovčiči byli úspěšnými nejen díky své trdosti, ale i díky své pohyblivosti. Byli totiž lehkou jízdou, a proto s sebou netáhli přitěžující vozy. Pro boj pak s oblibou používali kopí, šavle, ručnice či luky. S tímto vojenským vybavením se také objevili na Kladně.¹⁰³⁷

Kladno stačilo před nezvanými hosty zavřít své brány, ale příliš v bezpečí se jeho obyvatelé necítili. Město střežily jen tři věžové brány a nevysoké hradební zdi, které protivník mohl při troše šikovnosti snadno prorazit. Mnohému měšťanovi ve chvíli ohrožení jistě vyvstala na mysli myšlenka, jakou městečko udělalo chybu, že plně nevyužilo královského privilegia císaře Ferdinanda I. z roku 1561 a neodělo se do pevného okruží kamenných vysokých hradeb. V minulých převážně mírových desetiletích však nikdo absenci bytelného opevnění nepocíťoval.¹⁰³⁸ Jeho drahá výstavba se radním i obyvatelům jevila v relativně poklidném období prvních Habsburků jako nadbytečným luxusem.

¹⁰³⁷ Např. KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 6. K Lisovčičům OTTA X, s.103-104.

¹⁰³⁸ Bez opevnění stála i nedaleká Unhošť.

Poláci při pohledu na snadnou kořist neváhali a začali se formovat k útoku. Tu se akce zastavila. K jejich velení totiž podle jistého tradovaného podání přivedli kladenského měšťana a varhaníka Matěje Bacha, majitele domu, který ležel vlevo vedle dnešní nové novorenesanční radnice. Bach, snažící se pravděpodobně zachránit svůj majetek, zradil své spoluobčany i vrchnost a kozáky měl dle záznamů provést uličkou mezi zahradami k nestrážnému úseku městečka a vpustit je dolní Slánskou branou. Jinou možností, i když méně pravděpodobnější je, že si Poláci pomohli sami a přes nevysoké hradby, které nebyly větší překážkou, se do městečka rychle dostaly.¹⁰³⁹ Jak podotýká historik Robert Šimůnek: „*městys kladno nebyl s nedostatečným opevněním v... regionu výjimkou, Podobně jen zdmi domů a zahrad a branami bylo chráněno královské město Velvary a městečko Unhošť nikdy nemělo ani tuto jednoduchou ochranu.*“¹⁰⁴⁰

Poláci rychle vpadli do Kladna, které se ani nestačilo postavit pořádně k vlastní obraně. Nečekaný vpád také usnadnil obsazení zámku, jenž stál v rozlehlém, avšak v nijak zvlášť chráněném areálu panského dvora, který ležel při severní (pravé) horní straně svažitého náměstí. Kladenská šlechtická rezidence sice nesla označení zámek, ale pro její pevnost, výšku, mohutný přiléhající zatopitelný příkop a pro dominující polohu nad přilehlým příkrým severním svahem i vlastním městečkem, které se zčásti rozkládalo při svažitém náměstí pod vlastní úrovní zámku, označovali současníci rezidenci Žďárských taktéž hradem.¹⁰⁴¹

Zámečtí obyvatelé nestačili objekt uzamknout a Poláci našli nadmíru bohatou kořist. V budově vyloupili zbrojnici, přepychové renesanční interiéry vzniklé za Jiřího Žďárského, Ludmily Bořitové z Martinic či Ctibora Tiburciho Žďárského a jeho choti Sibyly, vrchnostenské kanceláře, kde našli v truhlicích uschovanou hotovost, velký archiv Jana Jiřího Žďárského ze Žďáru i listiny městečka Kladna a archiv benediktinského kláštera ze Sv. Jana pod Skalou, které sem nechal uschovat díky svému přesvědčení o pevnosti kladenského zámku tamní opat Pavel Martin Bytomský.¹⁰⁴² Před opuštěním zámeckého areálu robustní stavbu Lisovčici podpálili, takže část sídla lehla popelem.

¹⁰³⁹ Např. KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 6. Matěj Bach svůj majetek neochránil a též jeho dům se zemědělským příslušenstvím padl za obětí červenému kohoutovi. Podle informací byl Bach protestant a jako takový měl roku 1627 odejít do vyhnanství. Viz. Jan ŠTOVÍČEK, *Hudební tradice na Kladensku*, s. 4.

¹⁰⁴⁰ Citace dle KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 6.

¹⁰⁴¹ O hradu mluví např. tehdejší svatojánský řeholník Celestin Hostlovský a později ještě i Bohuslav Balbín.

¹⁰⁴² O zpusťování kraje v předvečer bitvy na Bílé hoře výstižně mluví J. MOTTL, *Okres unhošťsko-kladenský za pochodu lidu vojenského*, s. 1-13; F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 26-29; Josef ŠEFČÍK, Jiří ŠEFČÍK ml., *Svatý Jan pod Skalou*, Beroun 2002, s. 7 či Václav KOČKA,

Zvlášť bolestivá pro obec i pro majitele gruntů i samotného panství byla ztráta úředních majetkových knih, majestátů a jiných listin. Něco „*návštěvníci*“ spálili, část však odvezli s sebou, aby lup mohli v budoucnosti výhodně zpeněžit, neboť dokumenty prodávali Židům a ti je zpětně draze odprodávali původním vlastníkům. Pouze některé nejvzácnější písemnosti (jako pravděpodobně kladenská purkrechtní registra z roku 1607 či rodová kronika *Stammbuch*) přečkaly v bezpečí. Je možné, že služebníci písemné vzácnosti na zámku ukryli. Mnohem pravděpodobnější se mi ale zdá verze, že písemnosti u sebe přechovával Jan Jiří Žďárský, který dlel s chotí a se svým doprovodem v rodovém domě v bezpečnější metropoli či v některé z okolních hradních pevností. Pro ztrátu městských listin žádali později v roce 1629 kladenští měšťané císaře Ferdinanda II. o jejich opětovné znovupotvrzení.¹⁰⁴³

IX/12.

Nelehká obnova statků a císařské omilostnění Žďárských

Po bělohorské bitvě a po postupném uklidnění poměrů se rytíř Jan Jiří Žďárský mohl vrátit na zpustošená panství, aby se svým správcem a příbuzným Hynkem Jiřím Žďárským ze Žďáru, odhadl učiněné škody. Zároveň se ujal veškerého majetku, včetně toho, který před vítězstvím Ferdinanda II. zabavili Florianovi Jetřichovi povstálí stavové.

Řádnou obnovu statků zdržovalo i po plném ovládnutí středních Čech císařskými – bezuzdné řádění neukázněných žoldnéřů. Ti brzy prohlédli nedůslednost a liknavost ústřední moci, využili rozvrácenosti soudnictví a tradiční státní správy a v příštích měsících, ba i letech, přes zákazy loupili, vraždili, znásilňovali, podpalovali, zajímali bohatá rukojmí a ničili rozsáhlé oblasti Čech i dalších sousedních zemí. Obyvatelstvo úpelo nejen pod soldateskou, ale bylo postiženo i konfiskacemi, poklesem hodnoty peněz, poklesem výroby potravin i nejružnějších výrobků, růstem kontribucí a daní i vzestupem nemocí. Životní podmínky se stále zhoršovaly, proto nepřekvapí, že se lid bouřil, střetával se s lupiči a mnozí lidé znovu utíkali do lesů, na okolní poklidnější panství, či přímo ze země.¹⁰⁴⁴

V samotné Praze ani v jejím okolí nebylo příliš bezpečno. Loupící vojáci se nerozpakovali a vyloupila dokonce i palác nepřítomného místodržitele – knížete Karla z Lichtenštejna. Na cestě do Vídně pak přepadli strahovského opata Kašpara z Questenberka a dokonce došlo i

¹⁰⁴³ KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 6-7.

¹⁰⁴⁴ O drancování země např. Dějiny Čech a Moravy nové doby II., např. s. 695-712.

k přepadení olomouckého biskupa Františka kardinála z Ditrichštejna! Zvlášť nebezpečno bylo na hlavních tepnách a v jejich okolí. A právě v tom tkvěla nynější zkáza žďárského majetku, který se nacházel při dráze dvou zemských silnic vedoucích z metropole na západ a na severozápad Čech. Hlavní cesty, přinášející po léta pokrok, bohatství a prosperitu se na dlouhá léta třicetileté války staly nejen pro Žďárské noční můrou... I přes tuto pohromu a poničení majetku si však Žďárští uchovali dostatek peněz, za které levně nakoupili pobělohorské konfiskáty.

O neuspokojivých poměrech doma byla pasovská společnost dobře informována. Šlechtická pospolitost byla se situací nespokojena a proto si často stěžovala. Tak pan Slavata i pan Martinic psali četná memoranda,¹⁰⁴⁵ jak by se mělo postupovat. To však bylo téměř vše co dohromady zmohli. V Čechách se vyvíjela situace v režii nových mocných a pasovské panstvo mohlo situaci ze začátku jen z povzdálí pozorovat.

Nejvýznamnějším problémem, který hýbal širokou veřejností se stalo vyšetřování a následné potrestání rebelů. Tato záležitost se osobně dotkla i Floriana Jetřicha Žďárského ze Žďáru. Mladík byl totiž spolu s ostatními kladenskými Žďárskými ze Žďáru – pěstounem Janem Jiřím Žďárským a prastrýcem Hynkem Jiřím Žďárským popotahován před úřady. Všichni tři byli obviněni vyšetřující komisí z účasti ve vzpouře a všem třem katolíkům bylo za vinu kladeno, že 1. října 1619 podepsali přísahu věrnosti odbojným stavům. Za tento „*nižší prohřešek*“ proti císaři a králi Ferdinandovi II. měli být, dle schváleného plánu dvora, přiřazeni do první trestní skupiny, která měla být potrestána uvalením vojenské renty.¹⁰⁴⁶ Tato nemilá zpráva, však z Florianem Jetřichem Žďárským příliš nezacoulmala. Byl si totiž moc dobře vědom, že jde jen o přechodný problém, který bude rychle smeten ze stolu. Svě počínání mohl též snadno vysvětlit. K podepsání došlo vlastně z donucení, svou věrnost císaři prokázal odchodem do exilu i tím, že nevyslyšel výzvu stavů k návratu a byl od nich osobně perzekuován a prohlášen za „*zpronevěřilého syna vlasti*“. Navíc byl věrný katolík. Jistotu v kranflecích mu dodávaly i vlivné konexe za zády, zvláště pak podpora u císaře dobře zapsaného tchána. Proto nemusel být (minimálně z počátku) fyzicky přítomen v Čechách a jen čekal na císařský pardon. Ten se mu a jeho příbuzným vskutku dostal. Dne 29. a 31. října 1622 byli všichni katoličtí Žďárští císařem Ferdinandem II. plně omilostněni. Stalo se tak na základě žádosti a samozřejmě i na podkladě přímlovu pana Jaroslava II. Bořity z Martinic.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴⁵ Viz např. J. PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, s. 184-185 ad.

¹⁰⁴⁶ Viz např. J. PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, s. 185-186 a Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, část 2, Praha 1883, s. 942-943 aj.

¹⁰⁴⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 2, s. 942-943.

IX/13.

Opožděná „svatební“ a poutní cesta do Itálie

V Pasově se Florian Jetřich s chotí Alžbětou Koronou zdržoval zřejmě až do začátku roku 1621.¹⁰⁴⁸ Následující dlouhé měsíce však oba trávili na opožděné „svatební cestě“ s částí rodiny Martiniců a pravděpodobně i s páterem a bývalým vychovatelem páterem Roztočilem v Itálii,¹⁰⁴⁹ kde se na čas zdrželi například v středoitalské Sieně. Zřejmě odtud se zbožní novomanželé vypravili ještě téhož roku 1621 do proslulého poutního místa Loreta, ležícího při pobřeží Jadranského moře. Město vábilo tisíce poutníků domkem Panny Marie, který byl dle křesťanských legend přenesen anděly z biblického Nazaretu do Dalmácie a následně až do Loreta, když ve Svaté zemi vítězil islám.¹⁰⁵⁰

K cestě do slavného Loreta, kde stála ve velké katedrále vším křesťanstvem uctívána „*Casa Sancta*“ nebo-li Svatý domek Panny Marie, manžele nepochybně motivovaly, vedle veřejně známých zázraků s místem spojených, i získané informace z úst strýce Alžběty Korony pana Bedřicha z Donína, který se do Loreta vydal na přelomu let 1607-1608.¹⁰⁵¹ O Svatém domku měli novomanželé povědomí i z jiných zdrojů. Zprávy o chýši Panny Marie

¹⁰⁴⁸ Dle informací pátera MOTTLA mu vezl posel Jana Jiřího Žďárského na zimu roku 1621 peníze, ale své příjemce již nezastihl. Viz. SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek, s. 7.

¹⁰⁴⁹ Pan Jaroslav Bořita z Martinic rodinu na delší cestu téměř jistě nedoprovázel: Jak je dostatečně známo pobýval, kromě služebních cest, v Pasově, aby byl kdykoliv panovníkovi k dispozici.

¹⁰⁵⁰ O cestě do Loreta v roce 1621 viz kupř. J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 22; A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2* s. 354, 377 a J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*, s. 711. Poněkud jinak o cestě K. BERÁNEK, Zdirad J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. XV. Ti cestu připisují k roku 1621 či až k roku 1622, tento pravděpodobně nesprávný údaj mají z práce A. PODLAHY, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 232. Nejnověji k historii loretánské kaple Panny Marie Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000, s. 9-12. O cestování do renesančního Loreta např. *Cestopis Bedřicha z DONÍNA* (ed.), S úvodní studií Antonína Grunda, Praha 1940.

¹⁰⁵¹ Další možnou motivací mohl snad být i pravděpodobný předchozí pobyt Floriana Jetřicha na kavalírské cestě Itálií. O Donínovi je portrét a o jeho cestě do Loreta A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, s. 7-22, o Loretě s. 120-132. K němu i Jan ŠTOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*, in: *Rozprava o baroku*, sborník příspěvků z kolokvia Barokní umění na území severozápadně od Prahy, Kladno 1993, s. 15 a TÝŽ, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 29.

jim též předal „stryc“ Floriana Jetřicha rytíř Jana Jiří Žďárský, který poutní místo navštívil již při své kavalírské cestě jižní Evropou na přelomu 16. a 17. století.¹⁰⁵²

Vlastním důvodem votivní cesty do Loreta byla ale úpěnlivá snaha vyprosit si na Bohorodičce mužského dědice rodu a šťastný návrat do neklidných Čech. A právě horlivé modlitby k matce pana Ježíše Krista a skvostné dary poutnímu místu měly být dostatečnou zárukou, že se hluboce věřící manželé dočkají splnění svých nejniternějších přání. Pro obměkčení srdce Panny Marie a všemohoucího Pána Boha pak pokorně slíbili Alžběta Korona a Florian Jetřich Žďárští vystavět podobný loretánský domek na červenoújezdeckém panství, jako poděkování za již vyplněná či budoucí vyplněná přání. K tomu si nechali zjistit přesné míry domku, které si následně s sebou odvezli domů.¹⁰⁵³

Z poutního místa si odvezli i dřevěnou malovanou kopii sochy Panny Marie Loretánské, která je dodnes vystavěna ve Svaté chýši v Loretu. Sochu nechali dotýkat s originálem, poněvadž se věřilo, že se dotýkáním přenesou na kopii zázračná moc originálu. Vzácný suvenýr z Itálie uschovali po návratu ve svém příbytku a věrně se k němu zbožně modlili. Po vystavění slíbené lorety, jejíž stavba byla provedena v oboře Hájků u Červeného Újezda, přenesli sochu Panny Marie Loretánské do tohoto nového poutního místa a v tom je tato památná socha umístěna dodnes.¹⁰⁵⁴

Vedle toho si z někdejšího pobytu v cizině přivezli i další cennou památku, kterou byl ceněný obraz Panny Marie Pasovské, nazývaný též obrazem Panny Marie Pomocné. Na obraze drží Matka Boží v rudém šatu v náručí malého Ježíše, přičemž obě postavy jsou korunovány zlatou korunkou. Také tento umělecky kvalitní obraz se stal v rodině Žďárských velmi uctívanou relikvií. Úcta k Panně Marii byla totiž v té době mezi lidem i šlechtou již tradičně velká. Silnými zastánci mariánské úcty byli například: páni Bořitové z Martinic, pan Bedřich z Donína, kardinál a olomoucký biskup František z Dietrichsteina (ten v roce 1622 založil loretu v Mikulově), pan Kryštof Popel mladší z Lobkovic (zakladatel nejstarší české, ale podle církve nekánonské lorety v Horšovském Týně z roku 1584), pan Vilém Slavata z

¹⁰⁵² Viz podkapitola VII/5/2 a BARTŮNĚK, Žďárští ze Žďáru, SHK XXXIV, 1933, s.14 či BUKOVSKÝ, Loretánské kaple, s. 24. Nejnověji k tématu Lorety a jejímu vztahu k rodině Žďárských či Martiniců J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s.29-39.

¹⁰⁵³ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 22 a A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2* s. 354, 377. Jan Beckovský však vyvolává dojem, že se tak stalo po narození syna v roce 1621! Toto datum je však nesprávné. K narození došlo nejspíše v létě 1623 či méně pravděpodobněji o rok později 1624.

¹⁰⁵⁴ K. BERÁNEK, Zdirad J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájků*, s. XV a A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2* s. 377-378.

Chlumu a Košumberka, hraběnka Benigna Kateřina Popelová z Lobkovic (ta v roce 1626 založila pražský loretánský areál na Hradčanech) a ani Žďárští ze Žďáru ve víře v Pannu Marii nezaostávali.¹⁰⁵⁵ To koneckonců projevili i brzkým založením poutního místa, jež se utvořilo kolem jejich loretánské kaple v Hájku. V době protireformace byl navíc Mariin kult jedním z nosných pilířů všeobecné lidové zbožnosti. Později se pasovský obraz dostal do vlastnictví jejich syna Františka Adama Eusebia hraběte Žďárského a nakonec byl umístěn jejich nejmladší dcerou Marií Maxmiliánou Evou hraběnkou Žďárskou do velkolepého poutního chrámu Panny Marie na Chlumku u Luže ve východním Čechách, kde ho spatřujeme dodnes.¹⁰⁵⁶

IX/14.

Návrat do Čech a povýšení do panského a hraběcího stavu

Manželé Žďárští se zdrželi dle všeho v Itálii maximálně do počátku roku 1622, ale toho roku se pravděpodobně na sklonku jara vrátili již s prvním svým dítětem do rodných Čech. Domů se asi šťastně navrátili s dalšími členy rodiny Martiniců, kteří se po jejich boku nacházeli na počátku března roku 1622. Martinicové se navíc v srdci Českého království (dle záznamů bezpečně vyskytovali k 16. červnu 1622.¹⁰⁵⁷

Téhož roku Florianovi Jetřichovi a jeho „strýci“ Janu Jiřímu Žďárskému vymohl 4. srpna 1622 mocný tchán pan Jaroslav II. Bořita z Martinic u císaře a českého a uherského krále Ferdinanda II. povýšení do výslovného: starého stavu říšských svobodných pánů a zároveň vymohl všem třem katolickým Žďárským: Florianovi Jetřichovi, Janu Jiřímu a na Kladně prodlévajícímu Hynkovi Jiřímu dne 29. a 31. října 1622 u císaře plné omilostnění.¹⁰⁵⁸ Z těchto údajů můžeme též postřehnout, že k rehabilitaci cti došlo až po povýšení do baronského

¹⁰⁵⁵ J. ŠTOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus* u Martiniců, s. 14-15.

¹⁰⁵⁶ Václav Vladimír JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690. Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži*, Praha 1940, s. 45, 109. K úctě P. Marie mezi Žďárskými i Jan ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, SLO 8 (108), 2000, s. 30 ad. autoři.

¹⁰⁵⁷ J. MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 22; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 142. O návratu k roku 1622 též A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2* s. 377. O návratu též podkapitola IX/16.

¹⁰⁵⁸ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, 2, s. 942-943 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 143.

stavu! Tudiž nebezpečí od konfiskační trestní komise, stíhající někdejší signatáře protestantské konfederace nebylo pro naše Žďárské nijak významnou hrozbou.

Vymožený baronský titul ze srpna 1622 se však nezdál mladému Florianovi Jetřichovi Žďárskému, ani jeho mocnému tchánovi panu Jaroslavovi II. Bořitovi z Martinic dostatečným ohodnocením starobylosti, společenského postavení a bohatství kladenské linie rodu Žďárských. Podle obou pánů nebyl dostatečným vynahrazením útrap spjatých s exilem Žďárského v roce 1620, který tehdy bezprostředně znamenal ohrožení Žďárského statků ze strany odbojných stavů. Zisk baronátu tak nebyl dostatečnou odměnou za tyto útrapy ze strany císařského dvora. „*Pouhý baronský titul*“ nebyl ani dostatečnou reakcí na někdejší snahy katolické linie rodu Žďárských rekatolizovat rodové statky (byť mírnou formou) již před Bílou horou nebo na tradiční staletou ověřenou věrnost domu habsburskému a opětovně vlivné katolické církve. Tradiční aktivní vztahy s řádem jezuitů nadále pokračovaly a jezuité se jistě snažili jistou mírou svého vlivu se Žďárským za předchozí, ale i budoucí podporu revanšovat a podpořit je tak v jejich snahách o vzestup.

Důvodem pokusu kladensko-červenoujezdecké rodiny Žďárských se bezprostředně ze stavu rytířského vyšvihnout až do vysoké pozice říšských či následně českých hrabat byl i pokles prestiže pouhého baronského titulu, který byl po Bílé hoře udělován říšskou či českou panovnickou kancelář v příliš hojném počtu.¹⁰⁵⁹ Představitelé říšské či české panovnické kanceláře se tak nacházeli pod nemalým tlakem mnoha žadatelů. Uchazeči úředníkům i vyšším představeným kanceláří rádi pro dosažení svého cíle věnovali na přilepšenou vedle jejich (často nijak závratného) služného jako pozornost i vyšší peněžní obnos či nějaký drahý předmět, což tehdy i přes kritiku nebylo trestným. Navíc dary – často cenný řetěz, víno, zvěřina atp. byly pokládány za legitimní projev úcty a za předmět symbolického významu. Zatímco váčky s penězi byly všeobecně odsuzovány již tehdy jako příliš nemorální, jiné dary se naopak tolerovaly. Přesto jak peněžní, tak jiné dary můžeme považovat za nátlakový či zavazující prostředek, a tak vlastně za korupci, byť ta, jak vidíme byla tehdy viděna v očích veřejnosti poněkud přijatelněji. Dávání a brání darů tak bylo typickým fenoménem a podobně jako dnes kvetlo i v období raného novověku. Přijímání darů či váček s penězi nebylo ovšem specialitou vyšších českých či římskoněmeckých byrokratických kanceláří, nýbrž bylo přirozenou součástí i úřadoven vrchnostenských, městských, církevních atp. O systému

¹⁰⁵⁹ O této problematice poklesu vážnosti a devalvace panského titulu po roce 1621 viz v dalším pokračování této podkapitoly.

přilepšování a darů, které hojně vstupovali do rozhodovacích mechanismů si tak nemusíme dělat iluze, že by byly jen úzkou výjimkou či jen občasným jevem.¹⁰⁶⁰

Vlivní mužové, kteří stáli v blízkosti panovníka – císařští radové, komorníci, ministři, sekretáři kancelářů a další, kteří měli na monarchu nějaký vliv či drželi rozhodující pravomoce, tak byli přirozeným adresátem zmíněných darů či váčků se zlatáky, groši nebo tovary ze strany žadatelů. Úplatky se jevily jako oprávněný prostředek, a proto se je nezdráhal pro své cíle využívat například proslulý vojevůdce a vévoda Albrecht z Valdštejna, hrabě Jan Humprecht Černín z Chudenic, hrabě Jaroslav II. Bořita z Martinic ani jeho zeť Florian Jetřich Žďárský ze Žďáru.¹⁰⁶¹

A právě snahu získat vyšší postavení pro Floriána Jetřicha Žďárského za pomoci drahého daru si zaznamenal sekretář říšské kanceláře a císařský rada pan Heřman z Questenberka. Tento muž byl vyšším úředníkem vídeňské říšské kanceláře a spolehlivým informátorem císaře Ferdinanda II. Císařská říšská kancelář, v níž pracoval, taktéž připravovala a sepisovala pod jeho vedením povyšovací majestáty, které poté předkládala císaři k podpisu. Proto se na něj Florian Jetřich Žďárský obrátil. V roce 1622 sekretáře Questenberka nečekaně navštívili poslové Floriana Jetřicha Žďárského a jeho tchána Jaroslava II. Bořity z Martinic a žádali jej, aby se přimluvil o rychlé vyřízení Žďárského žádosti o hraběcí titul. Zároveň vytáhli ze sáčku dva skvostné zlaté řetězy – jeden byl určený pro pana Heřmana z Questenberka a druhý pro jeho představitele. Když císařský sekretář nedokázal potvrdit přímlovu a zdráhal se dary přijmout hodili vyslancové obou českých šlechticů řetězy na stůl a kvapně odešli. Druhého dne se však Questenberkovi podařilo řetězy vrátit a Florian Jetřich se musel prozatím spokojit s „*pouhým*“ titulem říšského barona.¹⁰⁶² Hraběcí titul mu však na dlouho neutekl a dosáhl ho na rozdíl od mnoha jiných šlechticů (často i vlivnějších osob či rodin) již velmi brzy v roce 1628, což dosvědčuje nejen jistý vliv jeho osoby, ale především vlivné přímlovy jeho příznivců a ochránců, mezi kterými byl vždy na prvním místě jeho tchán – hrabě Jaroslav II. Bořita z Martinic. Mezi dalšími přímlovci byli i zestárlí knížecí manželé Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic a Polyxena z Pernštejna, hrabě Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a další přední aristokraté českých zemí.

¹⁰⁶⁰ Např. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 203-204.

¹⁰⁶¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 204-205.

¹⁰⁶² P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 205 a 763, poz. 233; J. HALADA, *Lexikon české šlechty III*, s. 152.

Císařovým povyšovacím majestátem ze dne 4. srpna 1622¹⁰⁶³ se tak dosavadní rytířské linii středočeských katolických rytířů Žďárských ze Žďáru splnil dlouhogenerační starý sen proniknout do panského stavu a nazývat se barony nebo-li svobodnými pány s oslovením „*Urozený pán*“. Úsilí mnoha generací rodu Žďárských konečně došlo naplnění! Avšak výsledek přece jen poněkud zakalily tehdejší poměry, (o kterých jsme se již zmínily), a které zapříčinily devaluaci starého panského titulu. Důvodem této devaluace v několika desetiletích po Bílé hoře bylo příliš velké množství v jakém císař a král Ferdinand II., Ferdinand III. či Leopold I. povyšovali ve velkém do stavu panského nejen příslušníky staré zasloužilé české šlechty, ale také jiné své české i cizí četné služebníky, vojáky a příznivce. Navíc se panský titul proměnil v průběhu 17. století z označení člena nejvyšší stavovské korporace v titulární hodnost svobodného pána, která byla běžná na ostatních územích Římskoněmecké říše.¹⁰⁶⁴ Proto se z předběllohorských pánů stala většinou hrabata a ze starých rytířských rodů, které si uchovaly své pozice a jmění se staly do 18. století většinou svobodní páni. Některé rody jako nově povýšená hrabata z Martinic, hrabata Slavatové z Chlumu a Košumberka či rodina hraběte Adama mladšího z Valdštejna se cítily poklesem prestiže panského stavu i z nové své pozice – jakožto hrabat ošizeny. Proto se představitelé těchto rodů rozhodli požádat již v roce 1625 o vyšší – pokud možno knížecí tituly. Když vytouženého povýšení tito mužové nedosáhli, museli se tito zmínění přední aristokraté spokojit alespoň s čestnější titulaturou, oslovením a přednostním postavením svého rodu u dvora před ostatními hraběcími rody. Navíc se hlavy těchto rodů stávaly hlavami šlechtických domů, kterými se jinak označovaly pouze panovnické rody a rody knížat a vévodů. Z tchána Floriana Jetřicha Žďárského – Jaroslava II. Bořity hraběte z Martinic se tak stal vladař domu Smečenského a z Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka vladař domu Hradeckého.¹⁰⁶⁵

Poměry se změnily a tak si šlechta v českých zemích musela zvykat i na nové stavovské rozdělení. Obnovené zřízení zemské z roku 1627 pro Čechy a z roku 1628 pro Moravu pak

¹⁰⁶³ J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 22; V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 143 a J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*, s. 711. Není vyloučeno, že k pardonování a povýšení přispěla i Polyxena a Zdeněk Lobkovicovi. Tj. Žďárští blízcí přátelé a vzdálení příbuzní. V jisté záležitosti Floriana Jetřicha se na Lobkovicovi a na jejich přimluvu k císaři obraceli totiž již v březnu 1622 Alžběta Korona a její matka Marie Eusebie z Martinic.

¹⁰⁶⁴ Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006, s. 51-52; Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a realie*, Praha 1994, s. 54 a J. MOTTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, s. 22.

¹⁰⁶⁵ Např. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 52 aj.

zcela rozvrátilo dosavadní poměry ve společnosti.¹⁰⁶⁶ Tyto velké změny tradiční stavovské společnosti však nebyly po chuti ani některým zasloužilým tvůrcům pobělohorských Čech – jako například dlouholetému kancléři Lobkovicovi. Král Ferdinand II. si po roce 1620 jakožto vítězný dobyvatel vyhradil z pozice síly pro svojí osobu udělování inkolátu nebo-li obyvatelského práva cizincům a vyhradil si i potvrzování a udělování panského a rytířského stavu. Zrušil tak dosavadní pravidlo přijímání do jednotlivých stavovských korporací šlechtickými stavy, shromážděnými na zemském sněmu. Starý řád, který doposavad dělil šlechtu na pány nebo-li barony a na rytíře padl a v Českém království se během vlády Ferdinanda II. a po roce 1637 i za vlády jeho syna Ferdinanda III. ujala nová hierarchie. Norma byla oficiálně změněna císařovým rozhodnutím ze dne 25. března 1629, kterým se zaváděl v Českém království nový titulární řebříček, doposavad užívaný na jiných územích Říše. Systém sice zachoval nadále starobylé rozdělení šlechty na stav panský a rytířský, ale jinak se řídil říšskou titulaturou. Rytířský stav se bohatě rozčlenil a taktéž stav panský, ke kterému Žďárští začali nově přináležet se dále členil do pěti stupňů. Nejnižší stál tzv. (nový) panský stav, dále následoval starý panský stav, hraběcí stav, starý hraběcí stav a knížecí stav.¹⁰⁶⁷

Kladenští Žďárští v srpnu 1622 dosáhli pouze starého říského stavu svobodných pánů, který však byl v nových podmínkách uznáván i v Českém království jako rovnocenný. Potvrzení výslovně českého panského stavu byl Floriánovi Jetřichovi na jeho žádost udělen až 27. června 1627. A poněvadž mu byl propůjčen výslovně starý panský stav Království českého dostali se Žďárští tímto povýšením na druhou pozici v nastíněném řebříčku. Již o pouhý rok později se vyšvihli hodnotně ještě výše, když jim byl 27. listopadu 1628 udělen titul říšských hrabat a oslovení „*Hraběcí Milost*“ či „*Vysokorodý pán*“ – tj. německy „*Hochgeboren*“.¹⁰⁶⁸ Tento říšský hraběcí titul si však již v Čechách kupodivu potvrdit nenechali. Podobně se pak zachovali i jejich příbuzní – říšská hrabata Šternberkové. Důvodem snad mohla být okolnost, že byl titul říského hraběte považován za platný pro celou Římskoněmecko říši a tím i pro České království, které do Říše stále náleželo. Navíc se říšský titul hraběte považoval nejen za rovnocenný s českým, ale mnohými i za významnější.

¹⁰⁶⁶ K tomu např. stručně F. ČAPKA, *Dějiny země*, s. 322-323 a 325 ad.

¹⁰⁶⁷ Nejnověji zevrubně a souhrnně k pobělohorské šlechtě J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 48-56. Dále též P. MAŠEK; M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 54, 141-143, 117-178, 356-359, 380-381 atd.; Milan BUBEN, *K vývoji šlechtické titulatury*, Historický obzor III, 1993, s. 67-69 ad.

¹⁰⁶⁸ J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*, s. 711 a M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 141-142.

Jiné stanovisko v této oblasti však zastávala drtivá většina jiných českých či přistěhovaných cizích rodin, které když už měly uděleny diplomy z říšské kanceláře, nechaly si obvykle udělit i český hraběcí stav z české panovnické kanceláře. Několik rodin pak mělo naopak udělen jen český hraběcí titul, tak tomu bylo v roce 1680 například u příbuzných Floriana Jetřicha Žďárského u hrabat Kokořovců z Kokořova.¹⁰⁶⁹

Některá česká knížata užívala i honosný titul vévodů. Vyšší tituly, zvláště knížecí a vévodský, byly ovšem habsburskými panovníky udělovány stále jen výjimečně a zůstaly tak i nadále mimořádně prestižním oceněním, kterých se dočkaly jen ty nejzasloužilejší a nejbohatší rody jako byly: Lobkovicové, Schwarzenbergové, Eggenbergové, Dietrichsteinové, Kinští či Liechtensteinové a krátce i Valdštejnové v osobě Albrechta z Valdštejna.¹⁰⁷⁰

Spolu s obrovskými pobělohorskými majetkovými přesuny, odchodem stovek šlechtických rodin do zahraničí, zvláště pak rytířů, ale také erbovních měšťanů, byly tyto změny součástí radikální restruktury elit v Českém království, které natrvalo změnilo stavovské a majetkové poměry v zemi ve prospěch několika desítek především panských rodů. Na habsburských územích se začala vytvářet jednotná unifikovaná šlechta.¹⁰⁷¹ K úzké vrstvě nejvýznamnějších českých rodin se připojili i říšská hrabata Žďárští, která v padesátých letech obsadila majetkově padesátou pozici v zemi.

Početní stavy šlechty jako celku, ale především rytířstva, se v Českém království v době pobělohorské velmi snížily. Rytířstva ubylo až 40 procent! Navíc velká část rytířů výrazně zchudla v důsledku tvrdých konfiskací a ničivé třicetileté války.¹⁰⁷² Na rozdíl od velké části pánů neměli většinou drobnější rytíři prostředky na rychlejší obnovu svých statků, a tak rytířský stav již nikdy nedosáhl své předbělohorské majetkové, početní ani mocenské pozice a natrvalo se ocitl v úpadku.

¹⁰⁶⁹ M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 141.

¹⁰⁷⁰ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 50-51; M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, s. 177-178.

¹⁰⁷¹ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 51 a P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 67-68.

¹⁰⁷² Viz srovnej T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I a 2* a F. ČAPKA, *Dějiny zemí*, s. 307.

Majetek a obohacení kladenských Žďárských z pobělohorských konfiskací

Žďárští ze Žďáru napatřili k nijak velkým pobělohorským kořistníkům, přesto i oni se majetkově obohatili levnými konfiskáty na úkor svých méně šťastnějších šlechtických kolegů či dokonce vlastních příbuzných. Za toto jednání je však nemůžeme odsuzovat, neboť využili jen nabízených možností, které jim i jiným rodinám, jež stály na té správné procísařské straně přinášely okolnosti. Nejinak by se ostatně zachovali i císařovi nepřátelé, kdyby v království zvítězili. Vzpomeňme jak si brousili zuby na majetek z království odešlého Floriana Jetřicha či na jmění jiných uprchlých českých šlechticů jako byl Jaroslav II. Bořita z Martinic.

Pozemkové bohatství Žďárských se sice díky nákupu konfiskátů výrazně rozrostlo, avšak celková hodnota majetku počítaná nadále tradičně v osedlých se výrazně smrskla. Tento fakt výrazného úbytku osedlých nastal v důsledku ničující třicetileté války – a to z důvodů: nemocí, častějších útěků poddaných z vyloupených či vypálených usedlostí a chalup, v důsledku četnějšího nedostatku potravin, zvýšené mortality a snížené porodnosti. Velký pokles poddaných postihl shodou okolností a k velké smůle rodu Žďárských jak jejich stará panství ve středních Čechách, tak i ta nová v Čechách severozápadních. Válka drasticky vyhladila a zpustošila přesně ty oblasti, kde rod vlastnil pozemky. I přes tuto nemilou okolnost se však i nadále měli středočeští Žďárští počítat mezi středně bohaté šlechtické rodiny království, tak jak tomu bylo v jejich případě již v době předbělohorské. Slušné pozemkové obohacení tak rodinu uchovalo mezi bohatými a rovnocennými partnery ostatních středně zámožných a mocných rodů, avšak společensky je alespoň přiřadilo rovnocenností k rodům s největším majetkem. K dosažení špičky panského stavu rodu Žďárských chyběl zisk opravdu významných rozsáhlých latifundií s množstvím poddaných – tj. s mnohasty či dokonce i s tisíci osedlými! Takové statky v českých zemích získali například jejich příbuzní z rodu Martiniců a Šternberků, dále hrabata Slavatové, hrabata Černínové, zasloužilá knížata a vévodové – rakouští Eggenbergové, štyrská hrabata Trauttmansdorfové, francouzská hrabata Buquoyové či moravská knížata Dietrichsteinové. Největšími kořistníky ze všech však byli moravsko-rakouská knížata Liechtensteinové v čele s bezohledným pobělohorským místodržitelem a někdejší konvertitou – Karlem knížetem z Liechtensteina, kterému víc než zdárně sekundoval proslulý vévoda a císařský generalissimus Albrecht

z Valdštejna či hrabě Pavel Michna z Vacínova.¹⁰⁷³ Mnohem lépe než v růstu ceny majetku si tak nakonec vedli Žďárští v rámci své prestiže a společenského postavení. V tom možnosti k vzestupu, které nabízela pobělohorská doba mnoha odvážným a dravým jedincům či dokonce celým rodům, dokázali na čas využít.

K tvrdému potrestání povstálých českých stavů byla zřízená císařem a králem Ferdinandem II. na počátku února 1621 konfiskační komise. Ta měla majetkově postihnout všechny, kteří podepsali stavovskou přísahu a nebyli nakonec císařem omilostněni. Pokuty měly být použity na zaplacení žoldu císařského vojska, k odměně věrných služebníků a vojáků, ke zvýšení komorního panovnického majetku či k zaplacení nekonečných habsburských dluhů. Každý propadlý statek, který měl být prodán v určité sumě novému zájemci měl císař svým rozhodnutím ze dne 20. prosince 1622 osobně schvalovat. Konfiskované statky byly obvykle oceňovány podhodnoceně, což bylo výhodné pro nové nabyvatele, nikoliv však pro královskou komoru – tj. pro panovníka či původní majitele, pokud měli z prodeje obdržet určitou peněžní část. Navíc mnozí dřívější majitelé i královský fiskus byli na penězích kráceni i v důsledku velké devalvace mince, která byla v roce 1623 zavedena úřady v čele s knížetem Karlem z Liechtensteina. Nově vydávané peníze ztratily až 86,7 procent své staré hodnoty! Nakonec konfiskační komise zabavila v Českém království 491 statků z celkového počtu 926 panství. Mezi nimi propadlo císařskému fisku 182 větších dominií. Mezi nekonfiskovanými majetky zůstalo pouze jen 147 rozsáhlejších velkostatků! Ve středních Čechách to byly například čtyři komorní panství: Křivoklát, Dobříš, Točnick a Krušovice, dále Hostivař, Chříč, Panenský Týnec, Smečno, Buštěhrad, Peruc, Roudnice nad Labem, Horní Beřkovice, Veltrusy, Budyně nad Ohří, Mělník, královno panství Karlštejn a také Kladno a Červený Újezd rodu Žďárských.¹⁰⁷⁴ Nakonec se z obvinění z účasti na protikrálovské vzpouře a z následného ohrožení majetku dokázala rodina kladenských Žďárských vyvléci. K tomu jim dopomohly vlivné přímluvy pana Jaroslava II. Bořity z Martinic. Dne 29. a 31. října 1622 byli katoličtí členové žďárského rodu císařem jakožto českým králem Ferdinandem II. bez výjimky zcela pardonováni a mohli se tak následně obohatit levnými konfiskáty postižených šlechticů.¹⁰⁷⁵ Nabídka statků byla tak obrovská, že hnala spolu s úmyslnými podhodnoceními, nebyvalou devalvací měny i s úplatky zodpovědným prodávajícím úředníkům ceny

¹⁰⁷³ K Buquoyovým, Liechtensteinovi, Martinici, Michnovi, Valdštejnovi stručně např. J. JANÁČEK, *České erby*, s. 54-55, 181, 196-197, 202-203, 322-323 ad. autoři.

¹⁰⁷⁴ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, část 1., Praha 1882, s. CXLVIII-CXLIX. T. V. Bílek uvádí místo Červeného Újezda nesprávný (pozdější) název dominia – Tachlovice.

¹⁰⁷⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 2, s. 942-943.

konfiskátů směrem dolů. Na příbuzné kladenské rodiny Žďárských na západě Čech nedohlžel bohužel mocný hrabě z Martinic, ani jiný dobrodinec, takže na tyto spřízněnce tvrdě dopadla císařova msta.¹⁰⁷⁶ Navíc západočeští Žďárští byli nekatolíky, respektive luterány, na což můžeme usuzovat vzhledem k blízkosti a k vazbám na luteránské Sasko, kam členové západočeské všetatsko-žďárské linie nakonec odešli do již trvalého exilu.

Florian Jetřich Žďárský začal v součinnosti s mocným tchánem Jaroslavem Martinicem usilovat o některé výhodné konfiskáty. Tak 1. srpna 1623 požádal hrabě Jaroslav II. Bořita z Martinic, aby mu a jeho zeťovi baronu Florianovi Jetřichovi Žďárskému byly prodány statky za sumu 156 000 zlatých rýnských, které jim byly již v této části dříve zastavěné.¹⁰⁷⁷

Brzy došlo k vyhovění a k dohodě mezi oběma muži a již 30. října 1623 zakoupil Florian Jetřich baron Žďárský od královské komory zabavené statky v severozápadních Čechách: Vičice (taktéž Bičice) a Boleboř (častěji německy Göttersdorf), Hrušovany, Libečany a Vtelno s městem Březnem za slušnou sumu 174 000 zlatých rýnských. Tyto zmíněné statky byly zkonfiskovány rytířům: Janu Jindřichovi Štampachovi ze Štampachu, Janu Mikulášovi Hochhauserovi z Hochhausu, Vilémovi mladšímu Doupovci z Doupova a Felixovi Častolárovi Kaplíři ze Sulevic.¹⁰⁷⁸ Jak vidíme převzal Florian Jetřich statky rytířů ze tří příbuzných rodin – tj. od Štampachů, Doupovců a Kaplířů. V následujících odstavcích se podívejme blíže na tento nový majetek, který se kladenským Žďárským podařilo získat.

Statek Vičice (Bičice) na Žatecku získal Florian Jetřich Žďárský po rytířích Štampaších ze Štampachu. Do panství Vičice patřila tvrz, ves a poplužní dvůr Vičice, město Březno (Priesen) a vesnice: Střezov s druhým panským dvorem, vsi Brančíky, Holetice, Stranná, Nechranice, Dentice a Čermíky. Dále převzal sousední taktéž štampachovský statek Boleboř (Göttersdorf) – a to pěkný renesanční zámek a ves, poplužní dvůr, kostelní podací a vsi: Hannersdorf, Vinařice, Gersdorf, Bernov, Verazín, mnoho mlýnů a další příslušenství. Po Göttersdorfu se začal i psát, neboť panství pokládal za důležitější. Tyto dvě panství byly odhadnuté na 70 947 kop 37 grošů míšeňských a za bezmála 6 948 kop pgrošů míšeňských získal při panských dvorech i velké množství dobytka. Obě panství původně držel zástavou od České komory Jaroslav II. Bořita z Martinic a jeho zeť říšský baron Žďárský za oba statky

¹⁰⁷⁶ O konfiskacích západočeských Žďárských např. T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 2, s. 943-944.

¹⁰⁷⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, 1 s. CXI.

¹⁰⁷⁸ J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*, s. 711.

zaplatilil 77 895 kop 36 grošů míšeňských nebo-li 123 632 zlatých rýnských! Nově tak získal dvě panství, které čítala jedno město a čtrnáct okolních vsí!¹⁰⁷⁹

A jak vypadalo druhé městské sídliště (vedle Kladna) a jeho rané osudy v rukou nových pánů Žďárských? Město Březno (Priesen) leželo poblíž významného regionálního střediska Chomutova, od jehož bran bylo vzdálených pouze 6,5 km jižním směrem. S Chomutovem proto bylo tradičně provázáno hospodářsky, sociálně a v některých obdobích i majetkově, když obě města držela jedna vrchnost – tak tomu bylo například krátce do devadesátých let 16. století, když kraj ovládali mocní Lobkovicové. Již v té době bylo Březno spíše německého charakteru a nazývalo se Priesenem. Sídliště leželo v pěkně zvlněné severočeské krajině v podhůří Krušných hor, která je dnes bohužel těžce postižená těžbou hnědého uhlí, kterému padla za oběť i část březenského katastru. Město bylo obehnané hradbami a dalo se do něj vejít čtyřmi bránami. Svojí prestiž upevnilo i vlastním hrdelním soudnictvím či novou renesanční radnicí.¹⁰⁸⁰ Když v roce 1623 získal konfiskát dočasně hrabě z Martinic, jenž získal vedle Března i vedlejší stampachovský statek Ahníkov s nádherným zámkem ve stylu saské renesance, na kterém později vznikla druhá mladší linie rodu Martiniců, zřejmě nejprve počítal, že si ponechá i Březno. Nakonec jej však přenechal zeti, neboť peníze potřeboval na jiné výhodnější investice.

Za Žďárského stálo v městě Březně plných 103 domů, tj. minimálně dvakrát více než měla rodová rezidence na Kladně! Z nastíněného počtu však byla plná třetina – tj. 34 obydlí v rukou židovských spoluobyvatel. Vedle Židů se valná část obyvatel ve městě i v okolních vsích prohlašovala za protestanty. Protestantství mělo na obou panstvích: Vičici a Boleboří (Göttersdorfu) hluboké zapuštěné kořeny, a tak jen nemnoho obyvatel panství bylo katolíky.¹⁰⁸¹ V tom se však tato severočeská oblast nelišila od většiny celého království.

Patronát nad březenským kostelem, kde se lid měl shromažďovat a vyslechnout si důvody a přednosti císařem i vrchností prosazovaného katolického náboženství, převzali za pana Floriana Jetřicha Žďárského opět jezuité z nedalekého města Chomutova. Jejich tamní rozsáhlou renesanční kolej založil před pouhými několika desetiletími tehdejší březenský a chomutovský pán – pan Jiří Popel z Lobkovic a na Chomutově. tento mocný katolický velmož se však díky své ješitnosti a přílišným ambicím dostal do vážného konfliktu s císařem Rudolfem II. a přišel nejen o majetek, ale i trvale o svoji svobodu. Březno od Chomutova opět

¹⁰⁷⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, 1, s. 617

¹⁰⁸⁰ Zdena BINTEROVÁ, *Březno*, Chomutov 2001. s. 4.

¹⁰⁸¹ Zdena BINTEROVÁ, *Březno*, Chomutov 2001. s. 6-7.

odpadlo a dostalo se protestantským Štampachům. Chomutovské otce jezuity pověřil majitel panství pan Florian Jetřich Žďárský vedením a rekatolizací svých nových severočeských poddaných. S jezuity měl koneckonců dobré zkušenosti, podobně jako jeho příbuzní: prastrýc Ctibor Tiburcí Žďárský, jeho dcera kateřina Grizelda ze Schönkirchenu, praděd Jan starší Žďárský či praprastrýc Jiří Žďárský. Jezuitký řád mu navíc pomáhal rekatolizovat i jeho hlavní středočeské državy, kam jezuity uvedli již jeho někteří zmínění příbuzní a po dosažení své plnoletosti za nějaký čas i on sám. Mnozí ze severočeských poddaných však jistě využili příležitosti snadného odchodu do blízkého luteránského Saska, kam někteří raději emigrovali, než aby se vzdali původní „*víry svých otců*“.

Vedle emigrace, která snižovala počty poddaných pánů Žďárských, zanechala kruté stopy i třicetiletá válka s častými průchody a pobyty vojáků tímto územím, tak i s válkou související nemoce či epidemie. V roce 1625 tak ve městě Březno zemřelo na mor na 120 lidí! Moru podlehl i březenský farář a řídící direktor školy. Válka kdysi kvetoucí město Březno vyliidnila a téměř zničila. V letech 1633-1635 leželi ve městě a okolí císařské jednotky, které kraj dále značně zplundrovaly.¹⁰⁸² Město však i přes kruté šrámy a pokles významu nadále zůstalo centrem malého panství, ke kterému patřil i nedaleký stateček Boleboř.

Po Florianovi Jetřichovi říšským hraběti Žďárským zdědil Vičice (Bičice) s městem Březno (Priesen) a statek Boleboř (Göttersdorf) v roce 1653 jeho jediný syn hrabě František Adam Eusebius Žďárský, který však na panství, podobně jako jeho otec, téměř nepobýval.¹⁰⁸³

Vedle Vičic a Boleboře získal Florian Jetřich Žďárský i statek Libečany u Žatce. Ty byly zkonfiskovány rytíři Vilémovi mladšímu Doupovci z Doupova. Do panství patřila tvrz, poplužní dvůr a ves Libečany a druhý pustý poplužní dvůr v nedalekých Hrušovanech. Hrušovany u Žatce získal po rytíři Janu Mikulášovi Hochhauserovi z Hochhausu původně pan Jaroslav II. Bořita z Martinic, ale již 30. června v roce 1623 statek od něj získal Florian Jetřich Žďárský za nižší odhadní sumu 8 548 kop 45 grošů míšeňských.¹⁰⁸⁴ Stateček Hrušovany pak sestával pouze z tvrze, vsi a z poplužního dvora.¹⁰⁸⁵ Po rytíři Felixovi Častovcovi Kaplíři ze Sulevic získal Žďárský též u Žatce stateček Vtelno – což byla ves s poplužním dvorem, za které zaplatil nízkých 11 363 kop grošů míšeňských, ač bylo Vtelno

¹⁰⁸² Z. BINTEROVÁ, *Březno*, s. 7.

¹⁰⁸³ Zdena BINTEROVÁ, *Březno*, Chomutov 2001, s. 8, 53.

¹⁰⁸⁴ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č.1, s. 86.

¹⁰⁸⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č.1, s. 160.

v roce 1616 ohodnoceno na plných 16 000 kop grošů!¹⁰⁸⁶ I to ukazuje rozsáhlé snížení hodnoty majetku, který byl prodáván často zcela úmyslně pod cenou.

Taktéž choť říšského barona Jana Jiřího Žďárského paní Eliška Wolfemina Berková z Dubé investovala do nemovitostí a výhodně zakoupila roku 1623 pro sebe také majetek. Po panu Janu Adamovi z Roupova získala na Žatecku konfiskát – panství Telce. K majetku příslušela tvrz, ves, poplužní dvůr, výnosný pivovar a ovčín v Telcích, nemalé lesy, rybníky a další příslušenství. Telce jí prodal Albrecht z Valdštejna za původní odhadní cenu 18 408 kop grošů míšeňských, za které Telce získal v roce 1622.¹⁰⁸⁷ Důvodem tohoto čestného obchodu s panem Valdštejnem, který se na něm neobohatil, snad byl vznešený původ nabyvatelky Eliška Wolfeminy, ale především asi ohledy na přátelské vazby.

O něco méně zdárně než Florian Jetřich Žďárský si v koupích počínal jeho někdejší poručík Jan Jiří baron Žďárský, který chtěl získat od svého luteránského příbuzného – rytíře Jana Václava Žďárského ze Žďáru a na Žďáře rodové panství Žďár u Doupova. Panství s výstavným goticko-renesančním zámekem a se sedmi vesnicemi bylo v roce 1623 zatíženo konfiskační komisí třetinovým zabavením. Jan Jiří proto odkoupil od západočeského příbuzného statek Žďár za 41 314 kop 33 grošů 5 denárů míšeňských,¹⁰⁸⁸ neboť rytíř Jan Václav Žďárský potřeboval kvůli zmíněné konfiskaci hotové peníze na své oddlužení. Dalším důvodem „*této pomoci*“ byla zřetelná snaha zachovat svému rodu starobylé rodové panství a kolébku rodu, kterou jednotlivé linie Žďárských vlastnili ve svých rukou nepřetržitě od 13. století! Podobně dlouhou držbou rodové kolébky se prokazovali například Šternberkové vlastnictvím mocného sázavského hradu Český Šternberk či Černínové z Chudenic vlastnictvím starého zámku Chudenice u pošumavských Klatov. Velká část šlechtických rodin v českých zemích si však o tak dlouhé držbě původního statku a sídla mohla nechat jen zdát.

Do panství Žďár tehdy patřil: rodový zámek, pivovar, panský dvůr a ves Žďár a podací kostelní ke kostelu ve Žďáru, vesnice: Hermannsdorf (Hermesdorf), Tiefenbach, Sebeltic (Žebletín), Maleš (Molischen), díl Kozlova (Gossrau) a díl Olešky (Oleschau či Olišov), dále mlýny, lesy, rybníky a další příslušenství. Panství bylo od 16. století osídleno definitivně spíše německým etnikem, což se projevilo i v nastíněných názvech vesnic a v samotném poněmčování žďárského rodu, který zde a v okolním kraji sídlil.

¹⁰⁸⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 1, s. 243.

¹⁰⁸⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 2, s. 943 ad.

¹⁰⁸⁸ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 2, s. 943 a J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*, s. 711-712.

Panství Žďár přešlo po smrti Jana Jiřího Žďárského dne 25. června 1626 na jeho hlavního dědice a nejbližšího mužského příbuzného říšského barona Florianu Jetřicha Žďárského.¹⁰⁸⁹ Ten k dosavadním statkům: tj. k velkostatku Červený Újezd, ke kterému patřilo plných dvacet čtyři vesnic, a které vedle vlastního Červeného Újezda zahrnovalo v sobě ve skutečnosti i přivtělené panství Tachlovice, Jeneč a Hostivice připojil strýcovi statky. Nově mu tak nyní přibyl rodový velkostatek Kladno s necelou třicítkou vesnic a s hlavní rodovou, byť válkou poškozenou rezidencí, západočeské panství Žďár s výstavným goticko-renesančním zámkem a několik menších konfiskátů na Kladensku. Panství červenoújezdecké a kladenské pak opět spravoval Florian Jetřich jako jeden společný velkostatek.¹⁰⁹⁰

V Praze vlastnil Florian Jetřich Žďárský také několik nemovitostí. Patřil mu například dům řečený „*U tří andělů*“, jenž stál po levé straně dnešní malostranské Nerudovy ulice, která ústila v horní své části k dnes již zbořené Strahovské bráně. Tento pěkný dům se nacházel mezi domem pekaře Jiřího Sajfarta a Bartoloměje Günthera. Stavba se vypínala poblíž dnešního vrcholně barokního Morzinovského paláce. Dům patřil v roce 1592 Florianovu dědu Gotthardovi Florianovi Žďárskému a jeho vnuk jej zdědil v roce 1604. Florian Jetřich dům pak prodal v roce 1627 proboštu vyšehradskému a staroboleslavskému Janu Chrisostonu Kiliánovi za pěknou sumu 3000 kop míšeňských grošů.¹⁰⁹¹ Další dva domy vlastnil v dnes již dávno zbouraném bloku dvou ulic, které stály ve směru od jihu k severu na dnešním Loretánském náměstí mezi Loretou a Černínským palácem. Jeden z domů vlastnil v roce 1570 Florianův praděd Jan starší Žďárský a poté jeho třetí syn a hlavní dědic Ctibor Tiburcí. Vedlejší nedaleký dům slavného dvorního architekta (mj. dokončovatele letohrádku královny Anny – pražského Belvederu) Bonifáce Wohlmutha byl později přikoupen k původnímu žďárskému domu, oba domy však měnily majitele. V roce 1623 je ovšem držel Florian Jetřich Žďárský.¹⁰⁹² Vedle toho Žďárským patřil v Loretánské ulici na Hradčanech po levé straně při cestě k Hradu Žďárský dům, který roku 1654 odprodali Maxmiliánovi Valentinovi Bořítovi hraběti z Martinic, bratru Alžběty Korony Žďárské. Ten tento dům spojil s dalšími několika domy v okolí a na jejich místě nechal jeho nástupce Jiří Adam Ignác hrabě z Martinic na

¹⁰⁸⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, č. 2, s. 943.

¹⁰⁹⁰ Ke spojení naposled např. KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7.

¹⁰⁹¹ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 16; F. RUTH, *Kronika královské Prahy II*, Praha 1995, s. 781 a OTTA XX, s. 417.

¹⁰⁹² OTTA XX, s. 410 a F. RUTH, *Kronika královské Prahy II*, s. 671.

počátku 18. století vystavět architektonicky kvalitní a dodnes zachovalý nový Martinický palác.¹⁰⁹³

IX/16.

Rodina Floriana Jetřicha

Na rozdíl od svého bezdětného „strýce“ a někdejšího poručníka - rytíře a poté barona Jana Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně, který se v manželství s paní Eliškou Wolfeminou Berkovou z Dubé po dlouhá léta (i přes pomoc slavného pražského lékaře Matyáše Borbonia z Borbenhaymu)¹⁰⁹⁴ neúspěšně snažil splodit potomka, neměl pan Florian Jetřich Žďárský s potomstvem žádné větší problémy. Bylo tomu nakonec spíše naopak. V kladenské katolické linii byl Florian Jetřich jednoznačně nejplodnějším představitelem svého rodu, alespoň tak tomu nasvědčují dobové záznamy a genealogické tabulky. S chotí Alžbětou Koronou Bořitovou z Martinic měl minimálně osm dětí, které známe jménem. Z těchto dětí byli dva synové a šest dcer. Dospělosti se dožily i přes vysokou dětskou úmrtnost kupodivu všechny dcery, avšak pouze nejstarší syn.

Jak vyplývalo z Florianových dopisů vzniklých kolem roku 1620 byl velmi zamilován do své vyvolené – urozené slečny Alžběty Korony Bořitové z Martinic.¹⁰⁹⁵ A zdá se, že jejich velká vzájemná náklonnost jim vydržela až do předčasné smrti paní Alžběty Korony v roce 1649.

Ke sňatku rytíře Floriana Jetřicha Žďárského ze Žďáru na Červeném Újezdě, Hostivicích, Tachlovicích a Jenči došlo pravděpodobně již v březnu či na samém počátku dubna 1620 v biskupském městě Pasově.¹⁰⁹⁶ V osobách snoubenců se brali dva hluboce věřící katolíci, příslušníci donedávna velmi zámožných českých rodin, jejichž osud byl v tu dobu spojen i poutem dvou nedobrovolných a pronásledovaných utečenců. I tyto okolnosti a nejisté vyhlídky je jistě sblížili.

Na cestě po Itálii prosili v roce 1621 v Loretě o mužského dědice, ale toho se dočkali zdá se až později. Již těsně před zpáteční cestou do Čech či přímo na cestě z Apeninského

¹⁰⁹³ Václav LEDVINKA, Bohumír MRÁZ, Vít VLNAS, *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995, s. 196-198.

¹⁰⁹⁴ K Borboniovi jeho deník a OTTA IV, s. 369.

¹⁰⁹⁵ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 17, 142.

¹⁰⁹⁶ Viz podkapitola IX/9.

poloostrova se novomanželům (jak vyplývá z neúplných informací) narodilo první dítě. Pravděpodobně v druhé půli března roku 1622 přišla na svět první ze šesti dcer — Kateřina Marie. Vyplývá tak ze společného dopisu Alžběty Korony Žďárské a její matky Marie Eusebie Bořítové z Martinic, rozené ze Šternberka paní Polyxeně Popelové z Lobkovic, rozené z Pernštejna, který byl napsán 13. března 1622.¹⁰⁹⁷ Vznešené paní Polyxeně zdělují: „*Kterážto veliké milosti netoliko on syn a pan manžel náš (Florian Jetřich Žďárský), ale i my obě se všemi našimi, ano i s tím malým vnoučetem a dítětem naším, kteréhožto šťastné narození od milosrdného Pána Boha již každodenně očekáváme, vždy se poslušně odsluhovati chceme. Jistě nic bychom sobě milejšího na tento čas nevinšovaly, jako, abychom zde na křtinách toho maloučkého nově narozeného vnoučete a dítěte našeho také V. Mt. za jednu vzácnou a laskavou pl. kmotru přítomnou býti mohly.*“¹⁰⁹⁸ Z dopisu vyplývá, že mladí Žďárští byli stále s členy rodu Martiniců a s nimi se nepochybně vrátili i domů z Itálie a z předchozího pobytu v Německu. Zároveň je zde další doklad úzkých vazeb na manžele Polyxenu a Zdeňka Popelovi z Lobkovic, tj. na jedny z nejvýznamnějších osobností habsburského dvora, se kterými byl Florian Jetřich Žďárský navíc díky rodovým vztahům své babičky Anežky Žďárské v přízni jako kancléřův: „*ujec a švagr.*“¹⁰⁹⁹ Nejvyššího kancléře Království českého pana Lobkovice kontaktoval Žďárský již roku 1619, když byl v Pasově a i nadále byl s oběma lobkovickými manželi ve styku. V roce 1624 dne 28. srpna blahopřeje kancléři k povýšení císařem do knížecího stavu a prosí jej o další přízeň.¹¹⁰⁰ Není vyloučeno, že se kmotrou vedle první dcery stala paní a od roku 1624 kněžna Polyxena Lobkovická z Pernštejna i jeho dalším dětem. Připomeňme, že jedna z dalších dcerek Žďárských: Polyxena Ludmila, narozená po roce 1624 obdržela poněkud netypické jméno Polyxena a to jí mohlo být dáno v upomínku právě na lobkovickou kmotru.

Syna a toužebně očekávaného dědice se dočkali novomanželé Žďárští zdá se až o rok později. Pravděpodobně dne 6. července 1623 porodila baronka Alžběta Korona Žďárská

¹⁰⁹⁷ Jako o prvorozené a nemocné v listopadu 1624 se o ní mluví v práci A. PODLAHY, *Posvátná místa VII. Vikariát Slanský*, s. 233 a u V. BARTŮŇKA, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 145. Z toho lze usuzovat na její narození v roce 1622, které potvrzuje dopis z března 1622 adresovaný paní Polyxeně z Lobkovic. V roce 1621 či počátkem 1622 manželé prosili o mužského dědice, který přišel na svět v létě 1623. Proto se mi datum narození Kateřiny Marie v roce 1622 jeví jako nejpravděpodobnější. O dopise paní Lobkovicové V. Bartůňek na s. 142. O narození v roce 1622 i V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690*, s. 32.

¹⁰⁹⁸ Citace dle V. BARTŮŇKA, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 142.

¹⁰⁹⁹ Citace viz V. BARTŮŇKA, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 142.

¹¹⁰⁰ Srovnej dopisy otištěné V. BARTŮŇKA, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 17, 142.

synka Františka Adama Eusebia.¹¹⁰¹ K synovi se v dalších letech zhruba mezi rokem 1624 a rokem 1632 přiřadily tyto dcery: Polyxena Ludmila, Terezie Eleonora, Anna Kateřina a Johanna Eusebie Barbora. V roce 1633 se pak narodila v Praze nejmladší a v budoucnu asi i nejproslulejší dcerka páru — Marie Maxmiliána Eva.

Kromě těchto dcer dala v roce 1629 tehdy již říšská hraběnka Alžběta Korona Žďárská život dalšímu chlapci. Chlapci, který se snad narodil v jednom z hradčanských rodinných domů v Praze přisoudili jméno po dědečkovi hraběti Jaroslavovi II. Bořitovi z Martinic, po císaři Ferdinandovi II. a druhý synek též dostal módní jméno Eusebius. Druhou mužskou ratolest nového hraběcího rodu Žďárských pokřtili v Praze jako Ferdinanda Jaroslava Eusebiuse. Chlapeček však neměl štěstí a pravděpodobně již brzy či maximálně v několika letech věku zemřel.¹¹⁰²

Díky sňatku s Alžbětou Koronou Bořitovou z Martinic se mladý Florian Jetřich dostal do příbuzenského svazku a přátelských pout s nejpřednějšími panskými rodinami Českého království, které po Bílé hoře většinou zažívali velký společenský, mocenský i majetkový vzestup, pokud si ho již neužívali před stavovským povstáním.

IX/17.

Rodinná loretánská kaple a začátky rodinného kláštera v Hájku

S červenoújezdeckou rytířskou rodinou Žďárských ze Žďáru a posléze s říšskými hrabaty ze Žďáru a později také s příbuzným rodem hrabat z Martinic je nerozlučitelně spojeno místo zvané od sklonku 16. století Hájek, později německy Waldl či latinsky Sacra silva.¹¹⁰³ Leží

¹¹⁰¹ K narození Františka Adama Eusebia se objevují různá data: 1621, 1622, 1623 a 1624. Nejčastěji se autoři i dobové prameny shodují na datu 1623. Nicméně jako velmi reálný není ani vyloučen rok 1624, který zvolili dle pozdějšího listu Františka Adama Eusebia V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 144 a A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 232. Vyloučit však můžeme roky 1621 a 1622! To se syn Žďárským jistě nenarodil. Důvody viz v hlavním textu či se jimi zabýval A. Podlaha na s. 232.

¹¹⁰² M. KOLDINSKÁ, P. MAŤA (edd.), *Deník rudolfínského dvořana*, s. 286.

¹¹⁰³ Nejpodrobněji k Hájku: SOA Praha – SOKA Kladno, J. MOTTL, *Kladensko v historii*, složka Hájek. Nejnověji K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*; J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, SLO 8 (108), s. 29-39 a Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN A KOLEKTIV, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 2002, s. 193-195. K historii velmi podrobně též A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 230-254; F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 102-116; Z. WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od*

v náruči rozsáhlých rovinatých polí a jeho středobod – loretánská kaple s přilehlým klášteřem, je po staletí obklopen obdélníkovým lesíkem s hustou vegetací, který ohraňuje rozpadající se ohradní kamenné stěny. Hájek se nachází asi jeden kilometr východně u vsi Červený Újezd a dnes je vzdálen pouze zhruba deset kilometrů západně od hlavního města Prahy.

Původní areál obory rodiny Gottharda Floriana Žďárského se stal od dvacátých let 17. století významným poutním místem Pražanů a královského dvora i poutníků z rozsáhlých středočeských oblastí. Centrem areálu se stala loretánská kaple, kolem níž Žďárští nechali zbudovat pěkný areál menšího františkánského kláštera. Ten je tak jednou z mála dochovaných stavebních památek na jejich rod. Zámek Červený Újezd byl totiž velmi znehodnocen přestavbami, včetně i té poslední v nedávné době. Ze starého středně velkého rodového renesančního zámku na Kladně zbylo jen zdivo obsažené v mnohem menší ubourané budově barokního zámku benediktinů, tvrz ve Velké Dobré byla rozebrána, z malé tvrze v Malé Dobré se zachovala alespoň hlavní budova bohužel však již velmi přestavěného renesančního paláce, cenný rodový renesanční zámek ve Žďáře padl za oběť Bestii triumpharis v padesátých a šedesátých letech 20. století a i další sídla rodu většinou nepřežila do dnešní doby či byla z velké části přestavěna. Nejvíce dochovanou stavbou tak i přes těžké poničení, vykradení a zničení vnitřního vybavení – včetně několika portrétů hrabat Žďárských, zůstal pouze nevelký klášter františkánů v Hájků.¹¹⁰⁴

Místo Hájek dostalo jméno podle lesíka – hájku, který byl vysázen na červenoújezdeckém panství v roce 1589 za vlády rytíře Gottharda Floriana Žďárského, dědečka Floriana Jetřicha Žďárského. Obsáhlou pasáž o tom zanechal barokní historiograf Jan Beckovský ve své Poselkyni starých příběhův českých: „*Předešlých časův na tom místě žádný les ani hájek nestával, toliko jeden velký a starý dub, také nedaleko od něho jeden třeshňový strom, pod nimiž v čas parný, také v čas velkého deště, jak lidé pocestní, tak také voráčové, ženci i jiní dělníci své přichránění a pohodlí mívali i odpočinutí, neboť daleko z šíří i z dýlí žádného lesa ani hájíčka tehdy se nenacházelo v té celý a dosti daleký rovině; v který ačkoliv žádný čistě*

pravěku do počátku XIX. století. Politický okres Kladenský, s. 28-40. V Soupisu najdeme na s. 28-29 nejpodrobnější prameny a literaturu k danému místu! Dále J. ŠTOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*, in: Rozprava o baroku, sborník příspěvků z kolokvia Barokní umění na území severozápadně od Prahy, Kladno 1993, s. 14-21; F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach. Kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský*, s. 262-265; Vladimír PŘIBYL, *Sacra Silva, vulgo Hájek. Z dějin františkánského kláštera v Hájků u Unhoště*, PZB 9, 1995, (s. 3-4) ad. autoři.

¹¹⁰⁴ Dle informací současné dlouholeté spolusprávkyně objektu kláštera paní Aleny Langové a PhDr. Zdeňky Kuchyňky.

vody potůček, ani žádná studánka, ani hustá porostlinka, v které by se ptactvo hnízdit mohlo, se nenacházela, na těch předce dvauch velkých stromích, totiž na dubu a na třešni, mnoho slavičkův se času letního zdržovalo, kteří velmi libě zpívajíce, mimojdoucí lid pocestný obveselovali.“¹¹⁰⁵ Stromy třešně a borovice byly velmi košaté a později, když padly, byly ještě v roce 1663 při stavebních pracech jejich mohutné pařezy pozorovány přímo vedle pravého rohu loretánské kaple.¹¹⁰⁶ Jan Beckovský o založení obory pokračuje: „*Ti gruntové neb to celé položení tehdáž přináleželo urozenému a statečnému rytíři, panu Gothardovi Floriánovi Žďárskému ze Žďára, jenž byl císaře Rudolfa II., krále českého, radda, kraje Slánského hejtman a pán na červeném Aujezdci, Jenči a Hostivici, který léta 1589., maje na tom tak k spatření milém a obšírně rovném položení, které k jeho panství, k Červenému Zájezdu přináleželo, sví velké zalíbení, rozkázal díl toho rovného položení skrze svý poddaný zvorati, semeno borovičné i žaludy síti, oboje to zavláčeti a okolo borovičného a dubového pole hluboký příkopy do čtyr úhlův neb čtverhranný vyházeti, přísně všem zapovídajíc pod přísným trestáním, aby žádný do toho příkopem čtverhranným opatřeného a obehnaného místa nechodil, méněji aby do něho jaký dobytek vehnán byl.*“¹¹⁰⁷

Takové poručení když od všech poslušně zachováno bylo, v několika krátkých letech vyrostl na tom místě krásný hájek neb lesíček, v němž se velké množství ptactva, kavek, vran, špačkův, krkavcův zdržovalo a tak velké škody okolním sedlákům na jich polích, vyhrabajíce zasité obilné semeno a je snědíce, stále činilo, že sedláckové maličký užitky z svých polí a rolí domů přivážejíce, nechtěli více ta rolí svá osívati a semeno a práci tratiti. I ačkoliv velmi často a velmi zhusta na ty ptáky jak na poli, tam v tom hájku se zdržující stříleno bylo, aby se z toho háje vyplemenili a zahnali tau střelbou, nicméně ani střílením tím, ani žádným jiným vymyšleným způsobem nemohlo to ptactvo zahnáno býti, až pan Florian Žďárský, autrpnost maje nad svými poddanými, kterým se na jich ositých polích velká škoda od toho ptactva stále dála, Pána Boha vraucnau myslí a skraušným srdcem, to též poddaní jeho pobožně činili, žádal, aby on sám to velmi rozplemeněné ptactvo aneb jinam obrátil, aneb je skazil a více škod na polích činiti nedal. Času letního dne jednoho velké povětrí, blýskání, hromobití, příval a tak velké krupobití neb raději ledobití se strhlo, že nejenom to všechno v tom hájku se zdržující ptactvo dílem ztopilo, dílem pobilo, ale také množství větví v tom hájku od dubův a

¹¹⁰⁵ Antonín REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých, Díl druhý (od roku 1526-1715)*, Svazek první. (L. 1526-1607), Praha 1879, s. 359.

¹¹⁰⁶ J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 31.

¹¹⁰⁷ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. I* s. 359-360.

borovic to ledobití odráželo. Následujícího dne lid sedlský, z okolních vesnic shromážděný, houfně k tomu hájku pospíchal a do něho vejda, na zemi ležící utopené a pobité ptactvo, jako někdy lid izrahelský na paušti křepelky houfně zbíral a domů odnášel. Od těch tehdejších časův žádné více takové škodné ptactvo v tom háji se nezdržuje. – Tak to všechno svým pravdivým svědectvím jistili minulého věku svědkové: Ondřej Bartoš Z hořejšího Plicu,¹¹⁰⁸ maje sto a šestnácte let věku svýho, také Rubíček z Červeného Aujezda, devadesátiletý starec, i Šebestián Šebek, byv tehdáž sedmdesáte sedm let staří,¹¹⁰⁹ i také jiní úpodobní mnozí, kteřív tehdáž živi byli, svědkové hodnověrní a očitý dostatečně vysvědčovali.“¹¹¹⁰

Obora v Hájku sloužila po celá desetiletí až do počátku dvacátých let 17. století k honitbě a k odpočinku červenoújezdeckých i kladenských Žďárských, tak jejich přátel a hostů z blízké metropole Prahy či okolí. O oblíbené honitbě mezi panstvem na Červeném Újezdě se zmiňuje i významný dvořan a politik Adam mladší z Valdštejna.¹¹¹¹

Jak již bylo předestřeno, toužili Florian Jetřich s Alžbětou Koronou po synkovi a dědici. Poněvadž jejich touha zůstávala ze začátku nevyslyšena, podnikli zmiňovanou cestu do Loreta, aby poprosili Panenku Marii a Pána Boha o tuto milost. V Itálii se nacházeli mezi léty 1621–1622 a brzy po svém návratu přikročili k realizaci svého slibu a stavby kopie Mariina loretánského domku.¹¹¹²

Nová loretta v Hájku je považována za jednu z nejstarších staveb svého druhu v Čechách i v celé střední Evropě! První takovou stavbou však na našem území byla dnes již zaniklá loretánská kaple v Horšovském Týně na západočeském panství tamních Popelů z Lobkovic. Vystavět jí nechal již v roce 1584 v upomínku na svou cestu do italského Loreta pan Kryštof mladší Popel z Lobkovic. Jeho loretta však nebyla vystavěna podle kánonických měřítek – tudíž neodpovídala předepsaným církevním pravidlům.

¹¹⁰⁸ Správně z Ptíče.

¹¹⁰⁹ Správně snad Jakub Kubiček. Dle Šťovíčka měl být Šebek sedmdesátiletý. Viz J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 30. Jan Šťovíček cituje ve své práci z díla „*Hájek svatý*“ Jindřicha Labeho z roku 1689, který do své práce využil i Jan Beckovský. K této práci A. PODLAHA, *Posvátná místa VII. Vikariát Slanský*, s. 230, pozn. *.

¹¹¹⁰ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 1*, s. 360.

¹¹¹¹ M. KOLDINSKÁ, P. MAŤA, *Deník rudolfínského dvořana*, s. 295.

¹¹¹² J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 30; A. PODLAHA, *Posvátná místa VII. Vikariát Slanský*, s. 232. Také A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 230–232 přináší většinu pasáže Jana peckovského z Poselkyně.

V druhé polovině 16. století i v 17. století pobývalo v Itálii na studijních, kavalírských či diplomatických cestách mnoho šlechticů z českých zemích. Z nich řada neodolala navštívit významná poutní místa jakými bylo sídlo papeže Řím – spjaté se samými začátky křesťanství, františkánské Assisi či Averno nebo Loreto proslulé kultem Panny Marie.¹¹¹³ Na pouť do Itálie a Loreta se tak na sklonku vlády Rudofa II. vydali z okolí novomanželského páru již zmínění strýcové – rytíři Jan Jiří Žďárský a Adam Jiří Kokořovec z Kokořova, kteří cestu podnikli mezi lety 1599–1601. V letech 1607–1608 na italské cestě do Loreta pobýval rovněž Alžbětin strýc pan Bedřich z Donína, který zanechal o svých výpravách barvitý, později vydaný cestopis. Pan Donín byl tak jednou z prvních osob, která svým dílkem vnášela větší znalost o Loretu, jeho Mariánské kapli – „*Casa Santě*“ i o tam tradovaném kultu do českého prostředí.¹¹¹⁴ Vypravování o těchto cestách bylo tak podnětem mladých Žďárských k obdobné poutní cestě v roce 1621. V těchto třech cestách můžeme tak najít počátky hlubokého mariánského a loretánského kultu v kladenské větvi rodu Žďárských ze Žďáru tak i smečenských Martiniců, kteří později též vystavěli loretu například ve Slaném. Obě rodiny se přiřadily k předním ctitelům kultu Panny Marie Loretánské. Tu, jak jsme již zaznamenali, si novomanželé Žďárští přivezli v roce 1622 s sebou z Itálie.¹¹¹⁵

K realizaci záměru vystavět volnou kopii „*Casy Santy*“ bylo Florianem Jetřichem a jeho chotí Alžbětou Koronou vybráno místo blízké jak ku Praze, tak k zámku majitelů v Červeném Újezdě. Místo, které bylo věřicím nepříliš vzdáleno, zároveň ale zůstávalo osamoceno a bylo tak vhodné k nerušenému rozjímání případných poutníků. Tímto místem se stala panská obora Žďárských v Hájků.

Zhruba uprostřed při pravé straně areálu obdélníkové obory byl na vyklučném prostranství položen dne 12. června 1623 tehdejší baronem Florianem Jetřichem Žďárským ze Žďáru a známým katolickým misionářem, kazatelem a spisovatelem – jezuitským páterem, rytířem Albertem Chanovským z Dlouhé Vsi základní kámen. Stavba Svaté chýše rychle pokračovala a byla dostavěna již v první polovině následujícího roku 1624.¹¹¹⁶ V té době byl na světě již

¹¹¹³ V. BŮŽEK, J. HRDLÍČKA, P. KRÁL, Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 300.

¹¹¹⁴ A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*. Popis viz s. 120–132. Dále J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 29 a J. ŠTOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců*, s. 15.

¹¹¹⁵ Viz podkapitola IX/13.

¹¹¹⁶ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2* s. 377; J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 30; A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 232 či F. MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, s. 104 ad. Nesprávně však J. Beckovský píše, že byla loreta v Čechách či Rakousku nejprvní!

toužebně očekávaný dědic Žďárských František Adam Eusebius Seraficus. Bohorodička tak přání zbožným Žďárským vyplnila...

Hned po dostavění byla do loretánské kaple slavnostně přenesena dotýkaná socha panny Marie Loretánské, přivezená manželi Žďárskými z Itálie. Socha spočinula na hlavním oltáři a kaple byla vysvěcena. A poněvadž se myslelo, že jde o první loretu postavenou v Čechách, což však byla mýlka, byl vyryt pod římsou stavby nápis tvrdící, že je loretánský domek v Hájku, vystavěný v roce 1623, „*v německých zemích nejprvnější*“. Později však přestavbou kaple tento nápis zanikl, avšak podobnou informaci, tj. seznamovací nápis můžeme najít na dobové barokní rytině hájecké loretu od rytce Jana Smíška z Prahy.¹¹¹⁷ Ve skutečnosti však šlo o první loretu v Čechách postavenou dle církevního kánonu. Ten povoloval v exteriéru bohatou fasádu či fasádu zcela prostou – hladkou, která byla v Hájku nakonec zvolena. V interiéru se však stavitelé museli řídit přesným církevním kánodem, který vyžadoval přesné napodobení italského originálu.¹¹¹⁸

Exteriér obdélníkové kaple, kryté sedlovou střechou, byl oproti stěnám skvostně sochařsky vyzdobeného originálu v Loretu velmi prostý a chudý, bez jakýchkoliv ozdob. Souviselo to snad s nákladností výzdoby. Tuto nákladnou výzdobu tak dnes najdeme například v nedaleké proslulé pražské Loretě na Hradčanech.

Vedle Svaté chýše nechal baron Žďárský později postavit poustevnu, kde vydržoval poustevníka, který měl nakázáno pečovat o loretu a o její návštěvníky. Později se tam zdržovalo několik bratří řádu sv. Františka Serafinského, kteří v loretě vedli mše.¹¹¹⁹

Po vypuzení škodlivého ptactva se prý v oboře Hájku vyskytovali pro změnu ve velkém množství hadi, kteří však po dostavbě loretánské kaple jako zázrakem z lesa zmizeli, což se hned připočítávalo k prvním zázrakům spojeným s novým poutním místem, které se z kaple okamžitě vytvořilo.¹¹²⁰ Manželé Žďárští se do kaple z obnoveného zámku v Červeném Újezdě či z Prahy často uchylovali a žádali Pannu Marii Loretánskou o pomoc v různých záležitostech, nejčastěji však ve zdraví svých dětí. Například v roce 1624 a 1625 prosili Bohorodičku o zdraví svých nejstarších ratolestí – dcerky Kateřiny Marie a synka Františka

¹¹¹⁷ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2* s. 377-378. a o soše A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 232 či J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 30.

¹¹¹⁸ J. ŠTOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců*, s. 15.

¹¹¹⁹ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 10 a A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 233.

¹¹²⁰ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2*, s. 377.

Adama Eusebia, za což kapli věnovali jako votivní, tj. děkovné dary velké svíce či malovaný obrázek.¹¹²¹

K slavnostnímu vysvěcení hájecké lorety došlo za velkého zájmu vysoké i nižší šlechty, duchovních a městského lidu z Prahy, Unhoště či četných poddaných dne 2. července 1625. Kardinál kníže – arcibiskup pražský Arnošt hrabě z Harrachu vysvětil osobně stavbu lorety při významné slavnosti Navštívení Panny Marie svatou Alžbětou. Mezi četnými přihlížejícími nechyběl fundátor Florian Jetřich baron Žďárský s manželkou Alžbětou Koronou či tchán hrabě Jaroslav II. Bořita z Martinic. Kardinál Arnošt z Harrachu vyprosil již dříve na přání Floriana Jetřicha na papeži Urbanovi VIII. papežské odpustky pro hájecké poutníky, které měly platnost deset let. Své rozhodnutí papež vydal 14. února 1625 a arcibiskup pražský je pak lidu zveřejnil skrze své faráře listem ze dne 15. března 1625. Odpustky měly být poutníkům uděleny na svátky Narození, Zvěstování a Nanebevzetí Panny Marie, s nimiž byl kult v Hájku spojen.¹¹²²

Kapli kardinál z Harrachu věnoval ostatky i několika světců, jež byly uloženy do oltáře nového svatostánku.¹¹²³

Když se po svěcení hájecké lorety vracel 2. července 1625 mezi čtvrtou a pátou hodinou kardinál Harrach s hrabětem Jaroslavem II. Bořitou z Martinic do Prahy, doprovázel je i baron Florian Jetřich Žďárský. Nedaleko Hájku se však koně splášili a osazenstvo kočáru se ocitlo v nebezpečí. Baron Žďárský z rychle jedoucího vozu vypadl a jeho nohy mu přejela kola kočáru. Žďárský však měl obrovské štěstí, neboť neměl žádná zranění a prý nepocítil ani žádné bolesti. Důvodem snad mohlo být bláto, do nějž se mu nohy mohly zabořit při přejíždění nohou koly kočáru. V každém případě baron považoval věc za zázrak spojený s Hájkem a okamžitě se vydal do kaple poděkovat Panně Marii za záchranu. Na památku daroval stavbě votivní dar z vosku ulité nohy a na zeď nechal zavěsit pamětní tabulku informující o příhodě.¹¹²⁴

¹¹²¹ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 233. O zámku na téže s. 233, 234.

¹¹²² A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 233-234 a to samé J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 32.

¹¹²³ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 9.

¹¹²⁴ Např. A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 234; A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 9 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 145. U jiných autorů někdy špatné datum 2. 6. 1625. Např. K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. XV či J. HAUSMANN, *Něco o kladně a o Žďárských ze Žďáru*, s. 1096.

Zázračnost kaple se rozlétla rychle do blízkého i širšího okolí a k lesní loretě začaly putovat vedle pěších poutníků z bližšího okolí i vzdálenější procesí a přijíždět kočáry šlechty a bohatších měšťanů z nedaleké metropole, vedlejšího komorního města Unhoště, vrchnostenského městyse Kladna, nepříliš vzdáleného královského města Berouna či ze slávy ustupujícího v povstání stavů provinilého města Slaného.

Již v roce 1625 se při jedné z četných menších morových epidemií zde modlil tachlovický farář pánů Žďárských Jan Klodomastes, který se při ošetřování nemocných morem nakazil touto pro mnohé smrtelnou nemocí. Modlil se k hájecké Panně Marii Loretánské a kupodivu se vyléčil, pročež podnikl do Hájku poutní cestu a sloužil tam 28. srpna 1625 mši a kapli obětoval svíce. Stejného roku se před nebezpečenstvím moru modlili k zázračné hájecké Panně Marii hospodářský úředník v domě Anny Marie Vratislavové ze Žďáru a klíčnice z nedalekého zámku v Červeném Újezdě Magdalena Nováková. I tito prosebníci darovali svatostánku jako poděkování voskové svíce.¹¹²⁵ V dalších letech se votivní a liturgické dary kapli od četných donátorů jen množily a během několika desetiletí vznikla v Hájku velká klenotnice z donačních cenností,¹¹²⁶ ty však byly bohužel z nemalé části ztraceny na sklonku 18. století.

Kaple však v prvních letech existence získala největší množství předmětů od fundátorského páru. Alžběta Korona Žďárská z Martinic tak darovala kapli stříbrný pozlacený kalich s talířkem, skvostný kněžský ornát a antipendium pro faráře z drahého brokátu a další kněžské antipendium vyšívané stříbrem; Florian Jetřich Žďárský daroval šest velkých stříbrných svícňů a čtyři džbánky na květiny ze stříbra určené k výzdobě oltáře, velký stříbrný krucifix s relikviářovým podstavcem z ebenu a stříbra a s ostatky 22 světců, dvě pozlacené stříbrné korunky pro sochu Panny Marie Loretánské a pro Ježíška, obě zdobené českými granáty a topasy, safíry či rubíny, stříbrné věčné světlo k zavěšení před přivezenou loretánskou sochu, stříbrnou sochu Panny Marie na pozadí stříbrných a pozlacených paprsků, velkou stříbrnou sochu Ježíše Krista, držícího v ruce jablko s křížkem, šest relikviářů z ebenu zdobených stříbrem, stříbrné konvičky, pozlacený stříbrný kalich, kopie osmi misek z Loreta či kněžské antipendium zlatem a stříbrem protkávané.¹¹²⁷

¹¹²⁵ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 234.

¹¹²⁶ Z. WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres Kladenský*, s. 29, 31. Na s. 29 v pozn. ** podrobný soupis.

¹¹²⁷ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 86-87; V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 145 a A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 235.

Skvostný dar věnoval kapli Žďárských i kardinál Arnošt z Harrachu, když do Hájku 2. července 1628 připutoval s početnou suitou svého dvora z Prahy a sloužil v Hájku velkou mší. Příkladu Harracha následovali i nejpřednější zemští úředníci a místodržící císaře a četní šlechtici, kteří se do Hájku také vypravili. Kapli daroval kardinál z Harrachu stříbrný kříž, ve kterém se nacházely částechy ostatků světců a především údajné třísky z velice uctívaného tzv. Svatého kříže, na němž kdysi naposledy vydechl Ježíš Kristus.¹¹²⁸ Harrachova relikvie měla přitáhnout další poutníky a donátory a proslulost kaple jen zvýraznila. Čím více bylo ve svatostánku relikviářů s ostatky světců, tím více taková svatyně přitahovala pozornost prosebníků. Ta byla pro většinu návštěvníků podmiňována náboženským přesvědčením, ale nesmíme zapomenout, že některé příchozí (především bohatší jedince a cizince) sem lákala mimo náboženského důvodu i prostá „turistická“ zvědavost. V četných donacích hájecké loretě převažovali dary pražských měšťanů,¹¹²⁹ pro které se Hájek stal vedle k Praze nedaleké Staré Boleslavi významným poutním cílem.

Poněvadž se vědělo, že hájecká loreta neodpovídá zcela loretánskému originálu, rozhodl se na sklonku dvacátých let 17. století tehdy již říšský hrabě Florian Jetřich Žďárský ze Žďáru teprve pár let stojící stavbu téměř celou zbourat a znovu ji roku 1630 vystavět na stejném místě. Znovu vystavěnou stavbu opět slavnostně vysvětil 8. září 1630 kardinál kníže – arcibiskup pražský Arnošt z Harrachu. Slavnosti se zúčastnily davy lidu a vznešeného panstva, včetně nejvýše postavených zemských úředníků. Přítomen byl nejvyšší purkrabí království hrabě Adam mladší z Valdštejna, tchán a tchýně Florian Jetřicha Žďárského – nejvyšší hofmistr království hrabě Jaroslav II. Bořita z Martinic a jeho paní Marie Eusebie ze Šternberka s dcerkami a zároveň se sestrami Alžběty Korony Žďárské – Lucií a Barborou hraběnkami z Martinic, tyrolský příbuzný Paris hrabě z Lodronu s chotí Annou Marií Žďárskou ze Žďáru, pan Jaroslav ze Šternberka a na Lnářích a další příslušníci šlechty.¹¹³⁰

Účast rodiny Martiniců nasvědčuje zájmu jeho i celé rodiny Martiniců o loretu, kterou později zrealizovali Jaroslavovi synové na svých panstvích v Hořovicích a ve Slaném.¹¹³¹ Byli tak zřetelně inspirováni podnikem svých žďárských příbuzných.

¹¹²⁸ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 86 a A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 235. O dalších votivních darech Hájku v 17. století např. s. 235 či 242.

¹¹²⁹ J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 32 a k donacím Pražanů i A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 235.

¹¹³⁰ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 10, 86-89; A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 235-236. To samé nejnověji opakuje J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 32.

¹¹³¹ J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 32.

Úcta k Hájku se v dalších desetiletích mezi šlechtou, měšťany a lidem nadále prohlubovala. Proto nepřekvapí, že k lokalitě vyšli nejen poutní obrázky, často s rytinou Panny Marie Loretánské v Hájku či s loretánským domkem,¹¹³² ale i četné spisky, s historií a zázraky s místem spojené. Ty úctu k místu ještě více posilovaly. Již pouhý rok po prvním svěcení kaple v roce 1626 tak vyšla první knížka svárovskeho kantora z panství Žďárských – Václava Buriana Jesenického. Dnes je však tato práce pokládána za nezvěstnou.¹¹³³ V roce 1630 vyšel překlad spisu jezuita Horatia Tursellina „*Lauretanae historiae libri V*“ u pražského knihtiskaře Pavla Sessia po názvem „*Lauretánská historie*“. V dodatku českého překladu od jezuita Jiřího Feruse jsou další zprávy o počátcích Hájku. Knihu dedikoval zakladatelům Hájku – hraběcím manželům Žďárským, Florianovi Jetřichovi a Alžbětě Koroně. Významnou prací byla i pozdější kniha Pátera Jindřicha Labeho vydaná roku 1689 pod názvem: „*Malus inter ligna Sylvarum seu Historia Divae Virginis Lauretanae, quae in Sylva sacra...celebratur*“. O pouhý rok později, v roce 1690, vyšlo pro velký ohlas a zájem české zpracování, které bylo určeno četným hájeckým poutníkům: „*Hájek svatý, milostí Boží a všelikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající anebo Historie Lauretánská Panny Marie v Svatém lese...*“ Tato verze byla dedikována pěti dcerám hraběte Floriana Jetřicha a Alžběty Korony Žďárských – hraběnce Polyxeně Ludmile ze Šternberka, baronce Marii Maxmiliáně Evě Hýzrlové z Chodů, hraběnce Johanně Eusebii Barboře z Caretto-Millesimo, hraběnce Terezii Eleonoře z Ugarte a hraběnce Anně Kateřině z Magnis.¹¹³⁴

Ve třicátých letech patřil mezi nejvýznamnější návštěvníky hájecké lorety frýdlantský, meklenburský, zaháňský a hlohovský vévoda a císařský generalissimus Ferdinanda II. Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna. Ten po zpětném dobytí obsazené Prahy na saské protestantské armádě v květnu 1632 přijel do blízkého Hájku a dal zde za své účasti sloužit několik děkovných mší. S růstem počtu poutníků ve třicátých a čtyřicátých letech 17. století začal hrabě Florian Jetřich Žďárský uvažovat o stálé misii vícera řeholníků, kteří by se zde trvale usadili a starali se o mše, hosty a poutníky. Poustevna, jak bylo zřejmé, již k tomuto cíli nepostačovala. Proto se začal Žďárský ohlížet po nějakém vhodném katolickém řádu, který by

¹¹³² Např. Obrázek lorety od pražského rytce Jana Smiška z roku 1630. Viz A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII. Vikariát Slanský*, s. 236.

¹¹³³ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 234.

¹¹³⁴ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 230, pozn. *, s. 234, pozn. † a s. 236 a J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 32, 35-36. Podrobný soupis pramenů a literatury viz Z. WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých Království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres Kladenský*, s. 28-29.

se úkolu zdárně zhostil a obsadil zde zamýšlený klášter.¹¹³⁵ Jeho úsilí však dotáhl do konce teprve Florianův dědic hrabě František Adam Eusebius Žďárský. Důvodem byl předčasný skon Floriana Jetřicha v roce 1653. Fundátor hájeckého areálu tak nestihl dovést zamýšlený projekt kláštera do konce.

IX/18.

Kladensko za třicetileté války

Třicetiletá válka zasáhla devastačně do majetku středočeské katolické linie rytířů Žďárských ze Žďáru již na počátku listopadu roku 1620.¹¹³⁶ Tehdy středočeským krajem táhla obě znepřátelená vojska ve směru ku Praze, kde se nakonec utkala 8. listopadu 1620 v krátké, ale značně osudové bitvě na Bílé hoře. Tato rozlehlá vyvýšenina ležela nedaleko východních hranic červenoújezdeckého velkostatku v cizině prodlévajícího rytíře Floriana Jetřicha Žďárského. Již 7. listopadu byly vyplundrovány či ohněm poškozeny vedle městečka Kladna a tamního hlavního rodového zámku, ves Dubí pod Kladnem, v plamenech skončilo Přitočno, Hostivice, vážně poškozen byl druhý zámek v červeném Újezdě, tvrze v obou Dobrých, Kyšicích, Hostivicích a další majetek. Poškození ale ušla, zdá se, od hlavních cest dostatečně vzdálená renesanční tvrz v Kročehlavech.

Za války žil Florian Jetřich Žďárský na zámku v Kladně. Ten byl za války několikrát vypleněn, ale vždy byl urychleně opraven pro další pobyt panstva, jak nám dokládají listiny Žďárských na Kladně v průběhu války vydané. Pravděpodobná je též obnova zámku Červený Újezd, kde, jak víme, byla k roku 1625 zámeckou klíčnicí Magdaléna Nováková.¹¹³⁷ Dalšími místy pobytu Žďárských byl i některý z pražských rodinných domů. Pravděpodobně nejvíce se pak v české metropoli zdržovali v jednom ze svých hradčanských příbytků. Koneckonců na Hradčanech se manželům měla narodit roku 1633 i jejich poslední dcera. Rodina jistě zavítala občas i na starý, ale stále pohodlný zámek ve Žďáru či na nový menší trojkřídlý renesanční zámek Vičice – pokud nebyl také poškozen či na některou svojí tvrz, pokud válku přežila. Většinu tvrzí – ve Velké dobré, v Malé Dobré, v Kyšicích a jinde však Žďárští již pro nákladnost a nejisté vyhlídky – co se týče budoucnosti – k panskému bydlení neobnovovali a

¹¹³⁵ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 236; A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 3*, s. 87 aj.

¹¹³⁶ Viz podrobně v podkapitole IX/11.

¹¹³⁷ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 234.

později tato menší sídla přestavěli, podobně jako jiní příslušníci vyšší šlechty, na obydlí pro úřednictvo, ale častěji k hospodářským či správním účelům.

Dalším jistým pobytem Žďárských je i hlavní město habsburských císařů Vídeň. Již za císaře Matyáše tam Habsburkové opět přeložili natrvalo svou hlavní rezidenci, ačkoliv Praha byla ještě po dlouhou dobu lidnatější, katastrálně rozsáhlejší, výstavnější i méně vystavěná vojenskému riziku, kterým v případě Vídně byli především obávaní Turci. Ve Vídni měla říšská hrabata ze Žďáru s největší pravděpodobností jistě vlastní dům. Pronájem by se jim s častým pobytem v drahém hlavním městě nevyplatil, navíc bylo vlastnění dostatečně výstavného domu či paláce věcí společenské prestiže a pokud chtěli opravdu patřit k nejvyšší a nejbohatší kastě, o což se samozřejmě už jako rytíři dříve snažili, nesměl jim městský příbytek ve Vídni či v Praze chybět. Koneckonců stále patřili k několika desítkám nejbohatších rodů Čech a peníze se jistě na takovou rezidenci v hlavním městě formující se středoevropské habsburské monarchie jistě našly. Dům či palác byl pak vizitkou jejich společenského postavení a stálého bohatství. Jako královský maršálek českého krále, který stejně jako císař přebýval spíše ve Vídni a jako jeho císařský rada, pak nepochybně musel Florián Jetřich Žďárský s rodinou prodlívat pravidelně v jeho blízkosti. Navíc pobyt na venkově, v místě jeho statků – byl za války více nebezpečným než pobyt v dostatečně bráněném ohraženém městě. Jeho početné dcery si též musely najít ženichy a i ty mohla rodina jednodušeji hledat při pobytu ve Vídni či v Praze, když se tam císařský a královský dvůr přesunul. Že tomu tak zřejmě bylo, dosvědčuje i osud poslední dcery Marie Maxmiliány Evy, která si našla ženicha právě ve Vídni, kde se i provdala.

Aby poškozené městečko Kladno ekonomicky pozvedl a pomohl mu z obtíží a přilákal nové obyvatele, neboť došlo k určitému vylidnění, podporoval říšský hrabě Florian Jetřich Žďárský všemožně jeho rozvoj. Kvůli zničení městských písemností na samém počátku dlouhotrvající války, tj. dne 7. listopadu 1620 při přepadení městyse polskými Lisovčíky, žádali měšťané v roce 1629 císaře Ferdinanda II. o nové potvrzení městských privilegií, jim udělených za rytíře Jiřího Žďárského císařem a králem Ferdinandem I. Jednalo se o listiny: „*teré v času té roztržitosti vypálením tohoto městečka i s pečeti městskou k zmrhání přišly.*“¹¹³⁸ Taktéž požádali panovníka o třetí výroční jarmark. Dne 10. dubna 1630 panovník privilegia potvrdil a rozšířil. Již ve středu po neděli provodní roku 1630 vymohl hrabě Žďárský na císaři a králi Ferdinandovi II. majestát, kterým panovník přidal městysu Kladno žádaný třetí výroční trh na den Obrácení sv. Pavla, tj. na 25. ledna. Tento jarmark však mohl vadit měšťanům

¹¹³⁸ KOL. AUT., *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7.

z nedalekého Slaného, proto byli tamní konšelé žádáni o potvrzení. Slánští proti trhu nic nenamítli, neboť neshledali, že by jim byl ke škodě a třetí trh se tak na Kladně mohl v následujících letech po roce 1630 ujmout.

U příležitosti vymožení císařova privilegia udělil hrabě Žďárský osobně městu i různé další výhody. Jako držitel velkého palatinátu, se z jeho pravomoci zřekl na měšťanech práva odúmrti. Napomínal též v listu měšťany, aby vedli své děti ke škole a k učení a odsoudil mrhače a nedbalce¹¹³⁹ s tím, že: „*Kdo by svůj statek hraním a vyžíráním mrhal, ten bude vyprodáním, neb jinou těžší pokutou k výstraze jiným přísně potrestán.*“¹¹⁴⁰ Měšťanům byla potvrzena jejich stará privilegia po Florianových předchůdcích a dokonce byli vedle několika základních povinností k vrchnosti (tj. především odvádění poplatků) ušetřeni nových robot, zvláště ježdění s povozy. Konšelé Kladna pak neměli být úředníky panství zatěžováni žádným poselstvím, pokud by sami neprojeví ochotu. Měšťanům na opravu hradeb přidělil také ke dvěma právům vaření piva v kladenském panském pivovaru právo vařit třikrát ročně.¹¹⁴¹

Nakonec kladenské měšťany napomenul, aby „*předně a přede všemi věcmi hleděli se Pána Boha báti, ctnostný, pobožný a šlechetný život vedli. Ti, kteří v povinnostech úředních budou,*“¹¹⁴² aby byli povinni na sobě dobrý příklad dávat, zanechávající daremných toulek, opilství a hodování.“¹¹⁴³

Ve stejném roce, když nepochybně pobýval na Kladně a opatroval jej výsadami a v Hájku nechal podruhé vysvětit znovuvystavěnou loretu, založil hrabě žďárský s chotí Alžbětou Koronou také na Kladně novou kapli sv. Floriana. Tu zasvětil hrabě svému osobnímu patronovi. Kaple se nacházela nad náměstím v blízkosti starého lazaretu založeného Ctiborem Tiburcím, patrně proto, aby mělo osazenstvo lazaretu blíže k modlitbám v nové kladenské veřejné svatyni. Dodnes se zachoval základní kámen s nápisem potvrzujícím účast hraběcích manželů a založení ke dni 2. dubna 1630.¹¹⁴⁴ Kaple byla ve své podobě patrně nenáročnou stavbičkou s valbovou střechou ukončenou na hřebeni uprostřed sanktusovou vížkou. Vepředu měla stavba trojúhelníkový štít. Tak nám stavbu ukazuje malba městečka Kladna v benediktinském klášteře v Praze na Břevnově v první třetině 18. století. Brzy nato však byla kaple, náměstí a především zámek radikálně přestavěny proslulým architektem Kiliánem

¹¹³⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 143-144 a KOL. AUT., *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7.

¹¹⁴⁰ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 144.

¹¹⁴¹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 144.

¹¹⁴² Myslel tím konšele, purkmistra či rychtáře.

¹¹⁴³ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 144.

¹¹⁴⁴ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 145-146.

Ignácem Dientzenhoferem. Vrcholně barokní centrála s kupolí a dvěma na koso přistavěnými věžemi v průčelí je posledním vrcholným dílem tohoto architekta, jenž je považován za jednoho z nejlepších mistrů u nás vůbec.

Ruku v ruce se za dlouholetého válečného konfliktu třicetileté války šířily po panství Žďárských i nemoci a epidemie, kterým často oslabení lidé v důsledku horší, nekvalitní či nedostatečné stravy či horší lékařské péče a nedostatečných hygienických opatření, více podléhali. Nemoci zasahovaly především do míst podél hlavních tahů armád, které se rády přesouvaly po pohodlných obchodních stezkách a hlavních zemských cestách. Takové komunikace bohužel pro Žďárské ležely přímo na jejich panstvích či v jejich blízkém okolí. Navíc novou nevýhodou velkostatků Žďárských byla za války i jejich poloha vůči blízké metropoli Praze či větším a středně velkým městům jakými byly Slaný, Nové Strašecí, Beroun či Unhošť a v severozápadních Čechách na nových statcích mohla být na závalu blízkost měst Žatce, Kadaně či Chomutova. Do takových velkých a bohatých měst se za obživou či kořistí rády stahovaly vojenské jednotky či loupeživé skupiny špatně placených a živených žoldnéřů. Po celé období až na poměrně klidná dvacátá léta 17. století tak byly vojáci obávanou noční můrou obyvatel – úředníků, měšťanů, nejpočetnějších selských poddaných, kněží či jiných svobodných skupin lidí, které žili na území rodu ze Žďáru.

Již tradičním hrůzným hostem byl vedle vojenské soldatesky mor, který na středočeských panstvích Žďárských propukl například roku 1625 či 1628,¹¹⁴⁵ Ten si za třicetileté války vyžádal celkově více obětí než si vyžádaly vlastní vojenské střety či válečné vraždění a plnění.¹¹⁴⁶ V roce 1625 došel mor¹¹⁴⁷ do Čech z Moravy. Na panství baronů Florianů Jetřicha a Jana Jiřího Žďárských pomřel též neznámý počet poddaných. V Tachlovicích vznikl snad i provizorní lazaret, kde se o nemocné staral také tamní farář páter Jan Klodomastes.¹¹⁴⁸

V roce 1628 byl ve středních Čechách velký mor a v Praze údajně zemřelo tisíce lidí, nadsazené údaje hovořily dokonce o nevěrohodných 36 000 lidí! V následujícím roce se mor opakoval.¹¹⁴⁹

Podobně jako o pracovitost a morálku svých poddaných se hrabě zajímal i o jejich duši. Na panství v rámci rodové tradice svých předchůdců, která začala již v šedesátých letech

¹¹⁴⁵ Např. E. WONDRÁK, *Historie moru*, s. 57-58.

¹¹⁴⁶ E. WONDRÁK, *Historie moru*, s. 57.

¹¹⁴⁷ O velkém moru roku 1625 i E. PETRŮ, E. PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, s. 629-638.

¹¹⁴⁸ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 234.

¹¹⁴⁹ E. WONDRÁK, *Historie moru*, s. 57.

16. století uvedl nové jezuitské misionáře. Ti měli upevnit katolictví a dokončit pokatoličtění jeho zbylých válkou zle postižených poddaných. V roce 1648 tak na Kladensko-červenoújezdecké dominium přišli jezuité Vilém Menini a Valentin Joanides, kteří si počínali v kázání natolik působivě a obratně, že si získali mezi zdejším lidem rychlou oblibu. Pro obrovskou návštěvnost se do starého kladenského kostela, který mohl pojmut asi 400 věřících, všichni ani nevešli. Proto nechal hrabě Žďárský zřídit na náměstí před kostelem u zvonice kříž, u něhož se nově kázání otců jezuitů také konala. Páter Valentin Joanides byl během své činnosti raněn mrtvicí a zemřel 5. května 1650.¹¹⁵⁰

Kladensko-červenoújezdecký velkostatek byl stížen nejen častými průchody vojsk a následným plundrováním, které se týkalo obou znepřátelených stran – císařské i protestantů, ač už to byli Sasové či Švédí, ale i častými peněžními a naturálními kontribucemi. Tak například 25. října 1632 bylo do Berouna a Rakovníka císařskému vojsku odvedeno jen z městečka Kladna přes 10 kop grošů, mnoho pšenice, žita a ječmene a 5 koní a 16 kusů hovězího dobytka. Vše bylo předáno císařskému důstojníkovi Petru Farkašovi.¹¹⁵¹

Poněvadž byl takto majetek dlouhodobě zatížen, prosil 9. července 1650 hrabě Žďárský slánské hejtmany, aby bylo jeho panství Kladno a Červený Újezd osvobozeno od berní a kontribucí na čtyři či pět let. To se hraběti u úřadů zdařilo a silně zdevastované panství kladenské a červenoújezdecké bylo v roce 1650 na čtyři roky berničním úřadem osvobozeno od berní.¹¹⁵² To vše bylo motivováno snahou opět zalidnit opuštěné, vypálené, pobořené grunty a chalupy. Část výnosů z panství vydal hrabě Florian Jetřich na zbožné účely.¹¹⁵³

IX/19.

Úřady a pozice

Florian Jetřich byl dle dostupných údajů radou císaře a krále Ferdinanda II. a v roce 1632 krátce hejtmánem kraje Slánského.¹¹⁵⁴ Vedle toho zastával dlouhodobě funkci královského

¹¹⁵⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146.

¹¹⁵¹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146.

¹¹⁵² V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7.

¹¹⁵³ Viz podkapitola o Hájku. Dále KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7 a J. HAUSMANN, *Něco o kladně a o Žďárských ze Žďáru*, s. 1096-1097.

¹¹⁵⁴ A. REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně 2, Sv. 2*, s. 354 a F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 263 a J. HULINSKÝ, *Hejtmani kraje*, s. 30 a J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62.

dvorského maršálka, což ho na dlouhou dobu vázalo ke královskému dvoru, který splýval s císařským dvorem ve Vídni. Proto je jisté, že ve Vídni jako dvorský úředník a přední dvořan, který měl reprezentovat českého krále, často pobýval. Pozice maršálka byla ve středověku velmi významnou dvorskou hodností a u nás se objevila již ve 12. století. Maršálek patřil mezi české dvorské úřady a měl původně na starosti dopravu panovníka a byl i správcem koníren. V průběhu času se samozřejmě stala tato funkce čestnou, ceremoniální a formální, na rozdíl od skutečných úředníků zemských, kteří své funkce ve správě či soudnictví skutečně vykonávali. Hodnosti dvorního maršálka, nejvyššího lovčího, stolníka, číšníka byly velmi čestné a byly obvykle vyhrazeny nejvyšším rodům království. Některé dvorské hodnosti se pak stávaly i dědičnými. Stolník byl tak například dědičným v rodě pánů Zajíců z Házmburka a nejdůležitější z dvorských ceremoniálních hodností – královský nejvyšší maršálek byl už od roku 1308 až do roku 1620 vyhrazen dědičně pánům z Lipé. Vedle předešlých původních povinností týkajících se stájí a dopravy se maršálek stal předním královským hodnostářem a dvořanem, který měl na starosti čestné záležitosti panského stavu včetně soudů o čest. Nejvyšší maršálek se v průběhu středověku zařadil mezi nejvyšší zemské úřady. Podle dohody mezi králem Vladislavem II. Jagellonským a stavu z roku 1497 bylo osm nejvyšších úředníků ze stavu panského a čtyři další ze stavu rytířského. Maršálek byl oficiálně třetím v pořadí co se týče jeho důležitosti. Prvním byl nejvyšší purkrabí, poté hofmistr, maršálek, nejvyšší komorník, nejvyšší zemský sudí, kancléř království, dvorský sudí, nejvyšší zemský písař, podkomoří, dva karlštejnští purkrabí a purkrabí kraje Hradeckého.¹¹⁵⁵

Vedle toho zastával i pozici soudce zemského a císařova komorníka,¹¹⁵⁶ což byla vysoce čestná funkce a jeho osobním oceněním, které mu umožňovalo snadnější možnost přístupu k panovníkovi.

Už v roce 1627 byl Florian Jetřich baron Žďárský členem rekatolizační komise Rakovnického kraje a svým kolegům prý důrazně vytýkal nedostatek ráznosti. Jako nástroj proti odpůrcům katolictví doporučil nesmlouvavé kněze, vězení a umístování vojska k odpůrcům – tzv. dragonády. Na svá středočeská panství povolával jezuitu z Klementina. Přesto se ve zpovědních seznamech z roku 1672 dočteme, že ještě tehdy žila v kladenském špitále zarputilá kacířka Kateřina Pikačová.¹¹⁵⁷

¹¹⁵⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, J. JANÁK, J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 35, 47-48, 56, 89 a V. VANĚČEK, *Dějiny státu*, s. 157-158, 164.

¹¹⁵⁶ J. V. ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné*, s. 62.

¹¹⁵⁷ KOL. AUT, *Historický atlas 17 - Kladno*, s. 7.

Žďárský byl reformačním komisařem pro Slánský kraj, a tak po roce 1627 často spolupracoval se svým tchánem hrabětem Martinicem, který byl spolu s kardinálem a osobním císařovým přítelem Arnoštem z Harrachu, baronem Fridrichem z Talmberka na Vlašimi a Domašíně a s baronem Kryštofem Vratislavem z Mitrovic na Bozezíně jmenován císařem Ferdinandem II. vrchním komisařem pro obnovu náboženství v Čechách.¹¹⁵⁸ Jakožto komisař se tak Florian Jetřich aktivně podílel na rekatolizaci království a patřil tak k oblíbencům bigotního panovníka Ferdinanda II.

IX/20.

Palatináty hrabat ze Žďáru

Vedle jiných důstojenství, která rod Žďárských ze Žďáru dosáhl po Bílé hoře, byl i zisk velkého palatinátu.

Florian Jetřich se stal prvním členem rodiny, který získal i významné postavení císařského falckrabího, latinsky zvaného „*comes palatinus*“. Toto ocenění udílel pouze císař, a to jedincům, kteří se významně zasloužili o panovnický rod. Obvykle ho získávali dvořané, přední aristokraté či duchovní hodnostáři popř. zasloužilí vědci. Palatinem se rozuměla osoba, na kterou přešla některá panovnickova výsostná práva (zvaná komitiva). Císař udílel tzv. menší palatinát a větší palatinát. Zatímco nositelé menšího palatinátu měli práva omezená (mohli např. jmenovat veřejné notáře, udílet doktorské tituly, básnické vavříny či legitimovat nemanželské děti), disponoval nositel většího palatinátu řadou pravomocí. Mezi nejvýznamnější patřila práva¹¹⁵⁹ povyšovat zasloužilé osoby do šlechtického, vladyckého či rytířského stavu, propůjčovat jim erb a predikát, propůjčovat prostší erb měšťanům, ustanovovat prověřené osoby veřejnými notáři, písaři a soudci, jmenovat na univerzitách doktory, magistry a bakaláře, právo legalizovat nemanželské děti (kromě vyšší šlechty),

¹¹⁵⁸ F. KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach*, s. 66, 73-74.

¹¹⁵⁹ Všechna tato práva analogicky vyplývají z obdobných dochovaných palatinátních diplomů Eggenbergů a Schwarzenbergů. Viz Jiří ZÁLOHA, *Eggenberské nobilitační diplomy*, *Heraldika a genealogie*, č. 4/1988, s. 241-293 a TÝŽ, *Schwarzenberské nobilitační diplomy*, *Heraldika a genealogie*, č. 1/1989, s. 3-52. O palatinátech zevrubně Vladimír J. SEDLÁK, *Vývoj komitivity lateránských palatinů*, *Heraldika a genealogie*, č. 3/1988, s. 161-186 a Alois PŘIBYL, *Palatináty a erbovní listy*, *Heraldika a genealogie*, č. 1/1983, s. 3-49. Nejnověji též J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 54-56. Dále OTTA VIII, s. 1024 či Karel BERÁNEK, *K otázce palatinátu (komitivity) pražské univerzity (nobiles de lauro)*, in. Výbor prací z let 1958-1999, Praha 2005, s. 12.

navracet čest a ustanovovat poručníky, právo svobodné koupě, svobodného zřizování dolů, mlýnů, pivovarů, dvorů atp., právo osvobození od placení císařských mýt, cel a válečných dávek, právo odúmrti po svých poddaných, právo propůjčovat vlastním poddanským městečkům trhy, právo soudní pravomoci, vybírání některých poplatků a přijímání Židů na vlastních statcích, a též právo vlastní mincovny a ražby mince se svým erbem a portrétem.

Velký palatinát pak mohl dostat pouze zeměpán a důstojenství bylo obvykle udělováno rodu dědičně. V našich zemích dosáhli palatinátu např. knížecí rody z Lobkovic, ze Schwarzenbergu, z Eggenbergu, z Liechtensteinu, z Dietrichsteinu, z Auerspergu či z Fürstenbergu a dále hraběcí rody z Martinic, Slavatů z Chlumu a Košumberka, Lažanských z Bukové a též hrabat ze Žďáru. Ti dosáhli palatinátu dědičného, jak je zřejmé z používání tohoto práva synem Floriána Jetřicha – Františkem Adamem Eusebiem ze Žďáru.¹¹⁶⁰ Zajímavostí je, že hrabata ze Žďáru dosáhla palatinátu dříve než jiné mnohem významnější rody. Martinicové ho tak například dostali teprve až 26. září 1633, tedy dva roky po Žďárských.

Prvním palatinem byl již zmíněný Florian Jetřich říšský hrabě ze Žďáru, kterému byla hodnost udělena císařem Ferdinandem II. dne 3. července 1631. Hrabě použil svých práv téměř ihned, neboť již krátce poté jmenoval šlechticem učitele svého syna Tomáše Mikuláše Nigroniho.¹¹⁶¹ Tento muž dostal od svého zaměstnavatele predikát „z *Risinbachu*“ a erb, který byl pozměněn císařem Leopoldem I. dne 3. září 1680 při povýšení rodu do rytířského stavu.¹¹⁶² O dva roky později jmenoval hrabě budišínského měšťana Sigmunda Ambrosia Ottu a váženého purkmistra Baltazara Nieringa z města Liebenthalu ve Slezsku do stavu říšských šlechticů, oba se stejným erbem a s predikátem „z *Loewenfels*“. Nobilitace byla zhotovena na Kladně dne 21. září 1633.¹¹⁶³ U tohoto datování se zastavme, neboť nám cosi významného napovídá. Je dobře známo, že městečko Kladno i se zámekem lehlo 7. listopadu 1620 z části popelem. V období třicetileté války pak bylo ještě několikrát obsazeno a vydrancováno císařskými i nepřátelskými jednotkami. Proto nepřekvapí, že se dlouhé generace badatelů domnívaly, že Kladno se zámekem bylo dáno do pořádku až dlouho po

¹¹⁶⁰ O velkém palatinátu Žďárských mluví i PŘIBYL, *Palatináty a erbovní listy*, s. 4 a s. 40.

¹¹⁶¹ NA Praha, sb. Doerr, *Šlechtictví udělená palatiny*, č. 34, fol. 249 a OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, heslo Nigroni z Ryzinpachu, Díl XVIII., Praha 1902, s. 307.

¹¹⁶² K povýšení do českého rytířského stavu a k novému erbu Tomáše Mikuláše Nigroniho z Risinbachu viz Michal FIALA, Jakub HRDLÍČKA, Jan ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, privilegium 93., s. 143-146 a 402.

¹¹⁶³ NA Praha, sb. Doerr, *Šlechtictví udělená palatiny*, in. č. 34, fol. 249.

ukončení velké války. Datace „na Kladně“ však svědčí o opaku a potvrzuje, že již třináct let po katastrofě, musely být zámek i městečko způsobilými k obývání hraběte a jeho, jistě nemalé družiny, tak jak odpovídalo jeho postavení vysokého císařského dvořana a úředníka.

Další privilegium, které Florian Jetřich vydal, pochází až z 3. října 1644, kdy kladenský pán jmenoval veřejným notářem pro celou Říšskoněmeckou říši Zachariáše Cotnera.¹¹⁶⁴

Cennou listinou, která se mi dostala do rukou, je nobilitační listina posledního hraběte ze Žďáru – Františka Adama Eusebia, vydaná na Kladně dne 24. dubna 1656.¹¹⁶⁵ Na rozdíl od předešlých, je známa v celém rozsahu, a to včetně kolorovaného erbu povýšených. V česky psaném a velice sáhodlouhém diplomu hrabě květnatě píše o udělení císařské milosti comese palatina, která se mu dostala od císaře Ferdinanda II. ve Vídni 3. července 1631.¹¹⁶⁶ Tato zmínka definitivně dosvědčuje, že císařský majestát byl určen nejen pro otce Floriana Jetřicha, nýbrž i pro syna Františka Adama Eusebia a tudíž platil i dědičně.

V nobilitační listině se dočteme, že „*skrze pržimluwy jistymi wyswiedczeniemi a hodnowiernymi sprawami wyssich y nižssich stawuw*“, povyšuje do dědičného stavu vladyků Svaté římské říše, (jakož i přivtělených království, tj. i Českého) Fridricha Viléma Maxmiliána Kaplánka, pocházejícího z Domažlic, magistra filosofie a doktora obojího práva, spolu s jeho bratrem Kryštofem Kaplánkem a jejich rodinami. Novému šlechtickému rodu se dostalo vznešeného predikátu „z *Sonnenffelsu*“ a pěkného čtvrceného erbu.

Poslední objevenou listinou je privilegium Františka Adama Eusebia z 22. srpna 1662. Je datována na zámku Kladně a hrabě jí povyšuje Jana Samuela Mattyse, měšťana z Kopydlného, do dědičného vladyckého stavu. Novému vladykovi uděluje erb kance stojícího na pruhu zelenomodrého trávníku (vše v modrém poli) a polepšuje mu titul na „z *Koppenbergku*“.¹¹⁶⁷

Je nepochybné, že oba Žďárští udělili i další milosti. Ty se však zatím nepodařilo zjistit, a tak se jen můžeme dohadovat, v jaké šíři a v jakém rozsahu používali páni ze Žďáru propůjčeného práva – dědičného hraběte palatina.

¹¹⁶⁴ NA Praha, sb. Doerr, *Šlechtictví udělená palatiny*, in. č. 34, fol. 247, 248 a 299.

¹¹⁶⁵ NA Praha, sb. Doerr, *Šlechtictví udělená palatiny*, in. č. 34, fol. 250-253.

¹¹⁶⁶ Tento poznatek přináší i další jeho listina z 22. 8. 1662. Viz následující text a pozn. 146.

¹¹⁶⁷ Michal FIALA, Tomáš KREJČÍK (edd.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001, s. 158-160 a 393 a PŘIBYL, *Palatináty a erbovní listy*, s. 39-41.

IX/21.

Závěr života a smrt

Manželka Alžběta Korona rozená paní Bořitová z Martinic zanechala Floriana Jetřicha na tomto světě v samotě již 3. června 1649. Hraběnka Žďárská zemřela pravděpodobně v Praze ve věku necelých padesáti let! V Praze byla také pohřbena vedle svých příbuzných z rodu Martiniců do rodinné hrobky Žďárských v kapli sv. Anny,¹¹⁶⁸ která je jednou ze svatyní ve věnci kaplí metropolitní katedrály svatého Víta. Hrobka byla dimenzována pro vícero osob, a tak po její bok později uložili i jejího chotě a syna. Alžběta Korona tak spočinula na významném místě, neboť ji uložili na místech odpočinku členů nejpřednější a nejvýše postavené aristokracie v Čechách, ke které Žďárští v tu dobu měli aspiraci přináležet. I místem posledního spočinutí tak říšská hrabata a palatinové Žďárští vyjadřovali svůj nárok na nejvyšší pocty a příslušnost k nejvyšší šlechtě.

Florian Jetřich říšský hrabě žďárský ze Žďáru, pán na Kladně, Červeném Újezdu, Vičicích, Göttersdorfu a palatin, nejvyšší dvorní maršálek krále českého a císařský rada zemřel taktéž předčasně jako jeho choť, a to v pouhých padesáti pěti letech dne 7. května 1653.¹¹⁶⁹ Na dnešní poměry je to sice poměrně nízký věk, v tehdejší době se však jednalo o průměrné stáří. Jeho tělo uložili (jak jsme se zmínili) na nejčestnějším místě v zemi, nedaleko hrobky českých králů, v kapli sv. Anny v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Spolu s chotí dostal společný červený mramorový náhrobek s pěkným žďársko-martinickým aliančním erbem, který drží v pařátech dva gryfové.

Nástupcem zesnulého hraběte Floriana Jetřicha Žďárského se stal jeho zhruba třicetiletý syn hrabě František Adam Eusebius Žďárský.

Pokud shrneme osud a význam Floriana Jetřicha Žďárského musíme v každém případě konstatovat, že se s jeho rodem muselo v nových pobělohorských poměrech již vážněji počítat. Početné dcery Alžběty Korony a Floriana Jetřicha pak svázaly své životní příběhy s příslušníky vysoké české a moravské aristokracie, často i cizího původu, a tak pomohly definitivně rod hrabat ze Žďáru zařadit mezi přední rody nejen Českého království, ale i celé habsburské říše.

¹¹⁶⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146.

¹¹⁶⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; J. HAUSMANN, *Něco o kladně a o Žďárských ze Žďáru*, s. 1097; K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. XVI.

Ačkoliv si Žďárští velmi společensky pomohli, jejich slibně se zvětšující majetek utrpěl třicetiletou válkou obrovské škody. Střední Čechy, kdysi jedna z nejúrodnějších a nejlidnatějších oblastí, se během válečných událostí proměnily ve spálenou a vykradenou zemi. Zpustošení sjednoceného kladensko-červenoújezdeckého dominia dosahovalo až 75 %, o čemž svědčí velký úbytek osedlých proti stavu před začátkem dlouholeté války. Obrovské škody nenahradily ani zisky několika konfiskovaných statků v okolí či v severozápadních Čechách. Přesto se během války hrabě Žďárský snažil o své poddané starat a městečko Kladno vzorně spravovat a ulevovat mu v jeho složitém osudu. Zařadil se tak mezi významné podpůrce kladenského regionu vedle svého prastrýce rytíře Ctibora Tiburcího Žďárského i praprastrýce rytíře Jiřího Žďárského ze Žďáru.

X.

HRABĚ FRANTIŠEK ADAM EUSEBIUS A JEHO SESTRY – POSLEDNÍ SVÉHO RODU

X/1.

František Adam Eusebius hrabě Žďárský – život zasvěcený zbožnosti

František Adam Eusebius hrabě Žďárský jako dědic Floriana Jetřicha nevyužil možností vyplývajících z postavení, které pro jeho rod usilovně získal jeho otec, nikdy se neoženil, nezastával žádné vlivné úřady a zcela propadl vlivu katolické církve a životu zasvěcenému rodovému klášteru v Hájkůvce a okázalé barokní zbožnosti.¹¹⁷⁰

Narodil se po návratu rodičů z Itálie jako jejich druhé dítě po své první sestře Kateřině Marii. Datem jeho příchodu na svět byl pravděpodobně 6. červenec asi roku 1623. Již dobové prameny, ani pozdější genealogická literatura se ovšem v roce jeho narození neshodují. Proto se musíme řídit logickými úvahami, kterými byl vyloučen rok 1621, kdy manželé byli na cestě a prosili o dědice a rok 1622, kdy se narodila zmíněná sestra. O roku 1623 se sice zmiňuje většina autorů i dobová barokní literatura, proto se k tomuto roku taktéž přikloňme, i když nemůžeme vyloučit ani následující rok 1624 jako rok narození, na který usuzuje například Antonín Podlaha či Václav Bartůněk.¹¹⁷¹ František Adam Eusebius byl druhým dítětem v pořadí a měl dostat ještě několik sourozenců. Leč dospělosti se z dětí aristokratického páru Žďárských dožily vedle nejstarší sestry Kateřiny Marie již jen jeho dalších pět sester. Z ostatních případných dětí známe jménem pouze bratra Ferdinanda Jaroslava Eusebia, který se narodil roku 1629, avšak pravděpodobně brzy poté zemřel.

Prvorozený syn dostal jméno snad podle známého sv. Františka z Assisi, o němž Žďárští jistě slyšeli v Itálii, a který byl znám v Čechách již od hlubokého středověku.¹¹⁷² Navíc byl

¹¹⁷⁰ Stejně V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 147.

¹¹⁷¹ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 232 a pozn. **. V této pozn. je datum narození podrobně vysvětlováno. Dále V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 144. O narození k roku 1623 např. J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*. s. 711 ad.

¹¹⁷² Ostatní sv. Františkové byli většinou kanonizováni až později či nebyli v českém prostředí příliš oblíbeni, proto je téměř stoprocentní jistota, že dostal jméno podle italského světce sv. Františka z Assisi. František Borgia byl kanonizován 1671, František di Girolamo byl kanonizován 1839, František Saleský byl kanonizován 1655,

tento světec spojen s řádem menších bratří nebo-li františkánů, kteří byli právě oním řádem, který Žďárští či jejich příbuzní Martinicové začali v době pobělohorské výrazně podporovat. Řádu hrabata Žďárští předali nakonec i správu svého Hájku a později tamní nový klášter. Druhé jméno Adam bylo biblického původu a snad mohlo být uděleno v upomínku na některého z kmotrů. Mezi českou šlechtou se koneckonců občas objevovalo. Ve svém rodě jej nosili například potomci paní Evy Hruškové z Března, rozené Reichlové z Reichu a též strýc Jiří Adam z Martinic. Třetí jméno Eusebius pak bylo veskrze módní záležitostí, která se dostala například i prvorozenému a jedinému synovi Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic – Václavovi Eusebiovi druhému knížeti z Lobkovic, narozenému roku 1608 či již dříve vévodovi a generalissimovi Ferdinanda II. Albrechtu Václavovi Eusebiovi z Valdštejna.

V dětství se nedlouho po narození 26. listopadu 1624 chlapec těžce roznemohl, proto hledali zbožní mladí rodiče útěchu v Bohorodičce Hájecké. Tímto začali definitivně podporovat její kult a již nyní obětovali za uzdravení synka devítiliberní svíci. K tomu nechali za nemocné dítě odsloužit i mši.¹¹⁷³ Prosby zabraly a dítě přežilo veškeré nebezpečí dětského věku a dožilo se dospělosti.

V době dětství mladý Žďárský často cestoval s rodiči a stále se rozrůstající početnou rodinou mezi Prahou a Vídní, kde měl otec dvorské povinnosti jako královský maršálek a vedle těchto raněnovověkých velkoměst pobýval též na rodových sídlech v Čechách. V též čas zároveň dostal své učitele a začal se vzdělávat a připravovat na budoucí možnou kariéru zemského úředníka, dvořana, ale především majitele a dědice statků Žďárských. Proto byla jeho výchova zaměřena s největší pravděpodobností i na základy hospodaření a na správu panství, která nabývala s rostoucím věkem mladíka naléhavější nutnosti. Výchova se tak nezaměřovala pouze na klasické dovednosti jakými bylo psaní, čtení, počty, šerm, tanec, lov či společenské chování, ale i na vzdělání nutné k řízení velkostatků, pro jejichž zdědění byl předurčen.

Učitelem a vychovatelem mladičského Františka Adama Eusebia hraběte ze Žďáru byl Tomáš Mikuláš Nigroni, jehož rodina nosila původně typické české jméno Černý. To si změnil právě až Tomáš Mikuláš Černý, a to pravděpodobně z důvodu svého vyzvednutí do šlechtického stavu. Tomáš Mikuláš Nigroni ještě jako Černý studoval filozofii na univerzitě a poté vstoupil do služeb k hraběcímu páru Žďárských za preceptora jejich dědice mladého

František Xavérský byl kanonizován 1622, František z Paoly byl kanonizován už 1507. Viz D. ATTWATER, *Slovník svatých*, s. 142-148.

¹¹⁷³ A.PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 233 V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 145.

Františka Adama Eusebia.¹¹⁷⁴ Muselo se tak stát nejpozději na počátku třicátých let 17. století, tedy ještě před desátým rokem jeho svěřence. Od hraběte Floriana Jetřicha Žďárského obdržel za své věrné služby prostý šlechtický titul a erb, udělený na základě velkého palatinátu hraběcího rodu jako jednomu z prvních žďárských služebníků již na počátku třicátých let 17. století!¹¹⁷⁵ Později v roce 1655 pak získal od svého svěřence severočeský stateček Hrušovany, k němuž roku 1669 přikoupil další majetek a později byl 3. září 1680 povýšen císařem Leopoldem I. na rytíře a byl mu polepšen i jeho erb.¹¹⁷⁶

Podle jednoho z dokumentů podnikl mladý Žďárský se svým vychovatelem a učitelem Tomášem Mikulášem Nigronim z Risinbachu studijní kavalírskou cestu do ciziny. V jedné z listin se doslova píše, že Nigroni podnikl s Františkem Adamem Eusebiem studijní cestu do cizích zemí, aby se tam mladý hrabě naučil různým jazykům.¹¹⁷⁷ Je jisté, že mladík ovládal vedle rodné češtiny i němčinu, latinu¹¹⁷⁸ a pravděpodobně i italštinu, která byla na císařském dvoře hojně preferována jako konverzační dvorský jazyk nejen za Ferdinanda III., ale ještě i za jeho nástupce Leopolda I. Důvodem byly italské sňatky Habsburků, jejich záliba v italské barokní opěře, umění a architektuře, blízké kontakty s papeži i drobnými italskými státy, ale italština se preferovala jistě i jako alternativa místo později hojně užívané francouzštiny, neboť francouzsko-navarský monarcha král Ludvík XIII. a poté především jeho syn Ludvík XIV. byli dlouholetými nepřáteli Habsburků.

Cestu do ciziny podnikl Nigroni z Risinbachu se svým svěřencem snad na přelomu třicátých a čtyřicátých let a jistě vedla někam na jih, neboť v oblastech Německa stále zuřila válka a tím byla cesta do těchto končin spíše iluzorní. Pravděpodobným místem pobytu pak bylo tehdy relativně klidné území Itálie, se kterým měli Žďárští kontakty již po několik generací. O Františkově přesném vzdělávání, ani o místě pobytu však bohužel nemáme bližších informací.

František Adam Eusebius hrabě Žďárský proslul jako štedrý podporovatel církve i dobrodinec lidí svých panství. Věnoval se například obnově a vybavení kladenského chrámu

¹¹⁷⁴ M. FIALA, J. HRDLIČKA, J. ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy*, s. 144.

¹¹⁷⁵ Viz podkapitola IX/20.

¹¹⁷⁶ OTTA XVIII, s. 307 a M. FIALA, J. HRDLIČKA, J. ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy*, s. 143-146.

¹¹⁷⁷ M. FIALA, J. HRDLIČKA, J. ŽUPANIČ, *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy*, s. 144.

¹¹⁷⁸ Viz jeho latinský dopis A.PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 232 a OTTA XVIII, s. 307.

Nanebevzetí Panny Marie, aktivně rozvíjel areál v Hájku, pomáhal kladenské škole, ale i tamnímu špitálu.¹¹⁷⁹

Kladenský špitál nechal o něco rozšířit, aby v něm mohlo být trvale ošetřováno šest osob. Faráři kladenskému zajistil pravidelný roční plat 6 zlatých na udržování věčné lampy v kladenském kostele a do zvonice kostela nechal u zvonaře Benedikta Brio v roce 1661 ulít prostřední středně velký zvon těžký 11 centů. Zvon pak ozdobilo několik pamětních nápisů.¹¹⁸⁰

Druhý hrabě Žďárský sídlil na kladenském zámku, který nechal po třicetileté válce obnovovat. Kladenský zámek byl ovšem obyvatelný již v době dlouhého konfliktu, neboť jej vždy po případných pobytech vojska nechali Žďárští jako své hlavní sídlo vždy rychle obnovit a vybavit, aby v zámku mohli dále bydlet. O tom svědčí řada datací jejich listin z doby „*nekonečné války*“, které byly vydány právě na Kladně. V zámku nechal František Adam Eusebius dokonce stavět nové pokoje, jak vypovídal inventář zámku sepsaný v roce 1678, tedy několik let po jeho smrti.¹¹⁸¹ Ze zámku na Kladně řídil hrabě své rozlehlé dominium: spojené panství kladensko-červenoujezdecké, jak můžeme usuzovat i z jednotných urbářů pro tento velkostatek. Vedle Kladna sídlil též snad na zámku v Červeném Újezdě, v Praze, občas snad i ve Vičicích, které byly neoficiálním sídelním centrem severočeských panství, získaných v pobělohorském období, a později také často v Hájku, kde stavěl klášter a kde se údajně zdržoval přednostně v posledních letech svého života – tedy v šedesátých letech 17. století.

Politickým ani úředním funkcím se druhý hrabě Žďárský spíše nevěnoval a žil většinu času jako soukromá osoba s niterným náboženským životem. Je však známo, že v rámci rodové tradice zastával za panský stav po nějakou dobu alespoň úřad hejtmana kraje Slánského (byl jím například v roce 1656) a byl skutečným radou (taktéž v rodové tradici) císaře a krále Ferdinanda III. a jeho nástupce Leopolda I.¹¹⁸² Tuto funkci však zastával spíše výjimečně, neboť v šedesátých letech žil trvaleji na Kladensku a u dvora ve Vídni se příliš nezdržoval. Navíc se v jeho případě jednalo spíše jen o okrasnou čestnou funkci, která byla častěji udělována i mnoha jiným šlechticům.

¹¹⁷⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 147.

¹¹⁸⁰ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 147.

¹¹⁸¹ SOA Praha – Chodovec, *Fond Vs. Smečno*. (Někdejší zámecký archiv Martiniců a poté Clam-Martiniců.)

¹¹⁸² Např. J. HAUSMANN, *Něco o kladně a o Žďárských ze Žďáru*, s. 1097; Josef NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaille*, s. 712 a V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633-1690*, s. 52.

František Adam Eusebius druhý říšský hrabě Žďárský převzal statky po otci na sklonku jara 1653 a snažil se o válkou postižený majetek starat s rozumem a vzornou bedlivostí. Když v roce 1654 nenadálá a prudká povodeň těžce poškodila na Kladensku tamní hustou rybníční síť, žádal hrabě českou komoru o poskytnutí zkušeného a dovedného rybníkářského mistra, který by odborně opravil napáchané škody. Komora byla žádosti nakloněna a hejtmanu slánskému listem ze dne 26. února 1655 nařídila, aby takového mistra rybníkáře k opravě rybníků hraběti Žďárskému poskytl.¹¹⁸³

Největší svoji pozornost však mladý hrabě obracel k milovanému Hájkovi, se kterým, jak si uvědomoval, bylo spojeno jeho narození. O svém narození a Hájkovi tak psal například představenému františkánů – provinciálovi páterovi Pavlovi de Tauris v roce 1659.¹¹⁸⁴

V hájecké poustevně, tj. domku vedle lorety, o kterou měl za úkol pečovat, žil po celých třicet pět let od dvacátých let 17. století poustevník. Ten byl na sklonku padesátých let vystřídán řádovými mnichy, které sem nový majitel povolal, jenž řídil duchovní správu velkostatku a vybral si pro Hájek řád františkánů nebo-li menších bratrů či též minoritů. Řád vznikl v Itálii již ve 13. století a byl spojen s osobou hrabětova patrona sv. Františka z Assisi.¹¹⁸⁵ K tomuto světcovi František Adam Eusebius Žďárský osobně tíhl, neboť světec splňoval jeho představy prostoty a chudoby vycházející z evangelického ideálu. Byl vzorem bratrské lásky a hlubokého smyslu pro solidární pomoc a milosrdenství a ideálem opravdové hluboké až niterné čisté zbožnosti. Františkánským cílem byla spiritualita, tj. osobní duchovno a blízkost duše k Bohu. Tato blízkost měla být konečným cílem jedince. Lásky sv. Františka z Assisi jak k Bohu a k přírodě jím vytvořené, tak k bližním a touha se Bohu přiblížit a jeho okouzlení Bohem je podstatou františkánské modlitby a spirituální mystiky. Ta vrcholila v úctě, chvále a v modlitbě k Ježíši Kristu, který byl pokládán za vtěleného Božího Syna. Skrze Krista pak byla Božímu Otci odevzdávána veškerá jemu příslušející čest a sláva.¹¹⁸⁶

Řád františkánů u nás působil již ve 13. století, přežil dobu husitskou a v druhé polovině 15. století byl řádový život u nás obnovován italským misionářem sv. Janem Kapistránem,

¹¹⁸³ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 148.

¹¹⁸⁴ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 232.

¹¹⁸⁵ O františkánství – založení a předně v Čechách Petr Alcantara HOUŠKA, *České františkánství*, Praha 2005; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájkovi*, s. I–XIV.

¹¹⁸⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájkovi*, s. I a III.

jenž stál u základů mnoha nových konventů. Ty se zaměřovaly na přiblížení k lidem a na rekatolizaci země. Již sv. Jan Kapistrán dovedl zachytit zájem především studentů a mladých vzdělaných lidí a v této taktice pokračovali i jeho nástupci.¹¹⁸⁷ 16. století však nebylo příznivým obdobím pro církev všeobecně a pro řád františkánů taktéž ne, s reformací poklesl počet františkánských klášterů v české provincii na pouhé čtyři proti zhruba přibližně dvaceti na sklonku 15. století! Teprve na počátku 17. století začala obnova klášterů a nový život v nich. Do Čech se po roce 1604 na popud generálního představeného Francesca a Sosa a jeho nástupců vydali pomáhat cizí minoritští misionáři. Františkáni, obzvláště v Praze, se začali uplatňovat jako vlivní kazatelé, zpovědníci významných osob a vedli přesvědčivé diskuse s nekatolíky, z nichž mnohé přesvědčili k přestupu ke katolictví.¹¹⁸⁸ V době pobělohorské pak u nás dochází k velké obnově nejen celé církve, ale i řádu františkánů. Řádové domy se početně i v členské základně rozrůstají a řádoví kněží obstarávají duchovní správu též ve farnostech v okolí Prahy. Důležitým úkolem vedle misionářské činnosti a obnovy pozic katolické církve byla i výuka kandidátů kněžství – kleriků na nových řádových teologických seminářích v Plzni, Jindřichově Hradci či v Praze.¹¹⁸⁹

František Adam Eusebius druhý hrabě Žďárský požádal dopisem ze 6. září 1659 provinční kapitolu františkánské provincie, která byla shromážděná 8. září 1659 ve starém přeživším klášteře v Jindřichově Hradci, aby řád františkánů převzal duchovní péči při hájecké loreti. Kapitula reagovala pozitivně a provinciál Pavel de Tauris jmenoval k tomuto úkolu tři kněze, kteří měli do Hájku odejít a jimž byl za představeného nakázán doktor teologie páter Donulus Palea. Toho si hrabě snad vyžádal, neboť ho znal již z dřívějšího. Páter Palea se o Hájek zasloužil spolu s kladenským farářem Jiřím Vojtěchem Aslerem. Ze začátku se kněží zabýdli v poustevně, neboť o stavbě dnešního kláštera se rozhodlo až později. Hrabě si umínil, že kvůli rostoucímu počtu věřících a rostoucí popularitě svého „svatého Hájku“ vystaví kolem lorety klášter, který bude mít ráz malého konventu určeného pro prozatím dvanáct členů, z nichž osm bude kněžích a čtyři budou řeholní bratři. Pokud by byly prostředky, mělo žít v klášteře podle hraběcí fundace i vícero mnichů a kněží. Hrabě Žďárský vyčlenil 20 000 zlatých rýnských váznoucích na panství kladenském a červenoújezdeckém,

¹¹⁸⁷ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. III-IV.

¹¹⁸⁸ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. IV-IX.

¹¹⁸⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 146; K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. IX-X.

aby z nich byly každoročně odváděny úroky o 1 200 zlatých rýnských na výživu řeholníků. Vedle toho určil dalších 10 000 zlatých a z toho patřičné úroky na udržování lorety a kláštera v dobrém stavu a na kupování světel do loretánské svatyně. Avšak záměr stavby kláštera se snad pro zpusťování kraje za předchozí dlouholeté války a pro nedostatek hotových peněz (a to i z důvodů vysokých berní kvůli tureckému nebezpečí) zdržoval a klášter byl tak založen teprve v roce 1663. A i potom pak stavba ze stejných důvodů pokračovala pomalu. Mniši zatím ve zvýšeném počtu pěti až šesti osob obývali malou chaloupku pod slaměnými došky vedle slavné lorety.¹¹⁹⁰

Teprve dne 28. března 1663 učinil hrabě smlouvu o výstavbě kláštera „*Waldl*“ se slavnými architekty a staviteli Carlem Luragem a Giovannim Domenikem Orsim, kteří pracovali například pro významné české rody knížat z Lobkovic či hrabata Černíny z Chudenic. Oba pracovali na klášteřu zhruba do roku 1673, pak stavbu převzal jako výhradní stavitel G. D. Orsi. Ve smlouvě se hrabě Žďárský zavázal stavitelům dodat potřebné stavivo, zaplatit architektům 4 500 zlatých a dát jim pivo za dalších 200 zlatých. Oba mistři měli vystavit klášterní budovu s refektářem v přízemí, dále měli zříditi knihovnu, obytné i hospodářské prostory. Západní zadní křídlo plánoval hrabě Žďárský upravit pro sebe a svůj menší doprovod, aby mohl přímo v klášteři, obklopeném pěkným lesem přebývat ke své potěše a mohl „*ve svatém Hájku*“ najít klid ve svých modlitbách.¹¹⁹¹ V Hájku pak skutečně také žil, ale nepochybně v dříve dokončených prostorách. Zázračnost místa se rozšířila i díky dalším mnoha příběhům o zázračných uzdraveních, spásných modlitbách a i díky novému zázraku, když byl na den narození panny Marie, tj. patronky místa dne 8. září 1662 nečekaně objeven (po nezdařených hledáních) pramen přímo nedaleko lorety, kde poté vykopali dělníci hlubokou kamennou studnu s čistou osvěžující vodou.¹¹⁹²

Pro rostoucí kontribuce na obranu proti Turkům se stavba zdržovala a hrabě František Adam Eusebius Žďárský jí tak neměl možnost vidět v plné své kráse, neboť ještě před dokončením komplexu zemřel. V té době bylo zcela hotové pouze východní hlavní křídlo, kdežto ostatní tři, včetně zadního byly stále ve výstavbě. Nejdříve tedy bylo vystavěno přední východní vstupní křídlo o 13 okenních otvorech. Vnější fronta patrové obdélné budovy, na

¹¹⁹⁰ K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. VI a XVI; A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 236-238; J. ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, s. 34 a V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 148.

¹¹⁹¹ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 148-149; P. VLČEK, P. SOMMER, D. FOLTÝN A KOLEKTIV, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 194 a A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 238.

¹¹⁹² A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII.*, s. 238.

níž pak roku 1671 v nádvoří připojili loretu, byla vnějškově velmi prostá, nezdobená ani typickými barokními nadokenními šambránami. Křídlo bylo tedy nenápadným a nekomplikovaným stavením podobně jako celý čtyřkřídlý komplex, který má pouze v nádvoří v přízemí otevřené pěkné arkády určené k ochraně věřících před rozmary počasí či k jejich shromažďování. Nad vstupním křídlem byla nad valbovou střechou vztyčena roku 1668 osmiboká věžice s krásnou dvojitou cibulovou bání a ukončená další vížkou. Tu završil kříž, vztyčený 8. ledna 1669.¹¹⁹³ V levé části přízemí je krásný vchod do čtyřkřídleho areálu, který je opatřen kamenným ostěním zakončeným segmentovým obloukem a žďársko-martinickým erbem polcené orlice a leknínu s hvězdou v kartuších pod plastickou kamennou hraběcí korunou. Vstup se žďárským erbem je tak jedním z mála přímých svědků na hraběte Žďárského.

František Adam Eusebius druhý hrabě Žďárský zůstal neženat a zemřel po delší nemoci jako poslední Žďárský v Českém království dne 7. dubna 1670 na zámku v Kladně.¹¹⁹⁴ O jeho blížícím se skonu psal arcibiskup pražský Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka (arcibiskupem 1668–1675): „*Hrabě Žďárský z posledního mele; učinil testament, sestrám – jak slyším – nepříjemný, však nevím, co v něm. To vím, že též na mne nezapomenul... pěkně se k smrti připravil a řekl: „Pocházím od matere z domu Martinického, mám k Bohu naději, že pro zásluhy jejích předků, kteří tak věrní a stálí byli u víře katolické, Bůh se nade mnou rozpomene, hříchy odpustí a věčnou lásku popřeje.“*¹¹⁹⁵ O Žďárského se staral zpovědník páter Basilius, doktor medicíny Dobřenský a často jej navštěvovala i mladší sestra zhruba čtyřicetiletá Johanna Eusebie Barbora hraběnka Caretto-Millesimo.¹¹⁹⁶

Podle přání hraběte Žďárského pohřbili jeho tělo v prostém františkánském černém rouchu a páskových sandálech. Tak ho také zpodobnil barokní mistr, jak hrabě Žďárský leží na katafalku se sepjatýma rukama mezi 12 hořícími svícemi, před korunovanými sochami Panny Marie s malým Ježíšem. Reálně vyvedená tvář přibližně sedmačtyřicetiletého hraběte překvapuje svojí zvláštní mladostí. Tělo nebožtíka odvezli do kaple sv. Anny v pražské katedrále sv. Víta, kde spočinul v rodinné hrobce po boku svých rodičů. Jeho vnitřnosti byly převezeny do kostela na Kladno a své srdce věnoval k uložení do Hájku, kde bylo zazděno pod prvním stupněm oltáře v jeho milované loretánské kapli. Na místě, kde kněz četl při mši

¹¹⁹³ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 238-240.

¹¹⁹⁴ J. NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen*, s. 712 a A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 238; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 149.

¹¹⁹⁵ Citace dle V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 149.

¹¹⁹⁶ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 150-151.

svaté tzv. „*introit*“, byl roku 1716 zazděn do podlahy mramorový kámen s latinským nápisem a chronogramem hraběcího jména, který je vyryt v srdci.¹¹⁹⁷

Žďárského stavební podnik čtyřkřídle budovy kláštera v Hájku však zůstal po jeho odchodu torzem a podle přání fundátora ho dokončili až jeho smečenští příbuzní, strýc Maxmilián Valentin hrabě z Martinic a poté i hrabě Jaroslav Bernard z Martinic. Martinicové také již 13. května 1670, tedy jen něco přes měsíc po smrti hraběte ze Žďáru, podepsali novou smlouvu se zmíněnými architekty Luragem a Orsim o dostavení komplexu do roku 1681. Hlavní stavební práce se tak protáhly až do počátku osmdesátých let 17. století. Stavba klášterního areálu byla financována z důchodů velkostatku kladensko-červenoújezdeckého, který Martinicové dlouhodobě spravovali do jeho předání oprávněným dědicům.¹¹⁹⁸

Podle obšírné závěti poručil hrabě Žďárský svoji duši Bohu a tělo k pohřbení do katedrály sv. Víta v Praze. Za jeho duši mělo být okamžitě odslouženo 2 000 (!) mší ve zvolených svatyních, jež nebožtík udal. Na Kladně jich tak mělo být za spásu jeho duše odslouženo plných 20. Pražské chudině mělo být rozdáno 350 zlatých. Na udržení kláštera Hájku odkázal slušných 12 000 zlatých rýnských a loretě hájecké dalších 10 000 zlatých, aby byli z úroků živeni mniši a udržovány budovy. Otcové v Hájku se museli dle závěti denně modlit a obětovat mši za zemřelé členy rodu Žďárských. V den sv. Františka se pak za něj mělo zpívat requiem. Taktéž kladenskému kostelu odkázal hrabě 100 zlatých na dvě mše týdně. Další odkaz přisoudil především v naturáliích kladenskému špitálu. Všechny své služebníky hrabě propustil z poddanství a dal jim ušít smuteční šatstvo a vyplatit napřed celoroční mzdu.¹¹⁹⁹

Své panství Kladno, Červený Újezd a statek s tvrzí v Litovicích, hotové peníze, klenoty a dlužní úpisy odkázal František Adam Eusebius hrabě Žďárský ke vzteku svých pěti žijících sester jednomu ze synů Mikuláše Žďárského ze Žďáru z všechlapské luteránské větve rodu, který žil pod jménem Sahrer von Sahr v saském kurfiřtství v Míšni. Dědici měli vybrat příbuzní — Maxmilián Valentin a Bernard Ignác hrabata z Martinic. Dědic měl být mravně způsobilý a statky mohl nabýt pouze po trvalém přestoupení ke katolictví. Po nastoupení dědictví měl vyplatit třináct katolických duchovních. V první řadě pražského arcibiskupa

¹¹⁹⁷ Viz portrét hraběte Františka Adama Eusebia na marách uchovávaný ve fotokopii ve Sládečkově vlastivědném muzeu v kladně či otištěný K. BERÁNEK, Z. J. K. ČECH, P. A. F. HOUŠKA a M. SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku*, s. XVII. K pohřbu a pomníčku v Hájku též na s. XVI.

¹¹⁹⁸ A. PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII*, s. 240 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 151.

¹¹⁹⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 149-150.

v sumě 1 000 zlatých rýnských a administrátora kladenského kostela Tomáše Sobolovského sumou 100 zlatých.¹²⁰⁰

Panství v severních Čechách, tj. Vičice se zámek a Boleboř (Göttersdorf) odkázal hrabatům z Martinic, kteří je připojili k blízkému velkostatku Ahníkov-Pruněřov. Vedle toho poukázal menší prostředky na studentskou fundaci pro 12 studujících v Březně či pro tamní špitál a menší prostředky poukázal rovněž dalším soukromým osobám.¹²⁰¹

Těsně před smrtí 3. dubna 1670 nechal hrabě František Adam Eusebius připsat k závěti dodatek, ve kterém své sestře Johanně Eusebii Barboře hraběnce Caretto-Millesimo, která za ním v nemoci často dojížděla, odkázal 5 000 zlatých rýnských. V kostele na Kladně a v loretánské kapli v Hájku pak přikázal postavit kamenné ciborium na oltářní svátost, které se na Kladně dodnes zachovalo. Obě ciboria měl opatřit jeho strýc – hrabě Maxmilián Valentin z Martinic. Dnes po rekonstrukci stojí pískovcové ciborium poněkud netradičně v zámecké zahradě kladenského zámku. Osobně již tento dovětek nedokázal pro nemoc podepsat, a tak jej za něj podepsali doktor Dobřenský a jeho zpovědník Basilius.¹²⁰²

Sestry nebožtíka – Polyxena Ludmila hraběnka ze Šternberka, Johanna Eusebie Barbora hraběnka z Caretto-Millesimo, Terezie Eleonora hraběnka z Ugarte, Anna Kateřina hraběnka z Magnis a Marie Maxmiliána Eva baronka Hýzrllová z Chodů se cítily být zcela ošizeny, nesouhlasily s předáním statků příbuzným a závěť napadli a začali se soudit. Plných šestnáct let trvaly spory o majetek po posledním Žďárském a zatím se hledal vhodný dědic.¹²⁰³

Poněvadž určený dědic však nebyl v Sasku nalezen, neboť se tamní rytíři Sahrer von Sahr odmítali vzdát své luteránské víry a přesídlit, což bylo podmínkou převzetí, trvalo po bezmála dvacet let na panství kladensko-červenoujezdeckém jakési interregnum pod správou rodu hrabat z Martinic. Správu nejdříve vedli strýcové hraběte Františka Adama Eusebia Žďárského – hrabata Bernard Ignác a Maxmilián Valentin z Martinic a po jejich skonu pak jejich dědicové Jiří Adam a Maxmilián Quidobald z Martinic. Tito dva správci velkostatku nakonec 30. května 1686 spolupodepsali s pěti dosud žijícími sestrami nebožtíka – hraběnkami Žďárskými smlouvu, v níž se páni z Martinic zavazují k následujícímu:

1) Sjednat s rytíři Sahrer von Sahr, žijícími v Sasku vyrovnání v tom smyslu, že jim sestry hraběnky Žďárské vyplatí 53 000 zlatých rýnských náhrady, pokud se vzdají jakýchkoliv nároků na středočeská žďárská panství po jejich bratru. Tyto statky pak budou po schválení

¹²⁰⁰ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 150.

¹²⁰¹ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 150.

¹²⁰² V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 150-151.

¹²⁰³ Irena VEVERKOVÁ, Jiří KOVÁŘÍK, *Žďárští ze Žďáru*, MUL č. 11, 1994, s. 21-22.

vídeňským císařským a saským kurfiřtským dvorem vloženy na jejich náklad do desek zemských Království českého.

2) Pokud budou spravované statky Červený Újezd, Kladno a Litovice vydány bez průtahů, zaplatí sestry hrabatům z Martinic na ruku hotově 26 000 zlatých. Za to jim příbuzná hrabata z Martinic ponechají na statcích, jež nyní spravují, všechny zásoby, čeleď a zaplatí daně a služby. Do doby, kdy bude tato domluva schválena pány rytíři Sahrer von Sahr v Sasku, bude vedle pánů hrabat Jiřího Adama a Maxmiliána Quidobalda z Martinic spravovat panství i hrabě Norbert Kinský z Vchynic a Tetova.¹²⁰⁴

Smlouva se saskými příbuznými byla skutečně podepsána v roce 1688 a 3. listopadu téhož roku si sestry středočeský velkostatek Kladno – Červený Újezd rozdělily do pěti dílů.¹²⁰⁵

Polyxena Ludmila hraběnka ze Šternberka získala Dobrou, Johanna Eusebie Barbora hraběnka z Caretto-Millesimo získala Tachlovice, Terezie Eleonora hraběnka z Ugarte získala Červený Újezd se zámkem, Anna Kateřina hraběnka z Magnis získala Litovice s tvrzí a Marie Maxmiliána Eva baronka Hýzrllová z Chodů vlastní Kladno s pustnoucím rodovým zámkem.

Tímto rozdělením byl od roku 1608 (respektive definitivně od roku 1626) jednotně vedený velkostatek, který byl značně rozlehlý a čítal na pět desítek vesnic, zcela rozparcelován a definitivně zanikl.

X/2.

Marie Maxmiliána Eva – zbožná „poslední Slavatovna košumberská“

Marie Maxmiliána Eva hraběnka Žďárská, provdaná Slavatová a poté Hýzrllová je jednoznačně nejvíce proslulou dcerou Floriana Jetřicha ze Žďáru a jeho manželky Alžběty Korony Bořitové z Martinic. Jak je patrné, byla tato poslední ze šesti sester Žďárských pravým opakem své ambiciózní, všehoschopné a kruté starší sestry Anny Kateřiny hraběnky z Magnis. Autoři se o ní zmiňují jako o velmi zbožné, šlechetné, vzdělané přístupné a k poddaným značně nakloněné vrchnosti.¹²⁰⁶ Její osudy a dějiny jezuitské rezidence na

¹²⁰⁴ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 151.

¹²⁰⁵ V. BARTŮNĚK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 151.

¹²⁰⁶ Viz V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, např. s. 13-15.

Košumberku, které jsou tolik s jejím jménem spojené, poutavě nastínil i východočeský spisovatel Jiří Šotola ve svém historickém románu *Tovaryšstvo Ježíšovo*.¹²⁰⁷

Narodila se jako poslední šestá dcera hraběcího páru Floriana Jetřicha ze Žďáru a Alžběty Korony Bořítové z Martinic dne 8. září 1633 v Praze, pravděpodobně v domě na Hradčanech. Její narození bylo kritické, neboť dívka přišla na svět bez známek života. Matka, která se bála, aby dítě nebylo dle tehdejší církevní věrouky zatraceno a nezemřelo bez křtu, učinila prosebné úpěnlivé sliby za její záchranu a povolala z blízkého kapucínského kláštera mnichy, aby jí okamžitě pokřtili a za holčičku se i modlili. Děvčátko kupodivu začalo jevit známky života a nakonec přišlo zcela k sobě.¹²⁰⁸

Brzy poté ji jako šestitýdenní málem zasedla jakási tělnatá osoba při cestě po Dunaji a krátce nato si prodělala neštovice, závažné onemocnění, kterému však odolala a dokonce se nemoc ani nepodepsala na její podobě. Příbuzní prý měli malou Marii Maxmiliánu velmi rádi a od sedmi let žila rok a půl u jedné ze svých martinických tet, aby poznala nové prostředí. Matka se k ní chovala tvrdě, podle Milana Skřivánka snad proto, aby dcera přivykla na těžkosti spojené s životem a dosáhla i umrtvení její povahy, navzdory původně živému a veselému dívčinu naturelu, který se díky zásahům matky a pozdějšímu tragičtějšímu osudu bohužel vytrácel.¹²⁰⁹

Po matčině smrti v roce 1649 jí otec Florian Jetřich Žďárský odevzdal do rukou na další výchování jejímu strýci, hraběti Jiřímu z Martinic, mocnému kancléři krále českého. Ten se z titulu své funkce musel dlouhodobě zdržovat ve Vídni u císařského a královského dvora Ferdinanda III., takže dívka dále poznávala i vídeňskou společnost, s níž se však již dříve setkávala s rodiči při jejich vídeňských pobytech. Žila v paláci strýce Jiřího z Martinic, kde si ji vyhlédl její budoucí ženich baron Slavata, který si sňatek domluvil s dívčíným otcem a Martinicem.¹²¹⁰

A tak již 9. ledna 1651 vstoupila ve svých sedmnácti letech ve svůj první sňatek. Ve Vídni se provdala za účasti mnoha hostí za staršího, téměř padesátiletého vdovce, souchotináře a

¹²⁰⁷ Jiří ŠOTOLA, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Praha 1969. Šotolův román zčásti rozebírá i Milan SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku u Košumberka - epizoda z dějin protireformace*, in: *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*, Pardubice 1995, s. 85

¹²⁰⁸ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 35 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 86-87 a pozn. č. 8.

¹²⁰⁹ M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87.

¹²¹⁰ M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87.

chrudimského krajského hejtmana Jindřicha Viléma svobodného pána Slavatu z Chlumu a Košumberka. Ten byl synovcem proslulého hraběte Viléma Slavaty, který Jindřicha Viléma Slavatu po celý život téměř otcovsky opatroval. A za svědka šel ženichovi právě staříček, ale stále vlivný strýc Vilém hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka, vladař Domu hradeckého.¹²¹¹ Tak se prostřednictvím náhody nepřímo spojily osudy dvou defenestrovaných císařských místodržících z roku 1618, když si synovec jednoho vzal vnučku druhého.

Manžel byl sice mnohem starší, mohl jí být otcem, ale dívka si ho prý oddaně zamilovala, i když byli povahově odlišní. V roce 1652 poprvé Marie Maxmiliána Eva vstoupila na starý rodový hrad Slavatů Košumberk, který byl větším a výstavným – spíše už zámeckým renesančním sídlem. Na hradě jí vedle manžela dělalo společenství i několik úředníků a služebníků šlechtického i nešlechtického původu a také jejich manželek. Ženskou společnost tvořily hraběnky Žďárské například paní Kateřina Anna Rodovská z Hustiřan či hofmistryně Kateřina Hladká. Celkem hradní paní na hradě obklopovalo kolem čtyřiceti osob.¹²¹²

Již rok po svatbě se Marie Maxmiliána Eva dočkala mateřských povinností a stala se matkou děvčátka, které byla pokřtěna jako Johanka Barbora Alžběta. Dodnes se na hradě Košumberce v tzv. Slavatovském sálu zachoval přívětivý roztomilý portrét tohoto dítěte s ptáčkem na ruce pocházející z roku 1653. Ve stejný rok narození dcery však Marii umírá otec Florian Jetřich hrabě Žďárský a o pouhý rok později, roku 1654, nečekaně i manžel Jindřich Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Po smrti chotě byla prohlášena za poručnici a ochranitelku košumberského panství jediné dcerky Johanky Barbory Alžběty Slavatové. Mladá vdova se pak poměrně rychle se zdarem seznámila s hospodářskými účty zadluženého košumberského panství a začala sama za dcerku panství řídit.¹²¹³ K rozlehlému panství tehdy příslušelo blízké, kilometr vzdálené městečko Luže a necelá dvacítko vesnic. V městečku stálo několik šlechtických domů různých rytířských rodin z okolí, se kterými se tak měla ovdovělá baronka Slavatová možnost společensky setkávat. Se svými poddanými paní zdárně spolupracovala (zřídila například cech řezníků a obnovovala dvory a mlýny), samotné městečko Luže rovněž velmi opravovala a celkově pak na panství zacelovala rány z období složité a ničující třicetileté války. Dne 16. července 1684 pak městečku obnovila a rozšířila jeho privilegia. Ke svým poddaným se prý chovala Marie Maxmiliána Eva velmi šlechetně a

¹²¹¹ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 9, 16-17, 20-25, 36-38. Na s. 24-25 přímo ke svatbě.

¹²¹² V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 40-42 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87.

¹²¹³ V. BARTŮNEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 152 a V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 42-43, 46.

velkomyslně a v roce 1681 tak například založila ve městě školu pro 170 dětí z panství! Na děti pak dohlíželi její jezuité.¹²¹⁴ V Hroubovicích nechala v roce 1679 obnovit a přestavět malý zámek a vybudovala nový pivovar, aby se zvýšily panské výnosy.¹²¹⁵ Hradní paní zároveň omezila výdaje na samotném hradě, neboť panství bylo stále zadlužené a šlechtické úřednictvo ovdovělá paní Slavatová nahrazovala úředníky původu městského ze svého panství. Tím chtěla dostat do úřadů rodilé lidi znalé svého prostředí a ušetřit na zbytečných výdajích, které byly nutně vydávány na šlechtický personál. V roce 1656 se tak stal dlouhodobým hejtmanem košumberského panství lužský měšťan Samuel Horecký, původně svědomitý obroční písař panství. Jeho bratr Matěj Horecký se pak stal před rokem 1662 hradním purkrabím.¹²¹⁶ Díky úsilí se hraběnce Žďárské podařilo panství během dvou desetiletí sanovat, a to jí začalo opět vydělávat, takže druhé dceři z dalšího svého svazku – Františce Terezii Rosalii Hýzrlové z Chodů, mohla dát v roce 1674 vedle klenotů i velké věno o 54 500 zlatých!¹²¹⁷ Díky dobré finanční situaci mohla také nechat dát připravit výstavbu velkorysého monumentálního dvouvěžového barokního chrámu na blízkém vrchu Chlumku u Luže a další stavební podniky.

Mladičká vdova se cítila osamocena, potřebovala podporu, a proto se svobodně bez nátlaků rozhodla znovu provdat za zhruba čtyřicetiletého Františka Kryštofa barona Hýzrleho z Chodů. Ten pocházel ze staré české šlechtické, původně rytířské rodiny a jeho strýc Jindřich Hýzrle z Chodů byl známým vojákem a autorem dnes již vydaných pamětí. K druhému manželovi se dostala z doslechu skrze své příbuzné a přátele. Manžel prý byl navíc pohledný a zámožný, což jí mohlo pomoci statek košumberský též oddlužit. Svatba se konala v říjnu 1656 v Praze.¹²¹⁸

Baron František Kryštof Hýzrle z Chodů byl císařským skutečným komořím ve Vídni a nejvyšším úředníkem nad stříbry a často přebýval z pozice svého úřadu v sídelní Vídni. Ke svému zajištění vlastnil panství Gradičko v hornoslezském Opolsku.¹²¹⁹ Povahově byli prý

¹²¹⁴ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 59,62, 64-80, 82. K privilegiím z roku 1684 viz přepis s. 92-96. O jezuitech ve školství viz M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 89.

¹²¹⁵ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 80.

¹²¹⁶ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 83-84.

¹²¹⁷ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 87 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 152. Ten však uvedl jen zaokrouhlenou cifru 54 tis. zl. a za rok sňatku dcery označil rok 1675.

¹²¹⁸ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 47-50 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87.

¹²¹⁹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 152 a V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 49.

manželé odlišní a příliš se k sobě nehodili a dokonce se udávalo, že se jí manžel v době jednoho těhotenství pokusil i otrávit, takže se jí hrdlo zanítilo a začaly se jí viklat i zuby, na následky čehož málem zemřela. V důsledku podání léku, který byl ve skutečnosti, jak se ukázalo, jedem, potratila. Podle Milana Skřivánka je sice příhoda o otravě potvrzená, ale baronka Hýzrllová se otráвила snad omylem sama a úloha jejího chotě je v tomto případě dosud nejasná. Od doby otravy nenabyla baronka Hýzrllová již trvale dřívějších sil.¹²²⁰ Spolu s chotěm pobývala často ve Vídni či v Praze, kam nejčastěji odjížděli na podzim a na zimu, zatímco jaro a léto trávili spíše na starém Košumberce. Občas zajížděla i za bratrem na Kladno či ke Košumberku blízkého města Chrudimi nebo nedalekého Hradce Králové.¹²²¹ Již následujícího roku po svatbě, v roce 1657, zemřela při pobytu v Praze na morovou ránu její malá dcera z prvního manželství Johanka Barbora Alžběta Slavatová z Chlumu a Košumberka. Mor tehdy v Praze bohužel opět řádil, a tak další po matce (již sedmý) člen rodu Žďárských zemřel na tuto hroznou nemoc. Zesnulé děvče bylo poslední členkou rodu Slavatů z košumberské linie a po její smrti, tak její matka Marie Maxmiliána Eva Žďárská zdědila její statek Košumberk, jenž doposud pro dcerku spravovala.¹²²² Naštěstí nezůstala mladá paní bez dětí, neboť se jí narodil dědic – synek Ferdinand František Hýzrle, který však zemřel v necelém roce a v roce 1658 se narodila druhá dcera Františka Terezie Rosalie, která přežila kritické dětské roky, přesto však často churavěla. Důvodem prý byla zmíněná příhoda s jedem, který na děvčátku zanechal stopy. Později tuto jedinou přeživší dceru v roce 1674 matka provdala za hraběte Kašpara Fridricha z Lamberga na Kunštátu a dcera (bohatě vybavená věnem) z hraběnky Žďárské udělala brzy i několikanásobnou babičku.¹²²³

Druhý manžel hraběnky Marie Maxmiliány Evy Žďárské zemřel také předčasně, podobně jako její první choť, ve Vídni v roce 1666. Marie Maxmiliána Eva tam tehdy o chotě v nemoci, na jejíž následky zemřel, pečovala a z hlavního města si pak přivezla zpovědníka – jezuitského pátera Jiřího Harmana. Čtyřiatřicetiletá vdova se nakonec neprovdala a svoji pozornost věnovala již jen své jediné dceři Františce Terezi Rosalii Hýzrllové, obnově a

¹²²⁰ M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87; V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 49-50, o otravě s. 47-48, o svatbě, svědcích viz s. 50-53.

¹²²¹ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 54, 56.

¹²²² V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 55 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87.

¹²²³ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 56, 87-88 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87. Ten udává narození syna až po narození dcery, což se ovšem neshoduje s Jeníčkem, který udal narození malého Hýzrleho již k roku 1657.

správě košumberského panství a niterné zbožnosti, jež vyvěrala z jejího založení a rodinné výchovy. Trvale se odstěhovala z Vídně a Prahy a žila na Košumbece. Na Harmanovu radu složila po velkém váhání asi do tří měsíců po smrti chotě slib čistoty, třebaže jí od toho odrazovala její přítelkyně. Poté slibu asi dva roky velmi litovala, neboť byla ještě mladá a Harmana se proto stranila a nakonec uvítala, když ho jeho řádoví představení povolali zpět do Rakouska, i když jí nabízel služby.¹²²⁴

Od bratra Františka Adama Eusebia hraběte Žďárského dostala při jedné návštěvě zázračný obraz Panny Marie Pomocné zvané též Pasovské, který kdysi přivezli její rodiče z Německa a z Itálie a jež ona u něj vždy obdivovala. Toto plátno Panny Marie s Ježíškem v náruči pak stálo u kořenů velké mariánské úcty, kterou hraběnka Žďárská na svém východočeském panství i v celém kraji založila a pěstovala. Mariánská úcta, tolik oblíbená v českých zemích doby baroka, poskytovala hraběnce Žďárské oporu v krušných chvílích života, při předčasné smrti dvou dětí i v době samoty a přirozeně i při správě majetku. Aby obraz zpřístupnila i poddanému lidu, nechala relikvii vystavit nejprve v hradní kapli na Košumbece, kde před ním každodenně se svým služebnictvem prováděla náboženský obřad. Poněvadž se věhlas obrazu rychle šířil, pojala plán postavit pro zázračný rodinný obraz novou kapli, která by sloužila i poddaným. Kapli nechala zřídit mezi lety 1667–1669 na blízkém vrchu Chlumku nad městečkem Luží a kolem nové kaple Panny Marie Pomocné byly postaveny i kamenné ochozy s osmi kapličkami. V září 1669 nechala s velkou slávou v procesí přenést rodinný obraz z hradu Košumberku do nového svatostánku.¹²²⁵

Marie Maxmiliána Eva Žďárská měla již dlouho v duchu rodinné tradice skvělé styky s jezuitu. Vedle zpovědníka Harmana znala i jiné členy řádu. Do hradecké jezuitské koleje poté často i zajížděla ke zpovědi a roku 1668 požádala o jednoho jezuitu, aby jí byl přidělen jako zpovědník na hrad Košumberk k jí zřízené kapli Blahoslavené Panny Marie. Nejprve jí byl přidělen páter Matyáš Kozel a později se k němu připojil i páter Křížulka.¹²²⁶ K projevům zbožnosti hraběnky Žďárské podotýká historik Milan Skřivánek: „*Nebudeme se patrně mýlit,*

¹²²⁴ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 152 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87.

¹²²⁵ Eva ŠAFRÁNKOVÁ, *Jen mít oči k vidění. Historie i současnost Luže a jejího okolí do roku 2000*, Olomouc 2002, s. 7-8; V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 153; M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 87-88 a V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 87.

¹²²⁶ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 88.

*že nelehké životní prožitky disponovaly Marii Maxmiliánu k projevům náboženské horlivosti, která překračovala i tak dosti volné meze své doby. “*¹²²⁷

Když se znovu její jediná dcera necítila delší čas nejlépe, začala i její matka být neklidná a uzavřená, v živé paměti měla předčasnou smrt svých dvou dětí i dcerčiny časté dětské nemoci. Avšak dcera Františka Terezie Rosalie již roku 1684 zemřela a brzy po ní v roce 1686 odešel na věčnost i její choť hrabě Kašpar Fridrich z Lamberga. Po dceři zbyly čtyři nezletilé děti Karel Benedikt, Baltazar, který brzy zemřel a dcery Anna Aloisie a Františka Antonie.¹²²⁸

Po několika letech odešli páterové Kozel, který zemřel roku 1675 a z hradu odešel i kněz Křižulka. Ti byli na hradě u hraběnky Žďárské nahrazeni Vojtěchem Hadem a Václavem Schüttele. Pro ty a jejich spolubratry se hraběnka Žďárská rozhodla v roce 1677 postavit jezuitskou rezidenci vedle Košumberka. Stavba pak byla postavena mezi lety 1678–1682 a roku 1683 sem přišli první tři jezuitští páteři v čele se seniorem Vojtěchem Hadem, který se stal již roku 1676 zpovědníkem hraběnky. Počet členů rezidence se nakonec rozrostl na zhruba deset.¹²²⁹ Již v té době zamýšlela Marie Maxmiliána Eva Žďárská předat celé panství do rukou jezuitům z Hradce Králové, což také učinila darovací listinou 25. října 1678. Panství pak měla pouze užívat do své smrti. Listina o darování byla dvakrát vložena do desek zemských – poprvé 19. září 1684 a podruhé po opravě kvůli možným námitkám dědiců 1. srpna 1685.¹²³⁰ Ve stejný čas již stála nedaleko Košumberku na Chlumku kaple, vedle které vystavěli domek, kam se hraběnka Žďárská již 11. února 1684 natrvalo přestěhovala s malým počtem služebnictva a hrad Košumberk přenechala případným hostům, úředníkům a řemeslníkům, kteří pro zamýšlený velký kostel na Chlumku vytvářeli své malířská či řezbářská díla.¹²³¹

Poslední léta se věnovala přípravám výstavby chrámu Panny Marie Pomocnice na Chlumku, který se měl stát novou dominantou širokého okolí. Stará kaple davům poutníků

¹²²⁷ M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 88.

¹²²⁸ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 88, 92 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 153.

¹²²⁹ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 88 a M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 88, 92.

¹²³⁰ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 89-90.

¹²³¹ V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru* 34, s. 153; V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 90-92, 97.

nestačila, a tak se hraběnka rozhodla dát malou kapli zbořit a postavit na jejím místě mohutný barokní dvouvěžový chrám s dlouhým přístupovým schodištěm vedoucím skrze celý kopec. Stavba chrámu byla započata v květnu roku 1690 a práce řídil významný italský architekt a stavitel Giovanni Battista Alliprandi z Verony, který byl i dvorním architektem císaře Leopolda I. a pracoval pro nejvyšší českou šlechtu – postavil Přehořovský – pozdější Lobkovický palác na Malé Straně, dále zámek v Liblicích pro hrabata Pachty z Rájova či pro hraběte Šporka monumentální kostel v Kuksu. Chrám sám byl Alliprandim stavěn podle plánů architekta Pavla Ignáce Bayera. Na výzdobě se podílelo množství umělců a řemeslníků, mezi nimiž vynikali sochař a řezbář Jiří František Pacák. V roce 1696 sem znovu přinesli v novém stříbrném masivním rámu žďárský rodinný obraz Panny Marie Pasovské – Pomocné a chrám byl předán veřejnosti.¹²³² Toho se však hraběnka nedočkala, neboť onemocněla a již 6. října 1690 sepsala ve svém domku závěť, ve které odkázala velkou část majetku – především panství Košumberk, jezuitům a notně umenšené panství Kladno s osmi vesnicemi (převzaté 3. listopadu v roce 1688 po jediném bratrovi Františkovi Adamovi Eusebiovi) svým třem vnoučatům: Karlovi Benediktovi, Anně Aloisii a Františce Antonii hrabatům z Lamberga. Poslední jmenované vnučce Františce Antonii odkázala v závěti navíc 20 000 zlatých, jako projev díky za to, že se o ní mladičká komtesa v nemoci starala. Brzy poté, 17. října 1690, zemřela.¹²³³ Hraběnkino tělo spočinulo nejprve v kryptě kaple jezuitské rezidence na Košumberku a v roce 1698 je přenesly do nového chrámu do hrobky před hlavním oltářem.¹²³⁴ V chrámu ji připomíná jeden z obrazů, který nese její tvář i několik žďárských malovaných či sochařsky vyvedených orlic, z nichž jednu najdeme přímo nad hlavním vchodem.¹²³⁵ V hrobce před oltářem pod deskou s vyobrazením rodové orlice Žďárských pak spočívá Marie Maxmiliána Eva hraběnka Žďárská věčným spánkem dodnes.

Lambergové si panství Kladno dlouho nepodrželi a 28. ledna 1701 prodali panství velkovévodkyni toskánské Anně Marii Františce Sasko-Lauenburské provdané de Medici za 132 000 zlatých a 1 000 zlatých klíčného. Tím vyšlo Kladno definitivně z vlastnictví potomků

¹²³² E. ŠAFRÁNKOVÁ, *Jen mít oči k vidění. Historie i současnost Luže*, s. 7-8 a V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 97.

¹²³³ M. SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku*, s. 92; V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 97-98 a V. BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru 34*, s. 151-153.

¹²³⁴ E. ŠAFRÁNKOVÁ, *Jen mít oči k vidění. Historie i současnost Luže*, s. 8.

¹²³⁵ Jednu z nich pak nalezneme již na žďárském erbu nad vchodem s letopočtem 1700. Viz E. ŠAFRÁNKOVÁ, *Jen mít oči k vidění. Historie i současnost Luže*, s. 9.

rodu Žďárských ze Žďáru a brzy poté přešlo na břevnovsko-broumovské benediktiny, v jejichž rukou spočívalo až do zrušení roboty...

X/3.

Anna Kateřina – nenáviděná strážnická hraběnka z Magnis

Starší sestra Marie Maxmiliány Evy se narodila někdy kolem roku 1630 a jako mladou jí provdali do významné moravské rodiny italského původu – do rodu hrabat Magnisů. Ti zakoupili po Bílé hoře jedno z největších dominií na Moravě patřící doposud pánům ze Žerotína. Centrem velkostatku, který ležel na východě jižní Moravy proti slovenskému městu Skalica, bylo lidnaté město Strážnice. Strážnice se nacházela v bohatém vinařském kraji na Slovensku, který byl však díky blízké zemské hranici často ohrožován ze sousedních Uher různými povstanci či dokonce mohamedánskými Turky. Zpustošením od Uhrů tak panství utrpělo značné škody například v roce 1621 a v bezpečí se nemohlo cítit ani v následujících sto letech.¹²³⁶

Dne 21. listopadu 1628 koupil panství od evangelických Žerotínů František z Magnis, voják a válečný rada císaře Ferdinanda II., který využil výhodné situace a zakoupil po celém království i řadu konfiskátů. Baron František z Magnis se stal v roce 1635 říšským hrabětem a v roce 1644 dokonce polním maršálkem. Ze Strážnice zřídil pro rod majorát, který zdědil jeho nejstarší syn František Štěpán říšský hrabě z Magnis.¹²³⁷ Ten se také snad koncem čtyřicátých let 17. století oženil s Annou Kateřinou říšskou hraběnkou ze Žďáru. Spolu měli jediného zmiňovaného syna Josefa Antonína.¹²³⁸

Když František Štěpán z Magnis v roce 1671 zemřel, začala spravovat dominium ovdovělá Anna Kateřina ze Žďáru, která nechala svého syna a dědice prohlásit za slabomyslného. Ovdovělá hraběnka všemožně stupňovala útlak a dávky svých poddaných, které nemilosrdně vykořisťovala. Poddaní museli ze svých válkou poničených gruntů odvádět nejen všechny poplatky a dávky, ale byli nuceni k novým povinnostem. Proto mnozí zbíhali z panství, jen

¹²³⁶ KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 218-219.

¹²³⁷ KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 218-219.

¹²³⁸ KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 316.

z města Strážnice tak odešlo na 90 osob a z vesnic po 20 až 50 osobách!¹²³⁹ O útlaku Anny Kateřiny hraběnky Žďárské říká staré svědectví, že: „ *mnozí ze sousedů a sirotek od velikého zbití, což paní hraběnka poručila, na svém zdraví žebráci učiněni jsou, někteří od velikého sedění ve věži smrti podstoupili a mnozí, obávající se tak velikého a krutého bití, z města pryč utekli.* “¹²⁴⁰

Obyvatelé Strážnice, kteří zůstali, vystupovali v čele s purkmistrem proti útisku hraběnky a otevřeně se protivili. Hraběnka pak delegaci města uvěznila a zakázala odprodej svobodných polností, na nichž se dosud nerobotovalo a dokonce odňala měšťanům i starobylé právo prodeje vína, který byl významným zdrojem jejich důchodů. Když hrozilo otevřené násilné povstání, byla do města Strážnice poslána v roce 1679 komise k vyšetření stížností. Těch bylo už přespříliš. Na hraběnku si stěžovali jednotliví měšťané, řemeslnické cechy i vesničané. Pokud například utekl z panství ze strachu před trestem poddaný muž, nechala Anna Kateřina za jeho počin uvěznit jeho ženu a někdy i malé děti!¹²⁴¹ Takové jednání bylo samozřejmě přehnané, kruté a nevidané! Jeden z výstřelků lze ukázat i na jednom z příběhů z doby její vlády: Hraběnka Žďárská „*dala zatknout městského písaře, který psal fojtům z vesnic na panství memoriál k paní hraběnce, aby shlédnouc chudobu lidu neukládala mu nových povinností*“, *drábům poručila, aby jej před zámkem zbili dvěma kyji, až mu ruce přetloulkli a svázaného jej kázala uvrhnout do vězení v zámecké věži.* “¹²⁴²

V osmdesátých letech 17. století hrozilo na mnoha panstvích v Čechách i na Moravě či Uhrách nebezpečí selských povstání. Ta pak skutečně na několika místech propukla. Ani ve Strážnici k vypuknutí rebelie nebylo díky hraběnce Žďárské daleko. Přesto pyšná aristokratka ve svém necitlivém počínání neustala, „*ba ještě více ve své nevoli se zatvrzovala, když tvrdila: srocují se, mluví zlá a výhružná slova proti mně. Je třeba jen jedenkrát potrestat vůdce rebelie, aby se zabránilo většímu zlu... Když poddaní jsou neposlušní a tvrdošíjní, musím použít tvrdého věznění. Když na tyto polobarbarské lidi věznění nepůsobí, musí být bití.* “¹²⁴³ A kruté zacházela v padesátých až sedmdesátých letech 17. století se svými poddanými vedle hraběnky Žďárské i její sousedka v nedalekém Uherském Brodě – hraběnka

¹²³⁹ Miloš TRAPL, Metoděj ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko. Kapitoly z dějin Slováků*, Praha 1978, s. 144 a KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 219.

¹²⁴⁰ Citace dle KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 219.

¹²⁴¹ M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144.

¹²⁴² Viz a citace dle M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144.

¹²⁴³ Citace dle M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144.

Eleonora z Kounic, spravující majetek za nedospělého syna, hraběte Dominika Ondřeje z Kounic.¹²⁴⁴

Když město Strážnici v roce 1683 přepadli uherští povstalci hraběte Tökelyho, vypálili ve městě větší množství domů. Obyvatelé utekli zčásti z města do tehdy ještě opevněného zámku, kde se bránili a kde hájili i svoji vrchnost. Hraběnka je však po odtažení uherských pochopů obvinila, že byli s útočníky spolčeni, popudili je proti ní a dokonce je k zámku přivedli, a proto na nich žádala proplacení škod, jež utrpěla na svém majetku, i když měšťané byli na tom přirozeně ještě mnohem hůře než ona sama.¹²⁴⁵ „*Poddaní písemně odpověděli, že s uherskými rebelanty nechtěli držeti, ba vrchnost v zámku bránili a zapálený panský dvůr a mlýn zachránili.*“¹²⁴⁶ Ale hraběnka dále zuřila...

Ani v dalších letech Anna Kateřina ze své povahy neslevila, a tak po dalších stížnostech ke krajskému i zemskému úřadu dne 28. února 1690 čelila osobnímu vyšetřování krajského hejtmana, před kterého předstoupilo na 200 pohněvaných poddaných. Krajský hejtman však hraběnce nedomluvil a nepostavil se jí. Na panství tak nakonec Anna Kateřina Žďárská definitivně vyprovokovala povstání, které vzniklo dne 16. února 1691. Tehdy přitrhli lidé dlouhodobě rozzlobení hrůzovládou hraběny Žďárské před zámek, z něhož v děsu uprchlo od své paní i služebnictvo. Ozbrojené zástupy Strážničanů a venkovských poddaných jí otevřeně hrozili, že ji zabijí! Hraběnce se však před davem podařilo spolu se synem Josefem Antonínem a věrným jedním drábem za noční temnoty na poslední chvíli uprchnout nestráženou zadní brankou opevněného zámku k přívozu na řece Moravě a odtamtud se dostat až do Vídně, kde si hořce stěžovala. Do Strážnice se pak raději již nevrátila a žila v Brně ve svém městském domě a ve Vídni u císařského dvora.¹²⁴⁷

Na počátku roku 1704 vtrhly na Strážnicko jednotky povstaleho protihabsburského knížete Františka II. Rákocziho, které 7. ledna 1704 dobyly město Strážnici, kde vyplenili domy a spálili na 181 domů, dále pak faru, kostel, špitál, školu, obecní a panský dvůr i radnici! Odolal jen opevněný zámek. Dílo zkázy dokonali 15. dubna 1704, když město bylo znovu přepadeno. Strážnice, kdysi prosperující a bohaté vinařské středisko tímto vpádem poklesla do ještě větší bídy, na které se významně svojí vykořisťovatelskou správou podepsala i Anna Kateřina Žďárská. Když 4. května v roce 1704 Anna Kateřina hraběnka ze Žďáru, ovdovělá hraběnka z Magnis ve Vídni zemřela, našli na strážnickém zámku i v Brně při inventarizaci majetku

¹²⁴⁴ M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144-145.

¹²⁴⁵ M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144 a KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 219.

¹²⁴⁶ Citace dle M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144.

¹²⁴⁷ KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 219 a M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 144.

obrovské nashromážděné bohatství. Po matčině smrti převzal panství Strážnici její údajně „slabomyslný“ syn Josef Antonín, který zemřel bezdětný v roce 1720. Matkou a uherskými vpády poničená panství se mu však nepodařilo oživit a Magnisové museli Strážnici později dokonce na čas i prodat.¹²⁴⁸

X/4.

Sestry Kateřina Marie, Terezie Eleonora, Polyxena Ludmila a Johanna Eusebie Barbora hraběnky Žďárské

X/4/1.

Kateřina Marie hraběnka z Nostic

Kateřina Marie byla nejstarší ze všech dětí Floriana Jetřicha a Alžběty Korony Žďárských a narodila se zřejmě již v roce 1622.¹²⁴⁹ Vdávala se snad jako první, za urozeného muže z významného lužicko-českého rodu pánů z Nostic. O její ruku požádal Jan Hartvík hrabě z Nostic, pozdější suverénní říšský hrabě z Rienecku. Tento muž byl od padesátých let jedním z nejvýše postavených královských úředníků, když několik desetiletí zastával úřad vlivného Nejvyššího kancléře krále českého. Kateřina Marie s ním proto častěji musela dlít ve Vídni či v Praze, tedy ve městech, kde si manžel Jan Hartvík mohl budovat svojí politickou kariéru. Hrabě z Nostic vlastnil velké západočeské panství Sokolov (Falknov), ale i další nemalé majetky. Je známo, že mu Kateřina Marie dala několik dětí, ale ty všechny předčasně zemřely. Někdy je za jejího syna nesprávně považován i hrabě Antonín Jan z Nostic, zemřelý prý až v 84 letech v roce 1730. V tom případě by pak skutečně jejím synem byl. Podle jiných informací se však měl narodit až ve druhém svazku Jana Hartvíka s hraběnkou z Lobkovic. Hraběnka Kateřina Marie Žďárská zemřela velmi mladá snad již kolem roku 1656. Její manžel se poté znovu oženil s hraběnkou Eleonorou Popelovou z Lobkovic. První choť přežil o bezmála třicet let a odešel z tohoto světa v roce 1683.¹²⁵⁰

¹²⁴⁸ KOL. AUT., *Hrady I. Jižní Morava*, s. 219 a 316 a o Rákocziho jednotkách M. TRAPL, M. ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko*, s. 119-122. Na s. 119 a 120 dvojí poničení Strážnice v roce 1704.

¹²⁴⁹ Viz podkapitola o rodině Floriana Jetřicha.

¹²⁵⁰ Údajnému synovi i smrti Kateřiny Marie před rokem 1645 V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 32. Další informace Vladimír PROKOP, Kapitoly z dějin Sokolovska, Sokolov 1994. A informace získané při výjezdě na tamní zámek - dnes vlastivědné muzeum.

X/4/2.

Terezie Eleonora hraběnka z Ugarte

Terezie Eleonora se narodila mezi lety 1624 až 1632. Byla provdána za cizince – španělského šlechtice Petra hraběte z Ugarte (původně barona). Ten byl členem habsburské vojenské rady a získal na českém území několik statků. Na Moravě tak vlastnil například Velké Meziříčí s někdejší velkým výstavným zámek pánů Berků z Dubé. O jejich dětech víme, že měla dceru. Terezie byla paní ve východočeské Borovnici, kde sídlila na malém venkovském zámku. Vedle své nejmladší sestry – baronky Hýzrlové z Chodů na hradě Košumberce a vedle jediného bratra Františka Adama Eusebiuse hraběte Žďárského i ona propadla velké a okázalé barokní zbožnosti. Tu zpodobnila jako její sestra Marie Maxmiliána Eva Hýzrllová stavbou a pustila se do stavebního projektu na hoře Homoli na Kosteckoorlicku. Tento pomník hraběčiny zbožnosti stál tedy kupodivu i ve stejném Chrudimském kraji, kde se nacházel sestřin Chlumeck. Paní Terezie Eleonora hraběnka z Ugarte tak vystavěla mezi lety 1692 až 1696 známé poutní místo Homoli s kostelem Panny Marie Bolestné u Kostelce nad Orlicí. Ke kapli na vysokém vrchu dodnes vede impozantní, několik set metrů dlouhé, ozdobné balustrádové schodiště. Z kopce je nádherný výhled do kraje a člověk si rád představí, jak toto sepětí architektury s nádhernou vyhlídkou i přírodou kolem muselo působit na zbožnost barokního člověka. Hrabě Petr z Ugarte zemřel roku 1692 a jeho choť pak žila nedaleko svého díla, kapli na Homoli, ve starém zámku Zárubů z Hustiřan, do jejichž rodu se provdala její dcera, v Kostelci nad Orlicí. Tam také hraběnka z Ugarte v roce 1705 zemřela.¹²⁵¹

X/4/3.

Polyxena Ludmila baronka Švihovská z Rýzmburka, podruhé provdaná hraběnka ze Šternberka

Také tato další dcera hraběcího páru Žďárských Polyxena Ludmila se narodila mezi lety 1624 a 1632. Provádala se asi ve čtyřicátých letech ještě za života matky, a to za vdovce –

¹²⁵¹ K ní např. Emanuel KOSINA, *Památná Homol. Dějiny, pověsti a popis pozoruhodnosti kraje*, Choceň 1937, s. 18-40. Emanuel POCHÉ A KOLEKTIV, *Umělecké památky Čech 2*, K/O, Praha 1978, s. 340. KOL. AUT., *Hrady vi. Východní Čechy*, s. 50 ad.

barona Ferdinanda Václava Švihovského z Rýzmburka, pána na Nalžovech či panství Hradčanic. Manžel byl příslušníkem uvaďlého rodu, kdysi ale jednoho z nejmocnějších a do počátku 16. století i nejbohatších českých panských rodů. Jeho rodu se však po finančním krachu v první polovině 16. století podařilo udržet především na panství Nalžovy u Klatov, o ostatní majetek rod přišel. První choť Ferdinanda Václava byla hraběnka Barbora z Rozdražova, která zemřela již v roce 1637. Manžel Polyxeny Ludmily vykonával roli rady nad apeliacemi – zasedal tedy u soudu, kam se při soudních líčeních odvolávala královská města. Nakonec se stal vicepresidentem a konečně i presidentem tohoto apelačního soudu, který zasedal pravidelně v Praze. V hlavním městě království se tak musela hraběnka Žďárská s ním také častěji zdržovat. Se Švihovským měla několik dětí, z nichž známe syny Jaroslava Floriana Ignáce a Ferdinanda Maxmiliána Fridricha, narozeného v roce 1652 a jakousi dceru. Ta prý často pobývala u strýce Františka Adama Eusebia Žďárského spolu se svojí matkou Polyxenou Ludmilou na Kladně. Tam jí známe například z farní matriky pokřtěných dětí, kterým byla za kmotru. Syn Jaroslav Florian Ignác byl pak s konečnou platností poslední mužský nositel jména svého starobylého rodu, neboť jeho syn v mládí zemřel.¹²⁵²

První manžel hraběnce Polyxeně Ludmile Žďárské ovšem zemřel již 18. února 1658 a ona se zanedlouho opět provdala. Novým vyvoleným se stal říšský hrabě Ignác Karel ze Šternberka, mladší bratr mnohem známějšího Václava Vojtěcha. Tohoto Šternberka historici umění oceňují pro skvělý výběr umělců a architektů, kteří pro Václava Vojtěcha pracovali v Praze na výstavbě Šternberského paláce na Hradčanech, v Troji na stavbě letní předměstské rozsáhlé vily či na jeho jiných majetcích.¹²⁵³ Ignác Karel ze Šternberka byl pánem na jihočeských Horažďovicích, Sedleci a Zálužanech a v roce 1681 byl vyšetřujícím předsedou soudu nad povstálými sedláky ve východních Čechách.

Polyxena Ludmila sídlila po roce 1666 v Praze na Hradčanech ve výstavném (dvou až třípatrovém) raně barokním paláci, který dnes nese označení palác Dietrichsteinský. Původní renesanční palác zkonfiskovaný hrabatům Šlikům nechala velkolepě přestavět po roce 1625 podnikavá a bohatá hraběnka Benigna Kateřina Popelová z Lobkovic, zakladatelka pražské Lorety, která za palác později i s jeho vnitřním vybavením požadovala astronomickou sumu 14 000 zlatých rýnských! Od roku 1645 patřil palác hraběti Bernardovi Ignácovi Bořitovi

¹²⁵² K rodě Švihovských obsažně: Martin KOLÁŘ, Rod pánů Švihovských z Risenberka, Výroční zpráva cís. král. vyššího gymnasia v táboře za škol. rok 1892, Tábor 1892, s. 3-34. Dále např. KOLAUT., *Hrady IV. Západní Čechy*, s. 222-223.

¹²⁵³ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 32, 34. Na s. 32 je uvedeno chybné jméno Švihovského jako František Václav.

z Martinic, nejvyššímu pražskému purkrabímu. Od něj palác získala jeho neteř Polyxena Ludmila hraběnka Žďárská, ovdovělá baronka Švihovská z Rýzmburka, která stavbu přinesla věnem svému druhému choti hraběti Karlu Ignácovi ze Šternberka, jenž palác v roce 1679 prodal staršímu bratru Václavu Vojtěchovi ze Šternberka.¹²⁵⁴ Hraběncin syn Jaroslav Florian Ignác baron Švihovský z Rýzmburka pak vlastnil v letech 1694–1718 dnešní Hartigovský palác v Thunovské ulici na Malé Straně.¹²⁵⁵

Druhé manželství trvalo až do roku 1691, kdy Polyxena Ludmila Žďárská zemřela. Ignác Karel se znovu oženil s Marií z Hodic, avšak již roku 1700 svojí první choť ve smrti následoval.¹²⁵⁶ Děti spolu, jak se zdá, již Polyxena Ludmila a Ignác Karel neměli. Střípek z jejich manželství pak byl zachycen v televizním historickém filmu natočeném koncem osmdesátých let a nazvaném „*Morové povětrí*“. Ve filmu ztvárnila odkvétající hraběnkou ze Žďáru vynikající Jaroslava Adamová a jejího chotě Šternberka stejným způsobem skvělý Boris Rösner. Příběh je situovaný do počátku osmdesátých let 17. století, když se v Litomyšli pod Šternberkovým vedením sešel soudní tribunál mající vyšetřit a potrestat povstale sedláky z trauttmansdorfské Litomyšle. A právě na pozadí tohoto případu se odehrává vnitřní přestřelka mezi hraběcími manželi Polyxenou Ludmilou Žďárskou a Ignácem Karlem ze Šternberka.

X/4/4.

Johanna Eusebie Barbora baronka Myslíková z Hyršova, podruhé provdaná hraběnka z Caretto-Millesimo

Johanna Eusebie Barbora se narodila před rokem 1632 a provdala se jako asi velmi mladičká za císařského generála barona Zikmunda Myslíka z Hyršova, pána na Pacově. Toto panství oba darovali později církvi. První manžel jí zemřel roku 1666. Později v roce 1669 se přes příbuzné a přátele seznámila a následně provdala znovu za podnikatele s nemovitostmi Karla Leopolda hraběte z Caretto-Millesimo. Ten vlastnil například statek Peruc a mnoho dalších panství, která často kupoval a znovu po zhodnocení se ziskem prodával. Dlouhodobě mu ale patřil statek Vilémov u Havlíčkova Brodu, který jejich společní potomci udrželi až do

¹²⁵⁴ V. LEDVINKA, B. MRÁZ, V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 104-105.

¹²⁵⁵ V. LEDVINKA, B. MRÁZ, V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 127.

¹²⁵⁶ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 34

poloviny 19. století, kdy rod po meči vymřel. Z druhého manželství měla Johanna Eusebie Barbora několik dětí, i když jí bylo v době druhého sňatku ke čtyřiceti letům! Přesto dala život synům Janovi, Josefovi, Janu Bernardovi a Janu Ignácovi z Caretto-Millesimo.¹²⁵⁷ Podobně jako její sestry Marie Maxmiliána Eva Hýzrllová a Terezie Eleonora z Ugarte či bratr František Adam Eusebius Žďárský byla dle podkladů i ona v rámci rodinné tradice velmi zbožná a pěstovala s dalšími členy kult Panny Marie Vladimírské. Její druhý manžel zemřel již v roce 1689, ona sama pak zemřela jako poslední příslušnice žďárského rodu po přeslici v roce 1709.¹²⁵⁸ Tím se osudy naší rodiny v českých zemích definitivně uzavřely.

¹²⁵⁷ V. V. JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská*, s. 34. K Pacovu KOL. AUT., *Hrady V. Jižní Čechy*, s. 150.

¹²⁵⁸ Např. KOL. AUT., *Hrady VI. Východní Čechy*, s. 527. Dále Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, 67-69 ad. autoři.

ZÁVĚR

Tato diplomové práce si vytkla za cíl podrobně zmapovat osudy středočeské, nebo-li kladenské či též tzv. katolické linie rodu Žďárských ze Žďáru. Rozhodnutí vybrat tuto linii z celého žďárského rozrodu je odůvodněn početností žďárského rodu a vznikem čtyř rodových linií v průběhu 15. století. Proto se až do počátku 15. století zabývám celou rodinou a všemi známými členy rodu a po začátku jeho dělení pak sleduji již jen osobnost Jana Šmikouského ze Žďáru a jeho středočeské potomstvo. Záměrem bylo na příkladu kladenské linie rodu Žďárských přiblížit vzestup jedné z mnoha tuctových rytířských rodin k bohatství a postavení, kterého tato rodina dosáhla v 16. století, tj. ve století v mnoha ohledech zvrátovém, a které v 17. století vyústilo shodou několika příznivých okolností až do vytouženého zařazení se mezi panský stav a přiřazení rodiny do řad aristokracie, se níž se muselo v zemi již trvale počítat.

Snahou diplomové práce bylo vytvořit ucelený životopisný portrét jednotlivých – především mužských členů – této rodiny. Cílem bylo členy rodu ukázat pokud možno ve spojitostech s ostatními příslušníky rodiny i s různými příbuznými a ve spojitostech s příslušnými dějinnými okolnostmi, ve kterých se daná osobnost právě nacházela. Úmyslem tedy bylo zasadit osudy do širších společenských souvislostí: ať již politických, rodinných, válečných či ekonomických. Pro dosažení záměru bylo využito archivního materiálu a řady rodopisných, dějepisných či regionálně-místopisných prací různorodého charakteru i úrovně. Hlavní použité prameny, knihy a články zmiňuji v I. kapitole *ŽĎÁRŠTÍ ZE ŽĎÁRU V PRAMENECH A LITERATUŘE*, a proto se jimi na tomto místě již podrobně zabývat nebudu.

Na základě pramenných informací a často i drobné regionální literatury byl zpracován a řadou porovnání ujasněn rodokmen kladenské linie. Tento rodokmen je zařazen v XI. kapitole *PŘÍLOHY*. Dále byly v hlavním textu ujasněny, doplněny a podrobně nastíněny rodové vazby. Týká se to především příslušníků rodiny v 15. a počátkem 16. století, u kterých jsou informace mnoha autory různě překrucovány a chybně interpretovány. Dále jsem se zabýval i opravou chybně psaných jmen a napravením informací, vzešlých ze záměn členů rodu se stejným jménem, kteří žili ve stejnou dobu v jednotlivých rodových liniích (například v případě Janů Žďárských v druhé polovině 15. století).

Rozšířeny byly vedle rodově-genealogických souvislostí i znalosti a souvislosti o politickém působení jednotlivých členů rodu, o jejich úřadech, případné diplomatické činnosti, o působení ve vojenských službách, znatelně pak byly doplněny podrobné informace

o majetkových záležitostech rodu. Důležitým cílem bylo i osvětlení vzniku a rozvoj kladensko-červenoújezdeckého velkostatku, který dosud nebyl podrobněji zpracováván. Jako novum přináším i drobný pohled na církevní záležitosti rodu, na palatináty rodem vydané a též na vykreslení života na kladenském zámku. V textu najdeme i podrobné vykreslení podoby městečka Kladna a tamního zámku (na podkladě starých plánů či inventáře) v druhé polovině 16. století.

ČESKÉ RESUMÉ

Shrnutí a malé ohlédnutí

Rodina Žďárských ze Žďáru příslušela až do 17. století do nižšího šlechtického stavu a nosila titul rytířů. Rytíři Žďárští vzešli ze severozápadních Čech z oblasti Doupovských hor (severovýchodně od Karlových Varů), kde byla jejich hlavním sídlem gotická tvrz a později renesanční zámek ve Žďáru nedaleko městečka Doupova. Rod patřil do velkého českého panského rodu Janoviců, do něhož se počítali i velice významní a mocní páni z Kolovrat, páni z Janovic, páni z Vimperka a rytířské rody Zručských z Chřenovic a Čejků či Dvořeckých z Olbramovic.

První písemné prameny o Žďárských se objevují již v roce 1295, kdy je v jedné listině připomínán jako svědek „*Stanizlaus de Zar*“. Je však jisté, že rodina byla ještě starší. Ve 14. a 15. století se rod značně rozrostl, ale nadále žil převážně v oblasti Doupovska, kde většinou sídlil na několika tvrzích. Během 15. století se vytvořily čtyři rodové linie, z nichž jedna zašla již v 16. století, dvě vymřely v 17. století a jedna žije dodnes v Německu (Sasku) pod jménem Sahrer von Sahr von Schönberg.

V první polovině 15. století rod výrazně proslavil Jan Šmikoušský ze Žďáru, který byl v době husitských občanských válek na královské straně, ale v první polovině třicátých let se stal vojenským hejtmanem druhé – husitské strany. Husité jej zlákali do svých služeb, neboť Jan byl velmi schopný velitel. Stal se tak jedním z vojenských představených radikálního křídla husitů – tzv. sirotků, s nimiž vytáhl do Slezska a do Uher, kde několik let do roku 1434 spravoval mocnou husitskou pevnost Topolčany. Po návratu do Čech se opět připojil na stranu panovníka císaře Zikmunda a poté krále Albrechta Rakouského a bojoval za zájmy jejich rodu. Janovými potomky se rod rozštěpil na dvě hlavní linie: na linii nekatolickou – tzv.

všetatskou, která dodnes existuje v Německu a na linii středočeskou – kladenskou nebo-li katolickou, která je předmětem této diplomové práce.

Pro majetkový a společenský rozvoj středočeské linie rodu měl nebývalý význam sňatek stejnojmenného Janova vnuka rytíře Jana s Maruší Kladenskou z Kladna. Díky manželství zdědili jejich potomci po bezdětném bratrovi Marie – rytíři Zdeňkovi Kladenském z Kladna v roce 1543 rozsáhlé panství Kladno, a tak se již natrvalo rodina usídlila ve středních Čechách, kde měla jistý majetek už od dob husitských válek. Díky tomuto novému majetkovému zajištění se rodina Žďárských zmohla i společensky a začala se sňatky svazovat s významnými a bohatými rytířskými i panskými rody. Mezi jejich příbuzné tak patřili nesmírně významní páni Bořitové z Martinic, mocní páni Berkové z Dubé, páni Vratislavové z Mitrovic či zámožní rytíři Hradišťští z Hořovic. Vedle úspěšné sňatkové politiky došlo i k průniku členů rodu do různých úředních míst jak na krajské úrovni (Gotthard Florian, Ctibor Tiburcí či Jiří Žďárský), ale i do pozic královských či císařských radů panovníka, přisídících různých vyšších soudů a do dalších funkcí. V 16. století patřil mezi nejvýznamnější muže rodu Jiří Žďárský a jeho synovec a dědic Ctibor Tiburcí Žďárský, který dokázal strýcův majetek dále rozmnožit a nakumulovat mnoho významných úřadů ve svých rukách. Nejvýznamnějším úřadem, který držel, byl úřad purkrabího karlštejnského a krátce byl Ctibor Tiburcí i mezi místodržiteli císaře a krále Matyáše. Díky těmto pozicím se počítal mezi nejvyšší královské hodnostáře. Poněvadž jeho jediný syn Jan Jiří byl bezdětný, zdědil velkostatek Kladno Florian Jetřich Žďárský, jehož Ctibor Tiburcí a poté Jan Jiří po roce 1608 vychovávali a z něhož vychovali vzorného katolíka, což se pro jeho budoucnost ukázalo nakonec být velkou výhodou! Florian Jetřich Žďárský byl jediným vnukem staršího bratra Ctibora Tiburcího – rytíře Gottharda Floriana Žďárského. Ten spolu se svojí hospodárnou chotí Kateřinou Reichlovou z Reichu vybudoval vedle kladenského velkostatku druhé podobně velké a prosperující dominium Červený Újezd, které již v roce 1604 zdědil jeho šestiletý vnuk Florian Jetřich. Na rozdíl od ostatních členů rodu však byli Červenoújezdečtí víry podobní a tak poněkud vybočovali z katolické tradice svého rodu.

V osobě Floriana Jetřicha Žďárského došel rod svého vrcholu. Mladý Žďárský soustředil opět ve svých rukou dosud rozdělený majetek červenoújezdecké a kladenské linie rodu, ale i značný společenský a i jistý politický vliv. V roce 1620 se v Pasově oženil s Alžbětou Koronou, dcerou proslulého místodržitele Jaroslava II. Bořity z Martinic. Tímto sňatkem bylo o osudu rodu definitivně rozhodnuto. V nových poměrech po Bílé hoře dosáhli Žďárští vysokých post u císařského a královského dvora, byly povýšeni do panského stavu, dostali hraběcí titul, palatinát, vysoké úřady i nové statky. Tak se původně jen průměrný rod

z periferie pohraničí propracoval po 180 letech, kdy se objevil v centru Čech, mezi společenskou a majetkovou elitu Českého království. Snažení mnoha generací, vybudovat stálou, jednotnou a pevnou středočeskou državu, jež by byla oporou jejich rodu a překročit svůj společenský stav konečně slavilo úspěch.

Florianovy dědice mohla čekat skvělá budoucnost a rod mohl díky svým příbuzenským svazkům a konexím i nadále zastávat přední místo v barokních Čechách, ale situace se nakonec vyvinula jinak.

Jediný přeživší syn Floriana Jetřicha a Alžběty Korony František Adam Eusebius se po ukončení válečných akcí sice snažil zahlazovat válečné šrámy, ale pro své velké výdaje církevním institucím i pro nedostatek vhodných obyvatel, šla obnova velkostatků jen velmi pomalu. Poslední Žďárský pak zcela propadl okázalé barokní zbožnosti, oželel vysoké dvorské úřady, které ze svého společenského postavení mohl očekávat, odmítl nabízené sňatky a zasvětil svůj život zbožnému rozjímání a podpoře katolictví. Jako zvlášť horlivý vyznavač Mariánského kultu se staral především o rozkvět a věhlas svého kláštera a lorety v Hájku, kde vedle Kladna nejčastěji pobýval. Zemřel předčasně, ani ne v padesáti letech, na kladenské rezidenci dne 7. dubna 1670, aniž by naplnil naděje svých rodičů v další společenský a majetkový vzestup svého rodu. Tohoto úkolu se v mnohém lépe zhostily jeho početné sestry.

Hraběnky Žďárské byly pak s konečnou platností i posledními hrdými nositelkami jména rodu polcené orlice. S postupným odchodem dcer Floriana Jetřicha prvního hraběte ze Žďáru a vnuček Jaroslava Bořity z Martinic však definitivně sláva rodu říšských hrabat ze Žďáru pohasla. Kruh osudu jedné šlechtické rodiny se tak na prahu 18. století definitivně uzavřel...

ANGLICKÉ RESUMÉ

The Žďárští of Žďár. The history of aristocrats' family in Kladno region

The subject of this thesis is family history of Central Bohemian, Kladno or catholic line of the family of Žďárští of Žďár. The family belonged to lower nobility and was using title of knights. Knights Žďárský of Žďár came from western part of Bohemia from Doupov region (North East of well know town of Karlovy Vary). Their main residence was gothic fortress and later renaissance chateau in Žďár close to small town Doupov. The family belonged into great Bohemian house of Janovic part of which was also important and powerful lords of Kolovrat, lords of Janovice, lords of Vimperk and knights families of Zručský of Chřenovice and Čejka of Olbramovice and Dvořecký of Olbramovice.

First written resources about Žďárský appeared already in 1295, when he is mentioned in one of the papers as a witness „*Stanizlaus de Zar*“. It is certain, that family is even older. From 1300 - 1500 the family grew significantly, but continue to reside in the area of Doupov where they resided in only few fortresses. During 15th century there were formed four family lines. One of them died out already in 16th century, two other ones died out in 17th century and the last one continues until today in Germany. Under the name of Sahrer von Sahr von Shönberg.

In the first part of 15th century the family was made known by Jan Šmikoušský of Žďár, who was during the hussite civil wars on royal side, but in first part of thirties this very brilliant commander became one of commanders of radical wing of hussites, so called orphans. He took them to Silesia and Ungarn, where he for a few years ruled over powerful fortress Topolčany until 1434. After his return to Bohemia again joined the army of emperor Sigismund and the King Albrecht of Austria and was fighting for their interests. With his children the family was split into two main lines: non-catholic line so called vřetatská, which still exist in Germany and Central Bohemian line, Kladno or catholic line and which is subject of this thesis.

For property and social development of Central Bohemian line of family had great influence the marriage of Jan Šmikoušský grandson knight Jan Žďárský of Žďár with Maruře Kladenská of Kladno from Kladno. Thanks to marriage their children inherited after her childless brother – knight Zdeněk Kladenský of Kladno in the year 1543 great estate of Kladno and

family permanently settled in Central Bohemia. Thanks to the material security the family of Žďár was lifted also socially and started to accumulate even more through marriage to important knights and lords families. Among their relatives were: very important lords Bořita of Martinic, powerful lords Berka of Dubé, lords Vratislav of Mitrovic or rich knights Hradišťský of Hořovice. Next to successful marriage politics they also received high offices on regional level (Gotthard Florian, Ctibor Tiburcí or Jiří Žďárský) and royal and imperial offices, became higher judges and other prominent places.

During 16th century Jiří Žďárský of Žďár and his nephew and heir Ctibor Tiburcí Žďárský of Žďár became most important man of the line. Ctibor Tiburcí was able to multiply his uncle's property and cumulate many important positions in his hands. The most important office he held was the office of burgraf of Karlštejn and shortly Ctibor Tiburcí was deputy chairman in the kingdom of Bohemia. Thanks to these positions he was counted among highest kings officers. His only son Jan Jiří Žďárský was childless, therefore Florian Jetřich Žďárský of Žďár inherited great estate in Kladno.

Ctibor Tiburcí Žďárský and then Jan Jiří after 1608 raised Florian Jetřich as a diligent catholic, which became his advantage for his social and power rise. Florian Jetřich Žďárský was only grandson of older brother Ctibor Tiburcí, non-catholic knight Gothard Florian Žďárský of Žďár. He together with his frugal wife Kateřina Reichlová of Reich build up next to Kladno estate second prospering dominium of Červený Újezd of similar size. Červený Újezd was inherited already in 1604 by six year old Florian Jetřich. He during the noble uprising joined the winning side of king and emperor Ferdinand II. And in Passau exile he married in 1620 lady Alžběta Korona Bořitová of Martinic. She was a daughter of important politician lord Jaroslav II. Bořita of Martinic, well known defenestrated vice chairman of Bohemian kingdom by upraised nobleman in 1618.

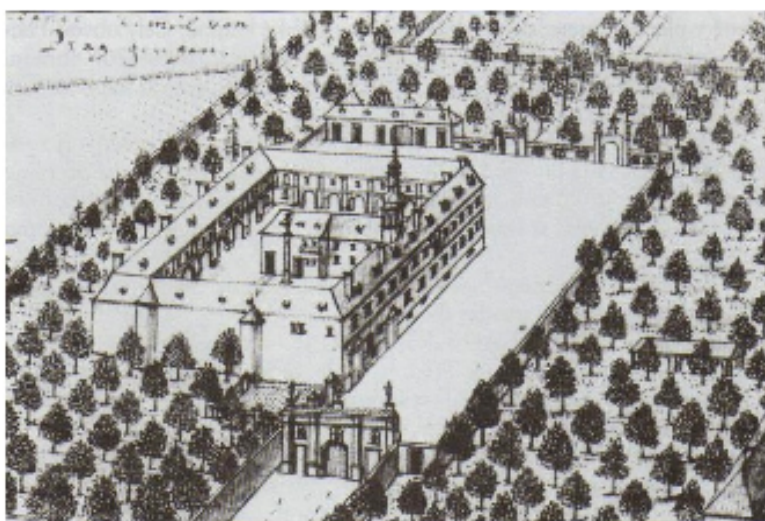
In his father in law Žďárský found great protector for a lifetime. In 1622 he was with his intercession was given together with Jan Jiří Žďárský of Žďár title lord. In 1626 he inherited after the death of his uncle Jan Jiří is great property. In 1628 he became imperial earl and soon after great palatin. After White Mountain times family Žďárský of Žďár reached what previous generations were trying to reach – they gained social recognition and desired lord title. Next to it they gained bigger amount of cheap confiscated estates of non-catholic punished rebels and they were considered a rich family, which they already were before White Mountain. Florian Jetřich earl of Žďár was holding, as his ancestors, important position at emperors court and was known as royal marshal. With his wife Alžběta Korona they had at

least 8 children: 6 daughters and 2 sons. But only one son reached his adult years – František Adam Eusebius 2nd imperial earl of Žďár and his 6 sisters.

The daughters connected their family with foremost families of habsburg monarchy. František Adam Eusebius earl of Žďár did not fulfill the expectation of his parents in further material and social raise, because he resigned offices and marriage and was consumed by baroque adoration. He expressed it in building monastery of minorites in Hájek by Červený Újezd which his parents founded in 1623 and they started important Loreta in Hájek. With early death of earl František Adam Eusebius in 1670 died out the Kladno line of the Žďárský of Žďár. The great estate heavily destroyed by thirty year war and only slowly recovered estate was inherited by five sisters of deceased earl. They divided the estate and with their gradual departure during the end of 17th and beginning of 18th century were the fates of the family of Žďárský of Žďár in Kladno region and in Bohemian kingdom completely closed.

PŘÍLOHY

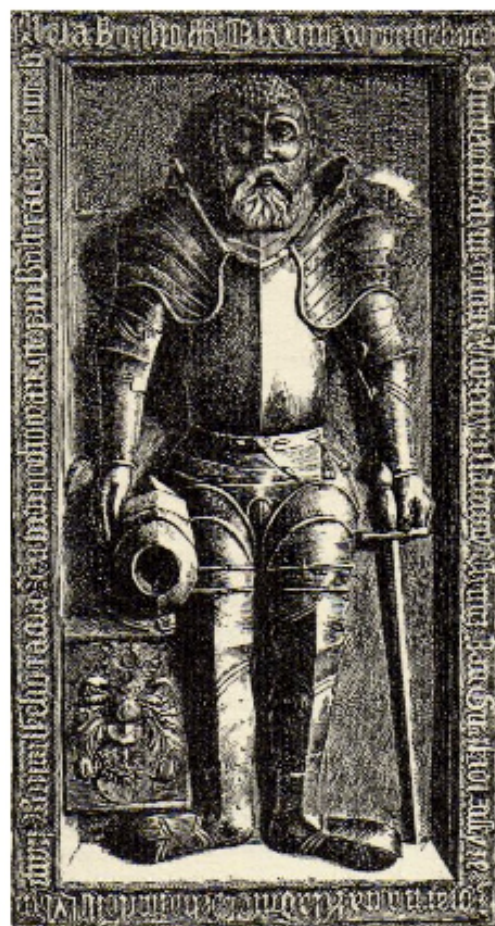
Fotografie

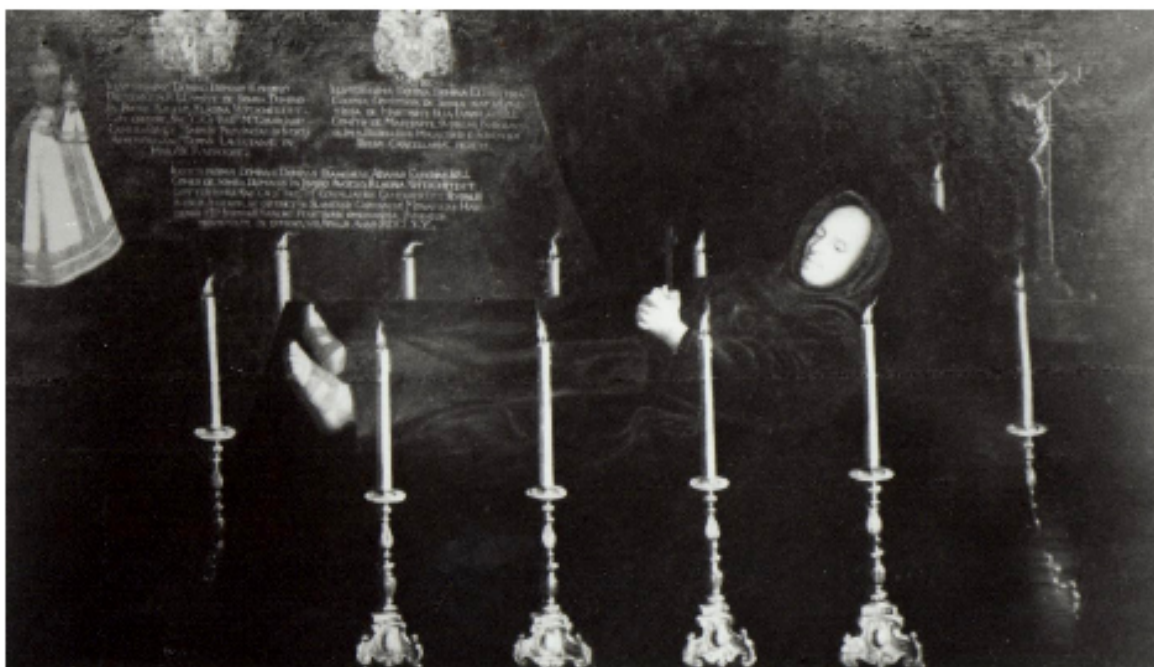
Dva pohledy na klášter v Hájku. První ukazuje hlavní vstupní křídlo. Druhý je grafikou z počátku 18. století. Třetí obrázek je dévočním lístkem ze 17. století. Zpodobňuje přenesení loretánské kaple a je opatřen erby hrabat Žďárských a Martiniců. Foto: archiv autora.

Dobové vyobrazení Ctibora Tiburciho Žďárského ze Žďáru a na Kladně jakožto soudce zemského. Vyobrazení je převzato z Diadochu Bartoloměje Paprockého. Jedná se o jeden z mála realisticky podaných portrétů soudobých šlechticů v této knize. Foto: archiv autora.

Portréty znázorňují Marii Maxmiliánu Evu hraběnkou Žďárskou. První je posmrtný z roku 1690. Druhý vznikl o něco dříve. Náhrobek vedle zpodobňuje Jiřího Žďárského ze Žďáru a na Kladně, který zemřel v roce 1574. Dnes jej najdeme ve vstupní předsíni v kostele Nanebevzetí Panny Marie na Kladně. Foto: archiv autora.

Vrchní dva portréty zpodobňují pana Jaroslava II. Bořitu z Martinic a jeho choť Marii Eusebii ze Šternberka kolem roku 1620. Originály najdeme v Národní galerii v Praze. Foto: archiv autora.

Ležící spodní postava znázorňuje mrtvého 47 letého hraběte Františka Adama Eusebia Žďárského v roce 1670 na marách. Dnes je tento portrét, visící kdysi v Hájku, zničen. Foto: archiv autora.

Dva modely na této straně představují hlavní kladenské šlechtické sídlo v 15. a 16. století. První model představuje vrcholně gotickou podobu Horní tvrze na Kladně nebo-li kadenského hrádku, na němž Žďárští sídlili do počátku šedesátých let 16. století. Další 4 fotografie znázorňují kladenský renesanční zámek rytířů Žďárských po jeho dostavbě kolem roku 1570. Foto: Jaroslav Vyšín. Modely vznikly dle návrhu Arch. Petra Chotěbora a jsou dnes umístěny v expozici Sládečkova vlastivědného muzea na Kladně.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny a jiný studijní materiál uložený v archivech

Archiv Národního muzea Praha

- *Genealogická sbírka „H“*, složka Žďárský ze Žďáru, (jedná se o originální listiny ze 16.–19. století.), sign. H 78.
- *Genealogická sbírka „CH“ hr. Rudolfa WRATISLAVA Z MITROWICZ*, složka Žďárský ze Žďáru, (opisy a rodokmeny), sign. CH 38.

Státní oblastní archiv Praha-Chodovec

- *Fond Vs. Smečno*. (Někdejší zámecký archiv Martiniců a poté Clam-Martiniců.)

Státní oblastní archiv Praha – Státní okresní archiv Kladno

- 1628, *List vlastnoruční Floriana Jetřicha ze Žďáru o reformaci katolické v kraji rakovnickém*, sign. DR 1344.
- Josef DOLEJŠÍ, *Přehled dějin obce Velké Přítočno se zřetelem k jejímu sociálnímu rozvoji po roce 1945, (strojopis)*, Velké Přítočno, sign. F 797.
- Karel DUDA, *Z pamětí obce Jenče, její domů a jich držitelů*, (rukopisný strojopis), Unhošť 1936, sign. F 61b.
- Josef Metelka JAKUBIČKA, *Kladno před 300 lety*, (výňatky z novin Právo z roku 1916–1919 a strojopis), sign. F 329.
- Marie MALICHOVÁ, *Města a městečka někdejšího Rakovnického a Slánského kraje v době předbělohorské. /Příspěvek k vývoji městské sítě do r. 1620/*, (diplomová práce), Ústí nad Labem 1990, sign. F 1026.
- Josef MOTTL, *Kladensko v historii. Historické zápisy faráře P. Josefa Mottla z Kladna*, složky Červený Újezd, Hájek, Kladno, Svárov a Tachlovice, (rukopisná pozůstalost, většinou nestránkováno), po roce 1850, sign. E 48/3.
- *Nápisy na náhrobcích ze starého kostela v Kladně, přenesených do zámku...*, (strojopis), 1955, sign. F 382.
- *Pamětní kniha horního města Kladna*, Kladno – psáno od roku 1922, (rukopis), sign. E 22.

- *Registra purkrechtní statku Kladenského, založená 1607, fond Unhošť, sign. 152.*
- Zdeněk SOUŠEK, *Evangelictví na Kladensku*, (strojopis - nestránkováno), 1953, sign. F 361a.
- Jan ŠŤOVÍČEK, *Hudební život pozdně renesančního a barokního Kladna*, (strojopis), nedatováno, sign. F 525.
- Josef ŠVEJDA, *Kapitolky o Kladnu*, kap. I.–V., VIII. a Příloha I, (strojopis), 1958, sign. F 490.
- Josef ŠVEJDA, *Paměti obce Sak v soudním okrese slánském*, (strojopisný rukopis), Kladno 1951, sign. F 340.
- Josef ŠVEJDA, *Překlad výňatků z díla F. A. HEBERA – Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, (strojopis), 1939, sign. F 224.
- Josef ŠVEJDA, *13 historických prací o městu Kladnu*, kap. I.–VIII., (strojopis), nedatováno, sign. F 368.
- Josef ŠVEJDA, *Výpisy z gruntovních knih Kladna I., svazek 1) Registra statku Kladno 1607 a svazek 5) Kniha urburní panství Kladno 1662*, (strojopis), sign. F 331.
- Blanka VIDUNOVÁ, *Ctibor Tiburci Žďárský ze Žďáru (Příspěvek k dějinám nižší šlechty předbělohorských Čech)*, (diplomová práce), Praha 2000, sign. F 1238.
- Milada VILÍMKOVÁ, Milada HEROUTOVÁ, *Kladno – zámek a Josífka, stavební historie a architektonický rozbor*, (Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů), (strojopis), Praha 1976, sign. F 633.
- *Zámek kladenský, (přesný přepis stavu z urbáře z roku 1662)*, sign. F 1200.

Národní archiv, I. oddělení, Praha 1

- *Genealogická sbírka Jan Václav hrabě DOBŘENSKÝ, složka Žďárský ze Žďáru*, in.č. 1310.
- *Genealogická sbírka Vojtěch rytíř KRÁL Z DOBRÉ VODY 196, složka Žďárský ze Žďáru*, in.č. 6 241.
- *Genealogická sbírka Gottfried Daniel sv. pán WUNSCHWITZ 202, složky: Žďárský ze Žďáru*, in.č. 1421, kart. 45 a Martinic, in.č. 711, kart. 22.

Národní archiv II. oddělení, Praha-Chodovec

Fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze:

- *Urbář panství Kladenského a Červenoujezdeckého, rok 1662*, kart. 14.
- *Urbář Vs. Tachlovice, Červený Újezd, rok 1689*, kart. 17.

Jiný nezařazený studijní materiál

- Václav KARBUS, *složka „Žďárský ze Žďáru“*. Složka je uložena v knihovně Klubu pro českou heraldiku a genealogii v Praze 3 - Žižkov. Za její zpřístupnění velmi děkuji předsedovi klubu panu RNDr. Františku Skřivánkovi.
- Petr MAŤA, *Aristokratická prestiž a aristokratická společnost. Česká šlechta 1500-1700*, (diplomová práce), Praha 1997. Tato práce je uložena v Historickém kabinetu Filozofické fakulty UK v Praze pod sign. 109/2524.
- Miroslava PŘIBYLOVÁ, *Selský odboj na panství Strážnickém. Příspěvek ke studiu dějin selských povstání na Moravě*, Praha 1953, Tato práce je uložena v Historickém kabinetu Filozofické fakulty UK v Praze pod sign. 474 (109 474).
- Jan ROUBÍČEK, *Panství Kladno a statek Červený Újezd ve druhé polovině 17.století*, strojopis pracovníka Státního archivu Praha – pracoviště Buštěhrad. Za poskytnutí této cenné studie velmi děkuji panu PhDr. Vladimíru Příbylovi z Městského úřadu ve Slaném.

Edice pramenů

- František BEDNÁŘ (ed.), *Jakub Bilek, Jan Augusta v letech samoty 1548–1564*, Praha 1942.
- Karel BERÁNEK, Zdirad J. K. ČECH, Petr Alcantara František HOUŠKA a Miloš SLÁDEK (edd.), *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000.
- Simona BINKOVÁ, Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha 1989.
- Klement BOROVIČ, *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup Pražský*, Praha 1873.
- Karel DOSKOČIL (ed.), *Popis Čech z r.1654. Berní rula 2*, sv. 1–2, Praha 1953–1954.
- František DURAS (ed.), *Gruntovní zápisy města Muncifaje, nynějšího Smečna*, SLO VIII, 1900, s. 49–55, 72–81a 107–114.
- František DVORSKÝ (ed.), *Zuzana Černínová z Harasova. Dopisy české šlechtičny z polovice 17. století*, Praha 1886.

- Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars 4, Annorum 1333–1346, Addenda*, Praha 1892.
- Michal FIALA, Jakub HRDLIČKA, Jan ŽUPANIČ (edd.), *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a nobilitační privilegia studentské legie roku 1648*, Praha 1997.
- Michal FIALA, Tomáš KREJČÍK (edd.), *Erbovní listiny Archivu Národního muzea*, Praha 2001.
- Antonín GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940.
- Eliška FUČÍKOVÁ, Josef JANÁČEK (edd.), *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze*, Praha 1989.
- Ivan HLAVÁČEK (ed.), *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981.
- Jindřich HULINSKÝ (ed.), *Slanský primas Jiří Vojna (Polemius) a jeho doba*, SLO XXII, 1914, s. 29–37.
- Josef JANÁČEK (ed.), *Pavel Skála, Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*, Praha 1984.
- Jaroslav KAŠPAR, Jaroslav PORÁK (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980.
- Jaroslav KOLÁR (ed.), Marek Bydžovský z Florentina, *Svět za tří českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526–1596*, Praha 1987.
- Marie KOLDINSKÁ, Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997.
- Pavel KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.
- Václav LÍVA (edd.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu Militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze III, 1618–1625*, Praha 1951.
- František MARAT, *Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z roku 1603*, in: VKČSN 1898, Praha 1899, s. 1–129.
- Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti, (S úvodem Josefa Janáčka)*, Praha 1996.
- František PALACKÝ (ed.), *Pavel Korka z Korkyně, Paměti*, ČČM 3, 1829, s. 29–30 a 4, 1830, s. 433–442.
- Viktor PALIVEC, *Křivoklátské pověsti. Variace na staré paměti a lidová vyprávění o hradu, samotách a lesích křivoklátských*, Praha 1971.

- Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I–II*, Praha 1985.
- Josef PETERS (ed.), *Václav Kněžoveský a jeho paměti*, SLO VI, 1898, s. 13–56.
- Lydia PETRÁŇOVÁ A KOLEKTIV (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.
- Eduard PETRŮ, Emil PRAŽÁK (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*, Praha 1955.
- Josef POLÍŠENSKÝ (ed.), *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo Čech a Moravy*, s doslovem Karla Krejčího, Praha 1941.
- Emil PRAŽÁK (edd.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti. Výbor*, Praha 1975.
- Jan RENNER (ed.), *Nejstarší kronika královského města Rakovníka. Od roku 1425 do roku 1800*, Rakovník 1930.
- Antonín REZEK (ed.), *Jan Beckovský, Poselkyně starých příběhů českých, Díl druhý (od roku 1526–1715)*, Svazek první. (L. 1526–1607), Praha 1879; *Svazek druhý. (L. 1608–1624)*, Praha 1879; *Svazek třetí. (L. 1625–1715 i s dodatky)*, Praha 1880.
- Vladimír RUDA (ed.), *Privilegia města Sobotky*, in: Josef ORT A KOLEKTIV, *Sobotka 1498–1978. Jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město*, Sobotka 1948, s. 99–115.
- Marie RYANTOVÁ (ed.), Josef Pekař, *Kniha o Kosti. Kus české historie*, Praha 1998.
- Miloš SLÁDEK (ed.), *Hájek v české literatuře počátku 18. století*, PZB 9, 1995.
- *Sněmy české I–X*.
- Josef TEIGE (ed.), *Sixta z Ottersdorfu Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547. I.*, Praha 1920.
- Zdeňka TICHÁ, Helena BUSINSKÁ (edd.), *Bohuslav Balbín, Krásy a bohatství české. Výběr z Miscellenia*, Praha 1986.

Staré tisky

- Bohuslav BALBÍN, *Tabularium stemmatographicum, seu genealogicae tabulae Regni Bohemiae. Miscellaneorum historicum decadis II. libri II.*, tabule 6 – Žďárští ze Žďáru, Praha 1687.
- Ondřej z HABERNFELDU, *Bellum Bohemicum Recensente Andrea ab Habernfeld* – vypravování o vojně české od roku 1617, z latiny přeložil Emanuel Tonner, Praha 1867.
- Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A Z PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos id est successio: Jinak posloupanost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských, a všech třech stavů slavného Království českého, tj. panského, rytířského a městského, krátce sebraná a vydaná*, Praha 1602.

Literatura

- Jiří AJŠMAN, *Čeští králové – život a vláda (1198–1918)*, Plzeň 1994.
- Martin ASCHENBRENNER, *Zbyněk Berka z Dubé, Z dějin zámku a panství Zákupy IV*, Česká Lípa 2007.
- Donald ATTWATER, *Slovník svatých*, Vimperk – Rudná u Prahy 1993.
- Rudolf BAČKOVSKÝ, *Bývalá česká šlechta předbělohorská i pobělohorská na svých sídlech v Čechách a na Moravě a ve svých znacích*, Praha 1948.
- Václav BARTŮŇEK, *Náboženské dějiny Kladna. Třicet jeden kladenský farář 1352–1835*, Kladno 1934.
- Václav BARTŮŇEK, *Kladenští z Kladna*, in: SHK XXXII, 1931, s. 21–27, 97–112.
- Václav BARTŮŇEK, *Žďárští ze Žďáru co patronátní páni Kladna*, in: SHK XXXIII, 1932, s. 7–14, 61–65, 124–129, 192–195 a SHK XXXIV, 1933, s. 11–17, 141–157.
- Beatrix BASTL, *Mezi mocí a bezmocí. Úvahy o každodenním životě šlechticů v raném novověku*, *DaS* 16, 1994, č.3, s. 24–26.
- Karel BERÁNEK, *K otázce palatinátu (komitivy) pražské univerzity (nobiles de lauro)*, in: Výbor prací z let 1958–1999, Praha 2005, s. 12.–27.
- Tomáš Václav BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, část 1., Praha 1882; část 2., Praha 1883.

- Tomáš Václav BÍLEK, *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1892.
- Zdena BINTEROVÁ, *Březno*, Chomutov 2001.
- Zdena BINTEROVÁ, *Zaniklé obce Doupovska v bývalém okrese Kadaň*, Chomutov 1998.
- Oldřich J. BLAŽÍČEK, Jiří KROPÁČEK, *Slovník pojmů z dějin umění. Názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*, Praha 1991.
- Henry BOGDAN, *Historie Habsburků. Sedm století rodu*, Praha 2003.
- Vlastimil BORŮVKA, *Genealogie rodu pánů z Kolovrat*, Heraldika a genealogie XXV/1, 1992.
- Vladimír BŘEZINA, Andrea BŘEZINOVÁ, Otakar KIRSCH, Radek SLABOTINSKÝ, *Stochov - rodiště svatého Václava*, Stochov 2004.
- Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky. Světská a církevní titulatura a realie*, Praha 1994.
- Milan BUBEN, *K vývoji šlechtické titulatury*, Historický obzor III, 1993, s. 67–69.
- Milan M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.
- Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000.
- Václav BŮŽEK, „Dobré přátelství“ v listech Pětipeských z Chýš na sklonku předbělohorské doby, in: *Porta Bohemica. Sborník historických prací 1*, Litoměřice 2001, s. 27–42.
- Václav BŮŽEK, *Ferdinand II. a česká šlechta. (K otázce integračních procesů v habsburské monarchii)*, ČČH 98, č. 2, 2000, s. 261–291.
- Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.
- Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.
- Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, ČČH 100, č. 2, 2002, s. 229–264.
- Václav BŮŽEK, *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.
- Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.
- Václav BŮŽEK, Josef HRDLÍČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997.
- Václav BŮŽEK, Josef HRDLÍČKA, Pavel KRÁL, Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.

- Václav BŮŽEK, Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- Václav BŮŽEK, Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.tr
- Václav BŮŽEK, Pavel KRÁL (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740)*, České Budějovice 2003.
- Václav BŮŽEK, Géza PÁLFFY, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, ČČH 101, č. 3, 2003, s. 542–581.
- František ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 1999.
- Jiří ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985.
- Jiří ČAREK, *Z dějin staroměstských domů*, in: *Pražský sborník historický XIX*, Praha 1986, s. 5–34
- Jaroslav ČECH, *Nápis na Pražské bráně v Rakovníku*, Věstník Musejního spolku král. Města Rakovníka a okresu rakovnického XXXIV, 1996, s. 19–23.
- Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1310–1378. Lucemburkové na českém trůně I.*, Praha 1999.
- Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1378–1437. Lucemburkové na českém trůně II.*, Praha 2000.
- Ladislav ČEPIČKA, *Křížový kámen v obci Lhota okres. Kladno*, Muzejní listy. Vlastivědný zpravodaj Kladenska a Unhošťska 15–16, 1995, s. 14–17.
- Josef ČERMÁK, *Štrouchové z Chlumku*, ČSPSČ VIII, č. 1, 1900, s. 30–33.
- Petr ČORNEJ, *Lipanská křižovatka. Příčiny, průběh a historický význam jedné bitvy*, Praha 1992.
- Petr ČORNEJ, Jan P. KUČERA, Vratislav VANÍČEK A KOLEKTIV, *Evropa králů a císařů*, Praha 1997.
- Alexander VON DACHENHAUSEN, *Stammtafel der Sander von Sahr (Ždiárský von Ždiár)*, in: *Der Adler*, Wien 1882.
- Arnošt DENIS, *Čechy po Bílé hoře I., kniha I. –Vítězství církve*, (S poznámkami Jindřicha Vančury), Praha 1930.
- Arnošt DENIS, *Konec samostatnosti české, Díl II.–Kniha I.–III. Ferdinand I.–Počátky reakce katolické. Povstání*, Praha 1932.
- Libor DOBNER, *Kamenná sloupková muka na Slánsku I.*, SLO 5 (105), 1997, s. 103–111.
- Libor DOBNER, *Kamenná sloupková muka na Slánsku II.*, SLO 6 (106), 1998, s. 33–42.
- August von DOERR, *Der Adel der böhmischen Kronländer*, Prag 1900.

- Josef DOLEJŠÍ, Zdirad J. ČECH, *Duch místa: průsečníky času. Panský dvůr ve Velkém Přítočně v l. 1306 až 1997*, Velké Přítočno 1998.
- Ondřej DOLEŽAL, *Ves Kročehlavy a její obyvatelé do roku 1618*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč 24, 2007, s. 15-20.
- Josef Alexander DUNDR STRAŠECKÝ, *Nové Strašecí*, PAM 1868–1869, s. 427–432.
- Tomáš DURDÍK, *České hrady*, Praha 1984.
- Tomáš DURDÍK, *Hrad Týřov*, Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 4, Praha 2001.
- František DVORSKÝ, *Strážnický okres. Vlastivěda moravská – II. Místopis*, Brno 1914.
- Rudolf DVOŘÁK, *Dějiny Markrabství moravského I.*, Praha 2000.
- V. FIALA, *Regesta ze slanského archivu*, Slánský obzor XXXVIII, 1930, s. 64–70.
- V. FIALA, *Slaný v letech 1618–1632. České město za 30-ti leté války*, Praha 1925.
- Zdeněk FIALA, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jindřich ŠEBÁNEK, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984.
- Ludmila FIALOVÁ, Pavla HORSKÁ, Milan KUČERA, Eduard MAUR, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.
- Albert FÖRSTLER, *Dějiny mšeckého panství*, Vlastivědný sborník škol. Okresu slanského VII, 1929–1930, s. 60–61.
- Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha–Litomyšl 1997.
- Hynek FRIDRICH, *Jan mladší Žďárský ze Žďáru*, LZU 39, 2005, s. 16–20.
- Hynek FRIDRICH, *Kladenská vrchnost v Diadochu Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, PZB 20, 2003, s. 17–22.
- Hynek FRIDRICH, *Palatináty hrabat ze Žďáru*, PZB 18, 2001, s. 45–46.
- Hynek FRIDRICH, *Vzestup barokního kavalíra*, PZB19, 2002, s. 40–53.
- J. GEBAUER, *O původu jména Žďár*, Památky archeologické a místopisné XI, 1878, s. 89–91.
- Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1999.
- Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.
- Josef HAUSMANN, *Něco o Kladně a o Žďárských ze Žďáru na Kladně*, Lumír IV, 1854, s. 1076–1078, 1095–1099.
- František Alexandr HEBER, *České hrady, zámky a tvrze, díl I., Západní Čechy*, Praha 2002.

- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan JANÁK, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- Milan HLINOMAZ, *Náhrobníky a epitafy ve strahovské basilice*, Heraldika a genealogie 1–2, 1998, s. 72–74.
- Jan HORSKÝ, Zdeněk R. NEŠPOR, *Typologie české víry raného novověku. Metody a možnosti studia lidové religiozity v 18. století*, ČČH 103, č. 1, Praha 2005, s. 41–86.
- František HONZÁK, Marek PEČENKA, Jitka VLČKOVÁ, *Evropa v proměnách staletí*, Praha 1995.
- Petr Alcantara HOUŠKA, *České františkánství*, Praha 2005.
- Josef HRDLÍČKA, *Potraviny, stolování a jídelniček na raně novověkých aristokratických dvorech. (Ke stavu a perspektivám výzkumu každodenní kultury)*, ČČH 98, č. 1, Praha 2000, s. 18–47.
- Miroslav HROCH, Josef PETRÁŇ, *17. století – Krize feudální společnosti?*, Praha 1976.
- Jindřich HULINSKÝ, *Hejtmani kraje a okresu slánského*, SLO XLI, 1933, s. 28–34.
- Jindřich HULINSKÝ, *Město Slaný, jeho kraj a památnosti*, Slaný 1928.
- Jindřich HULINSKÝ, *O rodu Pětipeských na Slánsku*, SLO XL, 1932, s. 20–24.
- Vladimír CHALOUPKA, *Kladenské pivovary*, MUL 15–16, 1995, s. 12–14.
- Vladimír CHALOUPKA, *Pivovarnictví na Kladensku*, Kladno 1997.
- Vladimír CHALOUPKA, *Unhošťské pivovary*, MUL 12, 1994, s. 9–10.
- Václav CHOCHOLA, *700 let obce Tuchlovice. Ze zápisků z kronik obcí zpracoval...*, Tuchlovice 1983.
- Petr CHOTĚBOR, Zdeněk KUCHYŇKA, *Kde ležela v Kladně tzv. Hořejší tvrz? K rekonstrukci vývojových fází kladenského zámku*, Středočeský vlastivědný sborník 17, 1999, s. 11–16.
- Bohdan CHUDOBA, *Španělé na Bílé hoře. Tři kapitoly z evropských politických dějin*, Praha 1945.
- Josef JANÁČEK, *Doba předbělohorská 1526–1547*, Kniha I, Díl II, Praha 1984.
- Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995.
- Josef JANÁČEK A KOLEKTIV, *Přehled dějin Československa I/2 (1526–1848)*, Praha 1982.

- Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.
- Josef JANÁČEK, *Rudolfínské drahotní řády. Rozpravy Československé akademie věd 67*, Praha 1957.
- Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978.
- Josef JANÁČEK, *Valdštejnova pomsta*, Praha 1992.
- Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996.
- Josef JANÁČEK, Jiří LOUDA, *České erby*, Praha 1988.
- Jiří JANKOVEC, *Dávné děje Smečna – Muncifaje*, Praha 2002.
- Václav Vladimír JENÍČEK, *Poslední Slavatovna Košumberská 1633–1690. Zakladatelka poutnického chrámu Panny Marie na Chlumku v Luži*, Praha 1940.
- Hermenegild JIREČEK, *Válečníci čeští XV. století*, Památky archeologické a místopisné, 1863, s. 275–278.
- Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000.
- Zdeněk KALISTA, *České baroko*, Praha
- Zdeněk KALISTA, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Praha 1940.
- Stanislav KASÍK, Petr MAŠEK, Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.
- František KAŠIČKA, Olga NOVOSADOVÁ, *Bývalý hrad ve Zbraslavicích a jeho stavebně historické poměry*, Středočeský sborník historický 16, 1981, s. 121–137.
- František KAVKA, *Přehled československých dějin od nástupu Habsburků do Bílé hory*, Praha 1955.
- František KAVKA, *Zlatý věk Růží*, Praha 1993.
- Karel KAZDA, *Slaný po stránce historické. (Město a jeho kraj.)*, Slaný 1920.
- Jiří KETTNER, *Dějiny pražské arcidiecéze v datech*, Praha 1993.
- Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.
- Pavel KOBLASA, *Czerninové z Chudenic. Stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*, České Budějovice 2000.
- Josef KOČÍ, *Boje venkovského lidu v období temna. Povstání nevolníků v XVII. a XVIII. století*, Praha 1953.

- Václav KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, Rakovník 1936.
- Václav KOČKA, *Lidice – dějiny a poslední dnové vsi*, Ústí nad Labem 1946.
- Václav KOČKA, *Unhošťské rody erbovní*, Praha 1948.
- Martin KOLÁŘ, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, Výroční zpráva cís. král. vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1892, s. 3–34.
- Martin KOLÁŘ, August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I.*, fotoreprint vydání z roku 1902, Praha 1996.
- Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001.
- Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha – Litomyšl 2004.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Co daly naše země Evropě a lidstvu. Od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození*, Praha 1939.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Encyklopedie českých tvrzí, II.díl, K-R*, Praha 2000.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 17 – Kladno*, Praha 2007.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Hostivice. 700 let života a práce 1277-1977*, Hostivice 1977.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Hostivice 1998. Sborník o přírodě, památkách a historii města*, Hostivice 1999.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–VII*, Praha 1981-1989.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Kamenné kříže Čech a Moravy*, Praha 1997.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Kniha o Slaném*, Slaný 1994.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Zvonice našeho kraje – Slánsko, Kladensko*, Kladno 1992.
- Rudolf KOLLER, *Nástin regionálních dějin okresu kladenského*, Kladno 1968.
- František KOMÁREK, *Paměti panství a farní osady Budenické*, Praha 1911.
- Pavel KOMÁREK a kol., *700 let obce Hřebeč, 1285-1985*, Hřebeč 1985.
- Josef KOŘÁN, Antonín REZEK, Josef SVÁTEK, Justin V. PRÁŠEK, *Dějiny Čech a Moravy nové doby I–III (od r. 1526 do r. 1648)*, Praha 1939–1941.

- Emanuel KOSINA, *Památná Homol. Dějiny, pověsti a popis pozoruhodnosti kraje*, Choceň 1937.
- Jiří KOVAŘÍK, *Bílá hora a šlechta kraje Slánského*, SLO 1–2(101–102), 1993–94, s. 21–32.
- Jiří KOVAŘÍK, *Exulantská větev Žďárských ze Žďáru a osudy některých jejích příslušníků*, ČSPSČ 113, č. 2, 2005, s. 90–102.
- Jiří KOVAŘÍK, *Šlechta kraje Slánského po třicetileté válce*, SLO 4(104), 1996, s. 4–10.
- Jiří KOVAŘÍK, *Urození kraje kladenského*, Kladno 1996.
- Jiří KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru a vývoj panství Kladno*, SLO 6(106), 1998, s. 4–14.
- Stanislav KRAJNÍK, *Josef Mottl - kladenský kněz a historik*, PZB 16, 1999, s. 60–63.
- Stanislav KRAJNÍK, *Sto let od zániku starého kostela v Kladně*, PZB 12–13, 1997, s. 12–17.
- Stanislav KRAJNÍK, Zdeněk POSPÍŠIL, *Kladensko*, Praha 1985.
- František KRÁSL, *Arnošt hrabě Harrach. Kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko - kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623–1667*, Praha 1886.
- Marian KRUCKÝ, *Boží muka u Červeného Újezda*, LZU 37, 2004, s. 17–21.
- Marian KRUCKÝ, *Karlovarská silnice*, LZU 27–28, 2000, s. 17–18.
- Marian KRUCKÝ A KOLEKTIV (REDAKCE), *Pamětní medaile z Hájku z roku 1630*, LZU 40, 2006, s. 8–10.
- František Xaver KRYŠTŮFEK, *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517–1620)*, Praha 1906.
- František KUBŮ, *Chebský městský stát. Vznik a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006.
- Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–III*, Praha 1996–1998; VI, Praha 2004.
- Zdeněk KUČYŇKA, Jaroslav VYŠÍN, *Náhrobky rodu Žďárských v kostele sv. Lukáše ve Svárově, okr. Kladno*, PZB 15, 1998, s. 41–43.
- Zdeněk KUČYŇKA, Jaroslav VYŠÍN, *Náhrobky z původního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladně*, PZB 12–13, 1997, s. 18–21.
- Josef LACINA, *Paměti královského města Slaného, Díl I. Za svobody a v porobě*, Slaný 1885.

- Václav LEDVINKA, *Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice českých zemí v předbělohorském období*, FHB 11, 1987, s. 103–126.
- Václav LEDVINKA, Bohumír MRÁZ, Vít VLNAS, *Pražské paláce. Encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 1995.
- Paul LENDVAI, *Tisíc let maďarského národa. Tisíc let vítězství v porážkách*, Praha 2002.
- František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, Rakovník 1896.
- Helena LISICKÁ, *Z českých hradů, zámků a tvrzí. Pověsti a zkazky*, Praha 1972.
- Boleslav LUTONSKÝ, *Lexikon genealoga*, publikace řady „Vademecum genealoga“, svazek 7., Praha 2003.
- Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- Věra MALÁ, *Rybníky v okolí Hostivice v minulosti a dnes*, in: KOL. AUTORŮ, Hostivice 1998, sborník o přírodě, památkách a historii města, Hostivice 1999, s. 39–43.
- Jakub B. MALÝ, *Příběhy Jaroslawa z Martinic a Wiléma Slawaty po jich vyhození z okna*, ČČM 24, 1850, s. 49–80.
- Karel MALÝ A KOLEKTIV, *Dějiny českého a československého práva*, Praha 1997.
- Antonín MASÁK, *Páni Žďárští ze Žďáru, Znaky rodů českých. Příloha časopisu Společnosti přátel starožitností českých II–VI*, č. 4, 1894–1898, list 64 a článek LXIV.
- Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.
- Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století. Příspěvek k otázce „druhého nevolnictví“ v českých zemích*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica Monographia LIX–1975, Praha 1975.
- František MELICHAR, *Monografie města Unhoště*, Praha 1888.
- František MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, Praha 1890.
- Karel MELICHAR, *Unhošť a Blaník Františka Melichara (k 75. výročí Františka Melichara)*, LZU 25–26, 2000, s. 16–17.
- Rudolf Johann VON MERAWIGLIA-CRIVELLI, *Der böhmische Adel. Siebmachers grosses Wappenbuch*, Band IV/9, (reprint) Praha 1998.
- Cyril MERHOUT, *Paláce a zahrady pod Pražským hradem*, Praha 1954.

- Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, in: Sborník historický 15, 1967, s. 45–75.
- Jindřich Otakar MILTNER, *Smečno*, PAM 1855, s. 325–328 a 359–368.
- Josef MOTTL, *Historické drobnosti kladenské*, Výroční zpráva českých měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1878–1879, Praha b.d., s. 37–38.
- Josef MOTTL, *Kladno – město a statek v Pražském kraji*, Kladno 1931.
- Josef MOTTL, *Kladno za pánů Žďárských ze Žďáru*, Výroční zpráva českých měšťanských i obecních škol na Kladensku za školní rok 1879–1880, Praha b.d., s. 3–25.
- Josef MOTTL, *Okres unhošťsko-kladenský za pochodu lidu vojenského k bitvě na Bílou horu roku 1620*, Výroční zpráva českých měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1878–1879, Praha b.d., s. 1–13.
- Josef MOTTL, *O školách kladenských*, Výroční zpráva měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1878–1879, Praha b.d., s. 21–31.
- Josef MOTTL, *O školách vůbec a Kladenských zvlášť*, Výroční zpráva měšťanských i obecních škol na Kladně za školní rok 1877–1878, Praha b.d., s. 3–13.
- Josef MOTTL, *Stopy zaniklých osad v okrese Unhošťském*, Památky archeologické X., roč. 2, 1875, s. 330–343.
- Milan MYSLIVEČEK, *Erbovník (I)*, Praha 1993.
- Milan MYSLIVEČEK, *Erbovník II.*, Praha 1997.
- Josef NEUMANN, *Beschreibung der bisher bekannten Privatmünzen und Medaillen. Herausgegeben von dem Vereine für Numismatik zu Prag*, Prag 1852, CCIII. Florian Theodorich Graf Žďárský von Žďár, S. 710–712.
- Roland NOHEL, *Kutnohorské erbovní rody*, Kutná Hora 1998.
- Tereza NOVÁKOVÁ, *Slavín žen českých. Od nejstarších dob do znovuzrození národa českého*, Praha 1894.
- Milan NOVOBILSKÝ, Petr ROŽMBERSKÝ, *Hrad Vlčtejn*, edice zapomenuté hrady, tvrze a místa 23, Plzeň 2000.
- Miroslav OLIVERIUS A KOLEKTIV, *Obec Braškov (1249–1999) – Pohledy do historie*, Braškov 1999.
- Miroslav OLIVERIUS, *Smírčí kříže*, MUL 12, 1994, s. 13–17.
- Miroslav OLIVERIUS, *Svědkové zapomenutých procesí*, MUL 13–14, 1995, s. 31–36.

- Miroslav OLIVERIUS, Miroslav SANYTRÁK, *Devatenáct zastavení na Unhošťsku*, Unhošť 1999.
- František PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl I. –V., Praha 1968 a díl VI., Praha 1973.
- Jaroslav PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Studie ČSAV, č. 2, Praha 1982.
- Jaroslav PÁNEK, *Stavovství v předbělohorské době*, Folia historica bohemica 6, 1984, s. 163–219.
- Jaroslav PÁNEK, *Zápas o Českou konfesi*, Slovo k historii 30, Praha 1991.
- Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1995.
- Josef PETRÁŇ A KOLEKTIV, *Dějiny hmotné kultury II/1*, Praha 1995.
- Josef PETRÁŇ A KOLEKTIV, *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 1. Studia Historica XIV, Praha 1976.
- Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Brno 1996.
- Antonín PODLAHA, *Posvátná místa království Českého VII, Vikariát Slánský*, Praha 1913.
- Walter POHL, Karl VOCELKA, Brigitte VACHOVÁ, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996.
- Emanuel POCHE A KOLEKTIV, *Umělecké památky Čech 2*, K/O, Praha 1978.
- Miloš POJAR, *Jindřich Matyáš Thurn – muž činu*, Praha 1998.
- Josef POLIŠENSKÝ, *Jan Jesenský-Jessenius, Studie s ukázkami z díla*, Praha 1965.
- Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a český národ*, Praha 1960.
- Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*, Praha 1970.
- Josef POLIŠENSKÝ, Frederick SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, ČsČH 20, 1972, s. 515–525.
- Antonín PROFOUS; Jan SVOBODA, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny*, I. –IV. díl, Praha 1947, 1949, 1951 a 1957.
- Vladimír PROKOP, *Kapitolky z dějin Sokolovska*, Sokolov 1994.
- Alois PŘIBYL, *Palatináty a erbovní listy*, in. Heraldika a genealogie, č. 1/1983, s. 3–49.
- Alois PŘIBYL, Karel LIŠKA, *Znaky a pečete středočeských měst*, Praha 1976.

- Vladimír PŘIBYL, *Mariánská pouť. Mariánské barokní památky na Kladensku a Slánsku*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnu Budeč 12–13, 1997, s. 21–33.
- Vladimír PŘIBYL, *Pohled do barokního Smečna. Připsáno památce smečenského děkana Josefa Dvořáka*, SLO 9 (109), 2001, s. 13–41.
- Vladimír PŘIBYL, *Sacra Silva, vulgo Hájek. Z dějin františkánského kláštera v Hájků u Unhoště*, PZB 9, 1995, (s. 3–4).
- Vladimír PŘIBYL, *Za hlasem zvonů. Zvonice na Slánsku*, Praha – Slaný b.d.
- Josef PTÁČEK, *Paměti farní osady Hostivické*, Praha 1915.
- Marek PUČALÍK, *Pohled do historie řádů křižovníků s červenou hvězdou*, Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnu Budeč 24, 2007, s. 22–30.
- Václav RAMEŠ, *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*, Praha 2005.
- Miloslav RANSDORF, *Stručný katalog majetku pánů z Gutštejna roku 1509*, Památky středních Čech 3, 1988, s. 32–52.
- František ROUBÍK, *Z českých hospodářských dějin*, Praha 1948.
- Pavel ROUBÍK, *Regesta listin chovaných v městském archivu slanském*, SLO XIII, 1905, s. 3–22.
- Jan ROYT, *Obráz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.
- Petr ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, Blovice 2004.
- Petr ROŽMBERSKÝ, Veronika MACHOVÁ, Milan FIALA, *Zámek a tvrz Nebílovy*, edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa 26, Plzeň 2002.
- František RUTH, *Kronika královské Prahy a obcí sousedních*, Díl II., Praha 1995; Díl IV., 1996.
- Jan RŮŽIČKA, *Cítov ve středověku a v raném novověku*, in: Confluens. Sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka, Mělník 2005, s. 98–115.
- Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007.
- Jaroslav ŘACH, *Než vyrostly haldy*, Praha 1967.
- Václav SÁBL, *Daliborovy Kozojedy a hrad Dřevíč. Z jejich nejstarších dějin*, Nové Strašecí 1973

- Jiří SAHULA, *Z husitství do protestantismu. Úvaha historicko-náboženská. Díl V. Doba Mystopolova*, Praha 1914; *Díl VI. Konec éry Mystopolovy*, Praha 1915; *Díl VII. Vzestup katolicismu a konec husitismu*, Praha 1915.
- August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, fotoreprint vydání z roku 1925, Praha 1997.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I–VIII*, Praha 1931–1935.
- Vladimír J. SEDLÁK, *Vývoj komitivy lateránských palatinů*, in. *Heraldika a genealogie*, č. 3/1988, s. 161–186.
- Vera SCHAUBER, Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994.
- Věra SCHUBERTOVÁ, *Poznámka k historii řemeslných cechů v Buckově (Buštěhradě)*, MUL 13–14, roč. IV., 1995, s. 28–30.
- Sylva SKLENAŘOVÁ, *Nizozemsko*, edice: *Stručná historie států*, Praha 2006.
- Milan SKŘIVÁNEK, *K počátkům jezuitské rezidence na Chlumku u Košumberka – epizoda z dějin protireformace*, in: *Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*, Pardubice 1995.
- Jan SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle. Zakladatel genealogie v českých zemích*, *Heraldika* VIII, č. 4, 1975, s. 130–143.
- Martin SLABOCH, *Unhošťské rody erbovní v díle Václava Kočky*, *Listy z Unhoštěska*. Vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti 41, 2006, s. 70–72.
- Josef SMOLÍK, *Jan Augusta na Křivoklátě*, in: *SSH* 8, 1973, s. 167–180.
- Bedřich SPÁČIL, *Česká měna. Od dávné minulosti k dnešku*, Praha 1974.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979.
- Vladimír SRB, *1000 let obyvatelstva českých zemí*, Praha 2004.
- Karel STLOUKAL A KOLEKTIV, *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha 1941.
- Dana STOLZOVÁ, Daniel STOLZ, *Stezka historií Buštěhradu*, Buštěhrad 2002.
- Eva ŠAFRÁNKOVÁ, *Jen mít oči k vidění. Historie i současnost Luže a jejího okolí do roku 2000*, Olomouc 2002.
- Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Paběrky rodopisné. 3. Z pamětí Žďárských ze Žďáru*, ČSPSČ XX, 1912, s. 56–63.

- František ŠIMEK, *Slovníček staré češtiny*, Praha 1947.
- Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454–1566*, in: Rakovnický historický sborník V/2004, s. 23–81
- František Bohumil ŠKORPIL, *Paměti chrámu kladenského. Ve prospěch zbudování nového chrámu Páně*, Kladno 1897.
- František Bohumil ŠKORPIL, *Popis okresního hejtmanství Kladenského*, Kladno 1895.
- František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3. Kronika válečných let*, Praha 1996.
- František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 4. Epilog bouřlivého věku*, Praha 1996.
- Jiří ŠOTOLA, *Tovaryšstvo Ježíšovo*, Praha 1969.
- Otakar ŠPECINGER, *Zámek Líčkov*, Kralupy nad Vltavou 2005.
- František ŠTĚDRÝ, *Výhosty Zlonické*, SLO XVII, 1909, s. 3–34.
- Jan ŠTOVÍČEK, *Hájek, Žďárští a Martinicové*, SLO 8 (108), 2000, s. 29–39.
- Jan ŠTOVÍČEK, *Loretánská idea a barokní historismus u Martiniců v době pobělohorské*, in: Rozprava o baroku, sborník příspěvků z kolokvia Barokní umění na území severozápadně od Prahy, Kladno 1993, s. 14–21.
- Jan ŠTOVÍČEK, *Železná huť v Chrbíně*, LZU 25–26, s. 35–36 a 27–28, s. 19–21.
- František ŠVÁB, *Panství Smečenské*, SLO 31, 1923, s. 3–20 a SLO 32, 1924, s. 3–22.
- František ŠVÁB, *Ze starých časů*, SLO 41, 1933, s. 18–27.
- Josef ŠVEJDA, *Slánští sladovníci a pivovarníci koncem 16.století*, SLO 55, 1947, s. 18–20.
- Vít TEJROVSKÝ, David LACINA, Petra MÁLKOVÁ, *Doupovské hory, významné ptací území 2003*, Praha 2003.
- František TISCHER, *Heřman hr. Černín z Chudenic*, Praha 1903.
- Václav Vladivoj Tomek, *Děje Království českého*, Praha 1885.
- Marie TOŠNEROVÁ, *Vpád Pasovských do Berouna v roce 1611*, in: Minulostí Berounska. Sborník Státního okresního archivu v Berouně č. 5, Beroun 2002, s. 63–68.
- Miloš TRAPL, Metoděj ZEMEK A KOLEKTIV, *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka*, Praha 1978.
- J. TROJAN, *Několik kapitol ze starého rybníkářství na Slánsku*, SLO XLV, 1937, s. 11–20.

- Jiří ÚLOVEC, *Zaniklá tvrz a zámek Žďár u Doupova*, Západočeský historický sborník 4, Plzeň 1998, s. 67–97.
- František VACEK, *Město Nové Strašecí v době habsburské až do roku 1620*, Vlastivědný sborník školního okresu slánského VII, 1929–1930, s. 74–77.
- František VACEK, *Paměti královského města Velvar*, Praha 1884.
- Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.–18. století – II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Brno 1983.
- Josef VÁLKA, *Morava reformace, renesance a baroka. Vlastivěda moravská. Země a lid*, nová řada, svazek 6, Brno 1995.
- Han VAN DER HORST, *Dějiny Nizozemska*, Praha 2005.
- Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970.
- Ferdinand VELC, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Slánském*, Praha 1904.
- Ferdinand VELC, *Zvony v hejtmanství slánském*, SLO IX, 1901, s. 3–21.
- Josef VELFL A KOLEKTIV, *Otisky času. Báňská činnost ve Středočeském kraji*, Praha 2007.
- Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002.
- Irena VEVERKOVÁ, *Znáte historii unhošťských domů?*, LZU 35, 2003, s. 31–32; 38, 2005, s. 15–16.
- Irena VEVERKOVÁ, Jiří KOVAŘÍK, *Žďárští ze Žďáru*, MUL č. 9, s. 3–5; č. 10, s. 5–6 a č. 11, 1994, s. 21–22.
- Pavel VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999.
- Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN A KOLEKTIV, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 2002.
- Miloslav VOLF, *Nástin správy české berně v době předbělohorské*, in: Sněmy české, XI–2, Praha 1941.
- Petr VOREL, *Měnová politika Ferdinanda I. v Čechách a ukončení razby pražských grošů*, ČČH 100, č. 2, Praha 2002, s. 265–292.
- Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české 1300–2000*,. Průvodce dějinami peněz v českých zemích, Praha 2000.

- Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999.
- Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001.
- Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII. 1526–1618*, Praha-Litomyšl 2005.
- Jaroslav VYKOUK ml., *Heraldika: Magdalena z Jesenice, Anna Strauchová z Chlumku*, LU 25–26, 2000, s. 41.
- Jaroslav VYKOUK ml., *Heraldika: Sibyla Hradišťská z Hořovic, Eliška Volfomina Berkovna z Dubé*, LU 27–28, 2000, s. 27.
- Libor VYKOUPIK, *Slovník českých dějin*, Brno 1994.
- Jaroslav VYSTRČIL, *Syn rebelův. Kulturní obraz ze 17. století*, Olomouc 2005.
- Lukáš VYTLAČIL, *Čtyři tvrziště na Slánsku. Hradečno, Humniště, Ostrov a Řinuty*, edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa 34, Plzeň 2006.
- Berthold WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici, z historie nejstarší české šlechty z ranné doby vlády Přemyslovců*, HG XXXIII/1–2, 2000.
- Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, ČČH 98, č. 3, Praha 2000, s. 476–540.
- Z. W.(asi Zdeněk WIRTH), *Lipská silnice v Slaném*, SLO 1920, s. 43–44.
- Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres Kladenský*, Praha 1907.
- Eduard WONDŘÁK, *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999.
- Jiří ZÁLOHA, *Eggenberské nobilitační diplomy*, Heraldika a genealogie, č. 4/1988, s. 241–293.
- Jiří ZÁLOHA, *Schwarzenberské nobilitační diplomy*, Heraldika a genealogie, č. 1/1989, s. 3–52.
- František J. ZOUBEK, *Živobyti drobné šlechty 16. století. Příspěvky historické z register soudu komorního*, PA VIII, 1868–1869, s. 330–348, 402–418 a 495–504.
- Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2002.
- Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002.

- Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990.
- Josef ŽOFKA, *Významné historické objevy na Kladensku*, Vlastivědný sborník školního okresu slánského a kladenského XII, 1934–1935, s. 77–78.
- Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006.

Elektronicky zaznamenané materiály

- KOLEKTIV AUTORŮ, *Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM*, vydal Aion CS, s.r.o., 1997.
- August SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze Království českého na CD-ROM*, vydal Jiří Čížek - ViGo agency 2001.

SEZNAM ZKRATEK

ANM	Archiv Národního muzea
AUC	Acta Universitatis Carolinae
ČČM	Časopis Českého muzea
ČsČH	Československý časopis historický
ČČH	Český časopis historický
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze (Dnes pod společným názvem: Muzejní a vlastivědná práce. Časopis společnosti přátel starožitností)
ĐaS	Dějiny a současnost
DP	Diplomová práce
FHB	Folia Historica Bohemica
HG	Heraldika a genealogie
LZU	Listy z Unhošťska. Vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti
MUL	Muzejní listy. Vlastivědný zpravodaj Kladenska a Unhošťska (Dnes pod názvem: Listy z Unhošťska. Vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti)
NA	Národní archiv
OTTA	Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM
PA	Památky archeologické
PAM	Památky archeologické a místopisné
PZB	Posel z Budče. Almanach poutníků na staroslavnou Budeč. PŘEPIŠ K ČL!
RHS	Rakovnický historický sborník
ŘCSRS	Fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze (z NA Praha-Chodovec)
Sb.	Sbírka
SHK	Sborník Historického kroužku
SLO	Slánský obzor
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SSH	Středočeský sborník historický
Vs	Velkostatek
VZMOŠ	Výroční zpráva českých měšťanských i obecních škol na Kladensku

